

SAJTÓSZABADSÁG

**Egy közös európai eszme
szabályozása**
Koltay András

SAJTÓSZABADSÁG

Egy közös európai eszme szabályozása

KOLTAY ANDRÁS

SAJTÓSZABADSÁG

Egy közös európai eszme szabályozása

orac | KIADÓ

© Koltay András, 2024
© Routledge, 2024
© ORAC Kiadó Kft., 2024

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

András Koltay: *Media Freedom and the Law: The Regulation of a Common European Idea*.
Abingdon, Routledge, 2024. Jelen kötet az eredeti kiadás bővített és frissített változata.

Szakmai partner: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság

A borítót Szoboszlai András tervezte.

Minden jog fenntartva.

A kiadó írásbeli engedélye nélkül tilos a könyv bármelyik részét sokszorosítani, bármilyen adatrendszerben tárolni, illetve bármiféle formában vagy eszközzel terjeszteni, beleértve a mechanikus (fénymásolást, fényképezési és más rögzítést), valamint az elektronikus módszereket is.

All Rights Reserved.

Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group.

ISBN 978-963-258-658-8 (pdf)

Budapest, 2024

Az ORAC Kiadó Kft. kiadása

Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője

Internet: www.orac.hu • E-mail: info@orac.hu

Felelős szerkesztő: dr. Bulyovszky Csilla

Tipográfia és műszaki szerkesztés: Harkai Éva

Tartalom

Rövidítésjegyzék	11
Bevezetés	13
I. A szólásszabadság védelme mint a sajtószabadság alapja	21
1. Bevezetés	21
2. A szólásszabadság elméleti alátámasztásai	22
2.1. Rátalálás az igazságra	22
2.2. A demokratikus döntéshozatal és önkormányzás	26
2.3. Az egyén kiteljesedése	27
2.4. A szólásszabadság igazolásainak egybeolvadása	29
2.5. Médiavállalkozások szólásszabadsága	30
3. A közvita és a közvélemény jelentősége a szólásszabadság értelmezésében	31
3.1. Szólásszabadság, közvita, közvélemény	31
3.2. Szólásszabadság és „szólásszabadság”	33
3.3. A közviták strukturálása	35
4. A beszéd fogalma	36
4.1. Beszéd és „beszéd”	36
4.2. Beszéd és cselekvés	38
4.3. Jog a csendben maradáshoz	39
4.4. Hatály és védelem	40
5. A szólásszabadság terjedelme	42
5.1. A közügyek nyílt vitája mint a szólásszabadság lényege	42
5.2. A beszéd védelmének mértéke a politikai beszéden túl	43
5.3. A beszéd korlátozásának feltételrendszere és az egyensúlyozási kényszer	44
5.4. A beszéd korlátozásának esetei	47
5.4.1. Hírnév- és becsületvédelem	47
5.4.2. A magánszféra védelme	48
5.4.3. Erőszakra vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívás és fenyegetés	48
5.4.4. Gyűlöletbeszéd	49
5.4.5. A népirtások tagadása	50
5.4.6. Közkerkölcsvédelem	51
5.4.7. Kereskedelmi kommunikáció	52
6. Negatív és pozitív szólásszabadság	52

7. Az alkotmányon túl: a szólásszabadság társadalmi és intézményes korlátai	56
7.1. Társadalmi normák és interakció	56
7.2. Intézményes korlátok	58
8. Következtetések	60
II. A sajtószabadság	63
1. Bevezetés	63
2. A média fogalma	63
2.1. Miért fontos a média?	64
2.2. Sajtószabadság és szólásszabadság – a „média” definiálásának nehézségei	66
2.3. A média és a többiek	72
2.4. Médiarendszerek	73
3. Kinek a joga a sajtószabadság?	75
3.1. Újságírók, szerkesztők és tulajdonosok	75
3.2. Egyéni és intézményes megszólalók	77
3.3. Állampolgári újságírás	78
3.4. A terjesztők és a közvetítők szabadsága	80
3.5. A közönség érdeke	80
4. A sajtószabadság alkotmányos védelme	82
5. Az előzetes korlátozás lehetőségei	86
5.1. A cenzúra tilalma	86
5.2. Engedélyezés és regisztráció	87
5.3. Előzetes korlátozás	88
5.4. Öncenzúra és a cenzúra privatizálása	90
6. A média társadalmi felelősségének elmélete: a média többletkötelezettségei	91
6.1. A média és a demokrácia	91
6.2. A média „kötelezettségei és felelőssége”	95
6.3. Köteles-e a média a közérdeket szolgálni?	101
6.4. Szabályozás a média társadalmi felelősségvállalása érdekében	102
6.5. A médiaetika szerepe a média kötelezettségeinek meghatározásában	105
6.6. Az amerikai sajtószabadság sajátossága	109
6.7. Az ideálok fontossága	110
7. A média számára biztosított többletjogok	111
7.1. Kit illetnek a média számára biztosított többletjogok?	111
7.2. Milyen többletjogok illetik meg a médiát?	112
7.2.1. A média joga a függetlenségre	112
7.2.2. Az újságírói források védelme	114
7.2.3. A házkutatással és lefoglalással szembeni védelem	117

7.2.4. A bírósági eljárásokban való tanúskodási kötelezettség alóli mentesség	117
7.2.5. Belépési jogok	117
7.2.6. Az oknyomozó újságírás védelme	118
7.2.7. Az újságírók joga a biztonságra	119
7.2.8. Az anonim véleménynyilvánítás	119
7.2.9. A szerkesztői függetlenség és a „belső” sajtószabadság	120
7.2.10. Adó- és egyéb kedvezmények, támogatások	123
7.3. A média mint az általános hatályú szabályok elsődleges hasznélvezője	124
7.3.1. Információs szabadság és hozzáférés kormányzati információkhoz	124
7.3.2. A személyiségi jogok korlátozott érvényre juttatása	125
7.3.3. Korlátozott adatvédelem	127
7.3.4. Szerzői jogi kivételek	128
7.3.5. A belső visszaélések bejelentőinek védelme	128
7.3.6. A megfigyeléssel szembeni védelem	129
7.3.7. A mástól származó információk továbbadása számára biztosított védelem	129
7.4. Az állampolgári újságírás és a közérdek szolgálata	130
7.5. Média-többletjogok az Egyesült Államokban	131
7.6. A többletjogok mint a sajtószabadság önállóságának indikátorai	131
8. Sajtószabadság – szólásszabadság	133
8.1. Azonos jogok	133
8.2. Különböző jogok	133
8.2.1. Többletjogok a sajtószabadság gyakorlóinak számára	133
8.2.2. Többletjogok és többletkötelezettségek a sajtószabadság gyakorlóinak számára	134
8.2.3. Többletjogok a sajtószabadság gyakorlóinak számára a közérdek szolgálata érdekében	136
8.2.4. Többletjogok és többletkötelezettségek a sajtószabadság gyakorlóinak számára a közérdek szolgálata érdekében	136
9. Következtetések	137
III. A sajtó szabályozása	143
1. Bevezetés	143
2. A sajtó törvényi szabályozása	144
3. Ön- és társszabályozás	146
4. A sajtó tartalomszabályozása a szólásszabadság korlátain túl	151
4.1. Sajtótörvények	152
4.2. Egyéb, a sajtóra vonatkozó törvények	153

4.3. Önszabályozó magatartási kódexek	154
5. A médiapluralizmus és a sajtó	155
6. Következtetések	156
IV. A médiaszolgáltatások szabályozása	159
1. Bevezetés	159
2. A médiaszolgáltatás fogalma	159
3. A médiaszabályozás igazolásai	162
3.1. Az állami tulajdonban álló erőforrások szűkössége	162
3.2. Közérdek és piaci hiba	163
3.3. Hatás és veszély	164
3.4. Hagyomány	165
4. Kinek a jogait érinti a médiaszabályozás?	166
5. A sajtó és a médiaszolgáltatások eltérő szabályozása	168
5.1. Az audiovizuális médiaszolgáltatások Európai Uniói szabályozása	168
5.1.1. Az Európai Unió hatáskörei a médiaszolgáltatások szabályozására	168
5.1.2. Az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv	169
5.1.3. A joghatóság jelentősége	170
5.2. A nemzeti médiaszabályozások	172
5.2.1. Törvényi szabályozás	174
5.2.2. Ön- és társszabályozás	174
5.3. A médiahatóságok	176
5.4. Médiaszabályozás az Egyesült Államokban	178
6. A médiapluralizmus jelentősége a médiaszabályozásban	179
6.1. A médiapluralizmus meghatározása	179
6.2. A médiapluralizmus az Európai Unió jogában	182
6.3. A médiapluralizmus az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában	183
6.4. A médiapluralizmus érvényesülése előtt álló kihívások	184
7. Hozzáférés a médiához	188
7.1. Jogosultság a médiapiacra való belépésre, engedélyezési rendszerek	189
7.2. Tulajdoni korlátozások	190
7.3. A kiegyensúlyozott (elfogulatlan) tájékoztatás kötelezettsége	191
7.4. A hírek közlésének kötelezettsége	195
7.5. Műsorkvóták	196
7.6. A nagy jelentőségű események közvetítéséhez való hozzáférés	198
7.7. Politikai reklámok	199

7.8. A tartalmakhoz való hozzáférés támogatása a fogyatékkal élők számára	201
7.9. A must carry kötelezettség	201
7.10. A médiaműveltség növelése	202
7.11. A médiaszolgáltatások állami támogatása	202
7.12. A közszolgálati média intézménye	202
7.12.1. A közszolgálati média fenntartásának indokai	203
7.12.2. A közszolgálati média függetlensége	204
7.12.3. Szabályozási előnyök a közszolgálati média javára	205
7.12.4. A kereskedelmi média közszolgálati kötelezettségei	205
7.12.5. Európai uniós szabályozás a közszolgálati médiára vonatkozóan	206
7.12.6. Nemzeti szabályozások	207
7.13. Médiaszabályozás a hozzáférés érdekében az Egyesült Államokban	208
8. A médiaszolgáltatásokra vonatkozó speciális tartalomszabályozás	212
8.1. Cenzúra	212
8.2. Gyűlöletbeszéd és a terrorizmus támogatása	213
8.3. Gyermekvédelem	215
8.4. Kereskedelmi közlemények	215
8.5. Az emberi méltóság védelme	216
8.6. A tartalomszabályozás egyéb példái	218
8.7. Tartalomszabályozás az Egyesült Államokban	219
9. Következtetések	220
V. Az online platformok szabályozása	223
1. Bevezetés	223
2. Szólásszabadság az interneten	224
2.1. Az „olcsó beszéd”	225
2.2. Az online szűrőbuborék	227
2.3. A tömeges dezinformáció	228
2.4. A hagyományos médiára gyakorolt hatás	230
3. Az online platformok és a nyilvános szférában betöltött szerepük	231
3.1. Az online platformok fogalma és tevékenysége	231
3.2. A platformok beszéde	234
3.2.1. Beszélő algoritmusok?	234
3.2.2. A platformok szerkesztési szabadsága	237
3.3. A platformok mint média	238
4. Hogyan korlátozzák a platformok a szólásszabadság gyakorlását?	
A platformjog alapjogi vonatkozásai	241
4.1. A jogi szabályozás által megkövetelt moderálás	241
4.1.1. Az Európai Unió szabályozása	241

4.1.1.1. Az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv	242
4.1.1.2. A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet	244
4.1.1.3. A terrorizmust támogató tartalmakkal szembeni fellépés	247
4.1.1.4. Az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv	247
4.1.1.5. Az elfeledtetéshez való jog	248
4.1.1.6. A szerzői jogok védelme	250
4.1.1.7. Az online kommentek miatti felelősség	250
4.1.1.8. A platformszabályozás egyéb elemei	252
4.1.1.9. Az uniós szabályozás összegzése	253
4.1.2. Tagállami és brit platformszabályozás	253
4.1.3. Társszabályozás	256
4.1.4. Az Egyesült Államok platformszabályozása	259
4.2. A platformok önszabályozása	261
4.3. A platformok magánszabályozása	262
4.4. A tartalmak platformok általi priorizálása (ajánlása)	269
4.4.1. Közösségimédia- és videómegosztó platformok	269
4.4.2. Keresőszolgáltatások	274
4.4.3. Az Európai Unió szabályozása	277
5. Lehetséges megoldások a felhasználói szólásszabadság védelmére a platformokkal szemben	279
5.1. Az értesítési és eltávolítási eljárásra vonatkozó szabályok módosítása	280
5.2. Az alapvető jogok horizontális hatálya	285
5.3. A nyilvános fórum és az állami cselekvés doktrínái	287
5.4. A közszolgáltatások analógiája	291
5.5. A létező és a lehetséges szabályozási megoldások értékelése	299
6. A szólás- és sajtószabadság védelme az online platformok priorizálásával (ajánlórendszeivel) szemben	301
6.1. A priorizálás problémája és a médiaszabályozás alkalmazhatósága	301
6.2. Létező szabályozások a médiapluralizmus védelmében	303
6.3. Lehetséges szabályozások	304
6.4. A létező és a lehetséges szabályozási megoldások értékelése	307
7. Következtetések	308
Zárszó	313
Irodalomjegyzék	315
Képek jegyzéke	349
Tárgymutató	351
Ajánlások a kötethez	361

Rövidítésjegyzék

AVMS irányelv	Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv)
BBC	British Broadcasting Corporation (a brit közszolgálati médiaszolgáltató)
CDA	Communications Decency Act of 1996 (Telecommunications Act of 1996, Title V)
DMA	Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/1925 rendelete (2022. szeptember 14.) a digitális ágazat vonatkozásában a versengő és tisztességes piacokról, valamint az (EU) 2019/1937 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (digitális piacokról szóló jogszabály)
DSA	Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet)
EJEE	Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény (Emberi Jogok Európai Egyezménye), Európa Tanács
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága (Strasbourg)
Eker. irányelv	Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv)
EMFA	Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1083 rendelete (2024. április 11.) a belső piaci médiaszolgáltatások közös keretének létrehozásáról és a 2010/13/EU irányelv módosításáról (a tömegtájékoztatás szabadságáról szóló európai rendelet)
EU	Európai Unió
FCC	Federal Communications Commission (az Egyesült Államok kormányának a rádiós, a televíziós, a vezetékess, a műholdas és a kábeles hírközlést szabályozó ügynöksége)
GDPR	Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet)
IPSO	Independent Press Standards Organisation (az Egyesült Királyság egyik sajtóönnszabályozó szervezete)
Mttv.	2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról (Magyarország)
Ofcom	Office of Communications (az Egyesült Királyság szabályozó hatósága a műsorszolgáltatás, a hírközlési és a postai ágazatban)
Smtv.	2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól (Magyarország)

Bevezetés

„Elvárjuk az újságtól, hogy igazsággal szolgáljon számunka, bármennyire is veszteséges az. [...] Etikai szempontból egy újságot úgy kell megítélni, mint egy templomot vagy egy iskolát.”¹ Walter Lippmann szavai a közvéleményről szóló, első ízben 1922-ben megjelent alapművéből egybecsengenek a később, a 20. század közepe táján kikristályosodó azon felfogással, amely a média – akkor még elsősorban a sajtó – társadalmi felelősségét hangsúlyozta. A sajtó számára a jogi szabályok által kötelezően elő nem írt, de erkölcsi alapon töle elvárt feladatát a közéleti viták lefolytatása, a valóság feltárása és a kultúra fejlesztése tekintetében az Atlanti-óceán két partján nagyjából egy időben rögzítette az Egyesült Államokban a Hutchins-bizottság² és a sajtóval foglalkozó első brit Royal Commission jelentése.³ Az európai gondolkodás azóta ezt – a kötelező jellegének hiánya ellenére kézzelfogható, valóságos elvárást – támasztja a médiával szemben, mintegy a szabadságáért cserébe: ez igazolja a sajtószabadság erőteljes, kiemelt védelmét, a média intézményének szinte alkotmányos rangra emelését. (Időközben az Egyesült Államok jogrendszere más útra lépett, figyelmen kívül hagyva a Hutchins-bizottság fejtegetéseit.)

A szólás- és a sajtószabadságért folytatott küzdelmek már évszázadokkal korábban megkezdődtek Európa-szerte,⁴ de e szabadságok közösen vallott alapjainak megteremtését a kontinens szinte egészében csak a 20. század végi rendszerváltások, a vasfüggöny leomlása tette lehetővé. Mindeközben az is nyilvánvalóvá vált, hogy a média hangerősítője lehet a mások jogait sértő megszólalásoknak, és jelentősebb károkat képes okozni, mint a szükségszerűen szűkebb körben terjedő médián kívüli beszéd, ezért nemcsak fokozott védelme, hanem a szükséges esetekben a szólásszabadság keretein túli korlátozása is indokolt. A média európai szabályozásának hármas fő célkitűzése a szabadság védelme, a társadalmi felelősség felvállalása és a médián keresztül közzétett beszéd által okozható károk megelőzése.

E kötet azt a kérdést vizsgálja, hogy ez a hármas szempontrendszer milyen módon jelenik meg az európai jogi szabályozásokban és joggyakorlatban. („Európai országok” alatt e kötetben valamelyest önkényesen az EU tagállamait és az Egyesült Királyságot értem, bár némely hivatkozott EJEB-döntés más európai államot érint.) Először is tisztázni szükséges a kötet címében szereplő fogalmak jelentését. A „sajtószabadság” jogában a „sajtó”

¹ Walter LIPPMANN: *Public Opinion*. Blacksburg, Wilder Publications, [1922] 2010, 175.

² Robert D. LEIGH (szerk.): *A Free and Responsible Press. A General Report on Mass Communication: Newspapers, Radio, Motion Pictures, Magazines, and Books*. Chicago, University of Chicago Press, 1947.

³ His Majesty's Stationery Office (HMSO), Cmd. 7700, Royal Commission on the Press, 1947–49: Report (1949).

⁴ Lásd például Frede CASTBERG: *Freedom of Speech in the West: A Comparative Study of Public Law in France, the United States, and Germany*. Oslo, Oslo University Press, 1960.

valójában valamennyi, eltérő típusú médium általános megnevezése, „média” alatt pedig valamennyi olyan szolgáltatást értjük, amely tájékoztatás, oktatás vagy szórakoztatás céljából, valamely erre alkalmas technológia használatával, szerkesztői döntéshozatal mellett, rendszeresen tartalmakat juttat el potenciálisan nagyszámú közönségéhez. Értelemszerűen médiának tekintjük a sajtót, a televíziós vagy a rádiós médiaszolgáltatásokat, beleértve ezek hagyományos és digitális formáit is. A technológia jelen állapota mellett felmerül egyes online platformok médiaként való elismerése, illetve szabályozási szempontú kezelése is, annak ellenére, hogy e szolgáltatások szerkesztése a hagyományos médiához képest eltérő módon történik. A kötet e kérdést is vizsgálja, annak tükrében, hogy a fent említett hármasszempontrendszer milyen módon jelentkezik az érintett platformok (elsősorban: a közösségi média, a videómegosztó platformok és a keresőszolgáltatások) szabályozásában.

A „szabadság” jelentése és lehetséges terjedelme bonyolult filozófiai kérdés, de a sajtószabadság szabályozásában és e szabályozás alkalmazásában annak tartalma az évszázadok során kellően letisztult. Érdekes különválasztani a média (azaz a beszélő) és a közönség szabadságát, illetve érdekeit. A média szabadsága biztosítja a széles körű információkhoz, eltérő véleményekhez való hozzáférést, amelyet a szabályozás nem bíz teljes egészében magára a médiára, hanem különböző kötelezettségek előírásával igyekszik hozzájárulni a sokszínű, plurális nyilvánosság megteremtéséhez. A középpontban a közügyek szabad vitái és a közvélemény egészséges állapotának megteremtése állnak. A sajtószabadság elsősorban negatív jog, azaz az államtól tartózkodást, a média tevékenységébe való beavatkozástól való őrizzetést követel meg, de létezik pozitív oldala is, amely az államra tevőleges kötelezettséget ró, az említett sokszínűség, az információkhoz való hozzáférés, azaz a közönség érdekeinek védelmében.

A szabályozás kiindulópontja Európában a sajtószabadság alkotmányos védelme, amelyet elsősorban törvényi, illetve az Egyesült Királyságban *common law* szabályozás konkretizál. A bíróságok alapvető szerepet játszanak az absztrakt jogi normák pontos értelmezésében, és így a sajtószabadság határainak rögzítésében. A média területén – elsősorban a sajtó vonatkozásában – kiemelt jelentősége van az önszabályozásnak is, amely az iparág által alkotott és a szereplőire nézve elvben kötelező normákat ír elő, szigorú jogi szabályozás hiányában, annak helyettesítőjeként. Ezen túlmenően megjelentek a társszabályozás különböző formái is, amelyek az állami szervek és az iparág együttműködésében valósulnak meg. Az online platformok működése által pedig elterjedté vált az ún. magánszabályozás is, amelyben állami szerv nem vesz részt, és amelyet az online platformok a felhasználóikkal szemben alkotnak és alkalmaznak, immáron bizonyos eljárási garanciák jogi előírása mellett.

A szabályozásnak különböző szintjei ismertek Európában. Az elmúlt időszakban egyre kiterjedtebbé vált az európai uniós szintű, szupranacionális szabályozás a média és az online platformok területén is. Az európai regionális emberi jogvédelem – az EJEB esetjogán keresztül – szintén jelentős mértékben befolyásolja a sajtószabadság terjedelmét. Ezekén túl is nyílik még tér a nemzeti szabályozásra, amellyel minden európai állam él is, az EU joga által érintetlenül hagyott területeken. A média szabályozásának terjedelme médiáltípusonként eltérő, miközben a sajtószabadság jogának szabályozása vala-

mennyi típusra alkalmazandó elemeket is tartalmaz. E különbségeket e kötetben külön fejezetek tárgyalják.

A kötet nem elsősorban elméleti értekezés, de szükségszerűen kitér a sajtószabadság védelme és korlátozása mögött álló elvi és filozófiai megfontolásokra is. Abból a feltételezésből indul ki, hogy a sajtószabadságnak létezik közös európai eszméje. E jog elméleti megalapozásában Európa-szerte számos közös pont azonosítható, és az egyes európai országok e szabadságért folytatott küzdelmeinek története szintén mutat közös vonásokat. A sajtószabadság Európa valamennyi országában nemzeti identitásbeli kérdés is. A sajtószabadság védelme (pontosabban a cenzúra lehetőségének kizárása) a jogi szabályozásban a 17. századi Angliában jelent meg először, és e szinte magától értetődő – kifejezett alkotmányos rendelkezést vagy törvénybeli rögzítést az angol felfogás szerint nem is igénylő – védelem azóta az angol, illetve a brit nemzeti identitás meghatározó eleme. Az emberi jogok védelmének európai alapdokumentuma, a Nyilatkozat az ember és polgár jogairól a francia nemzet büszkesége, és a kontinens más országai számára is az emberi jogok védelmének nyitányát jelezte. Németországnak a második világháborút követően újjáépítendő identitása szintén az emberi jogok, köztük a sajtószabadság és annak korlátjaként az emberi méltóság védelmén nyugszik. A posztkommunista országokban csak a 20. század utolsó évtizedétől nyílt mód a sajtószabadságnak az emberi jogi forradalom követelményeihez illeszkedő védelmének és szabályozásának megteremtésére, de mára annak alapjai az egységesült EU keretei között, illetve az uniós tagságra aspiráló országok számára is szükségszerűen közősek.

A kötet ugyan az európai sajtószabadságról szól, de Európában sem megkerülhető az Egyesült Államok sajátosan különálló szólás- és sajtószabadság-felfogása, amelynek elvi alapjai – elsősorban a kormányzattal szembeni örökös bizalmatlanság és a szükséges örök éberség⁵ – Európára is jelentős hatást gyakorolnak. Az Egyesült Államok joga, az európai sajtószabadság-megközelítéstől való eltéréseinek vizsgálata számunkra, európaiak számára nem csupán érdekes kuriózum, hanem saját szabályozásaink, jogi gondolkodásunk mélyebb megértését, és így a sajtószabadságról vallott nézeteinknek a felmerülő vitákban való sikeresebb megvédését is lehetővé teszi.

Az európai kulturális hagyományok, a jogi kultúra és a történelem nemzetek közötti rokon vonásai önmagukban is lehetővé teszik a sajtószabadság közös európai eszméjének, illetve gyakorlati megvalósulásának vizsgálatát. Ezen túlmenően azonban a már említett európai uniós közös jog és a strasbourgi bírósági gyakorlat ténylegesen is megteremtette az európai sajtószabadság általánosan érvényesülő, közös elemeit és alapjait.⁶ De a sajtószabadság nem csak, sőt nem is elsősorban a megfelelő jogi szabályozás és helyes bírói

⁵ Abrams v. United States 250 US 616, 630 (1919), Holmes bíró különvéleménye.

⁶ A közös európai szabályokról lásd például Oliver CASTENDYK – Egbert DOMMERING – Alexander SCHEUER (szerk.): *European Media Law*. The Hague, Kluwer Law International, 2008; Perry KELLER: *European and International Media Law: Liberal Democracy, Trade, and the New Media*. Oxford, Oxford University Press, 2011, 115–148., 185–223.; újabban pedig Mark D. COLE – Jörg UKROW – Christina ETTELDORF: *On the*

döntések kérdése. A sajtószabadság az egyes társadalmak közös élménye és tapasztalata, amelyek kultúrája, hagyományai jelentősebb hatást gyakorolhatnak a jog tartalmára és érvényesülésére, mint a törvények vagy a bírói döntések.

Ennek megfelelően nem állítható, hogy a sajtószabadság azonos módon és mértékben érvényesülne Európa-szerte, vagy legalább az uniós tagállamok mindegyikében. Jelentős különbségeket fedezhetünk fel a sajtószabadságot hosszabb ideje tiszteletben tartó és a szabadságukat csak néhány évtizede kivívó államokban tapasztalható helyzet között.⁷ De még az egyes államokban tapasztalható helyzet pontos felmérése is akadályokba ütközik, nyelvi, kulturális és egyéb okokból. A sajtószabadság technológiától függetlenül átörökíthető hagyományának hiánya, a politikai szereplők szükségesnél gyengébb hajlama az önmérsékletre vagy a konszenzuseresésre, az újságírói szerepfelfogásban tapasztalható félreértések, illetve általában a médiaszakmai professzionalizmus hiányosságai, a sajtó-önszabályozás gyengesége, kisebb méretű országokban a média etikus működését megkövetelő, fizetőképes közönség alacsony létszáma, vagy a piac méreteiből adódó kiszolgáltatottság a média társadalmi szerepét kevésbé szem előtt tartó befektetőknek, újabban pedig a technológiai óriások által formált nyilvánosság sajátosságai mind-mind a sajtószabadság tényleges érvényesülését gyengítő erők lehetnek. Valóban erős, a társadalmi felelősségét felvállaló média bármely európai államban csak akkor születhet, ha a fenti feltételek annak számára kedvezőek.

A sajtószabadság kérdése értelemszerűen szoros összefüggésben van a demokrácia eszméjével. A demokráciának ugyanakkor számos, részben eltérő formája ismert.⁸ Európában az ideális formaként általában a liberális demokráciára szokás tekinteni, de a demokrácia és a liberalizmus célkitűzései között eleve kódolt feszültség tapasztalható. A demokrácia tiszta formájában a nép uralmát jelenti, ahol a nép által megválasztott parlament és kormány különösebb kötöttségek nélkül valósíthatja meg elképzeléseit. A liberális gondolkodás ezzel szemben az egyéni jogok védelmét hangsúlyozza, a többségi közös akarat érvényesülésének kárára is, így tehát a demokratikus akaratképzés korlátjaként is értelmezhető. Jól példázza ezt a gyűlöletbeszéd kérdésének megítélése, ahol az egyéni beszélő szabadsága és a beszéd által megtámadott társadalmi közösségek védelmének érdeke között konfliktus áll fenn. Ugyanakkor a szólás és a sajtó szabadsága mind a demokrácia, mind a liberális gondolat számára kiemelt érték, ezért a sajtószabadság kérdésében a liberális demokráciafogalom mindkét eleme összebékíthető lehet egymással, a szükséges egyensúly megteremtése által.⁹ Természetesen ezzel együtt is számos kérdés vethető fel, mint például a sajtószabadság joga és a média társadalmi felelőssége közötti lehetséges ütközés kezelése, a sajtószabadság demokratizálása, azaz a beszéd lehetőségeinek és az in-

Allocation of Competences Between the European Union and its Member States in the Media Sector: An Analysis with Particular Consideration of Measures Concerning Media Pluralism. Baden-Baden, Nomos, 2021.

⁷ Lásd például Stylianos PAPATHANASSOPOULOS – Andrea MICONI (szerk.): *Media Systems in Europe: Continuities and Discontinuities.* Cham, Springer, 2023.

⁸ Lásd például Arend LIJPHART: *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries.* New Haven, Yale University Press, 1999; Michael COPPEDGE et al. (szerk.): *Varieties of Democracy: Measuring Two Centuries of Political Change.* Cambridge, Cambridge University Press, 2020.

⁹ Ian CRAM: *Liberal Democracy, Law and the Citizen Speaker: Regulating Online Speech.* Oxford, Hart, 2022, 6–8., 9–10., 26–30., 186–191.

formációkhoz való hozzáférésnek a széles körű megteremtése, illetve újabban az online platformok tevékenységének jogi megítélése a demokrácia és a szólásszabadság szempontjából. A sajtószabadság helyes értelmezése ezen vitákat nyugvópontonra juttathatja.

Az európai alkotmányos hagyományokat a technológia fejlődése időről időre nyomás alá helyezi. Így volt ez a sajtópréss feltalálása után, a rádiózás megszületésekor és a televízió elterjedését követően is. Az e médiumokkal kapcsolatos szabályozás mára kiforrottnak és letisztultnak tekinthető. Az online platformok megjelenése azonban a korábbihoz képest jóval jelentősebb mértékben vetette fel a magánhatalom korlátozásának kérdését a társadalmi nyilvánosság védelme érdekében. A média hatalma és annak a demokrácia érvényesülése érdekében szükséges korlátozása természetesen nem új keletű probléma, hanem több évszázados viták tárgya. De a platformok működése, ami immáron tömegek számára biztosítja a nyilvánosságban való aktív részvétel lehetőségét, és kiemelt jelentőséggel bír a korábbi médiavilágban is befolyásos politikai erők, közéleti véleményformálók számára is, a sajtószabadság szabályozásának bejáratott módjai és kiforrott szabályai által nem kezelhető, korábban nem tapasztalt új kihívásokat tartogat.

Az európai demokrácia egyik alapkérdése, hogy miként lehet megtalálni az egyensúlyt a nyilvánosság fórumait biztosító vállalkozások szabadsága és az egyéni, valamint a közösségi érdekek védelme között. A technológia fejlődése a jogi szabályozás jellegén is nyomot hagyott. A 19. század sajtótörvényeinek terjedelme mindössze néhány oldal volt, míg a mai kor médiatörvényei és platformszabályozása olykor száz oldalnál is terjedelmesebbek. A szabályozás oly mértékben technicizált, hogy ma már csak igen nagy jóindulattal lehet azt képzelní, hogy a valódi jogalkotók ténylegesen a nemzeti parlamentek vagy az Európai Parlament megválasztott képviselői lennének. A technológia fejlődése elhozta tehát a szakértők uralmát is, és csak reménykedhetünk abban, hogy munkájuk során ők is kellően támaszkodnak a több évszázados európai szólás- és sajtószabadság-hagyományra, és eközben figyelembe veszik a nemzeti sajátosságokat is.

Közhely, hogy a média hatalom, amelynek önérdelvezérelt céljai vannak, befolyással és hatással bír az őt körülvevő világra, és azt a politikai szféra is igyekszik a céljai szolgálataiba állítani.¹⁰ A média gyakorlati működése ritkán vág teljesen egybe a jogi tankönyvekből vagy a bírói döntésekből kiolvasható elvárásokkal. Azaz, a sajtószabadság jogi eszközökkel történő biztosítása csak az ideális mediakörnyezet egyik, de közel sem egyetlen feltétele. E kötet mindössze azt vizsgálja, hogy ez a fontos feltétel hogyan érvényesül az EU és az európai államok szabályozásában. A további, a szabályozáson és a bírói döntéseken túli egyéb feltételek megvalósulásának vizsgálata más tudományterületek képviselőire tartozik.

A kötet a korábban említetteknek megfelelően az európai uniós és a nemzeti jogi szabályozások, a bírósági döntések, valamint az ön- és társszabályozás egyes formáinak vizsgálatán alapul, a kapcsolódó jogi szakirodalmat is áttekintve. Támaszkodik az amerikai

¹⁰ James CURRAN: *Media and Power*. Abingdon, Routledge, 2002.

jogirodalom eredményeire is, és egyes fontos kérdések bemutatásakor röviden összefoglalja az Egyesült Államok vonatkozó szabályozásának főbb elemeit is. Vizsgálatának célja annak feltárása, hogy a sajtószabadsággal és a média szabályozásával kapcsolatos elméleti megfontolások milyen módon érvényesülnek a jogi és egyéb (ön- és társszabályozási) normákban, valamint a joggyakorlatban. A kötet a jelenlegi európai szabályozások megértését kívánja szolgálni, azt bemutatva, hogy mit is értenek ma az európai jogrendszerek sajtószabadság alatt, kirajzolódik-e ténylegesen is a szabályozásokból az a bizonyos közös európai eszme.

A kötetben vizsgált európai országokban – az uniós tagállamokban és az Egyesült Királyságban – ténylegesen létező sajtószabadság mértékében vannak, lehetnek eltérések, de mindegyikük jogrendszere elkötelezett a sajtószabadság védelme iránt. A sajtószabadság alapjai a jogi szabályozásban Európa-szerte azonosak. A sajtószabadság széles körben védett, a média pedig előjogokkal rendelkezik közérdekű feladatainak ellátása érdekében. A sajtó szabályozása enyhébb mértékű, a médiaszolgáltatásoké részletesebb és szigorúbb, míg az online platformok szabályozásának kérdéseit szinte egészében a közös uniós jog rendezi.

A sajtószabadság és a média szabályozása ma is elsősorban a hagyományos, professzionális médiát tarja szem előtt, hozzá kedvezményezett helyzetbe. Ez a médianak természetesen megfelelő, de a társadalmi nyilvánosság egészére nézve kockázatos is lehet.¹¹ A technológia fejlődésével ugyanis az interneten ma már mindenki a nyilvánosság aktív szereplője lehet, és akár a médiához, az újságírókhoz hasonló feladatokat is elláthat. Az „állampolgári újságírás” jövőbeni fokozottabb védelme megfontolandó, ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy az intézményesült média az európai felfogás szerint a nyilvánosság kiemelten fontos szereplője, az állampolgári újságírók, az egyéni beszélők pedig nem feltétlenül képesek a hagyományos média feladatainak maradéktalan és kellő színvonalú ellátására. A beszéd szabadságának erőteljes védelmén túl az intézményesült média érdekeire is tekintettel kell lenni tehát, különösen egy olyan helyzetben, ahol az etikus és társadalmi felelősségét is felismerő média a nyilvánosság piacainak átalakulásából fakadó gazdasági nehézségei miatt egyre nehezebb helyzetben van.

A kötet I. fejezete a szólásszabadság jogának európai alapvetéseit rögzíti, figyelemmel annak jelentőségére a sajtószabadság jogával összefüggésben. Nemcsak annak felismerése fontos, hogy a szabad beszéd joga értelemszerűen az újságírókat és a szerkesztőket is megilleti, de vizsgálni szükséges azt a kérdést is, hogy a két jog tartalma pontosan mi-
ben tér el, egyáltalán különbözik-e. A II. fejezet ennek megfelelően a sajtószabadság jogát vizsgálja, ahogy az általánosan, tehát valamennyi médiumtípusra vonatkozóan érvényesül. A fő kérdés e fejezetben az, hogy milyen többletjogokkal rendelkezhet a média, és milyen többlet kötelezettségek szabhatók ki rá, feladatai ellátása, illetve a társadalmi felelősségének való megfelelés biztosítása érdekében. A III. fejezet a sajtó szabályozásának kérdéseit járja körül, míg a IV. fejezet a médiaszolgáltatások szabályozásával foglalkozik, amelyben a sajtótól eltérően erőteljesen megjelennek a közérdekű, a közönség és a közvélemény érdekeire tekintettel levő szabályozási elemek. Az utolsó, V. fejezet pedig az on-

¹¹ Damian TAMBINI: *Media Freedom*. Cambridge, Polity, 2021, 128–131.

line platformok működésének a szólás- és a sajtószabadságot közvetlenül érintő vetületeit és a jogrendszerek azokra adott reakcióját mutatja be.

A sajtó és a médiaszolgáltatások szabályozása tekintetében a kötet arra a következtetésre jut, hogy a jelenlegi jogi megközelítés összességében alkalmas arra, hogy a sajtószabadsággal kapcsolatos említett hármas szempontrendszert és az azok alapján kitűzhető célokat a lehető leginkább szolgálja. A sajtó és a médiaszolgáltatások szabályozásának alapvetései, fogalmi megközelítései nemigen fejleszthetők tovább, ami nem jelenti azt, hogy az egyes részletkérdésekben ne lenne indokolható a jövőbeni változás. A hagyományos média szabályozásában ennek megfelelően jelentős módosítást e kötet nem javasol. Nem úgy az online platformok szabályozásával foglalkozó fejezet, amelyben annak lehetséges jövője is szóba kerül, tekintettel a kapcsolódó fontos kérdések megnyugtató lezárásának hiányára.

A kötet szükségszerűen részben összehasonlító módszert alkalmaz, de felismeri annak korlátait is. Az egyes államok vonatkozó joga és annak alkalmazása nem kizárólag a törvények és a bírósági döntések szövege által befolyásolt, és az egyes részletek, részkérdések megítélése tekintetében jelentős eltérések is tapasztalhatók az európai országok között. A kötet azonban csak a sajtószabadság európai képének madártávlatból történő vizsgálatára vállalkozhat, amely alkalmas lehet arra, hogy a sajtószabadság eszméjének közös szabályozási keretét európai léptékben is felvázolja. A nemzeti törvények és bírósági döntések említése azt a célt szolgálja, hogy ezt a képet illusztrálja, elsősorban azt keresve, hogy mi az, ami az egyes európai államokat összeköti, elkerülve a nemzeti jogrendszerek megközelítéseinek részletes elemzését, amely már az eltérésekre is rávilágíthatna. De a legbátrabb összehasonlító munka sem vállalkozik néhány ország jogrendszerének mélyreható elemzésén túl többre. Az európai léptékű összehasonlítás jóval meghaladja egy szerző lehetőségeit, több szerző közös munkája pedig nemigen lehet képes másra, mint az egyes államok szabályozásának és joggyakorlatának egymás mellé helyezésére, a következtetések levonását egészében az olvasóra bízva.

A kötetben a sajtószabadság érvényesülésének jogi elemzését a közügyek vitáinak szabadsága, illetve a közvélemény formálásának lehetőségei szempontjából végezzük el. A sajtószabadsággal kapcsolatban megfogalmazott célok elsődlegesen e bizonytalan tartalmú fogalmakat tartják szem előtt. A sajtószabadság védelme fikciókra épül (amelyeket annak ellenére jólesik elképzelnünk, hogy tudjuk, nem igazak). Az első fikció, hogy létezik olyan nyilvános szféra, amelynek feladata a közügyek értelmes vitájának lefolytatása, a második pedig, hogy a közügyek e vitákon keresztül dőlnek el, alakítva a közvéleményt a fontos kérdésekben. Ha a nyilvános szféra és így a közvélemény állapota megfelelő, akkor lehet esélye az egyéni szabadságot biztosító és a közjót gyarapító, az ellentétes érdeket kiegyensúlyozó demokráciának. Azonban Winston Churchill gyakran idézett mon-

dása szerint „[n]incsen olyan, hogy közvélemény. Csak közzétett vélemény létezik.”¹² A közvélemény kétségtelenül elképzelt létező, nem valóságos, de ideálja mégis jelentőséggel bír, a sajtószabadság szabályozásának pedig egyik fő célkitűzése az, hogy ha cáfolni nem is képes, legalább árnyalja Churchill sarkos állítását. E kötet célja pedig az, hogy olvasója számára világossá váljon, hogy a szabályozás és a jogalkalmazás mit tud tenni ennek érdekében Európában.

Szeretnék köszönetet mondani Eric Barendtnek, Peter Coe-nak, James Currannek, Robert Kahnnak, Kovács Helgának, Ron Krotoszynskinek, Lendvai Gergelynek, Menyhárd Attilának, Nádori Péternek, Jan Osternek, Papp János Tamásnak, Rab Árpádnak, Sorbán Kingának, Szikora Tamásnak, Török Bernátnak, Paul Wraggnek, Vincenzo Zeno-Zencovichnak és Zódi Zsoltnak a kötet egyes fejezeteinek kézirataihoz fűzött értékes észrevételeikért és javaslataikért. Hálás vagyok továbbá a Mark Cole-lal, Michael Epsteinnel, Tom Gibbonsszal, Robert Posttal, Damian Tambinivel és Russell Weaverrel e kötet témájáról folytatott gyümölcsöző beszélgetésekért. Köszönet illeti azon kollégáimat, akik segítettek a könyv elkészültében, különösen Reményi Éduát. Köszönöm Orsinak, Zalánnak és Zéténynek türelmüket, megértésüket és támogatásukat, amellyel a könyvek vagy a számítógép előtt töltött estéket elviselték. Külön köszönet jár továbbá Kaluber Lászlónak és Zier Daninak, akikkel a lehető legkövetlenebbül gyakorolhattam a szólásszabadságomat az elmúlt években. A fent felsoroltak segítségével és támogatása nélkül ez a kötet nem készülhetett volna el.

A II. fejezet egyes részei angol nyelven már megjelentek az „On European Press Freedom: An Introduction” című tanulmányban a *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe* kötetben (szerk. Paul Wragg – András Koltay, Oxford, Hart, 2023, 1–26.), illetve az „On the Distinctiveness of Press Freedom: the Case of the Social Responsibility and Privileges of the Press” című tanulmányban a *Communications Law* folyóiratban [Vol. 27, No. 1 (2021) 9–23.]. Köszönöm a Bloomsbury kiadó szíves engedélyét ezen anyagok újrafelhasználásához. Magyar nyelven pedig – szintén a II. fejezet részleteként – „A sajtószabadság önálló alapjogi jellegéről: a sajtó társadalmi felelősségének és többletjogainak kérdése” című tanulmány vált korábban elérhetővé a *Magyar Jog* folyóiratban (2022/1., 35–46.). Jelen kötet a *Media Freedom and the Law: The Regulation of a Common European Idea* címmel a Routledge kiadónál 2024-ben megjelent könyvem fordításán alapul, annak bővített és aktualizált változata. A kéziratot 2024. augusztus 31-én zártam le.

¹² Marcus HOBLEY: Public Opinion Can Play a Positive Role in Policy Making. *The Guardian*, 2012. szeptember 3., <https://www.theguardian.com/public-leaders-network/2012/sep/03/public-opinion-influence-policy>. Churchill mondásának eredeti forrását sajnos nem találtam meg. Ki tudja, talán nem is mondott ilyesmit?

I. A szólásszabadság védelme mint a sajtószabadság alapja

1. Bevezetés

A szólásszabadság joga a demokratikus társadalmi berendezkedés egyik alapja. A szólásszabadság jogi védelme annak tudatában is kiemelkedő fontosságú a demokráciákban, hogy az emberi kommunikáció csak elenyésző része ítéltetik meg jogi eljárásokban.¹ A szólásszabadsággal kapcsolatos fő kérdések pedig az alkalmazott jogrendszertől és a használt technológiától függetlenül ugyanazok: Miért kell védeni a szólásszabadságot, azaz milyen megfontolások igazolják a jog védelmét? Ki beszélhet szabadon, azaz ki a szólásszabadság jogosultja? Mit mondhat a jogosult, hol húzódnak a szabadság korlátai? A jog hogyan korlátozható? Ki a kötelezett a szólásszabadság tiszteletben tartására – csak az állami szervek, vagy mások, a magánfelek is? Hogyan érvényesül a szólásszabadság védelmében a közérdek, van-e az államnak tevéleges feladata a jog védelmén túl, kell-e biztosítani a hozzáférést a nyilvánosság különböző fórumaihoz a szabadság hatékony érvényesülése érdekében?²

A szólásszabadság védelme a sajtószabadság szempontjából is különösen fontos, mert a szólásszabadság korlátai értelemszerűen a médiát is kötelezik.³ A sajtószabadság joga – ami e kötet tárgya – több tekintetben különbözik a szólásszabadságtól; ahhoz azonban, hogy a sajtószabadság jogát a maga egészében láthassuk, a szólásszabadság alapjaival is tisztában kell lennünk. E fejezet célja ezen alapvetések rögzítése, az egyes részletkérdések teljes kibontása nélkül, mintegy a szólásszabadság madártávlati képét rögzítve. E törekvésből fakadóan az egyes európai jogrendszerek különbségeire e fejezet nem tér ki, hanem a szólásszabadság általános európai megközelítésére helyezi a hangsúlyt, elsősorban az EJEB esetjogára alapozva. Eközben – a felmerülő problémák illusztrációjaként – számos egyesült államokbeli legfelsőbb bírósági döntést is megemlít, illetve az itt felhasznált amerikai jogirodalom aránya is magasabb, mint a későbbi fejezetekben. Ennek oka e jogirodalom páratlan gazdagsága, az európai jogi gondolkodásra gyakorolt hatása, valamint az a szándék, hogy a lényeges pontokon az európai és az amerikai szólásszabadság-felfogás különbözősége is kirajzolódjon, amire egyébként a későbbi fejezetek is törekszenek.

¹ Timothy GARTON ASH: *Free Speech: Ten Principles for a Connected World*. London, Atlantic Books, 2016, 81–86. (Magyarul: *Szólásszabadság. A globálisan összekapcsolt világ tíz alapelve*. Budapest, Európa, 2022.)

² Lásd Stephen GARDBAUM: The Structure of a Free Speech Right. In Adrienne STONE – Frederick SCHAUER (szerk.): *The Oxford Handbook of Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 213–230.

³ Andrei RICHTER: Defining Media Freedom in International Policy Debates. 2(2) *Global Media and Communication* (2016) 127–142.

2. A szólásszabadság elméleti alátámasztásai

Számos érv felhozható a szólásszabadság védelmére. Ezen érveket a jogirodalom három csoportba sorolja: az igazság keresése a szabad vita révén, a demokratikus döntéshozatalban való részvétel és az egyéni autonómia biztosítása. A jogi igazolásnak gyakorlati jelentősége is van, mert a szólásszabadság korlátainak meghatározásánál az egyik alapvető kérdés az, hogy az adott beszéd milyen, a jogrendszer által elismert és védett érdeket szolgál. A következőkben a legfontosabb lehetséges igazolásokat tekintjük át, és azt is megvizsgáljuk, hogy szükséges-e egyáltalán ezek közül választani.

2.1. Rátalálás az igazságra

John Milton, a szólásszabadság első modern teoretikusa, azért állt ki a szabad szólás mellett, mert annak korlátozása Isten akaratának és szeretetének akadályá lehet, mivel nem engedi felvirágozni a „szabad és értelmes szellemet”.⁴ Milton szilárdan hitt az igazság hatalmában és erejében, valamint abban, hogy az ember, felhasználva isteni ajándékait, képes arra, hogy az eltérő nézetek vitájában rátaláljon az igazságra. Az igazság győzelmébe vetett hit a legsúlyosabb világnézeti kérdésekben való eligazodás reményére is kiterjed. Az „igazság” ilyen értelemben a teljes, az objektív, a világegyetem rendjét is megragadó igazságot jelenti. Az „igazság” keresését a szólásszabadság egyik céljaként kijelölve ma már nem lehetünk Miltonhoz hasonlóan ambiciózusak. A tudományok fejlődése és a mai kor sokszínű nyilvánossága nyomán az objektív igazság létezését társadalmi szinten csak szűkebb körben fogadjuk el.

Milton után több mint két évszázaddal később John Stuart Mill a szólásszabadság maradandó megalapozását fektette le *A szabadságról* című esszéjében.⁵ Mill számára az igazság alapvető érték, amely megismerhető, a megismerése pedig a társadalmi fejlődés előfeltétele. Senki nem tévedhetetlen: soha nem lehetünk teljesen biztosak abban, hogy amit igaznak gondolunk, valóban az. Éppen ezért a szólásszabadság korlátozása nem engedhető meg, hiszen lehetséges, hogy éppen az elnyomott vélemény hordozza az igazságot.⁶ Toleranciára van tehát szükség, és ez még a valóban helyes álláspontokra is érvényes, ugyanis, ha egy nézet a folytonos vita hiányában bevett, meg nem kérdőjelezett igazsággá válik, hamarosan csupán megszokásból fogadják el, és halott dogmává kövül. Sőt, az igazságnak, mielőtt felismerik, nemegyszer át is kell mennie az üldöztetésen.⁷ A szabad vita tehát még a felismert igazságnak is a javára válik. A szólásszabadság e hasznos funkcióján felül egyébként is az egyén szabadságának területéhez tartozik, így nem korlátozható addig, amíg gyakorlása nincsen mások kárára.⁸

⁴ John MILTON: Areopagitica. In REMÉNYI Édua – KOLTAY András (szerk.): *A szólásszabadság képrázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szövegyűjteménye*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 41–81., 62.

⁵ John Stuart MILL: *A szabadságról*. Budapest, Századvég – Readers International, 1994.

⁶ Uo. 25–26.

⁷ Uo. 44–53.

⁸ Uo. 65–66., 100–101.

Mill elméletével rokonítható az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága által az Abrams-ügyben⁹ meghozott ítélet indokolásához fűzött különvélemény, amelyet Oliver Wendell Holmes bíró jegyzett. Holmes szerint „az áhított végső jó a gondolatok szabad cseréje révén érhető el inkább – [...] az igazság legjobb próbája az, hogy a gondolat elég erős-e ahhoz, hogy kivívja a saját helyét a piaci versenyben”.¹⁰ A gondolatok piaca (*marketplace of ideas*) metafora jelentős hatást gyakorolt a szólásszabadság jogának amerikai fejlődésére. A későbbiekben a Legfelsőbb Bíróság erre is alapozva minősített alkotmányellenesnek számos olyan jogszabályt és bírósági döntést, amelyek a szólás szabadságába való állami beavatkozást tették lehetővé a „piac” korlátozatlanságára hivatkozva. E felfogás szerint az igazsághoz vezető legjobb (bár a tévedhetetlenséget semmiképpen nem garantáló) út a gondolatok szabadpiacának megteremtése, amelynek első számú potenciális ellensége az állam (kormányzat). Holmes nézete is kritikával illelhető: erősen relativizálja az igazság fogalmát, azt a nézetet tekintve igazságnak, amelyik győztesen kerül ki a piaci versengésből.

A három elmélet alapján az „igazság” három lehetséges jelentése különíthető el. Milntonnál az igazság a transzcendens igazságot jelenti, az objektív igazság megtalálását az emberiséget foglalkoztató fontos kérdésekben, Isten és ember viszonyát, az emberi létezés értelmét illetően. A Mill-féle értelmezés főként a tényszerűen eldönthető kérdések helyes megítélésére vonatkozik, amelyek a tudomány fejlődésével és a társadalmi élet működése során objektíve eldönthetők (és maradnak ezzel együtt mindig megkérdőjelezhetők): lapos-e a Föld, a demokrácia-e a legjobb társadalmi rendszer stb.¹¹ Milton és Mill elméletei nem fedik le a szólásszabadság teljes védelmi körét, a transzcendens és a tényszerű igazság keresését előtérbe helyezve mindig lesz, ami kimarad a szükséges védelmi körből, mint például a szubjektív vélemények. Holmes elmélete az „igazság” egy harmadik lehetséges jelentését használja; a gondolatok piaca egyfajta „technikai” értelemben vett igazság megtalálását tűzi ki célul. Holmes nem bíztat azzal, hogy a gondolatok piacán mindig az objektíve igaz álláspont győzedelmeskedik. A piac eleve nem is a „tényeké”, hanem a „gondolatoké” (bár Holmes egyszerre tényekről és gondolatokról is beszél).

A jog szempontjából helyes, ha a szólásszabadság számára egy szűkebb értelemben használt, de szintén technikai jellegű igazságfogalommal dolgozunk, a világnézeti kérdéseket kirekesztve az objektíve eldönthető kérdések köréből. Egy bíró például nem ítélni meg, van-e élet a halál után, pedig azt állítani, hogy van (vagy azt, hogy nincs): tényállítás. Akkor járunk el helyesen, ha az igazság keresésének feladatát a közügyek vitáinak összefüggésében értelmezzük. Ebben az értelemben a „tény”, vagy az „igazság” kategóriái nem használhatók metafizikai vagy ontológiai értelemben, ha a szólásszabadság terjedelmének és határainak kérdését kutatjuk. A közélet porondján persze szóba kerülhetnek vallási és világnézeti kérdések is, de azok megítélése soha nem lehet állami hatóságok, bíróságok feladata. Ahol a szabályozásnak és a jogalkalmazásnak dolga van, az a demokratikus eljárások biztosítása és védelme, ezen eljárásokat tágan értelmezve, és beleértve minden

⁹ Abrams v. United States 250 US 616 (1919).

¹⁰ Uo. 630. Magyar fordítását lásd REMÉNYI-KOLTAY i. m. (4. lj.) 453.

¹¹ William P. MARSHALL: The Truth Justifications for Freedom of Speech. In STONE-SCHAUER i. m. (2. lj.) 44–60.

olyan vitát, beszélgetést, újságcikket, közösségi médiában közzétett kommentet, amely közügyek vitáiba kapcsolódik be. De még ezen ügyekben sem lehet a cél az objektív igazság megtalálása, mert arra sem az újságíró, sem a bíróság nem alkalmas; a feladat a lehető legközelebb kerülés az igazsághoz („az igazság legjobb megszerezhető változatának” megtalálása¹²). Két politikai párt hívei sosem fognak egyetérteni abban, hogy melyikük sorába tartozó korábbi elnök vagy miniszterelnök vezette jobban a kormányzatot, és vitájuk – noha az elvileg ténykérdés – objektív módon nem dönthető el, és az legalábbis nem a transzcendens szférában értelmezendő kérdés. Az efféle kérdéseket jogi eljárásban nem lehetséges megítélni.

A technikai értelemben vett igazságfogalom alkalmazása a társadalmi együttélés szükséges feltétele, mert számos vitát kell a közösségi szinten eldöntenünk. A közös döntés lesz az adott kérdésre adott „igaz” válasz, függetlenül annak helyességétől. Ha pedig az igazság keresését a demokratikus folyamatok támogatásaként értelmezzük, akkor a szólásszabadság ezen igazoláscsoportja nagyon közel kerül a demokratikus igazolásokhoz. Ez utóbbiak szerint a szólásszabadság a közös ügyekben szükséges döntések meghozatalára szolgáló eszköz. Alexander Meiklejohn az amerikai jogi gondolkodást és bírósági gyakorlatot is rendkívüli mértékben befolyásoló írásában kifejti, hogy a szabad szólás jogának legfőbb célja és értelme, hogy az állampolgár részt vegyen a közügyek megvitatásában és az azokról való döntésekben. Tehát a jog lényege a demokratikus (ön)kormányzat eljárásainak megteremtése.¹³ A mai kor bírósági, alkotmánybírósági döntései leggyakrabban ezt a teóriát alkalmazzák, kiemelt védelmet adva a közügyek vitáinak. Ha pedig elfogadjuk, hogy a közügyek vitáinak célja a közel kerülés az „igazsághoz” a közügyek tárgyául szolgáló kérdésekben, akkor a két teória lényegében egybeolvad.¹⁴

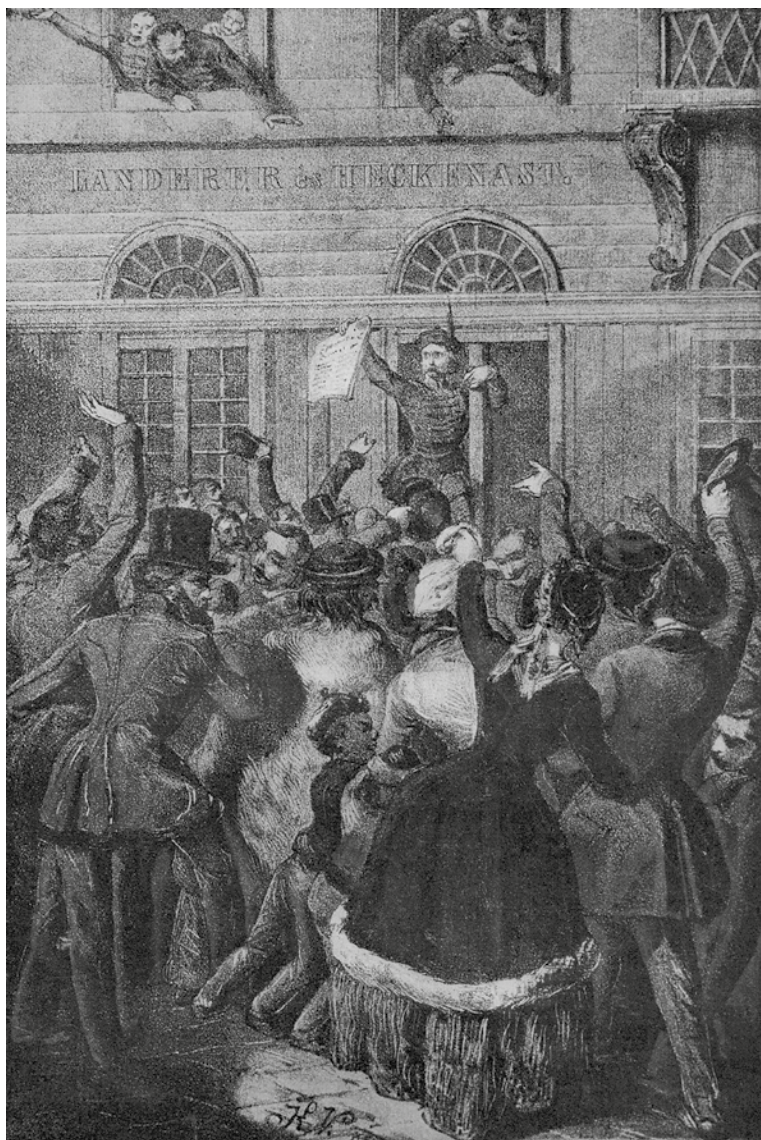
Úgy tűnik, Holmes valójában nem relativizálta az igazság fogalmát, hanem csak szűkebb, technikai értelemben alkalmazta azt. A közügyeket el kell dönteni, többségi döntéssel vagy valamely képviseleti rendszer segítségével, a döntés helyessége, „igazsága” pedig nem lesz objektíve megítélhető. Ki mondhatná meg teljes objektivitással, hogy Joe Biden jobb elnök, mint Donald Trump volt? Ez nem lehetséges, de azt a fontos kérdést, hogy ki legyen az Egyesült Államok elnöke, mégis el kellett valahogyan dönteni. A 2020-as elnökválasztáson a polgárok által meghozott döntés Biden „igazságát” támasztotta alá, ő tudott meggyőzni több embert. Senkinek nincs – jogi eszközökkel – lehetősége kétségbe vonni e döntés „igazságát” vagy helyességét, ha a választási eljárás nyílt és tisztességes volt. Holmes tehát nem az univerzális igazságra, hanem a pragmatikusan értelmezett igazságokra utalt, és ez utóbbi esetében a „piaci” verseny nagyon is elképzelhető, sőt szükséges.¹⁵

¹² Carl BERNSTEIN: The Idiot Culture. *The New Republic*, 1992. június 8., 22–28., 24.

¹³ Alexander MEIKLEJOHN: *Free Speech and Its Relation to Self-Government*. New York, Harper, 1948; Alexander MEIKLEJOHN: *Political Freedom: The Constitutional Powers of the People*. New York, Oxford University Press, 1960.

¹⁴ Paul WRAGG: Mill’s Dead Dogma. *Public Law* (2013) 363–385., 385.

¹⁵ Steven G. GEY: The First Amendment and the Dissemination of Socially Worthless Untruths. 36(1) *Florida State University Law Review* (2008) 1–22., 7.

VINZENZ KATZLER: *A pesti diákok a nép kivánatit elmondják* (1908)

1848. március 14-én a bécsi forradalom hírére az Ellenzéki Kör tagjai úgy döntöttek, hogy követeléseiket a pesti nép határozataként nyilvánosságra hozzák. Másnap a márciusi ifjak a hivatalos cenzúra megkerülésével egyből Landerer Lajos nyomdájába mentek a tizenkét pont és Petőfi Sándor *Nemzeti dal*ának kinyomtatására. Ott némi huzavona után – a gépeit féltő nyomdász csendes javaslatára – Irinyi József a nagy fémszerkezetre tette a kezét, kijelentve: „E sajtót a nép nevében lefoglaljuk!”, amire Landerer csak annyit felelt: „Erőszaknak ellent nem állhatok.” E pillanatban – akkor még csak rövid időre ugyan, de – megszületett a magyar sajtószabadság.

2.2. A demokratikus döntéshozatal és önkormányzás

Meiklejohn előtt néhány hónappal tette közzé értekezését William Hocking, a Hutchins-bizottság tagja,¹⁶ a sajtószabadság elvi megalapozásáról, amelyben elsőként fejtette ki a modern demokratikus igazolás alapvetéseit, nem általában a szólásszabadságra, hanem a sajtószabadságra fókuszálva.¹⁷ Hocking a sajtószabadságban szintén a demokratikus önkormányzás eszközét látta. Értelmezésében a tájékoztatási tevékenységet végző sajtónak közérdekű feladatai vannak, amelyeket el kell látnia, és arra jogi szabályozás útján is rászorítható. Az állampolgár köteles részt venni a közéletben, és ezzel összefüggésben jogot formálhat a szükséges információk megszerzésére, a sajtó útján. Amíg Meiklejohn a közösségi viták struktúráját és eljárását helyezte a középpontba, és az állam beavatkozásától kívánta óvni a szólás- és a sajtó szabadságát, addig Hocking a sajtó tartalmának szabályozása – tehát a közvetlen állami beavatkozás – mellett érvelt, a sajtó közérdekű feladatai ellátásának kikényszerítéséhez.¹⁸

A demokratikus igazolás atyjának – Hockingról tulajdonképpen megfélemlítve – Meiklejohn-t szokás tekinteni, aki szerint a szólásszabadság legfőbb célja és értelme, hogy az állampolgár részt vegyen a közügyek megvitatásában és a róluk való döntésekben.¹⁹ A jog lényege a demokratikus (ön)kormányzat és döntéshozatal lehetőségének megteremtése. E részvételnek hatékonynak kell lennie, amit csak bizonyos szabályok felállításával lehet biztosítani. A vélemények között különbséget kell tenni tartalmuk alapján: a (szélesen értelmezett, tehát valamennyi közügyet magában foglaló) politikai vitában részt vevő vélemények kiemelt védelmet élveznek, míg azok, amelyek nem járnak hozzá a közügyek eldöntéséhez, inkább korlátozhatók. Az elmélettel szemben felhozott leggyakoribb érv az, hogy védtelenül hagyja a nem politikai beszédet, tehát azt, ami a demokratikus akaratképzéshez közvetlenül nem járul hozzá. Meiklejohn hamar pontosította is az általa védelemre érdemesnek tartott vélemények körét: bármely, az oktatás során felmerülő, a filozófia és a tudomány, illetve az irodalom és a művészet körébe tartozó, valamint valamely közügyről folytatott vitában felbukkanó nézet, álláspont a demokratikus megalapozás értelmében védendőnek számít.²⁰

Robert Bork bíró szigorúbban húzta volna meg a határokat: mint kifejtette, ha a szólásszabadság jogának valódi, kikényszeríthető tartalmat kívánunk adni, akkor az csak és kizárólag a közügyek eldöntéséhez hozzájárulni kívánó „politikai beszédet” foglalhatja magában. Bár elismerte, hogy a szépirodalom fontos szerepet tölt be a közügyekben való döntéshozatalban, úgy látta, hogy más magatartásokra, amelyeket a jog nem részesít kife-

¹⁶ Az 1944-ben alakult Commission on Freedom of the Press (Hutchins-bizottság) célja a sajtószabadság új megalapozása volt, a közvélemény és a politika irányából érkező kritikákra reflektálva. A bizottság jelentése a média társadalmi felelősségét hangsúlyozó elmélet egyik alapvetése (II. fejezet 6.1. alpont).

¹⁷ William E. HOCKING: *Freedom of the Press: A Framework of Principle*. Chicago, University of Chicago Press, 1947.

¹⁸ Stephen BATES: Meiklejohn, Hocking and Self-Government Theory. 26(3) *Communication Law and Policy* (2021) 265–311. A Hutchins-bizottság többsége nem fogadta el Hocking érveit, így a bizottság jelentése már nem támogatta a sajtó jogi szabályozását (II. fejezet 6.1. alpont).

¹⁹ MEIKLEJOHN (1960) i. m. (13. lj.).

²⁰ Alexander MEIKLEJOHN: The First Amendment is an Absolute. *Supreme Court Review* (1961) 245–266., 256–257.

jezett alkotmányos védelemben, ez éppúgy igaz lehet. Ha a szólásszabadság védelmi körének túlzott kitérítését el akarjuk kerülni, akkor teljes alkotmányos védelmet csak a politikai beszédnek szabad biztosítanunk. Ellenkező esetben, a szólásszabadság védelmi körébe vonva a közügyek eldöntéséhez hozzá nem járuló kifejezéseket is, mint például a reklámok vagy az obszcenitás, a védelem általános mértéke óhatatlanul csökkenne. Ez nem jelenti azt, hogy ezen kívül minden más beszéd védtelen maradna – ezt egyébként Meiklejohn sem gondolta kívánatosnak a maga által meghatározott kategórián kívüli véleményekről –, de azok esetében a védelem mértékének megállapítását Bork a társadalom és választott képviselői belátására bízta volna.²¹

Robert Post azonban nem a közös döntéshozatal, hanem a demokratikus önkormányzás eszközének tekinti a szólásszabadságot. Nála nem a demokratikus döntés módszerei és eljárásai, hanem az egyén közeletben való részvétele kerül a fókuszba. A lényeg nem a módszerek megfelelő alkalmazása, azaz a közös döntéshozatal, hanem az egyén részvételi lehetőségének biztosítása, így egyéni autonómiájának elismerése, ezen keresztül pedig a meghozott döntés legitimitációjának megerősítése.²² A demokrácia többet jelent, mint egy döntéshozatali módszert; a személyek és kormányuk közötti bizonyos kapcsolatra utal, amelyben az állampolgárok a magukénak érzik a meghozott szabályokat és fennálló rendet. A választások és más mechanizmusok, amelyeket általában a demokratikus döntésekhez társítunk, olyan intézmények, amelyek célja, hogy ezt a kapcsolatot ápolják. A demokratikus legitimitáció pedig a nyilvánosságban zajló kommunikációs folyamatok révén képes megteremtődni, amelyben bárki szabadon részt vehet. A közzviták fő funkciója, hogy az egyének megtapasztalhassák az önkormányzás értékét.²³

Martin Redish elmélete a demokratikus és az egyéni autonómiát előtérbe helyező igazolások (2.3. alpont) vegyülete. Felfogásában a szólásszabadság nem a közös döntéshozatal (Meiklejohn) vagy a demokratikus önkormányzás (Post) eszköze, hanem az egyének közötti versengés biztosítója, azaz egymás meggyőzésének szabadságaként jelenik meg, amely minden a jogi szabályozás által nem tiltott eszköz felhasználását lehetővé teszi az egyének számára annak érdekében, hogy igazukról másokat (a szükséges többséget) meggyőzzenek, vagy a közügyeket figyelmen kívül hagyva, pusztán egyéni érdekeiket érvényesítsék. Redish szerint az így értelmezett szólásszabadság a demokratikus társadalmi rend alapja.²⁴

2.3. Az egyén kiteljesedése

Ronald Dworkin értelmezésében a szólásszabadság azért illeti meg az embert, mert az igazságos politikai rendszerben az állam a társadalom minden felnőtt tagját felelős

²¹ Robert H. BORK: Neutral Principles and Some First Amendment Problems. 47(1) *Indiana Law Journal* (1971) 1–35., 27–28.

²² Robert C. POST: Meiklejohn's Mistake: Individual Autonomy and the Reform of Public Discourse. 79 *University of Colorado Law Review* (1993) 1109–1137.; Robert C. POST: Participatory Democracy and Free Speech. 97(3) *Virginia Law Review* (2011) 477–489.

²³ POST (2011) i. m. (22. l.) 482–483.

²⁴ Martin H. REDISH: *The Adversary First Amendment*. Palo Alto, Stanford University Press, 2013.

morális lényként kell hogy kezelje.²⁵ A beszéd és a cselekvés egybemosásával, és a szólás-szabadság korlátozásával megfosztjuk az egyént (a beszéd befogadóját) attól, hogy felelős, erkölcsi lényként döntsön.²⁶ A szabadság korlátozása éppen ezt az alapvető demokratikus értéket, tehát az egyén, az individuum morális, felelős lényként való elismerését ingatná meg, ez pedig az egyén szabadságán túl a közösség számára is káros.²⁷ E nézetek szerint az állam nem válogathat a vélemények között aszerint, hogy éppen melyiket kívánja korlátozni. Ez a távolságtartás biztosítja mind a nézetek közti egyenlőséget, mind az állami semlegességet.²⁸

Az individualista igazolások szerint a szólásszabadság eszköz a személyiség fejlesztésére, kiteljesítésére, az egyéni autonómia elérésére. A szólásszabadság nem lehet csupán egy választott társadalmi rendből fakadó jogosultság: értékét nem kizárólag és nem elsősorban a demokratikus rendszer adja, hanem az egyén szükséges tisztelete. Ez a kívánalom morális alapú, az emberrel veleszületett, nincs más célnak alárendelve. Nem a demokrácia hozta magával a szólásszabadság védelmét, hanem éppen fordítva: a szabadság gyakorlásának biztosítása teszi lehetővé és egyben követeli meg a demokratikus működést.²⁹

De az egyén személyisége csak társadalomban élve, a társadalom többi tagjához fűződő viszonyaiban teljesebben ki, az egyéni képességek csak a társadalmi életben bontakoztathatók ki. Az egyéni autonómia értéke így elválaszthatatlan az demokratikus önkormányzásra való törekvéstől.³⁰ De az egyéni autonómia gyakorlása (ha éppen beszéd által gyakorolják) sértheti mások szabadságát, autonómiáját. Ezt a sérelmet bizonyos mértékig el kell viselni, és így a beszélőt kedvezőbb helyzetbe hozni. Még a magánszférát sértő beszéd is hozzájárulhat az egyéni kiteljesedéshez, a beszélő és a közönsége számára is, így védett lehet, hacsak nem okoz súlyos kárt. A demokratikus igazolások alapján azonban az ilyen beszéd szabadsága – ha a beszéd által nyilvánosságra kerülő magánéletbeli tény nem kapcsolódik közügyekhez – egyáltalán nem lenne igazolható, mert a magánszférát sértő beszéd nem tekinthető „közérdekűnek”. Ez pedig ellentmondás, mert az egyén kiteljesedése a szólásszabadság elvi alátámasztásai felől közelítve maga is közérdek, és annak biztosítása szükséges a demokratikus önkormányzáshoz.³¹

Az egyén számára biztosított autonómia a szabad beszéd szempontjából lehet egyéni (tisztán a beszélő szempontjából értelmezett) és kapcsolati jellegű. Az egyén beszédét

²⁵ Ronald DWORKIN: *Freedom's Law: The Moral Reading of the American Constitution*. Oxford, Oxford University Press, 1996, 199–202.; Ronald DWORKIN: *Taking Rights Seriously*. Cambridge, Harvard University Press, 1977, 266–278., 364–368.

²⁶ David R. DOW: The Moral Failure of the Clear and Present Danger Test. 6(3) *William and Mary Bill of Rights Journal* (1998) 733–752.

²⁷ DWORKIN (1996) i. m. (25. lj.) 195–213.

²⁸ Christopher MCCRUDDEN: Freedom of Speech and Racial Equality. In Peter B. H. BIRKS (szerk.): *Pressing Problems in the Law I: Criminal Justice and Human Rights*. Oxford, Oxford University Press, 1995, 125–148., 140.

²⁹ John LAWS: Meiklejohn, the First Amendment and Free Speech in English Law. In Ian LOVELAND (szerk.): *Importing the First Amendment: Freedom of Expression in American, English and European Law*. Oxford, Hart, 1998, 123–138., 135–137.

³⁰ POST (1993) i. m. (22. lj.) 1120.

³¹ Paul WRAGG: The Benefits of Privacy-Invasive Expressions. 64(2) *Northern Ireland Legal Quarterly* (2013) 187–208.

azért kell védeni, hogy személyiségét szabadon kibontakoztathassa; ez akkor is fontos, ha tudjuk, hogy ez a kibontakoztatás csak a társadalmi életben, azaz másokhoz viszonyítva, másokkal együttműködésben lehetséges. A kapcsolati jellegű autonómia viszont figyelembe veszi a beszéd közönségének érdekeit is. Valakinek a beszéde korlátozhatja mások autonómiáját, például a rágalmazás, a magánszférasértés vagy egy közösséget bántó gyűlöletbeszéd esetében. Az európai jogrendszerek a szólásszabadság határainak megvonásánál ez utóbbi szempontot is figyelembe veszik, és a beszéd által érintettek autonómiája, a társadalmi együttélés békéje és biztonsága érdekében korlátozzák a szólásszabadságot.³²

A beszélő szempontjából értelmezett autonómia biztosítása viszont valamelyest gyengébb alapot ad a média szabadságának védelmére, hiszen a médiában legtöbbször vállalatok „beszélnek”, amelyeknek az autonómiája – joguk „személyiségük” kiteljesítésére – kevésbé értelmezhető. Persze a jogi személyiséggel bíró médiavállalatokban mindig emberek (újságírók, szerkesztők) dolgoznak, akiknek e jogát védeni kell, így az elmélet nem teljességgel haszontalan a mediaszabadság alátámasztásának céljára sem. Azonban Post szerint önmagában az autonómia általában véve sem igazolja megfelelően a szólásszabadság védelmét, mert a jogi szabályozás számos, az autonómia körébe tartozó megnyilvánulást – a közösség többi tagja érdekében – korlátoz.³³

2.4. A szólásszabadság igazolásainak egybeolvadása

A Sullivan-ügyben az amerikai Legfelsőbb Bíróság egyértelműen hitet tett a szólásszabadság demokráciában betöltött szerepe mellett, amire alapozva új irányt szabott a rágalmazással kapcsolatos *common law* szabályoknak.³⁴ A bírák szerint az Egyesült Államokban „mély nemzeti elkötelezettség fűződik ahhoz, hogy a közéleti kérdésekről folytatott vita korlátlan, erőteljes és szélesre nyitott legyen”.³⁵ Az amerikai Legfelsőbb Bíróság az egyes döntéseiben valamennyi fentebb bemutatott igazolást magáévá tette már, de talán a demokratikus elméletet tekinti a legfontosabbnak közülük.³⁶ Az EJEB is annak alapján ítéli meg az egyes államokban alkalmazott szólásszabadság-korlátozásnak az Emberi Jogok Európai Egyezményével való kompatibilitását, hogy az mennyire volt „szükséges egy demokratikus társadalomban”.³⁷ Ennek megfelelően a testület kiforrott gyakorlata mind az egyéni szabadságot, mind a nyílt közvitát támogatja, hiszen a politikai vita szabadsága minden demokratikus rendszer alapja.³⁸

³² Catriona MCKENZIE – Denise MEYERSON: Autonomy and Free Speech. In STONE–SCHAUER i. m. (2. lj.) 61–81.

³³ Robert C. POST: Participatory Democracy as a Theory of Free Speech: A Reply. 97(3) *Virginia Law Review* (2011) 617–632., 626–627.

³⁴ *New York Times Co. v. Sullivan* 376 US 254 (1964).

³⁵ Uo. 270.

³⁶ Russell L. WEAVER: *Understanding the First Amendment*. Durham, Carolina Academic Press, 6. kiadás, 2017, 12. (Magyarul: *Szólás- és vallásszabadság az Amerikai Egyesült Államokban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019).

³⁷ EJEE, 10. cikk 1. bekezdés.

³⁸ *Lingens v. Austria*, no. 12/1984/84/131, 1986. június 24-i ítélet, 41–42. bekezdés; *Bowman v. the United Kingdom*, no. 141/1996/760/961, 1998. február 19-i ítélet, 42. bekezdés.

De egyetlen érték Prokrusztesz-ágyába nem lehet valamennyi védelemre érdemes beszédet betuszkolni.³⁹ A szólásszabadság egyszerre több, egymással esetleg csak laza vagy esetenként szorosabb kapcsolatban álló értéket is szolgál. Az EJOB Handyside-ügyben meghozott, a szólásszabadság értelmezésében alapvetőnek számító döntése szerint „a szólásszabadság a [demokratikus] társadalom egyik nélkülözhetetlen alapját képezi, annak fejlődéséhez és minden ember gyarapodásához szükséges, alapvető feltétel”.⁴⁰ A különböző igazolások által védett értékek egyébként sem függetlenek egymástól, hanem különböző, hol gyengébb, hol pedig erősebb kapcsolatban állnak egymással.⁴¹ A gondolatok piacának holmesi elmélete, azaz az igazság technikai értelmű felfogása, a demokratikus döntéshozatal egyik lehetséges módját vázolja fel. Az egyén kiteljesedésének biztosítása a demokratikus vitáknak és közvéleménynek is alapvető feltétele. A demokrácia működéséhez szabad, önálló, egyéni döntéshozatalok sokasága kell, és nemcsak egy választási eljárásban, hanem a mindennapi életben is. A szabad döntéshozatal nem létezhet az egyén autonómiája nélkül, az autonóm döntéshozatalhoz szükséges a gondolatok szabadpiaca – az autonómiára éppúgy szüksége van a beszélőnek, mint a beszéd közönségének. Az individualista igazolás csak a beszéd közvitában való részvétele esetén olvad be a demokratikus igazolásba, mert az egyéni autonómiából fakadó számos megnyilvánulás kívül esik a közélet szféráján. Joseph Raz szerint a szólásszabadság igazolásának középpontjában álló érték a szabad szólás útján létrejövő plurális, sokszínű társadalom, amelyben egymás mellett léteznek az eltérő vélemények, és azok el is viselik egymás létezését.⁴² Egy ilyen társadalom pedig a szólásszabadság többféle elvi alátámasztását is egymás mellett létezőnek fogadhatja el.

2.5. Médiavállalkozások szólásszabadsága

Edwin Baker szerint nem az a fontos, hogy mindent kimondjunk, hanem az, hogy a társadalom senkit ne fosszon meg a szabad beszéd jogától.⁴³ Baker azonban nem terjeszti ki ennek érvényét valamennyi beszédre: csak azok élvezhetnek teljes védeltséget, amelyek valóban az individuum megnyilvánulásainak tekinthetők. Ha a beszéd célja elsősorban a haszonszerzés, mint például a reklámok, illetve a média esetében – amelyek szerinte nem különböznek más, általánosan elfogadott módon, precízen szabályozott üzleti vállalkozásoktól –, akkor annak szabadsága szerinte csak akkor igazolható, ha az hasznot hajt a társadalom számára.⁴⁴

³⁹ Robert C. POST: Recuperating First Amendment Doctrine. 47(6) *Stanford Law Review* (1995) 1249–1281., 1272.

⁴⁰ Handyside v. the United Kingdom, no. 5493/72, 1976. december 7-i ítélet, 49. bekezdés.

⁴¹ Judith LICHTENBERG: Foundations and Limits of Freedom of the Press. In Judith LICHTENBERG (szerk.): *Democracy and the Mass Media*. Cambridge, Cambridge University Press, 1990, 102–135., 134.

⁴² Joseph RAZ: Free Expression and Personal Identification. 11(3) *Oxford Journal of Legal Studies* (1991) 303–324.

⁴³ Edwin C. BAKER: *Human Liberty and Freedom of Speech*. New York, Oxford University Press, 1989, 23.

⁴⁴ Uo. 194–249.

A beszéd és a pénz problematikájához kapcsolódó kérdés, hogy vajon a nagy és tökéletes vállalatok mennyiben gyakorolhatják a szólásszabadság jogát.⁴⁵ A jogrendszerek a jog terjedelme tekintetében általában véve nem tesznek különbséget a megszólalók státusa között, legfeljebb sajátos helyzetekben képzelhető ez el (például a politikai pártok többletjogokkal való felruházása a választási kampányban zajló kommunikáció tekintetében). Ám a bevételszerzésben érdekelt piaci vállalkozások esetében nehezebb azonosítani a megszólalásuk mögötti azon érdeket, amelyet a szólásszabadság biztosítása által védeni kell: egy vállalat nem képes a szólásszabadságon keresztül „személyisége kiteljesítésére”, megszólalásai pedig jellemzően nem a demokratikus vitában való részvételt szolgálják. Miközben a nyilvánosságban való részvételük, illetve annak alkotmányos védelme a közösség érdekeit is szolgálhatja, a nagyvállalatok (főleg a nyilvános szféra működésében érdekelt cégek, médiaszolgáltatók, online cégek) részvétele a vitában el is torzíthatja azt, hiszen ezek nagy erővel hallathatják a hangjukat, így mások megszólalásának erejét el is tudják tompítani.

Azonban a jogrendszerek a gyakorlatban nem választják szét a szólás- és sajtószabadság igazolásait. A média képviselői ugyanúgy érvelhetnek bármelyikkel a szabadságuk mellett, de – tekintettel a média kiemelt szerepére a demokratikus társadalomban – a demokratikus igazolások merülnek fel leggyakrabban a bírói döntésekben a média szabadságának igazolására alkalmas eszközként.

3. A közvita és a közvélemény jelentősége a szólásszabadság értelmezésében

A szólásszabadság jogának védelmekor a közügyek vitái állnak a középpontban. A „közügyek” és a „magánügyek” szétválasztása azonban nehézkes, és óhatatlanul nehezen eldönthető határesetekkel szembesít (például milyen mértékben tartoznak a magánélet tényei a nyilvánosságra közszerplők esetében). A közügyek vitái – legalábbis közülük azok, amelyeket a jogi szabályozás „érzékeli” – a nyilvánosság különböző fórumain zajlanak. A polgári nyilvánosság modern elméletének alapjai a hegeli filozófiában találhatók,⁴⁶ míg a modern médiára alkalmazva Jürgen Habermashoz köthetjük kidolgozását, aki ideálként a tájékozott közönség értelmes vitáját képzelte el.⁴⁷ Az ideál azonban messze áll a valóságtól, a jogi szabályozás pedig nem tehet többet az elérése érdekében, mint hogy biztosítja az ilyen viták előfeltételeit.

3.1. Szólásszabadság, közvita, közvélemény

A szólásszabadság igazolásai alátámasztják a jogosultság védelmét. De ez – az igazolások „egybeolvadásából” is kirajzolódóan – nem öncélúan történik, hanem a közviták szabad lefolytatása érdekében. A szólásszabadság igazolásai valójában a nyilvános viták védelmé-

⁴⁵ Randall P. BEZANSON: Institutional Speech. *80 Iowa Law Review* (1995) 735–824.; Martin H. REDISH – Howard WASSERMAN: What’s Good for General Motors: Corporate Speech and the Theory of Free Expression. *66 George Washington Law Review* (1998) 235–297.

⁴⁶ Georg W. F. HEGEL: *A jogfilozófia alapvonalai*. Budapest, Akadémiai, [1820] 1971.

⁴⁷ Jürgen HABERMAS: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest, Gondolat, [1962] 1971.

nek az igazolásai – a magánjellegű ügyeket érintő vitákban ezen igazolások nem alkalmazhatók, vagy csak jóval kevesebb meggyőző erővel bírnak (például a becsület védelme magánszemélyek vitáiban sokkal erősebb lehet, mint a közéleti vitákban). A közviták zavartalan léte pedig feltétele annak, hogy a közvélemény fikcióját elfogadhassuk, az ugyanis ezen viták összességéből, illetve eredményéből áll. A szólásszabadság igazolásai így a közviták és a közvélemény védelmét szolgálják (ahogy láttuk, még az individualista megközelítés szerint is, hiszen „senki sem különálló sziget”⁴⁸).

A szólásszabadság jogi védelme és a közvitákban érvényesülő normák azonban nem esnek teljesen egybe. Az előbbit nem szabad túlzottan korlátozni, azaz csak kivételesen indokolt esetben lehet, de ez azzal a következménnyel jár, hogy bizonyos beszédek (például a szélsőséges, bántó vélemények, amelyek e jellegük ellenére is védettek) megzavarhatják a közvitákat, így káros hatást gyakorolhatnak a közvéleményre. Aki nem érzi úgy, hogy véleménye megkapja a szükséges – a társadalmi együttélés normái szerinti – tiszteletet másoktól, az nem szívesen hallatja a hangját a nyilvánosságban. (Más kérdés, ha valaki olyan pozíciót tölt be a közéletben, amely számára a bántó megnyilvánulások eltűrését szükségessé teszi.) Egy bántó, gyűlölködő vélemény nem járul hozzá a közviták és a viták nyomán hozott döntések színvonalához, mégis a szólásszabadság védelme alatt állhat.

Az „egészséges” (a közös döntések lehető legjobb minőségét biztosító) közvéleményt tehát nemcsak, sőt nem elsősorban a beszéd korlátozásával, hanem más eszközökkel is védeni, illetve támogatni kell. Ilyen eszköz a sértő, bántó, gyűlölködő véleményekkel szembeni – jogon kívüli eszközökkel történő, társadalmi – fellépés, és e tekintetben a média szerepe is kiemelkedő, mert képes lehet a vitákat a megfelelő, a döntések meghozatalára alkalmas mederbe terelni.

Különbséget kell tenni a beszéd jogi korlátozása és a társadalmi együttélés során, a közvitákban alkalmazott „közösségi normák” között. Ez utóbbi esetében nem a jogi szabályozás, hanem a társadalmi gyakorlat „korlátoz”⁴⁹. A nyilvános szférában ideális esetben a bántó, sértő megnyilvánulások diszkreditálódnak, ellenük sokan szólalnak fel, és e vélemények képviselői nem tudnak sokakat meggyőzni álláspontjukról. A nyugati társadalmakban közmegegyezés van például arról, hogy a demokrácia a legjobb, a jólétet és az egyéni szabadságot leginkább biztosító társadalmi berendezkedés. A demokrácia egyes vonásait, elemeit vitató, akár támadó vélemények semmiképpen sem szoríthatók ki a közvitákból, de a demokráciát veszélyeztető álláspontok (például a fegyveres felkelésre buzdítás) korlátozhatók. A demokráciához hasonlóan fontos érték az emberi méltóság: lehet vitatni, hogy pontosan mit foglal magában, és hogy milyen egyéni jogok következnek belőle, de a méltóságot általában véve tagadó és veszélyeztető vélemények korlátozhatók.

Ameddig egy társadalomban az ehhez hasonló közös értékek elismertek, és azoknak kellő képviselete is van, addig ezek a korlátozások nem szükségszerűen kell hogy jogi (kényszerítő) jellegűek legyenek, mert a közviták során, illetve a közvéleményben a veszé-

⁴⁸ John DONNE: Ájtatosságok fontos alkalmakra, XVII. meditáció. (1624) Sötér István fordítása.

⁴⁹ Robert C. POST: The Constitutional Concept of Public Discourse: Outrageous Opinion, Democratic Deliberation, and *Hustler Magazine v. Falwell*. 103(3) *Harvard Law Review* (1990) 601–686.; Robert C. POST: Community and the First Amendment. 29 *Arizona State Law Journal* (1997) 473–484.; Thomas HEALY: Social Sanctions on Speech. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 21–62.

lyes, mások méltóságát nem tisztelő álláspontok képviselői kisebbségben maradnak, velük szemben a társadalom többi tagja fellép. De a szólásszabadság igen széles körben védett, azaz csak igen nyomós indokkal korlátozható, ebből pedig az következik, hogy számos olyan vélemény is megjelenhet a közéletben, amelyek figyelmen kívül hagyják a (jogon felüli) közösségi normákat, és akadályozzák az észszerű, átgondolt, alapos és értékes viták lefolytatását. Post szerint ez a szólásszabadság paradoxona: a szólásszabadság védelme megakadályozza azon társadalmi normák (például a kölcsönös tisztelet követelményének) maradéktalan érvényesülését, amelyek hozzájárulnak a közvélemény egészséges formálódásához.⁵⁰ Zechariah Chafee arra hívja fel a figyelmet az amerikai szólásszabadságról írt úttörő könyvében, hogy ugyan a jogi szabályozás csak kevés korlátot állít a beszélők elé, ez csak „annál fontosabbá teszi számukra, hogy saját magukat korlátozzák”.⁵¹

A közvéleményt így a jogi előírásokon túl a saját belső (társadalmi) szabályai alakítják, és a szélsőséges, sértő vagy bántó hangok képviselőit a közviták során kell legyőzni, nem pedig jogi eszközökkel elhallgattatni. Gondot jelent azonban, ha a közösen vallott társadalmi (erkölcsi) mércék ereje meginog, és gyengül a közmegegyezés arról, hogy egy társadalom milyen értékrend alapján szerveződik, mert ebben az esetben ez a legyőzetés veszélybe kerül, elmarad, a szélsőséges, a korábbi közösségi normákra és a demokratikus értékekre fittyet hányó vélemények képviselői pedig akár többségbe is kerülhetnek. (Ennek aggasztó példáit látjuk Európában és az Egyesült Államokban is, a polarizálódó és fragmentálódó jóléti társadalmakban.)⁵²

Bizonyos társadalmi normák már eleve kikövetelték a jogi szabályozásban való megjelenésüket, Európában általában véve jóval szélesebb körben, mint az Egyesült Államokban. Európában – az Egyesült Államokhoz képest – például a gyűlöletbeszéd tilalma és az egyéni becsületvédelem jóval szélesebb körben megengedett. Mindenesetre a társadalmi normák leromlása nem gyógyítható meg a beszéd további, szigorúbb jogi szabályozásával, Európában sem.

3.2. Szólásszabadság és „szólásszabadság”

A szólásszabadság védelme a nyilvános viták feltétele, a belépési lehetőség a nyilvános térbe. A nyilvános vitákra vonatkozó korlátok viszont nem esnek egybe a szólásszabadság jogi korlátaival. Például senki nem vitatja, hogy bizonyos korlátozások előírhatók egy adott szakma képviselői számára. Egy jogász (ügyvéd, bíró stb.) vagy egy orvos – a szakmájához tartozó kérdésekben – nem beszélhet teljesen szabadon, beszédének igazodnia kell hivatása szabályaihoz, ahogyan egy tanárnak is a tanórákon követnie kell az előírt tananyagot. Bár e szabályokon belül is széles tér nyílik az egyéni véleménynyilvánításra, az mégis csak szűkebb keretek között érvényesülhet, mint ha az adott szakmán kívüliek mondanak valamit a szakmához tartozó kérdésekről, szabályozatlan keretek között (te-

⁵⁰ POST (1990) i. m. (49. lj.).

⁵¹ Zechariah CHAFEE: *Free Speech in the United States*. Cambridge, Harvard University Press, 2. kiadás, 1967, viii.

⁵² Robert C. POST: The Unfortunate Consequences of a Misguided Free Speech Principle. Yale Law School, Public Law Research Paper, 2023, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4255938 [megjelent: 153(3) *Daedalus* (2024) 135–148.].

hát nem a tárgyalóteremben, orvosi rendelőben vagy az iskolában). Ez felveti azt a kérdést, hogy a hivatásból adódóan mennyire korlátozott az újságírók beszéde. Mivel esetükben a jogászhoz és az orvoshoz képest jóval kevésbé szabályozott szakmáról van szó, a szabadságuk is szélesebb körű. De az újságírótól – a szólásszabadság határainak tiszteletben tartásán túl – hagyományosan elvárjuk a társadalom szolgálatát és bizonyos jogi és etikai mércék betartását. A II–IV. fejezetekben látni fogjuk, hogy a jogi (és bizonyos esetben az ön- és társ-) szabályozás milyen mértékben érinti szabadságukat.

A médiaszabadság európai felfogása törekszik arra, hogy a média jogi szabályozását úgy alkossa meg, hogy a média elsőszámú segítője, fóruma legyen a közviták lefolytatásának, és így a közvélemény alakításának. Ahogyan majd látni fogjuk, ezt médiumtípusonként eltérő szabályozási eszközökkel igyekeznek elősegíteni. Valamennyi újságíró számára biztosít előjogokat, hogy szabadon írthasson a közösséget érintő kérdésekről, és bizonyos médiumok – elsősorban a rádió, a televízió és ezek digitális formái – számára kötelezettségeket is előír a közviták körének bővítése érdekében. Ez utóbbi esetben a média szabadságának korlátozása a közérdeket szolgálja, azért, hogy a vélemények minél szélesebb köre hozzáférhető legyen általa. A magánhatalom korlátozása így a társadalom tagjait védi, akikhez a vélemények e szélesebb köre eljuthat. De a szabályozás csak a legkritikább esetben biztosít az egyén számára megszólalási lehetőséget a médiában (például a válaszadási jog által, II. fejezet 6.4. alpont).

A média újabb formáinak (elsősorban az online platformok, V. fejezet) szabályozásában a közérdek szempontjának megjelenése a közelmúlt fejleménye, és egyelőre a szabályozás tartózkodik attól, hogy a televíziókhoz és a rádiókhoz hasonló terheket rójon a platformok üzemeltetőire. Ezzel együtt is a platformok újabb szabályozása már figyelembe veszi a közviták védelméhez fűződő érdeket. Az online platformokon bárki beszélhet, így részese lehet a nyilvánosságnak, akkor is, ha nem „médiaként” szólal meg. A hírességek vagy az online influenszerek például vélhetően ma sokkal erőteljesebben befolyásolják a rájuk fogékony közönség részvételével zajló közvitákat, mint a hagyományos média. Őket nem lehet a mediaszabályozás hagyományos eszközeivel kezelni, közérdekű kötelezettségeket róni rájuk. A platformszabályozás tárgya és kötelezettje elsősorban nem is a megszólaló, hanem maga a megszólalásra lehetőséget adó platform, ezért a szabályozás jellegében alapvetően eltér a sajtó és a mediaszolgáltatások szabályozásától, és az a platform felhasználóinak (a beszélők és a beszéd közönsége) védelmére irányul.

A platformok továbbá maguk is alkotnak szabályokat arra nézvést, hogy felhasználóik mit mondhatnak a platformon. A beszélőt tehát egyszerre korlátozza a jogrendszer (a szólásszabadság jogi normái által) és a platform (az általa alkotott magán szabályozás segítségével). Ez utóbbi szabályok ráadásul jóval kiterjedtebbek, korlátozóbbak (igyekeznek a jogon kívüli közösségi normákat is kötelezően érvényre juttatni a felhasználók biztonsága és nyugalma érdekében), ráadásul globális szinten azonosak. A platformok – mivel közülük az igazán nagyoknak a világ szinte minden pontján vannak felhasználóik – univerzálisan érvényesülő közösségi normákat alkotnak, amelyek elvben egységesen érvényesülnek, függetlenül attól, hogy az adott felhasználó (a beszélő vagy a beszéd közönsége) hol, milyen közösségben él, és annak a közösségnek milyen beszédkorlátozó normái léteznek. Ez szükségszerűen szigorú beszédkorlátozást jelent minden felhasználóra

nézve. Ráadásul a platform a saját szabályait jóval gyakrabban alkalmazza, ellentétben a szólásszabadság jogi normáival, amelyeket csak kivételes esetben, bírósági eljárásban érvényesítenek az erre jogosultak.

A szólásszabadság alkotmányos védelmének és az adott helyzetben alkalmazandó jogi szabályok által korlátozott szólásszabadságnak az ereje jelentősen eltérhet egymástól. Hasonlóképpen, a jogon kívüli korlátozások is jelentős hatással lehetnek a szólásszabadság gyakorlására. Mindezekből következően a(z alkotmányos értelemben vett) szólásszabadság jogi védelmének és „a (ténylegesen érvényesülő) szólásszabadságnak” a határai messze nem esnek egybe.⁵³

3.3. *A közviták strukturálása*

Noha a hangsúlyok fokozatosan áttevődnek az „új” médiára, a legfontosabb hírek még ma is a hagyományos médiából származnak, amely maga is részesevé vált az online nyilvánosságának, ahol a hírek bárki által megtárgyalhatók, terjeszthetők, róluk vélemény alkotható, de akár el is torzíthatók. A média strukturálja a közvitákat és a társadalmi nyilvánosságot – a közvélemény szempontjából nézve ez a fő funkciója. A sajtó és a média szabályozása ezt a szerepet igyekszik elősegíteni, támogatni, olykor a média korlátozása által, a közösség érdekében. A nyilvánosság persze már korábban sem csak a médiából állt, ám azok a beszélők, akik nem tartoznak a sajtó- vagy a médiaszabályozás hatálya alá, beszédük vonatkozásában csupán a szólásszabadság szabályainak betartására kötelezettek.

Akármilyen szerepet is tulajdonítunk neki a demokratikus társadalomban, fontos körülmény, hogy a média elég jelentős része eleve nem a közviták fórumaként tekint magára. A közügyekkel nem foglalkozó média igazából nem is gyakorolja a sajtószabadságot, legalábbis nem teljes egészében. Egy főző- vagy életmódmagazin legfeljebb csak közvetve és alkalomszerűen érintett a közügyek vitáiban (legalábbis, ha nem kívánjuk a „közügy” fogalmát olyannyira kitágítani, hogy abba bármi beleférjen, amiről a nyilvánosságban szó esik), újságíróik a média számára biztosított előjogokkal nem kívánnak élni, és a legtöbb közérdekű kötelezettségtől is mentesek, így sajtószabadságuk gyakorlásakor lényegében csak az általános szólásszabadság-szabályozásra kell tekintettel lenniük.

Továbbá a közvélemény alakítása nemcsak nyilvános fórumokon (közviták által) történhet, hanem akár a konyhaasztalnál, baráti beszélgetésekben is. E beszélgetéseken pedig természetesen nemcsak közügyekről eshet szó, hanem bármiről. Végeredményben pedig mindenfajta kommunikáció formálja a benne részt vevők gondolkodását, így rajtuk keresztül a közvéleményt is, akkor is, ha az nem közügyeket érint.⁵⁴ A szabályozás mégsem részesíti olyan erős védelemben a magántermészetű beszélgetéseket, akármi is legyen a témájuk, mint a nyilvánosság előtti, közügyet érintő vitákat. A szólásszabadság igazolásait alapul véve, és elfogadva azt, hogy a jogosultság elsősorban a demokratikus önkormányzás eszköze, a jogszabályok és a bíróságok normatív döntéseket hoznak arról,

⁵³ Jack BALKIN: Free Speech Versus the First Amendment. 70 *UCLA Law Review* (2023) 1206–1273.

⁵⁴ Eugene VOLOKH: The Trouble with Public Discourse as a Limitation on Free Speech Rights. 97(3) *Virginia Law Review* (2011) 567–594., 573.

mi tartozik a közviták közé, és mi az, ami magánjellegű beszélgetés, és az előbbieknél erőteljesebb védelmet biztosítanak.⁵⁵

4. A beszéd fogalma

A szólásszabadság a „szólást”, a „kifejezést”, azaz a „beszédet” védi (tekintsük ezeket választott témánk szempontjából egymás megfelelőinek), amely kategória ennek megfelelően, a jog érvényesülése érdekében, meghatározandó. A legtöbb és a nyilvánosságban leggyakrabban megjelenő beszéd könnyedén azonosítható, de akadnak nehéz határese-tek. A jelentést hordozó szavak és mondatok nem minden esetben minősülnek beszédnek a szólásszabadság szempontjából, más alkalmakkor szavak hiányában is egyértelmű, hogy a jelentést hordozó ábrázolás a szólásszabadság által védett, ahogyan bizonyos expresszív emberi cselekedetek is azok lehetnek. A következőkben a jog által elismert „beszéd” azonosítási lehetőségeit járjuk körül.

4.1. Beszéd és „beszéd”

Nem meglepő, hogy általában a kimondott, írásos, nyomtatott vagy digitálisan hozzáférhető szövegek „beszédnek” minősülnek, hasonlóan a különböző médiumok műsoraihoz vagy a filmalkotásokhoz. Ha valamilyen felismerhető gondolatot hordoznak, akkor beszédnek minősülhetnek a képek és más, vizuálisan érzékelhető tárgyak, ábrázolások, például a műalkotások is. Frederick Schauer számos cikket szentelt a köznyelvi és a jogi értelemben vett beszéd különbségének (a beszéd és a szólásszabadság tárgyaként értelmezett „beszéd”).⁵⁶ Akadnak olyan szóban elhangzó vagy leírt, kinyomtatott szövegek, kifejezések is, amelyekről fel sem tételezzük, hogy a szólásszabadság védelmét élveznék: a hamis tanúzás, a szerződéskötés, a házasságkötés során történő eskütétel vagy a bűncselekmény elkövetésére való felhívás esetén fel sem merül, hogy az elhangzó kifejezéseket a szólásszabadság védelmi körébe kellene vonni. A jogellenes fenyegetés szavai maguk a tiltott cselekmények; a hamis tanúzás maga a bűncselekmény, amely verbális kifejezések útján valósul meg; az anyakönyvvezető előtt kimondott igen maga a házasságkötés aktusa; a szóbeli felmondás maga a jogviszony megszüntetése – bár kivétel nélkül verbális kifejezésekről van szó, egyik sem tekinthető a szólásszabadság megnyilvánulásának.⁵⁷

Ugyanakkor akadnak olyan cselekmények, amelyek tényleges beszéd nélkül is egyértelműen élvezik a szólásszabadság védelmét: néma tüntetések, sztrájkok, vagy mondjuk a valamely véleményt kifejező ruházat (például egyenruha, karszalag, jelvény) viselése. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság véleménye szerint az absztrakt festmények, az instrumentális zene és a rejtélyes, nehezen megfejthető értelmű versek is a szólásszabadság védelmét

⁵⁵ POST i. m. (33. lj.) 623–624.

⁵⁶ Lásd Frederick M. SCHAUER: Speech and “Speech” – Obscenity and “Obscenity”: An Exercise in the Interpretation of Constitutional Language. 67 *Georgetown Law Journal* (1979) 899–933. Hasonlóképp lásd Kent GREENAWALT: *Speech, Crime, and the Uses of Language*. New York, Oxford University Press, 1989.

⁵⁷ Cass R. SUNSTEIN: Words, Conduct, Caste. 60(3–4) *University of Chicago Law Review* (1993) 795–844., 836–840.

élvezik, még ha ezen esetekben a „beszéd” jelentése kétséges is marad.⁵⁸ A szólásszabadság szavak (értelmezhető beszéd) hiányában is érvényesülhet.⁵⁹

A szólásszabadság köre az elmúlt évtizedek során fokozatosan tágult. Az Egyesült Államokban ma már nemcsak a reklámokra terjed ki,⁶⁰ hanem a kampányfinanszírozás⁶¹ vagy az állami támogatások elosztásának⁶² kérdéseire is, éppúgy, mint az éjszakai bárokban előadott sztriptíz tánccra.⁶³ Schauer szerint ez a jelenség csorbitja a szólásszabadság jogának eredeti értelmezését, mert olyan magatartásokat is annak körébe von, amelyeknek ugyan van kommunikatív tartalmuk, de az nem meghatározó. Viszont, mivel az amerikai alkotmányban nincs olyan konkrét jogosultság, amely az ilyen magatartások védelmére felhívható lenne, a bíróságok jobb híján a szólásszabadság körébe utalják őket, ez pedig azzal a következménnyel jár, hogy a jog eredeti célja – legyen az a közéleti viták zavartalanságának vagy akár az egyén autonómiájának biztosítása – elhalványul.⁶⁴

A szólásszabadság gyakorlóit viszont csak az emberek vagy az emberek által jogalanyisággal felruházott szervezetek lehetnek. Az emberi szavakhoz hasonló hangokat kiadó macskák⁶⁵ és a fényképezőgépet működtetni képes majmok⁶⁶ nem tarthatnak igényt a jog védelmére. Állami szervek viszont sajátos módon igen, ami elsőre furcsának tűnhet, ugyanis a szólásszabadság joga éppen az állammal szemben kívánja megvédeni az egyént és közösségeit. De a kormányzat és más állami szervek szükségképpen beszélnek, véleményeket fejeznek ki, ezt pedig bizonyos mértékben szintén védeni kell. Egy emlékmű elhelyezése egy közparkban az „állami szólásszabadság” (*government speech*) megnyilvánulásának tekinthető,⁶⁷ ahogyan a rendszámtáblák feliratainak meghatározása is.⁶⁸ Egy kormányzati szervnek joga van azt mondani, amit akar, és megválasztani azokat a nézeteket, amelyeket ki akar fejezni.⁶⁹ E joga azonban keretek között érvényesül, és semmiképpen nem korlátozza az egyéni szólásszabadságot (nincsen senkinek egyéni joga arra, hogy közterületen szobrokat állítson, vagy hogy teljesen szabadon döntsön autója rendszámtáblájának tartalma felől, ahogy a kormányzati döntéseket is csak közvetve, állampolgári jogaival élve lehet képes befolyásolni).⁷⁰

⁵⁸ *Hurley v. Irish-American Gay, Lesbian & Bisexual Group of Boston* 515 US 557, 569 (1995). A döntésben felhozott példák Jackson Pollock képei, Arnold Schönberg zeneművei és Lewis Carroll *Jabberwocky* c. verse [Magyar fordításban: *Gruffacsór* (Tótfalusi István) vagy *Szajkóhukky* (Weöres Sándor)].

⁵⁹ Mark V. TUSHNET – Alan K. CHEN – Joseph BLOCHER: *Free Speech Beyond Words: The Surprising Reach of the First Amendment*. New York, NYU Press, 2017.

⁶⁰ *Virginia State Board of Pharmacy v. Virginia Citizens Consumer Council* 425 US 748 (1976).

⁶¹ *Buckley v. Valeo* 424 US 1 (1976); *Citizens United v. Federal Election Commission* 558 US 310 (2010).

⁶² *National Endowment for the Arts v. Finley* 524 US 569 (1998).

⁶³ *Barnes v. Glen Theatre, Inc.* 501 US 560 (1991); *City of Erie v. Pap's AM* 527 US 277 (2000).

⁶⁴ Frederick M. SCHAUER: *First Amendment Opportunism*. In Lee C. BOLLINGER – Geoffrey R. STONE (szerk.): *Eternally Vigilant: Free Speech in the Modern Era*. Chicago, University of Chicago Press, 2002, 175–198.

⁶⁵ *Miles v. City Council of Augusta, Georgia* 710 F.2d 1542 (11th Cir. 1983).

⁶⁶ *Naruto v. Slater*, No. 16-15469 (9th Cir. 2018).

⁶⁷ *Pleasant Grove City v. Summum* 555 US 460 (2009).

⁶⁸ *Walker v. Texas Division, Sons of Confederate Veterans* 576 US 200 (2015).

⁶⁹ *Rust v. Sullivan* 500 US 173 (1991).

⁷⁰ *A government speech* doktrínáról lásd Helen NORTON: *The Government's Speech and the Constitution*. New York, Cambridge University Press, 2019; SMUK Péter: *A kormány beszéde. Az Első Alkotmánykiegészítés*

4.2. Beszéd és cselekvés

A beszéd és a cselekvés kategóriái egymástól elválaszthatatlanok. Valamely cselekedettel kifejezhetünk egy bizonyos véleményt, ehhez nincs szükség sem szóban elhangzó, sem leírt szövegre. Bizonyos jelzések, szimbólumok önmagukban is beszédnek minősülhetnek. A határok meghúzása azonban fontos, hiszen szinte bármely cselekményről elmondható, hogy kifejez valamit.⁷¹ Ugyanakkor teljes következetességgel e határok nem rögzíthetők.⁷² Egy szobor előtt tüntetni biztosan belefér a szólásszabadságba, de ledönteni vagy festékkal leönteni már nem feltétlenül, és az is kérdéses, hogy egyáltalán e cselekedetek beszédnek minősülnek-e.⁷³ A döntés egyedi ügyekben a bíróságoké, és azoknak érdemes a szólásszabadság igazolásaiából kiindulniuk: Post szerint a beszéd nem önmagában értékes, és csak akkor kaphat jogi védelmet, ha valamilyen alkotmányos értékkel bír (legyen az a demokrácia működése vagy az egyén autonómiája).⁷⁴ De önmagában ez a szempont nem elegendő annak eldöntésére, hogy a véleményt kifejező cselekedetek beszédnek minősülnek-e.

Ha az egyébként expresszív cselekedet korlátozása vagy tilalma valamely legitim érdek miatt, és nem kifejezetten a szólásszabadság korlátozása okán történik, alkotmányos szempontból megengedhető lehet. Ilyen eset a másnak okozott kár megelőzése (például egy politikai gyilkosság lehet expresszív tartalmú tett, de az emberi élet védelme egyértelműen lehetővé teszi a tiltását, és nem gondolunk e tilalomra a szólásszabadság korlátjaként; egy szobor leöntése a közrendet és a köztisztaságot sérti, és tilalma nem elsősorban a szólásszabadság korlátozására, hanem a társadalmi rend és béke fenntartására irányul). Az O'Brien-ügyben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága úgy döntött,⁷⁵ hogy a katonai behívó elégetése, bár kétségtelenül minősülhet véleménynyilvánításnak, az állam azon érdekét sérti, amely a sorozás rendjéhez, zavartalanságához fűződik. Ezért az a szabály, aminek értelmében a behívó megsemmisítése vagy megrongálása büntethető, és aminek alapján David O'Brient elítélték, nem kifejezetten a szólásszabadság korlátozására irányul, hanem egyéb, méltányolható állami érdeket véd. Ezért az ítélet jogos volt, az alapjául szolgáló jogszabály pedig nem alkotmányellenes.

Beszédnek minősülhet anyagi támogatás nyújtása is, annak érdekében, hogy a támogatott beszéljen (például a támogatás összegét felhasználva műalkotást hozzon létre vagy választáson induljon). A pénz szükséges lehet a szólásszabadság hatékony gyakorlásához, de a legtöbb esetben ahhoz is, hogy egyáltalán sok emberhez szólhassunk. A szólásszabadság és a pénz kapcsolatának három legjelentősebb problémája: 1. a választási,

paradigma és a „government speech” alkotmányos korlátai az Egyesült Államokban. *Iustum Aequum Salutare*, 2019/4., 47–68.

⁷¹ SCHAUER i. m. (56. lj.) 912.

⁷² Frederick SCHAUER: On the Distinction Between Speech and Action. 65(2) *Emory Law Journal* (2015) 427–454.

⁷³ Természetesen lehet alappal érvelni a szobrok festékkal leöntésének beszédjellege mellett. Az EJEB a Murat Vural v. Turkey-ügyben (no. 9540/07, 2015. január 21-i ítélet) a szólásszabadság megsértéseként értékelte a kérelmező elítélését e tette miatt.

⁷⁴ POST i. m. (39. lj.).

⁷⁵ United States v. O'Brien 391 US 367 (1968).

népszavazási kampányok támogatása,⁷⁶ 2. a kormányzat által a kultúrára, illetve bizonyos közintézményekre fordított támogatás elosztásának módja,⁷⁷ illetve 3. annak megítélése, hogy a támogató előírhatja-e a támogatás fejében azt, hogy a beszélő mit, vagy mit ne mondjon.⁷⁸

4.3. *Jog a csendben maradáshoz*

A szólásszabadság joga nem kötelezi alanyait arra, hogy éljenek vele. A „csendhez” vagy „hallgatáshoz való jog” megilleti az embert, de ez, a tartózkodást lehetővé tevő jog sem korlátlan. Az állami szféra szereplőit például az információszabadság joga kötelezi a közérdekű adatok nyilvánosságra hozatalára, de a magánembernek is kötelező lehet a bíróság előtt tanúvallomást tenni vagy személyes adatait közölni a hatóságok kérésére. Az autonómia biztosítása, az emberi méltóság tisztelete, a lelkiismereti szabadság azonban lehetővé teszi mindenki számára, hogy bizonyos vélemények kifejtésétől tartózkodjék, bizonyos információkat ne tegyen közzé, bizonyos cselekményeket ne hajtson végre, illetve hogy félrefordíthassa a fejét akkor, ha mások véleménynyilvánítása zavaró vagy egyszerűen érdektelen a számára.

Az egyén általában tartózkodhat valamely információ közlésétől. A médiának is lehet joga arra, hogy információforrásainak kilétét eltitkolja (II. fejezet 7.2.2. alpont). Egy ügyben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága úgy vélte, hogy egy – a „színes bőrűek” társadalmi integrációját segítő – egyesület tagnévsorának kötelező közzététele a szólásszabadság korlátja, mert a tagokat különböző zaklatások veszélyének teszi ki.⁷⁹ Szintén kérdés, hogy mennyiben van joga a munkáltatónak munkavállalóját különböző információk közlésére kényszeríteni. A Legfelsőbb Bíróság szerint a tanárok kötelezettsége, hogy évente összeállítsanak egy listát azon szervezetekről, amelyek munkájában részt vettek, vagy amelyeket támogattak, alkotmányellenes.⁸⁰ Ugyanakkor a kaliforniai ügyvédi kamara döntése, amelyben azért tagadta meg a felvételt, mert a jelentkező nem volt hajlandó válaszolni arra a kérdésre, hogy tagja-e a kommunista pártnak, nem sértette meg a szólásszabadság jogát.⁸¹

A „csend joga” alapján az egyénnek joga van valamely vélemény kifejtésétől is tartózkodni. A West Virginia State Board of Education-ügyben a Legfelsőbb Bíróság úgy döntött,⁸² hogy az az előírás, amelynek értelmében az állami iskolában tanuló gyerekek rendszeresen kötelezően tisztelegtek és hűséget fogadtak az Egyesült Államok lobogója előtt, alkotmányértő. A szabály ugyanis ily módon véleménynyilvánításra kötelezte a tanulókat, olyanra, amely nem fért össze lelkiismereti meggyőződésükkel. Egy másik ügyben az állami

⁷⁶ Lásd Bowman (38. lj.); Buckley (61. lj.); Citizens United (61. lj.).

⁷⁷ National Endowment for the Arts (62. lj.).

⁷⁸ Az abortusz és a családtervezés vonatkozásában lásd Rust (69. lj.); Burwell v. Hobby Lobby 573 US 682 (2014); a vallásszabadság összefüggésében lásd Rosenberger v. Rector and Visitors of University of Virginia 515 US 819 (1995).

⁷⁹ National Association for the Advancement of Colored People v. Alabama 357 US 449 (1958).

⁸⁰ Shelton v. Tucker 364 US 479 (1960).

⁸¹ Konigsberg v. State Bar 366 US 36 (1961).

⁸² West Virginia State Board of Education v. Barnette 319 US 624 (1943).

alkalmazottak számára előírt, a szövetségi és az állami alkotmányokra tett kötelező hűség- esküt, illetve ezzel párhuzamosan a kommunista párttól és egyéb, „destruktív” szervezetek- től való elhatárolódást nyilvánította hasonlóképpen alkotmányellenesnek a bíróság.⁸³

Felmerül a kérdés, vajon a csendhez való jog mennyiben illeti meg a jogi személyeket, a vállalatokat, illetve a médiát. Hivatkozhat-e szólásszabadságának megsértésére a do- hánygyártó cég, amikor a dohányzás veszélyeire való felhívás közzétételére kötelezik ter- mékein? Érvelhet-e hasonlóképpen a média, amikor valótlan tényállítások közlése miatt az így sérelmet szenvedett fél válaszána közzétételére kötelezik? A szólásszabadság joga mindkét esetben érintett, ugyanakkor a beszédre kötelezésre nyomós indokokat találha- tunk, de ezen esetekben az is világosan látszik, hogy a közlés nem a beszédre kötelezett sajtó véleményét foglalja magában, ennek okán pedig a csendhez való jog sem sérül.

4.4. Hatály és védelem

Hagyományosan különbséget kell tenni a szólásszabadság hatóköre és az e hatókörbe tar- tozó beszéd védelme között. Amely beszéd (cselekedet) nem tartozik a hatókörbe, arra a szólásszabadság alkotmányos védelme elvben egyáltalán nem terjed ki. Amely beszéd vi- szont beletartozik, ott vizsgálat tárgyává kell tenni az alkalmazott korlátozás összegegyez- tetetőségét a szólásszabadság védelmével.⁸⁴ E megkülönböztetés alapja az amerikai jog- ban a Chaplinsky-döntés.⁸⁵ Murphy bíró szavaival:

A beszédnek vannak bizonyos jól meghatározott és szűken behatárolt osztályai, amelyek megelőzésé- ről és megbüntetéséről sosem gondolták úgy, hogy bármilyen alkotmányos problémát vetnének fel. Ezek magukban foglalják az erkölcstelen és illetlen, a gyalázkodó, a rágalmazó és a sértő vagy „táma- dó” szavakat, amelyek már kifejezésre juttatásukkal sérelmet okoznak, vagy a nyugalom azonnali megzavarásának buzdítására irányulnak. Helyesen jegyezték meg, hogy az ilyen kifejezésre juttatás a gondolatok semmiféle kifejtésének nem lényegi eleme, és olyan csekély társadalmi értéke van az igaz- ság felé tett lépés gyanánt, hogy ha esetleg bármiféle haszon is származik belőle, azt nyilvánvalóan felülmúlja a társadalom rendhez és erkölcsösséghez fűződő érdeke.⁸⁶

A szólásszabadságon kívüli megnyilvánulások listája 1942 óta jelentősen módosult. A közügyekre vonatkozó rágalmazó beszéd jelentős védelmet kapott,⁸⁷ a Chaplinsky- ügyben pedig nem is említett kereskedelmi célú beszéd – amennyiben nem a fogyasztót félrevezető, valótlan tartalmú – szintén a szólásszabadság védelmét élvezi.⁸⁸ Az Alvarez- ítéletben a Legfelsőbb Bíróság kibővített listát állított fel.⁸⁹

⁸³ Keyishian v. Board of Regents 385 US 589 (1967).

⁸⁴ Mark TUSHNET: The Coverage/Protection Distinction in the Law of Freedom of Speech: An Essay on Me- ta-Doctrine in Constitutional Law. 25(3) *William & Mary Bill of Rights Journal* (2016–2017) 1073–1120., 1083–1088.

⁸⁵ Chaplinsky v. New Hampshire 315 US 568 (1942).

⁸⁶ Uo. 571–572.

⁸⁷ Sullivan (34. lj.).

⁸⁸ Central Hudson Gas and Electric Corp. v. Public Service Commission of New York 447 US 557 (1980).

⁸⁹ United States v. Alvarez 567 US 709 (2012).

[A] beszéd tartalomalapú korlátozásai általában csak akkor voltak megengedve, amikor néhány, „a bíróság számára régóta ismeretes, a [véleménynyilvánítás] történelmi és hagyományos kategóriájára” szorítkoztak. [...] E kategóriák között szerepel a törvénytelen cselekedetre irányuló és valószínűleg azt kiváltó buzdítás, az illetlenség, a rágalmazás, a büntetendő viselkedéshez hozzátartozó szólás, az úgynevezett támadó szavak, a gyermekpornográfia, a csalás, a valódi fenyegetés és az olyan, súlyos és közvetlen veszélyt jelentő szólás, amelynek megelőzésére a kormány fel van hatalmazva.⁹⁰

Rendkívül óvatosan kell eljárni a (jog szempontjából értelmezett) beszéd határainak meghúzásánál, hiszen a művelet végén bizonyos megnyilvánulások a védelmi körön kívül rekednek, és nem lesznek jogosultak az alkotmányos védelemre.⁹¹ Ugyanakkor számos döntés a szólásszabadság körén kívül eső beszéd esetében is elvégzi a korlátozás alkotmányosságának vizsgálatát, például a „támadó szavak” tiltásának is nézőpontsemlegesnek kell lennie (nem lehet például csak a feketék elleni támadó fellépést tiltani, a katolikusokat támadó kifejezések érintetlenül hagyásával).⁹² Azaz bizonyos alkotmányos mércék a szólásszabadság körébe nem tartozó kifejezéseket szabályozó előírásokkal szemben is alkalmazandók. Egyfelől tehát a hatály és a védelem megkülönböztetése nem teljesen következetes,⁹³ másfelől a szólásszabadság hatálya alá tartozó kifejezések védelmi szintje is eltérő: például a politikai beszéd szigorúbban védett, mint a kereskedelmi kommunikáció. Különbséget kell tehát tenni a beszéd jogi körülhatárolása és az azon belüli kategóriák védelmének mértéke között.

Az európai jogrendszerek, illetve az EJEB nem határoznak meg az amerikai Legfelsőbb Bírósághoz hasonló beszédkategóriákat (bár a bírósági felülvizsgálat szintje Európában is eltérő például a politikai és a kereskedelmi beszéd esetében). A beszéd korlátozása e jogi rezsimekben a jogkorlátozás által védendő érdekekből indul ki. A legtipikusabb beszédkorlátozások Európa-szerte hasonlóak: az emberi személyiség védelme a rágalmazó vagy a magánszférába hatoló beszéddel szemben, az egyes társadalmi közösségek védelme a gyűlölettel szemben, a közrend és a nemzetbiztonság védelme például a garázdasággal vagy a terrorizmussal szemben, a gyermekek védelme a fejlődésükre káros tartalmaktól, a fogyasztók védelme a megtévesztő kereskedelmi közleményekkel szemben (5.4. alpont).⁹⁴

Az EJEB gyakorlatában az egyetlen példa a szólásszabadság hatályának kategorikus meghatározására azon megnyilvánulások köre, amelyeket a Bíróság az EJEE 17. cikkének alkalmazásával a szólásszabadsággal való visszaélésnek minősít, így korlátozásuknak a 10. cikkkel való összeegyeztethetőségét nem is vizsgálja. A gyűlöletbeszéd korlátozásával kapcsolatos strasbourgi joggyakorlat egyik sajátossága, hogy az EJEB a kérelmek befogadásakor olykor nem csupán az Egyezmény szólásszabadságot védő 10. cikkét, hanem a joggal

⁹⁰ Uo. 2544. (a szövegbeli hivatkozást töröltem – K. A.).

⁹¹ Frederick SCHAUER: *Freedom of Speech: A Philosophical Enquiry*. New York, Cambridge University Press, 1982, 101–102.

⁹² R. A. V. v. City of St. Paul 505 US 377 (1992).

⁹³ Tushnet i. m. (84. lj.).

⁹⁴ Lásd a szólásszabadság kérdéseit átfogóan tárgyaló monográfiákban alkalmazott felosztásokat, például Eric BARENDT: *Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2. kiadás, 2005; Perry KELLER: *Európai és nemzetközi médiajog. Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média*. Budapest, CompLex, [2011] 2014; Kevin SAUNDERS: *Free Expression and Democracy*. New York, Cambridge University Press, 2017; Jan OSTER: *Media Freedom as a Fundamental Right*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015.

való visszaélést tiltó 17. cikkét is figyelembe veszi. Az Emberi Jogok Európai Bizottsága a Glimmerveen és Hagenbeek-ügyben kimondta,⁹⁵ hogy a rasszista tartalmú vélemények a szólásszabadsággal való visszaélésnek számítanak, ellentétesek a 17. cikkel, így az állam általi beszédkorlátozás nem sérti az EJEE-t, mert az általa védett jogok gyakorlása nem irányulhat mások jogainak vagy szabadságának elpusztítására, illetve a közzétett vélemény nem lehet ellentétes az EJEE által védett alapvető értékekkel.⁹⁶ Ugyanakkor az EJEB a gyűlöletbeszéd más megnyilvánulásaihoz a 10. cikk alapján mégis elvégzi a beszédkorlátozás megfelelésének vizsgálatát,⁹⁷ tehát a strasbourgi joggyakorlat sem egészen következetes. Arra a megállapításra juthatunk, hogy a beszéd – az adott körülmények között ésszerűen beszédnek minősülő emberi magatartás – bármiféle korlátozásának vizsgálatakor minden esetben célszerű lenne megvizsgálni a korlátozás megfelelését.

5. A szólásszabadság terjedelme

A szólásszabadság egyetlen jogrendszerben sem érvényesül korlátok nélkül. A jog igazolásaiból kiindulva pedig az európai jogrendszerek kiemelt védelemben részesítik a közügyek vitáiban részt vevő beszédet, amelyet a demokrácia szempontjából a legnagyobb jelentőségűnek ítélnék. De a közügyeket közvetlenül vagy egyáltalán nem érintő beszéd sem marad védelem nélkül. A következőkben a különféle vélemények eltérő védelmi szintjéről ejtünk szót, a beszéd megengedett korlátozásának feltételrendszerére és a legtipikusabb beszédkorlátozásokra is kitérve.

5.1. A közügyek nyílt vitája mint a szólásszabadság lényege

A szólásszabadság védett körén belül is akad olyan megnyilvánulás, amely más beszédhez képest fokozottabban védett. A politikai beszédet, illetve tágabban a közügyekben folytatott nyilvános vitát, kifejtett véleményt minden nyugati jogrendszer kiemelten óvja, sokszor még akkor is, ha az mások jogainak sérelmét idézi elő. A politikai beszédet tekinthetjük tehát a szólásszabadság magjának, amelyet a jogrendszerek a legerősebben védnek.⁹⁸ A politikai beszéd meghatározása nem könnyű feladat, bizonyos döntések például csak kifejezetten a parlament működésével kapcsolatos megnyilvánulásokat tekin-

⁹⁵ Glimmerveen and Hagenbeek v. the Netherlands, no. 8348/78, befogadhatósági döntés. 1954 és 1998 között a kérelmezők nem fordulhattak közvetlenül az EJEB-hez, hanem az Emberi Jogok Európai Bizottsága döntött kérelmük befogadhatóságáról.

⁹⁶ Lásd még a holokausztagadással kapcsolatos eseteket, amelyekben a Bíróság a 17. cikk alapján szintén kizárta azt, hogy e vélemények a szólásszabadság hatálya alá tartoznának, például Witzsch v. Germany, no. 41448/98, befogadhatósági döntés; Garaudy v. France, no. 65831/01, befogadhatósági döntés.

⁹⁷ Lásd például Jersild v. Denmark, no. 15890/89, 1994. szeptember 23-i ítélet; Féret v. Belgium, no. 15615/07, 2009. július 16-i ítélet; Leroy v. France, no. 36109/03, 2008. október 2-i ítélet; Vejdeland and Others v. Sweden, no. 1813/07, 2012. február 9-i ítélet; M'Bala M'Bala v. France, no. 25239/13, 2015. október 20-i ítélet.

⁹⁸ TÖRÖK Bernát: *Szabadon szólni, demokráciában*. Budapest, HVG-ORAC, 2018, 43–48., 70–77.

tik e körbe tartozónak.⁹⁹ A legtöbb esetben azonban ennél jóval szélesebb körben rajzolja fel a kategória körvonalait: Meiklejohn kitágította az irodalommal és a művészetekkel,¹⁰⁰ Eric Barendt szerint pedig politikai beszédnek tekinthető minden olyan megszólalás, amely esetlegesen hozzájárul a közvélemény alakításához a témák olyan körében, amelyre egy tájékozott állampolgár közügyként tekinthet.¹⁰¹

Kérdés, hogy a közügyekkel kapcsolatos beszéd pusztán e sajátossága folytán automatikusan kiemelt védelmet élvez, vagy lehetséges a beszéd korlátozása annak módja, stílusa alapján. A közügyekben ugyanis nemcsak kifinomult, racionális érvelés útján lehet véleményt nyilvánítani, hanem nyers, faragatlan modorban is. A Cohen-ügy¹⁰² vádlottja a bíróságon a „Basszátok meg a sorozást” feliratú dzsekiben jelent meg, tiltakozásul a vietnami háború miatti kényszersorozások ellen. A Legfelsőbb Bíróság felmentette Paul Cohent, mondván, a vélemény nem korlátozható a stílusa, nyersesége miatt. E döntésben az egyenlőség általános elve jelent meg: nem mindenki képes véleményének racionális és szabatos kifejtésére, nincs minden hangoztatott vélemény tökéletesen megalapozva, illetve érvekkel alátámasztva, és nem mindenkinek van módja arra, hogy véleményét szofisztikált módon juttassa el a nyilvánossághoz, a drasztikus fogalmazás és a beszéd erőteljes módja viszont felerősítheti az egyén amúgy halk hangját. Az EJEB is úgy véli, hogy önmagában a beszéd sértő, sokkoló, zavaró jellege nem alapozza meg a korlátozás lehetőségét, ha valamely, a jog által védett érdek nem sérül.¹⁰³

5.2. A beszéd védelmének mértéke a politikai beszéden túl

A politikai beszéd a jogi védelem ereje szempontjából tehát általában véve „értékesebb” más beszédeknél. A nagy vagy csekélyebb érték, azaz az egyes megszólalásoknak a közügyek eldöntéséhez való hozzájárulása alapján való megkülönböztetése azonban nem vesztélytelen.¹⁰⁴ A kevésbé értékesnek ítélt beszéd nem marad védtelen, de védelme értelemszerűen alacsonyabb szintű lesz. Mindazonáltal a csoportosítás, legalábbis a politikai és a nem politikai kategóriákra bontás szükséges, mert annak hiányában valamennyi beszédre egyazon mércét kellene alkalmazni, az pedig vagy a kevésbé értékesek (például a pornográfia, reklámok, gyűlölködő kifejezések) védelmi szintjének túlzott megemelését, vagy a közügyek vitájában részt vevő beszéd védelmének csökkenését hozná magával.¹⁰⁵ Steven Shiffrin is arra figyelmeztet, hogy a beszéd kategóriájának túlzott kitágítása hátrányosan érintheti a szólásszabadság védelme által a középpontba helyezett célok elérését.¹⁰⁶

⁹⁹ Lásd az ausztrál legfelsőbb bíróság ítéletét a *Lange v. Australian Broadcasting Corporation* (1997) 189 CLR 520 ügyben.

¹⁰⁰ MEIKLEJOHN i. m. (20. lj.) 245.

¹⁰¹ BARENDT i. m. (94. lj.) 162.

¹⁰² *Cohen v. California* 403 US 15 (1971).

¹⁰³ Handyside (40. lj.) 49. bekezdés.

¹⁰⁴ Genevieve LAKIER: The Invention of Low-Value Speech. 128(8) *Harvard Law Review* (2015) 2166–2233.; Cass R. SUNSTEIN: Pornography and the First Amendment. (4) *Duke Law Journal* (1986) 589–627.

¹⁰⁵ Russell L. WEAVER: The Philosophical Foundations of Free Expression. In Russell L. WEAVER et al. (szerk.): *Free Speech and Media in the Twenty-First Century*. Durham, Carolina Academic Press, 2018, 183–204.

¹⁰⁶ Steven H. SHIFFRIN: *What's Wrong with the First Amendment?* New York, Cambridge University Press, 2016, 184–192.

Míg Európában a közügyeket érintő beszéd élvez kiemelt védelmet, addig az Egyesült Államokban a bírósági gyakorlat szétválasztja az „értékes” és a „kevésbé értékes” beszéd csoportjait. De ott sem könnyű meghatározni, hogy az adott beszéd melyik kategóriába tartozik. A Chaplinsky-döntés¹⁰⁷ alapján kevésbé értékes vagy értéktelen beszédnek minősülnek az úgynevezett támadó szavak – amelyek egyrészt minden tartalom nélküli, sértő gyalázkodások, másrészt alkalmasak arra, hogy a címzettből erőszakos reakciót váltssanak ki – és a döntésben meghatározott további beszédek is (4.4. alpont).¹⁰⁸

Az európai joggyakorlat a közüggyel kapcsolatos beszédet védi kiemelten, de a közügyek köre pontosan nem meghatározott, ugyanakkor a bíróságok hajlamosak lehetnek a szólásszabadság védelmi szintjét a közéleti szereplők és a média által uralt közviták stílusához, jellegéhez képest meghatározni. De ma már az interneten bárki véleményt nyilváníthat közügyekben, és e beszédek, viták egészen más képet mutatnak, mint amit a nyilvános szféra korábbi állapotában megismertünk. Jacob Rowbottom,¹⁰⁹ Paul Wragg¹¹⁰ és Ian Cram¹¹¹ is arra hívja fel a figyelmet, hogy az interneten közzétett – sokszor fésületlen, átgondolatlan, bántó – beszédnek is érdemes lenne biztosítani a szólásszabadság erőteljes védelmét, ha azok közügyet érintenek. Az egyéni véleménynyilvánítás lehetőségét a bíróságoknak védeniük kell, és a beszélő szabadságát nem lehet a hagyományos médiában zajló vitákra alkalmazott mércék szerint korlátozni.

5.3. A beszéd korlátozásának feltételrendszere és az egyensúlyozási kényszer

A szólásszabadság egyes kérdéseivel kapcsolatos EJOB-mércék közvetve formálják és egységesítik az EJEE részes államainak szabályozását és joggyakorlatát. Egyes kérdésekben az EJOB nem a legkisebb közös nevező megtalálására törekszik, hanem magasra emeli a szólásszabadság védelmi szintjét. A politikai beszéd védelme, a közügyek megvitatása és a közéleti szereplők szabad bírálhatósága kiemelt figyelmet élveznek az EJOB gyakorlatában.¹¹² A politikai viták korlátozása – például a közbiztonság és az állami szuverenitás megóvása céljából – csak a legszükségesebb esetekben, az erőszakra buzdítás, illetve az erőszakos cselekmények bekövetkeztének tényleges veszélye esetén lehetséges.¹¹³ Ugyanez igaz a sajtószabadságból levezethető egyes részjogokra is, például az újságíró azon jogát illetően, hogy titokban tartsa a számára információt szolgáltató személyek kilétét.¹¹⁴

¹⁰⁷ Chaplinsky v. New Hampshire 315 US 568 (1942).

¹⁰⁸ Lásd még Roth v. United States 354 US 476, 484 (1957).

¹⁰⁹ Jacob ROWBOTTOM: To Rant, Vent and Converse: Protecting Low Level Digital Speech. 71(2) *The Cambridge Law Journal* (2012) 355–383.

¹¹⁰ Paul WRAGG: “Free Speech Is Not Valued if Only Valued Speech Is Free”: *Connolly*, Consistency and Some Article 10 Concerns. 15(1) *European Public Law* (2009) 111–132.

¹¹¹ Ian CRAM: *Liberal Democracy, Law and the Citizen Speaker: Regulating Online Speech*. Oxford, Hart, 2022, 30–37.

¹¹² *Lingens v. Austria*, no. 9815/82, 1986. július 8-i ítélet; *Castells v. Spain*, no. 11798/85, 1992. április 23-i ítélet.

¹¹³ Lásd például *İncal v. Turkey*, no. 41/1997/825/1031, 1998. június 9-i ítélet; *Ceylan v. Turkey*, no. 23556/94, 1999. július 8-i ítélet; *Süreç v. Turkey* (No. 1), no. 26682/95, 1999. július 8-i ítélet; *Süreç and Özdemir v. Turkey*, no. 23927/94 és 24277/94, 1999. július 8-i ítélet.

¹¹⁴ *Goodwin v. the United Kingdom*, no. 16/1994/463/544, 1996. február 22-i ítélet (II. fejezet 7.2.2. alpont).

Más típusú véleményeknél az EJEB megelégszik bizonyos általános elvek rögzítésével: például a gyűlöletbeszéd vonatkozásában nem határoz meg teljesen egységes mércét, csak iránymutatásra szorítkozik.¹¹⁵ Hasonlóképp a kereskedelmi célú tartalmak, reklámok bár élvezhetik a 10. cikk védelmét, az nem éri el a politikai vélemények védelmének mértékét.¹¹⁶ Egy harmadik csoportban pedig az EJEB meghagyja a tagállamok szabad mozgásterét a szólásszabadság korlátozásával kapcsolatban, például a vallásnyilvánító vagy a közérkölcsebe ütköző szövegek esetében – e véleményekre vonatkozóan nem határoz meg közös európai mércét.¹¹⁷ Az EJEE és az EJEB döntései szubszidiáriusok: a részes államok alapjogvédelmi rendszerét egészítik ki. Ez nemcsak abban jelenik meg, hogy addig nem lehet az EJEB-hez fordulni, amíg az érintett államban valamennyi hatékony jogorvoslati eszköz ki nem merült, hanem a szólásszabadság értelmezésében is, amelyben elválik egymástól az univerzálisan védett, közös mércék útján meghatározott mértékben védett beszéd és a részes államok belátására bízott szabályozási területek köre.¹¹⁸

A szólásszabadság korlátozása csak valamely, az EJEE 10. cikk 2. bekezdésében szereplő indokkal lehetséges (ezek: a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása). Az EJEB először azt vizsgálja, hogy a vitatott állami döntés érintette-e a kérelemben megjelölt alapvető jogot. Ha megállapítja, hogy korlátozták a szólásszabadságot, akkor megvizsgálja a korlátozás megfelelőségét: annak a jogi szabályozás által előírtnak kell lennie, azaz előre meghatározott, megismerhető, világos tartalmú jogi normán kell alapulnia. Emellett a korlátozásnak szükségesnek kell lennie a demokratikus társadalomban. A szükségesség – amiben implicite benne foglaltatik az arányosság követelménye is – mindig valamely, a 2. bekezdésben meghatározott érdek védelmére tekintettel vizsgálendő. Akkor szükséges a korlátozás – és ez már nem a szövegből, hanem a Bíróság gyakorlatából olvasható ki –, ha valamely nyomós társadalmi érdek indokolja.¹¹⁹

Az EJEB által a beszéd korlátozására alkalmazott feltételrendszer Európában nemzeti szinten is megfelelő útmutatónak tekinthető. A korlátozás lehetőségét legtöbbször törvény rögzíti, a brit *common law* jogrendszerben emellett a bírói döntésekből kiolvasható norma is hasonló erejű. A beszédkorlátozásnak legitim célra kell irányulnia (például személyiségvédelem, közrend, nemzetbiztonság, fogyasztóvédelem stb.), alkalmasnak kell lennie céljai elérésére és szükségesnek kell lennie ahhoz, továbbá nem lehet a beszéd lehetőségét aránytalanul – az elérni kívánt célokon túlmutatóan – szűkre szabó. A szükségesség–arányosság tesztje alapján minden egyes esetben egyedi mérlegelés alapján kell

¹¹⁵ Jersild (97. lj.); Gündüz v. Turkey, no. 35071/97, 2003 december 4-i ítélet.

¹¹⁶ Casado Coca v. Spain, no. 8/1993/403/481, 1994. január 26-i ítélet; Barthold v. Germany, no. 8734/79, 1985. március 25-i ítélet; Hertel v. Switzerland, no. 59/1997/843/1049, 1998. augusztus 25-i ítélet.

¹¹⁷ Otto-Preminger-Institut v. Austria, no. 11/1993/406/485, 1994. augusztus 23-i ítélet; Wingrove v. the United Kingdom, no. 19/1995/525/611, 1996. október 22-i ítélet; Handyside (40. lj.).

¹¹⁸ Paul MAHONEY: Universality Versus Subsidiarity in the Strasbourg Case Law on Free Speech: Explaining Some Recent Judgments. 2(4) *European Human Rights Law Review* (1997) 364.

¹¹⁹ Handyside (40. lj.) 48. bekezdés; The Sunday Times v. the United Kingdom, no. 6538/74, 1979. április 26-i ítélet, 59. bekezdés.

dönteni a korlátozás megfelelőségéről.¹²⁰ A szólásszabadság sehol nem abszolút, azaz nincs olyan helyzet, amelyben mérlegelés nélkül a szólásszabadság javára kell dönteni, ahogy a beszédkorlátozások sem rendelkeznek ezzel az erővel.¹²¹ A közvetlenül a beszéd tartalmára irányuló korlátozást az általa okozott kár indokolhatja. Ezen túlmenően a média- és a platformszabályozás strukturális és eljárási jellegű korlátokat is tartalmaznak, amelyek a beszéd lehetőségeinek növelésére irányulnak, nem konkrét személyeket hozva kedvezőbb helyzetbe, hanem általában a közviták nyíltságának és így a közérdek védelme érdekében (IV. fejezet 7. pont és V. fejezet 1. pont). A mérlegelési kötelezettség a szembenálló érdekek közötti választást teszi a bíróságok feladatává, és ez minden esetben valamilyen bizonytalanná teszi a szólásszabadság érvényesülését (tekintettel arra is, hogy az EJEB-et nem kötik korábbi döntései).¹²²

Az Egyesült Államok szólásszabadságjoga látszólag elutasítja a szembenálló érdekek közötti mérlegelést, és előre rögzített kategóriákat alkalmazva ítéli meg a beszédkorlátozás alkotmányosságát. A korlátozás megítélésakor meg kell vizsgálni, hogy az a beszéd tartalma ellen irányult-e, avagy sem. A tartalomra irányuló korlátozásokat, tehát amelyek kifejezetten annak jogsértő tartalma miatt korlátozzák a beszédet (például a rágalmazás, a lázítás, az obszcén kifejezések és a félrevezető reklámok tiltása), „szigorú vizsgálat” alá kell vonni. Vizsgálni kell, hogy van-e olyan kényszerítő ok (kényszerítő állami érdek), amely a korlátozást indokolja, és vajon az elérni kívánt cél nem lenne-e más, kevésbé korlátozó eszközzel megvalósítható. Ezzel szemben a „tartalomsemleges” korlátozások esetében (például a tüntetések megtiltása este 11 óra után, a szórólapozás megtiltása magántulajdonú bevásárlóközpontban) enyhébb a mérce: azt kell vizsgálni, vajon a tiltás fontos kormányzati érdeket támogat-e, és hogy ezt olyan eszközökkel éri el, amelyek érdemben kapcsolódnak ehhez az érdekhöz („köztes vizsgálat”).¹²³ (A legkevésbé szigorú vizsgálat, az „észszerű alap ellenőrzése” a szólásszabadságot érintő kérdésekben nem merül fel.)

Ha a korlátozás a tartalom ellen irányul, a következő lépésben azt kell megvizsgálni, hogy diszkriminál-e a nézőpontok között, azaz csak bizonyos meghatározott álláspontok kifejezését, vagy egy adott témával kapcsolatos valamennyi álláspont kifejtését tiltja-e. Az előbbi esetben – tehát a tartalomra irányuló és a tartalmak között diszkrimináló korlátozások esetében – szinte teljesen bizonyos, hogy a bíróságok megállapítják az alkotmánnyal való összeegyeztethetlenséget. A szigorú vizsgálatra akkor is szükség van, ha nem bizonyos nézeteket, hanem a bizonyos témákról folytatott vita teljes egészét kívánja korlátozni az adott jogszabály, vagy nem a téma, hanem a közlő személye alapján kíván

¹²⁰ Mark E. VILLIGER: *Handbook on the European Convention on Human Rights*. Leiden, Brill, 2023, 24. fejezet: „Freedom of expression, Article 10 of the Convention”, 511–515.

¹²¹ Kivétel a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 20. cikke, ami a háborús propagandának és a megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgató nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet hirdetésének törvényben való megtiltását teszi a részes államok kötelezettségévé. De a tiltott tevékenységek megvalósulása az ilyen esetekben is értelmezés kérdése.

¹²² Grégoire WEBBER: Proportionality and Limitations on Freedom of Speech. In STONE–SCHAUER i. m. (2. lj.) 173–192.; GARDBAUM i. m. (2. lj.) 226–230.

¹²³ Lásd Geoffrey R. STONE: Content-Neutral Restrictions. 54(1) *University of Chicago Law Review* (1987) 46–118.; Geoffrey R. STONE: Content Regulation and the First Amendment. 25(2) *William and Mary Law Review* (1983) 189–252.

diszkriminálni (például adókedvezmény nyújtása vagy megtagadása révén).¹²⁴ Ez a módszer valójában szintén szükségessé teszi a mérlegelést, az egyes, felállított kategóriákon (a korlátozás tartalomra irányulásán és a nézőpontsemlegesség követelményén) belül: a korlátozást kikényszerítő ok és a kevésbé korlátozó eszköz meglétének vizsgálata nagyban hasonlít a szólásszabadság korlátozásában érvényesülő európai megközelítéshez.

5.4. *A beszéd korlátozásának esetei*

A beszéd korlátozásának főbb esetei könnyen tipizálhatók. A következőkben tárgyalt korlátok természetesen nem fedik le a szólásszabadság valamennyi lehetséges, az egyes jogrendszerekben megjelenő korlátozását. Azonban így is alkalmasak az EJEB fontosabb döntéseinek felidézésén keresztül a beszédkorlátozások közös európai alapjainak azonosítására.

5.4.1. Hírnév- és becsületvédelem

Az emberi személyiség jogi védelmének egyik legfontosabb területe az egyén külső, társadalmi megítélésének jogellenes közlések általi kedvezőtlen változását megakadályozni kívánó hírnév- és becsületvédelem, avagy a rágalmazás büntetése. A jogrendszer e szabályokkal azt célozza, hogy az egyénről a nyilvánosság előtt megjelenő vélemény ne rombolja le alaptalanul az illetőről alkotott külső képet, elsősorban valótlan tényállításokkal. A személyiség számára biztosított védelem ütközhet a közügyekről folytatott szabad vitához fűződő érdekekkel, és a jogrendszernek e két szempontot kell mérlegelnie a szólásszabadság határainak megvonásakor. A rágalmazással szembeni szabályok több jogterületen is megjelenhetnek: a polgári jogban, a büntetőjogban és a sajtó-, illetve médiaszabályozásban. E kérdésben az egyes európai államok megközelítése jelentősen eltér, de a nyugati jogrendszerek közös kiindulópontja a közügyekben folytatott vita erőteljes védelme, így a közéleti szereplők személyiségi jogainak védelme háttérbe szorul a szólásszabadsághoz képest.¹²⁵

Az EJEB a kérdéssel kapcsolatban a közös európai elvek kialakítására törekszik. Barndt az EJEB hírnévvédelemre vonatkozó ítélkezési gyakorlatának három jellegzetességét jelöli meg: 1. a Bíróság nem elsősorban a közszereplők hírnévvédelmének csökkentett mértékét írja elő, hanem a közügyek vitáinak lehető legszélesebb védelmét, tehát nem az állítás tárgyaként szereplő személy státusa, hanem a vita közérdekűsége szempontjából dönt, 2. a Bíróság elválasztja egymástól a tényállításokat és a véleményeket, az utóbbiaknak szélesebb körű védelmet nyújtva, ezzel párhuzamosan elismerve a hamis tényállítások polgári és büntetőjogi szankcionálhatóságát, és bizonyos megszorításokkal a bizonyítási teher alperesre/vádlottra helyezését, 3. a Bíróság a közzétett állítások egészét a szöveggörnyezettel együtt vizsgálja, ami azzal a következménnyel jár, hogy egyes, önma-

¹²⁴ Geoffrey R. STONE: Restrictions of Speech Because of its Content: The Peculiar Case of Subject-Matter Restrictions. 46 *University of Chicago Law Review* (1978) 81–115.

¹²⁵ Lásd KOLTAY András: A közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének kérdései Európában, különös tekintettel a magyar jogrendszerre. In KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején*. Budapest, CompLex, 2014, 13–95.

gában nézve hírnévsértő állítások nem lesznek feltétlenül jogsértők.¹²⁶ Ugyanakkor a megtámadott személy pozíciója, korábbi magatartása, illetve a közlés tartalma (valós vagy valótlan) és egyéb körülményei (az információszerzés módja, a közlemény stílusa, következményei) is vizsgálандók.¹²⁷ A szólásszabadság védelmének mértéke eltérő lehet, ha a kritika célpontja a kormány tagja, más politikus, közhivatalnok, az igazságszolgáltatásban dolgozó, vagy közhatalommal nem bíró híresség, esetleg magánszemély.

5.4.2. A magánszféra védelme

A magánszféra védelmének mértéke és módja jelentősen eltérhet az egyes jogrendszerekben.¹²⁸ A rágalalmazási joghoz hasonlóan e területen is a közügyek nyílt vitatása a kiindulópont – az egyes közéleti szereplők magánélethez való joga visszaszorulhat a szólásszabadsággal szemben, és nyilvánosságra hozhatók számukra kellemetlen vagy a méltóságukat sértő információk.¹²⁹ A magánélet védelme egyszerre magánjogi (kártérítési jogi) és adatvédelmi kérdés. Az előbbi – csakúgy, mint a rágalalmazással szembeni fellépés – az emberi személyiséget védi, és az egyén akaratától teszi függővé a jogérvényesítést (magánjogi per), az utóbbi pedig a személyes adatok kezelői számára határoz meg – főként *ex ante* – kötelezettségeket. A magánélet védelmének lehet büntetőjogi dimenziója is, de a nyilvános szférában felmerülő jogviták esetében ez kevésbé releváns. Az EJEB gazdag gyakorlatot alakított ki a magánélet védelme körében.¹³⁰

5.4.3. Erőszakra vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívás és fenyegetés

A jogellenes cselekedetekre való felhívás, fenyegetés, zaklatás valamennyi európai jogrendszerben büntetendő, de a beszédkorlátozás mércéje e kérdésekben is eltér. Az Európai Unió Tanácsának a rasszizmus és az idegengyűlölet visszaszorítását célzó kerethatározata a közösségekkel vagy tagjaival szembeni erőszakra uszítás tilalmának uniós szintű egységesítését tűzte ki célul. A kerethatározat szerint a tagállamoknak tiltaniuk kell a társadalmi közösségek ellen irányuló erőszakra (és gyűlöletre) izgatást. A tagállamok dönthetnek afelől, hogy kizárólag azon magatartást büntetik, amely a közrend megzavarására alkalmas, vagy amely fenyegető, gyalázkodó, sértő.¹³¹ Az EJEB az elé került számos török érdekeltségű ügyben megállapította, hogy a politikai beszéd fokozott védelmet él-

¹²⁶ BARENDT i. m. (94. lj.) 222–225. Lásd Lingens (112. lj.); Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, no. 47/1991/299/370, 1992. május 28-i ítélet; Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway, no. 21980/93, 1999. május 20-i ítélet.

¹²⁷ Jan OSTER: *European and International Media Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2017, 73–89.

¹²⁸ Ronald J. KROTOSZYNSKI, Jr.: *Privacy Revisited: A Global Perspective on the Right to Be Left Alone*. New York, Oxford University Press, 2016, 1–14.

¹²⁹ Andrew KENYON (szerk.): *Comparative Defamation and Privacy Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2016; András KOLTAY – Paul WRAGG (szerk.): *Comparative Privacy and Defamation*. Cheltenham, Edward Elgar, 2020 (lásd a kötetek vonatkozó fejezeteit).

¹³⁰ Lásd például Karhuvaara and Iltalehti v. Finland, no. 53678/00, 2004. november 16-i ítélet; Kuliś v. Poland, no. 15601/02, 2008. március 31-i ítélet; Peck v. the United Kingdom, no. 44647/98, 2003. január 28-i ítélet; Von Hannover v. Germany, no. 59320/00, 2004. június 24-i ítélet; Axel Springer v. Germany, no. 39954/08, 2012. február 7-i ítélet.

¹³¹ A Tanács 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről, 1. cikk (2) bekezdés.

vez, de amennyiben a közzétett vélemény erőszakos cselekmények elkövetésére uszít, az államnak megvan a kellő mozgásteret ahhoz, hogy korlátozza a szólásszabadságot, ha szükségesnek ítéli a közrend védelmében.¹³²

5.4.4. Gyűlöletbeszéd

A gyűlöletbeszédet valamennyi európai állam tiltja, de pontos fogalma és határai felől nincsen közmegegyezés. Az Európa Tanács gyűlöletbeszédéről szóló ajánlása szerint:

a „gyűlöletbeszéd” úgy értendő, mint ami a véleménynyilvánítás minden olyan formáját lefedi, amely fajgyűlöletet, xenofóbiát, antiszemitizmust vagy az intolerancián alapuló gyűlölet más formáit terjeszti, arra buzdít vagy igazolja, beleértve az erőszakos nacionalizmus és népközpontúság, megkülönböztetés és a kisebbségek, bevándorlók vagy bevándorló származású emberekkel szembeni ellenségeség révén kifejezett intoleranciát is.¹³³

A gyűlöletbeszéd tehát az egyes társadalmi csoportokkal vagy azok tagjaival szemben, az adott csoporthoz való tartozásuk miatt kialakuló gyűlölet nyilvános kifejezéseként határozható meg. Az efféle beszéd egyfelől sérti a csoport tagjait, másfelől a legtöbb esetben fontos közügyekkel kapcsolatos véleménynek számít; a gyűlöletbeszéd jogi megítélését e kettősség teszi különösen nehézé.

Az Európai Unió Tanácsának a rasszizmus és az idegengyűlölet visszaszorítását célzó kerethatározata elvárja,¹³⁴ hogy az unió tagállamai egységesen tiltsák a közösségek ellen irányuló erőszakra vagy gyűlöletre uszítást. Az EJEB a Handyside-ügyben leszögezte, hogy önmagában a kifejtett vélemény sokkoló, felháborító, zavaró jellege nem alapozza meg a beszédkorlátozás lehetőségét, ha valamely, az Egyezmény által védett érdek nem sérül.¹³⁵ Ez a gyűlöletbeszéd esetében is megfelelő kiindulópont, ugyanakkor megjegyzendő, hogy a tagállamok jelentős részében a büntető törvénykönyvekben a közösségekkel szembeni „offenzív” (sértő, de nem izgató vagy uszító) vélemények továbbra is büntethetők lehetnek.¹³⁶

Az EJEB elvi szinten rögzítette azt, hogy a tolerancia és a minden ember egyenlő méltóságának elismerése képezi a demokratikus, plurális társadalom alapjait. Éppen ezért tekinthető egyes demokratikus társadalmakban szükségesnek, hogy szankcionálják, vagy akár meg is előzzék azon kifejezések használatát, amelyek gyűlöletet keltenek, terjesztenek, hirdetnek, igazolnak, feltéve, hogy a korlátozás arányos az elérni kívánt céllal.

¹³² Lásd például *Arslan v. Turkey*, no. 23462/94, 1999. július 8-i ítélet; *Sürek and Özdemir* (113. lj.); *Sener v. Turkey*, no. 26680/95, 2000. július 18-i ítélet; *Aksoy v. Turkey*, no. 28635/95, 2001. január 10-i ítélet.

¹³³ Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on “Hate Speech”, <https://rm.coe.int/1680505d5b>, Scope.

¹³⁴ A Tanács 2008/913/IB kerethatározata (131. lj.).

¹³⁵ *Handyside* (40. lj.) 49. bekezdés.

¹³⁶ Lásd *Blasphemy, Insult and Hatred: Finding Answers in a Democratic Society*. Strasbourg, Európa Tanács, 2010, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=cdl-std\(2010\)047-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=cdl-std(2010)047-e). Egyes országokban némely önkényuralmi rendszerek jelképeinek használata is hasonló megítélés alá esik, lásd SMUK Péter: Az önkényuralmi rendszerek jelképei és a használatukat tiltó jogi szankciók rendszere. *In Medias Res*, 2019/2., 230–252.

A gyűlölködő kifejezések tehát nem élvezik az EJEE 10. cikkének védelmét.¹³⁷ Így a gyűlöletbeszéd korlátozása, illetve a mérce meghatározása többé-kevésbé az államok belátásán múlik, e mozgásterük azonban nem korlátlan. A Jersild-ügyben¹³⁸ a bíróság megállapította, hogy a rasszista fiatalokkal riportot készítő újságíró gyűlöletbeszéd miatti elítélése megsértette az EJEE-t, mert az újságíró csak a kötelességét teljesítette, amikor egy közérdeklődésre számot tartó témáról beszámolt, felhívva a társadalom figyelmét a fajgyűlölet súlyos problémájára. A televíziós műsor egyértelműen a vitában való részvétel, és nem a benne ismertetett nézetek terjesztését szolgálta.¹³⁹

Európában széles körben korlátozzák a gyűlöletbeszédet, általában a büntető törvénykönyvekben – az EU kerethatározatának követelménye már a jogszabály elfogadása előtt is teljesült. E korlátok, az amerikai megoldástól eltérően, a legtöbb európai államban nem teszik a korlátozás feltételévé a beszéd által előidézett veszély nagy intenzitását. A gyűlöletbeszédre vonatkozó, Európában legelterjedtebb korlátozás a közösségekkel szembeni, különféle cselekedetekre való uszítást tiltja. E büntetőjogi jogszabályok nagymértékben hasonlítanak egymásra mind céljukban, mind a védett közösségek azonosításában, mind pedig a lehetséges szankciók meghatározásában. Legtöbbször a gyűlöletre, erőszakra vagy diszkriminációra való uszítást tilalmazzák az egyes államok, olykor egymás mellett, olykor külön tényállásokban.¹⁴⁰

5.4.5. A népirtások tagadása

Az Európai Unió Tanácsának a rasszizmus és az idegengyűlölet visszaszorítását célzó kerethatározata szerint az unió tagállamaiban egységesen tiltani kell az emberiség elleni, háborús bűncselekmények, népirtások tagadását is.¹⁴¹ Az EU legtöbb tagállamában törvény tiltja a nemzetiszocialista rendszer által elkövetett emberiség elleni bűncselekmények tényének tagadását, kétségbe vonását, jelentőségük csorbítását.¹⁴² Azon országokban, ahol a holokauszt tagadása törvénybe ütközik, az e szabályok alapján való felelősségre vonást Strasbourgban sem ítélték a szólásszabadság megsértésének. A Witzsch-ügyben¹⁴³ az EJEB befogadhatatlannak nyilvánította a kérelmet, mert a kérelmező véleményét az Egyezmény 17. cikke kivonta a szólásszabadság védelme alól. A Bíróság ezen álláspontját megerősítették az újabb döntései, amelyekben szintén befogadhatatlannak nyilvánította a holokauszttagadás miatt elítéltek kérelmeit.¹⁴⁴

¹³⁷ Gündüz (115. lj.).

¹³⁸ Jersild (97. lj.).

¹³⁹ MAHONEY i. m. (118. lj.) 372–374.

¹⁴⁰ Az európai szabályozások áttekintését lásd *Blasphemy, Insult and Hatred* (136. lj.).

¹⁴¹ A Tanács 2008/913/IB kerethatározata (129. lj.) 1. cikk (1) bekezdés c)–d) pont.

¹⁴² Lásd a francia törvényt a rasszista, antiszemita és idegengyűlölő cselekmények visszaszorításáról (Loi no 90-615 du 13 juillet 1990 tendant à réprimer tout acte raciste, antisémite ou xénophobe, „Gayssot-törvény”, amely az 1881-es sajtótörvényt módosította egy új 24. cikk beiktatásával) és a német büntető törvénykönyv §130 3. bekezdését. Lásd még Robert A. KAHN: *Holocaust Denial and the Law: A Comparative Study*. New York, Palgrave Macmillan, 2004; Ludovic HENNEBEL – Thomas HOCHMANN (szerk.): *Genocide Denials and the Law*. Oxford, Oxford University Press, 2011; Paul BEHRENS – Olaf JENSEN – Nicholas TERRY (szerk.): *Holocaust and Genocide Denial: A Contextual Perspective*. Abingdon, Routledge, 2017.

¹⁴³ Witzsch (96. lj.).

¹⁴⁴ Lásd például Garaudy (96. lj.).

A Lehideux és Isorni-ügyben¹⁴⁵ nyilvánvalóvá vált az is, hogy az EJEB csak a holokauszt tényeinek tagadását vonja ki a véleményszabadság védelmi köre alól, egyéb történelmi tények nem élvezik ezt a megkülönböztetett bánásmódot. Ez azt jelenti, hogy a holokauszttagadás esetében az általános gyűlöletbeszéd mércéit alacsonyabbra lehet helyezni. Az EJEB Nagytanácsának a Perinçek-ügyben¹⁴⁶ megfogalmazott érve szerint a holokauszttagadás – alapvetően rasszista és antiszemita jellege miatt – anélkül büntethető, hogy az „izgató” vagy a „felkavaró” jellegű lenne, de más népirtások tagadása önmagában nem büntethető. A holokauszttagadás általános tilalma tehát nem egyeztethető össze a gyűlöletbeszédre alkalmazott európai mércékkel, mert önmagában a tagadás megvalósítja a bűncselekményt, függetlenül egyéb körülményektől (a beszéddel okozott kár, alkalmasság a gyűlöletre uszításra stb.). A tilalom bevezetésének oka sokkal inkább az európai történelem páratlan tragédiájának közemlékezetben tartása, mintsem a beszéd által okozott károk megelőzése.¹⁴⁷ Éppen ezért a holokauszttagadás tilalma nehezen illeszthető be a szólásszabadság korlátozásával kapcsolatos általános európai megközelítésbe, de a különleges történelmi körülményekből fakadóan indokoltságát ritkán éri kritika.

5.4.6. Közkerölcsvédelem

A közkerölcs fogalmát egyetlen jogrendszer vagy nemzetközi jogi dokumentum sem definiálja. Azonban az utóbbi időkben, a gyors társadalmi változások nyomán, egyre kevésbé tekintünk a közkerölcsre a szabad szólás korlátozásának legitim alapjaként, bár az EJEE 10. cikk 2. bekezdése kifejezetten lehetővé teszi a közkerölcs védelmében történő szóláskorlátozást az európai államok számára. Az EJEB közkerölccsel kapcsolatos, máig legnagyobb hatású ítélete a Handyside-ügyben született meg 1976-ban.¹⁴⁸ Az ügy előzményeként a *Little Red Schoolbook* című, gyermekeknek szóló felvilágosító könyv példányainak terjesztését tiltották meg a brit hatóságok, tekintettel a gyermekek fejlődésére nézve káros tartalmára. A Bíróság nem definiálta a közkerölcs fogalmát; megállapítása szerint – egységes európai mérce híján – nem dönthet ebben a kérdésben az államok helyett, így az erkölcsi alapú korlátozások tekintetében azok széles, bár nem korlátlan mozgásteret (*margin of appreciation*) élveznek.¹⁴⁹ A testület tehát nem állapította meg az EJEE megsértését.¹⁵⁰ A szintén a közkerölcs védelméhez tartozó kérdésben, a vallásgyalázó beszéd esetében e véleményekre vonatkozóan az EJEB szintén nem határoz meg közös európai mércét.¹⁵¹ Ettől függetlenül a vallásgyalázás és a blaszfémia tilalma fokozatosan kikopott az európai jogrendszerekből.¹⁵²

¹⁴⁵ Lehideux and Isorni v. France, no. 55/1997/839/1045, 1998. szeptember 23-i ítélet.

¹⁴⁶ Perinçek v. Switzerland, no 27510/08, 2015. október 15-i ítélet [GC], 243–244. bekezdés.

¹⁴⁷ KOLTAY András: A holokauszttagadás büntethetősége és a véleményszabadság korlátozása. *Magyar Jog*, 2004/4., 220–231.

¹⁴⁸ Handyside (40. lj.).

¹⁴⁹ Uo. 49. bekezdés.

¹⁵⁰ Lásd még Müller and Others v. Switzerland, no. 10737/84, 1988. május 24-i ítélet.

¹⁵¹ Otto-Preminger-Institut (117. lj.); Wingrove (117. lj.); Handyside (40. lj.).

¹⁵² Jeroen TEMPERMAN – András KOLTAY (szerk.): *Blasphemy and Freedom of Expression: Comparative, Theoretical and Historical Reflections after the Charlie Hebdo Massacre*. Cambridge, Cambridge University Press,

5.4.7. Kereskedelmi kommunikáció

Lewis Powell bíró szavaival a kereskedelmi beszéd „olyan kifejezés, amely kizárólag a közlő és a közlés címzettjeinek gazdasági érdekeivel kapcsolatos”.¹⁵³ Ehhez képest manapság a jogrendszerek – a szólásszabadság szempontjából – tágabban értelmezik a kereskedelmi kommunikáció védelmét alátámasztó érdekeket, így az ilyen kifejezéseknek is szélesebb körű védelmet biztosítanak. Az EJEB a Markt Intern és Klaus Beermann-ügyben hozott döntésében mondta ki először azt, hogy a tisztán kereskedelmi érdekeket szolgáló, tehát a közélet vitáiban részt nem vevő hirdetések, reklámok is a szólásszabadság védelmét élvezik.¹⁵⁴ Ugyanakkor ez a védelem alacsonyabb szintű, mint a politikai beszédé. Azonban a kereskedelmi kommunikáció is kapcsolódhat a közügyek vitájához, és akkor már más mérce szerint ítélendő meg, a Bíróság ítéletei alapján például az éjjel-nappali állatorvosi ellátásról folytatott vita közügy,¹⁵⁵ ahogyan az abortusz kérdése is egyértelműen az, a magzatelhajtásra előírt teljes reklámtiltalom pedig egyezményesértő.¹⁵⁶

6. Negatív és pozitív szólásszabadság

A szabadság „két fogalmának” megkülönböztetése, a pozitív és a negatív szabadság elválasztása Isaiah Berlinnél jelent meg először.¹⁵⁷ Berlin az egyén számára biztosított, külső beavatkozás nélküli mozgásteret tekintette a negatív szabadságnak (*valamitől, valakitől* való szabadság), míg a döntési szabadságot, tehát azt, hogy az egyén a saját maga ura legyen, a pozitív szabadságnak (*valamire* való szabadság). A negatív szabadság biztosítja a formális, jogi értelemben vett egyenlőséget, míg a pozitív a valós cselekvési lehetőséget, tehát a formális egyenlőség hatékony „használatát”, tényleges érvényesülési lehetőségét teremti meg.

A szólásszabadság elsősorban negatív jellegű jog: az alkotmányos rendszeren keresztül a kormányzat (állami szervek) tartózkodnak a jog gyakorlásának megzavarásától, azaz biztosítják, hogy nem avatkoznak be polgáraik véleménynyilvánításába, a szükséges korlátok meghatározásán és érvényesítésén túl. De egyértelmű, hogy önmagában ez a negatív jelleg nem alkalmas arra, hogy a szólásszabadság teljes tartalmát meghatározza. Az állam kötelezettsége, hogy a jog gyakorlását bizonyos mértékig biztosítsa. Lehetővé kell tennie például az utcai demonstrációk rendezését, azok biztonságát szavatolnia kell, és meg kell akadályoznia, hogy a demonstrálók megzavarják egymás rendezvényeit. A Plattform „Ärzte für das Leben”-ügyben¹⁵⁸ például azért marasztalták el az osztrák államot, mert

2017; Neville COX: Justifying Blasphemy Laws: Freedom of Expression, Public Morals, and International Human Rights Law. 35(1) *Journal of Law and Religion* (2020) 33–60.

¹⁵³ Central Hudson Gas (88. lj.) 561.

¹⁵⁴ Markt Intern Verlag and Karl Beermann v. Germany, no. 3/1988/147/201, 1989. október 25-i ítélet, 36. bekezdés.

¹⁵⁵ Barthold v. Germany, no. 10/1983/66/101, 1985. február 25-i ítélet.

¹⁵⁶ Open Door Counselling and Dublin Woman v. Ireland, no. 64/1991/316/387–388, 1992. szeptember 23-i ítélet.

¹⁵⁷ Isaiah BERLIN: A szabadság két fogalma. In Isaiah BERLIN: *Négy esszé a szabadságról*. Budapest, Európa, [1969] 1990, 334–443.

¹⁵⁸ Plattform „Ärzte für das Leben” v. Austria, no. 10126/82, 1988. június 21-i ítélet.

nem biztosította a gyülekezési jog gyakorlását egy tüntetésen, amelyet így ellentüntetők zavartak meg.

Az Appleby-ügyben¹⁵⁹ a kérelmezők egy közérdekű ügghöz kapcsolódóan akartak aláírásokat gyűjteni egy magántulajdonban lévő bevásárlóközpont előtt, de a bevásárlóközpont biztonsági őrrei megakadályozták őket ebben. A brit bíróságok nem állapították meg a szólásszabadság megsértését. Döntésében az EJEB nem utasította el a szólásszabadság pozitív jellegének elismerését, de a kérelmet elutasította, mert úgy látta, a kérelmezők gyűjthettek volna aláírásokat a város más pontjain is, azaz a korlátozás nem akadályozta meg őket a véleménynyilvánításban. Az Özgür Gündem-ügyben¹⁶⁰ hozott ítéletében az EJEB viszont megállapította, hogy a török hatóságok nem teljesítették a 10. cikkből eredő pozitív kötelezettségeiket. A kérelmező kurd újság erőszakos kampány áldozatává vált, és megfélemlítésnek volt kitéve tudósításai miatt. A lap többször kérte a hatóságokat, hogy védjék meg újságíróit, de ez nem történt meg, így sérült a szabad beszédhez való joguk. Az állami kötelezettségeket a jog gyakorlásának biztosítására a szólásszabadság pozitív jellegének tekinthetjük.

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának a Board of Education-ügyben¹⁶¹ meghozott döntése jól illusztrálja a közlés címzettjei azon érdekeinek felismerését, hogy ne legyenek elzárva előlük az egyébként rendelkezésre álló információk. Egy középiskola diákjai azért kezdeményeztek eljárást iskolájuk ellen, mert annak döntése alapján eltávolították az iskolai könyvtárból mindazon könyveket, amelyek „Amerika-ellenesek”, „keresztényellenesek”, „antiszemita”, vagy egyszerűen csak „erkölcstelenek” voltak. A döntés értelmében, bár egyetlen szerzőnek sincs alanyi joga arra, hogy könyveit bármely könyvtár tárolja, és a diákok sem követelhetik, hogy bizonyos könyveket vásároljon meg az intézmény, a már beszerzett könyvek eltávolítása sértette a diákok információk megszerzésére irányuló szabadságát.

A beszéd lehetőségének biztosítása azért szükséges, mert csak így teremthető meg az állampolgárok közötti egyenlőség. Mindenkinek egyenlő, morális alapon nyugvó joga, hogy a közvélemény alakításában részt vegyen, az nem lehet csupán a jómódúak, a műveltek vagy a befolyásosak kiváltsága. Legalább némi esélyt kell teremteni arra, hogy mindenki hozzászólhasson a közösség vitáihoz, ezért kell elismerni a beszélők pozitív jogát, ezzel párhuzamosan pedig mások kötelezettségét arra, hogy legyenek olyan eszközök és lehetőségek, amelyek a szólásszabadság hatékony gyakorlását elősegítik. Az átlagember, észlelve saját és mások tehetetlenségét, könnyen beletörődik abba, hogy a közügyeket mindig a megkérdezése nélkül, „a feje felett” döntenek el. Ezért érvel Rowbottom az Appleby-ítélet elemzésekor amellelt, hogy bizonyos körülmények között magánterületen, azaz magántulajdonú intézmények „kárára” is biztosítani kell a beszéd lehetőségét.¹⁶²

¹⁵⁹ Appleby and Others v. the United Kingdom, no. 44306/98, 2003. május 6-i ítélet.

¹⁶⁰ Özgür Gündem v. Turkey, no. 23144/93, 2000. március 16-i ítélet.

¹⁶¹ Board of Education v. Pico 457 US 853 (1982).

¹⁶² Lásd Jacob ROWBOTTOM: Public Spaces, Property and Participation. In Jacob ROWBOTTOM: *Democracy Distorted: Wealth, Influence and Democratic Politics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 6. fejezet, 143–170.

Cass Sunstein szerint a szólásszabadság negatív jellege egyedül, önmagában nem értelmezhető. Vegyük például a rágalmazást, a hírnév védelmének esetét, ahol alapvető elv, hogy a közéleti szereplők többet kötelesek eltűrni, tehát jogaik a becsület és a hírnév védelmére meghátrálnak a szólásszabadság előtt. Ez azonban csak a hírnévhez való jog kárára történhet, mert a közéleti szereplők szükségszerűen lemondtak e – szintén negatív jellegű – joguk gyakorlásáról. Sunstein megfogalmazásában ez a lemondás a szólásszabadság „támogatása”, azaz pozitív jellegű aktus.¹⁶³

Ezzel együtt, az amerikai felfogástól alapvetően idegen gondolat az állam szerepvállalása a szólásszabadság gyakorlása érdekében, míg Európában egyáltalán nem elfogadhatatlan az állami beavatkozás a beszéd lehetőségének megteremtésére. A szólásszabadság európai megközelítése szerint nem pusztán az állami szervek lehetnek veszedelmesek a jog érvényesülésére nézve. Az európai jogrendszerek tehát bizonyos esetekben nemcsak a közhatalmat, hanem a magánhatalmat is korlátozzák, annak érdekében, hogy a szabad beszéd lehetőségeit növeljék. De ezek a korlátozások soha nem irányulnak közvetlenül a korlátozott magánfél beszédére. Példaként hozható fel a magántulajdonban álló területen megengedett gyülekezés, a munkavállalók szólásszabadságának védelme a munkáltatókkal szemben, de az efféle megközelítés elsősorban a médiaszabályozásban jelenik meg (IV. fejezet 7. pont).¹⁶⁴

Az európai felfogás szerint a pozitív szólás- és sajtószabadság összefér a szólásszabadság elvi alátámasztásaival: a jog gyakorlási lehetőségének növelése a beszélők és a közönség autonómiáját erősíti, a demokratikus nyilvánosságot gazdagítja, az így elérhető többféle vélemény pedig hozzájárul az igazság kereséséhez is. A beszéd lehetőségének növelése állami beavatkozás által – a beszélők közötti egyenlőtlenség csökkentése érdekében – nem feltétlenül tiltott az amerikai felfogás szerint sem, de annak érdekében a média szabályozása nem megengedhető.¹⁶⁵ Ezzel szemben a médiához való hozzáférés biztosítása, nem elsősorban a beszélők, hanem a közönség érdekében – azaz, hogy az információk, vélemények minél szélesebb körű hozzáférése számukra biztosított legyen –, tehát a sajtószabadság pozitív jellege Európában általánosan elfogadott.¹⁶⁶ Ennek érdekében más beszélők (a médiaszolgáltatók) szabadságának korlátozása sem túl nagy ár.

¹⁶³ Cass R. SUNSTEIN: *Democracy and the Problem of Free Speech*. New York, Free Press, 2. kiadás, 1995, 47.

¹⁶⁴ Thomas HOCHMANN: Why Freedom of Expression is Better Protected in Europe than in the United States. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 63–85.

¹⁶⁵ Robert C. POST: Managing Deliberation: The Quandary of Democratic Dialogue. 103(4) *Ethics* (1993) 654–678.; Robert C. POST: Review: Equality and Autonomy in First Amendment Jurisprudence. 96(6) *Michigan Law Review* (1997) 1517–1541.

¹⁶⁶ Andrew T. KENYON: *Democracy of Expression: Positive Free Speech and Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021; Andrew T. KENYON: *Positive Free Speech: A Democratic Freedom*. In STONE–SCHAUER i. m. (2. lj.) 231–248.

PHILIPS GALLE: *Könyvnyomtatás* (1600 körül)

A 15. század közepén egy mainzi nyomdász, Johannes Gutenberg volt először képes arra, hogy a modern könyvnyomtatás négy alapvető összetevőjét, a mozgatható betűket, a nyomógépet, a megfelelő nyomdafestéket és a papírt egyetlen gyártási folyamatban összehangolja. A könyvek ezt követő tömegtermékké válása tette lehetővé az emberi tudás széles körű terjesztését, és kisvártatva az első újságok megjelenését is. Jó kétszáz év múltán Andrew Marvell angol költő már gúnyosan kiálthatott fel: „Ó nyomda! Hogy megzavarád az emberiség békéjét!”

7. Az alkotmányon túl: a szólásszabadság társadalmi és intézményes korlátai

A szólásszabadságot nem csak a jogi szabályozás eszközeivel lehet korlátozni. Ezek a „társadalmi” és „intézményes” (bizonyos hivatásokhoz, tevékenységhez vagy intézményhez kapcsolódó) korlátok a beszédre vonatkozó jogi szabályok fontos kiegészítései, és ideális esetben összhangban állnak a jogi szabályozás azon törekvésével, hogy a közügyek vitáinak színvonalát biztosítsa, a demokratikus közvélemény kialakulását támogassa. Mivel azonban esetükben is a szólásszabadság korlátozásáról van szó, fontos, hogy e jogon kívüli normák ne korlátozzák túlzott mértékben az egyéni szabadságot.

7.1. Társadalmi normák és interakció

A szólásszabadság korlátozása nem csupán jogi eszközökkel lehetséges. Ahogyan a 3.2. alpontban érintettük, a szabad beszéd lehetőségeit a jogon kívüli más normarendszerek is szűkíthetik. Jeremy Waldron úgy fogalmaz, hogy vizsgálni kell „a szólásszabadságot morális és társadalmi problémaként, a jogban való megjelenésén túl” is.¹⁶⁷ A társadalmi érintkezésben az egyének közötti beszélgetésre jogon kívüli szabályok is vonatkozhatnak. Post ezeket „udvariassági” vagy „közösségi” normáknak nevezi, amelyek kölcsönös tiszteletet követelnek a beszélgetésben részt vevőktől.¹⁶⁸ Ha eldurvul a beszélgetés – ideértve bármely, tehát nem csak jelenlévők közötti interakciót, akár például egy idegenek között zajló online kommentfolyamot is –, és az egyik fél sértegeti a másikat, azzal a szólásszabadság határait még nem feltétlenül lépi túl, de a megsértett felet elriasztja a beszélgetés folytatásától. A közéleti szereplőkön vagy közügyekben érintetteken kívül másról nem várható el, hogy ellenséges környezetben is értelmes párbeszédre törekedjen.

A rendezett társadalmi élet egymás szükséges minimális tiszteletét követeli meg, amit a jogi szabályozás nem ír elő. Ugyanakkor bizonyos közösségi normák a jogi szabályozásba is átszivárogtak. Post észrevétele szerint az Egyesült Államok szólásszabadságjoga a közéleti viták esetében elutasítja az ilyen átszivárgást, miközben Amerikára is igaz, hogy a kölcsönös tisztelet az értelmes közviták szükséges előfeltétele lenne, de azt a társadalom tagjainak maguknak kell megvédeniük, és nem lehet jogi úton kikényszeríteni.¹⁶⁹ A nyilvános viták korlátozása nem azonos a viták jogi korlátozásával.

Európában a közösségi normák erőteljesebben vannak jelen a jogi szabályozásban – az erre korábban felhozott két példa az egyéni becsületvédelem és a gyűlöletbeszéd tilalma volt. De Európára is igaz, hogy sem az EU, sem az államok nem törekszenek e közösségi normák maradéktalan jogi érvényesítésére, mert az káros hatással járna a közügyek nyílt vitatására és így a szólásszabadság védelmére nézve. A közügyekben érintetteknek Európában is el kell tűrniük a kemény, bántó kritikát, a társadalmi közösségeket

¹⁶⁷ Jeremy WALDRON: Free Speech Apart from Law. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 107–126., 124.

¹⁶⁸ POST (1990) i. m. (49. lj.).

¹⁶⁹ Uo.; Robert C. POST: The Social Foundations of Privacy: Community and Self in the Common Law Tort. 77(5) *California Law Review* (1989) 957–1010.

pedig nem általában a beszéd által okozott lelki fájdalomtól, hanem csak az általa előidézett konkrét veszélytől védi meg a jog.

Fontos érv a közösségi normák jogrendszeren való kívül rekesztése mellett azok gyors változékonysága, és a többség által elfogadott normák potenciális elnyomó hatása a kisebbségben maradókra. Sokszor tűnhet úgy, hogy egy adott közösségi norma nem is a többség által elfogadott, elegendő, ha az adott normát érvényesíteni kívánók hangereje nagyobb, mint a többieké. Ennek példája az „eltörlés kultúrájának” (*cancel culture*) elmúlt években látott elterjedése Európában is. Ezen „kultúra” alapján azokat, akikről úgy vélik, hogy korábban elfogadhatatlanul viselkedtek vagy beszéltek, a nyilvánosságban kiközösítik, bojkottálják vagy elkerülik. A jelenség érzékelhető a közélet minden területén, de legerőteljesebb példáit a kulturális szférában (irodalom, film- és zeneipar), valamint az egyetemeken láthattuk, ahol az intézményhez tartozó tanárok, illetve meghívott előadók szólásszabadsága szenvedett csorbát a velük szembeni fellépés miatt. Ez utóbbi különösen jelentős probléma, tekintettel arra, hogy az egyetemek a szólásszabadság gyakorlásának kiemelt fontosságú helyszínei.¹⁷⁰ A helyzet odáig fajult, hogy az Egyesült Királyságban 2023-ban a parlament törvényt fogadott el az egyetemi szólásszabadság védelmének érdekében.¹⁷¹

A helyzet megítélése azonban nem egyszerű. Az eltörlés kultúráját gyakorlók egyfelől maguk is a szólásszabadsághoz fűződő jogukat gyakorolják, amikor másokkal szemben fellépnek; az a cél, hogy valakit elnémítsanak, megvetésnek tegyenek ki, mindközben érvelve az érintett elfogadhatatlan nézetei vagy viselkedése mellett, bizonyos mértékig a szólásszabadság joga által védett tevékenység. A szólásszabadság lényegi eleme, hogy jogunk van erőteljesen határozottan fellépni valami (valaki) mellett vagy ellen, amíg a fellépés nem sérti meg mások jogait. De a fellépés túl is mehet e határon (például ha már erőszakkal fenyeget), illetve enélkül is összeütközésbe kerülhet a kölcsönös tisztelet közösségi normájával. Ugyanakkor az eltörlés kultúrájának lényege, hogy hívei szerint csak azokkal szemben lépnek fel, akik korábban maguk sem tanúsították a megfelelő tiszteletet mások (jellemzően: az ellenkező nem, etnikai csoportok, rasszok, vallási és szexuális kisebbségek tagjai, vagy védett tulajdonságaiktól függetlenül a közvetlen környezetükbe tartozók) iránt. A közösségi normák megsértése tehát mindkét oldallal szemben felmerülhet.

Helyes, hogy a jogi szabályozás e vitán kívül marad, mert ellenkező esetben mindenkor többség, vagy inkább a véleményüket legerőteljesebben hangoztatók határozhatnák meg a szólásszabadság jogi korlátait. Ugyanakkor nem látszik az sem, hogy társadalmi szinten hogyan lehetne feloldani ezt a konfliktust. Az ideális közviták és közvélemény elképzelése alapján mindenkit kellő tisztelettel meg kell hallgatni, senkit nem lenne szabad elnémítani, és az így artikulált véleményeket kellene alapos megfontolás tárgyává tenni a közös döntéshozatalt szükségessé vagy lehetővé tevő folyamatokban. De ez az

¹⁷⁰ Erwin CHERMERINSKY – Howard GILLMAN: *Free Speech on Campus*. New Haven, Yale University Press, 2017; Franciska COLEMAN: The Anatomy of Cancel Culture. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 205–257.; Thomas KELLY: Cancel Culture on Campus: A Critical Analysis. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 359–383.

¹⁷¹ Higher Education (Freedom of Speech) Act 2023.

ideál a gyakorlatban csak bizonyos alkalmakkor válhat valósággá, és általában véve nem jellemző a közügyek vitáira, sem az egyetemeken, sem az utcán, a médiában vagy az interneten.

A szólásszabadság joga érvényesül, de a jogrendszer ezen túlmenően hátralép: sem a közvita magas minőségét nem biztosítja, sem az egyes megszólalók társadalmi eszközökkel történő elnémítását vagy elijesztését nem gátolja meg. Thomas Healy amellet érvel, hogy a beszédre alkalmazott „társadalmi szankciók” között különbséget kell tenni az alkalmazott eszközeik és a hatásuk alapján. A kemény kritika, az elítélés, a megszegényítés, a valakitől való távolságtartás nem összeegyeztethetetlenek a szólásszabadsággal, mert ezek nem alkalmasak a beszélő elnémítására, bár lelki fájdalmat és anyagi kárt okozhatnak neki. Bármennyire is nehéz megemészteni ezeket, védelmük nélkülözhetetlen a szólásszabadság hatékony működéséhez, amely megköveteli az egyes véleményekkel szembeni „ellenbeszéd” (*counterspeech*) védelmét. Ugyanakkor, ha a fellépés ezeken túlmegy, a jogi szabályozás is megvédheti a megtámadott felet, mert az efféle elnémítás már összeegyeztethetetlen a szólásszabadság védelmével.¹⁷²

7.2. Intézményes korlátok

Bizonyos körülmények között a szólásszabadság alkotmányos védelme a jogi szabályok által megengedett módon szorulnak háttérbe. Az érintett felek megállapodása alapján létrejövő jogviszonyokban az elsősorban az államot és az állami szerveket kötelező szólásszabadság alkotmányos joga nem érvényesül teljes erővel. Ezen helyzetek közül a munkaviszony, a munkahelyi szólásszabadság kérdése kiemelkedő fontosságú. A munkáltatók alapvető érdeke, hogy munkavállalóik beszédükkel ne veszélyeztessék az adott vállalkozás vagy intézmény társadalmi presztízsét, imázsát, feladatainak ellátását vagy jövedelmezőségét. Ha azonban külső korlátok nélkül lehetővé tesszük a munkáltatóknak és a munkavállalóknak, hogy félretegyék a szólásszabadság védelmének érvényesülését, az a gyakorlatban az alkotmányos jog kiüresedéséhez vezethet. Az állam és a jogrendszer persze csak óvatosan és korlátok között befolyásolhatja a magánautonómia területét, de a szólásszabadság biztosításának kérdése indokolhat beavatkozást.¹⁷³

Még nehezebb kérdéseket vet fel az egyetemi vagy tudományos szólásszabadság korlátozása. A tudomány képviselői számára a munkájuk integráns része az, hogy szólásszabadságukat gyakorolják, de eközben sajátos kötelezettségeik is vannak. Az egyetemi oktató nem térhet el az adott tantárgyra meghatározott tananyagtól, és például a jogi oktatásban a szerződések joga kurzuson nem beszélhet a családi jogról, mert ezzel megszegné a jogilag rögzített kötelezettségét. A tudományos kutató nem hagyhatja figyelmen kívül a tudományos kutatásra vonatkozó jogi szabályokat, de figyelembe kell vennie a vonatkozó, jogon kívüli szabályokat is, mert ha nem teszi, akkor munkáját a tudóstársadalom értékítélete

¹⁷² HEALY i. m. (49. lj.).

¹⁷³ Eugene VOLOKH: Should the Law Limit Private-Employer-Imposed Speech Restrictions? 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 269–298.; KOLTAY András: A közösségi média és a véleménynyilvánítás szabadsága a munkaviszonyban – A munkáltatók és a munkavállalók jogai és kötelezettségei. In TÖRÖK Bernát – ZÖDI Zsolt (szerk.): *Az internetes platformok kora*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022, 275–295.

a tudomány területén kívül állónak fogja minősíteni. Jogi és nem jogi szabályok is érvényesülnek tehát, mindeközben pedig azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy a tudomány egyik fő célja a bevett igazságok megkérdőjelezése, az új utak keresése, amelyben, ha az útkezesés sikeres, a korábbi nem jogi – azaz a tudósközösség által a maga számára kialakított – normák rendszerint felülíródnak. A tudományos kutatás szabadsága tehát rendkívül széles (és a jogrendszerek e szabadságot biztosítják), ugyanakkor – a nem jogi normákon keresztül – korlátozottabb a szólásszabadság általános védelméhez képest.¹⁷⁴

Hasonló belső szakmai, hivatásbeli normák érvényesülnek számos területen: a jogászok, az orvosok, a katonaság, a rendvédelmi szervek stb. esetében. Ezen normák nélkül – ha az orvos bármilyen, a tudomány aktuális állását figyelmen kívül hagyó tanácsot adhatna a betegének, ha a rendőr politikai állásfoglalást tehetne és így tovább – az adott rendszer működésképtelenné és diszfunkcionálissá válna. A szakmai és intézményes korlátok a közügyek értelmes vitáihoz is rendkívül fontosak, akár fegyelmezett beszédre, mint az orvosok, jogászok esetében, akár némaságra ítélik az adott hivatás képviselőit, mint a katonák, rendőrök esetében. Ahogy Post fogalmaz:

A modern társadalomban az egyetemek olyan intézmények, amelyek növelik az emberi tudás körét. A hivatásos tudósok nem hisznek abban, hogy a több beszéd jobb. Nem mondják ki egyszerűen azt, ami a fejükben van. Ehelyett igyekeznek úgy kifejezni magukat, hogy a lehető legjobban megfeleljenek az alkalmazandó diszciplináris normáknak. A modern társadalomban a tudáshoz való hozzájárulás nem függ a közmegebecsüléstől. A beszéd lehet divatos az interneten, és mégis értéktelen lehet tudományos szempontból. Az influenszerek nem termelnek tudást. Kiderült, hogy az igazság legjobb próbája nem a piac, hanem a szellemi minőség értékelésére kiképzettek ítélete. A szellemi minőség pedig elválaszthatatlan a vonatkozó diszciplináris normáknak való megfeleléstől.¹⁷⁵

Az emberi tudás az annak növelésére specializált hivatások belső, fegyelmező szabályai által növekedhet a legnagyobb mértékben, nem pedig a gondolatok szabályozatlan piacán; mindeközben ez a „piac” alkalmas arra, hogy a közügyek vitáinak színtere legyen, és alakítsa a közvéleményt. A demokratikus döntéshozatal során a tudósnak és a kétkezi munkásnak is formálisan azonos jogai vannak; a tömegdemokráciában – helyesen – nem az intellektuális elit pusztá akarata a döntő. Azt azonban, hogy a társadalom tagjai mit gondolnak, ez a bizonyos elit értelemszerűen erőteljesebben képes befolyásolni. A demokratikus akaratképzés befolyásolásának legfontosabb eszköze pedig a média, illetve a médiához hasonló szerepet betöltő internetes fórumok.

A médiában dolgozóakra szintén vonatkoznak szakmai normák, amelyek meghatározásában a jogrendszer nem vesz részt. Az újságírókkal szembeni etikai követelmények betartása szükséges ahhoz, hogy a média alkalmas legyen a közügyek vitáinak lefolytatására, abban is bízva (bár lehet, hogy naivan), hogy ezen etikai normák betartása a média – amely mégiscsak gazdasági vállalkozás – jövedelmezőségére is kedvező hatással van, vagy legalábbis ez a hatás nem túlzottan kedvezőtlen. A médiával szemben támasztott társadalmi

¹⁷⁴ ERIC BARENDT: *A tudomány szabadsága és a jog*. Budapest, Wolters Kluwer, [2010] 2017; ROBERT C. POST: *Democracy, Expertise, Academic Freedom*. New Haven, Yale University Press, 2012.

¹⁷⁵ POST i. m. (52. l.).

elvárások – számoljon be a fontos közügyekről, ne legyen elfogult, törekedjen az igazság feltárására – töredékesen, de jogi normákban is testet öltenek, a sajtó esetében jóval kevésbé, a médiaszolgáltatások tekintetében erőteljesebben, az online platformok szabályozásában pedig egyre növekvő mértékben, ahogyan azt a későbbi fejezetekben látni fogjuk.

8. Következtetések

E fejezet célja az volt, hogy a szólásszabadság jogának alapvetéseit tisztázza, annak érdekében, hogy a sajtószabadság jogát a későbbiekben alapos vizsgálat tárgyává tehessek. A sajtószabadság joga ugyanis nem értelmezhető a szólásszabadságtól függetlenül. A következőkben bizonyos általános következtetések megállapítására teszünk kísérletet, amelyek együttesen felrajzolják a szólásszabadsággal kapcsolatos európai megközelítés körvonalait.

- A szólásszabadság védelme többféleképpen igazolható. Az egyes igazolások mellett érvelők izgalmas intellektuális vitáit a jogrendszerek és a bíróságok szükségszerűen leegyszerűsítik, és a szólásszabadságban elsősorban a demokratikus döntéshozatal támogató jogot látnak, ami jelentős következménnyel jár a beszéd korlátainak meghatározására nézve. Ugyanakkor nem feltétlenül szükséges ezen igazolások közül egyet választani, elutasítva a többit, mert egyrészt egymással részben átfedésben vannak, másrészt az egyik elfogadása nem zárja ki a többi párhuzamos elismerését.
- A szólásszabadság védelmének fő célja a közviták szabadságának biztosítása és ezzel a közvélemény támogatása. A szólásszabadság igazolásai valójában a nyílt közéleti vita és diskurzus védelme mellett hoznak fel érveket.
- A közviták szabadságát jogi és jogon kívüli normarendszerek (általános közösségi szabályok, illetve a beszélő státusától, helyzetétől függő specifikus normák) is korlátozhatják. Ezek párhuzamos létezése nem szükségszerűen okoz bonyodalmat, inkább egymás kiegészítőjeként értelmezendők. E kötet jogi szempontú elemzésre törekszik, ezért a nem jogi normákkal csak akkor foglalkozik, ha azoknak valamilyen szempontból jogi relevanciája van, például beszívárognak a jogi szabályozásba vagy a bírói döntésekbe (mint például az újságírók etikai alapú kötelezettségei esetében).
- A média szerepe a közviták lefolytatásában kiemelt fontosságú, mert e viták helyszíne elsősorban a média. A médiára éppen ezért vonatkozik külön szabályozás, amelyet a későbbi fejezetekben tárgyalunk. A média mellé ma felsorakoztak a különböző internetes fórumok, elsősorban az online platformok, amelyek már jóval szélesebb személyi kör számára biztosítanak megszólalási lehetőséget. E jelenség mind a szólásszabadság korlátaira, mind pedig a sajtószabadság értelmezésére jelentős hatást gyakorol, ahogyan azt a későbbiekben szintén látni fogjuk.
- A szólásszabadság tárgya a „beszéd”, amit nehéz pontosan meghatározni. A sajtószabadság szempontjából kérdés például, hogy a média szabályozása mennyiben sérti a média beszédhez való jogát akkor, ha nem közvetlenül a tartalomra, hanem az információkhoz való szélesebb hozzáférés biztosítására irányul. Az online plat-

formok a médiától eltérő helyzetben vannak, mert nem, vagy nem úgy „beszélnek”, mint a média, hiszen nem hoznak létre saját tartalmat, hanem a felhasználóik tartalmainak közzétételét teszik lehetővé úgy, hogy e tartalmakról egyfelől döntést hoznak (moderálás), másfelől azokat sorba rendezik (priorizálás) a felhasználóik számára. A jogi szabályozás szempontjából ez is lehet egyfajta „beszéd”, aminek elfogadása számos fontos következménnyel jár a platformok szabályozására nézve.

- Bizonyos olyan megnyilvánulások, amelyeknek ugyan van expresszív tartalma, nem tartoznak a szólásszabadság hatálya alá. Ami jogi értelemben nem „beszéd”, annak korlátozását elvben nem szükséges a szólásszabadság mércéi szerint megítélni. De a beszéd fogalmának homályossága a szólásszabadság hatályát is bizonytalanná teszi. Beszédnek számít-e egy köztéri szobor festékekkel való leöntése? Beszéd-e a közösségi média döntése egy felhasználója kitiltásáról? A határvonalak elmosódása miatt célszerű a kétes eseteket minden esetben a szólásszabadságra alkalmazott mércék szerint megítélni. Az egyértelmű helyzetekben – mint például valakinek a fizikai bántalmazása a nézetei miatt – ez elkerülhető, hiába olvasható ki az adott cselekedetből egyfajta vélemény. De ezen helyzetek megítélése a fennálló közmegegyezés alapján tűnik egyértelműnek, a jogi szabályozásból a „beszéd” fogalmának pontos keretei nem olvashatók ki.
- A jogi szabályozás és a bíróságok a közügyek nyílt vitájának védelmét helyezik a középpontba, ennek megfelelően a közéleti diskurzusban részt nem vevő, vagy ahhoz csak áttételesen kapcsolható beszéd szigorúbban korlátozható, ugyanakkor nem marad teljes egészében védelem nélkül. A szólásszabadság korlátainak meghatározásakor az európai megközelítés minden esetben a szemben álló érdekek mérlegre tételét és a közülük az erősebb érdek azonosítását követeli meg.
- A beszéd korlátozásának főbb esetei jól körülhatárolhatók és tipizálhatók. Az EJEB gyakorlatára tekintettel és az EU különféle jogrendszereket harmonizáló hatására, valamint az EU-n belüli államokban és az Egyesült Királyságban – jelentős különbségekkel, de – általánosan érvényesülő demokratikus társadalmi rendszerből fakadóan e korlátok Európa-szerte nagyban hasonlóak.
- A szólásszabadság európai felfogása elismeri a jogosultság pozitív jellegét, az államtól tartózkodást követelő negatív jelleg mellett. Ez utóbbi arra kötelezi az államokat, hogy azok ne avatkozzanak bele a közügyek vitáiba. A pozitív jelleg alapján azonban bizonyos esetekben biztosítaniuk kell a szólásszabadság tényleges gyakorlásának lehetőségét.
- A társadalmi és intézményes (nem jogi) normák rendkívül fontosak, mert ideális esetben, a szabályozáson túlmutató korlátozások segítségével, hozzájárulnak a közügyek értelmes vitájához (a közösségi normák esetében), illetve a társadalmi együttéléshez és az emberi tudás növekedéséhez (az intézményes normák esetében). Ugyanakkor a nem jogi normák korlátozó hatása értékes véleményeket is elnyomhat. E veszély megelőzése azonban általában nem a jogrendszer, hanem a társadalom feladata.

II. A sajtószabadság

1. Bevezetés

A fejezetben a sajtószabadság jogi fogalmának elemeit, és a szólásszabadságtól való eltéréseit igyekszünk körüljárni. Előfeltevésünk, hogy a sajtószabadságnak az egyes európai államokban vannak olyan közös elemei, amelyek az európai felfogás azonosítását e jogi tekintetében is lehetővé teszik. Fontos, hogy sajtószabadság alatt a valamennyi médium szabadságát biztosító jogot értjük, és e fejezetben csak elvétve térünk ki az egyes médiumtípusok szabadsága között differenciáló szabályozásokra. A sajtótermékekre, a televízióra, a rádióra, a lekérhető médiaszolgáltatásokra külön szabályozási rezsim és alkotmányos elvek vonatkoznak, ezeket a következő fejezetekben tárgyaljuk. Hasonlóképpen, a hagyományos médiától eltérő jegyeket magán viselő, de a nyilvánosságban a médiához hasonló szerepet betöltő internetes platformok szabadságát is külön kérdésként kezeljük. A sajtószabadság tehát valamennyi olyan kommunikációs csatorna szabadsága, amely a sajtó, illetve a média fogalma alá vonható; ebből eredően e fejezetben valamennyi médiumtípusra összefoglalóan a „média” kifejezést használjuk, és ahol „sajtóról” beszélünk, ott kifejezetten a sajtótermékekre utalunk, miközben a „sajtószabadság” kifejezés általános értelemben szerepel.

E fejezetben elemezzük a média alkotmányos szerepére, társadalmi felelősségére vonatkozó, Európában uralkodó megközelítést, illetve a média számára biztosított többletjogok kérdését, amelyek léte a szólás- és a sajtószabadság közötti differenciálás melletti elsődleges érv. E fejezet célja az Európában általánosan ismert elméleti megközelítések és a jogrendszerekben ténylegesen létező, alkalmazandó szabályok egybevetése, illetve annak vizsgálata, hogy az előbbieket milyen mértékben befolyásolják az utóbbiakat. Ha az elméleti alap és a tényleges jogi helyzet eltér, állást foglalunk abban is, hogy ezt a diszkrpanciát miként lehet értékelni. Nem tisztán az elmélet számára ideális helyzetet keressük, de nem is érzük be pusztán a gyakorlati megvalósulás bemutatásával, hanem a kettő egymásra hatását vizsgáljuk. Az elemzésben a sajtószabadságnak az elmélet és a gyakorlat számára is elfogadható és alkalmazható európai fogalmát keressük, az egyes jogrendszerekben létező szabályoknak, az EJEB vonatkozó gyakorlatának és az EU közös szabályainak bemutatásán keresztül, a legfontosabb, súlyponti kérdéseknél kitekintve az Egyesült Államok alkotmányos doktrínájára is.

2. A média fogalma

A sajtószabadság és a szólásszabadság elhatárolásának egyik alapvető kérdése az, hogy hogyan definiáljuk a médiát, egyáltalán szükséges-e egy ilyen meghatározás. Ha a sajtószabadságnak nem tulajdonítunk önálló tartalmat, a fogalomalkotás elkerülhető. Ha

mégis megkíséreljük, akkor gyorsan világhóssá válik, hogy a technológia fejlődésével – illetve az online kommunikáció nyilvánosságbeli térhódítása miatt – egyre kevésbé lehetséges a médiát annak formája, megjelenési módja, azaz technológiai sajátosságai alapján meghatározni. Pedig korábban – amíg csak a nyomtatott sajtó, a rádió és a televízió létezett – ez volt a magától értetődő és a könnyen járható út. Ma már fáradtságosabb és vitatható eredménnyel zárható a definiálás, ugyanis a média feladatainak, társadalmi jelentőségének azonosítását igényli.

2.1. Miért fontos a média?

A média fogalmának tisztázási kísérletét megelőzően érdemes megvizsgálnunk, hogy miért tulajdonítanak az egyes alkotmányos rendszerek kiemelt fontosságot a médiának. E kérdésnek nyilvánvalóan köze van a szólásszabadság általános igazolásaihoz. A demokrácia tájékozott választópolgárokat igényel, és a közügyekben való eligazodás képessége általában véve – két választás között is – szükséges egy demokratikus állam polgárai számára, a tájékozódásban pedig fontos szerepet játszhat a média. Az igazság keresése – még ha a nyilvános vita által azonosítható igazságot egyfajta szűkített értelmű igazságnak, „technikai” értelemben használt kifejezésnek tekintjük is, amely nem az objektív igazság megtalálására, hanem a közösségi viták eldöntésének módjára vonatkozik (I. fejezet 2.1. alpont) – hatékonyabban valósulhat meg a médián keresztül. Ennek érdekében a média munkatársainak tevékenységére szakmai normák vonatkoznak a fontos események azonosítása, a hírek összegyűjtése, szerkesztése és disszeminációja tekintetében, amelyek növelik az „igazság” megtalálásának – azaz a helyes közösségi döntéshozatal – esélyeit.¹ Ha a médiára a demokrácia szolgálójaként tekintünk, akkor a szólásszabadság harmadik nagy igazoláscsoportja, az individualista megközelítések köre tűnik a legkevésbé relevánsnak a média szempontjából. Bár az újságíróknak joguk van az egyéni kiteljesedésre való törekvéshez a munkájukon keresztül, ez a szempont már nehezebben értelmezhető a média tulajdonosai és általában a médiavállalatok vonatkozásában.²

A sajtószabadság tehát valamiképpen összekapcsolódik a közvita és a közvélemény fogalmaival. A közvita ideális megvalósulásakor a társadalomban felmerülő, az emberek kisebb-nagyobb csoportját, közösségét érintő kérdésekről, problémákról, nehézségekről az érintettek beszélnek egymással, tájékozódnak az egyes ügyekben, valamennyi releváns vélemény napvilágot láthat, és a döntések a kellő tájékozottság birtokában születnek meg. Annak ellenére, hogy az ideális eset nem feltétlenül valósul meg a gyakorlatban, a média szükséges ahhoz, hogy valamennyire közel kerüljünk hozzá. Ezt az elméletet több munkájában, részletesen fejtette ki Jürgen Habermas.³ A közvita és a közvélemény egy demokráciában nyílt és szabad, és egymással vitatkozó emberek vesznek benne részt.⁴ Tehát a sajtószabadságnak a demokrácia fogalmához is köze van. Az Európa Tanács ajánlása sze-

¹ Jan OSTER: Theory and Doctrine of “Media Freedom” as a Legal Concept. 5(1) *Journal of Media Law* (2013) 57–78., 68–72.

² Uo. 73.

³ Jürgen HABERMAS: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest, Gondolat, [1962] 1971; Jürgen HABERMAS: *A kommunikatív cselekvés elmélete*. Budapest, Gondolat, [1981] 2010.

⁴ Jan OSTER: *Media Freedom as a Fundamental Right*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015, 29–30.

rint a média szabadsága „elengedhetetlen a valódi demokrácia és a demokratikus eljárások számára”.⁵

A szabad médiát és a demokráciát egymást feltételező értékeként szokás emlegetni,⁶ „demokrácia” alatt pedig szinte kizárólag liberális demokráciát értenek azok a szerzők, akik a szólás- és sajtószabadság elméleti kérdéseit vizsgálják.⁷ De vajon csak a liberális demokráciában létezhet valódi sajtószabadság? A demokrácia azt jelenti, hogy a nép kormányoz, ez pedig azt, hogy a többség dönt. Ezzel szemben a liberális jelző az egyének, különösen a kisebbséghez tartozók szabadságjogainak védelmére utal. A szólás- és sajtószabadság kivételes jogok, mert ezek nemcsak a liberalizmusból következnek (a többség zsarnoksága elleni védelmet biztosítva), hanem a demokrácia fogalmának is a részei. Szólás- és sajtószabadság nélkül eleve nem létezhet demokrácia sem. Elméletileg demokrácia elképzelhető lenne például vallásszabadság, tulajdonhoz való jog, tisztességes eljáráshoz, sőt élethez való jog nélkül is, azonban nem működhet szólás- és sajtószabadság nélkül.

A demokráciának viszont több, eltérő fajtája is lehet,⁸ arról nem is beszélve, hogy az egyéni szabadságot fő értéként tételező liberalizmus és a többségi akaratot előtérbe helyező demokratikus döntéshozatal egymás ellenében is képesek hatni, a liberális demokráciának pedig a két érték egyensúlyát kell megtalálnia. Daniel Hallin és Paolo Mancini médiaelméleti alapvetésnek számító művükben Európán belül is különbséget tesznek a „liberális”, a „demokratikus korporatista” és a „polarizált pluralista” modellek között az egyes államok médiarendszerét kategorizálva,⁹ miközben az általuk vizsgált valamennyi államot liberális demokráciának szokás tekinteni. Ráadásul, mint James Curran megjegyzi, e modellezés – illetve elsősorban a brit szerző számára leginkább releváns liberális modell – „csupán egy elegáns konstrukció, a kreatív értelem munkája,” akár egy *Harry Potter*-regény.¹⁰ De jelen munka nem politikaelméleti, így helyes, ha e fejezetben „demokrácia” alatt annak valamennyi típusát értjük, legalábbis mindazokat, amelyek kiemelt védelemben részesítik a szólás és a sajtó szabadságát.

További kérdés, hogy létezik-e „európai sajtószabadság”, azaz megfigyelhető-e a kontinensen a sajtószabadság tekintetében olyan elméleti megfontolás, alkotmányos megközelítés, szabályozási gyakorlat, amely valamennyi európai demokráciában megtalálható, ugyanakkor eltér a más kulturális hagyományokkal és történelemmel bíró, Európán kívüli államokétól. Ha a szólásszabadsághoz hasonlóan a sajtószabadság körvonalai, pontos határai, doktrínái és gyakorlatai nem lehetnek is teljesen azonosak az egyes európai államokban, bőven van annyi közös elem bennük, hogy lehetővé váljon az „európai sajtószabadság” vizsgálata. Jan Oster ennél is tovább megy: nem tartja kizártnak a sajtószabadságra vonatkozó világszintű, univerzális *jus commune* kialakítását sem,¹¹ de – a valóban ebbe az irányba ható nemzetközi emberi jogvédelmi mechanizmusok ellenére – ettől még

⁵ Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media, 2. bekezdés.

⁶ Karol JAKUBOWICZ: *Media and Democracy in the 21st Century*. Varsó, Poltext, 2013.

⁷ Lásd például Perry KELLER: *Európai és nemzetközi médiajog*. Budapest, CompLex, [2011] 2014, 44–67.

⁸ Jacob ROWBOTTOM: *Media Law*. Oxford, Hart, 2018, 22–24.

⁹ Daniel C. HALLIN – Paolo MANCINI: *Médiarendszerek*. Budapest, Gondolat, [2004] 2008.

¹⁰ James CURRAN: *Média és demokrácia*. Budapest, Wolters Kluwer, [2011] 2016, 47. Lásd 2.4. alpont.

¹¹ OSTER i. m. (4. lj.) 10.

messze vagyunk. Mindazonáltal a sajtószabadságnak természetesen lehetnek a világ valamennyi demokráciájában azonosan vagy hasonlóan érvényesülő elemei.

Bár a mai, 21. századi sajtószabadság terjedelmét és az azt megalapozó, mögöttes értékeit tekintve az egyes európai államok jogrendszerére pillantva számos közös elemet láthatunk, az eltérések sem lényegtelenek. Egy-egy ország sajtószabadsághoz való hozzáállását kizárólag a történelmén keresztül lehet mélységeiben megérteni. A sajtószabadság mai állapotához vezető út sajátosságai magyarázzák az egyes megközelítések különbségeit. Az angol,¹² más nyugat-európai¹³ vagy az egyes posztkommunista országok¹⁴ történelme, így a sajtószabadságról folytatott küzdelmeik története is, alapjaiban tér el, nem is beszélve az Egyesült Államokéről.¹⁵ Mindezen eltérések fontos következményekkel járnak a sajtószabadságra nézve is, és ugyan ezek áttekintésére e fejezetben nem vállalkozhatunk, elkerülhetetlen, hogy alkalmanként visszatekintsünk a történelmi múltba. Noha a történelem az ellenkező jóslatok dacára nem ért véget a vasfüggöny leomlásával,¹⁶ az azóta eltelt évtizedek közelebb hozták egymáshoz a régi és az új európai demokráciák politikai berendezkedését, társadalmi életét – nem utolsósorban az európai egységesülési folyamat, azaz az EU erősödésének hatására. Ennek megfelelően az európai államok sajtószabadsággal kapcsolatos szabályai, gyakorlata, kultúrája ma jóval inkább hasonlít egymásra, mint 1989-1990-ben, a kommunista diktatúrák összeomlásának pillanatában.

2.2. Sajtószabadság és szólásszabadság – a „médiá” definiálásának nehézségei

Az egyéni megszólalók, bár maguk is megvitathatnak politikai kérdéseket, más helyzetben vannak, mint a hírek gyűjtésére és újságok eladására vagy rádió- és televízióműsorok sugárzására létrejött vállalatok. Ez utóbbi tevékenységekkel kapcsolatban számos olyan kérdés merül fel, amely többnyire nem érinti az egyes polgárokat, mint ahogyan vannak olyanok is, amelyek jellegüknél fogva kizárólag az egyénnel és a szabad véleménynyilvánításhoz való jogokkal kapcsolatosak (például a nyilvános gyülekezéseken megfogalmazott vélemények).¹⁷ De ez önmagában nem kellően pontos alap a sajtó- és a szólásszabadság szétválasztásához. A sajtószabadság mibenlétének és határainak azonosításához szükségesnek tűnik a média fogalmának tisztázása, és csak ezt követően kerülhet sor a sajtószabadság és a szólásszabadság elhatárolására. Jacob Rowbottom szerint a média

¹² Az angol sajtószabadság történetéről átfogóan lásd Paul WRAGG: *A Free and Regulated Press: Defending Coercive Independent Press Regulation*. Oxford, Hart, 2020, 10–25.; James CURRAN – Jean SEATON: *Power Without Responsibility: Press, Broadcasting and the Internet in Britain*. Abingdon, Routledge, 8. kiadás, 2018. (A kötet korábbi kiadását magyarul lásd James CURRAN – Jean SEATON: *Hatalom felelőség nélkül. A sajtó, a műsorszolgáltatás és az internet Nagy-Britanniában*. Budapest, CompLex, 2015).

¹³ Frede CASTBERG: *Freedom of Speech in the West: A Comparative Study of Public Law in France, the United States, and Germany*. Oslo, Oslo University Press, 1960.

¹⁴ Kristin ROTH-EY – Larissa ZAKHAROVA: *Communications and Media in the USSR and Eastern Europe*. 56(2–3) *Cahiers du monde russe* (2015) 273–289.

¹⁵ Leonard W. LEVY: *Emergence of a Free Press*. Chicago, Ivan R. Dee, 2004; Stephen M. FELDMAN: *Free Expression and Democracy in America: A History*. Chicago, University of Chicago Press, 2015; David ANDERSON: *Origins of the Free Press Clause*. 30(3) *UCLA Law Review* (1983) 455–541.; Sonja WEST: *The “Press”, Then and Now*. 77(1) *Ohio State Law Journal* (2016) 49–105.

¹⁶ Francis FUKUYAMA: *A történelem vége és az utolsó ember*. Budapest, Európa, [1992] 2014.

¹⁷ Geoffrey MARSHALL: *Press Freedom and Free Speech Theory*. *Public Law* (1992) 40–60., 49.

fogalmát többféleképpen, „intézményes” és „funkcionális” definíciókkal lehet meghatározni.¹⁸ Ehhez hozzátehetjük még a média mint „technológia” megközelítést, ugyanis Eugene Volokh érvelése szerint a sajtószabadság nem több, mint a tömeges kommunikációt elősegítő különféle technológiák szabad használatához való jog, így a média sem előjogokra nem jogosult, sem többletkötelezettségekkel nem terhelhető, határai, körvonalai pedig egybeesnek a szólásszabadságéval.¹⁹

De, mint azt Owen Fiss érzékletesen bemutatja, a szólásszabadság kiinduló paradigmája az „utcai szónok”, azaz a jogalkotók és – mindenekelőtt az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban – a bíróságok hagyományosan az állam és a kormányzat korlátozó hatalmával szemben, a náluk szükségszerűen jóval gyengébb egyének védelmének céljából jelölték ki a jogosultság határait.²⁰ A 20. században hatalmasra növvő médiakonglomerátumok,²¹ a 21. században pedig az azok méretét is sokszorosán meghaladó, az online kommunikációt uraló technológiai óriáscegek²² korábban ugyan alkalmazható e vállalatokra az utcai szónok paradigmája – és az képes is biztosítani e cégek szabad, zavartalan működését –, az mindenképpen ellentmondásos eredményre vezet. A londoni Speaker’s Corner ismeretlen beszélője és Mark Zuckerberg, a Meta nagyhatalmú ura ugyanarra a jogra hivatkozik, ha valamelyik hatóság vagy bíróság vele szemben fel kíván lépni. A nyilvános kommunikációban érdekelt cégek az utcai szónokkal ellentétben nem elsősorban a „saját” (tulajdonosaik) véleménye nyilvános közzétételének céljából, hanem üzleti vállalkozásként működnek, emellett tevékenységük alapvetően érinti mások szólásszabadságának gyakorlási lehetőségeit, továbbá általában véve befolyásolják a demokratikus nyilvánosság minőségét, annak fontos szereplőiként.

Ha azonban a média a nyilvánosság, így a demokratikus társadalmi berendezkedés fontos intézménye, akkor válaszolni kell a kérdésre: szükséges-e, hogy a jogrendszer a média számára többletjogokat biztosítson, esetleg cserébe többletkötelezettségekkel terhelje meg? Ha a média „intézmény”, akkor ez elkerülhetetlennek látszik, de mint Tom Gibbons megállapítja, a média tevékenységének összefüggései a demokratikus folyamatokkal vagy az igazság keresésével csak esetleges.²³ Gibbons tapintatos szavai arra világítanak rá, hogy a média egyáltalán nem kötelezhető a szólásszabadság védelmének alapjául szolgáló igazolásokkal összhangban lévő tevékenységre, ahogyan az egyes egyének sem kötelezhetők arra, hogy szólásszabadságukat minden esetben a demokrácia vagy az igazság keresése érdekében, esetleg egyéni kiteljesedésük céljából – azaz a szólásszabadság valamely filozófiai igazolásával összhangban – gyakorolják. De amíg az egyéntől ezt nem is kívánja

¹⁸ ROWBOTTOM i. m. (8. lj.) 27–31.

¹⁹ Eugene VOLOKH: Freedom for the Press as an Industry, or for the Press as a Technology? 160(2) *University of Pennsylvania Law Review* (2012) 459–540. Más szerzők hasonló álláspontjának összefoglalását lásd Peter COE: Redefining “Media” Using a “Media-as-a-Constitutional-Component” Concept. 37(1) *Legal Studies* (2017) 25–53., 37–39.

²⁰ Owen M. FISS: Free Speech and Social Structure. 71 *Iowa Law Review* (1986) 1405–1425.

²¹ Ben H. BAGDIKIAN: *Az új médiamonopólium*. Budapest, CompLex, [1983] 2012; Robert W. MCCHESENEY: *Rich Media, Poor Democracy*. New York, The New Press, 2015; Robert W. MCCHESENEY: *Mi a baj a médiával? Az Egyesült Államok médiapolitikája a 21. században*. Budapest, CompLex, [2004] 2013.

²² Matthew HINDMAN: *Az internet csapdája. Hogyan épít monopóliumokat és ássa alá a demokráciát a digitális gazdaság?* Budapest, ORAC, [2018] 2023; James Ball: *The System*. London, Bloomsbury, 2020.

²³ Thomas GIBBONS: *Regulating the Media*. London, Sweet & Maxwell, 2. kiadás, 1998, 28.

senki, addig a média intézményétől a demokrácia szolgálatát és az igazság keresésében való közreműködést, legalábbis elvben – a jogszabályokban, bírósági döntésekben, tudományos munkákban és a közbeszédben pedig olykor kifejezetten – elvárjuk. Ez nem lehetett semmiféle jogi értelemben vett kötelezettséget egyetlen médiummal szemben sem, mégis alapot ad arra, hogy a médiát a szólásszabadság gyakorlójától megkülönböztessük.

Csábító lenne a médiát annak technológiai jellegzetességeiből kiindulva definiálni, és alig néhány évtizede ez nem is ütközött volna különösebb nehézségbe. Médianak számítottak a nyomtatott újságok, a rádió és a televízió (ezeket nevezhetjük összefoglalóan „hagyományos” médianak, megkülönböztetve a kommunikáció újabb, elsősorban online elérhető csatornáitól) – legfeljebb a szabadúszó újságíró vagy az „állampolgári újságírás” (*citizen journalism*) megítéléséről lehetett volna némi vita.²⁴ A technológia fejlődésével azonban a korábbi keretek fellazultak, a nyilvánosság tájékoztatását ma már nemcsak a hagyományos média munkatársai végzik, hanem bloggerek, vloggerek, influenszerek, youtuberek és persze bármely olyan egyén is, aki hozzáfér valamely nyilvános – jellemzően online – fórumhoz. Nem szükséges, hogy a tájékoztatást végző beszélő hivatásos újságíró legyen, ahogyan az sem, hogy egyáltalán üzleti alapon végezze a tevékenységét. A média nem határozható meg többé tisztán formális kritériumok alapján. Érdemes megvizsgálni, vajon sikerrel járunk-e, ha a feladatai felől közelítünk. A média három olyan funkcióját azonosíthatjuk, amely közelebb visz a meghatározásához: 1. a közvélemény tájékoztatása a fontos eseményekről, hírértékű történésekről, 2. a kormányzat (és a hatalmon lévők, például befolyásos magánszemélyek, vállalkozások és intézmények) ellenőrzése a közvélemény házőrző kutyájaként, 3. a demokratikus párbeszéd elősegítése, platform biztosítása az egyes vélemények számára.

A tájékoztatás nyújtása az érdeklődő közönség számára elengedhetetlen egy demokráciában, ez a média önképének és a saját maga által erősített imázsának is alapeleme. Sonja West ezt és a kormányzat ellenőrzését a sajtó egyedi alkotmányos funkciójának tekinti (az amerikai szerzők következetesen csak a sajtóról beszélnek, az Első Alkotmánykiegészítés szóhasználatának megfelelően).²⁵ A média a mai társadalom jelképes agorája,²⁶ az a tér, ahol az egyes vélemények megjelenhetnek, összezsáphatnak, amely segítségével van az érdeklődőknek a megalapozott véleményformálásban és döntéshozatalban. Az egyének rászorulnak a média segítségére, nélküle nem jutnának el a szükséges információkhoz. A média és közönsége kapcsolatát hiba lenne idealizálni, hiszen az első nem feltétlenül tájékoztat megfelelően, a második pedig nem szükségszerűen érdeklődik a közügyekkel kapcsolatos információk iránt.²⁷ Az előbbi problémát részben lehetséges a jogi szabályozás útján kezelni, az utóbbival a médiaszabályozásnak nincs teendője.

²⁴ Lásd Peter COE: *Media Freedom in the Age of Citizen Journalism*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021.

²⁵ Sonja WEST: *Stealth Press Clause*. 48 *Georgia Law Review* (2014a) 729–756., 749–755.; lásd még hasonlóképp Sonja WEST: *Awakening the Press Clause*. 58 *UCLA Law Review* (2010–2011) 1025–1070., 1068–1070.; Sonja WEST: *Press Exceptionalism*. 127(8) *Harvard Law Review* (2014b) 2434–2463., 2443.

²⁶ Thomas G. TUCKER: *Life In Ancient Athens: The Social and Public Life of a Classical Athenian from Day to Day*. London, Macmillan, 1906.

²⁷ ROWBOTTOM i. m. (8. lj.) 18–19.

A kormányzat ellenőrzésének gondolata a Thomas Carlyle-féle negyedik rend (*Fourth Estate*) metaforával kapcsolható össze.²⁸ Eszerint a média a mindenkori hatalom ellenőrzését végzi, bemutatva az állami szervek és a kormányzat működését, annak anomáliáit, kellő információkkal ellátva a társadalom tagjait annak érdekében, hogy a demokratikus eljárásokban megalapozott döntéseket tudjanak hozni. Megjegyzendő azonban, hogy Carlyle-t megelőzően már Jeremy Bentham²⁹ és James Mill³⁰ is rámutatott a sajtó ellenőrző szerepére. Ez a funkció lényegében összeolvad a média általános tájékoztató szerepével, mégsem indokolatlan hangsúlyozni, és az sem véletlen, hogy egyes szerzők a kormányzattal szembeni gyanakvást a történelmének kezdetei óta alapélményként megélt Egyesült Államokban emelik ki a leginkább.³¹ Mindazonáltal maga a gondolat Európából származik, és ott is a sajtószabadság elvi megalapozásakor a média egyik fontos funkciójaként azonosítják a kormányzat ellenőrzését,³² az EJOB pedig gyakran nevezi a médiát a közvélemény házórző kutyájának, ha a szabadságának kiterjesztését kívánja indokolni.³³

A média harmadik alapvető funkciója a demokratikus párbeszéd elősegítése a különböző vélemények becsatornázása útján. Ez a gondolat már jóval a mai értelemben vett demokráciák kialakulása előtt megfogalmazódott.³⁴ Ez jelentheti azt is, hogy az újságírók maguk számolnak be az egyes álláspontokról, és azt is, hogy teret engednek más megszólalóknak. Fontos, hogy a média nem válogatás és változtatás nélkül önti rá a közönségre az egyes véleményeket, hanem rendszerezi, kontextusba helyezi, más véleményekkel ütközteti azokat. A média a közösségi párbeszéd legfőbb szervezője.³⁵ Látni kell azonban azt is, hogy a véleményét közzétenni kívánó egyén és a média között – az utóbbi szervező szerepéből fakadó döntési helyzete miatt – feszültség keletkezhet.³⁶

A média legfontosabb funkcióinak áttekintése után felismerhető, hogy azok számavétele nem elegendő ahhoz, hogy a médiát megkülönböztessük a nyilvánosság más olyan megszólalóitól, akik vagy amelyek szintén be tudják tölteni e funkciókat vagy azok

²⁸ THOMAS CARLYLE: *Hősökről*. Budapest, N-Press, [1841] 2003, 191–192.

²⁹ JEREMY BENTHAM: A spanyol néphez, 1. levél. In REMÉNYI Édua – KOLTAY András (szerk.): *A szólás-szabadság káprázata*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 159–168., 161.

³⁰ JAMES MILL: Sajtószabadság. In REMÉNYI–KOLTAY i. m. (29. lj.) 171–202., 186.

³¹ VINCENT BLASI: The Checking Value in First Amendment Theory. 2(3) *American Bar Foundation Research Journal* (1977) 521–649.; POTTER STEWART: “Or of the Press”. 26(3) *Hastings Law Journal* (1975) 631–637.

³² ROWBOTTOM i. m. (8. lj.) 19–20.

³³ LINGENS v. Austria, no. 9815/82, 1986. július 8-i ítélet, 44. bekezdés; Jersild v. Denmark, no. 15890/89, 1994. szeptember 23-i ítélet [GC], 31. és 35. bekezdés; Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway, no. 21980/93, 1999. május 20-i ítélet, 59. és 68. bekezdés; The Observer and The Guardian v. the United Kingdom, no. 13585/88, 1991. november 26-i ítélet, 59. bekezdés b) pont; The Sunday Times v. the United Kingdom, no. 13166/87, 1991. november 26-i ítélet, 50. bekezdés b) pont; Dalban v. Romania, no. 28114/95, 1999. szeptember 28-i ítélet, 49. bekezdés; Bergens Tidende and Others v. Norway, no. 26132/95, 2000. augusztus 8-i ítélet, 49. és 57. bekezdés; Thoma v. Luxembourg, no. 38432/97, 2001. március 29-i ítélet, 45. bekezdés; Goodwin v. the United Kingdom, no. 17488/90, 1996. március 27-i ítélet, 39. bekezdés.

³⁴ DANIEL DEFOE: Tanulmány a sajtó szabályozásáról. In REMÉNYI–KOLTAY i. m. (29. lj.) 85–97.; MILL i. m. (30. lj.).

³⁵ DAVID ANDERSON: The Press and Democratic Dialogue. 127(8) *Harvard Law Review Forum* (2013–2014) 331–334., 333. Lásd még DAVID ANDERSON: The Press and Political Community. In András KOLTAY (szerk.): *Comparative Perspectives on the Fundamental Freedom of Expression*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015, 41–51.

³⁶ ROWBOTTOM i. m. (8. lj.) 22.

valamelyikét. Ezek lehetnek például egyéni beszélők, bloggerek, a közösségi média felhasználói, de akár szolgáltatók is, például blogszolgáltató, videómegosztó vagy közösségi-média-platform. Ha egy bíróság például a tájékoztatási tevékenységet végző egyéni megszólalót is a professzionális sajtóhoz hasonló erőteljes védelemben részesíti, az örvendetes,³⁷ de felveti a kérdést, hogy szükséges-e a számára is előjogokat biztosítani, illetve, hogy az ilyen megszólalónak van-e (erkölcsi) felelőssége a nyilvánosság felé.

Ha a média fogalmát pontosítani kívánjuk, akkor nem elég a funkcióit meghatározni, egyéb megkülönböztető jellegzetességeket is keresnünk kell. E sajátosságok némelyikével egy egyéni megszólaló vagy például egy online platform is rendelkezhet, de azok együttesen csak a média egészére jellemzők. Kezdjük a tömeges kommunikációval, ami kétségtelenül a média egyik sajátossága: célja és éltető ereje az, hogy sokakhoz szóljon.³⁸ A működés professzionális jellege, a tevékenységre vonatkozó szakmai mércék ismerete és betartása egy másik megkülönböztető jegy lehet.³⁹

Az Európa Tanács már említett ajánlása a média új fogalmának meghatározására hívott fel.⁴⁰ Abból indul ki, hogy a média új „ökoszisztémája” magában foglalja mindazon új szereplőket, akik a tartalom-előállítás és -terjesztés folyamatában részt vesznek, potenciálisan nagyszámú emberhez eljuttatva a tartalmakat (tartalomaggregátorok, alkalmazáskészítők, felhasználók, akik tartalmat állítanak elő, az internetes infrastruktúra működtetését ellátó vállalkozások), amennyiben szerkesztői befolyással rendelkeznek vagy felügyelik az adott tartalmat.⁴¹ A döntő elem tehát a szerkesztői felelősség megléte. Az ajánlás melléklete hat kritériumot rögzít, amelyek együttes megléte esetén a szolgáltatás médiának tekinthető: 1. a médiaként való viselkedés szándéka, 2. a média céljai és szándékai szerinti működés, azaz médiatartalom előállítása, gyűjtése vagy terjesztése, 3. szerkesztői döntéshozatal, 4. szakmai mércék szerinti működés, 5. a sokakhoz való eljuttatás, terjesztés szándéka, 6. a közönség elvárásainak való megfelelés, úgymint hozzáférhetőség, sokszínűség, megbízhatóság, átláthatóság stb.

Az Európa Tanács ajánlása nem pontos fogalmat, hanem inkább csak bizonyos szempontokat kínál a média definiálásához. Az egyes szempontok persze kivétel nélkül továbbgondolandó kérdések sokaságát vetik fel (mik a szakmai mércék, és ki határozza meg őket; mik a közönség elvárásai, és ki azonosítja őket stb.). West a sajtóként való külső elismerést, a sajtóként való önazonosítást, az újságírói képzést, oktatásban való részvételt, tapasztalatot és a megjelenés rendszerességét, valamint az állandó közönséget emeli ki a sajtó kritériumaiként.⁴²

Fontos észben tartani, hogy a média elvi szempontból is elfogadható és a gyakorlatban is használható fogalmának meghatározása csak annyiban fontos, amennyiben a jogi szabályozás különbséget tesz a média és a többi nyilvános megszólaló között; ha a média

³⁷ Jan Oster erre hoz példákat az EJEB gyakorlatából, lásd Jan OSTER: *European and International Media Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2016, 11–12.

³⁸ OSTER i. m. (4. lj.) 60–61.; COE i. m. (19. lj.) 39–40.

³⁹ COE i. m. (19. lj.) 40–41.

⁴⁰ Recommendation CM/Rec(2011)7 (5. lj.).

⁴¹ Uo. 6–7. bekezdés.

⁴² WEST (2014b) i. m. (25. lj.) 2456–2462.

előjogokat élvez, akkor korlátozni kell az e jogokhoz való hozzáférést annak érdekében, hogy a jogokat a gyakorlatban arra használják, amire a mögöttük álló elvi megfontolások előírányozzák. Ezért merülhet fel annak a szükségessége, hogy – a tömeges nyilvános beszéd korában – a beszélők által közzétett információk jellege alapján lehessen azonosítani, hogy közülük ki minősül „médiának”.

David Anderson javaslata szerint a sajtószabadság elvi alapjaiból kiindulva kell döntést hozni arról, hogy mely információk fontosabbak a többihez képest. Eszerint csak az a beszélő minősülhetne médiának – a média számára biztosított előjogok szempontjából –, aki (amely) ellátja a közügyekről való tájékoztatás feladatát.⁴³ Oster hasonló megközelítést tartana célravezetőnek: a szabályozás szempontjából csak az olyan egyén vagy vállalkozás lenne médiának tekinthető, aki vagy amely közérdekű ügyekre vonatkozó információkat és gondolatokat gyűjt és terjeszt rendszeresen, széles közönségnek szánva, és a hírgyűjtésre, valamint a szerkesztési folyamatra vonatkozó, meghatározott sztenderdek szerint eljárva.⁴⁴ Peter Coe pedig a következő kritériumokat ajánlja a média fogalmának meghatározásához: 1. természetes és jogi személy, 2. részt vesz a közérdekű, a közérdeklődésre számot tartó és a közösségi jelentőségű információk összegyűjtésének folyamatában, 3. azzal a szándékkal és céllal, hogy ezt az információt a közönség egy részének rendszeresen eljuttassa, 4. a kutatási, a hírgyűjtési és a szerkesztési folyamatra vonatkozó objektív előírások betartása mellett. E normák tartalmazzák többek között például a történeteknek való utánajáráásra fordított idő mennyiségét és az információ eredetéről és megbízhatóságáról való meggyőződést is.⁴⁵ De a média fogalmának összekapcsolása a közérdekű tájékoztatásra irányuló tevékenységgel nem történt meg a jogi szabályozásban, és ez a közeljövőben sem könnyen képzelhető el.

A fogalmi elemek vizsgálatának végére maradt a talán legnehezebben megítélhető szempont: a média függetlensége. A sajtószabadság eszménye szerint a média „független”. E követelmény tartalma bizonytalan, jogi dokumentumokban nem definiált,⁴⁶ de mindenképpen kiterjed a kormányzattól és az állami szervektől való függetlenségre,⁴⁷ ami nem jelenti azt, hogy egy újság ne érthetne egyet a kormányzat valamely döntésével, vagy ne támogathatná a kormányzatot elvi alapon, ameddig azt kényszer nélkül teszi. A „függetlenség” kiterjed továbbá a média gazdasági alapjait biztosító reklámozóktól, támogatóktól való függetlenségre is. Egyes megközelítések szerint az újságírónak még lapja tulajdonosától is függetlennek kell lennie, a tulajdonosi akarat nem befolyásolhatja közvetlenül az újság tartalmát. Azonban a valóság iránti érzéketlenség lenne, ha a média függetlenségét a média fogalmi elemeként rögzítenénk, mert – ahogyan James Curran és Jean Seaton részletekbe menően kifejtik a brit média történetét bemutató alaptermükben – az valójában: mítosz.⁴⁸

⁴³ David ANDERSON: Freedom of the Press. 80(3) *Texas Law Review* (2002) 429–530., 512–515., 528–530.

⁴⁴ OSTER i. m. (1. lj.) 74.

⁴⁵ COE i. m. (19. lj.) 51.

⁴⁶ Kari KARPINEN – Hallvard MOE: What We Talk About When Talk About “Media Independence”. 23(2) *Javnost – The Public* (2016) 105–119.

⁴⁷ Ahogyan azt Randall Bezanson hangsúlyozza, Randall BEZANSON: Whither Freedom of the Press? 97(4) *Iowa Law Review* (2012) 1259–1274., 1259.

⁴⁸ CURRAN–SEATON (2018) i. m. (12. lj.), lásd különösen 1. rész: Press history, 1–192.

A média függetlensége az elméleti gondolkodás szempontjából csak vágyott eszmény maradhat, amelyet a jogi szabályozás elősegíthet, de nem kényszeríthet ki. A média elméleti felfogása tehát tartalmazhatja a függetlenségre való törekvést, de az általunk vizsgált jogi szabályozás és gyakorlat csak a média külső, befolyásoló erőktől való függetlenségének tiszteletben tartását követelheti meg. Nem csorbitja ez azon újságírók és sajtótermékek érdemeit, akiknek és amelyeknek valóban sikerül kivívniuk saját függetlenségüket, de a média kiszolgáltatottsága a piaci erőknek, a tulajdonosok gazdasági vagy politikai érdekei, továbbá a kormányok és más politikai erők törekvése a nyilvánosság számukra kedvező alakítására olyan tényezők, amelyek a független újságírás eszméje ellenében hatnak (a média függetlenségéről bővebben 7.2.1. alpont).

Mire van joga a médiának, ami megkülönbözteti az egyéni megszólalótól? A média-szabadság joga több részelemre bontható. Természetesen az újságíróknak, szerkesztőknek, tulajdonosoknak ugyanúgy lehet véleménye, mint bárki másnak. A sajtószabadság joga értelemszerűen magában foglalja ezen vélemények nyilvános (médián keresztül történő) közzétételét.⁴⁹ Ezen túlmenően a médiának joga van az információk gyűjtésére (e jog meghaladja az információs szabadság általános jogának kereteit), a megszerzett információk közzétételére, és valamely információ közlésének megtagadására is.⁵⁰ A sajtószabadság gyakorlása valamely „médiumon” keresztül történhet, így a média fogalma a jog gyakorlása szempontjából kulcskérdés.⁵¹ Továbbá a média alapvetően üzleti vállalkozásként működik, ezért nem indokolatlan az EU-nak az európai médiaszabadságról szóló 2024-es rendelete, az EMFA azon rendelkezése, amely szerint „a médiaszolgáltatók az uniós jog szerint megengedett korlátozásokon kívül egyéb korlátozások nélkül gyakorolhatják gazdasági tevékenységüket a belső piacon” [4. cikk (1) bekezdés].

2.3. A média és a többiek

Míg a sajtó, a televízió, a rádió és egy ideje a lekérhető médiaszolgáltatások természetesen a sajtószabadság gyakorlóinak tekintendők, legalább ilyen könnyedséggel tagadjuk meg e státust a könyvektől, a mozifilmektől vagy a telefont és a postát kommunikációs eszközként használó egyéni megszólalóktól. A könyvek esetében maradnak a szólásszabadság általános szabályai, amelyek kellő védelmet biztosítanak a szerzőnek, bár a nyomtatás feltalálását követően a katolikus egyház a könyvekre tekintettel alkotta meg az első, a „médiaszabályozás” körébe esőnek tekinthető rendelkezéseket, és intézményesítette a cenzúrát, majd állította össze a tiltott könyvek jegyzékét.⁵² A moziban bemutatandó és később valamely adathordozón kiadott filmekre – például gyermekvédelmi célú – önálló szabályozás vonatkozik,⁵³ és közzétételük akkor minősül a sajtószabadság gyakorlásának, ha az televízióban vagy valamely más audiovizuális médiaszolgáltatásban történik.

⁴⁹ Lingens (33. lj.); Oberschlick v. Austria, no. 20834/92, 1997. július 1-jei ítélet; Thoma (33. lj.).

⁵⁰ Szűk körű kivételekkel, lásd a sajtó-helyreigazítás (válaszadás) jogát, 6.4. alpont.

⁵¹ A médiaszabadság részjogosultságairól lásd OSTER i. m. (4. lj.) 69–83.

⁵² Max LENARD: On the Origin, Development and Demise of the *Index Librorum Prohibitorum*. 3(4) *Journal of Access Services* (2006) 51–63.

⁵³ Például az Egyesült Királyság filmiparát a British Board of Film Classification szabályozza. E testület felelős a mozikba és a DVD-ként forgalomba kerülő filmek besorolásáért.

A telefonon, postai úton vagy e-mailen keresztül kommunikálók esetében a kommunikáció tömeges és nyilvános jellege hiányzik, azzal a megjegyzéssel, hogy a sajtó, illetve a média is használhatja az e-mailt (hírlevelek) és a postát (a nyomtatott küldemény eljuttatása a közönséghez).

A média egyszerre jelent tartalomszolgáltatást és a közönséghez való eljuttatás technológiájának használatát, továbbá az eljuttatás folyamatában bizonyos közvetítő-szolgáltatások igénybevételét.⁵⁴ A sajtószabadság fogalma valamennyire kiterjed ezekre is, mert kivétel nélkül szükségesek a jog gyakorlásához. A közvetítő szolgáltatók (az offline világban a postai, a kézbesítő szolgáltatások, az interneten az internetszolgáltatók, a közösségi médiaplatformok, a videómegosztók, a hírreggátorok, a keresőmotorok stb.) tevékenysége nélkülözhetetlen a sajtószabadság gyakorlásához, de az nem minősül annak, mégpedig elsősorban azért, mert a megjelenő tartalmat nem maguk állítják elő, illetve nem az ő megrendelésükre készíti más, azaz a szolgáltatás nem tartalmazza a szerkesztői döntéshozatalt.⁵⁵ A közvetítő szolgáltatók ugyanis nem hoznak közvetlenül döntést a média tartalmáról. Azonban, mint az V. fejezetben látni fogjuk, az interneten e szolgáltatók is képesek a tartalmakat érintő beavatkozásra, ami az eredményét tekintve hasonló a hagyományos szerkesztéshez, de a döntés jellege alapvetően eltérő.

2.4. Médiarendszerek

Még ha a sajtószabadság általános európai modellje megalkothatónak látszik is, maga a jogosultság minden országban az adott, sajátos körülmények között érvényesül. A múltban többen is megpróbálták tipizálni az egyes állami „médiarendszereket”. Először Fred Siebert, Theodore Peterson és Wilbur Schramm különítették el a második világháború és a vasfüggöny leereszkedése után a sajtószabadság autoriter, libertárius, társadalmi felelősséget hangsúlyozó és kommunista-szovjet felfogását.⁵⁶ A médiavilág és a politikai rendszerek átalakulása ezt a felosztást már jórészt alkalmazhatatlanná tette, de az Egyesült Államok médiarendszerét a mai napig libertáriusnak, az európaiakat pedig a társadalmi felelősséget hangsúlyozónak szokás tekinteni (a korábbi kommunista berendezkedésű európai államok polgárai pedig még emlékezhetnek arra, hogy az autoriter és a kommunista-szovjet kettéosztásnak már a szerzőhármás kötetének megjelenésekor sem volt sok alapja). Az európai sajtószabadság-felfogásnak azonban a mai napig meghatározó eleme a média társadalmi felelőssége, és ez az egyes médiarendszerekre is jelentősen kihat.

A máig leghatásosabb modellrendszer Hallintól és Mancinitől származik,⁵⁷ akik az évezred elején számos európai országot megvizsgáltak, és az általuk alkotott három modell valamelyikébe sorolták az egyes államokat: a „polarizált pluralista” modellbe került Franciaország és a mediterrán államok, a „demokratikus-korporatista” modellbe az észak- és a nyugat-európai államok, a „liberálisba” pedig az Egyesült Királyság és Írország. Az európai

⁵⁴ OSTER i. m. (37. lj.) 3–5.

⁵⁵ Uo. 13–15.; OSTER i. m. (4. lj.) 58–60.

⁵⁶ Fred S. SIEBERT – Theodore PETERSON – Wilbur SCHRAMM: *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. Urbana, University of Illinois Press, [1956] 1963.

⁵⁷ HALLIN–MANCINI i. m. (9. lj.).

országokat a kontinensen belüli földrajzi elhelyezkedésük – és ezzel összefüggésben, hasonló kulturális-politikai hagyományaik – alapján sorolták azonos modellbe, mintha ezen körülmények médiarendszerük fajtáját is meghatározná. A modelleket a médiapiac állapota, a média és a politikai szféra kapcsolata, a médiában dolgozók professzionalizációja és a médiarendszerben tapasztalható állami szerepvállalás jellege, mértéke alapján alkották meg. A sajtószabadság jogának biztosítása, annak mértéke és a róla alkotott felfogás ez utóbbi kategórián belül jelent meg.

Hallin és Mancini modelljeit kezdettől fogva bírálták.⁵⁸ Persze minden besorolás szükségszerűen kissé önkényes, a média politikai és gazdasági befolyásolásának veszélye pedig több-kevesebb mértékben mindenhol jelen van. A kötet a közép- és a kelet-európai államokat egyáltalán nem vizsgálta, az online platformok előidézte változásokról pedig értelemszerűen még nem szólhatott. De számunkra most csak annyi a lényeges, hogy lássuk: a sajtószabadság ugyan mindegyik modellben fontos, az egy ország médiarendszerének – és így a benne működő médiumok tevékenységének – megítéléséhez csak az egyik, és nem is feltétlenül a legfontosabb szempont. Az egészséges, jól működő médiarendszerhez és médiumokhoz számos egyéb tényező is szükséges: értő és fizetőképes közönség, önkorlátozó politikai rendszer, a politikai és gazdasági szereplőktől a lehető legfüggetlenebbül működő médiumok, amelyek megfelelő gazdasági alapokkal bírnak és így tovább. Mi kizárólag a sajtószabadság jogának mibenlétét vizsgáljuk, de nem tehetünk úgy, mintha a sajtószabadság megfelelő biztosítása önmagában, automatikusan elvezetne a társadalmi nyilvánosság ideális állapotához.

Egy másik lehetséges modellben Rowbottom a média kétféle felfogását különbözteti meg.⁵⁹ Az egyik szerint a média egy „representatív, rezponzív és elszámoltatható intézmény”, amely visszatükrözi közönségének nézeteit, ezáltal kapcsolódik az állampolgárok közötti egyenlőség kívánalmához. A másik szerint a média feladata a közönségének tájékoztatása és oktatása sokszínű tartalom elérhetővé tételével, így az az önálló véleményalkotás lehetőségének biztosításával szolgálja a polgárok közötti egyenlőséget. Az előbbi modell nem bánja, ha a média elfogult, egy adott politikai irányvonalat követ, ameddig sok más, hasonlóan (és más irányba) elfogult médium is hozzáférhető az adott országban, az utóbbi modell pedig közös fórumot kíván teremteni a polgárok számára, így nagyobb teret enged a közérdek védelmében történő beavatkozásnak. Mindazonáltal e kategóriák inkább elméletiek, mert egyik európai országban sem valósulnak meg tisztán, a sajtószabadság szabályozása pedig mindkét megközelítést egyszerre támogatja: a legtöbb médium (például az újságok, az internetes hírportálok) szabadon lehet elfogult, miközben a szabályozás más médiumokat (például a televíziót és a rádiót) közérdekű kötelezettségekkel terhel meg.

A média és a nyilvánosság állapota egyetlen országban sem tekinthető ideálisnak. Ha azonban e kötet bevezetőjében rögzítettek szerint azt gondoljuk, hogy a sajtószabadságnak létezik egyetlen, valamennyi demokratikus európai államban alkalmazható jelen-

⁵⁸ Bogusława DOBEK-OSTROWSKA et al. (szerk.): *Comparative Media Systems: European and Global Perspective*. Budapest, CEU, 2010, xi–xiv.

⁵⁹ Jacob ROWBOTTOM: *Democracy Distorted: Wealth, Influence and Democratic Politics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 173–177.

tése és tartalma, akkor különös figyelmet érdemelnek a 20. század vége felé felszabadult közép- és kelet-európai államok médiájának sajtóosságai. Ezen államok 1989-1990 után a sajtószabadság nyugati eszményének elérésére törekedtek – ez volt több évtizedes (pontosabban: több évszázados) szabadságküzdelmek egyik fő célja. De a kontinens politikai egységesülésének kezdetekor megkésve, nehéz gazdasági helyzetben, sokszor a külföldi médiabefektetőknek kiszolgáltatott módon, nehezebb körülmények között élő potenciális közönséggel, kevésbé szilárd demokratikus kultúra mellett kellett megpróbálniuk megközelíteni ezt az ideált.

A sajtószabadság nyugati eszményének megvalósítására tett kísérlet a nyugati típusú kapitalista gazdasági rendszer átvételével összefüggően történt. Ezek a folyamatok az új jogi, társadalmi, gazdasági és médiakultúra bevezetésének felgyorsult üteme és a politikai átmenet zűrzavaros évei miatt elkerülhetetlenül súlyos hibákat és mulasztásokat is magukban hordoztak. Az új rend kialakítása pedig magával hozta a kapitalista alapú médiapiac problémáit is, amelyek csak tetézte a posztkommunista országok már meglévő gondjait. A politikai változások heve elnehezítette a független és pártatlan média kifejlődését és megerősödését. Miközben a sajtószabadság jogi felfogásában az európai Nyugat és Kelet egymáshoz közeledése vitathatatlanul megtörtént, ezek a körülmények a mai napig rajta hagyják nyomait az egyes posztkommunista államok médiarendszerén és nyilvánosságán.

3. Kinek a joga a sajtószabadság?

Annak kérdése, hogy kinek a joga a sajtószabadság, szorosan összefügg a média fogalma körüli bonyodalmakkal. Ha tudjuk, hogy kik érdekeltek a sajtószabadság gyakorlásában, közelebb kerülünk a jogosultak azonosításához. Minél inkább a köz- és társadalmi érdek felől közelítünk a média fogalmához, annál bonyolultabb kérdésekkel szembesülünk a jogosultak körének meghatározásakor. Felmerül az újságíró szabadságának problémája a média tulajdonosával – a saját munkaadójával – szemben, és kezdeni kell valamit a sajtószabadság közérdekű gyakorlásában érdekelt elképzelt közönséggel is. (Azért nevezzük a közönséget „elképzeltnek”, mert a sajtószabadságról való gondolkodás arra jellemzően nem a tényleges jogosultak vagy érdekeltek közösségeként, hanem elvont létezőként tekint, amelynek igényeit – például a közérdekű tartalmakkal kapcsolatban – a jogi szabályozás elvi megfontolások alapján kísérli meg azonosítani.)

3.1. Újságírók, szerkesztők és tulajdonosok

Első ránézésre a sajtószabadságot az újságírók és a szerkesztők jogának tekinthetjük, aminek alapján ők jogosultak egy adott médium tartalmának meghatározására. De ha az újságíró kategóriáját kívánjuk definiálni, hasonló nehézségekbe ütközünk, mint a média esetében. Az újságíró hagyományosan a szakmai képzésben részesülő, a szakmát megélhetéseként űző beszélő, bizonyos médium vagy médiumok professzionális munkatársa. De ma az emberek széles köréhez való eljutás (a tömeges kommunikáció) már nem a hagyományos média kiváltsága, és a hagyományos újságírói tevékenységet is végezheti

más, formális képzésben nem részesült, nem hivatásos beszélő.⁶⁰ A média és a profi újságírók szerint természetesen jelentős különbség van a hivatásos és az amatőr újságírók tevékenységének színvonala között, az előbbieik jogainak megerősítése tehát a társadalom érdeke is. Ezt a megközelítést némely esetben a jogi szabályozás és a bírói esetjog is támogatja, amikor egyes, a média számára biztosított előjogokat csak a hagyományos média bizonyos szolgáltatásai vagy azok újságírói számára tart fent.⁶¹ De ez a formális megközelítés hátrányos helyzetbe hozza a szabadúszó újságírókat, illetve mindazokat, akik ugyan a szó hagyományos értelmében nem újságírók, tevékenységükkel hozzájárulnak a nyilvánosság tájékoztatásához, a közügyek vitájához.

Oster azt javasolja, hogy a közügyekről szóló vitákról beszámoló beszélőt tekintsük újságírónak, függetlenül attól, hogy hol dolgozik – ez összhangban állna a média fogalmának azon értelmezésével, amely szerint a média körébe a közügyekről beszámoló fórumok tartoznak.⁶² A probléma itt is ugyanaz: a média nem kényszeríthető a közügyekről való beszámolásra, ám a közügyekről tudomást sem vevő médiumok kizárása a sajtószabadság gyakorlásából óhatatlanul csorbítaná e szabadságot, és problémás elhatárolási döntéseket követelne a bíróságoktól. A kérdés a gyakorlatban nem általánosan, hanem a média számára biztosított többletjogok gyakorlása és a médiát terhelő – jóval csekélyebb mértékű – többletkötelezettségekből fakadó felelősség kontextusában jelentkezik. Más szóval, a kérdés általában véve nem az, hogy „ki az újságíró”, hanem hogy gyakorolhatja-e például a forrásvédelem jogát egy blogger, illetve megilleti-e e jog a bulvárlap újságíróját is. Mint később látni fogjuk, e jogok és kötelezettségek a szabályozásban és a bíróságok döntéseiben megfogalmazhatók lehetnek úgy, hogy azok eleget tegyenek a sajtószabadság sajátos szempontjának és a közügyek szabad vitáinak védelméhez kapcsolódó általános elvárásoknak is. Az ír High Court döntése a Cornec-ügyben⁶³ jó példa erre: a döntés szerint a közéleti vitában szerepet vállaló blogger is jogot formálhat az újságírói források védelmére.⁶⁴

Ahogy Edwin Baker fogalmaz, naivitás lenne azt gondolni, hogy a sajtószabadság kizárólag az újságíróké, akárhogy is definiáljuk őket.⁶⁵ A média tulajdonosai, vagy akár a tulajdonosok megbízásából eljáró cégvezetők éppúgy hivatkozhatnak a sajtószabadságra a külső korlátozásokkal szemben. De házon belül a tulajdonosi és az újságírói sajtószabadság összeütközésbe is kerülhet egymással, amely konfliktust nehéz úgy feloldani, hogy a sajtószabadság mögött álló elvi megfontolások ne sérüljenek. Ha a tulajdonosi akarat megsabja az újságírónak, hogy miről vagy miként írjon, az az újságíró szabadságának korlátja, de nem feltétlenül sérti a sajtószabadságot, amelyre a tulajdonos is joggal hivatkozhat. Bár leggyakrabban az újságíró szabadságáról beszélünk, és tartunk attól,

⁶⁰ OSTER i. m. (4. lj.) 61–64.

⁶¹ Lásd például Perrin v. the United Kingdom, no. 5446/0318, 2005. október 18-i ítélet; továbbá 7.1. alpont.

⁶² OSTER i. m. (4. lj.) 65–66.

⁶³ Cornec v. Morrice [2012] 1 IR 804.

⁶⁴ Lásd Eoin CAROLAN: Promoting Civic Discourse: A Form of Positive Free Speech under the Constitution of Ireland? In Andrew T. KENYON – Andrew SCOTT (szerk.): *Positive Free Speech: Rationales, Methods and Implications*. Oxford, Hart, 2020, 65–82., 72.

⁶⁵ C. Edwin BAKER: *Human Liberty and Freedom of Speech*. New York, Oxford University Press, 1989, 253–255.

hogy a tulajdonos gazdasági vagy politikai megfontolásokból képes lehet a közügyekről való tájékoztatás befolyásolására, nem feledhetjük, hogy a média alapvetően gazdasági vállalkozás, a tulajdonos (vagy a cégvezetés, mint a tulajdonos érdekeinek képviselője) pedig felelős annak megfelelő működéséért, saját anyagi jólétét kockáztatva. E fejezetben később látni fogjuk, hogy a közvélemény tájékoztatása és a média működése mögötti egyéb érdekek lehetséges konfliktusát a jogrendszerek csak elvétve kísérlik meg feloldani. Ebből az következik, hogy a tulajdonos szabadsága a gyakorlatban erősebb, mint az újságíróé, és az előbbi van döntési helyzetben a tartalommal és végső soron az újságíró foglalkoztatásával kapcsolatban.

3.2. Egyéni és intézményes megszólalók

Az „egyéni” és az „intézményes” megszólalók közötti különbség hasonló tőről fakad, mint az újságíró és a tulajdonos szabadsága közötti eltérés. A sajtószabadság „intézményes jog”, azaz nemcsak az egyént (újságírót és szerkesztőt), hanem a média egyes szervezeteit, vállalkozásait, azaz intézményét is megilleti.⁶⁶ Érvelhetünk amellet, hogy a médiának mint intézménynek – tekintettel arra, hogy nem a benne dolgozó újságírók saját véleményét teszi közzé, hanem olyan tartalmat, amely sok ember munkája révén, tulajdonosi (cégvezetői) döntések, külső hatások által is befolyásolva jön létre – kevesebb alapja van a szólásszabadságra hivatkozni, mint a véleményét nyilvánosan kifejtő egyéneknek. A média gazdasági – és sokszor politikai – nyomás alatt áll, tulajdonosainak érdeke a befolyás- és profitszerzés, amihez képest csak másodlagos a közéleti vitákban való részvétel, így a sajtószabadságot is e jellegzetességre tekintettel kell értelmezni.

Azonban, mint Rowbottom kifejti, ez megkérdőjelezhető megközelítés. A médiát intézményi sajátosságai ellenére is egyének alkotják, akiknek a véleménye az intézményi kereteken átszűrődve megjelenik a nyilvánosságban.⁶⁷ A gazdasági szempontok valóban befolyásolják a média tartalmát, de egyfelől a profitra való törekvés legitím, méltányolható érdek, másfelől a gazdasági siker a média működésének alapja, amely nélkül a média nem is létezhetne. A média jövedelmező működése eleve szükséges feltétele a média működésének, így a közérdek figyelembevételének is a nyilvánosságban, hiszen ha nem lenne piacilag működőképes média, akkor nem beszélhetnénk annak közérdekű kötelezettségeiről sem. Mégsem adhat mindez felhatalmazást a sajtószabadság olyan tág értelmezésére, amely nem veszi figyelembe a szabadság gyakorlásával előidézhető károkat.⁶⁸ Továbbá hiba lenne úgy tenni, mintha a gazdasági vagy más motiváció a nyilvános tér beszélői közül kizárólag a médiára lenne jellemző, és az egyéni megszólaló szükségszerűen szabadabb lenne, mint az intézményes média. Az egyén megszólalását társadalmi nyomás, szakmai érdekek és számos más körülmény befolyásolhatja, korlátozva a szabad véleménynyilvánítást.⁶⁹

⁶⁶ Frederick SCHAUER: Towards an Institutional First Amendment. 89 *Minnesota Law Review* (2005) 1256–1279.

⁶⁷ ROWBOTTOM i. m. (8. lj.) 8.

⁶⁸ Gavin PHILLIPSON: Leveson, the Public Interest and Press Freedom. 5(2) *Journal of Media Law* (2013) 220–240., 232–234.

⁶⁹ ROWBOTTOM i. m. (8. lj.) 10.

A „függetlenség” ideálja konfúznak tűnik. Egyfelől a független média ethosát hangoztatjuk, a médiában a demokrácia alapvető támogatóját látva, miközben az számos okból nem lehet teljesen független, az újságírók pedig még saját feletteseiktől vagy munkáltatójuk tulajdonosától sem lehetnek azok. Másfelől az intézményes médiához képest függetlenségét elvben könnyebben megőrző egyén jogait a médiához képest szűkebb körben, illetve eltérő tartalommal jelölik ki a jogrendszer. De ez csak látszólagos ellentmondás: a média mint intézmény minden nehézsége és működésének korlátozottsága ellenére is természetesen alkalmasabb a nyilvánosságban való hatékony részvételre, mint a halkabb szavú egyén. A függetlenség iránti vágy és a külső behatások valósága közötti feszültség feloldását a „professzionizmus hagyományának megteremtése [szolgáltatta] az újságírói világban”.⁷⁰

3.3. Állampolgári újságírás

A technológia fejlődésével ma már nem állítható biztosan, hogy csak a hagyományos médiumnál (annak online megfelelőjénél) dolgozó, professzionális, azaz valamely szakma szabályai szerint működő újságírók tekinthetők a sajtószabadság jogosultjainak. Az interneten bárki, ingyenesen, szabadon tehet közzé tartalmakat, akár közéleti kérdésekben is. Coe szerint a hagyományos (professzionális) újságírók és média már nem tekinthetők a médiaszabadság kizárólagos jogosultjainak, a jogosultak körébe be kell venni a rendszeresen vagy akár csak alkalmanként újságírói vagy ahhoz hasonlító tevékenységet ellátó állampolgárokat is.⁷¹ Ezen polgárok különböző tartalmak előállítására és közzétételére általánosan a nyilvánosság aktív szereplőivé váltak, akik hozzájárulnak a közügyek megvitatásához, a hatalom visszaéléseinek felfedezéséhez, a vélemények sokszínűségéhez, ezért nincs kellő indok arra, hogy megtagadjuk tőlük a médiaszabadság jogának gyakorlását, az e jogosultság által biztosított lehetőségeket.

Vicki Jackson szerint az intézményesült sajtó (amerikaiaként ő is csak a sajtóról ír) olyan „tudásintézmény”, amelynek rögzített identitása és folyamatos jelenléte van, rendszeres megjelenéssel és közönséggel, rendelkezésére áll forrás, tudás, szakértelem, azaz professzionális újságírók dolgoznak benne, akik elkötelezettek az etikusi újságírás szakmai normái mellett, illetve szerkesztők részvételével működnek, akik ellenőrzik az újságírók döntéseit. Az efféle „tudásintézmény” – hasonlóan másokhoz, mint amilyenek az egyetemek vagy a civil szervezetek – nélkülözhetetlen a demokrácia számára, és nem váltható fel az egyébként a nyilvános vitákhoz fontos hozzájárulással szolgálni képes állampolgári újságírókkal.⁷²

Mások szerint minden közügyben felszólaló számára egyformán garantálni kell a média szabadságát. Coe szerint e szabadságot kizárólag a közügyekkel foglalkozó állampolgári újságírók számára indokolt biztosítani, de ezzel párhuzamosan a médiaszabadság a professzionális, ám a közügyekkel nem foglalkozó „hagyományos” újságírók számára

⁷⁰ CURRAN i. m. (10. lj.) 13.

⁷¹ COE i. m. (24. lj.).

⁷² Vicki C. JACKSON: Knowledge Institutions in Constitutional Democracy: Reflections on “the Press”. 14(2) *Journal of Media Law* (2022) 275–322.

csak szűkebben érvényesülne. Coe álláspontja szerint – összhangban a társadalmi felelősség-elmélettel (6. pont) – a médianak a köz érdekében kell eljárnia, a nyilvánosság tájékoztatását kell céloznia, és a mások jogait is figyelembe vevő, professzionális magatartási normákat kell követnie, aminek fejében a közérdekű tájékoztatást megvalósító tartalmak esetében többletvédelem illeti meg a szólásszabadság gyakorlójához vagy a közérdekű tájékoztatásban részt nem vevő többi médiumhoz képest.

Ehhez hasonlóan gondolkodik Damian Tambini⁷³ és, ahogy korábban láttuk, Oster⁷⁴ is, akik szerint „média”, illetve „újságíró” az, ami vagy aki a közérdekű ügyekkel kapcsolatos tartalmak széles kör számára történő közzétételét végzi, mégpedig felelős módon, a hírgyűjtésre és a szerkesztési folyamatra vonatkozó mércéknek megfelelően. Természetesen ezek lehetnek hagyományos médiumok vagy állampolgári újságírók is. A médiaszabadság teljes terjedelmében pedig csak őket, azaz a közérdekű feladatot ellátó újságírókat illeti meg, legyenek az intézményes média képviselői vagy akár amatőrök.⁷⁵ Ian Cram ezzel kapcsolatban problémaként említi a sajtószabadság jogának elitizálódását, azt a jelenséget, hogy a jog tartalmát és gyakorlásának kereteit a szabályozás és a bíróságok a hagyományos médiára és újságírókra szabták, ezzel elnehezítve a jog gyakorlását az egyéni megszólalók, és így az állampolgári újságírók számára.⁷⁶

Kari Karppinen arra hívja fel a figyelmet, hogy a médiapiac működésének lényege a hatalom egyenlőtlen elosztása, a médiumok maguk is hatalommal bíró társadalmi szereplők, olyan kapuőrök, akiktől sok más társadalmi szereplő függ.⁷⁷ Szelektálnak és szűrést végeznek a különböző témák és hangok között, ami hatalmat ad számukra a problémák definiálására, a nyilvánosság napirendjének meghatározására és a legitim társadalmi párbeszéd határainak megvonására is.⁷⁸ A nyilvános szféra nem egyenlő lehetőségekkel bíró polgárok kiegyensúlyozott játéktere, így az állampolgári újságírók fő ellenlábasa nem az állam, hanem a hagyományos média, amely meg kívánja őrizni a privilégiumait. A nyilvánosságban is küzdelem zajlik a befolyásért, a hatalomért. Nem tartható tovább a régi elképzelés, amely szerint a nyilvánosság előtt beszélő fél kizárólag a közhatalom potenciális áldozata, ebből eredően az jogosult az (állami, gazdasági stb.) hatalommal szemben védelemre. Természetesen igényt tarthat a védelemre, de azt is fontos látni, hogy a nyilvánosságban zajló hatalmi küzdelemben az intézményes háttér nélküli egyéni megszólalóknak kevés esélyük van.

A későbbiekben áttekinthető szabályozás és joggyakorlat ismeretében a kritikák megalapozottak: a sajtószabadság joga valóban a hagyományos újságírókat preferálja. Amíg az egyéni megszólaló előtt a nyilvánosság kapui el voltak zárva, ez nem vezetett érdekütközéshez, azonban az internet korában a helyzet megváltozott. A későbbiekben

⁷³ Damian TAMBINI: *Media Freedom*. Cambridge, Polity, 2021.

⁷⁴ OSTER i. m. (1. lj.)

⁷⁵ TAMBINI i. m. (73. lj.) 129–130., 164–165.; OSTER i. m. (1. lj.) 74–77.

⁷⁶ Ian CRAM: *Citizen Journalists: Newer Media, Republican Moments and the Constitution*. Cheltenham, Edward Elgar, 2015, 112–143.; Ian CRAM: *Liberal Democracy, Law and the Citizen Speaker: Regulating Online Speech*. Oxford, Hart, 2022, 30–37.

⁷⁷ Kari KARPPINEN: *Rethinking Media Pluralism*. New York, Fordham University Press, 2013, 60–68., 80., 206–209.

⁷⁸ Uo. 60–63., 206–209.

megvizsgáljuk a sajtószabadság személyi hatályának szűkre vagy bővebbre szabása melletti és elleni érveket (7.4. alpont), de egyelőre ennek híján is kirajzolódik, hogy a probléma megoldása nem elsősorban a hagyományos médiumokra, hanem az internetes megszólalásokra vonatkozó szabályok módosításával lehet kezelhető.

3.4. *A terjesztők és a közvetítők szabadsága*

Azon szolgáltatók, amelyek tevékenysége szükséges ahhoz, hogy a média egyes termékei eljussanak a közönséghez, a sajtószabadság érvényesülését támogató tevékenységükre tekintettel, járulékos jelleggel, szintén igényelhetik a sajtószabadság védelmét. Ha tevékenységüket az általuk továbbított vagy közvetített tartalomra és szolgáltatásokra tekintettel érinti korlátozás, akkor azt a sajtószabadság korlátozásaként értelmezhetjük, annak ellenére is, hogy e szolgáltatók tevékenysége – saját tartalom előállítása híján – maga nem minősül a sajtószabadság gyakorlásának. A nyomtatott sajtó esetében a postai szolgáltatásokról és az utcai, illetve közforgalmú üzletekben történő terjesztésről, a médiaszolgáltatások esetében a műsorterjesztőről, az online tartalomszolgáltatások esetében pedig több közvetítő szolgáltatóról, mindenekelőtt a hálózathoz való hozzáférést biztosító internetszolgáltatókról beszélhetünk érintett szolgáltatásokként és szolgáltatókként.⁷⁹

3.5. *A közönség érdeke*

A sajtószabadság azon felfogása, amely a közügyek nyílt vitáját helyezi előtérbe, a közérdekkel vagy szűkebben, a közönség érdekével véli igazolhatónak a média alkotmányos védelmét. Ennek megfelelően, miközben a sajtószabadság vitathatatlanul a média joga, a sajtószabadságra vonatkozó szabályozásnak a közönség érdekeit is figyelembe kell vennie.⁸⁰ E felfogás szerint a közönség elsődleges érdeke a közügyekkel kapcsolatos információkhoz való hozzáférés és a minél szélesebb körű választási lehetőség az egyes megszólalók, eltérő vélemények között a média piacán. De a „közönség szabadsága” bizonytalan tartalmú, és biztosan nem keletkeztet a média egyes felületeihez való közvetlen hozzáférési jogot a közönség tagjai számára (egészen szűk körű és kivételes eseteket leszámítva, mint a válaszadási jog).⁸¹ A közönségnek lehetnek érdekei, de érvényesíthető joga – a sajtóval vagy a kommunikáció folyamatában részt vevő harmadik féllel szemben – a sajtószabadság összefüggésében nem.

Még akkor is igaz ez, ha bizonyos jogi dokumentumok a közönség „jogára” hivatkoznak. Az EMFA „a médiaszolgáltatások igénybe vevőinek jogaként” rögzíti, hogy „a tagállamok tiszteletben tartják a médiaszolgáltatások igénybe vevőinek azon jogát, hogy szerkesztői szempontból független médiatartalmak sokféleségéhez férjenek hozzá, és biztosítják e rendellel összhangban az említett jog védelméhez szükséges keretfeltételek meglétét, mindezzel a szabad és demokratikus közbeszéd javát szolgálva” (3. cikk).

⁷⁹ OSTER i. m. (4. lj.) 81–82. A terjesztők és a közvetítők szabadságáról és a rájuk vonatkozó jogi szabályozásról a IV. és V. fejezetben ejtünk szót.

⁸⁰ Andrew T. KENYON: Complicating Freedom: Investigating Positive Free Speech. In KENYON–SCOTT i. m. (64. lj.) 1–9., 7.

⁸¹ BAKER i. m. (65. lj.) 251–253. A válaszadási jogról lásd 6.4. alpont.

E „jog” rögzítése azonban valójában csak deklaráció lehet, amely a tagállamok kötelezettségeire hívja fel a figyelmet, feladatokat irányozva elő számukra a sajtószabadság és a médiaszabályozás védelmét és tartalmát illetően. Ugyanakkor olyan tényleges jog, amely alapján a közönség valamely tagja a nyilvánosság sokszínűségének hiánya miatt eljárást kezdeményezhetne, e deklarációból nem keletkezik.

A közönség érdekeire való hivatkozás a közügyekről beszámoló – a közvélemény házórzó kuttyajaként működő, negyedik rendként fellépő – média szabadságának nélkülözhetetlen alapja, de ez az alap ingatagga válik akkor, ha tudjuk, hogy a médiát semmi nem kötelezi a közérdekű tájékoztatás elvégzésére. A korábbi érveléshez hasonlóan ez azt jelenti, hogy a közönség érdeke legfeljebb a közélettel foglalkozó média számára speciálisan biztosított egyes többletjogosultságok indokaként lehet releváns szempont. Mindazonáltal Paul Wragg arra figyelmeztet, hogy a közérdekre való hivatkozás nem veszélytelen. A közügyeket tárgyaló média feltételezi a közügyek iránt érdeklődő állampolgárt, ennek megfelelően a „közönség érdekére” hivatkozás nem más, mint annak a reménynek a megfogalmazása, hogy léteznek az ilyen felelős állampolgárok, és igénylik a közügyekről való tájékoztatást. Wragg szerint a média e feladatának előtérbe helyezése végső soron azt jelzi a közönségnek, hogy melyek a fontos, megismerésre érdemes információk. Ez pedig a média pluralizmusa ellenében hat, amennyiben az információk egy típusát közlő médiát előnyben kívánja részesíteni a közügyek bemutatását nem ambicionáló többi médiummal szemben.⁸² (Fontos megjegyezni, hogy Wragg könyve kizárólag a sajtó szabályozásáról szól, ugyanakkor az általunk kiemelt mondanivalója általános érvényű, és a média egészére is vonatkozatható; ahol nem ez a helyzet, ott a szóhasználatot ezt megfelelően érzékeltetjük.)

A bíróságok olykor jelzik döntéseikben, hogy mely információk közlése szolgálja a közönség érdekeit, és tisztázzák, hogy az nem azonos azon információk körével, amelyek a közönséget egyébként érdeklik.⁸³ Amíg nem a sajtószabadság védelmét a maga egészében, hanem csak egyes, a média számára biztosított előjogokat kívánunk a közérdekkel – pontosabban a közéleti ügyeket érintő tartalmak közléséhez fűződő érdekekkel – igazolni, addig ebből nem lehet nagy baj. Hasonlóképpen nem tekinthető a közéletre fittyet hányó média szabadságát aránytalanul korlátozó megközelítésnek az, ha a jogrendszer fokozottabb mértékben biztosítja a közéleti viták nyíltságának védelmét – például a magánélet védelme határainak vonatkozásában – a bulvármédia tartalmi szabadságának védelméhez képest.

⁸² WRAGG i. m. (12. l.) 241–251.

⁸³ Különösen gyakran fordul ez elő a hírességek magánszférájának határait érintő ügyekben, lásd például Von Hannover v. Germany, no. 59320/00, 2004. június 24-i ítélet; Tammer v. Estonia, no. 41205/98, 2001. február 6-i ítélet. Ugyanakkor, ha egy hírességre vonatkozó információ közérdekű, a sajtószabadság védelme alatt állhat: Axel Springer AG v. Germany, no. 39954/08, 2012. február 7-i ítélet [GC]; Von Hannover v. Germany (No. 2), no. 40660/08 és 60641/08, 2012. február 7-i ítélet [GC]; Von Hannover v. Germany (No. 3), no. 8772/10, 2013. szeptember 19-i ítélet.

4. A sajtószabadság alkotmányos védelme

A médiára vonatkozó szabályozás, ha nem is teljesen egységes, az európai országok többségében egymáshoz nagyban hasonlít. A sajtószabadság a kodifikált alkotmányokban általában nevesített, önálló jogként szerepel, és önálló sajtótörvény, médiatörvény, esetleg egységes, valamennyi médiumra kiterjedő törvény rendezi a specifikus kérdéseket. Ezen túlmenően az általános hatályú törvények, illetve egyes speciális jogszabályok is érinthetik a média tevékenységét. Azonban általános tapasztalat, hogy a sajtószabadság tartalma nem elsősorban a kodifikált jogszabályokból, hanem a bíróságok és az alkotmánybíróságok esetjogából rajzolódik ki, a szabályozás forrásainak áttekintésekor pedig tekintettel kell lenni a jogi szabályozáson túli egyéb szabályozási módokra, például a társ- és önszabályozásra is. Ez utóbbi a sajtótermékek vonatkozásában általánosan jellemző Európában, és hasonló alapokon nyugszik számos országban.

Az európai államokban az alkotmányok a szólásszabadság mellett jellemzően külön is nevesítik és védik a sajtószabadságot. Ezek a rendelkezések megfogalmazásukat tekintve értelemszerűen – az alkotmányok műfajához híven – tömörek, és nem törekszenek a szólás- és a sajtószabadság elhatárolására, vagy tartalmuk meghatározására. E kérdések tisztázása az alacsonyabb szintű jogszabályokra, valamint az alkotmánybírósági és a bírósági gyakorlatra marad.

Az 1949-es német Grundgesetz a véleménynyilvánítás több különféle módját neve-síti, és több olyan intézményt is, amelyek jellemzően a beszéd közzétételével foglalkoznak – köztük a sajtó és a műsorszolgáltatás szabadságát –, rögzíti a cenzúra tilalmát, illetve a korlátozhatóság lehetőségét, külön is említve a gyermekek védelmét és az egyéni becsü-letet mint a szóláskorlátozás lehetséges indokait.

5. cikk [A véleménynyilvánítás, a művészetek és a tudomány szabadsága]

1. Minden személynek joga van ahhoz, hogy véleményét szóban, írásban és képekben szabadon kifejtse és terjessze, valamint hogy korlátozás nélkül tájékozódjon általánosan hozzáférhető forrásokból. Biztosítani kell a sajtószabadságot, valamint a műsorok és a filmek útján történő tudósítás szabadságát. Nem lehet cenzúra.

2. E jogoknak az általános törvények rendelkezései, a fiatalkorúak védelmére vonatkozó rendelkezések és az egyén becsülethez való jogai szabnak határt.

Az 1958-as francia alkotmány mellékleteként továbbra is hatályban van az 1789-ből származó Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen). A szöveg a 18. század szellemét tükrözi, de tömörsége és az általa használt fogalmak rugalmassága a 21. századi szólás- és sajtószabadság-védelem céljaira is alkalmassá teszik.

11. cikk

A gondolatok és vélemények szabad közlése az embernek egyik legértékesebb joga; ennélfogva minden polgár szabadon szólhat, írhat s nyomtathat ki bármit, felelősséggel tartozván viszont e szabadsággal való visszaélést a törvény által meghatározott esetekben.⁸⁴

⁸⁴ Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata. <http://mek.oszk.hu/00000/00056/html/228.htm>.

Egyes nemzeti alkotmányok – a némethez hasonlóan – kifejezetten garantálják az információhoz való jogot, amely az információkeresést, -szerzést és -terjesztést védi.⁸⁵ Ez a szabadság nem tévesztendő össze a közérdekű információkhoz való hozzáférés jogával (információszabadság), amely a közérdekű adatokhoz való hozzájutást biztosítja bárki számára. Némely alkotmány rendelkezik a nyomtatott anyagok elkobzásának tilalmáról, illetve korlátairól. Míg a görög alkotmány 14. cikk 3. bekezdése tiltja az efféle anyagok elkobzását a megjelenés előtt és után,⁸⁶ addig az olasz rendelkezések csak különleges körülmények között teszik lehetővé azt.⁸⁷ Ezenfelül a spanyol alkotmányban az újságírói források védelmére vonatkozó rendelkezés is található,⁸⁸ a magyar Alaptörvény pedig kifejezetten utal a média sokszínűségének védelmére.⁸⁹ A szólás- és sajtószabadság bizonyos lehetséges korlátait (például hírnév, magánszféra, emberi méltóság védelme, gyermekvédelem, közérkölcös védelme) és a korlátozás feltételeit egyes alkotmányok említik, de ez nem jelenti a pontos határvonalak meghúzását.⁹⁰

Az Egyesült Királyság a mai napig nem rendelkezik egységes dokumentumba szerkesztett, kodifikált (kartális) alkotmánnyal. Albert Venn Dicey alkotmányjogi értekezésében rögzítette: „[a]hogy az minden jogász tudja, a »szabad eszmecsere« vagy a »sajtó szabadsága« kifejezésekre ritkán bukkanunk a törvénykönyvekben vagy a *common law* maximái között. Szakkifejezésként valóban szinte ismeretlenek bíróságaink számára. Angliában soha semmilyen módon nem nyilatkoztatták ki a gondolat vagy a szólás szabadságához való jogot.”⁹¹ Amikor az európai országok közül elsőként Angliában megszületett a sajtószabadság, az lényegében a Csillagkamara mint sajtóügyi különbíróság 1641-es megszüntetésével, illetve később, a dicsőséges forradalom után az engedélyezési törvény (Licensing Act) hatályának 1694-es lejártával és meghosszabbításának elmaradásával történt, anélkül, hogy a parlament bármely dokumentumban kimondta volna a jog elismerését. Ahogy Dicey fogalmazott: az „engedélyrendszer, ami cenzúra volt, csak másképp nevezték, 1695-ben inkább véget ért, mintsem eltörölték.”⁹²

A sajtószabadság és a szólásszabadság joga a törvényi szabályok szintjén Angliában nem válik el egymástól. Ezen az EJEE-t az angol jogrendbe inkorporáló Human Rights Act 1998 sem változtatott, már csak azért sem, mert az EJEE 10. cikk 1. bekezdése maga sem választja szét egyértelműen e két jogot, és csak a kifejezés szabadságáról (*freedom of expression*) szól. Emellett egyes médiumokat konkrétan említ (műsorszolgáltató, tele-

⁸⁵ Spanyol alkotmány (Constitución española de 1978), 20. cikk 1. bekezdés d) pont; svéd törvény a sajtószabadságról [Tryckfrihetsförordning (1949:105)], 1. cikk 2. bekezdés, törvény a véleménynyilvánítás szabadságáról (Yttrandefrihetsgrundlagen), 1. cikk 3. bekezdés; szlovén alkotmány (Ustava Republike Slovenije), 39. cikk 2. bekezdés; szlovák alkotmány (Ústava Slovenskej republiky), 26. cikk 4. bekezdés; görög alkotmány (Σύνταγμα της Ελλάδας), 5.A cikk 1. bekezdés.

⁸⁶ Görög alkotmány (85. lj.) 14. cikk 3. bekezdés.

⁸⁷ Olasz alkotmány (Costituzione della Repubblica Italiana), 21. cikk.

⁸⁸ Spanyol alkotmány (85. lj.) 20. cikk, 1. bekezdés d) pont.

⁸⁹ Magyarország Alaptörvénye, IX. cikk (2) bekezdés.

⁹⁰ Spanyol alkotmány (85. lj.) 20. cikk 4. bekezdés; olasz alkotmány (87. lj.) 21. cikk; görög alkotmány (85. lj.) 14. cikk 7. bekezdés; szlovák alkotmány (85. lj.) 26. cikk 4. bekezdés; Magyarország Alaptörvénye (89. lj.) IX. cikk (4)–(5) bekezdés.

⁹¹ Albert V. DICEY: *A szabad eszmecserehez való jog*. In REMÉNYI–KOLTAY i. m. (29. lj.) 259–277., 260.

⁹² Uo. 273.

vízió, mozi), de ezzel csak bizonyos, a rájuk vonatkozó engedélyezési rendszerek fenntartásának lehetőséget nyitja meg az Egyezményben részes államok számára. A brit kormány 2022 júniusában nyújtotta be a parlamentnek az új emberi jogi törvény javaslatát,⁹³ amely az 1998-as törvényhez hasonlóan utal az EJEE 10. cikkére, de külön szabályokat is alkotna a kifejezés szabadságára vonatkozóan (4. cikk).

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 11. cikk (1) bekezdése védelmezi „az információk és az eszmék megismerésének és közlésének szabadságát,” (2) bekezdése pedig rögzíti, hogy „a tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani”. A Charta által rögzített alapjogok csak az uniós jog hatáskörében érvényesülnek, azaz a Chartában foglalt jogokra önmagukban – más uniós jogalap, azaz az uniós joggal fennálló kapcsolat hiányában – az egyes tagállamok döntéseivel szemben nem lehet hivatkozni. A Charta rendelkezései nem egységesítik a tagállamokban biztosított alapjogi védelem szintjét, így mivel a sajtószabadságra csak érintőlegesen vonatkoznak EU-s normák, a Charta 11. cikke is csak marginálisan alkalmazható a sajtószabadságot érintő ügyekben. A sajtószabadság tartalmának meghatározása, a szólásszabadságtól való elhatárolása, korlátainak megvonása tehát tagállami hatáskörben marad.

Az Európai Unió számos, a sajtószabadságot érintő szabályozást alkotott, amelyekről a későbbiekben külön is szót ejtünk majd. Az EMFA azonban az első, amely a sajtószabadság egyes fontos kérdéseit átfogó jelleggel – akár azt is gondolhatjuk, hogy az EU szerződésében meghatározott hatáskörein túlterjeszkedve, a szubszidiaritás elvét feszegetve – szabályozza. A 2022 szeptemberében beterjesztett javaslat szerint a rendelet az uniós belső piac egészséges működésének megőrzését szolgálja. De a javaslat nemcsak a belső piacra komoly hatással bíró (vagyis a több tagállamban, határokon átnyúló módon működtetett) médiaszolgáltatások kapcsán fogalmazott meg speciális szabályozást, hanem a kizárólag a tagállamok nemzeti piacán működő médiaszolgáltatásokra, illetve a tagállami médiarendszer kialakítására vonatkozóan is tartalmazott közvetlen hatállyal bíró rendelkezéseket. A végül elfogadott szöveg ezt a hiányosságot orvosolta. Ám a rendelet elfogadása sem változtat azon, hogy a sajtószabadság védelme elsődlegesen a nemzeti alkotmányok és jogrendszerek feladata marad.

A szólás- és a sajtószabadság az Egyesült Államok jogrendszerében nem válik el egyértelműen, bár a sajtószabadságot az 1791-ben fogalmazott Első Alkotmánykiegészítés külön is említi (Press Clause). A Press Clause értelmezése körül érdekfeszítő viták bontakoztak ki az elmúlt évtizedekben. Például Leonard Levy történész arra a következtetésre jutott, hogy az alapító atyák számára, illetve az Első Alkotmánykiegészítés szövegezésékor a sajtószabadságnak nem volt különösebben egyedi, a szólásszabadságtól elkülönülő tartalma,⁹⁴ ezzel szemben Anderson és Wendell Bird kutatásai alapján a szövegezők a sajtószabadságnak önálló értelmet tulajdonítottak.⁹⁵ A bíróságok annak alapján, hogy a szólás- és a sajtószabadság egymás melletti említését alkotmányos redundanciának

⁹³ Bill of Rights Bill, Bill 117 2022-23.

⁹⁴ LEVY i. m. (15. lj.).

⁹⁵ ANDERSON i. m. (15. lj.); Wendell BIRD: *The Revolution in Freedoms of Press and Speech: From Blackstone to the First Amendment and Fox's Libel Act*. New York, Oxford University Press, 2020.

tekintik-e, avagy sem,⁹⁶ eltérően határozzák meg a két jog tartalmát,⁹⁷ ami megosztja a témával foglalkozó szerzőket.

Potter Stewart, a szövetségi Legfelsőbb Bíróság bírója a múlt század hetvenes éveiben kifejtette, hogy a sajtószabadság – a szólásszabadsággal ellentétben – nem egyéni, individuális jogosultság, hanem a médiát mint intézményt illeti meg.⁹⁸ A sajtó az egyetlen olyan magánvállalkozás, amely konkrétan nevesítve alkotmányos védelemben részesül.⁹⁹ Mivel a sajtószabadság az intézményt védi, a sajtószabadsághoz kapcsolódó esetleges többletjogok és -kötelezettségek sem az újságírókat, hanem az intézményt illetik, illetve terhelik. William Brennan bíró egy beszédében egy másik szempontot emelt ki, amikor a sajtószabadságot nem tekintette a szólásszabadsághoz hasonlóan széles körben korlátozhatatlannak. Mint mondta, a médianak tudomásul kell vennie, hogy olyan munkát végez, amelyben többféle, egymásnak akár ellentmondó érdekre is tekintettel kell lennie, és teljesítenie kell bizonyos többletkötelezettségeket is.¹⁰⁰ Brennan – hasonlóan Stewarthoz – a közösségi érdekeket tartotta elsődlegesnek, mint a szólásszabadság védelmétől a sajtószabadságot megkülönböztető legfontosabb különbséget.

A szövetségi Legfelsőbb Bíróság döntéseiből azonban nem rajzolódik ki a sajtószabadság önálló tartalma,¹⁰¹ így e kérdésben az amerikai alkotmányos felfogás eltér az európaiétól. Mindez nem jelenti azt, hogy a média ne tarthatna igényt semmiféle többletjogosultságra, de az alkotmány szövege azok figyelembevételét nem teszi a jogalkotó számára kötelezővé: törvényi szinten vagy a bíróságok gyakorlatában a média is részesülhet kedvezményes elbánásban a szólásszabadság általános gyakorlójához képest.¹⁰² Azonban nehéz emellett érvelni, hogy a sajtószabadságot védő európai alkotmányokból kötelezően következne az, hogy a média számára előjogokat kell biztosítani. Például a források névtelenül maradásához fűződő jogot tekintve – amely Európában széles körben elterjedt, és az egyes államokban törvényi védelemben részesül –, meg kell vizsgálni, hogy az alkotmányok kötelezővé teszik-e az ezzel kapcsolatos törvények létét. Még ha egy alkotmánybíróság vagy bíróság erre a következtetésre jut is, az voltaképpen nem az alkotmány szövegéből, hanem az adott döntéshozó értékrendjéből, megközelítéséből fakad – igaz, a jogalkotót ezzel együtt is terelheti afelé, hogy a szükséges szabályokat elfogadja. Semmi nem tiltja azonban, hogy maga az alkotmánybíróság később megváltoztassa saját gyakorlatát. Ugyanakkor nem feltétlenül van szükség kifejezett alkotmányos felhatalmazásra sem:

⁹⁶ David LANGE: The Speech and Press Clauses. 23 *UCLA Law Review* (1975) 77–119.; William W. van ALSTYNE: The Hazards to the Press of Claiming a “Preferred Position”. 28(3) *Hastings Law Journal* (1977) 761–770.; David B. SENTELLE: Freedom of the Press: A Liberty for All or a Privilege for a Few? *Cato Supreme Court Review* (2013–2014) 15–34.

⁹⁷ Melville B. NIMMER: Introduction: Is Freedom of the Press a Redundancy: What Does it Add to Freedom of Speech? 26(3) *Hastings Law Journal* (1975) 639–658., 640.; WEST i. m. (15. lj.) 49.

⁹⁸ STEWART i. m. (31. lj.).

⁹⁹ *Zurcher v. The Stanford Daily* 436 US 547, 576 (1978), Stewart bíró különvéleménye.

¹⁰⁰ William J. BRENNAN: Address. 32 *Rutgers Law Review* (1979) 173.

¹⁰¹ Edwin C. BAKER: The Independent Significance of the Press Clause Under Existing Law. 35(3) *Hofstra Law Review* (2007) 955–1026., 955–959.; WEST (2014a) i. m. (25. lj.); RonNell ANDERSEN JONES: The Dangers of Press Clause Dicta. 48 *Georgia Law Review* (2014) 705–728.; RonNell ANDERSEN JONES: What the Supreme Court Thinks of the Press. 66(2) *Alabama Law Review* (2014) 253–271.

¹⁰² Sonja WEST: Favoring the Press. 106 *California Law Review* (2018) 91–134.; VOLOKH i. m. (19. lj.) 459.

forrásvédelem Angliában is létezik, holott a Supreme Court vagy korábban a Lordok Háza a vonatkozó törvény elfogadására – az alkotmányos berendezkedés sajátosságaiból adódóan – nem szoríthatta rá a parlamentet. Az alkotmányos rendszer állapotát tekintve tehát nincs hatalmas különbség az európai és az amerikai sajtószabadság-védelem között: az alkotmányok szövegéből a jog tényleges tartalma nem olvasható ki, de a törvényalkotók és a bíróságok sokat tehetnek azért, hogy a sajtószabadságot önálló tartalommal töltsék meg.

5. Az előzetes korlátozás lehetőségei

Köznapi értelemben cenzúrának nevezhetjük a média tartalmának bármiféle önkényes korlátozását, beleértve akár a megjelenést követő szankció kiszabásának jogrendszer által biztosított lehetőségét is, ha az nem tartja kellőképpen tiszteletben a sajtószabadság jogát, vagyis egy parlament által elfogadott törvényre is rámondható, hogy „cenzúrázza” a médiát. Simon Lee a cenzúra körébe sorolja a média tartalmát érintő valamennyi beavatkozást, azaz az újságíró és a szerkesztő tevékenységének befolyásolását. Eszerint bárki képes lehet a cenzúrára, aki hatást gyakorolhat a média működésére, tartalmára: a tulajdonos, a menedzsmen, a hirdető, az, aki – perrel vagy akár merénnyel fenyegetve – megfélemlíti a médiát, az önszabályozó testület, az állami szervek, a bíróság és a kormányzat is.¹⁰³ A sajtószabadság valamennyi elképzelhető korlátozását itt nem célunk áttekinteni – a továbbiakban csak azokról a megjelenés vagy közzététel előtti korlátozásokról fog szó esni, amelyek különösen veszélyesek a sajtószabadságra nézve, mert már egy adott vélemény közzétételét, a közönséghez való eljutását is akadályozhatják.

5.1. A cenzúra tilalma

A sajtószabadság fogalmának történeti fejlődése során elfogadottá vált, hogy a vélemények közzétételének folyamatába való előzetes és önkényes beavatkozás megengedhetetlen, míg az utólagos felelősségre vonás a jogsértő tartalmak közzétételéért – megfelelő jogi garanciák mellett – elfogadható. Angliában a lapindítás engedélyhez kötése, illetve a hivatalos cenzúra formálisan megszűnt 1694-ben, William Blackstone nyomán pedig általánossá vált a nézet, hogy a sajtó szabadsága az előzetes korlátozásoktól való mentességet jelenti: „A sajtó szabadsága valóban lényegi a szabad állam működéséhez, de ez abban áll, hogy nem korlátozzák előzetesen a publikálást, nem pedig abban, hogy mentelmet adnak a már közölt jogsértő anyag miatti felelősségre vonás alól.”¹⁰⁴ Az előzetes és önkényes beavatkozás tilalma a sajtószabadság alapvetésévé vált Európa-szerte, annak ellenére, hogy a cenzúra tilalmát nem minden állami alkotmány rögzíti kifejezetten is.¹⁰⁵

¹⁰³ Simon LEE: *The Cost of Free Speech*. London, Faber & Faber, 1990, 10–19.

¹⁰⁴ William BLACKSTONE: *Commentaries on the Laws of England*. London, [1765–69] 1825, IV. kötet. 151–152.

¹⁰⁵ Példák a cenzúra alkotmánybeli tilalmára: német alaptörvény (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland), 5. cikk 1. bekezdés; 1867. évi decemberi alkotmány (Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867), 13. cikk 2. bekezdés; olasz alkotmány (87. lj.) 21. cikk; spanyol alkotmány (85. lj.) 20. cikk 2. bekezdés; görög alkotmány (85. lj.) 14. cikk 2. bekezdés; szlovák alkotmány (85. lj.) 26. cikk 3. bekezdés; holland

5.2. Engedélyezés és regisztráció

A sajtótermékek indításához, terjesztéséhez, árusításához demokratikus rendszerekben külön állami, hatósági engedély nem írható elő. Ezzel szemben a médiaszolgáltatások piacán a mai napig általánosan – igaz, egyre szűkülő körben – alkalmazott megoldás az engedélyezési rendszerek működtetése: a televíziós szolgáltatások digitális átállását követően ez elsősorban a földfelszíni analóg – állami tulajdonban álló – frekvenciát használó rádiós médiaszolgáltatásokra terjed ki.¹⁰⁶

Valamelyest hasonlít az engedélyeztetéshez a regisztráció (nyilvántartásba vétel), amelynek két formája is ismert. A nyilvántartásba vétel egyszerű adminisztratív aktus, és leggyakrabban a sajtótermék vagy médiaszolgáltatás fontosabb adatainak megadásában ki is merül, de amennyiben a szabályozás a piacra lépés feltételévé teszi, az engedélyezéshez hasonlítható, mert az aktus megtétele keletkezteti a szolgáltatásra való jogosultságot, azaz regisztráció hiányában a szolgáltatás megkezdése nem megengedett. A nyilvántartásba vétel másik formája azon adminisztratív kötelezettség, amely független a jogosultságtól, vagyis ez a regisztráció tényleges megtörténte hiányában is létezik, csak éppen a szolgáltatónak kötelessége bizonyos adatok bejelentése. E forma nem tekinthető előzetes korlátozásnak, mert a szolgáltatás nyújtása a regisztrációtól függetlenül is megkezdhető.

Áttekintve néhány európai állam szabályozását, megállapítható, hogy ahol létezik regisztrációs kötelezettség, ott a sajtótermékekre vonatkozó előírás a tevékenység (a kiadás) megkezdésének feltétele.¹⁰⁷ A regisztráció adminisztratív aktus, de elvben, önkényes jogalkalmazás esetén, súlyos, cenzurális hatása lehet. Fenntartásának indokai között a különböző szolgáltatások érdeke is szerepel, mert így lehet legegyszerűbben megelőzni a címazonosságból vagy -hasonlóságból eredő piaci problémákat. A szolgáltatások hatósági vagy bírósági felügyeletéhez is szükséges, hogy létezzen egy naprakész, hiteles nyilvántartás. Több európai állam, például az Egyesült Királyság, elveti ezt a megoldást, mások régóta alkalmazzák, de – megfelelő törvényi garanciák megléte esetén – a regisztrációs kötelezettség és a cenzúra egymástól jól elválasztható.¹⁰⁸

alkotmány (Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden), 7. cikk, luxemburgi alkotmány (Loi du 17 octobre 1868 portant révision de la Constitution du 27 novembre 1856), 24. cikk; finn alkotmány (Suomen perustuslaki), 12. cikk. A mai kor cenzúrához kapcsolódó kérdéseiről lásd GOSZTONYI Gergely: *Cenzúra Arisztoteléstől a Facebookig. A közösségi média tartalomszabályozási gyakorlatának komplexitása*. Budapest, Gondolat, 2022.

¹⁰⁶ Lásd például a brit Communications Act 2003, 250. szakasz.

¹⁰⁷ Csak néhány példa: olasz törvény az elektronikus közzétételről (Legge in tema di editoria elettronica, n. 62 del 7 marzo 2001), 1. cikk; lengyel sajtótörvény (Ustawaz dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe), 20–24. cikk.

¹⁰⁸ A kötelező regisztrációra példaként lásd olasz audiovizuális és rádiós médiaszolgáltatásokról szóló törvény, 35. cikk (Decreto legislativo 31 luglio 2005, n. 177); portugál rendelet a médiaregisztrációról (Decreto Regulamentar n.º 8/99, de 9 de junho); az évente legalább kétszer megjelenő dán folyóiratok automatikusan a média felelősségéről szóló törvény (LBK nr 914 af 11/08/2014) hatálya alá tartoznak, és ugyanígy „bejelentik” őket a sajtópanasz-testületnek.

5.3. Előzetes korlátozás

Az előzetes korlátozás elleni fő érv, hogy annak hiányában minden gondolat legalább egyszer napfényre kerülhet, legfeljebb újbóli közzétételét vagy további terjesztését tiltja meg a jog. Ez az érv a jelenkori jogi szabályozás ismeretében kevésbé meggyőző, tekintettel arra, hogy az előzetes korlátozások mai formái csak a nyilvánvalóan – és a bíróság által olyanként megítélt – jogellenes tartalmak ellenében hatnak (amelyek megjelenésük esetén például államtitkok közzétételét, a magánszféra súlyos megsértését valószínűsítik meg), ezek napfényre kerülése pedig a közmegegyezés szerint nem szolgálná a közösség érdekeit, és a közlés, az általa okozni képes károk miatt, nem érdemel meg egyetlen esélyt sem. Ugyanakkor felvethető, hogy az utólagos felelősségre vonás nagyobb terhet ró a médiára: jogsértés esetén bizonytalan, hogy indul-e bírósági eljárás, ha pedig indul, előre kiszámíthatatlan a döntés és a vele esetlegesen járó kártérítés mértéke. Ezzel szemben az előzetes korlátozás esetén az egyetlen szankció a megjelenés megtiltása.

Az angol jogban régóta létezik lehetőség a jogsértőnek vélt tartalmak megjelenésének előzetes korlátozására, ideiglenes bírósági végzés (*interim injunction*) révén. A sajtószabadságot korlátozó – a megjelenést átmenetileg megtiltó – végzés csak ideiglenes lehet, hatálya addig tarthat, amíg a bíróság rendes eljárásban döntést hoz az érintett tartalom jogszerűségéről vagy jogellenességéről. Ez utóbbi esetben a tartalom később sem kerülhet nyilvánosságra.¹⁰⁹ Az *interim injunction* kiadásának kereteit már a régi *common law* is szűkre szabta, alkalmazási lehetősége arra az esetre korlátozódott, amikor a jogsértés bekövetkezte – megjelenés esetén – nyilvánvaló.¹¹⁰ Rágalmazási ügyekben szinte alig ítélte a bíróság a korlátozás mellett, abból a megfontolásból, hogy a vitatott állítás megérdemel egy esélyt, és elegendő lesz majd utólag a bizonyításra vagy az egyéb módon történő kimentésre kötelezni a közzétevőt.¹¹¹ A kártérítés pedig egyébként is megfelelő eszköz a csorbult reputáció helyreállítására. Azonban más esetekben, például a magánszféra megsértésekor vagy a bírósági eljárás megzavarásakor, az utólagos felelősségre vonás nem alkalmas az okozott sérelem ellentételezésére.¹¹²

A Human Rights Act 1998 által az Egyesült Királyságban is megvalósult az alapvető jogok kifejezett törvényi védelme. A sajtószabadság védelme érdekében az EJEE előírásaihoz képest még egy garanciát építettek a törvénybe: a 12. szakasz rendelkezése szerint a szólásszabadság kiemelt védelme általános alapelvként veendő figyelembe, a média szabadságára is tekintettel. Ennek értelmében a szólásszabadság jogára fokozott figyelemmel kell lenni, mielőtt a bíróság olyan szankciót alkalmazna, amely azt csorbítaná. A Human Rights Act 1998 érinti az „előzetes korlátozás” szabályozását is. A törvény szerint akkor ítélt meg előzetes korlátozás, ha a bíróság meggyőződött arról, hogy a kérelmező a rendes tárgyaláson is „feltehetően bizonyítani tudná” a tervezett publikáció tartalmának jogellenességét.¹¹³ A „feltehető” bizonyítás azonban nem jelent teljes bizo-

¹⁰⁹ Eric BARENDT: *Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2. kiadás, 2005, 117–129.

¹¹⁰ *Bonnard v. Perryman* [1891] 2 Ch 269, CA.

¹¹¹ *Cream Holdings v. Banerjee* [2004] 4 All ER 617; *Greene v. Associated Newspapers* [2005] 1 All ER 30.

¹¹² *Fraser v. Evans* [1969] 1 QB 349, CA.

¹¹³ Human Rights Act 1998, 12. szakasz 3. bekezdés.

nyosságot, még csak valószínűséget sem feltétlenül, egyszerűen csak annyit, hogy a kérelmező jó eséllyel képes lenne igaza bizonyítására.¹¹⁴

Az EJEB esetjoga sem zárja ki azt, hogy az előzetes korlátozás a szólásszabadság megengedett korlátja legyen, ez pedig elsősorban a média számára lehet releváns. A bíróság korábbi gyakorlata is alátámasztja ezt,¹¹⁵ a Sunday Times (No. 2) ügyben¹¹⁶ és az Observer és The Guardian-ügyben¹¹⁷ született ítéletében pedig kifejezetten ki is mondta, azzal a kikötéssel, hogy a nemzeti bíróságoknak a lehető legalaposabb vizsgálatot kell lefolytatnia a felmerülő ügyekben.

Az előzetes korlátozás hatálya szélesebb lehet a médiaszolgáltatók esetében, amennyiben nem csak egy adott tartalomra, hanem a szolgáltatási jogosultság megvonására is kiterjedhet. Az NIT S.R.L.-ügyben¹¹⁸ egy médiaszolgáltató műsorszolgáltatási engedélyét a moldovai médiafelügyeleti szerv visszavonta. Az EJEB ezt indokolt intézkedésnek tekintette, miután a médiaszolgáltató ismételen és súlyosan megsértette a politikai kiegyensúlyozottság és pluralizmus biztosítására vonatkozó törvényi előírást a hírműsorai-ban. Az Association Ekin-ügyben¹¹⁹ az EJEB megállapította, hogy az a jogszabály, amely széles hatásköröket ruház egy miniszterre a közigazgatási tilalmak kiszabására, előzetes korlátozásnak minősül. Az EJEB az ügyben úgy döntött, hogy a közigazgatási tilalmi mechanizmus sérti az EJEE 10. cikkét, mivel az eljárási garanciák elégtelenek voltak, többek között azért, mert a bírósági felülvizsgálat nem volt automatikusan biztosított, arra csak a kiadó bíróságához benyújtott kérelmére kerülhetett sor, emellett a kiadó nem volt jogosult szóbeli vagy írásbeli észrevételek benyújtására a tilalmat meghatározó döntés meghozatala előtt.

Az EJEB következetes ítélkezési gyakorlata szerint a hírközlő eszközök, weboldalak vagy internetes platformok teljes betiltása vagy blokkolása bizonyos – akár jogsértő – tartalmak miatt sérti az EJEE 10. cikkét.¹²⁰ De akadhatnak kivételes esetek. Az orosz–ukrán háború kitörését követően, 2022. március 1-jén az EU Tanácsa az Európai Unióról szóló szerződés 29. cikke alapján elfogadta azt a határozatot,¹²¹ és az Európai Unió működéséről szóló szerződés 215. cikke alapján azt a rendeletet,¹²² amelyek alapján „tilos a gazdasági szereplők számára a XV. mellékletben felsorolt jogi személyek, szervezetek vagy szervek által biztosított bármely tartalom sugárzása, illetve a sugárzás lehetővé tétele, elősegítése vagy a sugárzáshoz egyéb módon történő hozzájárulás, ideértve a bármely módon, így pél-

¹¹⁴ BARENDT i. m. (109. lj.) 127.

¹¹⁵ The Sunday Times v. the United Kingdom, no. 6538/74, 1979. április 26-i ítélet; Markt Intern Verlag and Klaus Beerman v. Germany, no. 3/1988/147/201, 1989. október 25-i ítélet.

¹¹⁶ The Sunday Times v. the United Kingdom (No. 2), no. 13166/87, 1991. november 26-i ítélet.

¹¹⁷ The Observer and The Guardian (33. lj.).

¹¹⁸ NIT S.R.L. v. Moldova, no. 28470/12, 2022. április 5-i ítélet [GC].

¹¹⁹ Association Ekin v. France, no. 39288/98, 2001. október 17-i ítélet.

¹²⁰ Ahmet Yıldırım v. Turkey, no. 3111/10, 2012. december 18-i ítélet; Cengiz and Others v. Turkey, no. 48226/10 és 14027/11, 2015. december 11-i ítélet; OOO Flavus and Others v. Russia, no. 12468/15, 23489/15 és 19074/16, 2020. június 23-i ítélet.

¹²¹ A Tanács (KKBP) 2022/351 határozata (2022. március 1.) az ukrajnai helyzetet destabilizáló orosz intézkedések miatt hozott korlátozó intézkedésekről szóló 2014/512/KKBP határozat módosításáról.

¹²² A Tanács (EU) 2022/350 rendelete (2022. március 1.) az ukrajnai helyzetet destabilizáló orosz intézkedések miatt hozott korlátozó intézkedésekről szóló 833/2014/EU rendelet módosításáról.

dául – akár új, akár előre telepített – kábelen, műholdon, IPTV-n, internetszolgáltatókon, internetes videómegosztó platformokon vagy alkalmazásokon keresztül történő átvitelt vagy terjesztést”.¹²³ A tilalom több orosz médiumot érintett. Az uniós határozat és rendelet preambulumbekendései szerint „az Oroszországi Föderáció a vele szomszédos országok, valamint az Unió és tagállamai destabilizálását célzó stratégiájának megerősítése érdekében a média manipulálására és a tények elferdítésére irányuló szisztematikus nemzetközi kampányt folytat”.¹²⁴ Ezt a tevékenységet „több, az Oroszországi Föderáció vezetésének állandó közvetlen vagy közvetett ellenőrzése alatt álló médiaorgánumon keresztül folytatják. Az ilyen intézkedések jelentős és közvetlen fenyegetést jelentenek az Unió közrendjére és biztonságára nézve”.¹²⁵ A nemzeti hatóságok és a magánszereplők összehangolt tevékenységének eredményeképpen az egész EU-ban nagyon rövid időn belül felfüggesztették a hozzáférést egyes orosz médiumokhoz. Később az Európai Bíróság (Törvényszék) határozatában elutasította az RT France (az egyik szankcionált csatorna) jogorvoslati kérelmét.¹²⁶

Az európai közvélemény és a politikai szereplők különösebb vita nélkül üdvözölték a rendeletet, de több, sajtószabadsággal és médiaszabályozással foglalkozó szakértő komoly kritikával illette.¹²⁷ Főként a tilalom arányosságát, a szükségesség megfelelő indoklásának hiányát és az EU hatáskörének hiányát kifogásolták, valamint arra a veszélyre hívták fel a figyelmet, hogy a tilalom a jövőben hasonló beavatkozások hivatkozási alapjává válhat.¹²⁸ Az EU döntése a nyugati világban alkalmazott kivételesen erős szankció, amely nem illeszkedik a sajtószabadság általánosan vallott európai felfogásához.

5.4. Öncenzúra és a cenzúra privatizálása

A nyilvánosságban a cenzúra fogalmát a korábbinál jóval szélesebb körben használjuk. Egyfelől a kifejezés immáron nem csupán a jogi korlátozások vonatkozásában használatos, hiszen különféle magánérdekek is képesek a médiatartalmak korlátozására, másfelől a cenzúrát nem feltétlenül külső hatás eredményeképpen alkalmazzák, azaz beszélünk belső, ún. öncenzúráról is. Az újságíró vagy a szerkesztő saját döntése általi korlátozás, amikor a saját érdekében eltekint valamely információ vagy vélemény közlésétől, ezáltal

¹²³ Uo. I. cikk (1) bekezdés.

¹²⁴ Uo. (6) preambulumbekendés.

¹²⁵ Uo. (8) preambulumbekendés.

¹²⁶ A T-125/22. sz., RT France kontra az Európai Unió Tanácsa-ügyben 2022. július 27-én hozott ítélet [GC].

¹²⁷ Igor POPOVIĆ: The EU Ban of RT and Sputnik: Concerns Regarding Freedom of Expression. *EJIL: Talk!*, 2022. március 30., <https://www.ejiltalk.org/the-eu-ban-of-rt-and-sputnik-concerns-regarding-freedom-of-expression/>; Natali HELBERGER – Wolfgang SCHULZ: Understandable, but Still Wrong: How Freedom of Communication Suffers in the Zeal for Sanctions. *LSE*, 2022. június 10., <https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2022/06/10/understandable-but-still-wrong-how-freedom-of-communication-suffers-in-the-zeal-for-sanctions/>; Ronan Ó FATHAIGH – Dirk VOORHOOF: Case Law, EU: RT France v. Council: General Court Finds Ban on Russia Today Not a Violation of Right of Freedom of Expression. *Inform*, 2022. augusztus 19., <https://inform.org/2022/08/19/case-law-eu-rt-france-v-council-general-court-finds-ban-on-russia-today-not-a-violation-of-right-to-freedom-of-expression-ronan-o-fathaigh-and-dirk-voorhoof/>.

¹²⁸ Lásd András KOLTAY: Censorship as a Tool Against State Disinformation: The Freedom of Expression Implications of the Russian–Ukrainian War. 10(1) *Journal of International Media & Entertainment Law* (2023) 1–53.

a nyilvánosság méltányolható érdekeit sérti (öncenzúra), valamint a médián belüli, az államtól független erők korlátozó hatásának (magáncenzúra) kérdései nem jelennek meg közvetlenül a jogi szabályozásban. Ugyanakkor a szabályozás segédkezhet olyan környezet megteremtésében, illetve biztosíthat olyan jogokat az újságírók és a szerkesztők számára, amelyben és amelyekkel az efféle korlátokkal szemben legalábbis nem teljesen eszköztelenek (7.2.9. alpont).

6. A média társadalmi felelősségének elmélete: a média többletkötelezettségei

A média felelőssége és kötelezettségei a társadalom vagy saját közönsége, olvasói irányába az európai sajtószabadság-fogalom egyik legkényesebb kérdése. Egyfelől széles körű egyetértés övezi a média közérdekű feladatainak mibenlétét, másfelől a jogi szabályozás ezen feladatok ellátását a média számára nem teszi kötelezővé. A „kötelezettség” így valójában egyfajta bizonytalan körvonalú társadalmi elvárás, és a társadalom nevében politikusok, jogtudósok, bírák és alkotmánybírák szólalnak meg, képviselni próbálva a társadalomnak a nyilvánosság minőségéhez fűződő, általuk azonosított érdekeit. A média valójában mentesül a közérdekű feladatok ellátásától, szabadon léphet a demokrácia egészséges működéséhez valóban szükséges alapos, pontos, sokoldalú tájékoztatás útjára, vagy térhet el attól, akár ügyet sem vetve rá.

6.1. A média és a demokrácia

A média és a demokrácia fogalmi szorososan összekapcsolódnak.¹²⁹ Amint a 2.1. alpontban is említettük, a sajtószabadság és a demokratikus társadalmi rend a közvéleményben és az akadémiai szférában is egymást feltételező, egymásra rászoruló értékeként jelennek meg. Fiss a média „demokratikus missziójáról” tesz említést, amelynek elsődleges célja, hogy a média a szükséges információk közzétevése útján támogassa az embereket, amikor azoknak meg kell választaniuk a kormányzati tisztségviselőket, illetve értékelniük kell munkájukat. Fiss ugyanakkor szélesebbre nyitná e misszió értelmezését, és általában véve – nem csupán a kormányzat ellenőrzése érdekében – várná el a közösség számára fontos ügyek bemutatását a médiától.¹³⁰ Tambini szerint „minél nagyobb hatalma van egy adott médiumnak, annál kevésbé szabad kell legyen,”¹³¹ ez azonban szerinte sem a tartalmak állam általi korlátozását, hanem a társadalom általi elszámoltathatóság átlátható rendszerének kívánalmát jelenti.

¹²⁹ Lásd például John CHARNEY: *Illusion of the Free Press*. Oxford, Hart, 2018; Curran i. m. (10. lj.).

¹³⁰ Owen M. FISS: *Liberalism Divided: Freedom of Speech and the Many Uses of State Power*. Boulder, Westview, 1996, 147. (Magyarul: *Megosztott liberalizmus. A szólásszabadság és az állambatalom sokféle arca*. Budapest, CompLex, 2013).

¹³¹ TAMBINI i. m. (73. lj.) 24.

Említettük, hogy a sajtóval kapcsolatban az egyik legelterjedtebb toposz szerint a média önálló hatalmi tényező, a negyedik rend. Carlyle Edmund Burke-nek tulajdonítja ezt a később nagy karriert befutó kifejezést:

Burke azt mondta, hogy három rend van a parlamentben; de az újságírók karzatán ott ül a Negyedik Rend, jelentékenyebb, mint a másik három együttvéve. [...] Parlament nekünk az irodalom is. Gyakran mondom, a nyomtatás, amely szükségszerűleg következik az írás után, egyenértékű a demokráciával; fedezd föl az írás mesterségét, s a demokrácia kikerülhetetlen. [...] Bárki, ha tud beszélni, amint most egy egész nemzethez szól, hatalommá, a kormányzat egyik ágává növi ki magát, elidegeníthetetlen süllyal a törvényalkotásban, a hatalom minden tettében.¹³²

A metafora, amely szerint a média a főpapok, az arisztokrácia és a közemberek melletti negyedik rend, kétségkívül megragadó. Carlyle azonban tévedhetett, amikor Burke-nek tulajdonította a kifejezést, akinek műveiben az nem szerepel. Feltehetően Thomas Macaulay jelentette meg először nyomtatásban, 1828-ban.¹³³

A karzat, ahol a tudósítók ülnek, a birodalom negyedik hatalmává vált. A viták nyilvánosságra hozatala, amely a régi iskola legliberálisabb államférfijai számára úgy tűnt, hogy veszélyezteti a köz szabadságának nagy biztosítékait, ma már sokak szerint egyenértékű védelem, sőt több, mint az összes többi együttvéve.¹³⁴

Horace Walpole már ezt jóval megelőzően, a 18. században „a parlament harmadik kamarájának” (*House*) nevezte a sajtót, hogy annak befolyását érzékeltesse.¹³⁵ A sajtó szerepével kapcsolatban hatásosan alkalmazható szófordulatokban a 20. század sem szűkölködött. Stanley Baldwin brit miniszterelnök 1931-es kifakadása szerint a sajtó célja a „hatalom, felelősség nélkül”:

Azok a lapok, amik engem támadtak, nem újságok a szó hétköznapi értelmében. [...] Ezek a két ember állandóan változó elveinek, vágyainak, magánvétkéinek, személyes preferenciáinak (likes and dislikes) propagandagépezetei. Mik a módszereik? A szándékos hazugság, a félremagyarázás, a félígazságok, a beszélő által mondottak jelentésének megváltoztatása azáltal, hogy egy-egy mondatot a szövegekörnyezetből kiragadva közölnek. [...] Amire e lapok tulajdonosai törekednek, az a hatalom, mégpedig a felelősség nélküli hatalom – a rongy emberek (harlot) örök kiváltsága.¹³⁶

¹³² CARLYLE i. m. (28. lj.) 191–192. (a fordítást módosítottam – K. A.).

¹³³ Louis BLOM-COOPER: Press Freedom: Constitutional Right or Cultural Assumption? *Public Law* (2008) 260–276., 261–262.

¹³⁴ Thomas MACAULAY: Hallam's Constitutional History. (4) *The Edinburgh Review* (1828) 96–170., 165. A teljesség kedvéért idekiváncokzik, hogy Henry Fielding egy 1752-es újságcikkben a „negyedik rend” alatt a tömeget, a csöcseléket értette. Lásd Henry FIELDING: O Ye Wicked Rascallions. *Covent Garden Journal*, 1752. június 13.

¹³⁵ Helen W. TOYNBEE (szerk.): *The Letters of Horace Walpole*. Oxford, Oxford University Press, 1903–1905, IV. kötet, 446.

¹³⁶ CURRAN-SEATON (2018) i. m. (12. lj.) 52. A „két ember” az idézetben a Baldwin szemben álló Lord Beaverbrook és Lord Rothermere, befolyásos laptulajdonosok voltak. A pontosság kedvéért rögzítendő, hogy az idézett szöveg aforizmává vált részlete („a felelősség nélküli hatalom – a rongy emberek örök kiváltsága”) Rudyard Kiplingtől, Baldwin unokatestvéréől származik, a miniszterelnök őt idézte beszédében.

Az Egyesült Államokban a második világháború idején Henry Luce, a *Time* és a *Life* magazinok tulajdonosának ösztönzésére – azaz nem kormányzati felkérésre – jött létre Robert Hutchins, a chicagói egyetem elnöke vezetésével a Commission on Freedom of the Press (közkeletű nevén a Hutchins-bizottság). Ennek célja a közvélemény és a politika irányából a sajtó tulajdoni viszonyait érő kritikák megválaszolása volt. A bizottság jelentése a média társadalmi felelősségét hangsúlyozó elmélet talán legfontosabb dokumentumává vált.¹³⁷ Néhány évvel később Peterson foglalta össze e teória lényegét a médiaelmélet egyik alaplírájának számító kötetében.¹³⁸ A jelentésnek és feldolgozásának legfontosabb eleme a média közérdekű feladatainak rögzítése. A média társadalmi felelősségének elmélete olyan kötelezettségeket határoz meg a sajtóra vonatkozóan, amelyek mára már általánosan hangoztatottá, közhelyszerűvé váltak. Ezeket felidéztek a fenti 2.1. alpontban is, a „miért fontos a média?” kérdésre keresve a választ: a média feladata a nyilvánosság számára jelentős eseményekről való átfogó, valóság-hű, a kontextust is bemutató beszámoló, a média a vita és a kritika fóruma, a médiának reprezentatív jelleggel be kell mutatnia az egyes társadalmi csoportokat, a társadalomban azonosítható különféle értékeket és célkitűzéseket.¹³⁹ Az elmélet a média társadalmi felelősségéből fakadó feladatok ellátását követelményként rögzíti, ami egyértelműen jogilag elismert és kikényszeríthető kötelezettségek előírásának lehetőségére utal, továbbá ez az alapja a sajtószabadság és a szólásszabadság elválasztásának is. Ennek ellenére a bizottság tartózkodott attól, hogy tényleges jogi kötelezettségek előírását javasolja a sajtóval szemben.

Alexander Meiklejohn elméletét kell még itt említenünk, amelynek megjelentetése időben szinte egybeesett a Hutchins-bizottság jelentésének közzétételével.¹⁴⁰ Meiklejohn kifejtette, hogy a szabad szólás jogának legfőbb célja és értelme, hogy az állampolgár részt vegyen a közügyek megvitatásában és az azokról való döntésekben. Tehát a jog lényege a demokratikus önkormányzat megteremtéséhez való hozzájárulás. Az elérni kívánt cél a társadalom tagjai közötti együttműködés biztosítása, ami nem lehetséges a széles körű, nyilvános döntéshozatal nélkül. Meiklejohn ezt a döntéshozatalt a régi falugyűlések (*town meeting*) mintájára képzelte el,¹⁴¹ amely nem valósulhat meg a média közvetítő szerepe és bizonyos demokratikus eljárások – választások, népszavazás stb. – nélkül. Az egyéni

¹³⁷ Robert D. LEIGH (szerk.): *A Free and Responsible Press. A General Report on Mass Communication: Newspapers, Radio, Motion Pictures, Magazines, and Books*. Chicago, University of Chicago Press, 1947. A Hutchins-bizottság működéséről és hatásáról lásd Stephen BATES: *An Aristocracy of Critics: Luce, Hutchins, Niebuhr, and the Committee That Redefined Freedom of the Press*. New Haven, Yale University Press, 2020.

¹³⁸ Theodore PETERSON: The Social Responsibility Theory of the Press. In SIEBERT–PETERSON–SCHRAMM i. m. (56. l.) 73–103.

¹³⁹ Uo. 87–91.; LEIGH i. m. (137. l.) 21–30.

¹⁴⁰ Első, a témában íródott műve a *Free Speech and its Relation to Self-Government* (New York, Harper, 1948). A pontosság és a méltányosság érdekében fontos megjegyezni, hogy William Hocking, a Hutchins-bizottság egyik tagja volt az első, aki egy – jóval ritkábban idézett – monográfiát publikált a sajtó demokratikus szerepével és felelősségével kapcsolatban, egy évvel Meiklejohn előtt. Lásd William HOCKING: *Freedom of the Press: A Framework of Principle*. Chicago, The University of Chicago Press, 1947.

¹⁴¹ Alexander MEIKLEJOHN: *Political Freedom: The Constitutional Powers of the People*. New York, Oxford University Press, 2. kiadás, 1965, 24.

véleménynyilvánítás háttérbe szorul a közösség érdekéhez képest: „nem az a fontos, hogy mindenki beszélhessen, hanem hogy minden, ami fontos, ki legyen mondva.”¹⁴²

A Hutchins-bizottság jelentése és Meiklejohn európai szemmel nézve is pontosan foglalták össze a média demokráciához kapcsolódó feladatait. Velük egy időben az első brit Royal Commission on the Press (1947–1949) is rögzítette, hogy a sajtónak az igazságot kell megmutatnia, mégpedig torzításoktól mentesen, ezenfelül az ízlés, az oktatás és a politikai vélemények eltéréseiből származó különböző nézőpontokat is.¹⁴³ De, mint Curran és Gibbons utal rá, a sajtó feladatainak áttekintése, a belső viták és az átfogó gondolkodás elmaradt a brit sajtón belül.¹⁴⁴ Ezt a hiányt több évtized múlva a Leveson-vizsgálat valamelyest pótolta, négy vaskos kötetben közzétéve eredményeit.¹⁴⁵ De a közérdekű feladatok azonosítása és a hozzájuk kapcsolódóan az egyes dokumentumokban használt felszólító módú nyelvi megfogalmazások – követelmények, kötelezettségek előírása a sajtó számára – ellenére sem a Hutchins-bizottság, sem a Royal Commission, sem a Leveson-jelentés nem irányozta elő a sajtó kötelező szabályozását, amely közérdekű feladatai ellátásának kikényszerítését, illetve a társadalom felé fennálló felelőssége érvényesítését lehetővé tette volna. Más nyugat-európai állam sem indult el ebbe az irányba, ahogy a 20. század végére felszabaduló, egykor kommunista berendezkedésű országok szabályozása sem.

Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a bíróságok, alkotmánybíróságok, nemzetközi bíróságok következetesen utaljanak a média közérdekű feladataira. Az EJB számos döntésében hangsúlyozza a média jelentőségét, amelyet a közvélemény házörző kutyájaként azonosít.¹⁴⁶ Az Európa Tanács már említett ajánlása ugyanígy tesz,¹⁴⁷ hasonlóan az EU által kibocsátott dokumentumokhoz, például az Európai Bizottság által megbízott Magas Szintű Munkacsoport jelentéséhez.¹⁴⁸ Mindazonáltal ebből még nem következik az, hogy a média társadalmi felelősségének elvi felvetése – és az Európában az e kérdés körül tapasztalható szinte teljes konszenzus – tényleges jogi kötelezettségeket róna a médiára. Ez pedig eleve kétségessé teszi azt, hogy e közérdekű feladatok egyáltalán léteznek-e, illetve kötelezi-e bármi is azok ellátására a médiát, a bírók, a különböző hivatalos dokumentumok szerzői vagy a tudományos kutatók képzetén és reményein túlmenően.

Curran és Seaton a brit sajtó történetét elemezve arra a sarkos következtetésre jut, hogy a sajtó negyedik rendként való azonosítása csupán mítosz volt.¹⁴⁹ A politikai törek-

¹⁴² Uo. 26.

¹⁴³ His Majesty's Stationery Office (HMSO), Cmd. 7700, Royal Commission on the Press, 1947–49: Report (1949).

¹⁴⁴ „Soha nem volt egyetlen hutchinsi pillanat a brit sajtó történetében.” Curran idézi Thomas GIBBONS: Building Trust in Press Regulation: Obstacles and Opportunities. 5(2) *Journal of Media Law* (2013) 202–219., 211.

¹⁴⁵ A sajtó közérdekű feladatairól lásd különösen The Right Honourable Lord Justice LEVESON: *An Inquiry into the Culture, Practices and Ethics of the Press*. London, HC, 2012 (a továbbiakban: Leveson Report), I. kötet, 76–89.

¹⁴⁶ Lásd a 33. jegyzetben hivatkozott ítéleteket.

¹⁴⁷ Recommendation CM/Rec(2011)7 (5. lj.) 84. bekezdés.

¹⁴⁸ *A Free and Pluralistic Media to Sustain European Democracy*. The Report of the High Level Group on Media Freedom and Pluralism. January 2013, 1.2. alpont. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/HLG%20Final%20Report.pdf>.

¹⁴⁹ CURRAN–SEATON (2018) i. m. (12. lj.) 53–56.

vések, a hatalom megszerzésének és gyakorlásának vágya, az azokból való részesülés lehetősége a sajtót sem hagyta érintetlenül. Ebből fakadóan a sajtó nem kívülről, független szereplőként szemlélte és egyenlő mércével bírálta a különböző politikai erőket, hanem hol szövetséget kötött, hol pedig késhegyre menő küzdelembe bocsátkozott egyikkel-másikkal. Hozzátehetjük, hogy ha a média a politikai erőkhöz nem teljes elfogulatlan-sággal viszonyul, hanem támogatja valamelyiket, ellenszenvesnek tartja a másikat, akkor végeredményben maga is politikai szereplővé válik, még ha ez a szerepvállalása nem is lesz közvetlen vagy nyíltan felvállalt. A média munkatársai nem lehetnek értéksemlegesek, és természetesen vonzódnak egyes pártokhoz, vagy képviselnek egyfajta világnézetet, másokat pedig elutasítanak, így függetlenségük, kívülállóságuk nem lehet teljes. Ezt a szükségszerű torzulást elsősorban a komolyan vett és betartott etikai normák és a profesz-szionális magatartás ellensúlyozhatja, mivel – a médiaszolgáltatások vonatkozó szabályo-zásán kívül – nincs jogi kötelezettségük a pártatlanságra, az objektivitásra vagy a pontos-ságra (a média etikus magatartásának kötelezettségéről lásd 6.5. alpont).

6.2. A média „kötelezettségei és felelőssége”

Az egyén nem követelhet hozzáférést a médiához véleménye közzététele céljából.¹⁵⁰ A közönségnek ellenben joga van hozzájutni a közügyekkel kapcsolatos információkhoz – az angolszász terminológia ezt egyszerűen a „tudáshoz való jognak” (*right to know*) nevezi,¹⁵¹ amely jóval többet foglal magában, mint az állammal szembeni információsza-badsághoz fűződő jogot. Furcsa „jog” ez: ahogyan az egyén számára nem létezik hozzá-férési jog (*right to access*) a sajtóhoz, úgy a tudáshoz való joga sem érvényesíthető, nem létezik vele erre vonatkozó kötelezettség. Leginkább az állam számára keletkezik belőle feladat, a nyilvánosság erősítése, támogatása tekintetében, például a megfelelő szabályo-zás eszközével.

Az I. fejezet 6. pontjában már szót ejtettünk a szólásszabadság pozitív jellegéről. Az alapvető jogok jellemzően negatív jellegűek, mivel ezek az államot arra kötelezik, hogy ezeket a jogokat a polgáraival szemben, azok javára és védelmére tiszteletben tartsa. Ha azonban elismerjük a médiaszabadság önálló jellegét, akkor egy új, ebből fakadó problé-mával kell foglalkoznunk. A médiaszabadság negatív jellege önmagában nem elegendő a demokratikus nyilvánosság működéséhez kapcsolódó fontos érdekek összességének befo-gadására, ezért szükséges a sajtószabadság pozitív jellegének elismerése is. Ami a sajtósza-badságot illeti, a negatív jelleg azt jelenti, hogy a médián keresztül történő kommuniká-ció mentes a külső beavatkozástól, míg a pozitív jelleg annak az érdekeknek a védelmét je-lenti, hogy bárki szabadon hozzáférhessen a médiatartalmakhoz, és hogy a médiatartal-mak sokszínűek legyenek és sokféle véleményt közvetítsenek.

Ez azt jelenti, hogy míg a negatív jelleg (a külső hatalmak, tehát elsősorban az állam beavatkozásától való mentesség) a média tényleges joga, addig a pozitív jelleg elismerése a média közönségének (és így tágabb értelemben az egész társadalomnak) az érdeke. Ezen

¹⁵⁰ MARSHALL i. m. (17. lj.) 50.

¹⁵¹ Benjamin OLIPHANT: Freedom of the Press as a Discrete Constitutional Guarantee. 59(2) *McGill Law Jour-nal* (2013) 283–336., 335.; ANDERSON i. m. (43. lj.) 474.

érdek elismeréséből következik az is, hogy a médiaszabályozás bizonyos közérdekű kötelezettségeket ró a médiaszolgáltatókra, amelyek az információhoz való szabad hozzáférés érdekének kielégítését szolgálják. E (látszólag egymásnak ellentmondó) pozitív és negatív karakterek együttes figyelembevétel a jogi szabályozási keretbe foglalás, valamint a jogok és a kötelezettségek közötti valamelyes egyensúly biztosítása határozza meg a sajtószabadság tartalmát és körvonalait. Fontos kiemelni, hogy a pozitív jelleg elismerése nem azonos a pozitív médiaszabadsággal, hiszen ez utóbbi a média különböző fórumaihoz való közvetlen hozzáférést jelent. Ez utóbbira példa a válaszadás jogának elismerése bizonyos jogrendszerben (6.4. alpont). A médiaszabadság pozitív jellege – ami tehát különbözik a közvetlen hozzáférési jogoktól – nem mozdítja ki a közönséget a passzivitásából. A közönség a médiatartalmakat nem tudja aktívan befolyásolni, ugyanakkor a tájékoztatás széles körének megszerzéséhez fűződő érdeke jogilag elismerhető.

A médiaszabadságról szóló vita korai szakaszában természetesen a sajtószabadság negatív jellege dominált, és ezt a jogot akkor a cenzúra tilalmával azonosították. Ma már a médiaszabadságba való külső beavatkozás sokkal szélesebb körben lehetséges, mint pusztán a véleményközlés közvetlen korlátozása. A médiapiac sokkal jobban szabályozott, mint más vállalkozásoké. A törvény korlátozhatja a médiapiaci tulajdonszerzést, meghatározva egy határt, amelyen túl ugyanaz a tulajdonos nem szerezhet további érdekeltségeket a piacon. Míg a sajtótermékek viszonylag szűken szabályozottak (III. fejezet), a médiaszolgáltatók sokkal szigorúbb szabályozás alá esnek. A rádiós és a televíziós médiaszolgáltatókra vonatkozó követelmények közvetlenül befolyásolják a média tartalmát (IV. fejezet). Az EJEB szintén úgy ítélte meg, hogy a kifejezés szabadsága az egyén védelmén túl az állam számára pozitív kötelezettségek teljesítését is megkövetelheti. Hangsúlyozta, hogy az államoknak kötelességük minden személy számára olyan kedvező környezetet teremteni a nyilvános vitában való részvételhez (természetesen az intézményes médiát is ideértve), amely lehetővé teszi, hogy véleményüket és gondolataikat félelem nélkül fejezzék ki.¹⁵²

A médiaszabadság pozitív jellegének elismerése ellen szóló érvek általában az Egyesült Államokból származnak. A meghatározó amerikai jogirodalom szerint bármi, beleértve a piac *laissez-faire* működését is, jobb, mint az állami szabályozás: az állami beavatkozás a legjobb esetben is szükségtelen, sőt rossz. Andrew Kenyon összefoglalja azokat az érveket, amelyek alapján a médiaszabadság mindenkit egyformán megillető jog, azaz mindenki szabadon kifejezheti véleményét, és szabadon használhatja a médiát e vélemények terjesztésére, az állam korlátozása nélkül. E modell szerint tehát az egyenlőség minden állami vagy kormányzati beavatkozás (intézkedés) nélkül valósul meg, mert az elkerülhetetlenül torzítaná a média működését, és bizonyos szereplőknek előnyöket biztosítana másokkal szemben, ezáltal sértene az Első Alkotmánykiegészítésből eredő jogokat.¹⁵³

¹⁵² Dink v. Turkey, no 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 és 7124/09, 2010. szeptember 14-i ítélet, 137. bekezdés. Bár az általános elvárás valójában nem teremt konkrét és számonkérhető kötelezettséget az államok számára, lásd Katie PENTNEY: States' Positive Obligation to Create a Favourable Environment for Participation in Public Debate: A Principle in Search of a Practical Effect? 16(4) *Journal of Media Law* (2024) 146–177.

¹⁵³ Andrew T. KENYON: Assuming Free Speech. 77(3) *The Modern Law Review* (2014) 379–408., 381–385. Részletesebben lásd Andrew T. KENYON: *Democracy of Expression: Positive Free Speech and Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021.

JAMES CHARLES ARMYTAGE: *Defoe a kalodában* (1862)

A legrövidebb út a disszenterekkel (*The Shortest Way with the Dissenters*) című gúnyirata megjelenését követően a *Robinson Crusoe* későbbi szerzőjét, Daniel Defoe-t lázító rágalmozással vádolták meg, és 1703 júliusának utolsó három napján kalodába zárták London belvárosában. A csócselék szokásos gyakorlata helyett barátai nem záptojást, rohadt gyümölcsöt vagy döglött állatok maradványait, hanem virágokat dobáltak rá, szónokoltak, bort ittak és a szerző műveit árulták a nézelődőknek, köztük az alkalomra írt *Himnusz a kalodához* című versét.

Ezzel szemben az európai jogi gondolkodásnak nincsenek elvi aggályai a médiához való tisztességes hozzáférést biztosítani hivatott állami intézkedésekkel szemben. Elfogadja a médiára vonatkozó, fentebb ismertetett szabályozási kötelezettségeket, amelyek túlnyomó többsége (a gyermekek védelme, a tulajdonosi koncentráció korlátozása és a kereskedelmi kommunikáció szabályozása kivételével) az amerikai jog szerint még elvben is elfogadhatatlan, alkotmányellenes lenne. Azokon a területeken, ahol az Egyesült Államokban létezik szabályozás, a beavatkozás sokkal kevésbé erőteljes, mint az európai jogrendszerekben alkalmazott. Kenyon, miután elemezte a médiaszabadság pozitív jellegét vizsgáló jogirodalmat, megállapítja, hogy „a vita és az eszmék sokszínűsége nem feltételezhető a piaci alapú tömegmédiában; a vita és a sokszínűség virágzásához a piacon túli támogatásra van szükség”.¹⁵⁴

A demokráciához való szoros kapcsolódásán túl a média – a társadalmi felelősségét hangsúlyozó elmélet szerint – „kötelezettségekkel és felelősséggel” (*duties and responsibilities*) rendelkezik szabadsága gyakorlásakor. Ez a megfogalmazás szerepel a szólás- és sajtószabadság értelmezésében nemzetközi szinten jelentős szerepet játszó két dokumentumban, az EJEE-ben (10. cikk 2. bekezdés) és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában (19. cikk 3. bekezdés). Figyelemreméltó, hogy a szövegek nem kifejezetten a sajtószabadsággal kapcsolatban említik ezeket, hanem általában véve a szólás- szabadságot – az egyezmények szóhasználatában: a kifejezés szabadságát – tekintik olyan jognak, amelynek gyakorlása kötelezettséggel is jár. Az EJEE nem is nevesíti a sajtószabadságot, ennek ellenére az Egyezmény betartása felett őrködő EJEB a kötelezettségeket egyértelműen a médiára vonatkoztatva értelmezi,¹⁵⁵ az egyéni megszólaló esetében pedig azokat nem hangsúlyozza.¹⁵⁶

Coe pontosan foglalja össze a média társadalmi felelősségét rögzítő elméletet: eszerint a médiának a köz érdekében kell eljárnia, a nyilvánosság tájékoztatását kell céloznia, ennek részeként a mások jogait is figyelembe vevő, professzionális magatartási normákat kell követnie, aminek fejében a közérdekű tájékoztatást megvalósító tartalmak esetében többletvédelem illeti meg a szólásszabadság egyéni gyakorlójához vagy a közérdekű tájékoztatásban részt nem vevő többi médiumhoz képest.¹⁵⁷ A többletjogok és a gyakorlásukhoz kapcsolódó többletkötelezettségek így egyensúlyban vannak. A közérdekű ügyekben folytatott vita a sajtószabadság tartalmának meghatározását célzó valamennyi kísérlet központi eleme, ami nélkül értelmetlen lenne önálló sajtószabadságról beszélni.¹⁵⁸ Teljesen világos, hogy a közéleti kérdéseket érintő beszéd kiemelt védelmet élvez valamennyi

¹⁵⁴ KENYON (2014) i. m. (153. lj.) 398.

¹⁵⁵ Például The Sunday Times (115. lj.); The Observer and The Guardian (33. lj.); Jersild v. Denmark, no. 15890/89, 1994. szeptember 23-i ítélet [GC].

¹⁵⁶ OSTER i. m. (4. lj.) 36.

¹⁵⁷ PETER COE: (Re)Embracing Social Responsibility Theory as a Basis for Free Speech: Shifting the Normative Paradigm for a Modern Media. 69(4) *Northern Ireland Legal Quarterly* (2018) 403–431., 418–424.

¹⁵⁸ JUDITH LICHTENBERG: Foundations and Limits of Freedom of the Press. In JUDITH LICHTENBERG (szerk.): *Democracy and the Mass Media*. Cambridge, Cambridge University Press, 1990. 102–135.; THOMAS GIBBONS: Free Speech, Communication and the State. In MERRIS AMOS – JACKIE HARRISON – LORNA WOODS (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden–Boston, Martinus Nijhoff, 2012, 19–43.

európai állam jogrendszerében, az Egyesült Államokban és az EJEB gyakorlatában is.¹⁵⁹ A médiától várjuk azt, hogy a fontos közéleti kérdésekben megfelelően tájékoztassa az érdeklődő polgárokat, de ezen alkotmányos szerepe miatt szigorúbb szabályozás alá is vonható, mint a nyilvánosság egyéni megszólalói.

Gibbons ezt úgy fogalmazza meg, hogy a média vonatkozásában a magánvállalkozásoknak is lehet közfunkciójuk, túl a magánérdekű tevékenységükön.¹⁶⁰ A médiához való hozzáférés érdekében a magántulajdonú médiavállalkozásoknak is tekintettel kell lenniük közönségük érdekeire, illetve eltérő véleményeket is közzé kell tenniük, nem szelektálhatnak teljes egészében szabadon tulajdonosuk vagy szerkesztőjük ízlése, felfogása alapján.¹⁶¹ Gibbons úgy véli, hogy az állam nem kerülheti meg a szólásszabadság védelmével kapcsolatos felelősségét, kiváltképpen a nyilvános vitában való tisztességes részvétel és a véleményekhez való hozzáférés tekintetében, és ezek érdekében szabályozási eszközöket is alkalmazhat.¹⁶² Eric Barendt pedig megállapítja, hogy a média jellegénél fogva előmozdítja a szólásszabadság gyakorlását,¹⁶³ a média szabályozását pedig abból a szempontból kell megítélni, hogy támogatja, avagy akadályozza-e a szólásszabadságot.¹⁶⁴ A választási jogot hozza példaként: ha a közéleti vita lehetőségeit bővíti, akkor annak ellenére elfogadható a szabályozás, hogy a média mozgásterét szűkíti.¹⁶⁵ Barendt egy későbbi monográfiájában leszögezi, hogy a szólásszabadság szabályozás tárgya lehet „annak érdekében, hogy gyakorlása hatékonyabb legyen”.¹⁶⁶ A sajtószabadság és a szólásszabadság tehát egymással szemben is állhat, a konfliktus feloldására pedig a közéleti vita védelmének szempontjára tekintettel kerülhet csak sor.

Az angol bíróságok már számos alkalommal hivatkoztak a média közérdekű feladataira. Eszerint a média a közvélemény „szeme és füle”¹⁶⁷ (és mint fentebb láttuk, a „közvélemény házőrző kutyája”). „Az újságírónak (és hasonlóképp, a szerkesztőnek) a szabadságáért cserébe megfelelően el kell látnia e feladatát, és felelős újságíróként kell viselkednie.”¹⁶⁸ Ez lényegében egy olyan „társadalmi szerződés”, amelyet a demokratikus politikai rendszerben élő társadalom kötött a médiával.¹⁶⁹ A szerződés alapján a média privilégiumokat élvezhet, közérdekű feladatainak ellátásáért cserébe. Elméletben a sajtószabadság feltételes jog, amely a médiának csak felelős és etikus magatartása, feladatai ellátása esetén jár.¹⁷⁰ Tambini „társadalmi szerződés” metaforája annyiban is találó, hogy ezen elvárások ténylegesen érvényesíthető kötelezettségként való előírása a média számára a jogi

¹⁵⁹ OSTER i. m. (4. lj.) 37–44.

¹⁶⁰ GIBBONS i. m. (158. lj.) 33.

¹⁶¹ Uo. 39.

¹⁶² Uo. 42.

¹⁶³ ERIC BARENDT: Inaugural Lecture: Press and Broadcasting Freedom – Does Anyone Have any Rights to Free Speech? 44(1) *Current Legal Problems* (1991) 63–82., 66.

¹⁶⁴ Uo. 71.

¹⁶⁵ Uo. 70–71.

¹⁶⁶ BARENDT i. m. (109. lj.) 69.

¹⁶⁷ *McCartan Turkington Breen (a firm) v. Times Newspapers Ltd* [2001] 2 AC 277, 298 (Lord Steyn).

¹⁶⁸ *Loutchansky v. Times Newspapers Ltd.* [2001] EWCA Civ 1805, [2002] QB 783, 36. bekezdés (Lord Phillips).

¹⁶⁹ TAMBINI i. m. (73. lj.) 62.

¹⁷⁰ Uo. 65–68., 126., 137., 145.

szabályozásból alapvetően hiányoznak, még akkor is, ha bírósági döntések és más jogi dokumentumok gyakran hivatkoznak rájuk (6.1. alpont).

A média nemcsak beszámol a közéleti vitákról, hanem katalizálja is azokat, egyúttal maga is részt vesz bennük.¹⁷¹ A média közfórum, azaz a nyilvánosságra tartozó gondolatok közzétételének helye, de nem abban az értelemben, mint az utcák, a terek és az egyéb közterületek, azaz nem áll nyitva bárki előtt. A közéleti diskurzus előtérbe helyezése és a sajtószabadság teljes erejű támogatásának fenntartása azon fórumok számára, amelyek részt kívánnak venni abban, ellentmondásos helyzetet teremt. Ha a sajtószabadság csak a közéleti tartalmakkal kapcsolatban gyakorolható teljes erővel, akkor az azt jelenti, hogy a jogrendszer különbséget tesz aközött, ami a közönséget érdekli, és ami „fontos”. Más-képpen: a sajtószabadság a médiát abban segíti, hogy megmutassa a közönségnek, amit tudnia kell, és nem csupán azt, amit tudni akar.¹⁷²

A közéleti diskurzus keretei biztosan tágabbak, mint a politikához közvetlenül kapcsolódó, vagy a demokratikus eljárásokban született döntések meghozatalához szükséges beszéd. Fiss megfogalmazásában ez utóbbi a „demokratikusan meghatározott beszéd”, és a jóval szélesebb körű „erőteljes közéleti vita” védelme a kívánatos.¹⁷³ De ezen túlmenően nehezen lehetne konszenzusra jutni abban, hogy mi tartozik a közéleti diskurzusba, pontosabban hol húzódnak annak határai, vajon a bulvárhírek beleférnek-e, vagy a „közéleti szereplő” kategóriáját a politika és a szűkebben vett közélet számára szabad csak fenntartani. Esetleg bízzuk a sajtóra annak eldöntését, hogy miről szükséges a nyilvánosságot tájékoztatnia? Ha aszerint határozzuk meg a közéleti kérdések körét, hogy a média szerint mi hírértékű, akkor csapdába kerülünk: a média saját magát fogja a legalkalmasabb döntéshozónak tekinteni, így a közéleti kérdések körét az általa fontosnak tartott ügyekkel azonosíthatja, ez pedig hátrányos következményekkel járhat például a tájékoztatási tevékenységére és a magánszféra védelmére nézve is.¹⁷⁴

Az angol sajtó-önszabályozás egyik fontos szervezete, a kiadókat tömörítő IPSO kódexében szerepel a közérdek egyfajta, a sajtó számára alkalmazható definíciója:

A közérdek magában foglalja, de nem korlátozódik a következőkre:

- bűncselekmény, bűncselekmény veszélye és súlyos szabálytalanságok felderítése, leleplezése;
- a közegészség és közbiztonság védelme;
- a nyilvánosság megóvása attól, hogy egy személy vagy egy szervezet cselekedete vagy kijelentése félrevezesse;
- annak kiderítése, ha egy személy vagy szervezet elmulasztja vagy valószínűleg elmulasztja teljesíteni a számára előírt kötelezettséget;
- az igazságszolgáltatással való visszaélés feltárása;

¹⁷¹ CAROLAN i. m. (64. lj.) 76–79.

¹⁷² OSTER i. m. (1. lj.) 74–77.

¹⁷³ FISS i. m. (130. lj.) 146.

¹⁷⁴ Amy GAJDA: *First Amendment Bubble: How Privacy and Paparazzi Threaten a Free Press*. Cambridge, Harvard University Press, 2015; Amy GAJDA: *The Present of Newsworthiness*. 50(2) *New England Law Review* (2016) 145–164.

- a nyilvános vita tárgyainak felvetése vagy az azokhoz való hozzájárulás, beleértve a nyilvánosságot érintő szabálytalanság, erkölcstelen viselkedés vagy a hozzá nem értés súlyos eseteit;
- a fentiek bármelyikének eltitkolása vagy valószínű eltitkolása.¹⁷⁵

A felsorolás szükségszerűen nem lehet teljes, a kódexnek a fenti idézet után következő mondata viszont túlzottan szélesre nyitja a meghatározást: „A szólásszabadság gyakorlása önmagában is közérdek.”¹⁷⁶ A megfogalmazás ravasz, mert senki nem vitatná, hogy a szólásszabadság védelme és gyakorlása közérdek. De ha az a kérdés, hogy bármely – például a magánszférát sértő vagy gyalázkodó – tartalom közzététele közérdekű-e, arra már nem magától értetődő a jóváhagyó válasz. Mint Gavin Phillipson megjegyzi, a kódexből arra lehet következtetni, hogy a sajtó szerint minden, amit közzétesznek, eleve, fogalmilag közérdekű, ami biztosan nem lehet igaz.¹⁷⁷ A Leveson-jelentés meg is állapítja, hogy „a sajtó, amelyik semmi más, csak szabad, nem szükségszerűen erősíti a demokráciát”.¹⁷⁸ Az EJOB azt is rögzítette, hogy „a közérdek nem szűkíthető le a közönség mások magánéletéről való tájékozódási vágyára, vagy a szenzációhajhászás vagy akár a kukkolás iránti igényére”.¹⁷⁹ Azaz a közérdek nem azonos a sajtó korlátozás nélküli szabadságával, a sajtó szabadsága pedig önmagában még nem feltétlenül hat vissza pozitívan a demokráciára.

6.3. Köteles-e a média a közérdeket szolgálni?

A média legfontosabb kötelezettsége a szólás- és a sajtószabadsággal kapcsolatos, illetve a sajtóra és a médiaszolgáltatásokra vonatkozó specifikus szabályok betartása.¹⁸⁰ Az alponthoz címében feltett kérdésre pedig a tömör válasz az, hogy nem, nem létezik efféle kötelezettség, a média szabadon beszámolhat arról, amiről akar, így lehetséges lapot alapítani tökéletesen politikamentes bulvárhírek közlésére vagy bármilyen tematika köré szervezve, legyen az a konyhaművészet, a barkácsolás vagy az elképzelt szuperhősök. A társadalmifelelősség-elmélet nem is azt állítja, hogy valamennyi médiumnak a közérdeket kell szolgálnia, csupán a sajtószabadság kettéválasztását javasolva többletjogokat adna azoknak, amelyek a közéleti tájékoztatásban való részvételt vállalják. Azt, hogy a média számára biztosított előjogok gyakorlása mennyire függ attól, hogy melyik médium újságírója vagy kiadója kívánja igénybe venni, a 7. pontban tekintjük át. Jelenleg a célunk csupán annyi, hogy rávilágítsunk: a média kötelezettségeire és felelősségére való hivatkozás jobbára retorikai fogás, még akkor is, ha nemzetközi egyezmények vagy bírósági ítéletek szövege utal is ezekre. A közéleti tartalmakat valóban fokozottabb védelemben részesítik a bíróságok, de ez a tartalom jellegéből, nem pedig a beszélő

¹⁷⁵ IPSO Editors' Code of Practice, 2019. július 1., <https://www.ipso.co.uk/editors-code-of-practice> (a továbbiakban: IPSO-kódex).

¹⁷⁶ Uo. A mondat a korábbi sajtó-önszabályozó szervezet, a Press Complaints Commission kódexében is szerepelt, lásd <https://accountablejournalism.org/ethics-codes/UK-Press-Complaints>.

¹⁷⁷ PHILLIPSON i. m. (68. lj.) 236.

¹⁷⁸ Leveson Report i. m. (145. lj.) I. kötet 56.

¹⁷⁹ Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland, no. 931/13, 2017. június 27-i ítélet.

¹⁸⁰ OSTER i. m. (4. lj.) 102–144.

személyéből fakad, azaz a médiának – a szólásszabadság határai tekintetében – nincs többletjoga más beszélőkhöz képest, ahogyan többletkötelezettségei sincsenek.

Wragg részletesen érvel amellett, hogy a sajtó kötelezettsége nem létezhet, hiszen nincsen vele szembeállítható jogosultság, a közönség nem kötelezheti a médiát arra, hogy számára megfelelő tájékoztatást nyújtson.¹⁸¹ Ez a társadalmi felelősség elméletének gyenge pontja; a média felelőssége morális elvárás, amely jogi értelemben nem érvényesíthető. Az EJEB – az EJEE 10. cikk 2. bekezdése nyomán – gyakran hivatkozik döntéseiben a „kötelezettségekre és felelősségre”, de ez valójában nem jelent mást vagy többet, mint azt, hogy a nyilvános beszédre vonatkozó jogi normákat be kell tartani – a médiának és minden más beszélőnek is.¹⁸²

Elvben természetesen elképzelhető a jelenlegitől eltérő megoldás, akár olyan, amely a sajtó számára valós kötelezettséget ír elő a közéleti kérdések bemutatására, arra az esetre, ha a sajtószabadság áldásaiból részesülni akar (ahogy már utaltunk rá, ezzel kapcsolatos bizonyos kötelezettségek a médiaszolgáltatásokra vonatkozóan előírhatók). Azon médiumok, amelyek ezt nem vállalják, nem élvezhetik a sajtószabadság – az általános szólásszabadsághoz képest – kiemelt védelmét.¹⁸³ Ez azonban veszélyes terep: bár a sajtó tartalomszabályozása mindenáron elkerülendő,¹⁸⁴ valójában már önmagában az tartalomszabályozásnak számítana, ha a bíróságoknak különbséget kellene tenniük a „közéleti” és a „nem-közéleti” tartalmak között. Ha a sajtónak kötelező lenne egy adott eseményről beszámolni, mert az egy tőle független döntéshozó szerint fontos a közéleti viták szempontjából, az még inkább a tartalomszabályozás felé mutatna. Ha pedig mindezt még olyan kötelezettségek érvényesítése is rárakódna, mint a pontosság, a kiegyensúlyozottság, a sokszínűség stb., akkor egészen nyilvánvalóvá válna, hogy e döntések nem adhatók – a sajtó autonómiájának védelmében – a bíróságok vagy az állami hatóságok kezébe. Ennek oka nem elsősorban magukkal a követelményekkel szembeni elvi megfontolásokban rejtezik: senki nem emelhetne kifogást az ellen, hogy a médiától a tisztességes, sokoldalú, pontos tájékoztatást elvárjuk. De a médiára vonatkozó szabályozás rendszere úgy van kialakítva, hogy ezek csak morális, és nem jogi kötelezettségek lehetnek. Amellett, hogy a közéleti sajtó törvényi kiemelése a többi közül a sajtószabályozás egészének átalakítását követelné meg, és túlzott hatalmat adna a bíróságok kezébe olyan kérdésekben, amelyeket nem igazán képesek eldönteni, e megoldás észszerűtlennek is tűnik: a sajtó egyes lapjai és online felületei egymást kell hogy kiegyensúlyozzák, az online platformok korában pedig a szigorú szabályozás alá vonás könnyen a sajtó halálos ítéletét is jelenthetné.

6.4. Szabályozás a média társadalmi felelősségvállalása érdekében

Utaltunk már arra, hogy Európában nincs a média társadalmi felelősségére vonatkozó általános szabályozás. A közéleti kérdések bemutatását, a nyilvános diskurzus támogatását

¹⁸¹ WRAGG i. m. (12. lj.) 83–109.

¹⁸² Uo. 91–92.

¹⁸³ Herdís Þorgeirsdóttir: Journalism Worthy of the Name: An Affirmative Reading of Article 10 of the ECHR. 22(4) *Netherlands Quarterly of Human Rights* (2014) 601–622.

¹⁸⁴ Uo. 620.

nem írja elő kötelezettségként törvény vagy bírósági döntés, ahogy a sajtóhoz való egyéni hozzáférés joga sem biztosított senki számára. Ez utóbbi alól egyetlen – igaz, csaknem valamennyi európai jogrendszerben érvényesülő – kivétel akad, a sajtó-helyreigazításhoz való jog (az angol terminológia szerint: a válaszadáshoz való jog, *right of reply*). A válaszadás joga alapján a médiaszolgáltató a tartalmát érintő hozzáférést nem valamilyen külső körülmény, hanem az általa korábban közzétett tartalom miatt biztosítja. Az AVMS irányelv 28. cikke kötelezővé teszi, hogy az EU tagállamai olyan nemzeti jogi szabályozást alkossanak a televíziós műsorszolgáltatás tekintetében, amely megfelelő jogorvoslatot nyújt a hamis tény közlésével személyiségi jogaiban sértett személyeknek.

Ilyen szabályok Európa-szerte ismertek, de hatályuk jóval tágabb, és jellemzően a rádiót és a nyomtatott és online médiát is kötelezik.¹⁸⁵ Valamennyi EU-tagállam jogrendszerében megtalálható a médiával szemben biztosított válaszadási jog,¹⁸⁶ Görögország, Portugália és Szlovénia az alkotmányában is rögzíti azt.¹⁸⁷ A legtöbb állam törvényei meglegszenek azzal, ha a hamis tényállításokkal kapcsolatban biztosítják a válaszadás jogát, ugyanakkor egyes államokban az a sérelmes véleménynyilvánítás esetében is megilleti a kérelmezőt.¹⁸⁸ Az Egyesült Királyságban törvényben rögzített válaszadási jog nem létezik, de több olyan – törvényi, illetve önszabályozási kódexben található – szabály is ismert, amely összességében a válaszadás biztosítása felé próbálja terelni a médiát.¹⁸⁹

A válaszadás jogának a 10. cikkel való összeegyeztethetőségét az EJEB több döntésében is megerősítette.¹⁹⁰ A Melnychuk-ügyben¹⁹¹ megállapította, hogy e jog biztosítása a kérelmező szólásszabadságának részét képezi: nem a sérelmes tartalmat közzétevő újság kiadójának sajtószabadságát csorbítja, hanem – éppen ellenkezőleg – olyan eszköz, amely

¹⁸⁵ Kyu Ho YOUM: The Right of Reply and Freedom of the Press: An International and Comparative Perspective. 76(4) *George Washington Law Review* (2008) 1017–1064.

¹⁸⁶ Lásd például francia sajtótörvény (Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse), 12–13. cikk; olasz sajtótörvény (Disposizione sulla stampa, legge 8 febbraio 1948, n. 47), 8. szakasz; holland polgári törvénykönyv (Nederlands Burgerlijk Wetboek), 6-167. szakasz.

¹⁸⁷ Lásd görög alkotmány (85. lj.) 14. cikk 5. bekezdés; portugál alkotmány (Constituição da República Portuguesa de 1976), 37. cikk 4. bekezdés; szlovén alkotmány (85. lj.) 40. cikk.

¹⁸⁸ Finn törvény a véleménynyilvánítás szabadságáról a tömegmédiában (Laki sananvapauden käyttämistä joukkoviestinnässä, 460/2003), 3. fejezet 8. cikk; luxemburgi törvény a véleménynyilvánításról a médiában (Loi du 8 juin 2004 sur la liberté d'expression dans les médias), 36. cikk; francia sajtótörvény (186. lj.) 13. cikk, az audiovizuális kommunikációról szóló törvény (Loi n° 82-652 du 29 juillet 1982 sur la communication audiovisuelle), 6. cikk; portugál alkotmány (187. lj.) 34. szakasz 4. bekezdés, sajtótörvény (Lei n.º 2/99 de 13 de Janeiro), 24. cikk; görög alkotmány (85. lj.) 14. cikk, 100/2000. sz. miniszteri rendelet a magáncélú audio és audiovizuális médiáról (Προεδρικό Διάταγμα 100/2000 – ΦΕΚ Α-98/17-3-2000), 9. cikk, 1730/1987 sz. törvény a közszolgálati rádióról és televízióról (Νόμος 1730/1987: Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόραση, Ανώτατη Επιτροπή), 3. cikk 12–14. bekezdés, 1092/1938. sz. törvény a sajtóról (Αναγκαστικός Νόμος 1092/1938 – ΦΕΚ 68/Α/22-2-1938), 37–38. cikk; máltai sajtótörvény [Att dwar l-Istampa, XL (1974)], 21. cikk.

¹⁸⁹ Az IPSO-kódex (175. lj.) 1. pont iii) bekezdés, az *offer of amends* intézménye (Defamation Act 1996, 2–4. szakasz), illetve idetartozik még a Reynolds v. Times Newspapers-döntés ([2001] 2 AC 127), majd a Defamation Act 2013 4. szakasza nyomán formálódó „felelős újságírás” bíróságok általi elvárása, amelynek alapján a rágalmazás megítélésekor figyelembe kell venni azt is, hogy kapott-e lehetőséget a felperes a saját álláspontja kifejtésére, illetve hogy a megjelent cikk vagy közzétett információ tartalmazta-e az ő álláspontját az adott kérdésről.

¹⁹⁰ Elsőként lásd Ediciones Tiempo S. A. v. Spain, no. 13010/87, 1989. július 12-i befogadhatósági döntés.

¹⁹¹ Melnychuk v. Ukraine, no. 28743/03, 2005. július 5-i befogadhatósági döntés.

a panaszos számára ténylegesen, az őt ért támadás fórumán teszi lehetővé szólásszabadsága gyakorlását. A Kaperzyński-ügyben az EJEB leszögezte, hogy:

A bíróság álláspontja szerint a helyreigazítás vagy válasz közzétételének jogi kötelezettsége a nyomtatott sajtó által gyakorolt véleménynyilvánítási szabadság jogi kereteinek normális eleme. [...] Valójában a bíróság már korábban kimondta, hogy a válaszadás joga a véleménynyilvánítás szabadságának fontos elemeként az Egyezmény 10. cikkének hatálya alá tartozik. Ez annak szükségéből fakad, hogy ne csupán a hamis információt lehessen megcáfolni, hanem a véleménypluralizmus is biztosítható legyen, különösen az olyan nagy érdeklődésre számot tartó kérdésekben, mint az irodalmi vagy a politikai viták.¹⁹²

Az Eker-ügyben a sajtó azt sérelmezte,¹⁹³ hogy nem valótlan tényállítás, hanem kritika, azaz vélemény nyomán kötelezték a török bíróságok a válaszközlemény közlésére. Ezt a török jogrendszer lehetővé teszi, és korábban az EJEB álláspontja nem volt ismert a kérdésben; a döntésből az derül ki, hogy az EJEB a véleményekre adott válaszlehetőség biztosítását is a szólásszabadság részének tekinti.¹⁹⁴

A válaszadási jog egyértelműen kompatibilis a média társadalmi felelősségvállalására vonatkozó elmélettel, a médiát kötelezi az élénk közéleti vita érdekében, igaz, nem korlátozódik a közérdekű tartalmakkal szembeni válaszadásra.¹⁹⁵ A legtöbb esetben a válaszadás joga csak a tényállításokkal szemben érvényesíthető. A csak a tényállításokkal szemben érvényesíthető válaszadási jog elsősorban a megtámadott fél védelmét teszi lehetővé, ezzel szemben például Franciaországban a válaszadás joga magában foglalja a véleményekre való válaszadást is,¹⁹⁶ így járulva hozzá a nyilvános megvitatás lehetőségének biztosításához. Ugyanakkor a hagyományos médiában érvényesülő válaszadási jog tökéletlen eszköz a vélemények sokszínűségének növelésére és a valótlan vagy sértő közléssel szembeni védelemre, mivel a bírósági eljárás időigényes, a rövid válaszközlemény pedig nem alkalmas arra, hogy egy adott ügyben részletes ellenvélemény közzétételét tegye lehetővé, de a válaszjog elismerését megalapozó elv képes támogatni az internet uralta nyilvánosságban is alkalmazható, annak sajátosságaihoz jobban idomuló szabályozás megalkotását.

Nem létezik más hasonló, a sajtó kiadóit, újságíróit közvetlenül kötelező szabály, amely a sajtó kötelezettségét írta elő a közérdek biztosítása érdekében. Eltérő a helyzet a médiaszolgáltatások szabályozásában, ahol a kiegyensúlyozott tájékoztatás, a tények és a vélemények szétválasztása, a helyi hírek közlése, az európai és a nemzeti gyártású műsorok megfelelő aránya is előírható (IV. fejezet). Megemlítenénk viszont a média tulajdoni viszonyainak sokszínűségét célzó koncentrációellenes szabályok, amelyek a médiapiac

¹⁹² Kaperzyński v. Poland, no. 43206/07, 2012. április 3-i ítélet, 66. bekezdés.

¹⁹³ Eker v. Turkey, no. 24016/05, 2017. október 24-i ítélet.

¹⁹⁴ Felix Hempel: The Right of Reply under the European Convention on Human Rights: An Analysis of *Eker v Turkey*, App no 24016/05 (ECtHR, 24 October 2017). 10(1) *Journal of Media Law* (2018) 17–36.

¹⁹⁵ A válaszadási jog európai szabályozásáról bővebben lásd KOLTAY András: A válaszadási (sajtó-helyreigazítási) jog, európai összehasonlításban. *Jogtudományi Közlöny*, 2013/7–8., 343–354.

¹⁹⁶ Francia sajtótörvény (186. lj.) 12–13. cikk.

való tulajdonszerzést korlátozzák, beleértve a sajtótermékek piacát is.¹⁹⁷ Az EMFA ugyan nem célozza a tulajdoni koncentrációt korlátozó szabályok teljes harmonizálását, számos közös európai szabályt határoz meg, és bevezeti a koncentrációk európai szintű értékelését és véleményezési lehetőségét (22–23. cikk). A tulajdoni korlátozások Európa-szerte elterjedtek, de nem telepítenek közvetlenül kötelezettséget a már működő sajtótermékek kiadóira, csupán a jövőbeni tulajdonszerzést akadályozhatják.¹⁹⁸ A német alkotmánybíróóság a Spiegel-döntésben kimondta, hogy a sajtószabadság védelme kötelezettséget ró az államra, hogy a monopóliumok kialakulásának veszélyét elkerülje.¹⁹⁹ A korlátozás célja az, hogy minél többféle hang lehessen jelen a nyilvánosságban, így nem a tartalomra, hanem a tulajdonosok személyére vonatkozik, de ebből nem feltétlenül következik a beszélők vagy az általuk közzétett vélemények sokszínűsége (a médiapluralizmus problémájáról lásd IV. fejezet 6. pont).

6.5. A médiaetika szerepe a média kötelezettségeinek meghatározásában

Az újságírói kódexekben meghatározott etikai normák megsértése közvetve befolyásolhatja a sajtószabadság terjedelmére vonatkozó bírósági döntéseket. Az is bizonytalan, hogy ez a „kikényszerített etika”²⁰⁰ mennyiben jelent tényleges kötelezettséget a médiára, illetve az újságírókra vonatkozóan. Az EJEB többször is állást foglalt a kérdésben, és szerinte „[a] véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásával járó »kötelességek és felelőségek« miatt a 10. cikk által az újságíróknak a közérdekű kérdésekről való tudósítással kapcsolatban nyújtott védelem feltétele, hogy jóhiszeműen, az újságírói etikának megfelelően, a pontos és a megbízható tájékoztatás érdekében járjanak el”.²⁰¹ Oster mellett érvel, hogy az EJEB az ítélezési gyakorlatában valóban alkalmazza az „etikus újságírás” és a „felelős újságírás” normáit.²⁰² A Bíróság ítélezési gyakorlatának áttekintése után azonban nem lehetünk biztosak abban, hogy amikor a Bíróság a közlés összes körülményét figyelembe veszi, és etikai kritériumokat alkalmaz a döntéseiben, valóban úgy tekint, hogy ezek a kritériumok csak a médiára vonatkoznak, és nem bármely olyan beszélőre, aki általános véleménynyilvánítási szabadságát gyakorolja.

Bizonyos etikai mércék megkövetelése (például az információszerezés módjai és a megszerzett információk ellenőrzése tekintetében) nagyobb jelentőséggel bírhat a média esetében, mint a szólásszabadságukat gyakorló egyéni megszólalóknál. Ebből elvben

¹⁹⁷ BARENDT i. m. (109. lj.) 429–433.

¹⁹⁸ A médiapiaci koncentrációt korlátozó brit szabályokról lásd Leveson Report i. m. (145. lj.) I. kötet 180–192., ROWBOTTOM i. m. (59. lj.) 186–194.; Rachael CRAUFURD SMITH – Damian TAMBINI: Measuring Media Plurality in the United Kingdom: Policy Choices and Regulatory Challenges. 4(1) *Journal of Media Law* (2012) 35–63.

¹⁹⁹ 20 BVerfGE 162, 176 (1966).

²⁰⁰ Thomas GIBBONS: „Fair Play to All Sides of the Truth”: Controlling Media Distortions. 62(1) *Current Legal Problems* (2009) 286–315., 311.

²⁰¹ Selistö v. Finland no. 56767/00, 2004. november 16-i ítélet, 54. bekezdés; Bergens Tidende (33. lj.) 53. bekezdés; Fressoz and Roire v. France, no. 29183/95, 1999. január 21-i ítélet, 54. bekezdés; Schwabe v. Austria, no. 13704/88, 1992. augusztus 28-i ítélet, 34. bekezdés.

²⁰² Jan OSTER: The Press Freedom Jurisprudence of the European Court of Human Rights. In Paul WRAGG – András KOLTAY (szerk.): *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023, 247–248.

a kifejezés szabadságának differenciálása következne, amennyiben az intézményes média kötelezettségei súlyosabbak, mint az „általános” kötelezettségek. De kérdés, hogy az „utcai szónok” esetében valóban más-e a mérce, mint a médiánál. Nem csupán arról van szó, hogy a média működése során (az információszerzés szükségszerűsége, hatásos kifejezés-mód, szerkesztési tevékenység, illusztrációk válogatása, címadás stb.) a vonatkozó etikai mércék alkalmazása fogalmilag felmerül, ugyanakkor jellegüket tekintve az utcai szónoknál, magányos bloggernél az ezekkel kapcsolatos kérdések nem szükségszerűen jönnek elő? Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a vonatkozó etikai mércéket, e kérdések felmerülése esetén a bíróságok ne vennék figyelembe bármely beszélő esetében, akkor is, ha a beszélők nem kapcsolódnak olyan intézményhez, amely e mércéket számukra előírta volna.

A Stoll-ügyben²⁰³ például a bizalmas információk kérelmező általi megszerzésének módja, valamint a cikk formája, hangvétele és célja olyan tényezők voltak, amelyeket az EJEB figyelembe vett a kérelmet elutasító határozatában. Ezen tényezők értelemszerűen nem mindig jöhetnek szóba a magányos blogger vagy az átlagos közösségimédia-felhasználó esetében (például mert nem gyűjt újságírói módszerekkel információt), de ha mégis felmerülnének, kétséges, hogy az EJEB más megközelítést alkalmazna-e.²⁰⁴ Cram amellett érvel, hogy az EJEB gyakorlata a hagyományos (intézményes) médiát privilegizálja az állampolgári újságírókkal szemben, rákényszerítve a „felelős újságírás” mércéit az utóbbiakra.²⁰⁵ Ebből pedig az következik, hogy a média és más beszélők kötelezettségei – ahol ez fogalmilag lehetséges – azonosak. Cram szerint ez egyfajta elitista megközelítés, amely kapcsolatban áll a médiaszabadság azon – demokratikus szempontból ellentmondásos – felfogásával, amely meg kívánja teremteni a „felvilágosult közvéleményt” akár a „nép” tagjaival szemben is (vagyis az egyéni beszélőkkel szemben, akik lehetnek zabolázatlanok, esetleg mosdatlan szájaik, és nem rendelkeznek az intézményes médiához hasonló erőforrásokkal a valóság feltárására, vagy a megalapozott véleményformálásra).²⁰⁶

Az etikai szabályok kikényszerítése Gibbons szerint nem jelenthet többet, mint a média (illetve annak egyes szervezetei) által meghatározott etikai normák és mércék bíróságok általi érvényesítését. Azaz maga a szabályalkotás – önszabályozás keretében – a média feladata maradna, és az önszabályozást a jogi előírások elvben kötelezővé is tehetik.²⁰⁷ Néhány törvényi szabály Európa-szerte hivatkozik a média etikai kötelezettségeire, de ezek pontszerűek, és jellemzően nem írják elő a média etikus magatartását általános kötelezettségként. Ezzel együtt is kérdés, hogy – törvényi előírás híján – a médiaetikai

²⁰³ Stoll v. Switzerland, no. 69698/01, 2007. december 10-i ítélet, 140-152. bekezdés.

²⁰⁴ Lásd hasonlóképpen az Index.hu Zrt. v. Hungary-ügyet (no. 77940/17, 2023. szeptember 7-i ítélet). A hírvétség miatt marasztalt kérelmező (egy online hírportál) cikkében jelezte, hogy – a később valótlannak bizonyult – állítás valóságátartalma eleve kétséges, ahogy azt is, hogy információforrása sem emlékezett pontosan a történetekre, és az érintett reakcióját is az eredeti cikkel azonos napon közölte. Ezek a körülmények megalapozták azt, hogy a hírportál magatartása jóhiszeműnek minősüljön (lásd 38–40. bekezdés). Kétséges, hogy ezen etikai alapú elvárások ne lennének érvényesíthetők bármely beszélő esetében.

²⁰⁵ CRAM i. m. (76. lj.) 30–37.

²⁰⁶ Uo. 30.

²⁰⁷ GIBBONS i. m. (200. lj.) 311–314.

szabályok a bíróságok gyakorlatában valóban értelmezhetőek-e a média (illetve más beszélők) kötelezettségeként.

A sajtószabadság határainak konkrét esetekben történő megvonásakor, illetve a médiát megillető előjogok alkalmazásakor az etikus, jóhiszemű eljárás fontos szempont lehet, de a jelenlegi megközelítés értelmében az nem a média általános „kötelezettsége”. Azért nem tekinthető annak, mert nincsen szembenálló „jog” a közönség oldaláról.²⁰⁸ Wragg azt is megemlíti, hogy a bíróságok előtt (beleértve az EJEB-et is) minden esetben csak a média érdekében vagy azzal szemben hivatkoznak az etikus eljárására, illetve annak hiányára, mint mentesítő vagy a média jogi felelősségét alátámasztó körülményre, de soha nem indult eljárás a médiával szemben az etikus eljárás elmulasztása miatt.²⁰⁹ Azaz egy publikáció által érintett fél hivatkozhat arra, hogy vele szemben a média etikátlanul járt el, de a közönség (közvetlenül nem érintett) tagja emiatt nem indíthat eljárást. Így az etikus vagy etikátlan magatartás legfeljebb csak kiegészítő szempont lehet a sajtószabadság terjedelmének meghatározásakor.

Ezzel együtt némely európai ország jogrendjében kifejezetten is megjelennek utalások a média etikai kötelezettségeire vonatkozóan. A média felelősségéről rendelkező dán törvény 34. cikk 1. bekezdése szerint a „tömegtájékoztatási eszközök tartalma és magatartása meg kell feleljen a sajtóetikának”. A törvény létrehozta a médiával kapcsolatos panaszok kezelésére felhatalmazott sajtótanácsot, amely kritikát fogalmazhat meg a sajtóetika megsértése miatt, és a szóban forgó médiát a határozat közzétételére kötelezheti, azonban vele szemben vagyoni szankciót nem alkalmazhat. Ezen túlmenően a sajtótanács válasz közzétételére kötelezheti a médiát, ha az pontatlan és potenciálisan káros információt tett közzé egy természetes vagy jogi személyről.²¹⁰

Németországban a tartományok saját sajtótörvénye határozza meg a sajtó gondossági kötelezettségét.²¹¹ Ez a média minden típusára, azaz a nyomtatott sajtóra és a műsor-szolgáltatásra is vonatkozik. E gondossági kötelezettség alapján a médiának minden hír tartalmát, eredetét és valóságtartalmát közzététel előtt a körülményekhez mérten kellő gondossággal ellenőrizni kell. Ezt a kötelezettséget a tartományok közötti médiaszerződés (Medienstaatsvertrag) is rögzíti.²¹²

Ausztriában az újságírói gondosság kötelezettsége a médiatulajdonosokra és a média-munkásokra is vonatkozik.²¹³ Eszerint a médiatulajdonosok és az újságírók jogilag nem büntethetők, ha bizonyítani tudják, hogy gondosan jártak el. Az újságírók nem büntethetők olyan állítások közzététele miatt, amelyekről kiderül, hogy hamisak voltak, ha jelentős közérdek fűződött hozzájuk, és az újságírók ésszerűen gondolhatták, hogy azok igazak.

²⁰⁸ WRAGG i. m. (12. lj.) 83–109.

²⁰⁹ Paul WRAGG: Conclusions: European Visions of a Free and Regulated Press. In WRAGG–KOLTAY i. m. (202. lj.) 260–267.

²¹⁰ Sten SCHAUMBURG-MÜLLER: Danish Perspectives on Press Regulation. In WRAGG–KOLTAY i. m. (202. lj.) 25–50.

²¹¹ <https://www.medienstrafrecht.de/landespressegesetz>.

²¹² A műsorszolgáltatókra a 6. cikk, az újságírói-szerkesztői tartalommal rendelkező telemédiára a 19. cikk 1. bekezdése vonatkozik.

²¹³ Osztrák médiatörvény (Bundesgesetz vom 12 Juni 1981 über die Presse und andere publizistische Medien), 29. cikk.

Lengyelországban bizonyos etikai kötelezettségeket a lengyel sajtótörvény 10–12. cikkei állapítják meg, arra kötelezve az újságírókat, hogy „a sajtóanyagok gyűjtése és felhasználása során különös gondossággal és pontossággal járjanak el, különösen a valóságnak való megfelelés ellenőrzése és a forrás megjelölése érdekében”.²¹⁴

Luxemburgban a 2004. június 8-i, a médiában való szabad véleménynyilvánításról szóló törvény 10. cikke előírja, hogy az újságíróknak „a közlés előtt az észszerűség határain belül ellenőrizniük kell a tények igazságtartalmát, tartalmát és eredetét”. A törvény 12. és 13. cikke előírja az újságírók számára az ártatlanság védelmének tiszteletben tartását, vagyis azt az elvet, hogy „mindenkit ártatlannak kell tekinteni, amíg bűnössége be nem bizonyosodik”.

Olaszországban a közérdekű tényekről szóló információk fontosságának elképzelése szolgál a sajtószabadság és a magánélethez való jog közötti egyensúly megteremtésének fő alapjául. E tekintetben a törvényi szabályok úgy rendelkeznek, hogy a jelentős közérdekű vagy társadalmi érdekű hírek terjesztése nem ütközik a magánélethez való joggal, ha az információ, még ha részletes is, a tény eredetisége vagy az esemény bekövetkezésének konkrét módjának leírása, valamint az érintett személyek minősége miatt lényeges.²¹⁵ Ezenkívül tiszteletben kell tartani az ismert személyek vagy a közfeladatokat ellátó személyek magánéletét, ha a hírek vagy adatok nem relevánsak a szerepük vagy a közélet szempontjából. A fentiek nem érintik az újságírók megjegyzéseit és véleményét, mivel azokra az alkotmányosan mindenki számára biztosított információs és véleménynyilvánítási szabadság érvényes.²¹⁶ Az olasz semmitűszék többször is hangsúlyozta az egyéni (személyiségi) jogok és a sajtószabadság közötti egyensúly fenntartására vonatkozó elveket. Formalizálta és pontosította azt a három feltételt, amelyet a sajtószabadság gyakorlásának tiszteletben kell tartania a rágalmazásért való büntetőjogi és polgári jogi felelősség elkerülése érdekében.²¹⁷ A közzétett információnak relevánsnak kell lennie a nyilvánosság számára, és társadalmi jelentőséggel kell rendelkeznie. Másodsor, a közzétételnek „valóshűnek” kell lennie, bár ez nem vezet arra a kötelezettségre, hogy az állításoknak ténylegesen meg kellene felelniük a valóságnak: a valóshűség lehet téves, de őszintén vélelmezett, azonban az újságírók állításainak valótlansága nem lehet gondatlanság következménye. Ezenfelül a tényállítások közlésének kulturálnak kell lennie, ami azt jelenti, hogy az újságíróknak nem szabad túlzó módon kifejezniük magukat, és az objektivitás szempontját is szem előtt kell tartaniuk.²¹⁸

Franciaországban az újságírókra vonatkozó nemzeti kollektív szerződés előírja, hogy a tagok elismerik a szakmai etika fontosságát, valamint annak hasznosságát a nyilvánosság megbízható tájékoztatása szempontjából. Az ebben a megállapodásban rögzített szakmai elvek azonban nem alkotnak átfogó etikai szabályokat, mivel nem foglalkoznak

²¹⁴ Joanna KULESZA: Freedom of the Press and Press Regulation in Poland. In WRAGG–KOLTAY i. m. (202. lj.) 135–145.

²¹⁵ Olasz kódex a személyes adatok védelméről (Decreto legislativo 30 giugno 2003, n. 196), A.1 melléklet („Etikai kódex a személyes adatok kezeléséről az újságírói tevékenység gyakorlása során”).

²¹⁶ Uo. 6. cikk.

²¹⁷ Cass. Civ., I s. No 5259/1984.

²¹⁸ Pietro DUNN – Oreste POLLICINO: Freedom of the Press in Italy. In WRAGG–KOLTAY i. m. (202. lj.) 111–133.

fontos kérdésekkel, például az oknyomozás kérdéseivel vagy a megbízható és ellenőrzött információk keresésének szükségességével.²¹⁹

A törvényi szabályozásban megjelenő etikai kötelezettségek köre – a dán példát leszámítva – szűk, és elsősorban a rágalmozó és a magánélet sérelmét okozó állítások és információk közzétételének elkerülését célozza. Más esetekben az erkölcsi „kötelességek” szimbolikus elvek maradnak, amelyek közvetlenül nem képezhetik jogi eljárás alapját. A sajtó önszabályozását megvalósító testületek által alkalmazott kódexek a jogi szabályozásnál messzebbre is mehetnek a sajtó közérdekű feladatainak előírása tekintetében. Például az IPSO kódexe előírja a sajtó számára a pontos tájékoztatást: „a sajtónak ügyelnie kell arra, hogy ne közöljön pontatlan, félrevezető vagy eltorzított információt vagy képeket.”²²⁰ A pontosság és a korrektség, valamint a magánszféra védelme jellemzően szerepelnek Európa sajtó-önszabályozási kódexeiben,²²¹ azonban tényleges kötelező erő nélkül (a sajtó önszabályozásáról lásd III. fejezet 3. pont).

6.6. Az amerikai sajtószabadság sajátossága

A média közérdekű feladatokkal való megterhelése kötelező jogi szabályozás útján az Egyesült Államokban elképzelhetetlen. Még a válaszadási jog sem élte túl a szövetségi Legfelsőbb Bíróság vizsgálatát. A Miami Herald-ügyben²²² a Legfelsőbb Bíróság alkotmányellenesnek találta azt a floridai rendelkezést, amely a nyomtatott sajtótól megkövetelte, hogy adja meg a válasz lehetőségét azoknak a politikusi hivatalra jelölteknek, akiket személyes tulajdonságaikkal vagy hivatali tevékenységükkel kapcsolatosan az adott sajtótermékben valamilyen vád ért. A válaszadási jog biztosításának elutasítása az Első Alkotmánykiegészítés bevett értelmezése szerint szükségszerűen következik a sajtószabadság védelméből.²²³ A szabályozással szembeni bizalmatlanság mélyen gyökerezik az Első Alkotmánykiegészítés uralkodó értelmezésében.²²⁴ De azért Amerikában is akadnak európai módra gondolkodó szerzők, akik számára annak biztosítása, hogy az egyes közéleti kérdésekben a vélemények széles köre be legyen mutatva, indokolhatja az állami beavatkozást; a válaszadási jog biztosítása egy kézenfekvő eszköz lehet, amely e cél elérése felé mutat.²²⁵

²¹⁹ Guilhem GIL: Freedom of the Press in France. In WRAGG–KOLTAY i. m. (202. lj.) 51–74.

²²⁰ IPSO-kódex (175. lj.) 1. pont i) bekezdés.

²²¹ Lara FIELDEN: *Regulating the Press: A Comparative Study of International Press Councils*. Oxford, Reuters Institute, 2012, 65–70.

²²² Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo 418 US 241 (1974).

²²³ Russell L. WEAVER: *Understanding the First Amendment*. Durham, Carolina Academic Press, 6. kiadás, 2017, 257–261. (Magyarul: *Szólás- és vallásszabadság az Amerikai Egyesült Államokban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019).

²²⁴ A műsorszolgáltatásra vonatkoztatva az alkotmányos szólásszabadsággal összhangban lévőnek elfogadott, így egy ideig a gyakorlatban is létező válaszadási jog kivételt képez ez alól, lásd Red Lion Broadcasting Co. v. Federal Communications Commission 395 US 367 (1969); IV. fejezet 7.13. alpont.

²²⁵ Cass SUNSTEIN: A New Deal for Speech. 17(1) *Hastings Communications and Entertainment Law Journal* (1994–1995) 137–160.; Charles W. LOGAN: Getting Beyond Scarcity: A New Paradigm for Assessing the Constitutionality of Broadcast Regulation. 85(6) *California Law Review* (1997) 1687–1747.; Jerome A. BARON: Rights of Access and Reply to the Media in the United States Today. 25(1) *Communications and the Law* (2003) 1–12.

Az uralkodó amerikai sajtószabadság-felfogás libertárius, és nem a társadalmi felelősség elméletén alapul.²²⁶ Az egyéni szabadságot óvja, és aggodalommal tekint az állam részéről érkező szabályozás gondolatára – ebben a vonatkozásban nem tesz különbséget a szólás- és a sajtószabadság között. A sajtó közérdekű feladataira vonatkozó kötelezettségek a Hutchins-bizottság jelentését követően sem terjedtek el széles körben a szabályozásban. Azonban a fentiekben láthattuk, hogy bár ez utóbbi eszme Európában szinte egyeduralgoló, a törvényi szabályozás vagy a bíróságok gyakorlata alapján, a válaszadási jog biztosítását leszámítva, ebből ténylegesen nem következnek kötelezettségek. Ha nem a hangoztatott elvek, hanem a jog valósága felől közelítünk, akkor a sajtószabadság európai és amerikai felfogása között – a médiaszolgáltatások szabályozásának fontos kivételével – jelentős különbség nem fedezhető fel.

6.7. Az ideálok fontossága

A média alighanem soha nem lehet teljesen szabad, független és autonóm, elkerülhetetlenül érik politikai vagy gazdasági befolyások. Még ha létezhetne is olyan buborék, amely az újságírókat és a szerkesztőket még a munkahelyükként szolgáló médiumok tulajdonosainak szándékaitól is megóvná, akkor sem menekülhetnének a sajtóban dolgozók a saját világnézetüktől, politikai beállítottságától, elfogultságaitól. Nemcsak teljesen független, hanem szabályozásbeli korlátok nélkül működő média sem létezhet, és a médiabeli beszéd határainak megvonása szintén elkerülhetetlen. Csak a függetlenség és a korlátozatlanság hiánya mellett, azokat tudomásul véve lehetséges a sajtószabadság mibenlétéről gondolkodni.

A média nem szorítható rá arra, hogy a közérdeket szolgálja. El kell fogadnunk adottságként a média jellegéből fakadó akadályokat, amelyek gátolják abban, hogy a demokrácia alázatos szolgálója legyen, és azt is, hogy a jogi szabályozás alkalmatlan eszköz a média e szerepbe kényszerítésére. Indokolt lehet ilyen körülmények között a sajtószabadságot kiemelten védett jognak tekinteni? Egyértelműen igen, mert szabad média mellett a demokrácia még mindig sokkal egészségesebb lehet, mint nélküle. A jogrendszer feladata a média tekintetében lényegében arra korlátozódik, hogy a szabadsága biztosítása által lehetővé tegye a média számára, hogy az a közérdeket szolgálja, ha az úgy kíván tenni. Emellett persze a szabályozásnak a sajtószabadság gyakorlásával előidézhető károkkal szembeni fellépést is biztosítani kell a társadalom tagjai számára, vagy a közrend, a társadalmi béke és a nemzetbiztonság érdekében. A média pedig vagy a társadalom javára él a szabadságával, vagy más utat választ. A kép, ha csak egyetlen adott médiumot nézünk, általában nem fekete vagy fehér; egyetlen médiumban legtöbbször könnyűszerrel azonosíthatók a különféle elfogultságok, az objektív megközelítés és a függetlenség hiánya. De ha számos, egymással gazdasági és világnézeti, politikai értelemben is rivalizáló újság, médiaszolgáltatás közül választhatnak, akkor a polgárok tájékozódási szükségletei összességében kielégítésre találhatnak. Ebbe beleértendő a közönség azon tagjai

²²⁶ Mark A. GRABER: *Transforming Free Speech: The Ambiguous Legacy of Civil Libertarianism*. Berkeley, University of California Press, 1991; Steven J. HEYMAN: The Conservative-Libertarian Turn in First Amendment Jurisprudence. 117(1) *West Virginia Law Review* (2014) 231–434.

is, akik egyáltalán nem érdeklődnek a közügyek iránt, és azok, akik a politikai média mellett sportújságot vagy más tematikus lapot is szívesen kézbe vesznek, vagy böngésznek az interneten.

7. A média számára biztosított többletjogok

Amennyiben a médiának társadalmi felelőssége, illetve közérdekű kötelezettségei vannak, ezen elvárásokhoz többletjogokat is kell számára biztosítani annak érdekében, hogy a sajtószabadság gyakorlása – a média működtetése, tulajdonosainak gazdasági kockázatvállalása mellett – kellően vonzó maradjon. Ugyanakkor, amint az előző pontban láttuk, a média számára előírt közérdekű kötelezettségek ténylegesen a jogi szabályozásban csak szűk körben léteznek, a média többletjogait mégis elismerik az egyes jogrendszerek. Ennek oka az a remény, amely abból indul ki, hogy ezen előjogok biztosítása akkor is fontos, ha a médiapiac egyes vállalkozásai azokkal nem élnek, vagy élnek ugyan, de azzal nem a közérdeket szolgálják. E megközelítés mögött az a megfontolás áll, amely szerint a lehetőséget a többletvédelemre a média számára meg kell adni, függetlenül attól, hogy hány újságíró és milyen célból él vele, majd bízni kell abban, hogy lesznek olyan médiumok, amelyek e jogosultságokat a társadalom tájékoztatására és a hatalom ellenőrzésére használják majd.

7.1. Kit illetnek a média számára biztosított többletjogok?

Egyes jogrendszerek bizonyos szabályai – mint a forrásvédelemről szóló brit törvény²²⁷ – általános megfogalmazásúak, nemcsak a médiát védik, hanem bárkit, aki a nyilvánosság elé lép és közzéteszi véleményét. Ez nem indokolhatatlan megközelítés, hiszen a közvélemény tájékoztatását nemcsak a média, hanem az egyéni megszólaló is képes lehet ellátni. A legtöbb előjogot biztosító szabály azonban utal a médiára vagy az újságírókra. Ebben az esetben pedig a bíróságoknak kell dönteniük abban, hogy kit tekintenek az adott szabály hatálya alá tartozónak, csak a professzionális médiát, illetve újságírókat, vagy esetleg az amatőröket is, egészen akár a magányos bloggerekig és közösségi médiafelhasználóig, ha egyébként rendszeres tájékoztató tevékenységet végeznek az általuk elérhető felületeken. A kérdés megítélése attól függ, hogyan definiáljuk a médiát, illetve az újságírót. Oster és Coe 2.2. alpontban említett felfogásában²²⁸ az lenne a következetes értelmezés, hogy a média szűkebbre vont fogalma mellett csak azon újságírók gyakorolhatnák az egyes többletjogokat, akik a közérdekű tájékoztatás feladatát látják el, azonban a jogrendszerek egyelőre nem szűkítik le ilyen módon a média fogalmát, így a többletjogok gyakorlása is szélesebb kör számára biztosított.

²²⁷ Contempt of Court Act 1981, 10. szakasz. További példák a forrásvédelemhez való általános jogra: belga törvény az újságírói források védelméről (Wet van 07/04/2005 tot bescherming van de journalistieke bronnen), 2. cikk; finn törvény a véleménynyilvánítás szabadságáról a tömegmédiában (188. lj.) 16. cikk.

²²⁸ OSTER i. m. (1. lj.) 61–62.; COE i. m. (157. lj.) 424.

7.2. Milyen többletjogok illetik meg a médiát?

Edwin Baker defenzív és offenzív jogokra osztja a média számára biztosítható jogok körét. Az előbbieket a kormányzati beavatkozástól védik a médiát, az utóbbiak pedig többletjogokat biztosítanak számára a hírek, információk gyűjtése érdekében.²²⁹ Az EJEB gyakorlata is számos esetben foglalkozott e jogok határainak kérdéseivel, és az Európa Tanács ajánlása is magától értetődő lehetőségként említi a többletjogok állami biztosítását a média számára.²³⁰ Az egyes európai jogrendszereket áttekintve a többletjogok széles kínálata tárul a szemünk elé.

7.2.1. A média joga a függetlenségre

A média függetlensége teljes egészében soha el nem érhető ideál (3.2. alpont), ennek ellenére törekedni lehet rá. Az államtól, kormányzattól, állami szervektől való függetlenség a média olyan joga, amely külön törvényi rendelkezés híján is levezethető a sajtószabadságból.²³¹ A jogrendszer elsősorban az állami szervek részéről történő beavatkozási kísérletekkel szemben képes védelmet nyújtani a médiának.²³² A média azonban nem minden esetben akar az államtól valamennyi értelemben független lenni – amennyiben például egy lap szerkesztősége támogatásra érdemesnek tartja a kormányzat politikáját, vagy valamiféle előnyöket remél a vele való jó viszonyból –, ez pedig nem ellentétes a sajtószabadsággal; a függetlenség tehát semmiképpen sem kikényszeríthető kötelezettség.

Annál kevésbé lehet az, mivel a kormányzaton kívüli más, a sajtóra hatással bíró erőktől való függetlenséget a jogrendszer nem képes kikényszeríteni, legfeljebb egyes pontokon eszközöket adhat a média kezébe a külső beavatkozással szemben, amelyekkel az újságírók élhetnek, ha akarnak. Azonban ez a jogi védelem közel sem tökéletes. A kormányzati vagy állami szervek gyakorlata (például az, hogy mely újságírókat engedik be a sajtótájékoztatókra, mely újságíróknak szivárogtatnak ki fontos információkat bizonyos lojalitásért cserébe) úgy is korlátozhatja a média függetlenségét, hogy az nem sért törvényt. A piaci verseny nyomása alatt hozott rossz szerkesztői döntések külső kényszer nélkül is alááshatják a függetlenséget.²³³

A média nem lehet független például a saját tulajdonosától, de az újságíró autonómiáját a jogi szabályozás a tulajdonossal szemben is védheti (3.1. alpont). A média úgyszintén nem függetlenedhet a hirdetőitől, de a törvény előírhatja, hogy fizetett hirdetéseket ebbéli jellegük feltüntetésével szabad csak közölni (7.2.8. alpont). Az újságíró nem lehet független a saját véleményétől, szimpátiáitól, világnézetétől sem, az ebből fakadó esetleges elfogultságával szemben pedig a szakmai sztenderdek próbálnak meg valamiféle biztosítékokat meghatározni. A média függetlenségét a jogi szabályozás bizonyos mértékig

²²⁹ BAKER i. m. (65. lj.) 236–240.

²³⁰ Recommendation CM/Rec(2011)7 (5. lj.) 42., 70–73. bekezdés.

²³¹ GIBBONS i. m. (23. lj.) 35–38.

²³² OSTER i. m. (4. lj.) 85–86.; ECtHR gyakorlat: Manole and Others v. Moldova, no. 13936/02, 2009. december 17-i ítélet (final); Centro Europa 7 v. Italy, no. 38433/09, 2012. június 7-i ítélet [GC].

²³³ Lásd a 2020–2021-es amerikai elnökválasztást követő valótlan riportokat, Dominion Voting Systems v. Fox News Network, N21C-03-257, N21C-11-082.

tudja védeni, de kikényszeríteni nem. Így született meg a jelentős mennyiségű szakirodalom a média és a politika egészségtelen kapcsolatáról, a média politikai és más irányú elfogultságairól.²³⁴

Az EMFA több szempontból is igyekszik támogatni a média függetlenségét. Egyfelől, a tagállamok kötelezettségeként rögzíti, hogy azok „tisztelőben tartják a médiaszolgáltatók szakmai tevékenységeinek gyakorlása során megvalósuló tényleges szerkesztői szabadságot és függetlenséget. A tagállamok – beleértve nemzeti szabályozó hatóságait és szerveiket is – nem avatkozhatnak be a médiaszolgáltatók szerkesztői politikájába és szerkesztői döntéseibe, és nem próbálhatják meg befolyásolni azokat” [4. cikk (2) bekezdés]. Továbbá, az 5. cikkben rögzíti a közszolgálati médiaszolgáltatók független működésének bizonyos biztosítékait. Az online óriásplatformokkal szembeni előjogokat pedig csak azon médiaszolgáltatásoknak biztosítja, amelyek nyilatkoznak arról, hogy „szerkesztői szempontból függetlenek a tagállamoktól, politikai pártoktól, harmadik országoktól és harmadik országok által ellenőrzött vagy finanszírozott szervezetektől” [18. cikk (1) bekezdés c) pont]. E rendelkezések részben nem keletkeztek konkrét kötelezettségeket, legfeljebb egy kötelezettségszegési eljárásban lehet valamiféle szerepük (a tagállamok kötelezettségei a média függetlenségének a tisztelőben tartására), részben csak formális kritériumokat írnak elő, amelyek teljesülésével a tényleges függetlenség nem feltétlenül valósul meg (a közmédiára vonatkozó szabályok), részben pedig előjogokat biztosítanak a média számára, amelyekkel nem kötelező élniük (a platformok kötelezettségeire vonatkozó szabályok).

Az 5.3 alpontban említett, egyes orosz médiaszolgáltatókat érintő uniós tilalommal összefüggésben merült fel az érv, miszerint azok nem hivatkozhatnak alappal a véleménynyilvánítás szabadságára, mivel az állami szervekhez hasonlónak tekinthetők. Eszerint azon médiumok, amelyek valamely kormányzat közvetlen ellenőrzése alatt állnak, és nem rendelkeznek szerkesztői autonómiával, újságíróik nem függetlenek, nem tarthatnak igényt a véleménynyilvánítás szabadságához való jog védelmére.²³⁵ Joggal merülhet fel a kérdés, hogy egy kormány (vagy egy bizonyos állami szerv) által befolyásolt, finanszírozott és ellenőrzött médium hivatkozhat-e a sajtószabadság védelmére.

A médiaszabadságból kizárni azokat a médiumokat, amelyek egy kormányzat törekvéseivel szimpatizálnak, ugyanolyan önkényes és a médiaszabadságra nézve káros lenne, mint bárki mást kategorikusan kizárni a jog gyakorlásából. Ez olyan döntést feltételez, amely meghatározza, hogy ki rendelkezik a joggal, és ki nem, miközben az emberi jogok egyetemesek és egyenlők. Képzeljünk el egy bírósági döntést, amely kimondja: „a kormányzattal barátságos újságírók nem jogosultak a médiaszabadság gyakorlására” – ez rémisztően hangzik, annál is inkább, mert innen már csak egy lépés lenne, hogy egy kormányzati szerv hasonlóképpen nyilatkozzon egy ellenzéki szimpatizáns újságíróval

²³⁴ Lásd Nick DAVIES: *Flat Earth News*. London, Random House, 2008; Robert W. MCCHESENEY – Ben SCOTT (szerk.): *Our Unfree Press: 100 Years of Radical Media Criticism*. New York, New Press, 2004; Edwin C. BAKER: *Advertising and a Democratic Press*. Princeton, Princeton University Press, 1994.

²³⁵ Ilaria BURI – Isabel LERENO MONTEIRO GUEDES – Lucas BALLUFF: The European Union's RT and Sputnik Ban: Necessary and Proportionate? *DSA Observatory*, 2022. április 22., <https://dsa-observatory.eu/2022/04/22/the-european-unions-rt-and-sputnik-ban-necessary-and-proportionate>.

kapcsolatban. (Emellett az is megállapítható, hogy közvetlenül a kormány által ténylegesen ellenőrzött médiumok valóban nem hivatkozhatnak az emberi jogok védelmére, mivel a kormányoknak nem lehetnek emberi jogaik.)

A médiaszabadság illetően megkettőzése nemcsak azért értelmetlen, mert a sajtószabadság korlátairól szóló bírósági ítéletek teljesen más jellegű szempontokat vesznek figyelembe, mint a média szimpátiák vagy világnézet szerinti kategorizálása, hanem azért is, mert a szándékolttal ellentétes hatást váltana ki. Amikor Európában a médiaszabadságot elválasztják a véleménynyilvánítás szabadságától, akkor ez éppen a demokratikus nyilvánosság biztosítása érdekében történik: az újságíróknak egyes jogrendszerekben törvény által biztosított joga lehet, hogy titokban tartsák forrásaik kilétét, hogy egyébként jogellenes cselekményeket kövessenek el oknyomozásuk során, vagy, hogy védelmet kapjanak a médiatulajdonosok vagy a hirdetőik illetéktelen befolyásával szemben. Ezek a jogok akkor válnak élővé és szükségessé, ha a média a demokráciát szolgálja. Mi értelme lenne megfosztani a kormányt támogató médiát ezektől a jogoktól, és ezzel korlátozni a demokratikus nyilvánosságban betöltött súlyát? Ha egy, a kormányzattal barátságos újság vagy újságíró fel akarja emelni a hangját, közügyeket akar vizsgálni (akár ellenzéki politikusok visszaszűréseinek leleplezésével), miért kellene a jogrendszernek megakadályoznia ebben?

Be kell látni azt is, hogy a demokrácia függhet a médiától (amennyiben szabad sajtó nélkül nincs demokrácia), de a média nem függ a demokráciától: a média működik önkényuralmi rendszerekben is. Természetesen lehet példákat mutatni arra, hogy a média előmozdítja a demokrácia ügyét, de ez nem kötelezettség. Kétségtelen, hogy az EU tiltása által érintett orosz médiaszolgáltatók nem a médiaszabadság demokratikus normái szerint működtek, de ahogy láttuk, a média nem minden esetben köteles megfelelni ezeknek a normáknak (még Nyugat-Európában sem). Az is kétségtelen, hogy az egyes európai országok között jelentős különbségek fedezhetők fel abban a tekintetben, hogy meghatározó médiumaik mennyire képesek távolságot tartani a kormányzattól, vagy általában a politikai szférától. A sajtótermékek és a médiaszolgáltatások főszabályként – ez utóbbiak a tartalmukra vonatkozó speciális rendelkezések által korlátozva – bárhol lehetnek szabadon elfogultak, és követhetnek egy bizonyos politikai irányvonalat. Szabadságuk korlátozása nem indokolható pusztán erre hivatkozva, annak alapja csak az általuk közzétett tartalom jogellenessége lehet.

7.2.2. Az újságírói források védelme

A média, illetve az újságírók privilégiumai közé tartozik azon joguk, hogy nem kötelezhetők az információforrásaik felfedésére. Számos információ jut el bizalmas forrásoktól a médiához, és az ilyen informátorok csak névtelenül maradásuk garantálása esetén járulnak hozzá a közvélemény tájékoztatásához. A források titokban tartása integráns elemét képezi a sajtószabadságnak, ilyen garancia hiányában ugyanis a média számos közérdekű információtól elesne, és ez hátrányosan érintené a közönség tájékozódáshoz való jogát. Az információforrások védelme ugyanakkor nem lehet korlátlan, a közérdek védelme bizonyos esetekben éppen azt követeli meg, hogy az újságíró felfedje forrásának kilétét.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2000-ben ajánlást bocsátott ki az újságírókat megillető, a forrásaik felfedésére vonatkozó titoktartás jogáról.²³⁶ A kötelező erővel nem bíró ajánlás alapján az államoknak kifejezett és egyértelmű védelmet kell nyújtaniuk a média számára annak érdekében, hogy az információforrásaik névtelenek maradhassanak. E védelem azonban nem lehet korlátlan, a sajtószabadság legitim korlátai e jogra is vonatkozhatnak. A forrás felfedésére akkor lehet kötelezni a médiát, ha rendkívül nyomós közérdek, illetve az eset körülményei ezt kellőképpen igazolják. Nem tekinthető szükségesnek a felfedésre kötelezés, ha a bíróság általi kötelezésen kívül más mód is alkalmas lehet a forrás azonosítására, ha a titokban maradáshoz fűződő közérdek erősebb szempont a felfedéshez fűződőnél, vagy ha nyomós társadalmi érdek – például bűncselekmények megelőzése vagy a nemzetbiztonság – azt nem indokolja. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága azóta több dokumentumban is hangsúlyozta az újságírói forrásvédelmet²³⁷ mint a szólás szabadságának elengedhetetlen elemét, és az államokat a garanciák megerősítésére hívta fel.

Valamennyi EU-tagállam, továbbá az Egyesült Királyság jogrendje is biztosítja az újságírói források védelmét. Ahogyan említettük, az angol szabály megfogalmazása általános, bárki élvezheti e jogot, aki felelős valamely publikáció tartalmáért, és az egy blog-bejegyzés vagy közösségimédia-poszt is lehet. A törvény – a többi európai szabályozáshoz hasonlóan – a jog korlátait is megszabja: a forrás felfedésére kötelezhető a szerző, ha az szükséges az igazságszolgáltatás rendje, a nemzetbiztonság vagy a közrend védelme, illetve a bűncselekmények megelőzése érdekében.²³⁸

A német jogrendszerben is széles körben védettek az újságírói források, de az egyes törvények azt kifejezetten a média jogaként határozzák meg. A német alkotmánybíróság a már idézett Spiegel-döntésben rögzítette első ízben azt, hogy a források névtelenül maradása a média sajtószabadságból levezethető joga.²³⁹ Mind a büntetőeljárásról,²⁴⁰ mind a polgári peres eljárásról²⁴¹ rendelkező törvény biztosítja a forrásvédelmet a média számára. A francia jogrendszerben a sajtótörvénybe építették be a jogosultságot, értelemszerűen szintén csak a médiára vonatkozóan.²⁴² Az olasz jogrendszer is csak az újságírók jogaként ismeri el a forrásvédelmet, amely egyúttal a forrásukkal szemben – ha az igényt tart

²³⁶ Recommendation No. R(2000)7 of the Committee of Ministers to Member States on the right of journalists not to disclose their sources of information (Adopted by the Committee of Ministers on 8 March 2000, at the 701st meeting of the Ministers' Deputies). Ezt az ajánlást később a Recommendation 1950 (2011) on the protection of journalists' sources erősítette meg.

²³⁷ Recommendation CM/Rec(2016)4 on the protection of journalism and the safety of journalists and other media actors; Recommendation 2097 (2017) and Resolution 2141 (2017) on attacks against journalists and media freedom in Europe; Resolution 2213 (2018) on the status of journalists in Europe (adopted on 25 April 2018).

²³⁸ Contempt of Court Act 1981, 10. szakasz.

²³⁹ 20 BVerfGE 162, 176 (1966).

²⁴⁰ A büntetőeljárásról szóló német törvény (Strafprozeßordnung vom 07.04.1987, BGBl. I S. 1074, ber. S. 1319), 53. cikk 1. bekezdés 5. pont.

²⁴¹ A polgári peres eljárásról szóló német törvény (Zivilprozessordnung vom 05.12.2005, BGBl. I S. 3202, ber. 2006 I S. 431, 2007 S. 1781), 383. cikk 1. bekezdés 5. pont.

²⁴² Francia sajtótörvény (186. lj.) 2. cikk.

a névtelenségre – kötelező is.²⁴³ A forrásvédelem tehát nemcsak a médiának, hanem magának a forrásnak is a joga lehet, amelyet a médiával szemben követelhet, ha azt törvény vagy a médiával kötött megállapodása biztosítja a számára.

Valamennyi európai ország szabályozásának ismertetésére itt nem kerülhet sor, azonban megállapítható, hogy egységes európai megítélésre alkalmas szabályozási tárgykörrel van szó, az EJEB esetjoga pedig gazdag és koherens,²⁴⁴ ezért az egyes szabályozások nagyban hasonlítanak egymásra. Az EJEB gyakorlatából kirajzolódnak azon követelmények, amelyeket az állami szabályozásoknak teljesíteniük kell: 1. előzetes bírói felülvizsgálat lehetősége az e tekintetben hatáskörrel bíró hatóságok döntésével szemben, 2. a törvényi korlátozásnak az EJE 10. cikk 2. bekezdésében foglaltakkal összefüggésben kell állnia, azaz megfelelő indok kell a korlátozáshoz, 3. a korlátozás akkor lehetséges, ha a hatóságok számára nem áll rendelkezésre alternatív megoldás az adatok birtokába jutni, 4. a korlátozásnak arányosnak kell lennie, azaz a források feltárására csak kivételes esetekben kerülhet sor, amikor azt emberi életben, egészségben keletkező sérelem vagy különösen fontos közérdek indokolja, 5. a forrásvédelem alapján az iratok, dokumentumok, adathordozók átadásának megtagadását is lehetővé kell tenni, 6. a forrásvédelem jogának gyakorlása nem köthető bizonyítási teherhez.

Az EMFA a 4. cikkben maga is szabályozza az újságírói forrásvédelem kérdését. A rendelet szerint a „tagállamok biztosítják az újságírói források és a bizalmas kommunikáció hatékony védelmét” [4. cikk (3) bekezdés]. A tagállamok nem kötelezhetik a médiaszolgáltatókat vagy a szerkesztőség tagjait arra, hogy újságírói forrásokhoz vagy bizalmas kommunikációkhoz kapcsolódó vagy ezek azonosítására alkalmas információkat fedjenek fel, ahogy más olyan személyt sem, aki a médiaszolgáltatóhoz vagy annak szerkesztőségi tagjaihoz fűződő kapcsolata révén ilyen információval rendelkezhet [4. cikk (3) bekezdés a) pont]. A tagállamok nem tarthatják fogva, nem foghatják el, nem ellenőrizhetik a média munkatársait, nem figyelhetik meg, kutathatják át vagy foglalhatják le azok vállalati vagy magáningatlanait újságírói forrásokhoz, bizalmas kommunikációkhoz kapcsolódó vagy ezek azonosítására alkalmas információk megszerzése céljából [4. cikk (3) bekezdés b) pont]. Nem telepíthetnek továbbá intruzív megfigyelő szoftvereket e személyek által használt bármely anyagra, digitális készülékre, gépre vagy eszközre [4. cikk (3) bekezdés c) pont]. Az EMFA fontos új eleme a megfigyelőszoftverekkel kapcsolatos tilalmak nevesített rögzítése. A forrásvédelem és a rendelkezésben foglalt egyéb védelmi jogok csak az uniós vagy nemzeti jog által előírtak szerint, az Alapjogi Charta 52. cikk 1. bekezdésének és más uniós jognak megfelelő módon, közérdeken alapuló kényszerítő indok megléte esetén, arányos mértékben, és valamely igazságügyi hatóság vagy független és pártatlan döntéshozó hatóság előzetes engedélye mellett, illetve kellően

²⁴³ Olasz törvény az újságírói foglalkozás megszervezéséről (Legge 3 febbraio 1963, n. 69), 2. cikk 3. bekezdés.

²⁴⁴ Lásd más döntések mellett Goodwin (33. lj.); Voskuil v. the Netherlands, no. 64752/01, 2008. február 22-i ítélet; Financial Times Ltd and Others v. the United Kingdom, no. 821/03, 2009. december 15-i ítélet; Sanoma Uitgevers BV v. the Netherlands, no. 38224/03, 2010. szeptember 14-i ítélet [GC]; Telegraaf Media Nederland Landelijke Media BV and Others v. the Netherlands, no. 39315/06, 2012. november 22-i ítélet; Becker v. Norway, no. 21272/12, 2017. október 5-i ítélet; Sorokin v. Russia, no. 52808/09, 2022. augusztus 30-i ítélet.

indokolt kivételes és sürgős esetekben egy ilyen hatóság által indokolatlan késedelem nélkül utólag engedélyezett esetben korlátozhatók [4. cikk (4) bekezdés]. Kivételes esetben az intruzív megfigyelő szoftverek telepítésére is van lehetőség [4. cikk (5)–(7) bekezdés]. Minden esetben jogot kell biztosítani a hatékony bírói jogvédelemre [4. cikk (8) bekezdés].

7.2.3. A házkutatással és lefoglalással szembeni védelem

A forrásvédelemmel összefüggő, de attól különválasztva is értelmezhető jogosultság a házkutatásokkal és az újságírók által használt adathordozók, dokumentumok lefoglalásával szembeni védelem. Az efféle szabályok is széles körben elterjedtek, ezek nélkül a forrásvédelem joga könnyen kiüresedhetne. Példaként említhető a brit, a német vagy a francia rendelkezés,²⁴⁵ amelyek mindegyike az újságírók, illetve a média jogaként rögzíti a vonatkozó szabályokat, a szükséges korlátok felállítása mellett. Az EJEB gyakorlata e jog tekintetében szintén gazdag.²⁴⁶ Az EMFA pedig, mint fentebb láthattuk, uniós szinten szól a házkutatásokkal és a lefoglalásokkal szembeni védelemről, a forrásvédelemhez hasonlóan [4. cikk (3) bekezdés b) pont].

7.2.4. A bírósági eljárásokban való tanúskodási kötelezettség alóli mentesség

Egyes jogrendszerek a források védelmén túl – bizonyos korlátok között – mentességet biztosítanak az újságírók számára a bírósági eljárásokban való tanúskodási kötelezettségük alól, ha a bírósági beidézés indoka összefüggésben áll az újságírói tevékenységükkel.²⁴⁷

7.2.5. Belépési jogok

A hírek, információk gyűjtését támogatja az ún. belépési jogok (*access rights*) elismerése, amely a nyilvánosság elől egyébként elzárt vagy csak korlátozottan elérhető helyekre engedi belépni az újságírókat.²⁴⁸ Ilyenek lehetnek a büntetésvégrehajtási intézetek (börtönök), a bírósági tárgyalótermek, a kormányzati épületek, a Parlament épülete, a sajtótájékoztatók, illetve bármely olyan hely vagy intézmény, amelybe valamilyen okból, akár eseti jelleggel – a közügyekről szóló tájékoztatásra tekintettel – a média be kíván jutni.²⁴⁹

²⁴⁵ A brit Police and Criminal Evidence Act 1984, 13. szakasz; a büntetőeljárásról szóló német törvény (240. lj.) 97. cikk 5. bekezdés 1. pont; francia büntető törvénykönyv (Code de procédure pénale), 56. cikk 2. bekezdés.

²⁴⁶ Roemen and Schmitt v. Luxembourg, no. 51772/99, 2003. február 25-i ítélet; Ernst and Others v. Belgium, no. 33400/96, 2003. július 15-i ítélet; Nordisk Film & TV A/S v. Denmark, no. 40485/02, 2005. december 8-i befogadhatósági döntés; Tillack v. Belgium, no. 20477/05, 2007. november 27-i ítélet; Martin and Others v. France, no. 30002/08, 2012. április 12-i ítélet; Ressiot and Others v. France, no. 15054/07, 2012. június 28-i ítélet; Saint-Paul Luxembourg SA v. Luxembourg, no. 26419/10, 2013. április 18-i ítélet; Nagla v. Latvia, no. 73469/10, 2013. július 16-i ítélet; Stichting Ostade Blade v. the Netherlands, no. 8406/06, 2014. május 27-i befogadhatósági döntés; Ivaschenko v. Russia, no. 61064/10, 2018. február 13-i ítélet.

²⁴⁷ Lásd például a német büntető- és polgári eljárásjogi szabályokat: a büntetőeljárásról szóló német törvény (240. lj.) 53. cikk 1. bekezdés 5. pont; a polgári peres eljárásról szóló német törvény (241. lj.) 383. cikk 1. bekezdés 5. pont; spanyol alkotmány (85. lj.) 24. cikk 2. bekezdés.

²⁴⁸ A Bizottság (EU) 2021/1534 ajánlása (2021. szeptember 16.) az újságírók és más médiszakemberek védelmének, biztonságának és szerepvállalásának az Európai Unióban történő biztosításáról, (11)–(14), (19)–(23) bekezdés.

²⁴⁹ Például egy menekülttábor, lásd Szurovecz v. Hungary, no. 15428/16, 2020. február 24-i ítélet.

A média e joga sem korlátlan, szükséges esetben arányos mértékben korlátozható: a Pentikäinen-ügyben az EJEB elutasította az erőszakossá váló tüntetés helyszínét a rendőri felszólítás ellenére el nem hagyó újságíró kérelmét.²⁵⁰ A belépési jog nem minden esetben kifejezetten csak a médiát illeti meg: a Parlament karzata, a bírósági tárgyalóterem főszabályként mindenki számára nyilvános, de a médiát e helyeken is többletjogok illetik meg (például a felvétel- és interjúkészítés lehetősége). Más esetekben – egy börtönben vagy egy sajtótájékoztatón – csak a média munkatársai lehetnek jelen. A belépési jog egy sajátos esete a sajtótermék terjesztéséhez fűződő jog a nyilvánosság előtt elzárt helyeken: egy ügyben a katonai támaszponton érvényesített terjesztési tilalmat találta egyezményesértőnek az EJEB, amely megfelelő ok nélkül sújtott egy magazint.²⁵¹ Romániában a hatóságok és a közintézmények kötelesek rendszeresen sajtótájékoztatót tartani a közérdekű információk nyilvánosságra hozatalához, amelyre a média képviselőit hívják.²⁵²

7.2.6. Az oknyomozó újságírás védelme

Az újságírók egyik legfontosabb feladata az információk gyűjtése. Eközben könnyen kerülhetnek olyan helyzetekbe, amelyek felvetik a jogsértés gyanúját. Az oknyomozó újságírás egyik alapvető kérdése, hogy meddig mehet el az újságíró, megsértheti-e a törvényt, biztosítható-e számára mentesség a felelősség alól, ha a közérdekű információ megszerzéséhez szükséges a jogsértés.²⁵³ Egy előzetes döntéshozatali eljárásban az EU Bírósága úgy döntött, hogy az újságíró nem sérti meg a bennfentes kereskedelemről szóló rendelkezéseket bizalmas üzleti információk közzétételével, ha a nyilvánosságra hozatal az újságíró szakmájának gyakorlásához szükségesnek tekinthető, és megfelel az arányosság elvének.²⁵⁴

Az oknyomozó újságírói tevékenység védelme akár a jogellenes cselekedetek miatti felelősségre vonás alóli általános mentességre is kiterjedhet. Ilyen mentességet Európában egyedül Magyarországon foglaltak törvénybe. A szabályozás lehetővé teszi az oknyomozó újságírók mentesülését bármely felelősségre vonás alól, ha a jogsértést valamely közérdekű információ megszerzésével összefüggésben követték el, és az adott információ általuk nem, vagy csak aránytalan nehézséggel lett volna más módon megszerzhető.²⁵⁵ A jogsértés akár bűncselekmény is lehet; a mentesülés feltétele, hogy az újságíró által elkövetett jogsértés ne okozzon aránytalan vagy súlyos sérelmet, továbbá az információ megszerzésére ne a minősített adatok védelméről szóló törvény megsértésével kerüljön sor. A mentesülés nem terjed ki az újságíró jogsértő magatartásával okozott vagyoni kár megtérítésére irányuló igény polgári peres úton való érvényesítésére.

²⁵⁰ Pentikäinen v. Finland, no. 11882/10, 2015. október 20-i ítélet [GC]. Chris Wiersma: The „Disobedience” of Journalists at Public Assemblies: An Analytical Critique of the ECtHR’s Case Law from a Media Freedom Perspective. 38(4) *Nordic Journal of Human Rights* (2020) 261–278.

²⁵¹ Demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria, no. 15153/89, 1994. december 19-i ítélet.

²⁵² A román, közérdekű információkhoz való hozzáférésről szóló törvény (Legea 544/2001 privind accesul la informațiile de interes public).

²⁵³ Lásd Denis MULLER – Andrea CARSON: *Undercover Reporting, Deception, and Betrayal in Journalism*. Abingdon, Routledge, 2022.

²⁵⁴ A C-302/20 sz. M. A. kontra Autorité des marchés financiers-ügyben 2022. március 15-én hozott ítélet [GC].

²⁵⁵ Smtv., 8. §.

Az oknyomozó újságíró maga választhatja meg az információszerzés általa alkalmazott módját, és eközben joga van akár titokban tartani is az újságírói mivoltát.²⁵⁶ A titkos hangrögzítő eszközök használatára vonatkozó szabályok az egyes államokban igen eltérők, de megállapítható, hogy az ilyen módszerek használata a legtöbb államban illegálisnak minősül. Azonban, függetlenül attól, hogy az információ milyen módon szerezték meg, a jogellenesen rögzített anyag közzététele még mindig jogszerű lehet, ha közzététele a közérdeket szolgálja.²⁵⁷ Általános felhatalmazást a törvények ilyesmire nem adnak a média számára, de a bíróságok mérlegelhetik az ütköző érdekeket, és dönthetnek akár úgy is, hogy a média jogszerűtlen cselekmények eredményeként jutott hozzá valamely információhoz, annak közzététele mégsem volt jogsértő.²⁵⁸ Erre jutott például a német szövetségi legfelsőbb bíróság (Bundesgerichtshof) is egy döntésében, amikor kimondta, hogy az illegálisan készített – az eladásra szánt „organikus” csirkék nyomorúságos életkörülményeit bemutató – felvétel közzétételehez közérdek fűződött.²⁵⁹ Ugyanakkor az a körülmény, hogy az újságíró nem sértett jogot az információ megszerzésekor (miközben az azt számára átadó jogsértően járt el), még nem perdöntő, és a közzététele egyéb körülményeit is vizsgálni kell. Az újságírónak ismernie kell a vonatkozó szabályokat, és így tudnia kell, hogy forrása jogellenesen cselekedett.²⁶⁰

7.2.7. Az újságírók joga a biztonságra

Az újságíróknak joguk van a biztonsághoz, ahhoz, hogy munkájukat zavartalanul, zaklató körülményektől mentesen végezhessék. Ez magában foglalja a jogot a velük szemben elkövetett bűncselekmények hatékony és pártatlan felderítésére, a rendőrséggel, biztonsági szolgálatokkal és bíróságokkal való megfelelő együttműködésre a biztonságukat veszélyeztető körülmények fennállta esetén.²⁶¹ A nemzeti jogok e kérdések rendezését az általános hatályú (nem médiaspecifikus) szabályokra bízzák.

7.2.8. Az anonim véleménynyilvánítás

A beszélők névtelenül maradásának joga Európában nem szükségszerűen következik a sajtószabadság alkotmányos védelméből,²⁶² ez azonban nem zárja ki, hogy egyes jogszabályok vagy szerződéses megállapodások biztosítsák azt. Ez utóbbira az online kommunikációban számos példát találni – az újságírók névtelenül maradáshoz fűződő jogának elismerése ritkább. A svéd és a finn szabályozás biztosítja e jogot a kiadók és a médiaszolgáltatók számára, akik így megtagadhatják valamely szerzőjük azonosítását.²⁶³

²⁵⁶ Nordisk Film & TV A/S (245. lj.).

²⁵⁷ Jörg UKROW – Gianna IACINO: *Comparative Study on Investigative Journalism*. Saarbrücken, Institut für Europäisches Medienrecht, 2016, 60–63.

²⁵⁸ Radio Twist AS v. Slovakia, no. 62202/00, 2007. március 19-i ítélet; Nagla (246. lj.).

²⁵⁹ BGH, VI ZR 396/16, 2018. április 10-i ítélet.

²⁶⁰ Stoll (203. lj.) 144. bekezdés.

²⁶¹ A Bizottság (EU) 2021/1534 ajánlása (248. lj.) 4–10. bekezdés.

²⁶² Eric BARENDT: *Anonymous Speech: Literature, Law and Politics*. Oxford, Hart, 2016, 78–80.

²⁶³ Svéd törvény a sajtószabadságról (85. lj.) 3. cikk; finn törvény a véleménynyilvánítás szabadságáról a tömegmédiában (188. lj.) 16. cikk.

7.2.9. A szerkesztői függetlenség és a „belső” sajtószabadság

A sajtószabadság az újságírókat és a szerkesztőket elvben, bizonyos esetekben a sajtótermék vagy médiaszolgáltatás tulajdonosával és hirdetőivel szemben is megilletheti. A profitorientált működés miatt a hirdetői igényeknek való megfelelés szempontja fontossá válhat, és elmoshatja a határokat a valódi újságírói teljesítmény és a reklámok között, illetve befolyásolhatja az újságírói témaválasztást, egy adott téma megközelítésének módját.²⁶⁴ Csak kevés országban találunk ezt célzó szabályokat, és az azok által biztosított jogok – az ún. belső, azaz a média szervezetén belül érvényesülő sajtószabadság – köre sem túlzottan tág. A szerkesztői függetlenség kívánalma ilyen védelem nélkül valójában csak retorikai fogás lehet, hiszen különben hogyan is lehetne a szerkesztő független a munkahelyének tulajdonosától vagy a munkahelye fennmaradásához szükséges anyagi forrásokhoz hozzájáruló hirdetőktől? A szerkesztői függetlenség ebben az esetben legfeljebb a külső – például kormányzati – beavatkozástól való mentességet jelentheti. A belső sajtószabadság lényege az, hogy az újságíró ne legyen arra kötelezhető, hogy megtegyen vagy elmulasszon valamit, ami a szakmája professzionális követelményeivel vagy a médiaetikai normákkal ellentétes lenne, illetve, ha ellenáll az ilyen utasításoknak, akkor azért ne legyen munkajogi hátránnyal sújtható.²⁶⁵

Felvethető, hogy e szabályok ellentétesek lehetnek a sajtószabadság védelmével, hiszen a tulajdonosok szabadságát kétségkívül korlátozzák. Ezzel szemben Gibbons úgy vélekedik, hogy ha „a sajtó szabadságának bármiféle értelme van azon kívül, hogy a tulajdonosának szólásszabadságot vagy a lapindításhoz szükséges gazdasági jogosultságot biztosítson, akkor az a szerkesztői autonómiával való azonosulásban áll, a közérdeket szolgáló kommunikációra vonatkoztatva”.²⁶⁶

A francia sajtótörvény szerint:

Minden újságírónak [...] joga van elutasítani bármiféle nyomást, megtagadni a forrásai kiadását, és visszautasítani, hogy olyan cikkhez, műsorhoz vagy közös munkához adja a nevét, amelynek formáját vagy tartalmát a tudta nélkül vagy az akarata ellenére megváltoztatták. Nem kényszeríthető olyan tett elfogadására, amely ellentétes a cége vagy a kiadója etikai kódexének megfelelően kialakított szakmai meggyőződésével.²⁶⁷

A luxemburgi szabályozás hasonlóképpen biztosítja a jogot az újságírók számára, hogy a publikáció szerzőségük feltüntetése nélkül jelenjen meg akkor, ha azt jelentősen megváltoztatták.²⁶⁸

Ausztriában a média munkatársainak a fontos erkölcsi, politikai és vallási kérdésekben vallott meggyőződése védelmet élvez, ami a szellemi szabadságukat hivatott biztosítani. A védelem nem a társadalmi vagy az egyéni kérdésekkel kapcsolatos ideiglenes kije-

²⁶⁴ BAKER i. m. (234. lj.); MARIA EDSTRÖM – ANDREW T. KENYON – EVA-MARIA SVENSSON (szerk.): *Blurring the Lines: Market-Driven and Democracy-Driven Freedom of Expression*. Göteborg, Nordicom, 2016.

²⁶⁵ BAKER i. m. (65. lj.) 262–266.

²⁶⁶ THOMAS GIBBONS: Freedom of the Press: Ownership and Editorial Values. *Public Law* (1992) 279–299., 289.

²⁶⁷ Francia sajtótörvény (186. lj.) 2bis cikk.

²⁶⁸ Luxemburgi törvény a véleménynyilvánításról a médiában (188. lj.) 4. cikk.

lentésekre vagy véleményekre vonatkozik, hanem azokra az alapvető meggyőződésekre, amelyeket hosszú időn keresztül következetesen kifejeznek. Ez a védelem azonban nem érvényesül, ha ellentétes a médiaszervezet általános irányvonalával. Nem alkalmazható továbbá a mások által a hozzászólásokon vagy hírekben végrehajtott technikai vagy szerkesztői változtatásokkal kapcsolatos döntések megfellebbezéséhez. Emellett nem lehet megváltoztatni egy kifejezetten az újságíró neve alatt megjelent publikáció tartalmát az ő beleegyezése nélkül.²⁶⁹

Spanyolországban a törvény garantálja az újságírók függetlenségét a hivatásuk gyakorlása során. Ha a médium, amelynek dolgoznak, lényegesen megváltoztatja ideológiai irányultságát, jogosultak felmondani a munkaszerződésüket, és megkapják a törvény által a tisztességtelen elbocsátás esetére megállapított kártérítést. Továbbá megtagadhatják az erkölcsi elveikkel ellentétes információk terjesztését anélkül, hogy ezért bármilyen büntetést kapnának.²⁷⁰

Portugáliában az újságírókat nem lehet arra kényszeríteni, hogy véleményt nyilvánítsanak, vagy véleményt írjanak alá, vagy hogy tartózkodjanak ennek megtételétől, vagy hogy lelkiismeretükkel ellentétes szakmai feladatokat lássanak el.²⁷¹

Szlovéniában az újságírókat nem lehet elbocsátani a munkaviszonyukból, nem lehet felbontani a velük kötött szerződést, nem lehet csökkenteni a fizetésüket, nem lehet megváltoztatni a szerkesztőségi státuszukat, és nem lehet más módon rontani a helyzetüket a szakmai szabályoknak, kritériumoknak és normáknak megfelelő véleménynyilvánítás és állásfoglalás miatt.²⁷² Horvátországban hasonló szabályok érvényesek.²⁷³

Az Egyesült Királyságban a sajtó működését vizsgáló harmadik Royal Commission on the Press (1974–1977) felvetette a szerkesztői függetlenség garanciáinak kérdését, és megfogalmazott olyan elveket, amelyek egy leendő – végül meg nem született – jogi szabályozás alapjául szolgálhattak volna. A bizottság a szerkesztők alapvető jogaként határozta volna meg például azt, hogy visszautasíthassák a tulajdonostól érkező bármely anyag közlését, szabadon határozhatják meg a lap tartalmát, a költségvetésben rendelkezésre álló összegek felhasználásáról megkötésektől mentesen dönthessenek, elutasíthatnak bármely, a szerkesztési politikára vonatkozó tanácsot stb.²⁷⁴ Ugyan a belső sajtószabadság védelme azóta sem jelenik meg jogszabályi szinten az Egyesült Királyságban, a gyakorlatban akadnak jó példák e védelemre. Rowbottom megfelelő megoldásnak tartja a tulajdonostól független testület létrehozását, amely felhatalmazással bír fontos személyi döntések meghozatalára (például a főszerkesztő személyét illetően).²⁷⁵ Azt azonban ő is jelzi, hogy ezek a gyakorlatok megkerülhetők, és eleve csak a tulajdonos jóváhagyásával jöhetnek létre vagy maradhatnak fenn.

²⁶⁹ Osztrák médiatörvény (213. lj.) 2–5. cikk.

²⁷⁰ Spanyol törvény az információs szakemberek lelkiismereti klauzulájáról (Ley Orgánica 2/1997, de 19 de junio), 2–3 cikk.

²⁷¹ Portugál újságírótvény (Lei n.º 1/99, de 01 de Janeiro, Estatuto do Jornalista).

²⁷² Szlovén médiatörvény (Zakon o medijih, *Uradni list RS*, no 35/2001), 21. cikk.

²⁷³ Horvát médiatörvény (Zakon o medijima, N 59/04), IV. fejezet.

²⁷⁴ Lásd GIBBONS i. m. (266. lj.) 290.

²⁷⁵ ROWBOTTOM i. m. (59. lj.) 194–196.

A magyar szabályozás szabadságot biztosít a médiában dolgozóknak a tulajdonostól, illetve a reklámozóktól, támogatóktól való függetlenségre:

A médiatartalom-szolgáltató munkavállalója, vagy a médiatartalom-szolgáltatóval munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy jogosult a médiatartalom-szolgáltató tulajdonosától, valamint a médiatartalom-szolgáltatót támogató, illetve a médiatartalomban kereskedelmi közleményt elhelyező természetes vagy jogi személytől való szakmai függetlenségre és a médiatartalmak befolyásolására irányuló tulajdonosi vagy támogatói nyomásgyakorlással szembeni védelemre (szerkesztői és újságírói szabadság). Nem alkalmazható a munkajogi jogszabályokban meghatározott, illetve a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyból eredő joghátrány a médiatartalom-szolgáltató munkavállalójával, illetve vele munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személlyel szemben amiatt, mert megtagadta a szerkesztői és újságírói szabadságát csorbító utasítás végrehajtását.²⁷⁶

A szabályozás ellenére a tulajdonos továbbra is meghatározhatja a tulajdonában álló médium alapvető irányultságát, jellegét, de nem adhat az újságíróknak, szerkesztőknek közvetlen, a függetlenséget sértő utasítást. Ugyanakkor alkalmazásuk megkezdéséről a tulajdonos továbbra is teljesen szabadon hozhat döntést.²⁷⁷

Az EMFA a médiaszolgáltatók kötelezettségei között szól az újságírók és a szerkesztők belső szabadságáról. A rendelet szerint „a híreket és aktuális témákhoz kapcsolódó tartalmakat kínáló médiaszolgáltatóknak az általuk megfelelőnek ítélt intézkedéseket kell hozniuk a szerkesztői döntések függetlenségének biztosítása érdekében”. Az ilyen intézkedéseknek annak garantálását kell célozniuk, „hogy a szerkesztői döntéseket az érintett médiaszolgáltató által kialakított szerkesztői irányvonal mentén szabadon meg lehessen hozni,” továbbá annak biztosítására kell törekedniük, „hogy minden olyan tényleges vagy potenciális összeférhetetlenség fel van fedve, amely hatással lehet a hírek és az aktuális témákkal kapcsolatos tartalmak közlésére” [6. cikk (3) bekezdés]. A szabály a mikroállalkozásokra nem vonatkozik.

Azonban ez a rendelkezés valójában nem normatív erejű. A médiaszolgáltatóknak eleve „az általuk megfelelőnek ítélt intézkedéseket” kell meghozniuk, továbbá a nemzeti médiahatóságok ezen intézkedéseket nem felügyelhetik. A rendelkezés így tisztán az önszabályozás területére utalja a szerkesztői függetlenség biztosítását.²⁷⁸ Továbbá a szabály eleve csak a „híreket és aktuális tartalmakat” közzétevő médiumokra vonatkozik, holott a közvélemény formálásában a szórakoztató és egyéb tartalmak is jelentős szerepet játszanak.

A már az EMFA elfogadását megelőzően kihirdetett ajánlás²⁷⁹ egy katalógust tartalmaz a médiavállalkozásokon belüli önkéntes belső biztosítékokról, amelyek alkalmasak a rendeletben foglaltak megvalósítására. Többek között ilyennek tekinti az ajánlás a követ-

²⁷⁶ Smtv., 7. §.

²⁷⁷ Más lapra tartozik, hogy a szabály alkalmazására bíróság előtt hatálybalépése, 2011 óta nem került sor.

²⁷⁸ Mark D. COLE – Christina ETTELDORF: *European Media Freedom Act. Research for CULT Committee – European Media Freedom Act – Background Analysis*. Brussels, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, 2023, 31.

²⁷⁹ A Bizottság (EU) 2022/1634 (2022. szeptember 16.) ajánlása a médiaágazatban a szerkesztői függetlenséget és a tulajdonviszonyok átláthatóságát szavatoló belső biztosítékokról.

kezőket: szerkesztői küldetésnyilatkozat, a szerkesztőségek sokszínű és inkluzív összetételét előmozdító politikák, a kereskedelmi és a szerkesztői tevékenységek szétválasztását biztosító szabályok, az esetleges nyomásgyakorlás jelentésére szolgáló eljárások (amelyek lehetőséget biztosíthatnak a nyomásgyakorlási esetek anonim vagy bizalmas jelzésére), a kifogásolás joga (ami lehetővé teszi a szerkesztőség tagjai számára, hogy megtagadják a tudomásuk nélkül vagy akarataik ellenére módosított cikkek vagy egyéb szerkesztői tartalmak aláírását), a lelkiismereti okokra való hivatkozás lehetősége (ami védelmet nyújt a fegyelmi szankciókkal vagy a szerkesztőség azon tagjainak önkényes elbocsátásával szemben, akik elutasítják az általuk a szakmai normákkal ellentétesnek vélt feladatokat), a belső szabályok végrehajtását felügyelő etikai vagy felügyeleti bizottságok, a főszerkesztő kinevezéséért, autonómiájának és függetlenségének védelméért felelős testületek stb.²⁸⁰

Az EMFA javaslatával szemben, annak elfogadása előtt több médiapiaci szereplő is erőteljes kritikát fogalmazott meg a tulajdonosi jogok korlátozása miatt.²⁸¹ Az EMFA belső sajtószabadságot biztosító rendelkezésével szemben felvethető, hogy az nemigen fér össze a legtöbb uniós tagállam sajtószabadság-felfogásával, amely szerint a tulajdonos és az újságírók viszonyát nem szükséges jogszabályi keretek között rendezni. Továbbá a rendelkezés a belső sajtószabadság biztosítását a médiaszolgáltatók kötelezettségévé teszi, anélkül azonban, hogy szólna a szövegben említett jogok érvényesíthetőségéről vagy az esetleges szankciókról. A médiahatóságok vélhetően – és jó okkal – tartózkodnának a belső sajtószabadság vizsgálatától, így a rendelkezés legfeljebb az önszabályozás keretei között érvényesülhet.²⁸² Mindenesetre a rendelkezés formálisan differenciálja a sajtószabadság korábban nem szegmentált jogát a jogot gyakorló személyéhez igazodóan, és eszerint a médiatulajdonosok – a sajtószabadság „első számú” jogosultjainak – szabadsága jelentős korlátozás alá kerülhet az újságírók és a szerkesztők védelme érdekében, ez pedig izgalmas új fejleményekhez vezethet a sajtószabadság tartalmát illetően.

7.2.10. Adó- és egyéb kedvezmények, támogatások

A média számára biztosított többletjogosultságnak számíthatnak a különféle adókedvezmények is, amelyek a média működését közvetve, anyagi értelemben támogatják. Ilyen a nyomdai termékekre egyes országokban biztosított forgalmiadó-kedvezmény vagy az adókulcs csökkentett mértéke. Szintén ide tartozik a kedvezményes postai díjak meghatózása nyomdai termékek küldése esetén, ami a nyomtatott sajtót támogatja.²⁸³ Rowbottom ezeket közvetett támogatásnak tekinti – ehhez képest a média közvetlen állami támogatásban is részesülhet.²⁸⁴ A gazdasági nehézségekkel küzdő médiumok (különösen

²⁸⁰ Uo. 6–10. bekezdés.

²⁸¹ Clothilde GOUJARD: We're Fine as we Are, Press Tells EU as Brussels Plans Media Freedom Law. *Politico.eu*, 2022. szeptember 16., <https://www.politico.eu/article/eu-law-to-protect-media-freedom-scares-off-publishers>.

²⁸² COLE–ETTELDORF i. m. (278. lj.) 31.

²⁸³ BARENDT i. m. (109. lj.) 427–429.

²⁸⁴ ROWBOTTOM i. m. (59. lj.) 196–199. Lásd például a sajtó támogatásáról szóló 2004-es osztrák törvényt (Presseförderungsgesetz). A közügyekről hírt adó sajtó közvetlen állami támogatása különösen a skandináv országokban erős, lásd *Direct Media Subsidies to News Media – A Nordic Overview*. Nordicom, Fact-

a nyomtatott sajtó) rászorulhat az állami támogatásra, de ez felveti a pártatlan elosztás módjával kapcsolatos kérdést, illetve a politikai befolyásolás veszélyét.²⁸⁵ Ezenfelül értelemszerűen az EU állami támogatásokra vonatkozó szabályait is figyelembe kell venni: az Európai Unió működéséről szóló szerződés 107. cikke általában tiltja az állami támogatást, kivéve, ha az kivételesen indokolt.²⁸⁶

A médiapiac politikai befolyásolásának közvetett eszköze lehet az állami szervek hirdetéseinek önkényes elosztása. Ezzel az eszközzel a kormányzatok könnyedén élhetnek. A problémát felismerve az EMFA bizonyos alapvető normákat rögzít, például:

A közigazgatási szervek vagy szervezetek által a médiaszolgáltatóknak vagy online platformokat üzemeltető szolgáltatóknak állami hirdetésekhez vagy a médiaszolgáltatókkal vagy online platformokat üzemeltető szolgáltatókkal kötött, árubeszerzésre vagy szolgáltatásnyújtásra irányuló szerződésekhez – közvetlenül vagy közvetve – nyújtott közfinanszírozást, vagy bármely egyéb ellenszolgáltatást vagy előnyt átlátható, objektív, arányos és megkülönböztetésmentes – elektronikus úton, felhasználóbarát módon előzetesen nyilvánosan elérhetővé tett – kritériumokkal összhangban, nyílt, arányos és megkülönböztetésmentes eljárások útján kell odaítélni. [25. cikk (1) bekezdés]

7.3. *A média mint az általános hatályú szabályok elsődleges haszonélvezője*

A média nem csak a kifejezetten a számára biztosított többletjogokkal élhet. Az egyébként általánosan érvényesülő jogok, a felelősség alóli mentesülés esetei sok esetben elsősorban a média számára jelentenek tényleges előnyt; ennek magától értetődő oka az, hogy e szabályok a nyilvános beszédet kívánják védeni, és a média az, amelyik e joggal hivatászerűen, nap mint nap él. Ezenfelül a média képes jelentős kárt is okozni mások jogainak megsértésével, e két sajátosságból pedig természetesen adódik, hogy az általános hatályú jogszabályok alkalmazása esetén is a média az, ami a leggyakrabban él e jogokkal, illetve válik – jogvita esetén – peres féllé.

7.3.1. Információszabadság és hozzáférés kormányzati információkhoz

Az információszabadságról rendelkező törvények általánosan elterjedtek Európában, és bárki számára lehetővé teszik a közérdekű adatok megismerését.²⁸⁷ Közérdekű adatnak minősül az állami szervek, az önkormányzatok vagy más, közfeladatot ellátó szervek kezelésében lévő és tevékenységére vonatkozó, vagy közfeladatának ellátásával összefüggésben keletkezett olyan információ, amelynek nyilvánosságra hozatala nem korlátozott (például a nemzetbiztonság vagy a személyes adatok védelmének céljából). E törvények

sheet 2002:1, lásd <https://www.nordicom.gu.se/en/facts-analysis/nordic/factsheets/direct-media-subsidies-news-media-nordic-overview>.

²⁸⁵ Josef TRAPPEL: Media Subsidies: Editorial Independence Compromised? In Steven BARNETT – Judith TOWNEND (szerk.): *Media Power and Plurality: From Hyperlocal to High-Level Policy*. London, Palgrave Macmillan, 2015, 187–200.

²⁸⁶ State aid, https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid_en.

²⁸⁷ Lásd a brit Freedom of Information Act 2000; a szövetségi információkhoz való hozzáférésről szóló német törvény (Gesetz zur Regelung des Zugangs zu Informationen des Bundes vom 5. September 2005, BGBl. I S. 2722); olasz korrupcióellenes törvény (Legge 6 novembre 2012, n. 190), az információk közszolgálati nyilvánosságra hozataláról szóló törvény (Decreto legislativo 14 marzo 2013, n. 33).

nem kifejezetten a média számára biztosítanak többletjogosultságot, de világos, hogy a média képes igazán hatékonyan élni e számára is biztosított joggal.

A média tevékenysége körébe tartozik, hogy az adatok megszerzésére irányuló eljárással bajlódjon, a megszerzett információkat értelmezze, azokat a tájékoztatási tevékenysége során felhasználja. Jellemző, hogy az EJOB még akkor is a média szabadságára hivatkozott, amikor a kérelmező nem újságíró vagy sajtótermék kiadója, hanem egy civil szervezet volt: a közérdekű információ átadásának megtagadása sértheti mind a szólás, mind a média szabadságát.²⁸⁸ Ugyanakkor az információszabadságról szóló törvények nem írják elő a kormányzatok által kezelt valamennyi információhoz való hozzáférést, ilyen általános jog nincs.²⁸⁹ A jogellenesen megszerzett információk felhasználása esetén az oknyomozó újságírás számára biztosított védelem állhat rendelkezésre.²⁹⁰

7.3.2. A személyiségi jogok korlátozott érvényre juttatása

A nyilvános kommunikáció a személyiségi jogok közül leggyakrabban a hírnévhez és a becsülethez, valamint a magánélet védelméhez kapcsolódó jogokat sérti, így a sajtószabadság fontos elemeként tárgyalhatjuk az e jogokat védő szabályok indokolatlan, túlzó alkalmazásával szembeni védelmet.²⁹¹ Azon bírósági eljárások, amelyek alapvetően formáltak e terület joggyakorlatát, jellemzően médiabeli közlések nyomán indultak. Értelemszerűen az e jogok védelmére irányuló eljárásokban legtöbbször a média, és nem az egyéni beszélők szerepelnek az egyik oldalon.

Angliában a hírnévsértés miatti felelősség alóli mentesülés lehetőségét a Reynolds-ügyben született ítélet tágította ki.²⁹² A döntés értelmében a szólásszabadság védelmét bizonyos feltételekkel ki kell terjeszteni azokra az esetekre, amikor az alperes közérdeklődésre számot tartó témában téves állításokat tesz közzé. A „közzététel” értelemszerűen leggyakrabban – bár nem szükségszerűen kizárólagosan – a média által megjelentetést jelenti. Ugyanakkor a döntés által megjelölt, tíz vizsgálható körülményt felsoroló lista, amelyet a konkrét eset tényeitől függően szükséges figyelembe venni a mentességről szóló döntéshez, teljes egészében kizárólag a professzionális médiavállalkozásokra nézve értelmezhető.²⁹³

²⁸⁸ Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary, no. 37374/05, 2009. április 14-i ítélet.

²⁸⁹ OSTER i. m. (4. lj.) 95-101.

²⁹⁰ Lásd 7.2.6. alpont, továbbá UKROW–IACINO i. m. (256. lj.) 36–37., 63–66.

²⁹¹ Recommendation CM/Rec(2011)7 (5. lj.) 97. bekezdés.

²⁹² Reynolds v. Times Newspapers Ltd [2001] 2 AC 127.

²⁹³ A vizsgálendő körülmények: 1. A vád súlya. Minél súlyosabb a vád, annál nagyobb a köz félretájékoztatásának és az illető személy sérelmének a veszélye, ha alaptalannak bizonyul. 2. Az információ természete, illetve az, hogy milyen mértékben számít közügynek. 3. Az információ forrása. Egyes információközlők nem bírnak közvetlen ismeretekkel az eseményekről. Mások a saját sérelmeikre keresnek orvoslát, vagy megfizetik őket a történeteikért. 4. Az információ ellenőrzése érdekében tett lépések. 5. Az információ státusza. Lehetséges, hogy a vád már korábban is vizsgálat tárgya volt, ami nagyobb tiszteletet parancsol. 6. Az ügy sürgőssége. A hír gyakran romlandó árucikk. 7. Az, hogy megszóltatták-e a felperest. Lehetséges, hogy olyan információk birtokában van, amivel mások nem rendelkeznek, vagy amit mások nem hoztak nyilvánosságra. A felperes megszóltatására nincs szükség minden esetben. 8. Az, hogy a cikk tartalmazta-e a felperes álláspontjának lényegét a történettel kapcsolatban. 9. A cikk hangvétele. Egy újság feltehet kérdéseket is és

A Defamation Act 2013 jelentős módosította a hírnévvédelem angol szabályozását. A törvény a közérdekű ügyekben közzétett állítások vonatkozásában mentességet biztosít,²⁹⁴ aminek feltétele az, hogy a közlemény közérdekű ügyre vonatkozzon és a közlétevéő megalapozottan gondolja azt, hogy a közlemény közzététele is a közérdeket szolgálja; mindez megint csak elsősorban a média számára alkalmazható rendelkezés. A magánélet védelmével kapcsolatban szintén egy sor fontos és a személyiségi jog tartalmát alakító döntés született az elmúlt években az Egyesült Királyságban, kivétel nélkül a média alperessége mellett.²⁹⁵ Írországban a Defamation Act 2009 szerint a „tisztes és észszerű közzététel” esetén mentesülhet a beszélő a közéleti szereplőkkel szembeni rágalmozási ügyekben; ez a szabály törvényi szintre emelte az angol Reynolds-döntés legtöbb elemét.²⁹⁶ A német alkotmánybíróság is számos fontos, a nyilvánosság kereteit tágító döntést hozott a hírnév- és magánszféra-védelem körében, miközben sem a német polgári, sem pedig a büntető törvénykönyv nem tesz kifejezett említést a nyilvánosság vagy a média szabadságáról.²⁹⁷ Hasonlóképpen az EJB gyakorlatában is számos esetben szerepel kérelmezőként a média vagy az újságíró (a 10. cikk megsértésére hivatkozva),²⁹⁸ illetve olyan személyek, akik a magánéletük megsértésére (az EJEE 8. cikkére) hivatkoznak, és arra, hogy az eljárásban érintett állam hatóságai nem védtek meg a médiával szemben.²⁹⁹

Európa egyes országaiban törvényi rendelkezések is kifejezetten többletjogot biztosítanak a média számára a személyiségi jogi igényekkel szemben. Ausztriában a médiatörvény alapján a megsértett fél nem érvényesítheti jogát, ha a publikáció közreadásához nyomós közérdek fűződött, és a megfelelő újságírói alaposság mellett elegendő indok volt ahhoz, hogy a sérelmes állítást igaznak tekintsék.³⁰⁰ A lengyel sajtótörvény 12. cikke értelmében az újságírók még hamis állítások közreadása esetén is mentesülnek a felelősség alól, ha tisztességesen és kellő óvatossággal jártak el. Luxemburgban, ha egy kiadvány sérti valamely személy hírnevét, a kiadót nem terheli felelősség, ha bizonyítani tudja, hogy megfelelő indoka volt igaznak tartani a közreadott tényeket, a nyilvánosságnak pedig jogában állt azok megismerése.³⁰¹ A portugál büntető törvénykönyv alapján mentesül a felelősség alól az, akinek a hamis állítások közzétételekor nyomós indoka volt arra, hogy

kivizsgálásra buzdíthat. Nem feltétlenül szükséges tényállítások formájában közreadni a vádakat. 10. A kiadás körülményei, ideértve az időzítést is.

²⁹⁴ Defamation Act 2013, 4. szakasz.

²⁹⁵ Campbell v. MGN Ltd [2004] UKHL 22; Mosley v. MGN Ltd [2008] EWHC 1777 (QB); Douglas v. Hello! [2005] EWCA Civ 595; PJS v. News Group Newspapers Ltd [2016] UKSC 26; ZXC v. Bloomberg LP [2022] UKSC 5.

²⁹⁶ Eoin CAROLAN – Ailbhe O'NEILL: *Media Law in Ireland*. Dublin – Haywards Heath, Bloomsbury Professional, 2010, 165–181.

²⁹⁷ BVerfGE 82, 272, 1 BvR 1165/89 (Stern/Strauß-döntés); BVerfGE 30, 173; 1 BvR 435/68 (Mephisto-döntés); BVerfGE 7, 198, 1 BvR 400/51 (Lüth-döntés).

²⁹⁸ Lingens (33. lj.); Castells v. Spain, no. 11798/85, 1992. április 23-i ítélet; Bladet Tromsø (33. lj.); Axel Springer (83. lj.).

²⁹⁹ Karhuvaara and Iltalehti v. Finland, no. 53678/00, 2004. november 16-i ítélet; Kuliš v. Poland, no. 15601/02, 2008. június 18-i ítélet; Peck v. the United Kingdom, no. 44647/98, 2003. január 28-i ítélet; Von Hannover (83. lj.).

³⁰⁰ Osztrák médiatörvény (213. lj.) 6. cikk 2. bekezdés 2.b) alpont.

³⁰¹ Luxemburgi törvény a véleménynyilvánításról a médiában (188. lj.) 17. cikk 1.b) bekezdés, luxemburgi büntető törvénykönyv (Code pénal), 443. cikk.

az állításokat igaznak higgye, és jóhiszeműen járt el.³⁰² Szintén mentesülhet a büntetőjogi felelősség alól a média Olaszországban, ha a tájékoztatáshoz, illetve az eltérő vélemény megfogalmazásához való jogát gyakorolta.³⁰³ Az olasz bírósági gyakorlat ezt a szabályt kiterjesztette a polgári jogi személyiségvédelmi eljárásokra is azzal, hogy bárki hivatkozhat rá, aki a médiában sérelmes állításokat tett közzé, tehát nem csak az újságírók számára áll nyitva ez a védelem.³⁰⁴ Észtországban a publikáció által szolgáltat közérdek szempontja nyújthat mentességet a polgári jogi felelősség alól.³⁰⁵ Azon országokban, ahol nem szól törvényi szabály a média számára biztosított kedvezményekről, a bíróságok ettől függetlenül képesek lehetnek arra, hogy a közügyek vitái számára széles körű szabadságot biztosítsanak, praktikusán elsősorban a média védelmében.

Említést érdemel még az EU 2024-ben elfogadott irányelve a megalapozatlan vagy visszaélészerű bírósági eljárásokra vonatkozóan, amelynek célja, hogy visszaszorítsa a közéleti részvétel korlátozásának céljával indított pereket.³⁰⁶ Az irányelv nem csupán a személyiségvédelmi célú, és újságírók részvételével zajló eljárásokra vonatkozik, hanem bármely beszélőt védeni kíván, de a gyakorlatban elsősorban ezen típusú eljárások és a média munkatársai lehetnek érintettek.

7.3.3. Korlátozott adatvédelem

A személyes adatok védelme szintén a nyilvános kommunikáció korlátja lehet. Az EU-n belül elsősorban a minden tagállamban közvetlenül érvényesülő GDPR szabályozza a vonatkozó kérdéseket, de azon túl mindenhol megtalálhatók a további, csak az adott államban kötelező törvényi szabályok. A GDPR 85. cikke kifejezetten nevesíti – más kivételek mellett – az „újságírási célt”, amely kivételt enged az adatvédelem szigorú előírásai alól:

- (1) A tagállamok jogszabályban összegegyeztetik a személyes adatok e rendelet szerinti védelméhez való jogot a véleménynyilvánítás szabadságához és a tájékozódáshoz való joggal, ideértve a személyes adatok újságírási célból, illetve tudományos, művészi vagy irodalmi kifejezés céljából végzett kezelését is.
- (2) A személyes adatok újságírási célból, illetve tudományos, művészi vagy irodalmi kifejezés céljából végzett kezelésére vonatkozóan a tagállamok kivételeket vagy eltéréseket határoznak meg a II. fejezet (elvek), a III. fejezet (az érintett jogai), a IV. fejezet (az adatkezelő és az adatfeldolgozó), az V. fejezet (a személyes adatok harmadik országokba vagy nemzetközi szervezetek részére történő továbbítása), a VI. fejezet (független felügyeleti hatóságok), a VII. fejezet (együttműködés és egységesség) és a IX. fejezet (az adatkezelés különös esetei) alól, ha e kivételek vagy eltérések szükségesek ahhoz, hogy a személyes adatok védelméhez való jogot össze lehessen egyeztetni a véleménynyilvánítás szabadságához és a tájékozódáshoz való joggal.

³⁰² Portugál büntető törvénykönyv (Código Penal Português), 180. cikk 2.b) bekezdés. Lásd Cameron DOLEY – Alastair MULLIS (szerk.): *Carter-Ruck on Libel and Privacy*. London, LexisNexis Butterworths, 6. kiadás, 2010, 1299.

³⁰³ Olasz büntető törvénykönyv (Codice di procedura penale), 51. cikk. Lásd DOLEY–MULLIS i. m. (302. lj.) 1239.

³⁰⁴ DOLEY–MULLIS i. m. (302. lj.) 1241.

³⁰⁵ Law of Obligations Act, 1046. cikk 1. és 2. bekezdés. Lásd DOLEY–MULLIS i. m. (302. lj.) 1187.

³⁰⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1069 irányelve (2024. április 11.) a közéletben részt vevő személyeknek a nyilvánvalóan megalapozatlan keresetekkel vagy visszaélészerű bírósági eljárásokkal („közéleti részvételt akadályozó stratégiai perekkel”) szembeni védelméről.

A 85. cikk (1) bekezdése a véleménynyilvánítás egyik formájaként említi az újságírást, azaz világos, hogy a tagállam által meghatározható kivételek a médián túli más beszélőkre is vonatkozhatnak.³⁰⁷ Hasonló a helyzet a törléshez való (más néven: az elfeledtetéshez való) jog esetében, ahol a GDPR 17. cikk (3) bekezdés a) pontja a személyes adat törléséhez való jog biztosításának kötelezettsége alóli kivételként említi azt az esetet, ha „az adatkezelés szükséges a véleménynyilvánítás szabadságához és a tájékozódáshoz való jog gyakorlása céljából”. De az is egyértelmű, hogy ezekkel a kivételekkel leggyakrabban, tevékenységének jellegénél fogva, a média képes élni.³⁰⁸

7.3.4. Szerzői jogi kivételek

A szerzői jog szabályozása szintén széles körben harmonizált terület az EU-n belül. Tájékoztatási feladataira tekintettel a média mentesülhet a szerzői művek szigorú védelmének és egy mű felhasználásához való szerzői hozzájárulás megszerzésének követelménye alól. Az EU irányelve nevesíti is a médiát, illetve rögzíti a tájékoztatási célt és a napi eseményekről szóló tudósításokat, amelyek megalapozzák a szerzői művek szabad és ingyenes felhasználását.³⁰⁹ Az irányelv lehetőséget ad a tagállamoknak a kivételek biztosítására, amivel azok élnek is.³¹⁰

7.3.5. A belső visszaélések bejelentőinek védelme

A belső visszaélések bejelentőit (az elterjedt angol kifejezéssel: *whistleblower*) védelem illeti meg, hogy ne érje őket retorzió amiatt, mert rávilágítottak olyan túlkapásokra, amelyek feltárása a közérdeket szolgálja. Az EU joga védelmet biztosít azoknak, akik az uniós jog valamelyik tagállambeli megsértéséről tesznek bejelentést.³¹¹ E bejelentők, ha elszánták magukat a cselekvésre, értelemszerűen vagy az adott kérdésben hatáskörrel bíró állami hatósághoz, vagy a médiához tudnak fordulni. A francia jogrendszer külön védelmet biztosít a számukra.³¹² A bejelentők védelme nem a média joga, hiszen a média névtelenül maradásukat a forrásvédelem jogán keresztül képes biztosítani, de az őket védő szabályoknak közvetve a média is a kedvezményezettje, mivel nagyobb eséllyel jut hozzá fontos és közlésre érdemes tartalomhoz. Külön pikáns probléma, amikor újságírók válnak visz-

³⁰⁷ Kilenc európai ország vonatkozó szabályozásának áttekintését lásd *Journalism and Media Privilege*. Strasbourg, European Audiovisual Observatory, 2017; Benjamin WONG: The Journalism Exception in UK Data Protection Law. 12(2) *Journal of Media Law* (2020) 216–236.

³⁰⁸ Lásd Päivi Korpisaari: The Journalistic Exemption in Personal Data Processing. In Taina Pihlajarinne – Anette Alén-Savikko (szerk.): *Artificial Intelligence and the Media: Reconsidering Rights and Responsibilities*. Cheltenham, Edward Elgar, 2022, 61–91.

³⁰⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról, 5. cikk (3) bekezdés c) pont.

³¹⁰ Lásd a brit Copyright, Designs and Patents Act 1988, 30. szakasz 2. bekezdés, további kilenc európai ország vonatkozó szabályozásáról lásd *Journalism and Media Privilege* (307. l.).

³¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1937 irányelve (2019. október 23.) az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről.

³¹² Francia korrupcióellenes törvény (Loi n° 2016-1691 du 9 décembre 2016 relative à la transparence, à la lutte contre la corruption et à la modernisation de la vie économique), francia büntető törvénykönyv (245. l.) L.122-9 cikk.

szaélések „bejelentőivé”. A német Walraff/*Bild*-eset egy fedésben lévő újságíró cikke nyomán indult: a személyazonossága felőli megtevesztés – ami által beépült egy másik szerkesztőségbe – az információk megszerzéséhez szükségesnek, így a sajtószabadság által védett tevékenységnek minősült.³¹³ Az EJEB pedig olyan ügyekben hozott döntéseket, amelyekben az újságírók saját munkáltatóik visszaéléseire hívták fel a nyilvánosság figyelmét; az EJEB döntései az újságírókat védtek munkáltatójuk szankcióitól.³¹⁴

7.3.6. A megfigyeléssel szembeni védelem

Az újságírók technikai eszközökkel vagy más módon való megfigyelése aggályos lehet, ha annak nincsenek a törvényben rögzített megfelelő indokai. A jogosulatlan megfigyeléssel szembeni védelem általános állampolgári jog, de az információgyűjtés folyamatában az újságírók számára kiemelt jelentőséggel bír.³¹⁵ Az alapvető normák európai szinten rendeztek az EMFA által. A rendelet előírja, hogy az újságírókat és családtagjaikat a közérdeken alapuló kényszerítő ok nélkül az állami hatóságok nem hallgatják le vagy figyelhetik meg [4. cikk (2) bekezdés b)–c) pont].

7.3.7. A mástól származó információk továbbadása számára biztosított védelem

Ha a média hitelesen és pontosan tájékoztat arról, hogy valaki valamit mondott, közölt, amely közlés valamely közügy megvitatásához kapcsolódik, akkor a média mentesülhet a felelősség alól, még abban az esetben is, ha az általa továbbított információ egyébként jogsértő. Például, ha a média által közvetített megszólalás megsérti valakinek a hírnévvédelemhez való jogát, akkor az eredeti megszólaló természetesen perelhető, de a média – ha a tudósítására vonatkozó feltételek keretei között maradt – nem. Ez az elv szűkebb-szélesebb körben érvényesül számos európai országban,³¹⁶ illetve az EJEB gyakorlatában is.³¹⁷

Hasonlóképpen, a média nem köteles minden esetben ellenőrizni az általa szerzett információk helyállóságát, például, ha azok tudományos közleményben jelentek meg, hivatalos forrásból származnak, és az újságírónak nem volt alapos oka kételkedni azok valódiságában. Az EJEB kiemelte, hogy a médiának általában jogában áll, hogy a közéleti kérdésekről szóló nyilvános vitához való hozzájárulás során a hivatalos jelentések tartalmára támaszkodjon anélkül, hogy önálló kutatást végezne.³¹⁸ Ugyanakkor az újságíróknak jóhiszeműen és az információgyűjtés során szakszerűen kell eljárniuk, a tényeket pedig megbízható források segítségével kell ellenőrizniük. Ha a körülmények arra utal-

³¹³ BVerfGE 66, 116; 1 BvR 272/81 (Walraff/*Bild*-döntés); BARENDT i. m. (109. lj.) 441–444.

³¹⁴ Guja v. Moldova, no. 14277/04, 2008. február 12-i ítélet; Wojtas-Kaleta v. Poland, no. 20436/02, 2009. július 16-i ítélet; Matúz v. Hungary, no. 73571/10, 2014. október 21-i ítélet; Halet v. Luxembourg, no. 21884/18, 2021. május 11-i ítélet. Az EJEB-gyakorlatról lásd LENDVAI Gergely Ferenc – HUSZÁR Daniella – BÁLINT János: *A whistleblowing mint védett beszéd védelme az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. Iustum Aequum Salutare*, 2024/2., 99–119.

³¹⁵ A brit szabályozásról lásd ROWBOTTOM i. m. (8. lj.) 236–238.

³¹⁶ Lásd a brit Defamation Act 1996, 14–15. szakasz és Schedule 1 („qualified privilege”).

³¹⁷ Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, no. 13778/88, 1992. június 25-i ítélet; Bladet Tromsø (33. lj.); Thoma (33. lj.); Selistö (201 lj.).

³¹⁸ Bladet Tromsø (33. lj.) 72. bekezdés.

tak, hogy az újságíró számára információforrásként szolgáló személyek által közölt állítások pontatlanok, akkor különösen aprólékos ellenőrzésre van szükség az állítások valóságát illetően.³¹⁹

A tudósítás, a mástól származó információ továbbadásának – a magyar Polgári Törvénykönyv szóhasználatában: a híresztelésnek – a védelmére nem feltétlenül kizárólag a média hivatkozhat, de a gyakorlatban jellemzően a médiát védi, illetve az egyes bíróságok, alkotmánybíróságok is a médiára tekintettel tágitják a merevebb törvényi szabályozás kereteit.³²⁰

7.4. Az állampolgári újságírás és a közérdek szolgálata

Ahogy a 3.3. alpontban tárgyaltuk, egyes szerzők szerint a jogrendszereknek az állampolgári újságírók számára is szükséges lenne biztosítani a hagyományos média rendelkezésre álló előjogokat, ezzel párhuzamosan pedig indokolt lenne megvonni azon médiumoktól, amelyek nem látják el a közügyeket érintő tájékoztatás feladatát. E megközelítés nem jelenti ki, hogy valamennyi médiaterméknek a közérdeket kellene szolgálnia, csupán a médiaszabadság kettéválasztását javasolva többletjogokat adna azoknak, amelyek a közéleti tájékoztatásban való részvételt vállalják. A közéleti tartalmakat valóban fokozottabb védelemben részesítik a bíróságok, de ez a tartalom jellegéből, nem pedig a beszélő személyéből fakad, azaz a médiának nincs többletjoga más beszélőkhöz képest a szabad beszéd határai tekintetében, ahogyan többletkötelezettségei sincsenek. Ez a többletvédelem pedig – például a rágalmozási vagy a magánszféra-védelmi eljárásokban – már most is megillet minden beszélőt, nem csak a hagyományos médiát.

Ahhoz, hogy a jogi felelősség elkerülhető legyen, a média magatartása, jóhiszeműsége, gondos eljárása a jogalkalmazó szerv által vizsgálható, például személyiségvédelmi ügyekben. De az etikai mércék, illetve azok betartása nemcsak a profi újságírók, hanem elvben a bloggerek és a közösségi média felhasználói számára is biztosíthatnának kedvezményeket, ha a joggyakorlat e tekintetben nyitottabb lenne, és a hagyományos média szereplőin túl, messzebbre is tekintene. Az általános etikai mércék vagy a jóhiszeműség elvárása nem szükségszerűen csak hivatásrendi kódexekben rögzítve lehetnek érvényesek vagy erkölcsi normaként azonosíthatók.

A többletjogok exkluzivitásának biztosítására a professzionális, hagyományos média számára jó okok hozhatók fel. Ha a nyilvánosság bármely szereplője számára biztosítjuk a többletjogok gyakorlását, akkor e jogokkal könnyedén vissza is lehet élni, elnehezítve a bűncselekmények felderítését (például a forrásvédelem vagy a házkutatással szembeni védelem alkalmazásával), vagy telezsúfolva a tárgyalótermeket és sajtótájékoztatókat (ha a közügyekről írni kívánó közösségimédia-felhasználók is bemehetnének oda). Ha „bárki”, azaz potenciálisan a nyilvánosság bármely szereplője hivatkozhat e jogokra, akkor a többletjogok jellege átalakul, és azok általánosan érvényesülő jogokká válnak. Ennek pedig részben természetes, részben a közérdeket (a bűnüldözést, a magánjogi jogérvényesítés lehetőségét vagy a közintézmények működési rendjének biztosítását) védeni kívánó akadályai vannak.

³¹⁹ Stankiewicz and Others v. Poland, no. 48723/07, 2014. október 14-i ítélet, 58. bekezdés.

³²⁰ Lásd például 34/2017. (XII. 11.) AB határozat.

7.5. Média-többletjogok az Egyesült Államokban

Ahogy már említettük, az Egyesült Államok bíróságai nem tartják a szólás- és sajtószabadság alkotmányos védelméből levezethetőnek a média számára biztosított többletjogokat, azaz az Első Alkotmánykiegészítés nem teszi kötelezővé e jogok elismerését és biztosítását a média számára. Egyes szerzők ezt problémának látják, és a média közérdekű feladataihoz – negyedik rend mívoltához, illetve házörző kutya-jellegéhez – illeszkedően alkotmányosan megkövetelt többletjogok elismerését tartanak szükségesnek.³²¹

A szövetségi Legfelsőbb Bíróság minden egyes alkalommal a többletjogok biztosításával szemben foglalt állást. Így tett a tanúzási mentesség,³²² a belépési jogok,³²³ a szerkesztősegeket érintő házkutatások³²⁴ kérdésének esetében is. A kampányfinanszírozást érintő Citizens United-ügyben³²⁵ pedig a cégek, szervezetek, jogi személyek általi kampánytámogatás korlátozását minősítette a szólásszabadság alkotmányos védelmével összeférhetetlennek, illetve ezzel együtt a média számára az általános kampányfinanszírozási korlátok alól biztosított kivételt is alkotmányellenesnek találta. A Bíróság többségi véleménye szerint tehát a média többletjoga a vizsgált kérdés vonatkozásában sem vezethető le az alkotmányból, ellenben, ha a média a többi vállalatra vonatkozó általános korlátozó szabály hatálya alá esne, akkor az lehetőséget adna a sajtószabadság korlátozására. A média szabadsága melletti érvek tehát felerősítették az általában a vállalatok szabadsága mellett szólókat is.³²⁶

Sonia West megállapítása szerint abból, hogy az Első Alkotmánykiegészítés nem teszi kötelezővé a média-többletjogok elismerését, még nem következik, hogy az alkotmány megtiltana azok törvénybe foglalását.³²⁷ Számos állami törvény biztosít különféle többletjogokat a média számára, beleértve a forrásvédelem, a tanúzási mentesség, a házkutatásokkal szembeni védelem jogát, illetve bizonyos belépési jogokat. Ha szövetségi szinten efféle többletjogok nem léteznek is, a tagállamok törvényei kompatibilisek a szövetségi alkotmánnyal, és a beszélők közötti megkülönböztetés tilalma – amennyiben az a média számára többletjogokat biztosít, és nem a többi beszélő jogait csorbítja – nem alkotmányellenes.³²⁸

7.6. A többletjogok mint a sajtószabadság önállóságának indikátorai

A média számára lehetségesen biztosítható többletjogok köre széles, de ezek csak töredékesen vannak jelen egy-egy jogrendszerben, nem találtunk olyat, amely az összes lehetséges jogosultságot, vagy legalább azok jelentős többségét elismerné. Ugyanakkor a hírek,

³²¹ BAKER i. m. (65. lj.).

³²² Branzburg v. Hayes 408 US 665 (1972).

³²³ Houchins v. KQED, Inc. 438 US 1 (1978); Richmond Newspapers v. Virginia 448 US 555 (1980).

³²⁴ Zurcher (99. lj.).

³²⁵ Citizens United v. Federal Election Commission 558 US 310 (2010). Lásd UDVARY Sándor: Citizens United – nem európainak való vidék. A társaságok független részvétele a politikai kampányokban. *In Medias Res*, 2012/2., 211–240.

³²⁶ WEST i. m. (102. lj.) 99.

³²⁷ Uo. 113–126.

³²⁸ Uo. 126–134.

információk gyűjtésével kapcsolatban az összes európai jogrendszer többletvédelmet biztosít a média számára, a forrásvédelem szabálya változatos tartalommal mindenhol érvényesül, a jogi szabályozások pedig általában véve is igyekeznek figyelemmel lenni a média érdekeire. A többletjogok körébe tartozónak tekintjük azt az esetet is, amikor a szabályozás feltételt szab valamely többletjog gyakorlásának a média számára, mint például Írországból azt, hogy a sajtótermék kiadója vegyen részt a sajtó-önszabályozás rendszerében (4.3. alpont).

Wragg szerint a sajtó önálló szabályozásának létezése kétséges³²⁹ (miközben az önálló médiaszabályozás kétségbevonhatatlanul létezik). Ez bizonyos tekintetben valóban így van, például a Wragg által alaposan áttekintett rágalmazási jogban és a magánszféra védelme esetében, ahol nem a beszélő kiléte, hanem a beszéd jellege – a közügyekkel való kapcsolódása – dönt a védelem erejéről. A személyiségvédelmi szabályok hatálya jellemzően általánosan meghatározott, minden beszélőre kiterjed, bár ez alól is akadnak kivételek Európában. A többletjogok némelyike is általánosan véd bármely megszólalót, de azért legtöbbször e szabályok nevesítik a médiát vagy az újságírókat. Mivel az alkotmányok nem részletezik a sajtószabadság pontos tartalmát, bizonytalan, hogy a sajtószabadság alkotmányos védelméből következik-e a többletjogok elismerésének kötelezettsége. Arra gyanakodhatunk, hogy nem – azok a törvényalkotó és a bírósági joggyakorlat által formálódnak. Feltehetően ma már Európa több alkotmánybírósága döntene úgy például a forrásvédelem szabályainak parlament általi hatályon kívül helyezése esetén, hogy e jogalkotói döntés ellentétes a sajtószabadság alkotmányos védelmével, de ez nem magától értendő más, kevésbé bevett és általánosan elismert többletjoggal kapcsolatban.

A szólásszabadság kereteit tágító, gyakorlása lehetőségeit növelő általános hatályú szabályok esetében is megfigyelhető, hogy akkor is elsősorban a média él e jogokkal, ha azok egyébként nem csak a számára biztosítottak; a gyakorlatban a média e szabályok elsődleges kedvezményezettje. Ugyan általános kötelezettsége a közérdek szolgálatára nem létezik, bízhatunk abban, hogy ha a számára biztosított többletjogokat vagy az általános hatályú jogokat gyakorolja – forrásának névtelenségét védi, tanúskodási mentességével vagy információszabadságával él, elzárt helyekről akar tudósítani stb. –, akkor jó esély nyílik arra, hogy e jogok védelme által a közérdekű tájékoztatást célzó tartalmak fognak születni. Sőt, a többletjogok jó része szinte determinálja azt, hogy gyakorlásuk közérdekű tartalmak előállításához segítsen hozzá: az újságírók a forrásvédelmet, a házkutatás vagy tanúskodási kötelezettség alóli mentességet, a belépés lehetőségét valamely zárt intézménybe általában a közlétről szóló tájékoztatás tekintetében releváns információkkal összefüggésben szokták igényelni. Hasonlóképp, a főzőmagazinnál dolgozó újságíró, az autonómiáját sértve érezve, feltehetően csak ritkábban vész össze lapja tulajdonosával, így a belső sajtószabadság biztosítása a gyakorlatban elsősorban a közéleti eseményekről tudósító újságírókat védené. A média többletjogai tehát a médiát terhelő többletkötelezettségek nélkül is elismerhetők, ami a jogrendszer azon reményét rögzíti, hogy e jogokkal a média ténylegesen élni is fog, ezáltal könnyebben jönnek létre, illetve védelemben részesülnek a média által előállított, a közérdeket szolgáló tartalmak is.

³²⁹ WRAGG i. m. (12. lj.) 114.

8. Sajtószabadság – szólásszabadság

A fentiekben több aspektusból igyekeztük körüljárni a sajtószabadság és a szólásszabadság közötti különbségeket, illetve átfedéseket. A továbbiakban a fenti elemzésekből kirajzolódó egyes lehetséges álláspontokat összegezzük.

8.1. Azonos jogok

A sajtó- és a szólásszabadság közötti különbségeket vizsgálva az álláspontok egy része a két jog azonos tartalma mellett érvel. Eszerint a sajtószabadság sem többletjogokat, sem pedig többletkötelezettségeket nem keletkeztet gyakorlójára nézve, túl a szólásszabadság gyakorlójának jogain és kötelezettségein, ez utóbbiak pedig a szabadság korlátainak tiszteletben tartására szorítkoznak. Ez a felfogás uralja az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának gyakorlatát, és javarészt az amerikai jogirodalmat is. Helen Fenwick és Gavin Phillipson ezt egyenértékűség-modellnek nevezik, és problematikusnak tartják azt, ha a nyilvánosságban nagy hatalommal bíró médiavállalatok és a náluk szükségszerűen jóval gyengébb egyéni megszólalók azonos terjedelmű jogokat élvezhetnek; a szerzőpáros ezt a média által megsérthető egyéni jogok védelme szempontjából tartja veszélyesnek, azaz a média többletfelelősségének elismerését hiányolja e modellből.³³⁰ Volokh a sajtószabadságot a médiatervekenység során alkalmazható technológiák szabadságára szűkíti, ami bárki számára megengedett; a sajtószabadság tehát éppen addig terjed, mint a szólásszabadság, csak különféle eszközöket lehet igénybe venni a gyakorlásához.³³¹ Barendt kiemeli az alkotmányos redundancia érvét: ha az egyes alkotmányok nevesítve, a szólásszabadságtól elkülönítve kezelik a sajtószabadságot, esetleg, mint a német Grundgesetz, külön említik a sajtó és a műsorszolgáltatás szabadságát, akkor feltehetően e jogok tartalma eltér, mert ha nem így lenne, elegendő volna csak általánosan a szólásszabadság védelméről rendelkezni. Ami azonban ennél fontosabb, hogy a két jog azonosságából az is következne, hogy a média alkotmányos szerepe, közérdekű feladatai nem ismerhetők el, így azok ellátása érdekében többletjogok sem biztosíthatók a média számára.³³²

8.2. Különböző jogok

Az európai megközelítés a két jog különbözősége mellett érvel, de a felmerülő részletkérdésekben az egyes jogrendszerekben alkalmazott szabályok, illetve a kérdést vizsgáló szerzők által kívánatosnak gondolt szabályozás is eltérhet.

8.2.1. Többletjogok a sajtószabadság gyakorlóinak számára

A sajtószabadság gyakorlóinak számára többletjogok adhatók az egyéni megszólalókhoz képest. Ezek a különleges előjogok többletkötelezettségek nélkül is megilletik a médiát.³³³

³³⁰ Helen FENWICK – Gavin PHILLIPSON: *Media Freedom under the Human Rights Act*. Oxford, Oxford University Press, 2010, 20–25.

³³¹ VOLOKH i. m. (19. lj.).

³³² BARENDT i. m. (109. lj.) 420.

³³³ FENWICK–PHILLIPSON i. m. (330. lj.) 25–26.

Ez a megközelítés megfelelő választ adna az alkotmányos redundanciára – önálló tartalommal ruházná fel a sajtószabadságot. Ugyanakkor felveti a jogosultak azonosításának kérdését: ha bárki, aki valamely kommunikációra alkalmas technológia használatával tömegekhez ér el – márpedig az internet ehhez sokaknak lehetőséget ad –, magát „médiának” tekintheti, akkor az azonosítás parttalanná válik, és a kivételesen gyakorolható jogok válhatnak a főszabállyá, ami viszont, például a forrásvédelem vagy a tanúzási mentesség túlzottan széles körű alkalmazása következtében, veszélyt hordoz az igazságszolgáltatás rendjére nézve.³³⁴

Egy másik lehetséges irány, ha a többletjogok gyakorlását csak a professzionális, intézményes média számára tennénk lehetővé. Barendt arra hívja fel a figyelmet, hogy a többletjogok biztosítása anélkül, hogy azok gyakorlását valamely feltételhez kötnénk, a média tulajdonosainak a kezébe adna további hatalmat akár a saját újságíróikkal vagy szerkesztőikkel szemben.³³⁵ Továbbá, ha a médiának nincs semmiféle többletkötelezettsége a társadalom felé, akkor miért kellene számára többletjogokat biztosítani?³³⁶ E felvetések ellenére megállapítható, hogy az európai jogrendszerek nagy általánosságban ezt az utat választották, azaz többletjogokat biztosítanak a professzionális média számára, függetlenül tevékenysége közérdekű jellegétől, továbbá többletkötelezettségek előírása nélkül (leszámítva a válaszadási jog elismerését).

8.2.2. Többletjogok és többletkötelezettségek a sajtószabadság gyakorlóinak számára

Oster mellett érvel, hogy az EJEB gyakorlata elismeri a sajtószabadság önállóságát, és különleges jogokat biztosít a gyakorlóinak számára.³³⁷ Valóban számos olyan EJEB-döntés felsorolható, amelyek a média többletjogainak biztosításától tették függővé azt, hogy elkerüljék az EJEE 10. cikk megsértésének megállapítását, illetve amelyek a sajtószabadságot annak ellenére önálló jogként azonosítják, hogy az EJEE szövegében nem szerepel nevesítve. Ugyanakkor, bár maga az EJEB is gyakran hivatkozik a beszélők kötelezettségeire és felelősségére – ami viszont a 10. cikk 2. bekezdésében is szerepel –, a média tényleges többletkötelezettségeinek teljesítését nem vizsgálja, azt nem teszi a 10. cikk általi védelem biztosításának feltételévé. Ez alól kivétel a már gyakran említett válaszadási jog, amit az EJEB a média kötelezettségének ismer el.³³⁸

Ugyan sem a nemzeti jogok, sem az EJEB gyakorlata nem ismeri a média többletkötelezettségeit a nyilvánosság tájékoztatása tekintetében, elvben ez a megközelítés is két irányba ágazhatna el az előző, 8.2.1. alpontban említetthez hasonlóan. Az egyik szerint a jogok bárki számára biztosíthatók volnának, és a kötelezettségek is bárkit terhelhetnének, aki a technológia használata vagy a sokakhoz való elérés által médiának minősül.

³³⁴ OSTER i. m. (1. lj.) 66–67.

³³⁵ BARENDT i. m. (109. lj.) 420–421

³³⁶ Uo.

³³⁷ OSTER i. m. (4. lj.) 48–51.

³³⁸ Különösen a forrásvédelem és a szerkesztőségekben történő házkutatásokkal kapcsolatban gazdag az EJEB gyakorlata, e döntéseket a fejezetben korábban felidéztek, hasonlóan a válaszadási joggal kapcsolatban született döntésekhez.

THOMAS ROWLANDSON: *Az újságíró, kilátással Auckinleckre
vagy A kövek földje* (1786)

Rowlandson karikatúrák sorozatát rajzolta James Boswell *Utazás a Hebridákra* című művének illusztrálására. A skót író Samuel Johnson angol tudós-költő-irodalomkritikus-lexikográfust kalauzolta szülőföldjén, amely útról a könyvben beszámolt. A karikaturista kifejezően mutatta meg a modern sajtó hőskorában újságíróként is munkálkodó Boswellt, akinek Johnson életről írt későbbi könyve a közmegegyezés szerint az angol nyelven valaha írt legjobb életrajz. Boswell a képen is éppen az ahhoz gyűjtött anyagot tartja bal kezében, jobbában pedig a friss újságot hozza.

A másik szerint a speciális megítélés csak a professzionális médiára vonatkozóan lenne alkalmazható. Az előbbi szintén a 8.2.1. alpontban felvetett problémát idézné elő, az utóbbi viszont elvben választ adna Barendt aggályaira: a többletkötelezettségekkel megterhelt média többletjogai is indokolhatóvá válnak, illetve e többletkötelezettségek a tulajdonosokat is terhelhetnék, az újságíróik védelmében. Más kérdés, hogy a nyilvánosság érdekei, a megfelelő tájékoztatás egyáltalán előírható-e észszerű és ellenőrizhető, továbbá a sajtószabadságot nem gúzsba kötő módon.

8.2.3. Többletjogok a sajtószabadság gyakorlóinak számára a közérdek szolgálata érdekében

A többletjogok biztosításának feltételül szabható a média közérdekű feladatainak ellátása, azaz e jogok csak akkor illetnék meg a médiát, ha az a nyilvánosság tájékoztatását végzi. Ez lenne a differenciált többletjogok modellje,³³⁹ amely Barendt számára is a leginkább vonzó.³⁴⁰ Eszerint a sajtószabadság valójában nem teljesen különálló jog a szólásszabadsághoz képest, hanem annak egy alelete, és csak akkor kaphatja meg a többletvédelmet, ha gyakorlása a szólásszabadság védelmét igazoló valamely értéket szolgálja. A Barendt által is idézett Judith Lichtenberg elsősorban a demokrácia működésében nyújtott segítséget tartja ilyen értéknek.³⁴¹ Az egyéni önkifejezés értékét viszont le kell húznunk a listáról, mert annak előmozdítása a sajtószabadság által – amennyiben önmagában az önkifejezés gyakorlása alapot adna a többletjogok igénylésére – ismét csak túlzottan kiszélesítené a többletjogok gyakorlásának lehetőségeit.

A „többletjogok biztosítása a közérdek szolgáltatáért cserébe” típusú megközelítés elkerüli a túlzottan széles jogosultsági kör meghatározásának csapdáját; a média fogalmának azonosításáról korábban e fejezetben írottakra visszautalva, világos, hogy a jelenlegi szabályozási megközelítés szerint a nyilvánosság tájékoztatása, illetve a közérdek szolgálata ebben az összefüggésben a professzionális média feladata, így a többletjogok is csak azt illelhetik meg. Barendt felidézi a német alkotmánybíróság döntéseit, amelyek szerinte e megközelítést fogadták el, azaz többletjogokat biztosítanak a médiának, de azt a demokratikus nyilvánosság érdekében teszik.³⁴²

8.2.4. Többletjogok és többletkötelezettségek a sajtószabadság gyakorlóinak számára a közérdek szolgálata érdekében

A negyedik lehetséges megoldás a sajtó- és a szólásszabadság szétválasztására az, ha a média számára többletjogokat biztosítunk, illetve többletkötelezettségeket írunk elő, de csak akkor, ha a nyilvánosság tájékoztatását vagy a kormányzat ellenőrzését végzi. A 8.2.3. alpontban írtakra is utalva, ez csak a professzionális média feladata lehet, legálábbis, ha közérdekű tevékenységét a többletjogok és -kötelezettségek jogosultjaként

³³⁹ FENWICK-PHILLIPSON i. m. (330. lj.) 26–27.

³⁴⁰ BARENDT i. m. (109. lj.) 421–424.

³⁴¹ LICHTENBERG i. m. (158. lj.)

³⁴² BARENDT i. m. (109. lj.) 243–424.

folytatja. Fenwick és Phillipson ebben a közönség érdekeinek elismerését fedezik fel.³⁴³ De nem csak ők üdvözlik ezt a megközelítést: a fejezetben felsorolt európai és amerikai szerzők a sajtószabadság illetően értelmezése mellett érvelnek, még akkor is, ha az egyes államok jogi szabályozásai – a médiaszolgáltatásokra vonatkozó speciális szabályozás kivételével – sem a többletkötelezettségeket nem ismerik, sem a sajtószabadságnak a közérdekű tájékoztatásra vagy a kormányzat ellenőrzésére való szűkítését nem alkalmazzák. Ezzel együtt természetesen lehetséges megalapozottan érvelni amellett, hogy az európai szabályozásokban és joggyakorlatban e megközelítésnek helye lenne. (Az európai média-szabályozások több kötelezettséget is előírnak, például a tájékoztatás kiegyensúlyozottságának követelményét, de maga a tájékoztatási tevékenység a médiaszolgáltatók számára általánosan nem kötelező, lásd a IV. fejezetet.)

9. Következtetések

Tambini szerint a mediaszabadság a demokratikus közösségek alapvető értéke, de sem a jelentéséről, sem a pontos tartalmáról nincs közmegegyezés. Úgy látja, hogy a kommunikációs szabadsággal kapcsolatban történelmileg megfogalmazott igények egy része abszurd, más része elfogadhatatlan, megint más része pedig a gyakorlatban megvalósíthatatlan. Az abszolút szabadság követelménye abszurd, mert bizonyos korlátozásokra szükség van a túlzott zaj, a károkozás és a szándékos dezinformáció elkerülése érdekében, a tulajdonosok vagy a magáncenzorok demokratikusan elszámoltathatatlan szabadsága elfogadhatatlan, a bonyolult, átláthatatlan algoritmikus szűrőrendszerek által befolyásolt nyilvánosság pedig szintén az (lásd az online platformok szabályozásának kérdéseit az V. fejezetben). Álláspontja szerint a média felelős, elszámoltatható önszabályozása a megfelelő megoldás, a mediaszabadság pedig feltételes jog, akkor jár, ha a média az igazságot, a demokratikus önkormányzást és az emberi autonómiát szolgálja.³⁴⁴ Az önszabályozás kellő hatékonyságában okkal kételkedhetünk még úgy is, hogy Tambini leszűkíti e megoldás alkalmazhatóságát a felnőtt, erős civil társadalommal bíró demokráciákra.³⁴⁵

A következőkben, a fejezetben elemzett kérdések bemutatását és a szemben álló nézetek áttekintését követően, megkísérlünk bizonyos következtetéseket levonni, amelyek eredményeink szerint együttesen kirajzolják a sajtószabadság általános európai értelmezését.

- A sajtószabadság európai fogalma a jogi szabályozásokból felismerhető, abban az értelemben, hogy az európai nemzeti jogrendszerek közötti hasonlóság mértéke lehetővé teszi a közös pontok és a különbözőségek vizsgálatát. A sajtószabadság felőli európai gondolkodásra ez szintúgy igaz. Az EU jogi szabályozásának és az EJEB esetjogának harmonizáló hatása e kérdésben növeli az egyes államok jogában jelen lévő, a sajtószabadság tartalmával és korlátaival kapcsolatos közös elemek mennyiségét.

³⁴³ FENWICK–PHILLIPSON i. m. (330. lj.) 27–32.

³⁴⁴ TAMBINI i. m. (73. lj.).

³⁴⁵ WRAGG i. m. (12. lj.); Alana SMITH: Book Review: *Media Freedom* by Damian Tambini. *LSE*, 2022. október 26., <https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2022/10/26/book-review-media-freedom-by-damian-tambini>.

- A szólásszabadság igazolásai kivétel nélkül alkalmazhatók a sajtószabadságra is. A sajtószabadság elméleti megalapozását vizsgáló szerzők ezek közül a demokrácia szolgálatát tekintik a legfontosabbnak, nem kizárva a többi igazolás (az igazság keresése és az egyéni önkiteljesedés biztosítása) kapcsolódását a sajtószabadsághoz. Mindazonáltal a jogi szabályozás a demokrácia szolgálatát csak ösztönözni tudja, kikényszeríteni nem.
- A demokrácia és a sajtószabadság közötti kapcsolódás világosan kivehető, de az a jogi szabályozásban messze nem olyan cizelláltan jelentkezik, mint az elméleti elemzésekben. A demokrácia fogalma maga is tisztázásra szorul, és többféle típusa is ismert. A sajtószabadság pedig az adott államban uralkodó demokráciafelfogást tükrözi vissza, és nem eleve elrendelt tartalommal létezik valamennyi demokráciában.³⁴⁶ A sajtószabadság gyakorlása és a közösségi döntéshozatalt megkövetelő demokrácia közötti lehetséges ütközések vizsgálata jórészt hiányzik, holott a sajtószabadság fogalmának meghatározásához nélkülözhetetlen lenne. A média demokratikus feladatainak megkövetelése jogainak korlátozását jelentené.
- A média fogalmának meghatározása nehézségekbe ütközik. Egyes technológiák használatát döntő fogalmi elemnek tekinteni nem célravezető, tekintettel azok némelyikének széles körű elérhetőségére. Ígéretesebbnek tűnhet a média funkcióiból, feladataiból kiindulni, de egyes, a média által ellátott tevékenységek – például a közérdekű tájékoztatás – kiemelése egyfelől elzárja a médiakénti elismerést az e feladattal nem bajlódó médiumok elől, másfelől kiterjeszti a fogalmat az egyéni megszólalókra is. Azaz további megkülönböztető jegyekre van szükség, ezek pedig elsősorban a professzionális működés, a szakmai normák elismerése és szem előtt tartása lehetnek.
- Indokolt, hogy az egyes jogrendszerek az állampolgári újságírók számára biztosított többletjogok kérdését is felülvizsgálják, de ez csak kellő óvatossággal történhet. A sajtószabadság kettéosztása a közéleti kérdésekkel foglalkozó és az azokat elkerülő médiumok tekintetében nem kivitelezhető, nem melleleg számos médium meglévő jogainak korlátozásához vezethetne.
- A média fogalmának rögzítése csak korlátozott jelentőséggel bír. A média számára a jogrendszerek többletjogokat biztosítanak, és esetleg többletkötelezettségeket írnak elő. A média azonosítása tehát azon helyzetek vonatkozásában szükséges, amikor a szabályozás különbséget tesz a média és a többi beszélő között. Ez az egyes vizsgált jogrendszerekben megtörténik, de a nyilvános beszédre vonatkozó legtöbb szabály hatálya általános, mindenkire kiterjed.
- A sajtószabadság joga a kommunikáció folyamatában részt vevő minden érdekeltet megillet, és e jogok egymással konfliktusba is kerülhetnek (például az újságíró és a média tulajdonosa között). A közönségnek vagy még általánosabban, a társadalomnak ugyanakkor nem jogai, legfeljebb érdekei lehetnek, amelyeket a szabályozás és az esetjog figyelembe vesz.

³⁴⁶ CHARNEY i. m. (129. lj.) különösen xiv., 81., 84.

- A média cenzúrája nem megengedett, ugyanakkor a megjelenés előtti előzetes korlátozás szűk körben nem elképzelhetetlen. A „cenzúra” változatos jelentéssel bírhat, és jogi tilalma csak az állami szervek általi cenzúrára vonatkozik, a magán-cenzúrára nem. Az egyik fél (az újságíró) cenzúrája a másik fél (a tulajdonos) sajtószabadsága lehet.
- A média közérdekű kötelezettségei és társadalmi felelőssége a jogi szabályozásban nincs jelen, nem elismert. Ez nem akadályozza annak, hogy számos szerző elvárásként tekintsen ezekre, és annak sem, hogy a különböző hivatalos dokumentumok, bírósági döntések hivatkozzanak rá, valódi kötelezettség nélkül, főként retorikai díszítőelemként. A média kötelezettségeinek említése inkább vágyakat, elérni kívánt ideált fogalmaz meg, és ebbéli hasznossága – a sajtóval szembeni, morális normaként megjelenő társadalmi elvárások rögzítése – nem lebecsülendő.
- A médiának a közérdek szolgálatára vonatkozó általános kötelezettségének hiányán túl egyes, ennél kevésbé általános, de a társadalmi felelősségét előíró kötelezettségek sem képezik a jogi szabályozás részét, a válaszadási jog biztosításának kivételével, amely viszont Európában általánosan elismert.
- A média etikus eljárása nem közvetlenül érvényesülő kötelezettség, és a jogi szabályozásban is csak elvétve jelenik meg, ugyanakkor fontos kiegészítő szempont lehet a sajtószabadság terjedelmének bíróságok általi meghatározásakor.
- A médiának vannak többletjogai, amelyek a sajtószabadság gyakorlásához kapcsolódnak. Ezek nemcsak a közügyekben való tájékoztatást végző médiát illetik meg, hanem általánosan is alkalmazhatók. Mindazonáltal e többletjogok gyakorlása, jellegüknél fogva, legtöbbször a közügyeket érintő tudósításokhoz kapcsolódóan történik. A többletjogokat a média leginkább a közügyekről szóló tájékoztatási tevékenysége során képes gyakorolni, még ha ez nem jogszabályban, e jogok gyakorlása feltételeként rögzített elvárás.
- A média számos olyan jogosultság elsődleges hasznélvezője, amely egyébként általánosan gyakorolható. Ennek oka az, hogy e jogok általában a nyilvános kommunikációt védik, és a média a tevékenysége során az egyéni megszólalónál jóval gyakrabban kerülhet olyan helyzetbe, amelyben e jogok védelmére igényt tarthat. E jogokra is igaz, hogy miközben bármely médiaorgánium igényelheti őket, a gyakorlatban legtöbbször a közügyek vitáit bemutató média szabadságát támogatják.
- A média többletjogainak és elsődleges hasznélvezői pozíciójának biztosítása a legtöbb, amit egy jogrendszer megtehet abban a tekintetben, hogy a médiát közérdekű feladatainak ellátására ösztönözze.
- A sajtószabadság a jogi szabályozás és gyakorlat alapján önálló tartalommal bíró jog, a médiának többletjogai vannak, és a válaszadási jog formájában többletkötelezettségei is. A médiaszolgáltatások kötelezettségei ennél jóval sokrétűbbek, de azokat majd a IV. fejezetben vizsgáljuk. Ezen önálló sajtószabadság-tartalom a jogi szabályozásban kifejezetten nem, de ténylegesen elsősorban a közérdekű tájékoztatás feladatát ellátó médiát védi. Ilyen módon közvetetten ugyan, de kiemeli a demokráciát szolgáló médiát a nyilvános kommunikációban részt vevő többi médium vagy megszólaló közül.

- A sajtószabadság alkotmányból és a más jogi szabályokból levezethető tartalma jellegében eltérő – az előbbi a jogalkotót is köti, az utóbbi viszont általa elvben szabadon alakítható. De a sajtószabadság tartalmára vonatkozóan az alkotmányok szövegéből csak korlátozottan lehet következtetéseket levonni, így azt lényegében mindenhol a parlament, a bíróságok és – ahol működik – az alkotmánybíróság határozza meg. Ebből eredően, e tekintetben a csak a törvényi szinten biztosított többletjogokat ismerő jogrendszerek (mint például az Egyesült Államok) és az alkotmányos sajtószabadságot előtérbe helyezők (mint például az európai államok) között a sajtószabadság védelmi szintjét tekintve jelentős különbség nem fedezhető fel.
- A fentiekből következően a sajtószabadság európai elmélete és tényleges jogi valósága között feszültség érzékelhető. Az elmélet jóval inkább hangsúlyosnak tekinti a közérdekű kötelezettségeket és a társadalmi felelősséget, a szabályozás azonban ezeket csak részlegesen képes előmozdítani, elsősorban ösztönzés, és nem kötelezés útján. Megítélésem szerint, ennek felismerése ellenére a sajtószabadságra vonatkozó szabályozás nem igényel jelentős átalakítást. A jogrendszerek hozzáigazítása az elméleti megközelítésekhez a sajtószabadság jogi kategóriájának teljes átalakítását igényelné, és erőteljes eszközöket adna a hatóságok, bíróságok kezébe, emellett például annak a megítélését várná el, hogy egy médium magatartása mennyiben szolgálja a közérdeket. Egy ilyen átalakítás következményei beláthatatlanok. Az elméleti és a tényleges sajtószabadság közül mi az utóbbi mellett tesszük le a garast, de nem az elméleti megközelítésekkel és elvárásokkal szembeni elutasítás, hanem az azok gyakorlatba való átültetése által előidézett problémák felismerése miatt.
- A sajtószabadságra vonatkozó szabályozás nem feltétlenül a legfontosabb indikátora a sajtószabadság tényleges szintjének. Szigorúbb szabályozás mellett is lehet szabad a média, és szabályozás nélkül sem feltétlenül teljesen az.³⁴⁷ Anderson megállapítása szerint „a sajtó szabadsága kevésbé a médiát védő vagy korlátozó törvényektől függ, mint inkább a társadalom értékeitől, hagyományaitól, kultúrájától és politikai filozófiájától”.³⁴⁸
- A sajtószabadság tehát abban a jelentésében, amelyet a tudományos elemzések általában feltételeznek, illúzió. Gibbons megállapítja, hogy az üzleti vállalkozásként működő média „demokratikus szerepvállalása lényegében a szélesebb körű tevékenysége jótékony mellékhatása csupán, amely valójában a hatékonyabb hírtermelés iránti globális igényeknek van kitéve”.³⁴⁹ Ezzel együtt az illúziók fontosak, a valóságos cselekvésekre való hatásukat tekintve is: a sajtószabadság biztosítása akkor is közérdek, ha a média azzal nem a közösség érdekeit előmozdító célból él. Az erkölcsi elvárások sulykolása, továbbá a jogi ösztönzők biztosítása alkalmas lehet arra, hogy a média bizonyos munkatársai, szerkesztősegei a közérdek

³⁴⁷ SCHAUER i. m. (66. lj.).

³⁴⁸ David A. ANDERSON: *Press law in Modern Democracies: A Comparative Study*. Edited by Pnina Lahav. New York: Longman, 1985 (book review). 3 *Constitutional Commentary* (1986) 184–192.

³⁴⁹ GIBBONS i. m. (200. lj.) 302.

szolgáltatába szegődjenek. Ennél többet, jobbat a jogrendszer nem képesek elérni, és minden más lehetséges megoldás csak nagyobb veszélyeket hordozna a demokratikus nyilvánosságra nézve. A sajtószabadság nemcsak jogi valóság, hanem megközelíteni remélt ideál is lehet, a média, a közönség, a politikai döntéshozók, a jogi szakértők közös eszménye. Olyan, amelyre szükségünk van, ha igényt tartunk a körülöttünk létező világ megismerésére, még akkor is, ha a média e megismerést csak töredékesen és esetlegesen szolgálja.³⁵⁰ Ismerve a demokratikus, plurális társadalmak működését, a közös ideálok léte maga is elérhetetlen illúzió, de olyan, amelyért kudarcra ítéltségünk tudatában is érdemes küzdeni.

³⁵⁰ CHARNEY i. m. (129. l.).

III. A sajtó szabályozása

1. Bevezetés

A sajtószabadság joga, amelyet az előző fejezetben tárgyaltunk, felvázolva a közös európai sajtószabadság-fogalom körvonalait, értelemszerűen a sajtótermékekre is kiterjed. A sajtó jelen fejezetben tárgyalt szabályozása tehát nem önmagában értelmezendő, a sajtótermékek jogi helyzetének felmérésekor a sajtószabadság jogának szabályozását is mindenkor figyelembe kell venni.

Az előző fejezetben a kérdést részletesen kibontva igyekeztünk meghatározni a média fogalmát. A sajtó (az összes sajtótermék) természetesen beletartozik a média fogalmába. A sajtótermékek a közelmúltig egyértelműen azonosíthatók voltak az általuk alkalmazott technológia alapján: azon médiumok, amelyek nyomtatott szövegek és képek útján látják el feladatukat, és rendszeresen (legalább évente egyszer vagy többször, akár naponta) megjelennek, sajtótermékek. Az internet hatására ez a könnyed azonosítás kissé megnehezült, de a sajtó esetében mégsem túlságosan: a nyomtatott sajtóhoz hasonló online tartalmak (hírportálok, online újságok, akár létezik nyomtatott megjelenésük is, akár csak online elérhetők) szintén sajtótermékek. Mára a legtöbb európai nemzeti szabályozás egyszerű analógia útján kiterjesztette a kifejezetten a sajtóra vonatkozó szabályok alkalmazhatóságát online megfelelőikre is. Természetesen előállhatnak nehezebb elhatárolási helyzetek: ha egy online hírportál videós tartalmakat is kínál (egyes cikkei illusztrációjaként, vagy külön elérhető műsorkatalógusban), akkor tisztázni kell, hogy az adott szolgáltatás vagy annak egy része sajtó-e, avagy inkább médiaszolgáltatás. A sajtótermékek azonban általában az interneten is könnyen azonosíthatók – az elhatárolási kérdésekről a következő fejezetekben részletesebben is ejtünk szót.

A IV. fejezethez eljutva azt is látni fogjuk, hogy miközben a sajtó és a médiaszolgáltatások kiindulópontja – a sajtószabadság joga, az abból fakadó részjogosultságok gyakorlásának lehetősége, némi, szűkkörű közérdekű kötelezettségek előírása mellett – közös, szabályozásuk alapvetően eltérő. Leegyszerűsítve: amíg a szabályozás nem követeli meg a sajtótól a társadalom szolgálatát, a társadalmi felelősség felvállalását, addig a médiaszolgáltatások szabályozása részletekbe menően igyekszik rendezni a média közérdekű kötelezettségeit. Ez a helyzet a médiaszolgáltatások számára igazságtalan helyzetet eredményez, aminek lehetséges indokait a következő fejezetben szintén áttekintjük. De annyi már itt is leszögezendő, hogy a sajtószabadság tartalmának és a média abból fakadó felelősségének teljes képét csak valamennyi médiumtípus szabályozása együttesen rajzolja ki.

Mivel a különféle médiumtípusok közül elsőként a sajtó szabályozása született meg, és mivel specifikusan e szolgáltatások területén – a közös piacon való korlátozottabb részvételük és talán a szabályozások hagyományosan nemzeti jellege miatt – nem létezik közös uniós jog, a sajtótermékek szabályozása Európa-szerte meglehetősen vegyes képet mutat. E szabályozások közös jellemzője, hogy nem törekszenek a sajtótermékek szigorú

és részletes szabályozására. Főként a médiaszolgáltatások szabályozásával összevetve szembevetendő ez a fajta – az egyes államok nemzeti hagyományából és a sajtó jellegzetességeiből fakadó – jogalkotói visszafogottság. A nemzeti szabályozások ezzel összhangban igyekeznek tág teret engedni az önszabályozás számára, ami különféle módokon és hatékonysággal, de minden vizsgált országban jelen van. A következőkben igyekszünk átfogó, de hangsúlyozottan csak madártávlatból képet festeni a sajtótermékek szabályozásáról Európában.

2. A sajtó törvényi szabályozása

Az Európai Unió nem szabályozza általában véve a sajtót úgy, ahogyan azt az audiovizuális médiaszolgáltatásokkal és a videómegosztóplatform-szolgáltatásokkal teszi.¹ Ennek ellenére az EU által alkotott számos szabály alkalmazandó lehet a sajtóra is, akár közvetlenül, mint például a GDPR, akár a szükséges tagállami implementáción keresztül, mint a szerzői jogi szabályozásról,² a terrorizmus elleni fellépésről³ és más hasonló specifikus tárgykörökben született irányelvek esetében. Egyes EU-s normák a szólásszabadság korlátozását irányozzák elő, mint például a gyűlöletbeszéd és a népirtások tagadásának tilalmáról szóló kerethatározat.⁴ A legfontosabb azonban az áruk és a szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó általános uniós szabályozás,⁵ amely a sajtó egyes piacait is érinti, nagyobb üzleti lehetőségeket és fokozottabb versenyt teremtve az európai sajtópiac szereplői között.

Európa számos országában önálló törvény rendelkezik a sajtóról. Az Egyesült Királyság nem tartozik közéjük: a 2011-es *News of the World*-botrányt követő vizsgálat során és az azt lezáró Leveson-jelentésben ugyan felmerült a sajtó törvényi szabályozásának kérdése, már maga a jelentés sem tett arra javaslatot.⁶ Eric Barendt vélekedése szerint az uralkodó felfogás szerint a sajtó törvényi szabályozása „természeténél fogva rossz”, illetve megalkotása veszélyes precedenst teremtene, amelyet újabb korlátozó szabályok követhetnének.⁷ Ez utóbbi az alkotmányjogi csúszós lejtő amerikai elméletéhez hasonló, amely

¹ Lásd elsősorban az AVMS irányelvet.

² Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról, Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról.

³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 irányelve (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról, 5. cikk.

⁴ A Tanács 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről.

⁵ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, 2012/C 326/01.

⁶ The Right Honourable Lord Justice Leveson: *An Inquiry into the Culture, Practices and Ethics of the Press*. London, HC, 2012, <https://www.gov.uk/government/publications/leveson-inquiry-report-into-the-culture-practices-and-ethics-of-the-press>.

⁷ Eric BARENDT: Statutory Underpinning: A Threat to Press Freedom? 5(2) *Journal of Media Law* (2013) 189–201., 194–198.

szerint a szűk körű és indokolt jogkorlátozásokat további, immáron egyre kiterjedtebb és önkényesebb jogkorlátozások követhetik.⁸ Barendt szerint e kifogások inkább a neurózis, mintsem a megalapozott filozofikus gondolkodásmód következményei a sajtószabadsággal kapcsolatban alkalmazott elvekben az Egyesült Királyságban.⁹ Paul Wragg is amellet érvel, hogy a sajtó által előidézett károk leghatékonyabb ellenszere a törvényi szabályozás – egy általa preferált törvény a sajtó negatív hatásától védené a nyilvánosság szereplőit.¹⁰ Mindenesetre, ahogy a sajtószabadság alkotmányi vagy törvényi rögzítésétől, úgy a sajtó önálló szabályozásától is óvakodik az angol jogrendszer. Így a Leveson-jelentés nyomán újraépülő sajtószabályozás nem törvényben rögzített, sőt még annak törvényi alátámasztását is elkerülte, ami az önszabályozó szervezetekre vonatkozó általános, strukturális jellegű szabályokat rögzítette volna törvényben.¹¹ Az önszabályozó szervezetekre vonatkozó keretjellegű előírásokat jelenleg – kötelező erejű – uralkodói karta tartalmazza.¹²

Európa sajtótörvényeiről általánosságban megállapítható, hogy az önálló sajtótörvény léte vagy nemléte nem feltétlenül áll közvetlen kapcsolatban a sajtószabadság mértékével egy adott országban.¹³ Nem készült az európai sajtószabályozásokat összehasonlító, átfogó elemző munka, de a törvények szövege és az egyes szabályozások lényegi elemeit összefoglaló gyűjtemények szórványosan, legalább részben elérhetők.¹⁴ A források áttekintését követően az alábbi megállapítások tehetők. A sajtótörvényekben nem feltétlenül szerepel közvetlenül a tartalom korlátozására irányuló szabály; ahol ilyen megtalálható, ott az jellemzően valamely büntetőjogi tilalmat vagy magánjogi deliktumot rögzít – mint például a gyűlöletbeszéd vagy a rágalmozás tilalma –, és a törvény nem hoz létre önálló felelősségi rendszert a sajtóra vonatkozóan, hanem az általános büntető- vagy polgári peres eljárási szabályokat rendeli alkalmazni.¹⁵ Azaz, e szabályok révén nem kerül nehezebb helyzetbe a sajtó, mint ha e szabályokat a büntető vagy polgári törvénykönyvek tartalmazzák.

⁸ Frederick SCHAUER: Slippery Slopes. 99(2) *Harvard Law Review* (1985) 361–383.

⁹ BARENDT i. m. (7. lj.) 201.

¹⁰ Paul WRAGG: *A Free and Regulated Press: Defending Coercive Independent Press Regulation*. Oxford, Hart, 2020, 255–291.

¹¹ Uo. 264–265.

¹² The Royal Charter on Self-Regulation of the Press (2013). https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/254116/Final_Royal_Charter_25_October_2013_clean_Final_.pdf. Az önszabályozás rendszeréről ld. Barendt et al. (szerk.): *Media Law*. New York, Pearson, 2014. 38–88.; *Press Regulation: Where Are We Now?* Select Committee on Communications, 2015, <https://publications.parliament.uk/pa/ld201415/ldselect/ldcomuni/135/135.pdf>.

¹³ Ezt Frederick Schauer az amerikai és az ausztrál sajtószabályozás és a sajtó tényleges helyzetének összevetése nyomán állapítja meg, lásd Frederick SCHAUER: On the Relationship Between Press Law and Press Content. In Timothy COOK (szerk.): *Freeing the Presses: The First Amendment in Action*. Baton Rouge, Louisiana State University Press, 2005, 51–68.

¹⁴ Lásd *Press Law and Practice: A Comparative Study of Press Freedom in European and Other Democracies*. London, Article 19 – International Centre Against Censorship, 1993; *Media and Entertainment Law Review* (2019); Paul WRAGG – András KOLTAY (szerk.): *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023.

¹⁵ Lásd például francia sajtótörvény (Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse); olasz sajtótörvény (Disposizioni sulla stampa, legge 8 febbraio 1948, n. 47); finn törvény a véleménynyilvánítás szabadságáról a tömegmédiában (Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä, 460/2003).

A sajtótörvények is tartalmazhatnak a sajtó számára biztosított előjogokat, de ezek nem szükségszerűen csak e törvényekben vannak rögzítve.¹⁶ Ugyanakkor rendkívül kevés kivétellel megállapítható, hogy a sajtótörvények nem rögzítik a sajtó tájékoztatási kötelezettségét, a kormányzat ellenőrzésének esetleges felelősségét vagy bármely közérdekű feladatát (II. fejezet 6.1. alpont). A sajtótörvények közös tartalma a sajtótevékenységhez kapcsolódó egyes részletszabályok rögzítése, mint például a sajtótermékek kötelező hatósági nyilvántartásba vételének szabályai, a felelős szerkesztő személyének kijelölése, a kötelespéldányok szolgáltatása, illetve egyéb, a jogalkalmazás zavartalanához szükséges formális követelmények előírása (például az impresszum tartalmára vonatkozóan).¹⁷

Mivel a törvényi előírások betartását a polgári és a büntetőbíróóságok vizsgálhatják, a sajtótermékekkel kapcsolatban nincs hatásköre azon médiahatóságoknak, amelyek a televíziós és a rádiós médiaszolgáltatásokat egyébként széles körben felügyelik. Az ez utóbbi szolgáltatásokra vonatkozó médiatörvények a sajtótörvényektől a legtöbb esetben elkülönülnek, önálló szabályrendszert alkotnak, de egységes, átfogó mediaszabályozás is létezik.¹⁸ A hatósági felügyelet közvetlen lehetőségét kizárólag a magyar szabályozás teremti meg, azzal, hogy a döntést igyekeznek egy sajátos társszabályozási rendszerbe terelni, amelyben az elsődleges döntéshozó a sajtótermékek kiadói által működtetett szakmai szervezet által kijelölt – azaz a hatóságtól független – testület.¹⁹

Az önálló sajtótörvényeken vagy az átfogó médiatörvényeken kívül számos más törvényben is szerepelhet a sajtóra vonatkozó előírás. Idetartoznak a már említett általános magánjogi és büntető kódexek, amelyek a sajtó számára is kötelező tilalmakat állítanak fel, továbbá az olyan szektorális szabályok, mint például az adatvédelem, a szerzői jogi vagy a reklámjog. Ami az Egyesült Államokat illeti, az Első Alkotmánykiegészítés doktrínája alapján a média tartalmát érintő szabályozás csak rendkívül szűk körben alkotható (IV. fejezet 8.7. alpont), a sajtótermékek esetében pedig a specifikus szabályozás nem megengedett. Ennek megfelelően sajtótörvények sem léteznek az Egyesült Államokban, és a sajtó-önszabályozás sem nyert teret.

3. Ön- és társszabályozás

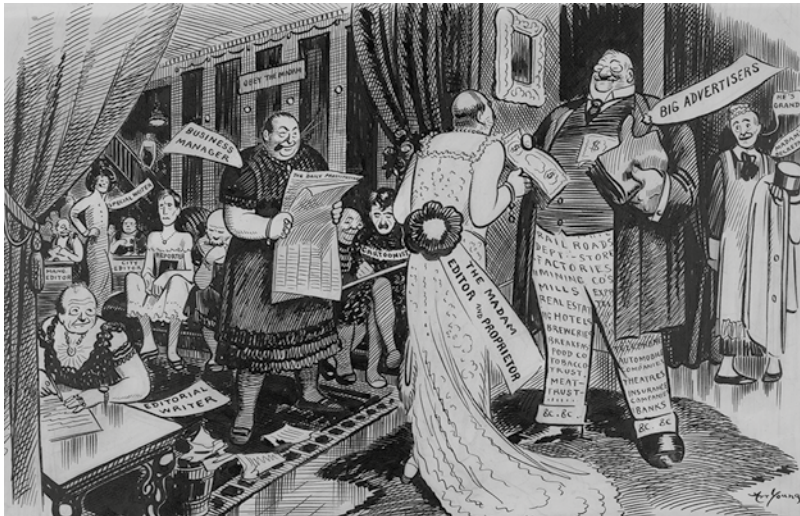
A kötelező jogi szabályozás elsődleges, de nem kizárólagos eszköz a jogalanyok magatartásának szabályozására. A sajtó szabályozása mögötti célok eléréséhez az önszabályozás is

¹⁶ A forrásvédelem joga például szerepelhet a sajtótörvényben, a büntető- és a polgári peres eljárásokról rendelkező törvényekben is, II. fejezet 7.2.2. alpont.

¹⁷ Lásd francia sajtótörvény (15. lj.); olasz sajtótörvény (15. lj.); cseh sajtótörvény (Tiskový zákon, no 46/2000 Coll.); szlovák sajtótörvény (Zákon z 22. júna 2022 o vydavateľoch publikácií a o registri v oblasti médií a audiovizíe a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o publikáciách); dán törvény a média felelősségéről (lov nr. 1719 af 27. december 2018).

¹⁸ Utóbbira példa az osztrák médiatörvény (Bundesgesetz vom 12 Juni 1981 über die Presse und andere publizistische Medien), a szlovén médiatörvény (Zakon o medijih, *Uradni list RS*, no 35/2001), a dán törvény a média felelősségéről (17. lj.), a finn törvény az elektronikus hírközlési szolgáltatásokról (Laki sähköisen viestinnän palveluista, 917/2014) és a magyar Smtv.

¹⁹ Mttv., 190–202. §.

ART YOUNG: *Sajtószabadság* (1912)

A karikatúra a tömegsajtó térhódításának kezdetét követően készült. A tulajdonos a hirdető előtt hajbókol, az újságírók, a szerkesztők, a riporterek és a rajzolók a háttérben meghúzódva dolgoznak. A helyszín egy klasszikus bordélyház, a madám pedig éppen bankjegyeket vesz át fő kuncsaftjától. A kép rámutat a sajtó függetlenségének megőrzésével kapcsolatos, kortól és technológiától független nehézségek egy részére.

segítségül szolgálhat, ezt bizonyítja a sajtó-önszabályozás általános elterjedtsége Európában. Az önszabályozásnak nincs egyértelmű definíciója – inkább az alternatív (jogon túli) szabályozási megközelítések gyűjtőkategóriájaként szolgál. Önszabályozás alatt e helyütt a piaci, iparági szereplők által létrehozott, de tőlük többé-kevésbé formálisan függetlenül működő testületek által megalkotott és felügyelt szabályrendszert értünk.

Az önszabályozás alulról építkezik, lényege, hogy az egyes ágazatok kialakítják saját magatartási, etikai szabályait, amelyeket magukra nézve kötelezőnek ismernek el, és a szabályok megsértőit szankciókkal fenyegetik. Az önszabályozás fő jellemzője az önkéntesség: az érintett iparági szereplők szabadon eldönthetik, hogy részt kívánnak-e venni az önszabályozásban, alávetik-e magukat az önszabályozó mechanizmusnak. Erre nem pusztán erkölcsi megfontolások vezethetik őket – a szabadpiacon ezek befolyása amúgy sem túl jelentős –, de a részvétel jól felfogott érdekük is lehet. Az önszabályozásban való részvétellel a társadalmi felelősséget vállaló cég képét közvetíthetik közönségük felé, illetve remélhetik, hogy a hatékony, illetve önmagáról kedvező képet festő önszabályozás megelőzheti a szigorúbb – és kötelező erővel bíró – állami fellépést, jogalkotást.

Az önszabályozás előnye a kötelező jogi szabályozáshoz képest a rugalmasság, a változó technológiához vagy piaci viszonyokhoz való gyorsabb adaptálódási képesség. Egyértelmű hátránya azonban a hitelesség hiánya – mivel az iparági szereplők akarataiból jön létre, és nem feltétlenül tőlük teljesen független testületekre bízva a döntést –, továbbá a hatékonyság kérdésessége. Tényleges kötelező erő híján az érintettek belátására bízva a részvételt és a felügyelet eredményeként született döntéseknek való önalávetést is. Önszabályozási formának tekintjük a törvény (vagy más, kötetőerővel bíró jogi norma) által alátámasztott önszabályozást is, ahol jogi norma írja elő a strukturális kereteket, de az önszabályozó szervezetekre van bízva mind a tartalmi szabályok megalkotása, mind pedig azok felügyelete; ezekben a részvétel továbbra is önkéntes, és állami hatóság nem ellenőrizheti a létrehozott szervezetek működését. Az ilyen típusú sajtó-önszabályozásra példa a 2011 után újrépülő angol rendszer.²⁰

Ugyanakkor, mint Wragg megjegyzi, az önszabályozás és az önkéntes szabályozás általánosan felcserélhető fogalmakként használatosak. Hasonlóképpen, a kötelező és a törvényi szabályozás is egymás szinonimáiként használt kifejezések. Más, erősen szabályozott szakmák esetében ez nincs így: az orvosok, az ügyvédek és a könyvelők stb. szakmai szervezetei maguk alkotják a tagjaikra nézve kötelező szabályozást, egyes szervezetekben pedig kötelező a tagság – ami az adott tevékenység végzésének feltétele –, így a szabályok is általánosan kötelező erejűek.²¹ Az angol sajtószabályozás egyes strukturális kérdéseit az uralkodói karta rendezi, de felelősségi rendszerének sajátosságai, a kényszerítő szankciók hiánya, valamint önkéntes jellege miatt egyértelműen önszabályozásnak tekinthető.

A társszabályozás az állami szervek és az iparági szereplők közös erőfeszítéséből megvalósuló szabályozás, amely ötvözi a tisztán jogi és az önszabályozás rendszerét.

²⁰ Raphael COHEN-ALMAGOR: Press Self-Regulation in Britain: A Critique. 21(1) *Science and Engineering Ethics* (2015) 159–181.

²¹ WRAGG i. m. (10. lj.) 53–54.

A társszabályozás is gyűjtőfogalom, mert az állam és az érintett iparág együttműködésének számos lehetséges formája, árnyalata létezik.²² Legtöbbször szintén önkéntesség jellemzi, vagyis az egyes piaci szereplők nem kötelezettek a részvételre. Elvben elképzelhető lenne a kötelező társszabályozás – ahol jogi norma írja elő a piaci szereplők számára a részvételt –, de erre a média- és tartalomiparban Európa-szerte nem találni példát. Ilyen társszabályozásnak tekinthetők az előbbiekben említett különböző szakmai kamarák, ahol a tagság a szakma képviselői számára kötelező, szabályokat pedig az állam és az általa erre felhatalmazott testület is alkothat.

A társszabályozás elősegítheti a törvényi kötelezettségek érvényesülését, azok betartásának felügyeletét, illetve teljes egészében helyettesítheti is a törvényi szabályozást, amennyiben az előírt normákat is a társszabályozás keretében alakítják ki a felek. Ez utóbbi esetben az is elképzelhető, hogy az állam csak a rendszer működtetésének kötelezését telepíti az iparági szereplőkre, amelyek létrehoznak egy normaalkotó és a szabályok betartását felügyelő testületet, illetve szervezetet (ezek ideális esetben egymástól szintén függetlenek), az állam pedig ennek jogszerűségét és működésének megfelelőségét ellenőrzi.

Az ön- és társszabályozás jelentőségét az AVMS irányelv is rögzíti, és előírja a tagállamok számára, hogy ösztönözzék az ilyen rendszerek felállítását. Ezzel összefüggésben kiemeli, hogy egyes médiaszolgáltatási ágazatokban a közérdekű célok elérésére irányuló intézkedések hatékonyabbak lesznek, ha azokat a szolgáltatók aktív támogatásával hozzák meg.²³ Mindazonáltal a sajtóiparban a társszabályozási rendszer alkalmazása Európában nem jellemző. Ennek fő oka az lehet, hogy az egyes jogrendszerek az állami szervek ilyen, korlátozott szerepvállalását a szabályozásban már a sajtószabadságba való túlzott beavatkozásnak tekintik. Társszabályozásnak tekinthető a dán, az ír és a magyar szabályozásban lefektetett rendszer. A dán sajtótanács előírhatja a kiadóval szemben etikai standardok megsértése miatt hozott marasztaló döntésének kötelező közzétételét az érintett sajtótermékben, míg a bíróság bírságot vagy börtönbüntetést szabhat ki akkor, ha a sajtótermék kiadója elmulasztja közzétenni azt.²⁴ Az ír önszabályozó testület döntésével kapcsolatban a bíróságoknak nincsen ilyen jogköre, de a bíróságok rágalmozási ügyekben fontos szempontként figyelembe vehetik, hogy a kiadó tagja-e az önszabályozó szervezetnek, és az az által előírt szabályoknak megfelelően működik-e, a részvételt tehát törvény ösztönzi.²⁵ A magyar szabályozás pedig törvényben rögzít bizonyos tartalmi követelményeket, amelyek a sajtóra is vonatkoznak (a gyermekekre veszélyes tartalmakra való figyelemfelhívás, a gyűlöletbeszéd tilalma, a kereskedelmi közleményekkel kapcsolatos előírások), ezek betartását – Európában egyedülként – a médiahatóság is felügyelheti. A hatóság és a sajtótermékek kiadóinak részvételével működő szakmai szervezet azonban szerződést köthet a szabályok felügyeletére vonatkozóan, amely meg-

²² *Co-Regulation of the Media in Europe*. Strasbourg, European Audiovisual Observatory, 2003, <https://www.ivir.nl/publicaties/download/IRIS-Special-Co-regulation-of-the-Media-in-Europe.pdf>.

²³ AVMS, 4a. cikk.

²⁴ Dán törvény a média felelősségéről (17. lj.) 43., 49. cikk, 53. cikk 2. bekezdés; Sten SCHAUMBURG-MÜLLER: Danish Perspectives on Press Regulation. In WRAGG-KOLTAY i. m. (14. lj.) 25–50.; Lara FIELDEN: A Royal Charter for the Press: Lessons from Overseas. 5(2) *Journal of Media Law* (2013) 172–188., 175–176.

²⁵ Defamation Act 2009, 26. szakasz; FIELDEN i. m. (24. lj.) 176–177.; Daithí MAC SÍTHIGH: Press Freedom in Ireland: Laggard or Innovator? In WRAGG-KOLTAY i. m. (14. lj.) 95–109.

állapodás alapján a felügyelet átkerül a szakmai szervezet által létrehozott, a hatóságtól független testületekhez.²⁶

Az önkéntesség alapján működő önszabályozási megoldások lényegében lemondanak a hatékonyságról.²⁷ A Leveson-jelentés is a „független” és „hatékony” sajtó-önszabályozást említette ideális megoldásként,²⁸ de ilyen a gyakorlatban nemigen létezik. Lara Fielden tanulmányában alapos áttekintést ad az egyes európai önszabályozási rendszerekről.²⁹ A hatékonyság tekintetében a legfontosabb kérdések ennek alapján: 1. a normákat alkotók körének meghatározása, 2. a döntéshozó testületek összetétele, 3. az e testületek által alkalmazható szankciók köre, 4. a rendszer finanszírozásának módja, 5. a részvétel önkéntes, vagy kötelező jellege.

Ameddig a testületekbe maguk a kiadók – vagy ők is – delegálnak tagokat, a finanszírozás tőlük ered, érdemi szankciót, például bírságot, velük szemben nem lehet alkalmazni, és bármikor felfüggeszthetik vagy visszavonhatják a részvételüket, addig e rendszerek nem tekinthetők sem ténylegesen függetlennek, sem pedig hatékonyak.³⁰ Céljuk elsősorban az állami szervektől való függetlenség, amit teljesítenek is, de ennek ára van. De akkor mi a jó megoldás a sajtó szabályozására? Jacob Rowbottom pontosan összegyűjti azon feladatokat, amelyek ellátása egy, a médiapiacot felügyelő szerv esetében elképzelhető:³¹ 1. normaalkotás (az önszabályozási rendszerekben, illetve az angolszász típusú szabályozó hatóságokban, mint amilyen a médiát felügyelő brit Ofcom – Európában a hatósági normaalkotást csak az Egyesült Királyság jogrendszere engedi, a kontinensen a kötelező normákat általában törvények rögzítik), 2. a beérkező panaszok kezelése és a megfelelő eljárások lefolytatása, 3. a felügyelt piac működésének vizsgálata, 4. *policy*-alkotás és a vonatkozó közpolitikák implementálása, 5. médiatudatosság és a szakmai szttenderdek növelésének támogatása, (6. metaszabályozás (nem közvetlen, hanem közvetett fellépés a normák érvényesülése érdekében, például az önszabályozás felügyelete, támogatása, ösztönzése), 7. a sajtószabadság tiszteletben tartása és védelme.

Függetlenül attól, hogy a szabályozás a jogi (állami), a társ- vagy az önszabályozás irányába mozdul-e, a döntéshozó szervezet vonatkozásában további lényeges kérdéseket szükséges tisztázni:³² 1. hatás- vagy feladatkör (mely típusú médiumok felügyelete tartozik hozzá, mely szabályok alapján), 2. irányítás és személyi összetétel meghatározása, 3. finanszírozás, 4. eljárási szabályok és alkalmazható szankciók köre, 5. a médiával szemben panaszt benyújtók körének meghatározása (általános vagy csak az érintettek számára biztosított panasztételi lehetőség).

Az Európában általánosan létező, a médiaszolgáltatásokat felügyelő médiahatóságokkal e fejezetben nem foglalkozunk, de a fenti kérdések a sajtó-önszabályozásra és bármely lehetséges más szabályozási megoldásra tekintettel is relevánsak. Wragg egyértelmű

²⁶ Mttv., 191. §.

²⁷ WRAGG i. m. (10. lj.) 65–66.

²⁸ Leveson Report i. m. (6. lj.) IV. kötet 1758., 4.1. bekezdés.

²⁹ LARA FIELDEN: *Regulating the Press: A Comparative Study of International Press Councils*. Oxford, Reuters Institute, 2012.

³⁰ WRAGG i. m. (10. lj.) 61–71.

³¹ JACOB ROWBOTTOM: *Media Law*. Oxford, Hart, 2018, 260–267.

³² Uo. 170–180.; FIELDEN i. m. (24. lj.) 183–186.

konklúziója szerint csak a kiadóktól személyi összetételében és finanszírozásában független, a kiadókra nézve kötelező – törvényen alapuló –, érdemi szankciókat kiszabni képes szabályozási megoldás lehet valóban független és hatékony, ezt pedig a tisztán jogi szabályozáson alapuló megoldások, valamint esetleg még az állam szoros felügyelete mellett működő társszabályozási rendszerek lennének képesek teljesíteni.³³ A jelenlegi európai sajtó-önszabályozási rendszerek nem tekinthetők ilyennek.

4. A sajtó tartalomszabályozása a szólásszabadság korlátain túl

A szólásszabadság általános korlátait a sajtóbeli megszólalásokra is értelemszerűen alkalmazni kell. A hírnév- és magánszféra-védelem, a gyűlöletbeszéd korlátai stb. az egyes jogrendszerekben annak figyelembevételével kerülnek meghatározásra, hogy az adott megszólalás mennyiben tekinthető a közügyek vitáiban való részvételnek. A beszéd célja és tartalma, nem pedig a beszélő személye határozza meg a szabadság mértékét. Ezzel összhangban a sajtónak mint beszélőnek nincsenek többletkötelezettségei más beszélőkhöz képest, de a szólásszabadság általános korlátai vele szemben is érvényesülnek. Ugyanakkor, mint arra Peter Coe figyelmeztet, a sajtó etikus és jóhiszemű magatartása, a tevékenységére vonatkozó magatartási normák betartása fontos szempont lehet egy adott tartalom megengedhetősége felőli döntés során.³⁴ Annak megítéléséhez, hogy a sajtó egyáltalán élvezheti-e a szólásszabadság széles körű védelmét, bizonyos magatartási elvárások figyelembevétele lehet szükséges. Mindez nem vezet sem a sajtó számára biztosított többletvédelemhez, sem a számára előírt többletkötelezettségekhez, hiszen a jóhiszeműség, a gondosság, a valóság feltárása irányában tett lépések stb. minden megszólalónál releváns szempontok lehetnek, nem csak a sajtóra vonatkozóan (II. fejezet 6.5. alpont). A beszélők közötti objektív különbségekből azonban eltérő kötelezettségek fakadhatnak; világos, hogy a sajtónak például más módon kell eljárnia egy információ valóságtartalmának azonosításakor, mint az egyéni beszélőnek, aki szabadidejében formál véleményt egyes közügyekről.

A sajtónak – minden egyéb beszélőhöz hasonlóan – be kell tartania azon normákat, amelyek korlátozzák a nyilvános beszédet. De önmagában a jogi előírásoknak megfelelő működés még nem teszi alkalmassá a sajtót, illetve általában a nyilvános szférát arra, hogy fontos közügyekről alapos, sokoldalú, a helyes döntések meghozatalát elősegítő viták, beszélgetések színhelye legyen. Ennek oka a szólásszabadság széles körű védelme, amely – bizonyos, nem jelentéktelen mértékig – a sértegetéseket, a gyűlölet kifejezését vagy a valótlanságok terjesztését is engedi (I. fejezet 5. pont). A nyilvános szférában a jogi tilalmakon túl szükség van bizonyos további társadalmi normák betartására, amelyek a színvonalas, érdemi viták lefolytatását lehetővé teszik. Ezeket Robert Post udvariassági normáknak (*civility norms*) hívja, amelyek a beszélőktől az egymás iránti kölcsönös tiszteletet

³³ WRAGG i. m. (10. lj.) 255–277.

³⁴ Peter COE: (Re)Embracing Social Responsibility Theory as a Basis for Free Speech: Shifting the Normative Paradigm for a Modern Media. 69(4) *Northern Ireland Legal Quarterly* (2018) 403–431., 423. Lásd továbbá II. fejezet 6.2. alpont.

követelik meg.³⁵ Mivel a szólásszabadságot széles körben védő jogrendszerek nem kívánják előírni ezen udvariassági normák kötelező jogi érvényesítését, a közéleti viták védelme paradoxonra épül: egyszerre kívánja elősegíteni a szabad beszédet a nyilvános diskurzus érdekében, és éppen e szabadság védelmében nem kívánja előírni azon szabályokat, amelyek az értelmes eszmecseréhez segíthetnének hozzá (I. fejezet 3.2. alpont).³⁶ Nincs ez másként a sajtó esetében sem, azaz a sajtónak sem kötelező e társadalmi normák betartása. De megjegyzendő, hogy a Post által vizsgált Egyesült Államokhoz képest az európai jogrendszerek jóval inkább figyelembe veszik e szempontot, és a másikkal szembeni tisztelgés hiány – sértegetés, valótlanosság állítása, bizalmas információk nyilvánosságra hozatala – jóval szélesebb körben korlátozható. Az udvariassági normák egy része tehát jogi normaként is érvényesülhet.

A sajtó számára nem csupán az általános hatályú jogszabályok, hanem a kifejezetten a sajtót kötelező jogi normák is előírhatnak olyan kötelezettséget, amely közvetlenül érinti az általuk közzétett tartalmat. A „tartalomszabályozás” nem a legbizalomgerjesztőbb kifejezés, ha a sajtószabadságról beszélünk, de valójában nem jelent mást vagy többet, mint a sajtószabadság olyan korlátait, amelyeket kifejezetten a sajtó tevékenységére vonatkozóan határozott meg a jogalkotó vagy a bíróság.

4.1. Sajtótörvények

A sajtó speciális tartalomszabályozását célzó normák leggyakrabban az egyes államok sajtótörvényeiben szerepelnek, és megsértésük büntető- vagy polgári jogi felelősséget keletkeztet. A sajtótörvények igénybevétele e szabályok meghatározása céljából valójában csak egyszerű jogtechnikai megoldásnak tekinthető, és a büntető-, valamint a polgári peres eljárásban érvényesíthető kötelezettségek az adott állam büntető vagy polgári törvénykönyvében is szerepelhetnének, tehát önmagában a sajtótörvényekbe foglalt tartalomszabályozás nem jelent valódi többletterhet a sajtóra nézve. Megjegyzendő, hogy e szabályok jellemzően nem kizárólag a sajtót, hanem a médiaszolgáltatókat is kötelezik, hasonlóan a szólásszabadság általános hatályú törvényekben előírt korlátozásaihoz. Persze nagyon fontos, hogy melyek ezek a szabályok, illetve milyen módon lazítja fel esetleg szigorú alkalmazásukat a bírói gyakorlat a közéleti viták védelmében. Ilyen tipikus, sajtótörvénybeli szabályok a rágalmazás elleni fellépés,³⁷ a magánélet védelme,³⁸ a gyűlöletbeszéd korlátozása³⁹ vagy a gyermekvédelmet célzó szabályok.⁴⁰

³⁵ Robert C. POST: The Constitutional Concept of Public Discourse: Outrageous Opinion, Democratic Deliberation, and *Hustler Magazine v. Falwell*. 103(3) *Harvard Law Review* (1990) 601–686.; Robert C. POST: Racist Speech, Democracy and the First Amendment. 32(2) *William & Mary Law Review* (1990–1991) 267–327.

³⁶ POST (1990) i. m. (35. lj.) 643.; POST (1990–1991) i. m. (35. lj.) 287–288.

³⁷ Francia sajtótörvény (15. lj.) 29. cikk; olasz sajtótörvény (15. lj.) 12–13. cikk; luxemburgi törvény a véleménynyilvánításról a médiában (Loi du 8 juin 2004 sur la liberté d'expression dans les médias), 16–17. cikk, máltai sajtótörvény [Att dwar l-Istampa, XL (1974)], 11–12. cikk.

³⁸ Luxemburgi törvény a véleménynyilvánításról a médiában (37. lj.) 14–15. cikk.

³⁹ Francia sajtótörvény (15. lj.) 23–24. cikk.

⁴⁰ Olasz sajtótörvény (15. lj.) 14. cikk; luxemburgi törvény a véleménynyilvánításról a médiában (37. lj.) 18. cikk.

A sajtó közérdekű kötelezettségeit, társadalmi felelősségét ugyanakkor a sajtóra vonatkozó külön szabályozás általában nem írja elő. Ez alól kivétel a német, az osztrák, a dán, az olasz, a lengyel és a luxemburgi szabályozás, amelyek nem specifikusan a sajtóra, hanem valamennyi médiumtípusra, illetve azok újságíróira nézve írnak elő bizonyos etikai kötelezettségeket. E szabályok jellemzően a rágalmazó és a magánszférasértő közlésekkel szemben védenek, azaz nem általában véve írják elő az etikus magatartás kötelezettségét. Más esetekben pedig az általános etikai kötelezettségek megsértése esetén nem alkalmazható szankció a sajtóval szemben, így a szabályok elvi jelentőségük maradnak, konkrét jogkövetkezményt nem írnak elő megsértésük esetére (II. fejezet 6.5. alpont).

A sajtónak tehát valójában – a hírnévvédelem és a válaszadási jog érvényesülését kivéve⁴¹ – nem létezik a jogi szabályozás által előírt igazmondási kötelezettsége, nem kell pontosnak, objektívnak lennie, nem kötelező kiegyensúlyozottan, sokoldalúan tájékoztatnia közönségét. Wragg szerint a pontos, megfelelő tájékoztatás előírása eleve kizárt, hiszen ha a sajtótól elvárjuk, hogy megfelelően tájékoztasson, és ennek keretében megmutassa a közönségnek, hogy egy adott ügyben melyik, a többivel rivalizáló álláspont a meggyőzőbb, megalapozottabb, akkor az a sajtó általi állásfoglalást feltételez, a sajtó tehát nem lehet *nem* részrehajló.⁴² A sajtó valójában nem elfogult akkor, amikor egy adott vitában állást foglal a rivalizáló vélemények megalapozottságáról, hiszen az egyes közéleti szereplőknek feltehetően olykor igazuk van, máskor pedig tévednek, így, amennyiben a sajtó méltányos, hol az egyiknek, hol a másiknak fog igazat adni.

Probléma akkor keletkezik, amikor a sajtó eltekint e méltányosságtól, és elfogultan ítéli meg a vitás kérdéseket. De ne legyünk álnaivak: számos sajtótermék hagyományosan olyan irányultsággal, világnézeti megközelítéssel, adott esetben politikai elfogultsággal rendelkezik, amelyek nem teszik lehetővé számukra a semleges krónikás szerepének betöltését. A sajtótól ettől függetlenül sem várhatjuk el, hogy felvállalja a tévedhetetlen igazságszótó szerepét – a sajtó közérdekű tevékenysége még ideális esetben is kimerül a tények lehető legbiztosabb feltárásában, valamint az eltérő véleményekről való sokoldalú tudósításban és a szembenálló vélemények közvetítésében, amelyek közül a közönség választhat. De a sajtótermékek még erre sem kötelezettek a sajtószabadságnak a jogi szabályozásból jelenleg kirajzolódó tartalma alapján.

4.2. Egyéb, a sajtóra vonatkozó törvények

A sajtótörvényeken túl más jogszabályok is vonatkozhatnak kifejezetten a sajtóra. Ezek köre széles lehet, így itt csak két szabályozási tárgykört említünk. A folyamatban lévő bírósági eljárásokról való tudósításnak speciális szabályai vannak, az igazságszolgáltatás rendjének védelme érdekében. A brit Contempt of Court Act 1981 például részletes szabályokat ír elő arra nézvést, hogy miről és hogyan tudósíthat a sajtó, és e kötelezettségek

⁴¹ Ezeken kívül még néhány, a valótlán állításokat szankcionáló általános hatályú – azaz nem csak a médiára nézve alkalmazható – szabály is korlátozhatja a sajtó „hazugsághoz való jogát” az egyes államokban, például a népi hírtások tagadásának vagy a rémhírterjesztés tilalma, illetve a választási kampányokban tett valótlán állításokkal vagy a félrevezető reklámokkal szembeni fellépés (I. fejezet 5. pont).

⁴² WRAGG i. m. (10. lj.) 181–182.

teljesítésének elmulasztása akár a megjelenés megakadályozását is előidézheti.⁴³ A tárgyalóterem nyitottsága vagy a tárgyalás zárttá tétele, a tárgyalóteremben történő felvételkészítés hasonló kérdések, amelyeket a jogrendszerek szabályoznak.⁴⁴ Egy másik, a sajtó számára különösen fontos szabályozási tárgykör a reklámok vagy tágabban, a kereskedelmi kommunikáció szabályozása, amely magától értetődően tartalmaz a sajtó számára releváns, specifikus normákat. Mindezek megjelennek az EU jogában,⁴⁵ illetve a harmonizált kérdéseken túl megjelenhetnek a nemzeti szabályozásokban is. Ugyanakkor e szabályok sem kizárólag a sajtóra, hanem bármely típusú médiára vonatkozhatnak.

4.3. Önszabályozó magartartási kódexek

A sajtószabadság gyakorlásával előidézhető károk és veszélyek elkerülése érdekében nemcsak a kötelező jogi szabályozás, hanem a sajtó-önszabályozás útján is tehető lépések. Az önszabályozó szervezetek által alkalmazott magartartási kódexek – a jogi normákhoz képest – változatos tartalommal igyekeznek a sajtó tevékenységét befolyásolni. Megjelenhetnek e kódexekben egyfelől tartalmi előírások – mint például a magánélet tiszteletben tartása, a gyermekvédelem, a bűncselekményekről való tájékoztatás kérdései –, de azokon felül olyan elemek is, amelyek a jogi szabályozásból hiányoznak, mindenekelőtt azért, mert jogi normaként való érvényesítésük feltehetően összeegyeztethetetlen lenne a sajtószabadság alkotmányos védelmével. Ilyenek azok a szabályok, amelyek a tartalom előállításának folyamatára és a sajtó információgyűjtő tevékenységére vonatkoznak, nem pedig csak magára a közzétett tartalomra.

A sajtó magartartásának kötelező szabályozása jóval aggályosabb lenne, mint a tartalomszabályozás, mert az előbbi esetében a másoknak okozott kár vagy előidézett veszély jellemzően – mivel a publikálást szükségszerűen megelőző tevékenység szabályozásáról van szó – hiányzik, vagy csak hipotetikusan lehet jelen. A brit IPSO-kódex például rendelkezik az újságírók általi zaklatás tilalmáról, a kórházakba történő belépésről, a titkos információszerezésről (rejtett kamerák és mikrofonok, lehallgatás), a bűnelkövetők vagy bűnesetek tanúi számára információért cserébe fizetségadás lehetőségéről, illetve tilalmáról.⁴⁶ A magartartási kódexek a sajtó közérdekű kötelezettségeinek némelyikét is előírhatják – az IPSO-kódex 1. pontja a pontosság kötelezettségéről szól, beleértve a pontatlan-

⁴³ Eric BARENDT: *Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2. kiadás, 2005, 145–148.

⁴⁴ Lásd Ian CRAM: *A Virtue Less Cloistered: Courts, Speech and Constitutions*. Oxford, Hart, 2002; a brit jogról lásd továbbá Joseph JACONELLI: *Open Justice: A Critique of the Public Trial*. Oxford, Oxford University Press, 2002; Jason BOSLAND – Judith TOWNEND: Open Justice, Transparency and the Media: Representing the Public Interest in the Physical and Virtual Courtroom. 23(4) *Communications Law* (2018) 183–202.; Paul WRAGG: Open Justice and Privacy. 22(3) *Communications Law* (2017) 90–98.

⁴⁵ Lásd például az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 11.) a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, I. melléklet, 11. pont; az Európai Parlament és a Tanács 2003/33/EK irányelve (2003. május 26.) a tagállamok dohánytermékek reklámozására és szponzorálására vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítéséről, 3. cikk.

⁴⁶ IPSO Editors' Code of Practice, 3., 8., 10., 15. és 16. szakasz. A másik angol sajtó-önszabályozó szervezet, az Independent Monitor for the Press (Impress) kódexe is tartalmaz a hírgyűjtés folyamatára vonatkozó előírásokat, lásd Impress Standards Code, 3., 5–8. szakasz, <https://www.impress.press/standards/impress-standards-code/our-standards-code>.

nul közölt információ kijavítását, a bocsánatkérést vagy az érintett számára a válaszadás lehetőségének biztosítását is. A kódex lehetőséget ad a szabályaitól való eltérésre, ha azt a közérdek indokolja.⁴⁷

A pontosság nem csupán a közérdekű ügyekben végzett tájékoztatási tevékenység körében értelmezhető, vagy lenne vonzó elvárás. De – amint arra Wragg figyelmeztet – jogi előírásként valójában nemigen létezhet, elsősorban azért, mert nem társítható hozzá jogosult, aki egy jogilag szabályozott eljárásban a pontos tájékoztatáshoz való jogát érvényesíteni tudná.⁴⁸ A sajtó mozgásterének korlátozásához általában szükséges egy olyan jogosult, akinek a jogát, jogos érdekét a sajtó megsértette. Ez alól vannak kivételek, amikor egy médiahatóság hivatalból, jogosulti kérelem nélkül is eljárást indít, például a gyermekvédelem vagy a gyűlöletbeszéd korlátozása céljából, de e lehetőség – Magyarországot leszámítva – csak a médiaszolgáltatásokkal kapcsolatban létezik (IV. fejezet 8. pont). A nem kellően pontos tájékoztatás azonban nem sérti közvetlenül annak a jogait, aki e tájékoztatásról értesül, és így téves információhoz jut. Nehéz elképzelni, hogy egy hatóság – konkrét, sérelmet szenvedett panaszos hiányában – a pontos tájékoztatást kérje számon a sajtón. A tudósításban szereplő érintettek viszont – akikről a sajtó valótlan állítást tett közzé – indíthatnak hírnévsértési (bírósi) eljárást személyiségi jogaik védelmében, azaz ők mint azonosítható sértettek nem maradnak védtelenül.

5. A médiapluralizmus és a sajtó

A médiapluralizmus nagyon nehezen megragadható koncepció, amely azt célozza, hogy a közönség számára minél több különféle tartalom és vélemény legyen elérhető a nyilvánosságban. Mindezt nem elsősorban az egyes médiumok kötelezettségeinek növelésével, hanem az egészséges szerkezetű médiapiac fenntartásával kívánják elérni.⁴⁹ A legfontosabb eszköz az elérésére a tulajdoni koncentrációk kialakulását nehezítő korlátozások előírása, ami azonban nem a vélemények, hanem csak a tulajdonosok sokszínűségét képes támogatni.⁵⁰ Azonban a sok különböző tulajdonos a médiapiacon nem feltétlenül vezet változatos tartalomhoz, ha legtöbbjük az általuk elért közönség létszámának maximalizálásában érdekelt.

A sajtószabadság – a szólásszabadsághoz hasonlóan – elsősorban negatív jellegű jogosultság, és a „valamitől” való szabadságot védi, a „valami” pedig az állam és egyes szervek potenciális elnyomó hatalma.⁵¹ De a szabad beszéd védelme a korlátozására képes erővel szemben még nem jelenti a jog tényleges gyakorlásának lehetőségét. Még inkább

⁴⁷ A „közérdek” kódexbeli fogalmáról lásd II. fejezet 6.2. alpont. A fogalom nyitott jellege ugyanakkor partatlanná is teszi e kivétel alkalmazhatóságát. A közérdek mint a szabályok alóli kivételt engedő körülmény megjelenik az Impress kódexében is (B szakasz), de szűkebb keretek között tartva.

⁴⁸ WRAGG i. m. (10. lj.) 174–195.

⁴⁹ Lásd Ewa KOMOREK: *Media Pluralism and European Law*. Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2013; bővebben IV. fejezet 6. pont.

⁵⁰ WRAGG i. m. (10. lj.) 72–75.

⁵¹ Lásd I. fejezet 6. pont, továbbá különösen Isaiah BERLIN: A szabadság két fogalma. In Isaiah BERLIN: *Négy esszé a szabadságról*. Budapest, Európa, [1969] 1990, 334–443.

így van ez a sajtószabadsággal: ez utóbbi jog szintén mindenkit egyformán megillet, de aki nem újságíró vagy tulajdonos a médiapiacra, annak számára ténylegesen nem sokat ér, mivel nem képes gyakorolni azt. A sajtószabadság pozitív jellege tehát nem a „valamitől”, hanem a „valamire” szabad médiát helyezi előtérbe, a médiát, amelynek szabadsága ténylegesen gyakorolható jog.⁵² Az állam számára a sajtószabadság pozitív jellegének elismerése azon kötelezettséget keletkezteti, amely alapján az államnak biztosítania kell a jog tényleges gyakorlásához szükséges alapfeltételeket, beleértve a megfelelő jogi szabályozást, a piac működésének felügyeletét – a tulajdoni koncentrációk megakadályozását –, az állam által biztosítható tárgyi feltételeket (a sajtótermékek vonatkozásában: papírbeszerzés, az árusítás lehetősége, az állami tulajdonú posta részvétele az újságok terjesztésében, a nyomdai termékek alacsonyabb adókulcsa, a lakosság széles körű hozzáférése a megfizethető internethez stb.), a megfelelő médiaoktatást és a médiaműveltség növelését. Az állam aktív, tevőleges szerepvállalása korlátos, és nem terjed ki arra, hogy bárki számára biztosítsa a médiában való megjelenés vagy a média tulajdonlásának lehetőségét.

Ezen kérdésekről a IV. fejezetben – a médiaszolgáltatások szabályozásának tárgyalásakor – még bőven lesz szó. A sajtótermékek azonban csak elvétve lehetnek tárgyai a médiapluralizmus növelését célzó szabályozási beavatkozásoknak; a tulajdoni koncentrációkkal szemben a sajtótermékek piacán is fel lehet lépni, de a sajtó tartalmát érintő, ilyen célú szabályozásnak – a médiaszolgáltatásokkal ellentétben – nem nyílik tere. A sajtó társadalmi felelősségét hangsúlyozó elmélet alapján vonzó lenne arra gondolni, hogy a sajtó pozitív szabadsága – nem a valamitől, hanem a valamire való szabadsága – arra terjed ki, hogy megfelelően tájékoztassa közönségét a közügyekről. De ha létezne ilyen előírás, akkor az már nem a sajtó szabadságának védelme, hanem a sajtó kötelezettségeinek körébe tartozna. Az államnak nem lehet feladata ilyesmit előírni a sajtó számára, de tehet lépéseket a polgárok megfelelő tájékoztatása érdekében. Jonathan Heawood szerint az államnak feladata lenne például azt biztosítani, hogy mindenki hozzáférjen a „közérdekű újságíráshoz”.⁵³ A sokszínű és minőségi újságírást anyagi támogatása lehet állami feladat, hasonlóan a közszolgálati médiaszolgáltatás fenntartásához, de ez sem jelentené azt, hogy bármely újságírónak kötelező lenne közérdekű és kiváló minőségű tartalmakat előállítania.

6. Következtetések

A sajtó szabályozása a szólásszabadság jogának fejlődésével párhuzamosan formálódott, tekintettel arra, hogy sajtótermékek már a 16. századtól, a modern szólásszabadság megszületését jóval megelőzően megjelentek. A sajtón kívüli beszéd és a sajtó szabályozásának szétválasztásából ezért nem következett olyan részletes szabályozás, mint a média-

⁵² Theodore PETERSON: The Social Responsibility Theory of the Press. In Fred S. SIEBERT – Theodore PETERSON – Wilbur SCHRAMM: *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. Urbana, University of Illinois Press, [1956] 1963, 73–103., 93–94.

⁵³ Jonathan HEAWOOD: Press Freedom Myth. (1) *European Human Rights Law Review* (2020) 7–11., 11. Bővebben kifejtve lásd Jonathan HEAWOOD: *The Press Freedom Myth*. Hull, Biteback, 2019.

szolgáltatások esetében. A sajtó szabályozása ezt a megközelítést ma is tükrözi. A következőkben a fejezetben bemutatott kérdések nyomán igyekszünk bizonyos, a sajtó európai szabályozására általában véve megfogalmazható következtetést levonni.

- A sajtó szabályozása változatos módokon valósulhat meg, az általános hatályú szabályokon túl létezhet még specifikus szabályozás is, sajtótörvény és más, a jogrendszerben elszórt, kifejezetten a sajtóra vonatkozó szabály. A sajtószabályozás minden európai ország saját nemzeti hagyományain alapul, amely hagyományok között van ugyan átfedés, de az eltérések is jelentősek. A sajtószabályozás ezzel együtt sehol sem túlzottan részletező, nem törekszik átfogó és teljes szabályozásra.
- A sajtótermékek szabályozásában nagy jelentősége van a kötelező erejű szabályokon kívül az önszabályozásnak, amely azonban olyan alapvető problémákkal küzd, amelyek eleve meggátolják hatékony érvényesülését.
- Az állami szervek és az iparág által létrehozott testületek együttműködése által egyes országokban a sajtótermékek társszabályozás alatt is állhatnak bizonyos szabályozási kérdések tekintetében, bár nem ez a jellemző megoldás.
- A sajtó vonatkozásában a sajtótörvényekben speciális tartalomszabályozási előírások is szerepelhetnek, azonban a tartalmat érintő szabályok alapján jellemzően polgári és büntető bírósági eljárások indulhatnak, így azok sajtótörvényben való elhelyezkedése csak technikai jelentőséggel bír. Az efféle tilalmak átfedést mutatnak a szólásszabadság általánosan elismert korlátaival, amelyek szintén kötelezik a sajtót (is).
- A sajtótermékek számára a jogi szabályozás nem írja elő a társadalmi felelősségvállalást. Ezzel együtt bizonyos etikai normák betartását a jogi szabályozás is kötelezővé teheti, az önszabályozáson belül pedig szélesebb körben rendezhetők a sajtó közérdekű kötelezettségei (még ha nem is kikényszeríthető módon).
- A sajtószabályozásban a médiapluralizmus növelését célzó előírások a médiaszolgáltatásokhoz képest csak jóval kevésbé jelennek meg, de a pluralizmus növelésére törekvő jogi szabályozás egyes elemei kiterjedhetnek a sajtóra (mint például a médiapiaci tulajdoni koncentrációk korlátozására irányuló szabályok), illetve a sajtó tevékenysége (jogi kényszer nélkül is, a közügyek bemutatása, a közönség tájékoztatása által) hozzájárulhat a médiapluralizmus növekedéséhez.

IV. A médiaszolgáltatások szabályozása

1. Bevezetés

E fejezet a médiaszabályozás közös európai alapjait kívánja azonosítani, amit jelentősen megkönnyít az audiovizuális médiaszolgáltatások területén érvényesülő közös EU-s jog. A közös jog azonban jelentős részben a tagállami tapasztalatokon alapul, egyfajta közös nevezőnek tekinthető, amelynek tartalma jórészt korábban is a nemzeti jogok részét képezte – legalábbis Európa nyugati felén –, és amelyet az EU-s jogalkotás tovább harmonizált, nem pedig teljesen újként alkotott. A médiaszabályozás csak egyes, jól körülhatárolt médiumtípusokra terjed ki, a sajtóhoz képest egészen más szabályozási megközelítéssel és részletettséggel. A sajtószabadság jogával kapcsolatban általában emlegetett társadalmi felelősség a médiaszabályozásban ténylegesen is megjelenik, bár az ebből a megfontolásból fakadó szabályok nem egységesen valamennyi médiaszolgáltatót terhelik, és azok hatékonyságát, valamint elvi megalapozottságát illetően kételyek merülnek fel.

A következőkben elsősorban ebből a szempontból mutatjuk be a médiaszabályozást, szükségszerűen a közös európai jogra helyezve a fő hangsúlyt, igyekezvén azonban kitérni az azon túl létező nemzeti szabályozásokra is. A médiaszabályozás a médiapluralizmus fogalma köré összpontosul, amelyből a médiaszolgáltatások társadalmi felelősségét előirányzó normák létalapja származik; ezek tárgyalása a fejezet súlyponti része. Az unió jog miatt az EJEB gyakorlatának csak kisebb jelentősége van, de a vonatkozó esetjogot itt is tárgyaljuk, illetve említés szintén kitérünk az Egyesült Államok médiaszabályozására is, amely az európaiktól nagyban eltérő utat választott.

2. A médiaszolgáltatás fogalma

A médiaszabályozás tárgyai a médiaszolgáltatások, amelyeket tehát a szabályozás elválaszt a média egyéb formáitól. A sajtótermékektől való elhatárolás alapja a szolgáltatások által használt technológia: a médiaszolgáltatások valamilyen elektronikus hírközlő hálózatot használnak a tartalmak közönséghez való eljuttatására. A médiaszolgáltatás lehet audiovizuális vagy rádiós, és a két alaptípuson belül lehet hagyományos televíziós vagy rádiós műsorszolgáltatás (*broadcasting*) vagy lekérhető médiaszolgáltatás (*on-demand*).

A kizárólag az audiovizuális szolgáltatásokra vonatkozó AVMS irányelv 1. cikk (1) bekezdésének fogalmi meghatározása szerint az „audiovizuális médiaszolgáltatás”:

[A]z Európai Unió működéséről szóló szerződés 56. és 57. cikkében meghatározott olyan szolgáltatás, amelynek, illetve amely egy elválasztható részének elsődleges célja, hogy egy médiaszolgáltató szerkesztői felelősségének körébe tartozó műsorszámokat tájékoztatás, szórakoztatás vagy oktatás céljából a 2002/21/EK irányelv 2. cikkének a) pontja értelmében vett elektronikus hírközlő hálózatokon

keresztül a közönséghez eljuttassa; az ilyen audiovizuális médiaszolgáltatás vagy az e bekezdés e) pontjában meghatározott televíziós műsorszolgáltatás, vagy az e bekezdés g) pontjában meghatározott lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatás.

A médiaszolgáltatás jellemzői eszerint tehát: 1. gazdasági szolgáltatás-jelleg, 2. szerkesztői felelősség, 3. tájékoztatási, szórakoztatási vagy oktatási cél, 4. a nyilvánossághoz történő eljuttatás mint elsődleges cél. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 56. és 57. cikkében meghatározott gazdasági szolgáltatás az önálló, üzletszerűen – rendszeresen, nyereség elérése érdekében, gazdasági kockázatvállalás mellett – végzett szolgáltatás. Az Európai Unió Bírósága a Peugeot Deutschland-ügyben¹ megállapította, hogy a videómegosztón létrehozott olyan csatornák, amelyek rövid promóciós videókat tartalmaznak – például új személygépkocsi-modellekről –, nem minősülnek audiovizuális médiaszolgáltatásoknak.

A szerkesztői felelősség a műsorszámok kiválasztása és összeállítása – lineáris audiovizuális médiaszolgáltatás esetében a műsorszámok időbeli összeállítása, lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások esetében pedig a műsorkínálat összeállítása – során megvalósuló tényleges ellenőrzés. A szerkesztői felelősség nem eredményezi szükségszerűen a nyújtott tartalomért vagy szolgáltatásért a nemzeti jog szerinti jogi felelősséget.² A szerkesztői döntések a szerkesztői felelősség gyakorlásának megnyilvánulásai, és minden olyan rendszeres jelleggel hozott döntést magukban foglalnak, amelyek a médiaszolgáltatás napi működésével kapcsolatosak, így a médiaszolgáltatás tartalmának megválasztásával és összeállításának meghatározásával kapcsolatos döntéseket is. A szerkesztői döntések meghozatalának képessége egyben a hatékony kontroll gyakorlását jelenti mind a műsorszámok kiválasztásával, mind azok műsorkatalógusba gyűjtésével kapcsolatban, ez alapján a tartalom szerkesztettsége azt jelenti, hogy a médiaszolgáltatás minden esetben több műsorszám összeállításának eredményeként jön létre.³

Az európai audiovizuális szabályozásban sokáig tartotta magát az a megközelítés, amely szerint a lekérhető szolgáltatásokra csak akkor vonatkoznak az irányelvi rendelkezések, ha azok ugyanazon közönséget célozzák, ugyanazon piacon versenyeznek, mint a televíziós médiaszolgáltatások, és tartalmukat, valamint formai megjelenésüket tekintve is ahhoz hasonlóak, azaz ha televíziószerűek („*television like*”).⁴ Az Európai Unió Bírósága a New Media Online-ügyben⁵ értelmezte a 2010-es AVMS irányelv összetett szolgáltatások esetében irányadó szabályait, és választ adott arra a kérdésre, hogy hogyan kell meghatározni egy hírnap elektronikus változatában kínált videók rendelkezésre bocsátásának elsődleges célját. A Bíróság kimondta, hogy egy hírnap elektronikus verzióját nem

¹ A C-132/17 sz., Peugeot Deutschland GmbH kontra Deutsche Umwelthilfe-ügyben 2018. február 21-én hozott ítélet.

² AVMS irányelv, 1. cikk (1) bekezdés c) pont.

³ *IRIS Special: Editorial Responsibility*. Strasbourg, European Audiovisual Observatory, 2008.

⁴ Irini KATSIREA: Electronic Press: “Press-Like” or “Television-Like”? 23(2) *International Journal of Law and Information Technology* (2015) 134–156.

⁵ A C-347/14. sz., New Media Online GmbH kontra Bundeskommunikationssenat és a Bundeskanzler-ügyben 2015. február 21-én hozott ítélet.

kell audiovizuális médiaszolgáltatásnak tekinteni, ha az audiovizuális elemek másodlagosak, és kizárólag sajtócikkek kínálatának kiegészítésére szolgálnak.

Az Európai Unió Bírósága New Media Online-ügyben hozott ítélete tükröződik az audiovizuális médiaszolgáltatás pontosított fogalmában. Az AVMS irányelv 2018-as módosítása⁶ egyértelművé teszi, hogy az online hírportálok önálló rovatai, amelyekben audiovizuális tartalmak elérhetők – beleértve a rövid és a felhasználók által generált videókat is –, az irányelv hatálya alá tartoznak, feltéve, hogy azok a fő (nem audiovizuális) tevékenységtől elkülöníthetők.⁷ A módosítás következtében a televíziószerűség már nem feltétele annak, hogy egy szolgáltatás az irányelv hatálya alá tartozzon, hiszen a tartalmi és formai különbségek eltűnése, vagy az ugyanazon tartalmak egyszerre több platformon történő terjesztése szükségtelenné és egyre nehezebbé teszik a megkülönböztetést.

Ugyan az AVMS irányelv csak a gazdasági szolgáltatásokat vonja szabályozás alá, a nemzeti jogrendszerek hatálya ennél tágabb is lehet. A médiaszolgáltatók és a sajtótermékek kiadói nem szükségszerűen töreksenek gazdasági haszon, nyereség elérésére: léteznek olyan, közösségi jellegű szolgáltatások, amelyek profitszerzési cél nélkül végeznek tájékoztató, az oktatási vagy a szórakoztatáshoz kapcsolódó tevékenységet. A médiaszolgáltatásokat tartalmaik, céljuk szerint további kategóriákba is oszthatjuk. Minden európai államban létezik közszolgálati médiaszolgáltatás, amelyet egy vagy több, e célra létrehozott intézmény nyújt, jelentős állami finanszírozás mellett. A közszolgálati média a piaci szereplők által el nem látott feladatokra fókuszál, bár klasszikus ethosza ennél tágabb körű (7.12.1. alpont). Ezzel szemben a médiapiac legtöbb szereplője magántulajdonban áll, piaci vállalkozásként működik („kereskedelmi média”), amire azonban szintén vonatkoznak bizonyos közérdekű kötelezettségek.

A médiaszolgáltatások változatos módon érhetők el a közönség számára (földfelszíni frekvenciákon, kábeles vagy műholdas műsorterjesztés segítségével, illetve az interneten keresztül). A szabályozás csak kisebb részben veszi tekintetbe a terjesztési módot, és törekszik a technológiásemleges megközelítésre, azaz a tartalom alapján dől el, hogy mely szabályok vonatkoznak a szolgáltatásra. Ugyanakkor az internetes tartalomszolgáltatások elterjedésével néha nem egyszerű megfelelően besorolni egy-egy szolgáltatást. A lekérhető médiaszolgáltatások kábelén, műholdon vagy az interneten keresztül érhetők el, és a felhasználó dönti el, hogy a rendelkezésére bocsátott műsorszámok közül melyiket és mikor tekinti vagy hallgatja meg. A lekérhető szolgáltatásokon belüli kategória a kizárólag interneten keresztül elérhető *over-the-top* szolgáltatásoké, ilyenek például az egyre népszerűbb *streaming*-szolgáltatások.

Karol Jakubowicz a média új fogalmának lehetséges elemeit járta körül. Definíciót nem alkotott, inkább vizsgálati szempontokat, illetve az új médián belüli további lehetsé-

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1808 irányelve (2018. november 14.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról.

⁷ Peggy VALCKE – Ingrid LAMBRECHT: The Evolving Scope of Application of the AVMS Directive. In Pier L. PARCU – Elda BROGI (szerk.): *Research Handbook on EU Media Law and Policy*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021, 282–303., 293.

ges kategóriákat határozott meg. Felhívta a figyelmet arra, hogy valamennyi „rég” média (sajtó, televízió, rádió) egyben „új” média is, amint online elérhetővé válik. Ezen túlmenően különbséget tett a felhasználók által előállított, de az intézményes médiában megjelenő (*user generated*), valamint a felhasználók által készített, de az intézményes médián kívül megjelenő (*user created*) tartalom között.⁸ Az online platformokat azonban élesen el lehet határolni a médiaszolgáltatásoktól. A legfőbb különbség az, hogy a platformok nem végeznek olyasféle szerkesztést, amelynek során a tartalmakat megrendelik, elkészítetik vagy megvásárolják; a platformok tartalmait a felhasználók töltik fel a platformra. Ugyanakkor, mint azt az V. fejezetben látni fogjuk, a platformok esetében is létező gyakorlat a „szerkesztés”, még ha az egészen más célból és módon történik is. Ugyanakkor az automatizált rendszerek egyre nagyobb szerepet töltenek be a hagyományos média szerkesztésében is, ez pedig felvetheti a szerkesztői függetlenség és felelősség újragondolásának szükségességét.⁹ A médiaszolgáltatások közönséghez való eljuttatásához továbbá nélkülözhetetlen a terjesztők igénybevétele. A terjesztők pedig maguk is „szerkesztenek”, például a különböző televíziós műsorcsomagok összeállításakor. Ebből eredően pedig – legalábbis részben – a terjesztők is a médiaszabályozás hatálya alatt állnak.

3. A médiaszabályozás igazolásai

A sajtó és a médiaszolgáltatások eltérő mértékű szabályozása minden európai országban jelen van. Amíg a sajtóra csak szűkebb terjedelmű szabályok vonatkoznak, a sajtó tartalmainak pedig a legtöbb országban csak a szólásszabadság általános szabályaira kell tekintettel lenniük, addig a médiaszolgáltatások szigorú tartalomszabályozás alá esnek, amelyek részben negatív jellegűek (azaz a jogsértéstől való tartózkodást kívánják meg, mint például a gyermekvédelmi szabályok vagy a reklámkorlátozások), részben pedig pozitívak (vagyis aktív, tevőleges magatartást várnak el, mint például a kötelező hírszolgáltatás vagy a kiegyensúlyozott tájékoztatás követelménye). Az eltérő mértékű szabályozás elvi indokai azonban a digitalizálódó médiavilágban nem feltétlenül azonosíthatók egyértelműen. Az alábbiakban a médiaszabályozás mellett szóló lehetséges érveket vesszük sorra.

3.1. Az állami tulajdonban álló erőforrások szükségessége

Amíg a médiaszolgáltatások kizárólag állami tulajdonban álló földfelszíni frekvenciákon keresztül érhetők el közönségüket, addig ez önmagában is kellő alapot biztosított a részletes szabályozásra. Az állam erre felhatalmazott szerve átadta a szolgáltatónak a frekvencia használati jogát, cserébe bizonyos kötelezettségek vállalását várta el a sugárzott tartalommal kapcsolatban. A frekvenciák mennyisége természeti adottság, nem bővíthető, ezáltal csak bizonyos mennyiségű vállalkozás volt képes a műsorszolgáltatásra, ezért is

⁸ Karol JAKUBOWICZ: *A New Notion of Media? Media and Media-Like Content and Activities on New Communication Services*. Strasbourg, Council of Europe, 2009.

⁹ Max Z. VAN DRUNEN – Denise FECHNER: Safeguarding Editorial Independence in an Automated Media System: The Relationship Between Law and Journalistic Perspectives. 11(9) *Digital Journalism* (2023) 1723–1750.

volt szükséges az engedélyezési rendszer fenntartása, és indokolt a szigorú tartalomszabályozás. Ez a „társadalmi szerződés” biztosította a közérdek figyelembevételét, a médiaszolgáltatások általi megfelelő tájékoztatást, a veszélyes, zavaró tartalmak elkerülését.¹⁰ Az EJEE 10. cikk 1. bekezdése is rögzítette, hogy a szólásszabadság védelme nem ellentétes az államok által fenntartott engedélyezési rendszerek létevel.

Az állami tulajdon használatával a médiaszolgáltatások olyan privilégiumhoz jutottak, amellyel arányban álltak a tartalommal kapcsolatos kötelezettségeik. Így alakultak ki azok a monopolhelyzetben lévő médiaszolgáltatások, amelyeket ma már közszolgálati médiának hívunk. A kábeles, majd a műholdas műsorterjesztés később – a múlt század hetvenes éveitől kezdve – már lehetővé tette újabb szereplők megjelenését a piacon, így a monopolhelyzet lassan véget ért, de a szigorú tartalomszabályozás – tekintettel a még mindig kevés szereplővel működő piacra – fennmaradt. A szűkösség elve feltételezte, hogy a működő médiumok – szabályozás nélkül – nem képesek valamennyi nézői, illetve hallgatói igényt kielégíteni, a piaci verseny önmagában nem biztosítja a média közérdekű feladatainak ellátását.

A digitális média korszakában ez a szűkösség egyértelműen véget ért. A legtöbb médiaszolgáltatás ma már egyáltalán nem használ állami tulajdonú frekvenciát (bár még jelentős számban működnek ilyenek), és minden országban televízió- és rádiócsatornák sokasága érhető el. A megváltozott körülmények közepette is igaz, hogy egy médiaszolgáltatás létrehozása és működtetése jóval nagyobb anyagi erőforrást igényel egy internetes sajtótermékéhez képest, de ez nem elég erős érv a szigorúbb szabályozás mellett. Továbbá a sok szereplő a piacon önmagában nem feltétlenül vezet el a tartalmi sokszínűséghez, de azt a szigorúbb szabályozás is csak töredékesen képes elősegíteni. Ez egy lehetséges érv a médiaszabályozással szemben, amelyet a jogrendszerek figyelembe is vettek, és a kevés szereplős piaci állapothoz képest jelentősen lazítottak az új belépőkkel szemben támasztott követelményeken. Egy közéleti tájékoztatással nem foglalkozó televízió vagy rádió számára a tartalomszabályozással kapcsolatos kötelezettségek terhe ma már nem túlzottan súlyos.

3.2. Közérdek és piaci hiba

A médiaszolgáltatások szigorúbb szabályozását a médiapiac hibáinak felismerése is indokolhatja. A média megfelelő működése olyannyira fontos a társadalom egésze számára, hogy nem lehet a szabadpiacra bízni annak teljes körű irányítását. A piac ugyanis kikényszeríthető előírások nélkül, önmagától nem tenne eleget minden, egyébként a társadalomban jelentős súllyal megjelenő érdek által diktált követelménynek.¹¹ A médiaszolgáltatások olyan közösségi fórumok, amelyek egyik fő feladata, hogy a közösség ügyeinek eldöntéséhez szükséges tájékoztatást, információkat adjanak, a közügyek megvitatásának terepe legyenek, és általánosságban, más módokon is hasznára legyenek a közösségnek (nem pusztán a szórakoztatás útján, hanem például a kulturális értékkel bíró tartalmak

¹⁰ Damian TAMBINI: *Media Freedom*. Cambridge, Polity, 2021, 70–85.

¹¹ David FELDMAN: *Civil Liberties and Human Rights in England and Wales*. Oxford, Oxford University Press, 2002, 816–817.

megismertetése, terjesztése által is). A profitszerzésre optimalizált médiaszolgáltatók jószántukból nem feltétlenül fognak olyan műsorokat sugározni, amelyek csak a kisebbség számára érdekesek: lehet, hogy a vallási, kulturális, nemzetiségi műsorok csak akkor szerepelhetnek a televíziók műsorán, ha azt törvény írja elő. A gazdasági érdek ugyanis azt diktálja, hogy folyamatosan a közönségük maximalizálására törekedjenek.

Az ellenérvek szerint viszont a piac – ha békén hagyják – képes minden igény kielégítésére, az állami előírások pedig egyfelől szükségszerűen tökéletlenek, másfelől a betartásuk nehéz, ráadásul olyan korlátot képeznek, amelyek éppen az elérni kívánt céljukat, a közönség valós igényeinek kielégítését nehezítik meg. Ezt a felfogást az európai megközelítés elutasítja. A médiaszolgáltatások, a sajtóhoz hasonlóan, nem kötelezettek általában véve a társadalom szolgálatára, mégis léteznek olyan többletkötelezettségeik, amelyek a közérdek védelmét szolgálják. Ha egy médiaszolgáltatás részt vesz a közügyekről szóló tájékoztatásban, akkor ezáltal jelentős többletkötelezettségeket vállal magára. A közszolgálati médiumoknak, és szűkebb körben egyes kereskedelmi médiumoknak is, előírhatók olyan kötelezettségek, amelyek kulturális szempontokat tartanak szem előtt, a helyi közösségek érdekeiből vagy a piacon kisebbségben maradó igényekből fakadnak.

Felvethető a kérdés, hogy a szűkösség elmúltával mi indokolja azt, hogy e kötelezettségek kizárólag a médiaszolgáltatások terhelik, a sajtót pedig egyáltalán nem, amire elvszerű, következetes válasz nehezen adható. Az azonban világos, hogy az efféle kötelezettségek eltörlésével – ha a sajtó és az internetes tartalomszolgáltatások ez irányú terhei sem növekednek – összességében rosszabb helyzetbe kerülünk, demokratikus, kulturális és társadalmi szempontból is.

3.3. *Hatás és veszély*

A következő érv szerint azért indokolt a sajtó és a médiaszolgáltatások szabályozásának szétválasztása, mert az utóbbinak jóval nagyobb a meggyőző ereje, jóval nagyobb hatást gyakorol a nézőkre és a hallgatókra, mint az előbbi az olvasókra. Különösen a televízió olyan médium, amely szinte behatol a magánszférába, jelen van az otthonokban, folyamatosan bekapcsolt állapotban, akkor is, ha csak háttérzajként funkcionál. A televízió mintha különleges nimbusza lenne: feltételezzük róla, hogy – a mozgókép erejét felhasználva – minden más médiumnál nagyobb hatással bír a nézőkre, alakítja a véleményüket, életformájukat, első számú információforrassukká vált, és az emberek az ismereteiket elsősorban a televízióból nyerik.

A német alkotmánybíróság e hatást olyan veszélyforrásnak tekintette, amely a nézőközönség védelmében szükségessé teszi a média jogi szabályozását.¹² Az EJEB is megerősítette több döntésében, hogy a rádió és a televízió különösen fontos szerepe van a politikai és a közérdekű információk és eszmék közvetítésében, emiatt fontos a nyilvánosság ehhez kapcsolódó érdekeinek figyelembevétele. „Általánosan elismert, hogy az audiovizuális médiának gyakran sokkal közvetlenebb és erőteljesebb hatása van, mint

¹² BVerfGE 90, 60; BVerfGE 97, 228.

a nyomtatott médiának.¹³ Az audiovizuális médiának a mozgóképi ábrázolás révén olyan eszközök állnak rendelkezésére, amelyek a sajtó számára nem elérhetők. Továbbá a televízió és a rádió a hallgatónak és a nézőknek az otthonuk vagy munkahelyük intim környezetében történő szórakoztatásának megszokott forrásai, ami tovább erősíti azok hatását.¹⁴ A zavaró, sérelmes tartalmak specifikus tilalma a mediaszabályozásban az otthonokba való bejutás privilégiumának ellentételezése.¹⁵ Az interaktív szolgáltatások bevezetésével, a műsorrögzítés lehetőségével, a felkavaró vagy a gyermekekre veszélyes tartalmakra való figyelemfelhívással, a „felnőtt” tartalmak kódolásával a közönségre leselkedő veszélyek is enyhültek, és ez a mediaszabályozás bizonyos mértékű enyhülésével is járt. A közügyekről szóló tájékoztatás is számos új forrásból lehetséges az interneten, de a médiaszolgáltatások ez irányú terhei csak kevéssé enyhültek.

Helytálló az a megállapítás, hogy a médiaszolgáltatások a sajtóhoz képest jóval inkább jelen vannak a mindennapokban: egy gombnyomás, és az adás nézhető, hallgatható. De a mai médiakörnyezetben az otthonon kívül – munkahelyen, útközben, a szabadidő eltöltésekor, a mobilkészülékeken gyakorlatilag szünet nélkül – jelen lévő és a felhasználó figyelmét aktívan kereső internetes szolgáltatások, mint például a közösségi média hatása feltehetően még nagyobb, mint a televízióé valaha volt, a rájuk vonatkozó szabályozás mégis jóval szűkebb, illetve eltérő természetű. Hasonlóan a piaci hiba érvéhez, helytelen lenne mindebből arra következtetni, hogy a médiaszolgáltatások szabályozásán – az eltérő típusú szolgáltatások szabályozási terheinek igazságosabb elosztása, egyfajta egyenlősítés érdekében – enyhíteni kellene, mert ezáltal a közönség még nehezebb helyzetbe kerülne, mint a jelenlegi szabályozási környezet mellett. A kérdést azonban, hogy a médiaszolgáltatások bizonyos kötelezettségeinek analógiájára lehetne-e az internetes platformok számára is előírni bizonyos közérdekű kötelezettségeket, fel lehet vetni (V. fejezet 5.4. alpont).

3.4. Hagyomány

Lee Bollinger szerint a sajtó és a médiaszolgáltatások eltérő szabályozása eredendően történelmi okokra vezethető vissza.¹⁶ A sajtóval szemben a 18. századtól kezdve elsősorban a szólásszabadság határaival megegyező, vagy azokhoz nagyban hasonló kötelezettségeket határoztak meg, viszont a rádió és a televízió esetében – már csak fizikai tulajdonságaik, az állami tulajdonban lévő erőforrásigényük miatt is – az volt a természetes, hogy szigorúbb szabályozás alá essenek. Így alakult ki a kettős szabályozási rendszer: egymás mellett létezett a kevésbé szabályozott sajtó és a hozzá képest szigorúan szabályozott rádió, később a televízió (bár ez a szigorúság Bollinger hazájában, az Egyesült Államokban, jóval

¹³ Jersild v. Denmark, no. 15890/89, 1994. szeptember 23-i ítélet, 31. bekezdés; Pedersen and Baadsgaard v. Denmark, no. 49017/99, 2003. június 19-i ítélet [GC], 79. bekezdés; Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy, no. 38433/09, 2012. június 7-i ítélet [GC], 131–133. bekezdés.

¹⁴ Murphy v. Ireland, no. 44179/98, 2003. július 10-i ítélet, 74. bekezdés.

¹⁵ Gavin PHILLIPSON – Helen FENWICK: *Media Freedom under the Human Rights Act*. Oxford, Oxford University Press, 2006, 564.

¹⁶ Lee C. BOLLINGER: *Freedom of the Press and Public Access: Toward a Theory of Partial Regulation of the Mass Media*. 75(1) *Michigan Law Review* (1976) 1–42.; Lee C. BOLLINGER: *Images of a Free Press*. Chicago, University of Chicago Press, 1991.

kevésbé érvényesül, mint Európában, de a különbség a szabályozásban azért ott is kivehető). Sőt, nem csupán egymás mellett léteztek, hanem egymást kiegészítve működtek, és működnek mind a mai napig. A televízió és a rádió szabályozottságából eredő problémákat a csak kevésbé szabályozott sajtó billenti helyre, és fordítva. Az állami szabályozás és a szabályozatlanság egyaránt lehet veszedelmes, azonban az eltérő elvek alkalmazása az eltérő médiumok jogi szabályozásában létrehozta a kívánatos egyensúlyt, és képes elősegíteni a közönség számára létfontosságú, megfelelő tájékoztatást. Az eltérő szabályozás elve a mai körülmények között is jól alkalmazható, bár az értelemszerűen még nem számolt az internetes tartalomszolgáltatásokkal.

Az e hagyománnyal szembeni legkézenfekvőbb ellenvetés szerint az eltérő szabályozás igazságtalan helyzetet teremt az egyes médiumok között. Miért nyugtatná meg egy televíziós médiaszolgáltató tulajdonosát – akinek szolgáltatását jelentősen befolyásolják a médiaszabályozás előírásai – annak tudata, hogy ezt a beavatkozást kiegyensúlyozza a sajtó nagyobb szabadsága? A sajtó és a médiaszolgáltatások szabályozási eltéréseinek alátámasztására több érvet lehet felhozni, azonban önmagában egyik sem elegendő arra, hogy az eltérés megfelelő indoka legyen, ugyanakkor mindegyik hordozza a megnyugtató válasz egy szeletét, és az érvek összessége együttesen talán elegendő súlyú ahhoz, hogy kellő magyarázattal szolgáljon.

4. Kinek a jogait érinti a médiaszabályozás?

A médiaszolgáltatások esetében is igaz, hogy az azokat megillető sajtószabadság elsősorban az e szolgáltatásokban dolgozó újságírók, szerkesztők, illetve a szolgáltatók tulajdonosainak a joga. Ahogyan korábban kifejtettük, e szereplők szabadsága konfliktusba is kerülhet egymással (II. fejezet 3.1. alpont). Szintén említettük, hogy a médiaszolgáltatásokkal összefüggésben más típusú szolgáltatók is igényt tarthatnak a sajtószabadság védelmére, még ha csak korlátozottabb mértékben és tevékenységük meghatározott elemei vonatkozásában is. A médiaszabályozás más piaci szereplőkre is kiterjedhet, akik nem a tartalom előállításáért, hanem annak közvetítéséért felelősek. A médiaszolgáltatók kiszolgáltattak a műsorterjesztőknek (kábel- és műholdas szolgáltatók, internetszolgáltatók, multiplex-üzemeltetők), amelyek nélkül tartalmuk nem jutna el a közönséghez. A német alkotmánybíróság szerint a sajtószabadság minden olyan médiapiaci szereplőnek is alapvető joga, akinek vagy amelynek a tevékenysége magában foglalja a média útján közzétett tartalmak közönséghez való eljuttatását (a konkrét ügyben a nyomtatott sajtó nagykereskedelmi forgalmazói szerepeltek).¹⁷ Ilyen tevékenység például a közönséghez továbbított médiaszolgáltatók kiválasztása a kábelszolgáltatók által.

Ugyan a technológia fejlődésével a műsorterjesztés területén is eltűnően van a szűkösség, azaz elvben bármennyi televíziós vagy rádiós médiaszolgáltatás elérhetővé tehető, ez egyrészt függ az alkalmazott technológia kapacitásaitól, másfelől a felhasználók (előfizetők) választásától, amelynek alapján ők – igényeiktől, gazdasági erejüktől függően –

¹⁷ BVerfGE 77, 346, 354.

a műsorterjesztők által összeállított csomagok valamelyikére fizetnek elő. Azaz, még mindig nem juthat el valamennyi médiaszolgáltatás mindenkihez, így a műsorterjesztők döntése a csomagok összeállítása terén a hozzáférést befolyásoló fontos eszköz. Mivel a szereplők is a folyamat tevékeny részesei lettek, joggal hivatkozhatnak arra, hogy tevékenységük a sajtószabadság gyakorlásának minősül, az alkotmányos garanciák így rájuk is érvényesek, szabadságuk tehát csak szűken és szükség esetén korlátozható (például *must carry* kötelezettségek előírásával, ami bizonyos szolgáltatások kötelező továbbítását írja elő, 7.9. alpont).

A szabályozás a médiaszolgáltatások esetében is figyelembe veszi a közönség érdekeit, bár az értelemszerűen nem tekinthető a sajtószabadság jogosultjának: a közérdek tiszteletben tartásának kötelezettsége, a közönség érdekének a média korlátjaként történő elismerése még nem jelent a közönség bármely tagja által gyakorolható jogosultságot.¹⁸ A sajtószabadság tehát a médiaszolgáltatások esetében is a médiáé, azzal a megszorítással, hogy gyakorlása a közösség érdekében bizonyos mértékig korlátozott. Mike Feintuck és Mike Varney szerint a médiaszabályozás legfőbb célja a közérdek szolgálata, a többféle azonosítható érdek közül pedig kiemelt jelentőségű az „állampolgárság” érdeke. A társadalom állampolgárként azonosított tagja megfelelő tájékoztatást kap a médián keresztül, kellő mennyiségű és minőségű műsor közül választhat, és nincsen teljes egészében kiszolgáltatva a piaci verseny eredményeképpen megszülető kínálatnak; a piac biztosítja számára a sokféle tartalmat, a szabályozás pedig segítségére siet abban, hogy ha úgy kívánja, állampolgári felelősségének megfelelően cselekedhessék.¹⁹

E kettőség lenyomata a brit médiatörvény, a Communications Act 2003 rendelkezése, amely a brit médiahatóság legfőbb, általános feladatává az állampolgárok és a fogyasztók érdekeinek egyidejű képviselését tette (3. szakasz 1. bekezdés). Egyes médiaszolgáltatásoknak bizonyos esetekben mindkettőre tekintettel kell lenniük. A fogyasztó érdeke a technológiai fejlődés gyümölcseinek élvezete, az alacsony ár, a szórakoztató műsorok széles választéka (magánérdek), az állampolgáré pedig a megfelelő tájékoztatás, a kulturális igények kielégítése, a közösségi vitákban való részvétel lehetőségének biztosítása (amelyek egyúttal közérdeknek tekinthetők). A két eltérő megközelítés ábrázolása persze jelentősen leegyszerűsített, hiszen a valóságban a média közönségének tagjaiban ezen igények – eltérő arányban, de – egymással összeolvadva jelentkeznek, ugyanis legtöbbször egyszerre fogyasztó és büszke polgár.

A magánérdek–közérdek ezen éles szembeállítását egyértelműen az állampolgárt emeli a morális trónra, azonban a két, olykor kétségtelenül ütköző érdek szükségszerűen egyazon mederbe terelendő, mert enélkül a társadalom dinamikája helyrehozhatatlanul megbomlik. A köz- és magánérdek egyszerre érvényesítendő, a folyamatos egyensúlyozás kényszerét is vállalva. Ez az általános, a társadalom egészére nézve érvényes működési elv egy jóval szűkebb területen, a sajtószabadság értelmezésében is irányadó: a fogyasztó ne-

¹⁸ Edwin C. BAKER: *Human Liberty and Freedom of Speech*. New York, Oxford University Press, 1989, 251–253.

¹⁹ Mike FEINTUCK – Mike VARNEY: *Regulation, Public Interest and the Law*. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2. kiadás, 2006, 107–111., 117–125. (Magyarul: *Médiaszabályozás, közérdek, törvény*. Budapest, Gondolat, 2011).

gatív szabadsága (az államtól való békén hagyáshoz) és az állampolgár pozitív szabadsága (a közéletben való cselekvésre) együttesen teszi ki a sajtószabadság teljes tartalmát, legalábbis a médiaszolgáltatások esetében.

5. A sajtó és a médiaszolgáltatások eltérő szabályozása

A szólásszabadság korlátai (I. fejezet) értelemszerűen a médiaszolgáltatásokra is vonatkoznak, ahogyan a sajtószabadságból fakadó általános jogok és kötelezettségek is (II. fejezet). A médiaszabályozás azonban jóval átfogóbb és részletesebb, mint a sajtóra vonatkozó specifikus rendelkezések (III. fejezet). A sajtóéval ellentétben e területen kiterjedt EU-s szabályozás is létezik.

5.1. Az audiovizuális médiaszolgáltatások Európai Unió szabályozása

Az Európai Unió felismerte a médiaszolgáltatások gazdasági jelentőségét, és a közös piac védelmében viszonylag hamar szabályozás alá vonta e területet. Az uniós jog hatása a tagállamokra – illetve korábban az Egyesült Királyságra – meghatározó, de nem teszi szükségtelenné a nemzeti szabályozások fenntartását sem.

5.1.1. Az Európai Unió hatáskörei a médiaszolgáltatások szabályozására

Az Európai Uniót létrehozó alapszerződések kifejezetten nem rendelkeztek a médiáról, igaz ez az Európai (Gazdasági) Közösséget alapító Római Szerződésre (1957), az azt felváltó, az Európai Uniót megalapító Maastrichti Szerződésre (1992), valamint az Európai Unió működéséről szóló Lisszaboni Szerződésre (2009) egyaránt. Az EU hatáskörét a médiapiaccal összefüggésben az Európai Bíróság alapozta meg azzal, hogy a Sacchi-ügyben²⁰ kimondta: a televíziós műsorszolgáltatás is élvezi a Római Szerződés 60. cikkének (jelenleg: Lisszaboni Szerződés, 56. cikkének), azaz a szolgáltatások szabad mozgásának védelmét. Ez a döntés szolgált alapjául a későbbi jogharmonizációnak.

Ezzel lényegében eldőlt, hogy az EU elsősorban gazdasági tevékenységként tekint a médiaszolgáltatásokra, ami logikus a hatásköre megteremtése szempontjából (amely elsősorban a közös piacra irányul), ugyanakkor megnehezíti a média társadalmi és kulturális feladataival kapcsolatos közös uniós jog megalkotását, az tehát továbbra is tagállami hatáskörben van. A Debaue-döntés²¹ nyomán a tagállamoknak meg kellett szüntetniük a külföldi műsorszolgáltatókkal szembeni megkülönböztető intézkedéseket. A Sacchi-döntés és az azt megerősítő későbbi döntések következményeképpen társadalmi és kulturális kérdésekben a tagállamok médiaszabályozási hatáskörét az EU-nak a közös piacot illető hatáskörei korlátozzák,²² aminek következményeként a tagállamok kizárólag a jogható-

²⁰ A C-155/73 sz., Giuseppe Sacchi kontra Olaszország-ügyben 1974. április 30-án hozott ítélet.

²¹ A C-52/79 sz., Procureur du Roi kontra Debaue és társai-ügyben 1980. március 18-án hozott ítélet.

²² Például a C-353/89 sz., Bizottság kontra Hollandia-ügyben 1991. július 25-én hozott ítélet; a C-211/91. sz., Bizottság kontra Belgium-ügyben 1992. december 16-án hozott ítélet; a C-23/93 sz., TV10 SA kontra Commissariaat voor de Media-ügyben 1994. október 5-én hozott ítélet.

ságuk alatt álló médiaszolgáltatókra nézve írhatnak elő efféle többletkötelezettségeket, és azoknak is összhangban kell állniuk a közös uniós joggal. Ezen túlmenően e tekintetben az EJEB gyakorlata is releváns a tagállamok számára: az ERT-döntésben²³ az Európai Bíróság kimondta, hogy a médiaszolgáltatásra vonatkozó szabályok közül a szolgáltatásnyújtás korlátozását az EJEE 10. cikkében biztosított kifejezés szabadságára – azaz az EJEB joggyakorlatára – tekintettel kell értelmezni. Az EU versenypolitikája és a médiaszolgáltatások viszonyában a Lisszaboni Szerződés állami támogatásokra vonatkozó 107–108. cikkei igyekeznek egyensúlyt teremteni a piaci viszonyokba való állami beavatkozás megengedhetősége és a korlátozásmentes verseny megővése között.

5.1.2. Az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv

A médiaszolgáltatásokra vonatkozó első irányelv 1989-ben született meg: a 89/552/EGK irányelv („a határok nélküli televíziózásról”) a televízióra vonatkozó közös minimumszabályokat állapított meg. Meghatározta, hogy az érintett szolgáltatásokkal kapcsolatban mindig csak egyetlen tagállam rendelkezik joghatósággal, így jogosult és köteles eljárni az irányelv rendelkezéseinek érvényesülése érdekében, ugyanakkor rögzítette a más tagállamból származó műsorok terjesztésének szabadságát, ezzel biztosítva a szolgáltatásnyújtás szabadságának érvényesülését. Közös fogalmakat rögzített és közös minimumszabályokat írt elő a reklámozásra és a szponzorációra, a gyermekek védelmére, a gyűlöletbeszéddel szembeni fellépésre és a válaszadás jogára vonatkozóan. Ezeken túlmenően az európai televíziós piac erősítése érdekében kvótaszabályokat alkotott, amelyek alapján a televíziós műsorszolgáltatóknak adásidejük több mint 50 százalékát európai alkotások számára kellett fenntartaniuk, illetőleg adásidejük vagy költségvetésük 10 százalékát olyan európai alkotásokra kellett szánniuk, amelyeket tőlük független gyártók állítanak elő.

Az irányelvet először 1997-ben módosították,²⁴ elsősorban a joghatósági szabályok tekintetében, majd 2007-ben a televíziós szolgáltatásokon túl más, ahhoz hasonló, azzal versengő audiovizuális médiaszolgáltatásokra is kiterjesztették.²⁵ Az átnevezett, majd 2010-ben egységes szövegbe foglalt AVMS irányelv tehát kiterjesztette a szabályozás tárgyi hatályát, szabályozás alá vonva a „lekérhető audiovizuális szolgáltatásokat” is. Ezek olyan médiaszolgáltatások, „amely[ek]ben a médiaszolgáltató által összeállított műsorkínálat alapján a felhasználó egyéni kérés alapján, az általa kiválasztott időpontban tekintheti meg a műsorszámokat” [1. cikk g) pont], mint például az online videotékák, vagy a televíziós szolgáltatók által az interneten elérhetővé és egyedileg lekérhetővé tett tartalmak. A szabályozás ugyanakkor kétszintű lett, a televíziókra szigorúbb, a lekérhető

²³ A C-260/89 sz., Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE és Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou kontra Dimotiki Etairia Pliroforissis és Sotirios Kouvelas és Nicolaos Avdellas és társai-ügyben 1991. június 18-án hozott ítélet.

²⁴ Az Európai Parlament és a tanács 97/36/EK irányelve (1997. június 30.) a tagállamok törvényi, rendeleti vagy közigazgatási intézkedésekben megállapított, televíziós műsorszolgáltató tevékenységre vonatkozó egyes rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 89/552/EGK tanácsi irányelv módosításáról.

²⁵ A tagállamok törvényi, rendeleti vagy közigazgatási intézkedésekben megállapított, televíziós műsorszolgáltató tevékenységre vonatkozó egyes rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 89/552/EGK tanácsi irányelv módosításáról szóló 2007/65/EK irányelv.

audiovizuális médiaszolgáltatásokra enyhébb kötelezettségeket róva. Az irányelv ösztönözte a tagállamokat a társ- és az önszabályozási megoldások bevezetésére is.

A technológia fejlődése és az újabb típusú audiovizuális szolgáltatások térhódítása szükségessé tette az irányelv újbóli felülvizsgálatát. A 2018-as módosításoknak köszönhetően tovább bővült az irányelv tárgyi hatálya, megjelent a szabályozásban a videómegosztó-platform-szolgáltatások fogalma.²⁶ Ezekre, sajátosságaik okán, más típusú előírások vonatkoznak (V. fejezet 4.4.1. alpont). A módosítás jórészt megszüntette a korábbi kétszintű szabályozási megoldást, egyesítette a lineáris (televíziós) és a lekérhető médiaszolgáltatásokra vonatkozó szabályokat, kivéve, ahol ez a megközelítés alkalmazhatatlan lenne (például a reklámidő korlátozásánál).

A jelenlegi közös szabályozás tehát rendezi a joghatósági kérdéseket, bizonyos tartalmi korlátozásokat ír elő (a gyermekvédelem, a gyűlöletbeszéd és a terrorizmust támogató tartalmak tilalma, a kereskedelmi közlemények, illetve a válaszadási jog vonatkozásában), valamint továbbra is törekszik az európai műsorgyártók támogatására a műsorkvótaszabályok fenntartásával.²⁷ Megjegyzendő, hogy az áruk és a szolgáltatások szabad áramlása természetesen az EU-n belül megjelenő sajtótermékekre is vonatkozik, ahogyan a szabad versenyt támogató rendelkezések is, még akkor is, ha specifikus szabályozást ezekre vonatkozóan az EU nem alkotott. Az EMFA elfogadásával ez részben megváltozott: egyes rendelkezései a sajtószabadság kérdéseit, illetve kifejezetten a „sajtókiadványokat” érintik, és azokat a „médiaszolgáltatás” új fogalmának körébe vonják [2. cikk (1) és (5) bekezdés].

5.1.3. A joghatóság jelentősége

A joghatóság kérdése igen jelentős abban a korban, amikor a médiaszolgáltatások akadálytalanul terjedhetnek az uniós tagállamok között, illetve még szélesebb körben is. Az uniós jog számos médiaszabályozási kérdést harmonizál, ezért az európai nemzeti médiaszabályozások is sok tekintetben hasonlítanak egymásra, de ezzel együtt is jelentős tér nyílik a nemzeti szabályok megalkotására. Ezek azonban főszabályként csak az adott államban letelepedett szolgáltatókra vonatkoznak. A közönség ebből semmit nem érzékel, nem tesz különbséget az általa elérhető szolgáltatások között azok szabályozási terheire vonatkozóan. A tagállamok tehát nem lehetnek képesek a területükön elérhető médiaszolgáltatások általános szabályozására, egyúttal ösztönözve is vannak arra, hogy ne terheljék meg túlzott mértékben kötelezettségekkel a náluk letelepedett szolgáltatókat, mert az azok számára egyfelől versenyhátrányt okozhat, másfelől pedig könnyen át tudnak telepedni más, kedvezőbb szabályozási környezetet biztosító tagállamba, kivonva magukat a nemzeti szabályozás alól. A nemzeti médiaszabályozás tehát mindenképpen csak korlátok között érvényesülhet, a közös jog által kifejezetten előírtakon túl is.

Az AVMS irányelv alapján mindenkor csak egyetlen tagállam járhat el (egynek lehet joghatósága) egy adott médiaszolgáltatóval szemben, főszabályként az, amelyikben

²⁶ 2018/1808/EU irányelv (6. lj.), 1. cikk 1. bekezdés b) pont.

²⁷ Lásd Sally BROUGHTON MICOVA: The Audiovisual Media Services Directive. In PARCU–BROGI i. m. (7. lj.) 264–281.

az adott médiatartalom-szolgáltató letelepedett. A joghatóságot elsősorban az alapozza meg, ha egy adott tagállamban van a médiaszolgáltató központi ügyintézésének helye, és ott hozzák meg az audiovizuális médiaszolgáltatással kapcsolatos szerkesztői döntéseket is. Ha ez két különböző tagállamban történik, akkor az a döntő elem, hogy melyik tagállamban működik az audiovizuális médiaszolgáltató műsorszolgáltatással kapcsolatos tevékenységében közreműködő munkaerő jelentős része (2. cikk).

A Mesopotamia Broadcast és Roj TV egyesített ügyek²⁸ tényállása szerint a német hatóságok megtiltották a Mesopotamia Broadcastnak – amely egy dán társaság, több sugárzási engedély jogosultja, és a szintén dán társaságként működő Roj TV televíziós csatorna üzemeltetője –, hogy a Roj TV útján Németországban tevékenykedjen, azzal az indokkal, hogy a Roj TV adásai sértik „a népek közötti kölcsönös megértés” német alkotmányjogban megfogalmazott eszméjét. Az ítélet megállapította, hogy kizárólag annak az államnak a hatósága rendelkezik joghatósággal annak felügyeletére, hogy a médiaszolgáltató műsorai ne tartalmazzanak gyűlöletre uszítást, amelynek területéről a médiaszolgáltatást közvetítik. A döntés értelmében Németország nem akadályozhatja a területén a Roj TV által Dániából sugárzott kurd nyelvű televíziós adások továbbközvetítését, de – a médiaszabályozás keretein kívül – megtilthatja a területén a Roj TV és a Mesopotamia Broadcast társadalmi szervezetként folytatott tevékenységeit. Nem az AVMS irányelven alapuló, nem annak szabályozási tárgyához kapcsolódó közrendi szabály (például az egyesülési jog korlátozása, vagy a gyűlöletbeszéd büntetőjogi korlátozása) érvényesíthető lehet a médiaszolgáltatóval szemben.

Az irányelv szűk körben lehetővé teszi a továbbközvetítés tagállami hatóság általi korlátozását, a joghatóságán kívül álló szolgáltatások esetében. A szolgáltatásnyújtás akkor korlátozható, ha egy másik tagállam joghatósága alá tartozó szolgáltató nyilvánvalóan, komolyan és súlyosan sérti az erőszakra vagy a gyűlöletre uszítás tilalmát, a közbiztonság, a közegészség védelmére vonatkozó rendelkezéseket, továbbá ha a közegészség sérelmével fenyegető súlyos kockázatot jelent. Ha a szolgáltató az eljárásindítást megelőző 12 hónap során legalább két korábbi alkalommal tanúsított a leírt magatartások közül egyet vagy többet, a célország az irányelvben rögzített eljárási szabályok együttes figyelembevétele mellett hozhat korlátozó intézkedést (3. cikk).

Az Európai Bizottság több alkalommal is az uniós joggal összeegyeztethetőnek ítélte a Litvánia által az RTR Planeta televíziós csatorna ellen hozott intézkedéseket.²⁹ Litvánia felfüggesztette az orosz nyelvű szolgáltatás továbbközvetítését a gyűlöletbeszéd tilalmára vonatkozó rendelkezések megsértése miatt. Az RTR Planeta az állami tulajdonú orosz televízió és műsorterjesztő vállalat egyik csatornája, amelynek adását Svédországból sugározták Litvániába kábeles és műholdas terjesztéssel, emellett a csatorna elérhető volt az interneten is. A litván médiahatóság értesítette mind a szolgáltatót, mind a joghatósággal rendelkező svéd hatóságot, azonban az egyeztetés nem vezetett eredményre, és további jogsértés is előfordult, ezért a litván hatóság korlátozó intézkedést vezetett be.

²⁸ A C-244/10 és a C-245/10 sz., Mesopotamia Broadcast A/S METV és Roj TV A/S egyesített ügyekben 2011. szeptember 22-én hozott ítélet.

²⁹ Commission Decision of 4.5.2018 C(2018) 2665 final; Commission Decision of 10.7.2015 C(2015) 4609 final; Commission Decision of 17.2.2017 C(2017) 814 final.

Ha valószínűsíthető, hogy egy szolgáltató azért telepedett le egy másik tagállam területén, hogy ne kelljen megfelelnie azon ország szigorúbb vagy részletesebb szabályainak, amelybe a szolgáltatását irányítja (jogmegkerülés), akkor a célszágnak lehetősége van a szolgáltatás vételét vagy továbbközvetítését korlátozni. Ha egy tagállam megállapítja, hogy egy médiaszolgáltató a szolgáltatását teljes egészében vagy legnagyobbbrészt az ő területére irányítja, bilaterális alapon felkérheti a joghatósággal rendelkező tagállamot a problémák kezelésére. A joghatósággal rendelkező tagállamnak együttműködési kötelezettsége alapján fel kell szólítania a szolgáltatót arra, hogy tegyen eleget a kötelezettségeinek. A célszág akkor korlátozhatja a szolgáltatás vételét, illetve továbbközvetítését, ha a joghatósággal rendelkező ország eljárásának eredményét nem tartja kielégítőnek, és bizonyítékokat terjeszt elő arra vonatkozóan, hogy a szolgáltató az irányelv által összehangolt területeken érvényes szigorúbb szabályok kijátszása végett telepedett le egy másik tagállamban. A korlátozásra ebben az esetben is csak további feltételek együttes teljesülése esetén van lehetőség.³⁰ A gyakorlatban azonban nehéz bizonyítani, hogy egy médiaszolgáltató kifejezetten a szigorúbb nemzeti szabályok elkerülése érdekében helyezte át a székhelyét egy másik tagállamba. Az Európai Unió Bírósága AVMS irányelvet alkalmazó gyakorlatában nem találkoztunk olyan esettel, ahol egy tagállam sikerrel tudta volna ezt teljesíteni.

Az Európai Unió kívüli médiaszolgáltatásokra nem terjed ki a szolgáltatások szabad áramlásának joga, és így a kapcsolódó, az állami hatóságok mozgásterét szűkítő előírásokat sem kell figyelembe venni. Ezen szolgáltatásokkal kapcsolatban a nemzeti szabályozás lehet szigorúbb, és megkövetelheti tőlük a nemzeti szabályok tiszteletben tartását, de a gyakorlatban ez nemigen történik meg, mert az államok húzódoznak attól, hogy – a kirívó eseteket leszámítva – szigorúan lépjenek fel a harmadik (nem EU-tag) államokból érkező szolgáltatásokkal szemben. Fontos azt is kiemelni, hogy a rádiós médiaszolgáltatások esetében nem létezik részletes közös EU-s szabályozás, és a terjesztésük érdekében alkalmazott technológia is eltér. Az analóg rádiós médiaszolgáltatások – állami erőforrást használva, korlátozott vételkörzettel – szükségszerűen a nemzeti szabályozás hatálya alá tartoznak, azonban a digitális technológiát használók vagy az interneten terjesztettek szintén élvezhetik a szolgáltatások szabad áramlásából fakadó előnyöket.

5.2. A nemzeti médiaszabályozások

A nemzeti médiaszabályozások jelentősége a közös EU-s szabályozás megléte mellett is kiemelkedő. Közös eszmei alapjaik is felfedezhetők, függetlenül az uniós jogtól: eltérő eszközökkel ugyan, de mindegyik törekszik a médiapluralizmus céljainak elősegítésére. A hagyományos szabályozási megközelítés mellé az utóbbi években zárkóznak fel az újabbak, elsősorban a társszabályozás megjelenése jellemző a médiaszolgáltatásokra vonatkozóan.

³⁰ AVMS irányelv, 4. cikk.

JOHANN PETER HASENCLEVER: *Az olvasószoba* (1843)

Nyugat-Európában a 18. század elejétől kezdtek népszerűvé válni az olvasóklubok vagy olvasószobák, amelyek fontos szerepet töltek be a műveltség terjesztésében a felvilágosodás évtizedeiben. Ezekben az intézményekben a közönség csekély ellenérték fejében juthatott hozzá a legfrissebb könyvekhez és újságokhoz. Az első magyarországi olvasószoba a 18. század vége felé Pesten nyílt meg, német mintára.

5.2.1. Törvényi szabályozás

Az Európai Unió közös joga a médiaszolgáltatások területén egyre kiterjedtebb, de még mindig meghatározó jelentősége van a tagállami médiaszabályozásoknak, illetve a közös szabályok tagállami hatóságok általi értelmezésének. A közös jogon túl a tagállamok további tartalmi előírásokat vezethetnek be, meghatározhatják a piacra lépés feltételeit (engedélyezési rendszerek és nyilvántartásba vétel), a médiaszabályozás hatósági eljárás szabályait és a jogsértések esetén alkalmazható szankciókat, illetve a piaci koncentrációval szembeni tulajdoni korlátozásokat. E nemzeti szabályoknak ugyanakkor tekintettel kell lenniük mind az EJB gyakorlatára, mind az EU általános, a piaci szabadságot óvó szabályaira, illetve az EMFA rendelkezéseire is.

Egyes nemzeti médiatörvények egyetlen átfogó jogszabályban rendezik az összes médiával és kommunikációval kapcsolatos kérdést, mint például a Communications Act 2003 az Egyesült Királyságban. Más országokban több különálló médiatörvény létezik. Erre példa Németország, ahol a tartományközi mediaszerződés (MStV)³¹ határozza meg a műsorszolgáltatás és a „telemédia” szervezésének, kínálatának, közvetítésének és szolgáltatásának fő szabályozási keretét. A telemédiatörvény³² e szolgáltatások sajátos jogi keretét határozza meg (ilyen szolgáltatásnak számít minden elektronikus információs és kommunikációs szolgáltatás, a műsorszolgáltatás és a tisztán technikai távközlési szolgáltatás kivételével). A kiskorúak védelméről szóló államközi telemédia-szerződés (JMStV)³³ célja, hogy biztosítsa a gyermekek védelmét a műsorszolgáltatás és a telemédia területén, emellett védelmet nyújtson a felnőttek számára is a büntetőjogi normába ütköző tartalmakkal (például az emberi méltóság megsértésével) szemben. Az állami szintű médiatörvények szabályozzák a magántulajdonú műsorszolgáltatók engedélyezését és felügyeletét.

5.2.2. Ön- és társszabályozás

Az ön- és társszabályozás egyre nagyobb jelentőséggel bír a médiaszolgáltatások szabályozásában is. Az önszabályozás e területen a sajtóéhoz képest jóval rövidebb a történelme, aminek elsődleges indoka a sokkal részletesebb törvényi szabályozás, de a társszabályozási megoldások alkalmazása is újabb keletű fejlemény a médiaszabályozásban. Az ön- és a társszabályozás a médiaszolgáltatások területén egy ideje már napirenden van,³⁴ de e területen még nem jött létre közös uniós jog megalkotása, és még az ösztönzők, „puha” elvárások megalkotása is sokáig váratott magára. Azonban az AVMS irányelv 2018 óta már világos elvárásokat fogalmaz meg ezek tekintetében [4a. cikk (1) bekezdés]:

³¹ Staatsvertrag zur Modernisierung der Medienordnung in Deutschland, Artikel 70 Abschnitt 1 GG.

³² Telemediengesetz, 26.02.2007, BGBl. I S. 179, S. 251.

³³ Staatsvertrag über den Schutz der Menschenwürde und den Jugendschutz in Rundfunk und Telemedien, 10.09.2002.

³⁴ *Co-Regulation of the Media in Europe*. Strasbourg, European Audiovisual Observatory, 2003. <https://www.observatoire.europa.eu/publications/download/IRIS-Special-Co-regulation-of-the-Media-in-Europe.pdf>.

A tagállamoknak – a jogrendszerük által lehetővé tett mértékben – ösztönözniük kell a társszabályozás alkalmazását és az önszabályozás előmozdítását az ezen irányelv által összehangolt területeken nemzeti szinten elfogadott magatartási kódexek révén. Ezeknek a kódexeknek:

- a) az érintett tagállamokban a főbb érdekeltek körében széleskörűen elfogadottnak kell lenniük;
- b) világosan és félreérthetetlenül meg kell jelölniük a céljaikat;
- c) rendelkezniük kell a kitűzött célok megvalósításának rendszeres, átlátható és független nyomon követéséről és értékeléséről; és
- d) rendelkezniük kell a hatékony végrehajtásról, a hatékony és arányos szankciókat is ideértve.

Az Európai Unió továbbá – a tagállamok és a Bizottság együttműködésében – uniós szintű magatartási kódexek megszületését is támogatja, amelyek „előmozdíthatják az önszabályozást” [4a. cikk (2) bekezdés]. (Az önszabályozás ezen fajtája ugyanakkor inkább társszabályozásnak tekinthető, mert az efféle kódexek a Bizottság ráhatására, és nem teljesen egy adott iparág szereplőinek szabad akaratából születnek meg; példa erre a dezinformációval szembeni fellépésként alkotott magatartási kódex, V. fejezet 4.1.3. alpont.)

Az AVMS irányelv két kérdés vonatkozásában írja elő a társszabályozás alkalmazását a tagállamok számára, amelyek nem tekinthetők lényegtelennek, de nem is tartoznak a médiaszabályozás leginkább fókuszban lévő kérdései közé. E kérdések „az alkoholtartalmú italokra vonatkozó nem megfelelő audiovizuális kereskedelmi közlemények”, illetve „a gyermekműsorokat kísérő vagy azokban foglalt, nem megfelelő audiovizuális kereskedelmi közlemények, [...] amelyek olyan táplálkozási vagy élettani hatással bíró tápanyagokat és egyéb anyagokat – különösen zsírt, transz-zsírsavakat, sót vagy nátriumot és cukrokat – tartalmazó élelmiszerekre és italokra vonatkoznak, amelyeknek túlzott mértékű bevitele a teljes étrendben nem ajánlott” – ezek vonatkozásában a társszabályozás alkalmazása tagállami kötelezettség [9. cikk (3)–(4) bekezdés].

A médiaszolgáltatások területén a „tisztta” iparági önszabályozás a tagállamokban és az Egyesült Királyságban ma sem igen jellemző, tekintettel a részletes törvényi szabályozásra, amely nemigen hagy teret az önszabályozásnak. Kivétel ez alól a reklám-önszabályozás, ahol viszont nem a médiaszolgáltatók, hanem a reklámozók vállalják bizonyos etikai normák betartását, jól felfogott gazdasági érdekeik mentén.³⁵ Az önszabályozás egy sajátos – egyetlen meghatározott médiumra kiterjedő – formája volt az Egyesült Királyságban a közszolgálati médiaszolgáltató önszabályozása. A BBC 2017-ig csak részben tartozott a médiahatóság (Ofcom) felügyelete alá, saját műsorszolgáltatási kódexe (Producer’s Guidelines) volt, amely az Ofcom kódexénél szigorúbb és részletesebb követelményeket tartalmazott, saját panaszkezelő rendszert tartott fent, és maga szankcionálta alkalmazottait. (Az Ofcom ezzel együtt is – az uralkodói karta és az azt pontosító megállapodás által ráruházott jogkörénél fogva – eljárhatott a BBC-vel szemben is, amennyiben megsértette a törvény előírásait.) Azonban a hatályos uralkodói karta alap-

³⁵ A brit Advertising Standards Authority (ASA) önszabályozó szervként gondoskodik arról, hogy a brit médiában megjelenő hirdetések betartsák a reklámkódexekben meghatározott szabályokat. Az ASA társszabályozó testületként a médiahatósággal (Ofcom) kötött szerződés alapján a televíziós és rádiós reklámok tartalmát is felügyeli. Lásd Lorraine CONWAY: *Regulation of Advertising by the ASA*. House of Commons Briefing Paper, Number CPB 06130, 2020.

ján az Ofcom teljeskörűen – más szolgáltatásokkal azonos módon – szabályozhatja a médiaszolgáltatót.³⁶ A társszabályozás ellenben egyre nagyobb jelentőséggel bír a médiaszolgáltatások területén, különösen az újabban szabályozás alá vont szolgáltatások esetében, mint például a lekérhető médiaszolgáltatások vagy a videómegosztó-portálok. Az Egyesült Királyságban 2010 és 2015 között az Ofcom által kijelölt ágazati szerv, a lekérhető televíziós műsorszolgáltatásért felelős hatóság (Authority for Television on Demand) volt a lekérhető televíziós műsorszolgáltatás „társszabályozója”. Azóta maga az Ofcom látja el a feladatot.

Spanyolországban a lineáris vagy lekérhető televíziós audiovizuális médiaszolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók kötelesek az általuk sugárzott műsorokat korhatárjelzéssel ellátni, amely a képernyőn megjelenő, mindenki számára könnyen érthető vizuális figyelmeztetés. E kötelezettség teljesítésének kikényszerítéséhez a spanyol versenyhivatal (Comisión Nacional de los Mercados y la Competencia) társszabályozási megállapodást köt a kommunikációs szolgáltatókkal, valamint az érintett fogyasztói és felhasználói szervezetekkel.³⁷ Ha egy szolgáltató más típusú audiovizuális műsorokat vagy olyan tartalmakat kíván sugározni, amelyek károsak lehetnek a kiskorúakra nézve, akkor be kell tartania a társszabályozási kódexben foglaltakat, és szülői felügyeleti mechanizmusokat vagy digitális titkosítási rendszereket kell alkalmaznia.

Magyarországon a médiatörvényben meghatározott társszabályozási rendszer alapján a Médiatanács közigazgatási szerződéssel felhatalmazhatja a törvényben meghatározott iparági testületeket, hogy egyes szabályozási feladatok tekintetében a Médiatanács helyett eljárjanak.³⁸

5.3. A médiahatóságok

A nemzeti médiahatóságok a médiaszabályozás kulcsszereplői. E hatóságok sokrétű feladatot látnak el; legfontosabb teendőjük a médiaszabályozás érvényesülésének felügyelete. Jogsértésre hivatkozó panaszokat fogadnak a közönség bármely tagjától, illetve maguk is kezdeményezhetnek eljárást, amelynek végén döntést hoznak a jogsértés megtörténte tárgyában. Folyamatosan vizsgálják a joghatóságuk alá tartozó médiaszolgáltatások működésének jogszerűségét, vagy azért figyelik, hogy tájékoztathassák a közönséget a szolgáltatók gyakorlatáról, a médiapiac helyzetéről. A médiahatóságoknak a sajtószabadságot is védeniük kell, elsősorban saját maguktól: kerülendő a túlzott, a szabadságot aránytalanul és indokolatlanul korlátozó beavatkozás. Az angolszász típusú szabályozó hatóságok a normák meghatározásában is kiemelt szerepet kapnak: a brit Ofcom például a médiatar-

³⁶ Royal Charter for the continuance of the British Broadcasting Corporation, 2016. december, 44. szakasz. A BBC jelenlegi szerkesztői irányelvei ezzel együtt is hasonlóképpen előírnak kötelezettségeket munkatársai számára, amelyek túlterjeszkednek a törvényi előírásokon. Lásd <https://www.bbc.com/editorialguidelines/guidelines>.

³⁷ Spanyol törvény az audiovizuális kommunikációról (Ley 13/2022, de 7 de julio, General de Comunicación Audiovisual), 98. cikk, 99. cikk 1. bekezdés.

³⁸ Mtv., 190–202. §. Az európai társszabályozási kezdeményezések áttekintését lásd Self- and Co-Regulation in the New AVMSD. *IRIS Special*, 2019-2, <https://rm.coe.int/iris-special-2019-2-self-and-co-regulation-in-the-new-avmsd/1680992dc2>.

talmakat érintő részletes szabályokat alkot, amelyekről a törvényi szabályozás csak általánosságban rendelkezik.³⁹ Más megközelítésben a médiahatóságok csak értelmezik és alkalmazzák a törvényi rendelkezéseket, de új szabályokat nem alkothatnak – Európában ez az elterjedtebb gyakorlat. Ahol társszabályozási rendszer működik, ott a médiahatóság feladata a társszabályozó szerv felügyelete és a vele való együttműködés. Ezeken túlmenően a hatóságok feladata a médiaműveltség növelése, a gyermekvédelem vagy akár a képzési, oktatási lehetőségek biztosítása is az újságírók és a szerkesztők számára.⁴⁰

A médiahatóságok függetlensége alapvető elvárás valamennyi európai jogrendszerben. A függetlenségüknek számos biztosítéka létezhet. A hatóságokat törvény hozza létre, azaz a parlamentáris demokrácia megfelelő eljárása szükséges feltétele a hatóságok legitim működésének. A törvény meghatározza a hatóság hatásköreit, amelyek a törvényi kereteken túl nem bővíthetők. A hatóság vezetőjének, illetve döntéshozó szervei tagjainak a kiválasztása, az ahhoz szükséges szakmai kompetenciák meghatározása, az összeférhetlenségi szabályok (ne legyen az érintetteknek érdekeltsége a médiapiacban), a megbízatás időtartama (se túl rövid, se túl hosszú ne legyen), a lejárati utáni újbóli kinevezés kizártsága vagy megengedése (az erre vonatkozó tilalom elvben növeli az érintett személy függetlenségét, mert nem kell engedményeket tennie újbóli megbízása érdekében), az elszámoltathatóság (annak kérdése, hogy a hatóság csak a parlamentnek, esetleg valamelyik kormányzati szervnek tartozik beszámolási kötelezettséggel, van-e esetleg a kormányzatnak eszköze a döntések befolyásolására), annak kizárása, hogy a hatóságok vagy döntéshozóját más szerv vagy személy bármire utasíthassa, a megfelelő normatív finanszírozás (aminek hiánya közvetett eszköz lehet a kormányzat kezében a befolyásolásra) mind-mind a médiahatóságok formális és tényleges függetlenségét befolyásoló kérdés. A hatósági döntésekkel szemben a bírói felülvizsgálat lehetőségét biztosítani kell, azaz a végső szó az egyes ügyekben a kormányzattól független hatalmi ágé.

A médiahatóságok függetlenségének rendezése tagállami hatáskörben maradt, de az AVMS irányelv 2018 óta bizonyos szempontokat meghatároz, amelyeket a nemzeti szabályozásban figyelembe kell venni. Az irányelv arra törekszik, hogy valamennyi, fent felsorolt szempontot rögzítse – a hatóságoknak a kormányzattól elkülönülten kell működniük, a függetlenség garanciáit pedig a tagállamoknak tiszteletben kell tartaniuk, de hogy ezt hogyan teszik, abban széles a mozgásterük (30. cikk).⁴¹ Azonban a formális függetlenségi kritériumok érvényesülése is hordozhat kockázatokat. A demokratikus folyamatoktól elszigetelt intézmények – amelyekre nincs kihatással a mindenkori többségi akaratot megtestesítő parlamenti összetétel – nem feltétlenül mentesek a politikai befolyástól, hiszen nem vákuumban léteznek. A választott tisztségviselők, a kormányzati bürokrácia és az érdekcsoportok próbálkozásai a befolyásolásra a függetlenség formális garanciáinak érvényesülése esetén sem szüntethetők meg, és ez végső soron a politikai és

³⁹ The Ofcom Broadcasting Code, <https://www.ofcom.org.uk/tv-radio-and-on-demand/broadcast-codes/broadcast-code>.

⁴⁰ Jacob ROWBOTTOM: *Media Law*. Oxford, Hart, 2018, 260–267.

⁴¹ Lásd még Adriana MUTU: The Determinants of Independence of Audiovisual Media Regulators: The Scope of Article 30. In PARCU–BROGI i. m. (7. lj.) 352–364.

a társadalmi kultúra alapján rendeződő kérdés.⁴² Az EMFA részben – az AVMS irányelv vonatkozó rendelkezésére kiutalva – megismétli a nemzeti hatóságok függetlenségének kritériumait (7. cikk), illetve létrehozza a Médiaszolgáltatások Európai Testületét, amely nevével ellentétben a médiahatóságokat tömöríti, és a közös piaccal összefüggő hatásköröket gyakorol, iránymutatásokat adhat, illetve széles körben véleményezheti a nemzeti hatóságok döntéseit (8–17. cikk).

Néhány európai országban konvergens hatóság működik, amely különböző szervein és döntéshozóin keresztül felügyeli a teljes média- és hírközlési piacot (mint például az egyesült királyságbeli Ofcom,⁴³ vagy az olasz hatóság, az Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni [AGCOM]⁴⁴). Másról a vizsgált esettől függően különböző hatóságok járhatnak el. Németországban az MStV úgy rendelkezik, hogy a 14 állami médiahatóság (Landesmedienanstalten) az országos magán rádió- és televíziós műsorszolgáltatók, valamint a felhasználói felületek, a médiaplatformok és a médiaszolgáltatást közvetítők szabályozójaként jár el. Emellett a JMStV létrehozta a gyermekeket és a fiatalkorúakat a káros médiától védő szövetségi ügynökséget (Bundeszentrale für Kinder- und Jugendmedienschutz), amelynek feladata eldönteni, hogy mely médiumok minősülnek károsnak a kiskorúakra nézve, és közzétenni az ilyen médiumok listáját.⁴⁵ A kiskorúak médiabeli védelmével foglalkozó bizottság (Kommission für Jugendmedienschutz) feladata annak vizsgálata, hogy a szolgáltatók betartják-e a JMStV vonatkozó rendelkezéseit.⁴⁶ Ez a bizottság akkreditálja az intézményeket mint önkéntes önszabályozó testületeket is, és ellenőrzi, hogy a döntéseik a törvényes kereteken belül maradnak-e.

5.4. Médiaszabályozás az Egyesült Államokban

Az Egyesült Államokban, az európai országoktól eltérően az első perctől kezdve magánvállalkozások formájában működtek a rádiós műsorszolgáltatók, ez pedig a mediaszabályozásra – illetve a közszolgálati médiával kapcsolatos felfogásra – is alapvető hatást gyakorolt.⁴⁷ Az Első Alkotmánykiegészítés a mediaszabályozás számára sem enged szigorú szabályozást, továbbá, ahogy a II. fejezetben kifejtettük, a sajtószabadság önálló jellege körüli bizonytalanság is az európaihoz képest szűkebb mediaszabályozást irányoz elő.

A rádiózásról szóló 1927-es törvény (Radio Act) hozta létre a szövetségi rádióbizottságot (Federal Radio Commission), amely a továbbiakban a műsorszórási engedélyeket bocsátotta ki. Az 1934-es Communications Act egy testület kezébe helyezte a távközlés és a műsorszolgáltatás felügyeletét: ez lett a mai napig működő szövetségi kommunikációs bizottság, az FCC. Általános előírás, hogy az FCC a közérdek figyelembevételével

⁴² SAJÓ András: Independent Regulatory Authorities as Constitutional Actors: A Comparative Perspective. In *ELTE Annales*, Tomus XLVIII (2007), 5–51.

⁴³ Communications Act 2003, I. szakasz.

⁴⁴ Olasz törvény az audiovizuális médiáról (Decreto legislativo 8 novembre 2021, n. 208).

⁴⁵ Német törvény a kiskorúak védelméről (Jugendschutzgesetz vom 23. Juli 2002, BGBl. I S. 2730), 17a és 18. cikk.

⁴⁶ Német államközi szerződés a kiskorúak médiavédelméről (Jugendmedienschutz-Staatsvertrag vom 13. September 2002, GVBl. 2003 S. 147), 14. cikk 1–2. bekezdés.

⁴⁷ Eric BARENDT: *Broadcasting Law: A Comparative Study*. Oxford, Clarendon, 1993, 28–31.

döntsön – pontosan fogalmazva: a közérdek, megfelelés, szükségesség alapján – a műsorszolgáltatási engedélyek kibocsátásáról, a frekvenciák elosztásáról.⁴⁸ Az FCC nem csupán a piaci és az infrastrukturális szabályok betartásáért felel: a törvény felhatalmazása folytán maga is alkothat a médiaszolgáltatókat kötelező – a tartalomra vonatkozó – szabályokat. Ennek ellenére, híven az amerikai felfogáshoz, a testület csak kevés efféle előírást szabott meg.

6. A médiapluralizmus jelentősége a médiaszabályozásban

A média társadalmi felelősségéről a II. fejezetben írtak jórészt a médiaszolgáltatásokra is érvényesek, azzal a megszorítással, hogy a médiaszabályozás a sajtóhoz képest jóval részletesebb követelményeket fogalmaz meg e tekintetben. Ugyanakkor a médiaszolgáltatások túlnyomó része – azok, amelyek nem kívánnak részt venni a közügyekről való tájékoztatás feladatában – mentes e kötelezettségektől, és gyakorlatilag szabadon végezheti tevékenységét. A médiaszolgáltatásokra nézve sem létezik a közügyekről szóló tájékoztatás, vagy a társadalmi felelősségvállalás előírása általános kötelezettségként. Az európai médiaszabályozások azonban minden országban igyekeznek figyelembe venni a médiapluralizmus kívánalmát.

Amíg a média szabadsága az állami szervektől és más, e szabadságot korlátozni képes hatalmak behatásától kívánja óvni a médiumokat, azaz elsősorban a kormányzat és a média viszonyában kell érvényesülnie, addig a médiapluralizmus fogalma a politikai rendszer és általában a társadalom kultúráján és befogadásán alapul. A médiaszabadság a plurális mediarendszer megfelelő működésének szükséges előfeltétele,⁴⁹ a médiapluralizmus eszméje pedig elválaszthatatlanul összekapcsolódik a szólás- és a sajtószabadság pozitív jellegének elismerésével (II. fejezet 6.2. alpont).⁵⁰ Ahogyan arra Eric Barendt is rámutat, a médiapluralizmus érvényre juttatása szükségessé teheti a kormányzati (jogalkotási) fellépést annak érdekében, hogy minél többféle hang jelenhessen meg a nyilvánosságban.⁵¹ E fellépésből fakadó egyes szabályozási megoldások pedig – mások szabadságának védelmében – szükségszerűen a sajtószabadság korlátjaként jelennek meg. Az európai megközelítés szerint tehát a médiapluralizmus egyszerre a sajtószabadság korlátja és érvényesülésének feltétele.

6.1. A médiapluralizmus meghatározása

Az Európa Tanács médiapluralizmusról szóló legújabb ajánlása szerint a médiapluralizmus és a médiatulajdonlás átláthatósága „biztosítja a különböző információk és nézetek elérhetőségét és hozzáférhetőségét, amelyek alapján az egyének megformálhatják és kife-

⁴⁸ U.S. Code, Title 47.

⁴⁹ Peggy VALCKE: Looking for the User in Media Pluralism Regulation: Unravelling the Traditional Diversity Chain and Recent Trends of User Empowerment in European Media Regulation. 1 *Journal of Information Policy* (2011) 185–216.

⁵⁰ Andrew KENYON: Assuming Free Speech. 77(3) *The Modern Law Review* (2014) 379–408., 391.

⁵¹ Eric BARENDT: *Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2. kiadás, 2005, 68–69.

jezhetik véleményüket, valamint információt és gondolatokat cserélhetnek”.⁵² Az Ofcom a fogalmat a plurális médiapiac kívánt elérésére tekintettel határozza meg. Eszerint a médiapluralizmus nem más, mint:

- (a) a nézőpontok sokféleségének biztosítása a médiavállalkozásokon belül és azokon keresztül;
- (b) annak megakadályozása, hogy egyetlen médiatulajdonos vagy hang túl nagy befolyást gyakoroljon a közvéleményre és a politikai napirendre.⁵³

Tom Gibbons szerint a médiapluralizmus a médiában elérhető tartalmak, a források a beszélők és a terjesztés sokszínűségét jelenti. A cél az, hogy sok beszélő sokféle különböző tartalmat állítson elő, amelyeket a közönség különféle csatornákon elérhet, és a tartalmak egyszerűen hozzáférhetőek legyenek.⁵⁴ E kritériumokhoz illeszti hozzá Philip Napoli a „szembesülés sokszínűségét” (*exposure diversity*), azaz, hogy a közönség tagjai ténylegesen találkozzanak a sokféle elérhető tartalommal (köztük a saját véleményüktől, nézőpontjuktól eltérőkkel is).⁵⁵ Ha ugyanis ez elmarad, és a közönség csak a saját korábbi felfogásának megerősítését látja viszont a médiában, akkor a sokféle tartalom nem vezet el a különféle vélemények képviselői közötti párbeszédhez, egymás megértéséhez, a társadalom kohéziójának növekedéséhez. Napoli szerint a közönség választásának vizsgálata, megértése ma – a rendelkezésre álló számtalan információforrás korában – fontosabb kérdés, mint a tartalmak és a beszélők sokszínűségének kérdése. Azt a kérdést veti fel, hogy ha a közönség úgy dönt, hogy figyelmét szelektíven csak néhány, a saját ízlését és preferenciáit tükröző forrásra összpontosítja, szükség van-e közpolitikai vagy szabályozási beavatkozásra.

A médiapluralizmus egy összetett koncepció, amely az egyes médiarendszerek és társadalmak különféle dimenziói által meghatározott. Általánosan elfogadott definíciója nem is létezik, dacára a kifejezés széles körű használatának, vagy éppen annak köszönhetően.⁵⁶ A médiapluralizmus fogalma szoros összefüggésben áll a társadalmi nyilvánosság (*public sphere*) habermasi felfogásával.⁵⁷ Jürgen Habermas nyilvánosságról alkotott elképzelése szerint az egy mindenki számára nyitott társadalmi tér, amelyben a közvélemény és a politikai akarat formálódik, amely pedig a vonatkozó információk szabad hozzáférésén alapul. A modern korban és a növekvő lélekszámú társadalmakban, közösségekben ez az információcsere a média segítségével valósul meg, a tömegmédia pedig olyan intézménnyé fejlődött, amely központi szerepet játszik a nyilvános viták lehetővé tételében. Azonban a gyakorlatban az üzleti szemlélet dominánssá válik, és a média a nyilván-

⁵² Recommendation (2018) 1 of the Council of Europe on media pluralism and transparency of media ownership.

⁵³ The Right Honourable Lord Justice LEVESON: *An Inquiry into the Culture, Practices and Ethics of the Press* London, HC, 2012, I. kötet 180.

⁵⁴ Thomas GIBBONS: Active Pluralism: Dialogue and Engagement as Basic Media Policy Principles. 9 *International Journal of Communication* (2015) 1382–1399., 1387–1388.

⁵⁵ Philip M. NAPOLI: Deconstructing the Diversity Principle. 49(4) *Journal of Communication* (1999) 7–34.; Philip M. NAPOLI: Exposure Diversity Reconsidered. 1 *Journal of Information Policy* (2011) 246–259.

⁵⁶ VALCKE i. m. (49. lj.).

⁵⁷ Jürgen HABERMAS: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban.* Budapest, Gondolat, [1962] 1971.

nosságot nem annyira a közéleti viták szereplőjeként, sokkal inkább a számára bevételt termelő közönségként kezeli. A médiaszabályozásnak e probléma kiigazításában lehet szerepe, egyensúlyozva a közérdek és a média gazdasági fenntarthatósága között, amely mutatók célja mindkét szempont együttes figyelembevétele.⁵⁸

Az Egyesült Államokban uralkodó nyilvánosságfelfogás inkább a „gondolatok piacában” (*marketplace of ideas*) hisz (I. fejezet 2.1. alpont). Ennek alapja az a liberális megközelítés, amely szerint a szabad, korlátozásmentes médiapiac teret biztosít a versengő véleményeknek, azaz a különböző hangok közötti választási szabadságra összpontosít. Az állami beavatkozás e választási szabadságot legtöbbször csak hátrányosan érintheti, mert az efféle beavatkozás – még jószándék mellett is – veszélyes, sérti a szólásszabadságot, és megbolygatja a piac működését, amely enélkül is képes a demokratikus szükségletek kielégítésére. Ezzel szemben az európai felfogás, a demokrácia számára oly fontos kérdés tekintetében kevésbé bízva a szabályozatlan piaci folyamatokban, a médiapluralizmus előtérbe helyezésével arra tesz kísérletet, hogy a médiaszabályozás eszközeivel a társadalom egésze számára hozzáférhetővé tegye a különböző politikai nézeteket és kulturális értékeket.

E kérdés megítélésében, azaz a média pluralizmusának szabályozási megközelítései tekintetében alapvető különbség van az európai és az amerikai felfogás között. A piaci vagy versenyalapú megközelítés (amellyel a piaci kudarcok megelőzésére irányuló gazdasági szabályozás, például a tulajdoni koncentrációk ellenében, még összefér) és az intervencionalista vagy állami szabályozást preferáló megközelítés (amely aktív médiapolitikát kíván meg a kormányzatok részéről, azaz a sajtószabadság pozitív jellegének elismerését feltételezi) egymással nem összehátható. Az előbbi megközelítés a sokszínűséget a választás szabadságával azonosítja, és azt az álláspontot képviseli, hogy a sokszínűség akkor érhető el a legjobban, ha az emberek szabadon, korlátozások nélkül léphetnek be a gondolatok piacára, ami a klasszikus szabadversenyos kapitalista gazdasági elméleten alapul. Az utóbbi pedig a különböző politikai nézetek és kulturális értékek fontosságát emeli ki, amelyek támogatása – a nyilvánosságba való eljutásuk érdekében – állami beavatkozást igényelhet, beleértve a törvényi szabályozást is.⁵⁹

A német alkotmánybíróság ún. harmadik televíziós határozata nyomán különbséget lehet tenni a belső és külső pluralizmus között.⁶⁰ A belső pluralizmus egy adott médiaszolgáltatás műsorainak összességével szemben követel meg egyensúlyi állapotot, amelyet elfogulatlansággal, a vitás kérdések megjelenítésével, valamint az azokkal kapcsolatos eltérő, releváns álláspontok, vélemények teljességének bemutatásával tud megvalósítani. A szolgáltatásnak emellett a közönség lehető leghátrébb körének igényeit is ki kell szolgálnia, ami a kulturális és a szórakoztató műsorok tekintetében is a pluralizmus érvényesülésének kötelezettségét keletkezteti. A médiapluralizmusból fakadó ilyen szigorú köte-

⁵⁸ *European Union Competencies in Respect of Media Pluralism and Media Freedom*. Policy report. Florence, European University Institute, Centre for Media Pluralism and Media Freedom, 2013, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/26056/RSCAS_PP_2013_01.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

⁵⁹ Peggy VALCKE: Challenges of Regulating Media Pluralism in the European Union: The Potential of Risk-Based Regulation. 15(1) *Quaderns del CAC* (2012) 25–35., 26.

⁶⁰ 57BVerfGE 295, 326 (1981).

lezettség a német döntés szerint a közszolgálati médiaszolgáltatásokat terheli. A külső pluralizmus esetében a médiarendszer egészének (azaz az elérhető médiaszolgáltatásoknak együttesen) kell biztosítaniuk a tartalmak sokszínűségét. A külső pluralizmus természetesen nem az egyes médiumokat terhelő konkrét kötelezettségek előírásával valósulhat meg, hiszen az aránytalan beavatkozás lenne a szabadságukba, illetve vélhetően eleve alkalmazhatatlan is lenne, mivel arra kényszerítené az állami döntéshozót, hogy a médiapiac minden szereplőjének külön-külön előírjon tájékoztatási és kulturális feladatokkal kapcsolatos kötelezettségeket. A külső pluralizmus biztosítása inkább az állam számára jelent feladatot, annak érdekében, hogy aktív, tevőleges eszközökkel segítse elő a sokszínű tartalmak megszületését, és ezen eszközök között szabályozási megoldások is szerepelhetnek.⁶¹

6.2. A médiapluralizmus az Európai Unió jogában

Az európai mediaszabályozásban a médiapluralizmus fogalmának használata széles körben elterjedt. Az EU Alapjogi Chartája a kifejezés szabadságáról rendelkező 11. cikk (2) bekezdésében rögzíti, hogy a „tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani”. Az AVMS irányelv preambuluma több helyen is említi a médiapluralizmust.⁶² Az irányelv rögzíti, hogy:

Az audiovizuális médiaszolgáltatások ugyanúgy kulturális, mint gazdasági szolgáltatások. E szolgáltatások külön szabályozását indokolja, hogy növekszik jelentőségük a társadalom és a demokrácia számára – különösen azáltal, hogy biztosítják a tájékozódás szabadságát, a vélemények sokszínűségét és a médiapluralizmust –, valamint az oktatás és a kultúra számára. [(5) preambulumbekkezdés]

Az Európai Bizottság aktívan részt vesz a médiapluralizmusról szóló eszmecserében, és bár kifejezetten a médiapluralizmus elősegítését célzó rendelkezéseket még csak szűk körben alkotott, létrehozott egy médiapluralizmus-monitorot, amely a médiapluralizmus állapotát hivatott felmérni az egyes tagállamokban.⁶³ Emellett a vállalatok összefonódását korlátozó uniós közös szabályok által a médiapiaci koncentrációkkal szemben is fellép, igaz, csak olyan jelentős ügyleteknél, amelyek már európai léptékben is érintik a médiapiaci sokszínűségét, azaz a nemzeti piacok tekintetében kevésbé hatékony.⁶⁴ Összességében megállapítható, hogy – az EU minden törekvése ellenére – a médiapluralizmus szabályozási vagy közpolitikai eszközökkel való kezelése általános értelemben nem tartozik az EU szerveinek hatáskörébe,⁶⁵ noha számos, a médiapluralizmus elősegítését támogató uniós részlet-szabály létezik, amelyek kötelezően jelennek meg a nemzeti szabályozásokban.

⁶¹ A német műsorszolgáltatási szabadságról lásd Andrew KENYON: *Democracy of Expression: Positive Free Speech and Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021., 139–169.

⁶² Lásd a 2010-es AVMS irányelv, (5), (8), (12), (34), (48) és (94) preambulumbekkezdés.

⁶³ *Independent Study on Indicators for Media Pluralism in the Member States: Towards a Risk-Based Approach*. Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 2009.

⁶⁴ Petros IOSIFIDIS: The Application of EC Competition Policy to the Media Industry. 7(3–4) *The International Journal on Media Management* (2005) 103–111.

⁶⁵ Alison HARCOURT: Media Plurality: What Can the European Union Do? In Steven BARNETT – Judith TOWNEND (szerk.): *Media Power and Plurality: From Hyperlocal to High-Level Policy*. London, Palgrave Macmillan, 2015, 131–148., 142.

6.3. A médiapluralizmus az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában

A médiapluralizmus tárgyában az Európa Tanács is igen aktív, sőt, a közelmúltig – elsősorban javaslattevő szerepéből fakadóan, jogalkotási felhatalmazás híján – bátrabban, kevesebb kötöttséggel nyilatkozott a kérdésről, mint az EU. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága eddig három – kötelező erővel nem bíró – ajánlást bocsátott ki e körben.⁶⁶ Az egyre kiterjedtebb EU-s szabályozásnak köszönhetően jelentőségét veszített Európa tanácsí egyezmény a határokat átlépő televíziózásról pedig formálisan az egyezményben részes államok kötelezettségévé teszi, hogy az „együtműködés és kölcsönös segítségnyújtás szellemében vállalják, hogy törekedni fognak annak elkerülésére, hogy a joghatóságuk alá tartozó műsorszolgáltatók, illetőleg bármely más jogi vagy természetes személy által közvetített vagy továbbközvetített műsorok veszélyeztessék a médiapluralizmust”.⁶⁷

Az EJEK számos döntésében érintette a médiapluralizmus kérdését. A testület a Groppera-ügyben⁶⁸ megállapította, hogy a médiapiacra való belépést lehetővé tevő engedélyezési rendszer a médiapluralizmus védelmére tekintettel korlátozhatja a szólás szabadságát, „mások jogainak” (ebben az esetben más médiaszolgáltatók) védelmében. Ez tehát azt jelenti, hogy a médiapluralizmust célzó intézkedések nem eleve összeegyeztethetetlenek a sajtószabadsággal.⁶⁹ Az EJEK későbbi ítéleteiben tovább ment, és rögzítette, hogy a részes államok ténylegesen kötelesek garantálni a médiapluralizmust a nemzeti médiapiacra. Ez a megállapítás az egyes döntésekben különösen a televíziós műsorszolgáltatási ágazatra vonatkozott, tekintettel annak kiemelt fontosságára.⁷⁰

Az Informationsverein Lentia-ügyben⁷¹ az EJEK kiemelte, hogy az EJEK azon kitétele, amely a kifejezés szabadságának sérelme nélkül lehetővé teszi az államok számára a műsorszolgáltatás engedélyhez kötését, nem jelentheti azt, hogy az államok e jogukkal visszaélve maguknak tarthatják fent annak monopóliumát, hanem kötelességük a médiapiac oly módon történő – a szabadság lehető legenyhébb korlátozását megvalósító – megszervezése, amely biztosítja a média szabadságát és a médiapiac pluralizmusát. A médiarendszer kialakításakor – az engedélyezés és a korlátozások megfelelőségének vizsgálatakor – az elsődleges szempont a műsorszolgáltatás pluralizmusának elérése.⁷² Az ehhez szükséges módszerek kiválasztása részben az államok saját döntési kompetenciájába tartozik, de e mozgásterük nem korlátlan, és nem vezethet a szabadság szükségtelen korlátozásához. A műsorszolgáltatáshoz szükséges frekvenciák használatára kiírt pályázatokon való sorozatos elutasítás miatt az EJEK-hez forduló kérelmező cég pert nyert Strasbourg-

⁶⁶ Lásd Recommendation No. R (99) 1 of the Committee of Ministers to member States on measures to promote media pluralism; Recommendation CM/Rec(2007)2 on media pluralism and diversity of media content; Recommendation CM/Rec(2018)1 of the Committee of Ministers to member States on media pluralism and transparency of media ownership.

⁶⁷ A határokat átlépő televíziózásról szóló európai egyezmény, Strasbourg, 1989. május 5., 10/A. cikk.

⁶⁸ Groppera v. Switzerland, no. 10890/84, 1990. március 28-i ítélet.

⁶⁹ Rachael CRAUFURD SMITH: *Broadcasting Law and Fundamental Rights*. Oxford, Clarendon, 1997, 174–183.

⁷⁰ Ewa KOMOREK: Is Media Pluralism a Human Right? The European Court of Human Rights, the Council of Europe and the Issue of Media Pluralism. (3) *European Human Rights Law Review* (2009) 395–414., 403.

⁷¹ Informationsverein Lentia v. Austria, no. 36/1992/381/455–459, 1993. november 24-i ítélet.

⁷² Demuth v. Switzerland, no. 38743/98, 2002. november 5-i ítélet.

ban,⁷³ mert a Bíróság megállapítása szerint – bár a panaszos vállalatnak természetesen nem volt alanyi joga a frekvenciák használatára – a döntéshozó állami szerv sorozatban, előzetesen meghatározott kritériumrendszer és a döntések utólagos indokolása nélkül ítélte másnak a frekvenciákat, ez pedig a kérelmező szabadságába való beavatkozásnak minősült. A Manole-ügyben⁷⁴ pedig az EJEB azt rögzítette, hogy:

Az a helyzet, amelyben egy társadalomban egy erős gazdasági vagy politikai csoport számára lehetővé teszik, hogy az audiovizuális média felett erőfölényt szerezzen, és ezáltal nyomást gyakoroljon a műsorszolgáltatókra, és végül korlátozza szerkesztési szabadságukat, aláássa a kifejezés szabadságának az Egyezmény 10. cikkében rögzített alapvető szerepét a demokratikus társadalomban, különösen, ha az a közérdekű információk és gondolatok közvetítését szolgálja, amelyekhez a nyilvánosságnak ráadásul joga van.⁷⁵

A Centro Europa 7-ügyben hozott nagykamarai határozat közvetlenül összekapcsolta az audiovizuális média pluralizmusát a 10. cikk szerinti kifejezés szabadságával. A döntés megjegyezte, hogy „egy olyan érzékeny ágazatban, mint az audiovizuális média, az államnak a beavatkozás tilalmára vonatkozó negatív kötelezettségén túlmenően pozitív kötelezettsége, hogy megfelelő jogalkotási és közigazgatási keretet hozzon létre a tényleges pluralizmus biztosítására”.⁷⁶ E döntések tehát azt erősítik meg, hogy az Egyezményben részes államoknak pozitív, tevőleges kötelezettségük van annak biztosítására, hogy a nyilvánosság hozzáférjen az elfogulatlan és pontos információkhoz, valamint a vélemények olyan változatos csokrához, amely tükrözi az adott társadalom politikai és világnézeti sokszínűségét.

6.4. A médiapluralizmus érvényesülése előtt álló kihívások

A médiapluralizmus érdekében bevezetett szabályok kivétel nélkül érzékeny kérdéseket vetnek fel a sajtószabadság szempontjából, és a szabályozás ideális modellje sem létezik – nem véletlen, hogy e területen az EU csak igen szűk körben vezetett be közös szabályozást, mint amilyenek például a műsorkvótákra vagy a *must carry* kötelezettségekre vonatkozó előírások. A médiapluralizmus támogatására irányuló szabályozás léte a tagállamok felé megfogalmazott elvárás, de ennek mikéntjével kapcsolatban azok mozgásteretében korlátlan. Még a leginkább evidens módon felmerülő tulajdoni koncentrációt korlátozó szabályok bevezetése is a tagállamok döntésén múlik, nem beszélve a médiatartal-makat közvetlenül érintő szabályokról.

A médiapluralizmus érvényesülése előtt számos akadály, kihívás tornyosul. Egyfelől, ahogyan arra már utaltunk, az elérését célzó szabályok csak akkor tekinthetők legitimnek, ha nem veszélyeztetik a médiavállalkozások kereskedelmi életképességét. Ezzel összefüggésben, a médiapluralizmus nem érvényesülhet az arra igényt formáló közönség nélkül, másképpen megfogalmazva: a közügyek iránt érdeklődő és a tájékozódásba pénz

⁷³ Meltex v. Armenia, no. 32283/04, 2008. június 17-i ítélet.

⁷⁴ Manole and Others v. Moldova, no. 13936/02, 2009. december 17-i ítélet.

⁷⁵ Uo. 98. bekezdés.

⁷⁶ Centro Europa 7 (13. lj.) 134. bekezdés.

A Magyar Rádió székháza 1956 októberében

A Magyar Rádió ostroma az 1956-os forradalom első napján zajlott le a Bródy Sándor utcában. A tüntetők egy része a Rádió épületéhez vonult azzal a céllal, hogy az egyetemi ifjúság követeléseit megfogalmazó 16 pontot beolvastassák. Kisebbségi incidensek után az épületben tartózkodó államvédelmiek késő este megkapták a tűzparancsot. Heves összecsapást követően az épület másnap reggelre a felkelők kezére került. A következő mámoros napokban a rádió Szabad Kossuth Rádió néven folytatta működését, hitet téve a forradalom mellett. A Rádió ostroma során elesettek pontos száma máig ismeretlen, két-háromszáz főre becsült.

és időt, energiát fektető polgárok nélkül bármiféle ez irányú törekvés zsákutcába jut. A közönség nem nevelhető paternalista eszközökkel: mindenkinek elvitathatatlan joga van kizárólag a szórakozást, kikapcsolódást keresni a médiában.

Gibbons arra hívja fel a figyelmet, hogy a médiapluralizmus általános felfogása általában passzív, azaz a sokféle információforrás pusztán elérhetőségére összpontosít, és nem foglalkozik azzal, hogy miként lehet ezeket a forrásokat létrehozni, vagy hogyan kell azokat használni. Dacára a sokféle elérhető tartalomnak, az egyes vélemények hívei nem feltétlenül ismerik mások álláspontját. A Gibbons általa preferált aktív médiapluralizmust támogató médiapolitikának arra is figyelmet kellene fordítania, hogy az elérhető sokféle vélemény képviselői hogyan tudnak egymáshoz közeledni, közös alapokban megállapodni, egymást kölcsönösen megérteni. Az e célokhoz való közeledés az egyes médiumoktól is többletkötelezettségek vállalását kívánná meg, nem csupán a közszolgálati vagy egyébként is közérdekű kötelezettségekkel megterhelt médiaszolgáltatásoktól. Egy plurális társadalomban a kereskedelmi médiának is feladata, hogy magyarázatot és értelmezést adjon az általa bemutatott világról, ami a különböző társadalmi csoportok ösztönzésének egy módja az egymással való kapcsolatfelvételle. ⁷⁷

Kari Karppinen arra hívja fel a figyelmet, hogy a befolyással bíró médiaszolgáltatók nagyvállalatok, azoknak pedig meghatározó sajátossága a hatalom és a források egyenlőtlen elosztása (a vállalat vezetői nagyobb hatalommal bírnak az újságíróknál, a tulajdonosaik pedig még a vezetőknél is nagyobbak). Ahelyett, hogy a nyilvános szféra vagy a gondolatok piacának idealizált képéből indulnánk ki, figyelembe kell vennünk az ezen egyenlőtlen helyzetből fakadó hatalmi aszimmetriát is. A nagy médiavállalatok uralják a nyilvánosságot, és szerkesztői döntéseik által maguk osztogatják a felhatalmazást a (tömegekhez eljutó) beszédre, arra, hogy valakit a közönség meghallgathasson vagy láthasson. Ez a helyzet olyan médiapolitikát követel, amely tekintettel van a nyilvánosságra gyakorolt hatalom egyenlőtlen eloszlására, és olyan médiumok működését és nyilvánosságához való eljutását támogatja, amelyek nemcsak a politikától, hanem a piaci erőktől is független. ⁷⁸ Ezzel szemben a ma érvényes, médiapluralizmust támogató szabályozások és politikák alapvetően érintetlenül hagyják a piaci *status quót*.

A médiapluralizmus érvényesülésével szemben számos erő hat, illetve számos tényező lehet képes akadályozni azt. A szólásszabadság indokolatlan vagy aránytalan korlátozása biztosan árt a sokszínűségnek, ahogyan az újságírók védelmére vonatkozó garanciák biztosításának elmaradása is. Az újságírói és a szerkesztői függetlenség – ami nem pusztán szabályozási eszközökkel segíthető elő, és annak az adott ország újságírói hagyományaiban kell gyökereznie – ereje vagy gyengeségei szintén alapvető hatást gyakorolnak a média pluralizmusára (II. fejezet 7.2.1. alpont). A piaci viszonyok, tulajdoni koncentrációk szintűgy, amely problémát még az ezeket korlátozó tilalmak is csak részben képesek kezelni: a piaci szereplők számának növekedése, azaz a több beszélő nem feltétlenül vezet többféle eltérő vélemény, hang, tartalom megjelenéséhez is. Ha az egyes szolgáltatások

⁷⁷ GIBBONS i. m. (54. lj.) 1392–1394.; Thomas GIBBONS: Providing a Platform for Speech: Possible Duties and Responsibilities. In Andrew T. KENYON – Andrew SCOTT (szerk.): *Positive Speech: Rationales, Methods and Implications*. Oxford, Hart, 2020, 11–24., 20.

⁷⁸ Kari KARPPINEN: *Rethinking Media Pluralism*. New York, Fordham, 2013.

ugyanazért a közönségért versengenek, akkor a végeredmény például a televíziózás piacán sok tematikus film-, sport-, életmód- és más hasonló csatorna lesz, közelítőleg azonos tartalommal, amelyek nem kívánnak részt venni a közügyek tárgyalásában. Ez esetben a médiapluralizmus híveit nem vigasztalja az a körülmény, hogy e csatornák tulajdonosai eltérők. Ezzel függ össze, hogy a médiapiac mérete, a bevételszerzés képessége szintén befolyásolja a pluralizmus érvényesülését, mert a média működéséhez sok pénz szükséges. Minél kisebb és kulturális vagy nyelvi szempontból minél zártabb egy ország médiapiaca, annál nehezebb arra ösztönözni az egyes médiumokat, hogy tegyenek lépéseket a plurális nyilvánosság érdekében. Ez pedig hátrányos következménnyel jár mind a kulturálisan értékes, mind a helyi közösségnek szóló vagy a kisebbségi igényeket kielégíteni próbáló tartalmak megszületésére nézve.

Talán a legfontosabb kérdés a közönség állapota, azaz a társadalomban meglévő igények ereje a közügyekről szóló megfelelő tájékoztatásra, a kulturális tartalmak elérésére, a másokkal folytatott párbeszéd lefolytatására. Ha egy társadalomban ezek az igények úgy jelentkeznek, hogy az gazdasági teljesítőképességgel is párosul, akkor van némi esély arra, hogy valóban plurális médiarendszer alakuljon ki. A médiapluralizmus eszméje per se a média korábbi technológiai szintje mellett formálódott, és kérdés, hogy az internetes tartalmak mindent elárasztó özöne mellett van-e még értelme a televízió, a rádió és más, hozzájuk hasonló szolgáltatások sokszínűségét törvényi vagy politikai eszközökkel támogatni. Nem érhet-e el bárki bármit szabadon az interneten, ingyen vagy nem túl jelentős ellenérték fejében, hozzáférve a tartalmak végeláthatatlan sorához?

A kérdés ugyanaz, mint amit a médiaszabályozás igazolásaikor már felvetettünk. Egyfelől úgy tűnik, hogy az internetes tartalombőség sem a szélesebb körű és demokratikusabb tájékoztatást, sem pedig a közönség nagyobb tájékozottságát nem hozta el, és nem számolta fel a hagyományos médiavilágban jelen lévő, a pluralizmust veszélyeztető jelenségeket sem. Például a tulajdoni koncentráció az internetes szolgáltatások piacán a médiapiacon tapasztaltakhoz képest csak fokozódott, az eltérő véleményekkel bírók közötti értelmes párbeszéd továbbra is hiányzik, és e hiány csak még inkább láthatóvá vált az internet hatására, ami már a társadalmak riasztó mértékű polarizáltságáról és fragmentáltságáról tanúskodik. A médiaszolgáltatások mentesítése a médiapluralizmus érdekében rájuk rótt kötelezettségek alól egy olyan helyzetben, ahol a nyilvánosság más fórumai nem képesek a társadalmak e célokhoz való közelebb juttatására, valójában semmiféle előnnyel nem járna – ide nem értve a médiaszolgáltatók számára, a szabályozás alóli mentesülés következtében jelentkező előnyöket –, ellenben óriási károkat okozna a nyilvánosságnak.

Összegezve: a média pluralizmusa elsősorban azt követeli meg, hogy sokféle vélemény legyen jelen a nyilvánosságban. Ugyanakkor, mint a következő pontban látni fogjuk, a médiapiac, illetve egyes médiumok erre szabályozási eszközökkel csak igen kis részben kényszeríthetők rá, a sok tulajdonos jelenléte a médiapiacon pedig azt önmagában szintén nem biztosítja. Végso soron egy társadalom kultúrája és politikai rendszere fogja, vagy nem fogja a plurális médiarendszer meglétét kikényszeríteni. Ehhez pedig szükséges a politikai erők és a gazdasági érdekcsoportok közötti egyensúly, a civil szféra ereje, az erős újságírószakmai érdekképviselet, az újságírók közötti szolidaritás és a média etikai

alapú önszabályozása, valamint a közönség erősen artikulált igényei, amelyek a média gazdasági érdekei miatt nem hagyhatók figyelmen kívül. Elsősorban a média tulajdoni viszonyai (azok kiegyensúlyozott eloszlása, illetve a politikától való távolsága) számítanak tehát, valamint a piaci környezet és a kellő nyomás a közönség irányából. Még mindig igaz az az alapvetés, hogy elsősorban „azé a sajtószabadság, akié a sajtó,”⁷⁹ e tétel megalapozottságán pedig a plurális médiarendszer víziója csak részben képes változtatni.

7. Hozzáférés a médiához

A médiapluralizmus célkitűzéseinek elérését célzó szabályok részben tartalmi kötelezettségeket, részben a lehetséges piaci magatartást, részben a médiapiacra való tulajdonszerzés korlátozását írják elő. A médiapluralizmus nevében lehetséges fellépni a média túlzott koncentrálódása ellen, előírni a műsorterjesztők számára bizonyos szolgáltatások kötelező továbbítását, illetve pozitív tartalmi előírásokat terhelni a médiaszolgáltatókra.⁸⁰ Az egyes tartalmi kötelezettségek a „belső” pluralizmus körében, tehát egy adott mediaszolgáltató által készített tartalmakra nézve kötelezők, míg a strukturális és médiapiaci előírások a „külső” pluralizmus megteremtéséhez járulnak hozzá. Ezekon túlmenően az állami médiapolitika is erősítheti a pluralizmust: a műsorkészítők támogatásának különböző formái, a műsorszolgáltatási jogosultság szétosztásának szempontjai is hozzájárulhatnak a plurális média megteremtéséhez.⁸¹ Az EJEB gyakorlata szerint az állami szervek pozitív – tehát tevőleges – kötelezettségekkel rendelkeznek a szólásszabadság minél kiterjedtebb biztosítására, azaz feladatuk nem csupán az önkorlátozás – a tartózkodás a szabadság gyakorlásába való beavatkozástól –, hanem hozzá is kell járulniuk a jogosultság tényleges gyakorlati lehetőségeinek bővítéséhez,⁸² ennek pedig legfontosabb terepe a médiapluralizmusból fakadó jogi előírások megteremtése és alkalmazása, a médiához való hozzáférés biztosítása.

A média társadalmi felelősségének teóriája (II. fejezet 6. pont) a médiaszabályozásban konkrét szabályozási megoldásokban ölt testet. Ezek a szabályok a médiához való szélesebb körű hozzáférést célozzák. A „hozzáférés” a médiához valójában nem keletkezett konkrét, általános, feltétel nélküli jogosultságot bárki számára a médiában való szereplésre, véleménye közlésére. A hozzáférés vagy feltételes (például a politikai reklámok, a fizetett hirdetések megrendelése, a válaszadási jog gyakorlása esetén), vagy pedig a médiában megjelenő vélemények, tartalmak sokszínűségét célozza, és nem a konkrét személyt (be-

⁷⁹ Abbott J. LIEBLING: *The Press*. New York, Ballantine, 1961.

⁸⁰ Lesley P. HITCHENS: *Broadcasting Pluralism and Diversity: A Comparative Study of Policy and Regulation*. Oxford, Hart, 2006.

⁸¹ Eric BARENDT: Access to the Media in Western Europe. In Sajó András – Monroe E. PRICE (szerk.): *Rights of Access to the Media*. The Hague, Kluwer Law International, 1996, 110–112.

⁸² Fuentes Bobo v. Spain, no. 39293/98, 2000. február 29-i ítélet, 38. bekezdés; Özgür Gündem v. Turkey, no. 23144/93, 2000. március 16-i ítélet, 42–46. bekezdés; Appleby and Others v. the United Kingdom, no. 44306/98, 2003. május 6-i ítélet, 39–40. bekezdés; Wojtas-Kaletka v. Poland, no. 20436/02, 2009. július 16-i ítélet, 43. bekezdés; Centro Europa 7 (13. lj.) 134. bekezdés; Remuszko v. Poland, no. 1562/10, 2013. július 16-i ítélet, 85. bekezdés.

szélőt) hozza kedvező helyzetbe (például kiegyensúlyozott tájékoztatás követelménye, kvóta- vagy *must carry* szabályok), a piacra való belépést támogatja (például műsorszolgáltatási jogosultság megszerzésére irányuló szabályok, tulajdoni koncentrációk korlátozása), illetve a médiavilágban való könnyebb eligazodást segítik (kötelező feliratozás a hallási fogyatékkal élők számára, médiaműveltség növelésére irányuló kezdeményezések).

7.1. Jogosultság a médiapiacra való belépésre, engedélyezési rendszerek

A médiapluralizmusból fakadó alapvető követelmény, hogy a médiaszolgáltatások piaca nyitott legyen, oda a belépési lehetőséget bárki számára, egyenlő feltételekkel biztosítsa a szabályozás. A médiaszolgáltatás nyújtására való jogosultság megszerzése többféleképpen is lehetséges. A legegyszerűbb módja az egyszerű hatósági nyilvántartásba vétel, amely egy adminisztratív aktus. Ez esetben a médiahatóságnak – a regisztráció szabályainak betartása esetén – nem lenne módja megtagadni a nyilvántartásba vételt, és a médiaszolgáltatás megkezdhető. A televíziós médiaszolgáltatások digitális átállása egész Európában megtörtént, így a korábbi frekvenciaszűkösség ezen a piacon elmúlt, de ezzel együtt is, a nemzeti jogrendszerek fenntartották az engedélyezési rendszert, amelynek alapján a médiahatóság által kiadott engedély birtokában lehet csak megkezdeni a szolgáltatást. A nyilvántartásba vételhez képest ez szigorúbb szabály, mert a kiadott engedély jogsértés esetén akár vissza is vonható. Az Egyesült Királyságban például kereskedelmi médiaszolgáltatást csak az Ofcom engedélyével lehet végezni.⁸³

Franciaországban az audiovizuális és digitális hírközlési hatóság (Arcom) által kijelölt frekvenciákat nem használó (például műholdon vagy kábelen terjesztett) rádió- és televíziós szolgáltatóknak kiadói szerződést kell kötniük az Arcommal, kivéve, ha éves költségvetésük nem éri el rádió esetében a 75 ezer eurót, televízió esetében pedig a 150 ezer eurót – ezeket csak nyilvántartásba kell vetetni.⁸⁴ A Franciaországban letelepedett és ott 1 millió eurónál nagyobb éves forgalmat elérő lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásnak megállapodást kell kötnie az Arcommal. Az alacsonyabb bevételű lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokat elegendő előzetesen regisztráltatni kell az Arcomnál.⁸⁵

Az engedélyezési rendszerek fenntartása nem eleve ellentétes a sajtószabadság védelmével, de a rendszer szabályai és alkalmazása ebből a szempontból is vizsgálható annak alapján, hogy azoknak tekintettel kell lenniük a sajtószabadság és a médiapluralizmus szempontjára. A három évtizeddel ezelőtti Lentia-ügy⁸⁶ kérelmezői megkérdőjelezték az osztrák közszolgálati médiaszolgáltatót megillető műsorszolgáltatási monopólium jogszerűségét. Az állam azzal védekezett, hogy az EJEE 10. cikk 1. bekezdése lehetővé teszi az államok számára, hogy fenntartsák a műsorszolgáltatók és a televíziós társaságok engedélyezési rendszerét, ami azt jelenti, hogy az államok szabadon létrehozhatnak bármilyen műsorszolgáltatási rendszert, akár olyat is, amely műsorszolgáltatási monopóliumot

⁸³ Communications Act 2003, 211. szakasz (televízió), 245. szakasz (rádió).

⁸⁴ Francia törvény a kommunikációs szabadságról (Loi n° 86-1067 du 30 septembre 1986 relative à la liberté de communication, „Léotard-törvény”), 33-1. cikk.

⁸⁵ Uo. 33-3. cikk.

⁸⁶ Informationsverein Lentia (71. lj.).

vezet be a közszolgálati média javára. Az EJEB úgy ítélte meg, hogy még ha a részes államok valóban szabadon hozhatják is létre műsorszolgáltatási rendszereiket, akkor is vizsgálhatja, hogy egy ilyen rendszer megfelel-e a 10. cikk 2. bekezdésében foglalt vonatkozó feltételeknek, azaz az engedélyezési rendszer alkalmazásával született döntések vizsgálhatók a kifejezés szabadsága szempontjából.

A döntés a televíziós piac liberalizációjának kontextusában született, de ma sem tekinthető idejétmúltnak, tekintettel arra, hogy a médiaszolgáltatások egy része továbbra is csak hatósági engedéllyel nyújtható. A Centro Europa 7-ügyben például egy társaság,⁸⁷ miután műsorszolgáltatási engedélyt kapott, közel egy évtizedig nem jutott rádiós spektrumfrekvenciához, ami megakadályozta működésének megkezdését. Az EJEB ítéletében a médiapluralizmust közvetlenül összekapcsolta a véleménynyilvánítás szabadságával, és marasztalta az államot.

7.2. Tulajdoni korlátozások

A médiapluralizmust támogató legerőteljesebb eszköz a médiapiacra való tulajdonszerzés korlátozása. A túlzott piaci koncentráció megakadályozásának céljából valamennyi európai országban léteznek előírások e tekintetben, külön a televíziós piacra, a rádiós piacra, a sajtótermékek piacára, illetve a különböző részpiacokon fennálló kereszttulajdonlással szemben is. A korlátozások nem akadályozzák egy szolgáltatás piaci erejének növekedését, azaz nem „büntetik a piaci sikert”, hanem a jövőbeni összefonódások vizsgálatát írják elő, annak érdekében, hogy az összefonódás vagy felvásárlás ne sértse a médiapluralizmus szempontjait.

A brit Communications Act 2003 például részletes szabályokat ír elő a médiapiaci tulajdon- vagy jogosultságszerzés vonatkozásában (348–357. szakasz). A brit kormány felkérheti az Ofcomot és a versenyhatóságot (Competition Commission) arra, hogy bármely összeolvadást megvizsgáljon, amely sértheti a médiapluralizmus, a sokszínűség vagy a médiával szemben megkövetelt tartalmi előírások érvényesülését („a médiapluralizmus közérdekesztje”). E vizsgálat a sajtótermékek piacára is kiterjedhet, ha az összeolvadással érintett egyik vállalat éves forgalma eléri a 70 millió fontot, vagy az összeolvadás az adott részpiacra 25 százalék vagy nagyobb részesedéshez vezetne.⁸⁸

Az Enterprise Act 2002 rögzíti a közérdekeszt szempontjait, amelyek a sajtótermékek piacán a következők: a hírek pontos bemutatása, a szabad véleménynyilvánítás és a vélemények sokszínűsége, a médiaszolgáltatások esetében pedig az adott közönséget kiszolgáló médiavállalkozások felett ellenőrzést gyakorló személyek elegendő sokasága, az olyan műsorszolgáltatás széles skálájának rendelkezésre állása, amely (összességében) magas színvonalú és a különböző ízléssel és érdeklődési körrel rendelkező polgárok széles körét szólítja meg, valamint a Communications Act 2003 tartalmi előírásai irányában való elkötelezettség a szolgáltatók részéről [58. szakasz 2. bekezdés a) pont].

⁸⁷ Centro Europa 7 (13. lj.)

⁸⁸ Enterprise Act 2002, 23., 58–59. szakasz. Lásd Rachael CRAUFURD SMITH – Damian TAMBINI: Measuring Media Plurality in the United Kingdom: Policy Choices and Regulatory Challenges. 4(1) *Journal of Media Law* (2012) 35–63.

Az EMFA – az uniós jogban elsőként – közös európai szabályokat ír elő a médiapiac összefonódásokra vonatkozóan. A rendelet szerint a tagállamoknak nemzeti jogrendszerükben olyan anyagi jogi és eljárási szabályokat kell megállapítaniuk, amelyek előírják azon médiapiaci koncentrációnak az értékelését, amely jelentős hatást gyakorolhat a médiapluralizmusra és a szerkesztői függetlenségre. A médiapiaci koncentrációt növelő ügyletekben részt vevő feleknek az összefonódást előzetesen be kell jelenteniük az érintett nemzeti hatóságoknak (22. cikk). A rendelet ráadásul nem bizza a szabályok alkalmazását teljes egészében a tagállamokra: az Európai Bizottság iránymutatásokat dolgozhat ki e tárgyban, a Médiaszolgáltatások Európai Testülete pedig véleményezési joggal bír a médiapiaci összefonódásokkal kapcsolatban (23. cikk).

7.3. A kiegyensúlyozott (elfogulatlan) tájékoztatás kötelezettsége

A kiegyensúlyozott tájékoztatás követelménye alapján a televíziók és a rádiók tájékoztató és hírműsoraiban a közügyekről elfogulatlanul kell beszámolni, azokban meg kell jeleníteni a szembenálló nézeteket. Egy adott kérdéssel összefüggésben megfogalmazott releváns álláspontokat kell a közönség számára összegyűjteni és bemutatni, lehetővé téve ezzel, hogy megalapozott véleményt alkothasson a kérdésben. A kiegyensúlyozottság általában csak az aktuális eseményekről tájékoztató műsorokban (de nem feltétlenül kizárólag a hírműsorokban) érvényesülő kötelezettség.

Nincs mindig lehetőség egy vitás ügyben valamennyi szembenálló nézet bemutatására, a szerkesztés során olykor választani kell a releváns és a szükséges súllyal, a kellő arányban képviselt nézetek között (ez azonban nem jelentheti mindenkor kizárólag az „uralkodó” nézetek bemutatását). Az egyes véleményeknek, és nem azok képviselőinek kell megjelenüniük: az adott helyzetben a szerkesztő választhat valamely vélemény több képviselője közül, de indokolt esetben (például az ellentétes oldalról érkező riportalany hiányában) akár maga az újságíró is elvégezheti a kiegyensúlyozás feladatát, az eltérő álláspont megjelenítését. A kiegyensúlyozott tájékoztatásnak nem feltétlenül kell minden egyes műsorszámban megvalósulnia. Bizonyos esetekben elégséges, ha csak a – több részből álló vagy rendszeresen jelentkező műsorszámok esetében – műsorsorozat egészében, vagy akár az adott csatornán található műsorfolyam egészében valósul meg a kiegyensúlyozott tájékoztatás.

A szabály Európa számos államában érvényesül.⁸⁹ Az Egyesült Királyságban az 1954-es Television Act írta elő először a hírekről való beszámolókiegyensúlyozottságát és pontosságát (3. szakasz). A Communications Act 2003 319. szakasza jelenleg előírja az Ofcom számára, hogy megalkotandó kódexében a pártatlanság részletes szabályairól, értelmezéséről is rendelkezzen. A 320. szakasz alapján a médiaszolgáltató nem fejezheti ki saját álláspontját közéleti, politikai vagy gazdasági kérdésekben (*editorialising*), kivéve a médiapolitikával kapcsolatos – tehát saját helyzetét közvetlenül érintő – kérdéseket. A „megfelelő” pártatlanság valamennyi televíziós és országos rádiós médiaszolgáltató szá-

⁸⁹ Lásd például a német (Staatsvertrag für Rundfunk und Telemedien, 25–34. bekezdés) és a brit szabályozást (Communications Act 2003, 319. szakasz 2. bekezdés c) és d) pont, 319. szakasz 8. bekezdés és 320. szakasz, Broadcasting Code, 5. szakasz).

mára előírt kötelezettség, amely nem korlátozódik kizárólag a tájékoztató műsorokra, hanem a tárgyalta témák szerint meghatározott, és annak felismerését jelenti, hogy a műsorkészítők csak hozzátétőlegesen törekedhetnek a kiegyensúlyozásra, de semmiképpen nem lehet elvárni a teljes kiegyenlítést, nem lehet mindig minden nézőpontot bemutatni, minden érvet körüljárni.

Az Ofcom kódexe (Broadcasting Code) tovább szigorítja a törvényi rendelkezést: a jelentős politikai-közéleti, gazdasági kérdések tárgyalásakor minden műsorszámnak kiegyensúlyozottnak kell lennie. A pártatlanságnak nem feltétlenül kell minden egyes műsorszámában érvényesülnie, az egymással jól észrevehetően összefüggő és egymást rövid idő elteltével követő műsorszámok összességében is megvalósulhat (5. szakasz 11. bekezdés). A kódex lehetővé teszi a „beszélgetős” és a „betelefonálás” vagy a magazinműsorokban azt, hogy akár a műsorvezető is kifejezze a saját véleményét, de ez esetben is teret kell engedni az eltérő nézőpontoknak (5. szakasz 9. bekezdés). A „megfelelő” pártatlanság követelménye nem írja elő azt, hogy bármely véleménnyel szemben semlegesnek kell maradni, és egyenlő esélyeket kell számára biztosítani. Azt feltételezi, hogy vannak a társadalomban olyan közösen vallott értékek, amelyek megkérdőjelezése kívül esik a közösségi vita észszerűen meghatározott körén. A közösségellenes, bűncselekmények elkövetését támogató nézetek nem élvezhetik a kiegyensúlyozott tájékoztatás követelményének áldásait.⁹⁰ A kiegyensúlyozottság követelménye tehát feltételez egy, a közösségben létező, általánosan osztott értékminimumot. A pontosság elsősorban médiaetikai norma, azonban a Communications Act 2003 jogi kötelezettséggé emeli, és megsértése esetén éppúgy panasszal lehet élni, mint a kiegyensúlyozottság megsértése esetén [319. szakasz 2. bekezdés d) pont].

Az Ofcom 2022 júliusában tette közzé az (orosz kormány befolyása alatt álló) RT médiaszolgáltató 2022. február 27. és 2022. március 2. között sugárzott 29 műsorára vonatkozó határozatát, amelyben megállapította az elfogulatlan tájékoztatás követelményének megsértést, majd visszavonta a szolgáltató engedélyét.⁹¹ Az orosz propagandával szembeni erőteljes fellépést korábban a bíróság is jóváhagyta. Hiába hivatkozott arra a Court of Appeal előtt a médiaszolgáltató (az RT műsorszolgáltató engedélye a TV-Novosti autonóm nonprofit szervezet birtokában volt, az eljárásban félként ez utóbbi vett részt), hogy műsorainak elfogultságát a más szolgáltatók által közvetített „uralkodó medianarratíva” egyensúlyozza ki, és így lényegében ők a médiapluralizmushoz járultak hozzá az európai fősodorból kiszoruló vélemények közlésével.⁹² A kiegyensúlyozott tájékoztatás követelménye minden egyes szolgáltatóval szemben, kizárólag annak műsoraira tekintettel kell hogy érvényesüljön. Továbbá, az orosz állam által támogatott csatorna véleménye aligha tarthat igényt a más véleményekhez hasonló bánásmódra, a propagandacélból terjesztett valótlan hírek pedig eleve nem részesülhetnek a kiegyensúlyozott tájékoztatás kötelezettségéből származó előnyökből. (2022 márciusában az EU rendeletben til-

⁹⁰ Thomas GIBBONS: *Regulating the Media*. London, Sweet & Maxwell, 2. kiadás, 1998, 107–109.

⁹¹ A Broadcasting Code 5. szakasza alapján.

⁹² *Autonomous Non-Profit Organisation TV-Novosti, R (on the application of) v. the Office of Communications* [2021] EWCA Civ 1534 (26 October 2021); Thomas Gibbons: *Impartiality in United Kingdom Broadcasting*, 14(1) *Journal of Media Law* (2022) 11–19.

totta meg az orosz televíziók műsorainak terjesztését az EU területén, de e döntés alapja a médiaszabályozás rendszerén kívül esik; II. fejezet 5.3. alpont.)

Németországban az MStV külön rendelkezéseket tartalmaz a közszolgálati műsorszolgáltatásra vonatkozóan.⁹³ Ezenkívül a vélemény sokszínűségének biztosítása érdekében a magántulajdonú műsorszolgáltatók számára előírja, hogy a vélemények sokszínűségét alapvetően a tartalomban kell kifejezni: nemcsak a társadalom legjelentősebb politikai, ideológiai és társadalmi erőit és csoportjait kell megszólaltatni, hanem a kisebbségek véleményét is figyelembe kell venni (59. cikk). A magán műsorszolgáltatók nem szerezhetnek meghatározó befolyást a közvélemény felett: ha a szolgáltatónak tulajdonítható műsorok átlagos nézettsége eléri a 30 százalékot, feltételezhetően meghatározóvá vált a befolyása, ezért nem adható engedély további, neki tulajdonítható műsor számokra (60. cikk). Az MStV rögzíti továbbá, hogy a független, harmadik felek számára is műsoridőt kell biztosítani, és létre kell hozni egy programtanácsot is (64–66. cikk). A szerződés azt is előírja, hogy ha az egyes vallási közösségeknek kérik, megfelelő műsoridőt kell nekik biztosítani vallási műsorok sugárzására. Ezenkívül a politikai pártoknak is megfelelő műsoridőt kell biztosítani a német parlamenti és az európai parlamenti választások idején (68. cikk).

Franciaországban az Arcomnak biztosítania kell az audiovizuális kommunikációs ágazat függetlenségét és pártatlanságát, valamint a tájékoztatás és az azt elősegítő programok őszinteségét, függetlenségét és pluralizmusát.⁹⁴

Spanyolországban a hír- és az aktuális témájú műsorokat a nyilvánosság valóságának megfelelő tájékoztatáshoz való jogával és a tények ellenőrzésére vonatkozó szakmai gondossági kötelezettséggel összhangban kell készíteni. Különösen a valósághűségre, a tájékoztatás minőségére, az objektivitásra és a pártatlanságra vonatkozó elveket kell tiszteletben tartani, világosan és egyszerűen különbséget téve a tájékoztatás és a vélemény között, elfogadva a politikai, a társadalmi és a kulturális pluralizmust, és ösztönözve a közvélemény szabad formálását.⁹⁵ A pártatlan hírszolgáltatás követelménye a legtöbb uniós tagállam jogszabályaiban szerepel. Ilyen a fent említetteken túl például Ausztria,⁹⁶ Belgium⁹⁷ és Dánia.⁹⁸

Portugáliában a pártatlanság elve a sajtóra is vonatkozik. A törvény szerint minden újságírói tevékenységnek meg kell felelnie a pártatlanság és az objektivitás elvének,⁹⁹ azaz

⁹³ MStV (31. lj.) 26–49. cikk.

⁹⁴ Léotard-törvény (84. lj.) 3-1. cikk.

⁹⁵ Spanyol törvény az audiovizuális kommunikációról (37. lj.) 9. cikk.

⁹⁶ Osztrák törvény az audiovizuális médiáról (Audiovisuelle Mediendienste-Gesetz, Nr. 84/2001), 41. cikk; osztrák magánrádió-törvény (Privatradiogesetz, Nr. 20/2001), 16. cikk.

⁹⁷ Flamand médiatörvény (Decreet van 27 maart 2009 betreffende radio-omroep en televisie), 130., 163. és 174. cikk; Belgium francia médiatörvénye (Décret du 4 février 2021 relatif aux services de medias audiovisuels et aux services de partage de vidéos), 3.1.1.–3.1.2. cikk; Belgium német médiatörvénye (Décret du 01 mars 2021 relatif aux services de médias et aux représentations cinématographiques), 29. cikk; a Brüsszel Főváros régió médiatörvénye (Wet van 5 mei 2017 betreffende de audiovisuele mediadiensten in het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad), 7. cikk 1. bekezdés.

⁹⁸ Dán rádió- és televíziótörvény (Bekendtgørelse af lov om radio- og fjernsynsvirksomhed m.v. Act no. 1350 af 04/09/2020), 10. cikk.

⁹⁹ Portugál újságíróitörvény (Lei n.º 1/99, de 01 de Janeiro, Estatuto do Jornalista), 14. cikk.

– egyéb kritériumok mellett – az újságíróknak pártatlanul kell tájékoztatniuk, szenzációhajhászás nélkül, világosan megkülönböztetve a tényeket a véleményektől, és meg kell próbálniuk széles körből válogatni az információforrásaikat, továbbá meghallgatni minden érdekelt felet.

A kiegyensúlyozott tájékoztatás követelményéhez kapcsolódó tilalom arra, hogy a médiaszolgáltató vagy a műsorvezető, hírolvasó a hírműsorokban megfogalmazza saját véleményét, az EJB vonatkozó döntése szerint nem ellentétes a szólás szabadságával.¹⁰⁰ A Bíróság álláspontja szerint az efféle tilalom célja a közönségnek a közérdekű kérdések hírműsorokbeli kiegyensúlyozott és elfogulatlan bemutatásához fűződő jogának biztosítása.¹⁰¹ (Ugyanakkor, mivel a konkrét ügyben egy politikai pártra tett műsorvezetői megjegyzést nem véleménynek, hanem tényállításnak tekintette, megállapította a kérelem megalapozottágát.)

Egyes nézetek szerint a kiegyensúlyozottság jelenlegi, általános szabályát a közeli jövőben jelentősen szűkíteni kellene, és elegendő volna kizárólag a közszolgálati médiaszolgáltatásokkal szemben előírni.¹⁰² Igazságtalan helyzetet teremt, hogy a médiapiacnak csak bizonyos szereplőitől követelik meg a pártatlanságot.¹⁰³ Mivel a jelenlegi médiavilágban valamennyi érdeklődő számtalan forrásból tájékozódhat, e nézet szerint ez a szabályozási megoldás értelmét veszítette, mondhatni, anakronisztikus.

Ma már valóban számtalan televízió- és rádióadó, illetve más médium gondoskodik a tájékoztatásról, véget ért a korábbi állami monopóliumok és a csak kisszámú magántulajdonú médiumok kora. Azt is gondolhatjuk, hogy aki többféle véleményre kíváncsi, igenis vegye a fáradságot arra, hogy több (akár különféleképpen elfogult) médium híradásait is megtekintse, vagy naponta több lapot is átolvasson. Bizonyos mértékig ugyan elvárható, hogy az öntudatos polgár több forrásból is tájékozódjon, de erre alapozva nem szüntethető meg a kiegyensúlyozottság általános kötelezettsége, ugyanis a közösség ügyében a lehető legszélesebb kör számára kell döntési helyzetet teremtenünk, az pedig csak a nagyon kevés ráérőtől várható el, hogy naponta több híradót is végignézzon, és több újságot is elolvasson. A pártatlan tájékoztatás előírása a médiától elvárt ethosz legalább részbeni kikényszerítése, ami a tájékozott állampolgár eszményének elérését támogatja.¹⁰⁴ A sajtó és a médiaszolgáltatások szabályozásában valóban fennálló egyenlőtlen helyzet legfontosabb oka vélhetően mégiscsak a szabályozási hagyomány tiszteletben tartása.¹⁰⁵ Bollinger gondolatát visszaidézve (3.4. alpont), a szabályozatlan sajtó – amelyik szabadon

¹⁰⁰ ATV Zrt. v. Hungary, no. 61178/14, 2020. április 28-i ítélet.

¹⁰¹ Uo. 39. bekezdés.

¹⁰² Thomas GIBBONS: "Fair Play to All Sides of the Truth": Controlling Media Distortions. 62(1) *Current Legal Problems* (2009) 286–315., 309.

¹⁰³ James MURDOCH: *The Absence of Trust*. MacTaggart Lecture, 2009, <https://www.inpublishing.co.uk/articles/the-absence-of-trust-1705>.

¹⁰⁴ Mike FEINTUCK: Impartiality in News Coverage: The Present and the Future. In Merris AMOS – Jackie HARRISON – Lorna WOODS (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2012, 73–95., 93.

¹⁰⁵ Eric BARENDT: Judging the Media: Impartiality and Broadcasting. 68(B) *The Political Quarterly* (1998) 108–116., 110.

lehet elfogult – azért is maradhat meg ilyenek, mert a szigorúbban szabályozott médiaszolgáltatások az ebből fakadó hátrányos következményeket kiegyensúlyozzák.

A kiegyensúlyozottsággal szembeni másik érv szerint, ha megköveteljük a médiaszolgáltatóktól, hogy minden egyes tájékoztató műsoruk kiegyensúlyozott legyen, az ennek elérésére irányuló vesződések helyett inkább lecsökkentik az ilyen jellegű műsoraik számát. Ezáltal az előírás éppen a kívánttal ellentétes hatást ér el, mert a közélet kérdéseit tárgyaló műsorok száma csökkenni fog.¹⁰⁶ A tapasztalatok azonban nem mutatnak arra, hogy ez az aggodalom megalapozott lenne; a kiegyensúlyozottság követelménye mellett is van tere a médiában a tájékoztató műsoroknak. Arról nem is beszélve, hogy a szabályozás nem terjed ki a hírek szelekciójára: a médiaszolgáltatók maguk határozhatják meg, hogy mely eseményekkel foglalkoznak hírműsoraikban, és melyekkel nem. Ez pedig – a kötelezettségeiket nem sértve – teret ad számukra a nyilvánosság befolyásolására, bizonyos témák, kérdések előtérbe helyezésére.¹⁰⁷

Steven Barnett és Feintuck a kiegyensúlyozott tájékoztatás kötelezettségének további fenntartása mellett érvel, hangsúlyozva a megbízható, komolyan vett etikai szempontok alapján működő médiumok fontosságát az új médiakörnyezetben is.¹⁰⁸ Mint Barnett megjegyzi, amíg a televíziós újságírás elkülöníthető az internetestől, addig nincs ok a médiumspecifikus szabályok megszüntetésére. A televíziós és a rádiós újságírás – a pártatlan tájékoztatás szabályának köszönhetően – lehet az a megfelelően finanszírozott, professzionális, megbízható forrás, amely a média társadalmi felelősségének gondolatát a valóságban érvényre juttatja.¹⁰⁹ Feintuck szerint pedig mára tévesnek bizonyult az a feltevés, hogy a szabad, korlátozásmentes médiapiacra a nézetek sokszínűsége automatikusan megjelenik, így létrejön a kiegyensúlyozottság.¹¹⁰ Richard Sambrook úgy fogalmaz, hogy ha a „pártatlanság” és az „objektivitás” elvesztette a jelentését, újra meg kell azt találnunk, vagy alternatív szabályokat kell alkotnunk az újságírás megalapozására, hogy segíthessük közérdekű céljai szolgálatában – hogy az embereknek a szabadságukhoz és az önkormányzáshoz szükséges tájékoztatást nyújthassa.¹¹¹

7.4. A hírek közlésének kötelezettsége

A hírszolgáltatás kötelezettsége, ami evidens módon összefügg a médiapluralizmus szempontjaival, a közszolgálati médiaszolgáltatók kötelezettsége, de magántulajdonú szolgáltatók számára is előírható, illetve a műsorszolgáltatási engedély, szerződés feltételévé tehető. Az így kötelezett kör azonban szűk, és a kötelezettség semmiképpen sem általános.

¹⁰⁶ ERIC BARENDT: Inaugural Lecture: Press and Broadcasting Freedom – Does Anyone Have any Rights to Free Speech? Inaugural Lecture. 44(1) *Current Legal Problems* (1991) 63–82., 72–73.

¹⁰⁷ TIM SUTER: Impartiality – The Case for Change. In TIM GARDAM – DAVID A. L. LEVY (szerk.): *The Price of Plurality: Choice, Diversity and Broadcasting Institutions in the Digital Age*. Oxford, Reuters Institute, 2008, 116–119., 117.

¹⁰⁸ FEINTUCK i. m. (104. lj.); STEVEN BARNETT: Imposition or Empowerment? Freedom of Speech, Broadcasting and Impartiality. In AMOS–HARRISON–WOODS i. m. (104. lj.) 45–71.

¹⁰⁹ BARNETT i. m. (108. lj.) 58–59., 69.

¹¹⁰ FEINTUCK i. m. (104. lj.) 88.

¹¹¹ RICHARD SAMBROOK: *Delivering Trust: Impartiality and Objectivity in the Digital Age*. Oxford, Reuters Institute, 2012, 39.

A hírszolgáltatás előírható például a földfelszíni frekvenciát – tehát az állami tulajdonban álló erőforrást – használó (rádiós) szolgáltatókra, illetve bizonyos kedvezmények feltétele lehet (például mentesülés a műsorszolgáltatási díj megfizetése alól).

Annak érdekében, hogy az Egyesült Királyság lakossága számára megbízható és pontos, magas színvonalú híreket biztosítsanak, a közszolgálati műsorszolgáltatási rendszer a BBC-t, a Channel 3, a Channel 4, a Channel 5 és az S4C szolgáltatóját arra kötelezi, hogy a hírműsorok minőségére és gyakoriságára vonatkozóan teljesítsen bizonyos követelményeket.¹¹² A BBC mint közszolgálati médiaszolgáltató szolgáltatásaira a társaság működési engedélyében meghatározott hírszolgáltatási követelmények vonatkoznak.

Portugáliában az általános televíziós műsorszolgáltatásoknak újságírók által készített, rendszeres hírközléseket kell tartalmazniuk,¹¹³ azonban nem kell műsoridejük meghatározott részét a híradásoknak fenntartaniuk. Ugyanígy a rádióadóknek is gyakori híradásokat kell beépíteniük a műsorukba.¹¹⁴ Magyarországon a médiatörvény írja elő az általa jelentős piaci erővel rendelkezőként meghatározott médiaszolgáltatók kötelezettségeit; ezek egyike, hogy e szolgáltatóknak – legnépszerűbb csatornájukon – főműsoridőben hírműsorokat kell sugározniuk.¹¹⁵

7.5. Műsorkvóták

Az európai médiaszolgáltatóknak bizonyos műsorkvótákat figyelembe kell venniük a műsorfolyam összeállításánál – ezek a kötelezettségek hivatottak biztosítani az európai és a hazai médiapiac, illetve a független műsorkészítők védelmét. Az Európai Közösség első, 1989-es televíziós irányelvének elfogadása előtt évekig húzódott a vita az európai műsorkvóta bevezetésének szükségességéről. Az európai kereskedelmi médiumok tulajdonosai egységesen léptek fel a felvetéssel szemben. Ha ugyanis az irányelv előírja bizonyos, jelentős mennyiségű, európai gyártású műsor kötelező sugárzását, az a költségek nagymértékű növekedéséhez vezethet, hiszen a tengerentúlról az új műsorok gyártási költségeihez képest töredékaron szerezhetők be a mozikban már nem vetített, vagy oda el sem jutott játékfilmek.¹¹⁶ Tehát ez az előírás nem szolgálja a médiaszolgáltatók anyagi érdekeit. Az EU azonban felismerte, hogy az e tekintetben szabályozatlanul maradó európai médiapiac az európai műsorkészítők (nem a médiaszolgáltatók) számára végzetes következményekkel járt volna.¹¹⁷

A műsorkvóták fenntartásának első számú indoka az európai kulturális identitás védelme, az európai audiovizuális műsorkészítés és -terjesztés tevékenységének és fejlesztésének ösztönzése. Egyfelől öröndetes, hogy a szabály ily módon képes elősegíteni

¹¹² Communications Act 2003, 265. és 279. szakasz.

¹¹³ Portugál törvény a televíziós és a lekérhető audiovizuális szolgáltatásokról (Lei n.º 27/2007, de 30 de Julho da Televisão, que regula o acesso à actividade de televisão e o seu exercício), 37. cikk.

¹¹⁴ Uo. 32. cikk 2. bekezdés a) pont.

¹¹⁵ Mttv., 38. § (1)–(2) bekezdés.

¹¹⁶ Peter J. HUMPHREYS: *Mass Media and Media Policy in Western Europe*. Manchester, Manchester University Press, 1996, 271–273.

¹¹⁷ Richard COLLINS: The Screening of Jacques Tati: Broadcasting and Cultural Identity in the European Community. 11 *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal* (1993) 380–382.

az európai sokféleség kívánatos fenntartását, másfelől azonban egyenlőtlenséget teremt az egyes államok között, hiszen közülük azok vannak kedvezőbb helyzetben, amelyek nyelvét sokan beszélik (elsősorban az angolt), vagy amelyeknek kisebb szomszédjai beszélnek a nyelvét (például Franciaország, Németország). A kisebb államok műsorkészítőinek a lehetősége továbbra is korlátozott marad. A tagállamok az irányelv rendelkezésein felül újabb, „nemzeti” kvótát is bevezethetnek, ha az nyelvi alapú, és nem kifejezetten az országbeli tartalomgyártókat hozza kedvezőbb helyzetbe – az adott ország nyelvén előállított műorszám egyúttal európai műorszámnak is minősül. A rádiós médiaszolgáltatásokra vonatkozó kvotakötelezettségekről a tagállamok szabadon rendelkezhetnek, a közös piacra vonatkozó – a nemzeti alapú diszkriminációt tiltó – általános szabályok figyelembevételével.

Az AVMS irányelv kimondja, hogy ahol megvalósítható és megfelelő eszközök állnak rendelkezésre, a tagállamok biztosítják, hogy a televíziós médiaszolgáltatók adásidejük többségi hányadát európai alkotások számára tartsák fenn, leszámítva a hírekre, sporteseményekre, játékokra, reklámra és teletext szolgáltatásokra szánt időt (16–18. cikk). Tekintettel a médiaszolgáltató információs, oktatási, kulturális és szórakoztatási felelősségére a közönségével szemben, ezt az arányt fokozatosan kell elérni, meghatározott kritériumok alapján. A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a műsorszolgáltatók műsorkészítési költségvetésük legalább 10 százalékát olyan európai alkotásokra szánják, amelyeket a médiaszolgáltatóktól független producerek állítanak elő. A tagállamok hatóságai az érintett csatornák kérésére felmentést adhatnak azon kis csatornák számára, amelyeknek nehézséget okozhat a műsorszervezési követelményekre vonatkozó kötelezettség.

Az AVMS irányelv szerint európai gyártású műnek minősül elsősorban a valamely tagállamból vagy más európai államból származó mű, feltéve, hogy a gyártó európai székhelyű, vagy a gyártás folyamatát európai székhelyű gyártó ellenőrzi, esetleg irányítja, koprodukció esetén pedig az európai hozzájárulás mértéke a meghatározó [1. cikk (1) bekezdés n) pont]. Az irányelv azonban olyan tágan határozza meg az európai gyártású alkotások kategóriáját, hogy kisebb-nagyobb trükkökkel gyakorlatilag bárki készíthet európai műsort, elég hozzá egy, az EU-ban bejegyzett és működő gazdasági társaság. Arról nem is beszélve, hogy a globalizálódó média minden piacvédelmi eszköz bevetése ellenére is homogenizálódik: a legtöbb európai országban hasonló jellegű és stílusú (de saját gyártású) show-műsorokat, sorozatokat készítenek. A kvótát viszont nyilvánvalóan nem arra találták ki, hogy otthon is el lehessen készíteni ugyanazon műsorok kicsit szegényesebb változatait, mint amelyek megvételét e szabály megelőzni kívánja.¹¹⁸ A jogi szabályozás azonban nem kényszerítheti a műsorkészítőket arra, hogy valóban minőségi kulturális termékeket állítsanak elő.

Az irányelv 2018-as módosítása az uniós kvótaszabályozás terén a különféle médiaszolgáltatás-típusok közötti versenyfeltételek kiegyenlítését célozva a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások számára is kvotakötelezettséget állapított meg. Az új előírás értelmében az ilyen médiaszolgáltatásokat nyújtó médiaszolgáltatóknak műsorkínálatuk legalább 30 százalékában európai alkotásokat kell szerepeltetniük, és az ilyen alkotások-

¹¹⁸ BARENDT i. m. (47. lj.) 219.

nak hangsúlyos megjelenítést kell biztosítaniuk [13. cikk (1) bekezdés]. A tagállamok a joghatóságuk alatt álló, illetve bizonyos megszorításokkal a más tagállamban letelepedett, ugyanakkor az érintett tagállam közönségét célzó médiaszolgáltatások médiaszolgáltatói számára pénzügyi hozzájárulást írhatnak elő az európai alkotások támogatására [13. cikk (2)–(3) bekezdés]; a kötelezettség mind a lineáris, mind a lekérhető médiaszolgáltatásokat nyújtó médiaszolgáltatókkal szemben előírható. E követelmények ugyanakkor nem alkalmazhatók az alacsony árbevétel, illetve kisszámú közönséget elérő médiaszolgáltatókkal szemben, továbbá a tematikus szolgáltatások esetében a tagállamok eltekinthetnek ezen előírás megkövetelésétől [13. cikk (6)–(7) bekezdés]. Az irányelv rendelkezése sokféle kibúvót nyújt a kötelezettség alól, és nem minden tekintetben alkalmas a kitűzött céljai elérésére. Az aggályok ellenére azonban összességében a műsorkvíta előírása mégis nyújt egyfajta védelmet az európai médiapiac számára.

7.6. A nagy jelentőségű események közvetítéséhez való hozzáférés

Az AVMS irányelv lehetővé teszi a tagállamok számára olyan intézkedések megtételét, amelyek biztosítják a közönség jogát bizonyos, nagy jelentőségű események közvetítéséhez való hozzáférésre, másképp fogalmazva, tiltja azt, hogy ezen eseményekkel kapcsolatban valamely – esetleg csak szűkebb körben, vagy jelentős ellenérték fejében hozzáférhető – médiaszolgáltató közvetítési monopóliumot szerezzen. Az irányelv alapján minden tagállam az uniós joggal összhangban lévő intézkedést hozhat annak biztosítására, hogy a joghatósága alá tartozó médiaszolgáltatók ne közvetíthessenek kizárólagos alapon az adott tagállam számára társadalmi szempontból kiemelten jelentős eseményeket oly módon, hogy az adott tagállamban a közönség jelentős részét kizárják az ilyen események előben vagy későbbi közvetítés útján, szabadon hozzáférhető televízióadásban való közvetítésének lehetőségéből [14. cikk (1) bekezdés]. A tagállamoknak jegyzéket kell készíteniük azokról a nemzeti vagy nem nemzeti eseményekről, amelyeket társadalmi szempontból kiemelkedő jelentőségűnek tartanak. A tagállamoknak ezzel egyidejűleg azt is meg kell határozniuk, hogy az ilyen események teljes vagy részleges élő közvetítésben kerüljenek műsorra, vagy ha ez objektív közérdekű okokból szükséges vagy megfelelő, teljes, vagy részleges későbbi közvetítésre kerüljön sor.

Az irányelv annak biztosítására is kötelezi az egyes tagállamokat, hogy valamely, a joghatóságuk alá tartozó médiaszolgáltató ne gyakorolhasson kizárólagos közvetítési jogot egy másik tagállamban jelentősnek minősülő esemény felett oly módon, hogy kizárja az adott állam polgárait az esemény közvetítéséhez való hozzáférésből. E rendelkezés alapján például a brit médiahatóság nem engedélyezte, hogy egy brit székhelyű csatorna kizárólagos joggal közvetítse a dán labdarúgó-válogatott mérkőzéseit; a hatóság döntését később a Lordok Háza is jóváhagyta.¹¹⁹

Az irányelv alapján a tagállamoknak azt is elő kell írniuk a nagy közérdeklődésre számot tartó eseményre vonatkozó kizárólagos televíziós műsorszolgáltatási jogok gyakorlóira számára, hogy más médiaszolgáltatóknak tisztességes, méltányos és megkülönböztetésmentes feltételekkel, de a kizárólagos jogok kellő tiszteletben tartásával biztosítsa-

¹¹⁹ R. v. Independent Television Commission, *ex parte* TV Denmark 1 Ltd. [2001] UKHL 42.

nak jogot egy esemény felvételéből kivágott rövid részletek általános hírműsorokban való felhasználására (15. cikk). Az ilyen rövid részleteket bármely csatorna sugározhatja az EU teljes területén, azonban e részletek legfeljebb 90 másodperc hosszúak lehetnek. A rövid részletekhez való hozzáférés joga csak akkor állhat rendelkezésre külföldi joghatóságú szolgáltató számára, ha ez szükséges. Ezért a médiaszolgáltatóknak először a nagy közérdeklődésre számot tartó esemény tekintetében kizárólagos jogokkal rendelkező, velük azonos tagállamban letelepedett médiaszolgáltatótól kell kérniük a hozzáférést.

7.7. Politikai reklámok

Számos európai országban nem tehetők közzé politikai reklámok választási kampányidőszakon kívül a rádiókban, illetve a televíziókban azért, hogy a jelentősebb anyagi lehetőségekkel bíró pártok és politikai szervezetek ne torzíthassák el a nyilvánosság előtt zajló vitákat. Ugyanakkor választási vagy népszavazási kampányidőszakban a politikai reklámok sugárzása megengedett, azonban az egyenlő hozzáférésre ekkor is ügyelni kell. Az Egyesült Királyságban például az olyan hirdetés, amely valamilyen közéleti kérdésben véleményt nyilvánít, politikai reklámnak minősül, még akkor is, ha közzetevője nem párt, hanem civil szervezet.¹²⁰ A médiahatóság, illetve a bíróságok e közéleti témájú hirdetéseket politikai reklámnak nyilvánítják, amelyek nem közölhetők.¹²¹ E döntések a közéleti viták eltorzításának kiküszöbölését célozzák. Egy ügyben a Lordok Háza jóváhagyta a BBC azon döntését,¹²² amellyel egy párttól, választási időszakban megragadta egy reklám közzétételének lehetőségét, mert az abortuszt, illetve abortált magzatok maradványait mutatta be, így sértette volna a médiaszabályozás jó ízlést és illemtartalmak közzétételét tiltó szabályát.¹²³ Mindenesetre a médiaszabályozás korlátozásainak a politikai megnyilvánulásokra való kiterjesztése a szólásszabadság szempontjából nem aggálytalan.¹²⁴

Az EJEB a politikai-közéleti reklámok általános, médiabeli tilalmát a Verein Gegen Tierfabriken (VgT)-ügyben egyezményesértőnek ítélte.¹²⁵ Az ügy előzményeként egy állatvédő szervezet a sertések kegyetlen tartása ellen tiltakozó reklámjának közzétételét tagadták meg, hiszen az említett kérdés éppen szerepelt a közélet vitáiban. Az EJEB döntésében úgy vélte, hogy bár a politikai reklámok korlátozása bizonyos esetekben indokolt lehet, és a tiltás elvben kiterjeszthető a politikai pártokon túli szervezetekre is, a konkrét esetben a kérelmező nem egy nagyhatalmú, komoly anyagi eszközökkel rendelkező, a politikában jelentős súllyal jelen lévő civil szervezet volt, ezért a korlátozás szükségtelen és aránytalan volt, tehát a szervezet szólásszabadsághoz fűződő joga sérült.

¹²⁰ Communications Act 2003, 321. szakasz.

¹²¹ Lásd például R. v. Radio Authority, ex parte Bull [1998] QB 294; R. (on the application of Animal Defenders International) v. Secretary of State for Culture, Media and Sport [2007] EMLR 6. (QB). Ez utóbbi döntésről lásd Howard JOHNSON: Broadcast Political Advertising Ban Upheld: R. (*Animal Defenders International*) v. Secretary of State for Culture, Media and Sport. 12(1) *Communications Law* (2007) 22.

¹²² R. (on the application of the Pro-Life Alliance) v. BBC [2003] UKHL 23, 2 WLR 1403 (House of Lords).

¹²³ A szabály az akkor hatályos Broadcasting Act 1990, 6. szakasz 1. bekezdés a) pontjában, illetve a BBC megállapodásában is szerepelt.

¹²⁴ Eric BARENDT: Free Speech and Abortion. *Public Law* (2003) 580–591.

¹²⁵ Verein Gegen Tierfabriken (VgT) v. Switzerland, no. 24699/94, 2001. június 28-i ítélet.

Az EJEB a politikai pártokkal szemben érvényesített teljes tiltást is egyezményesértőnek ítélte a TV Vest és Rogaland Pensjonistparti-ügyben.¹²⁶ Egy norvég televíziós műsorszolgáltató választási kampányidőszakban tette közzé egy kis párt több reklámját is. A norvég szabályozás alapján a politikai reklámok a televízióban teljes egészében tiltottak, így a hatóságok elmarasztalták az adót. Az EJEB megállapította, hogy több országban is létezik teljes – tehát a kampányidőszakra is kiterjedő – tiltás. A politikai vélemény azonban fokozott védelmet élvez, és azon érv, amely szerint a korlátozás a nagy befolyással bíró pártok visszaszorítását, a közéleti viták anyagi lehetőségek kihasználása útján történő eltorzításának kiküszöbölését célozza, egy kis, jelentéktelen párt esetében nem állja meg a helyét; a generális tiltás tehát egyezményesértő. A döntésből mindenesetre nem derül ki egyértelműen, hogy a nagy pártok is alappal hivatkozhatnak-e ilyen esetben a szólásszabadságra, illetve hogy a kizárólag kampányidőszakon kívüli tiltás összefér-e az EJEE-vel.

Korábbi döntéseitől eltérő kimenetellel zárult az Animal Defenders International-ügy,¹²⁷ amelyben egy állatvédő szervezet fordult az EJEB-hez, amiért a brit hatóságok megtiltották a csimpánzokkal szemben tanúsított bánásmódot illusztráló reklámjuk közzétételét. Az ítélet említést tesz a politikai reklámok európai szabályozására vonatkozó konszenzus hiányáról, amelyből következően az EJEB az állam számára szélesebb körű mérlegelést tart elfogadhatónak, mint a közügyeket érintő véleménynyilvánítás korlátozásának általános eseteiben. A kérelmező szerint a tagállami kormányzat szűkítően is értelmezhetette volna a tilalom hatályát, és biztosíthatta volna a társadalmi érdekcsoportok számára a reklám közzétételét a kampányidőszakon kívül, ezzel azonban a kormány két alapvető fontosságú veszélyre hívta fel a figyelmet: a visszaélés és az önkényesség kockázatára. Az EJEB valósnak ítélte a kormány által is említett kockázatot, utalva arra, hogy a gazdasági érdekcsoportoknak ily módon – még az esetleges, a reklámra költhető anyagi erőforrások mértékét korlátozó pénzügyi plafon bevezetése esetén – is lehetőségük nyílna befolyást szerezni a nyilvánosságban. Az EJEB Nagykamarája a korlátozás alapjául szolgált indokokat megfelelőnek és elégségesnek ítélte, a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságába történt beavatkozást nem tartotta aránytalannak, ezért – egyetlen szavazatnyi többséggel – megállapította, hogy nem sérült az EJEE 10. cikke.¹²⁸

A médiaszolgáltatásokban megjelenő kereskedelmi reklámok elvben a megfelelő ellenérték fejében bárki által megrendelhetők, ugyanakkor a megrendelés teljesítését a médiaszolgáltató el is utasíthatja. Egy ilyen elutasítás nyomán indult ügyben az EJEB az Egyezménnyel összeegyeztethetőnek minősítette azt, ha egy reklám közzétételét a szolgáltató – a konkrét esetben egy újság – megtagadja. A hirdetést elhelyezni kívánó személy véleménynyilvánítási szabadságát a kiadó kereskedelmi szabadságával szemben kellett mérlegelni. Az ügyben a Bíróság meggyőződött arról, hogy a nemzeti bíróságok gondosan mérlegelték a felperes érdekeit a kiadók jogos jogaival, így a saját véleménynyilvánítási

¹²⁶ TV Vest AS and Rogaland Pensjonistparti v. Norway, no. 21132/05, 2008. december 11-i ítélet.

¹²⁷ Animal Defenders International v. the United Kingdom, no. 48876/08, 2013. április 22-i ítélet.

¹²⁸ Az ítélet kritikáját lásd Tom LEWIS: From Activism to Self-Restraint: The Strange Case of the European Court's *Volte-face* on Broadcasting Bans on Political Advertising. In András KOLTAY (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 565–590.

szabadságukkal és a gazdasági szabadságukkal szemben. A kiadók nem kötelezhetők arra, hogy magánfelek által megrendelt hirdetéseket közöljenek, ez túlzott beavatkozás lenne a szabadságukba.¹²⁹

7.8. *A tartalmakhoz való hozzáférés támogatása a fogyatékossgal élők számára*

Az uniós szabályozás alapján az audiovizuális tartalmaknak akadálymentesen hozzáférhetőeknek kell lenniük, és a szolgáltatóknak lehetővé kell tenniük a fogyatékossgal élő felhasználók számára a támogató-segítő technológiák használatát. Az audiovizuális médiaszolgáltatásokhoz való hozzáférést biztosító szolgáltatások lehetnek honlapok, online alkalmazások, beltéri egységen alapuló alkalmazások, letölthető alkalmazások, mobilszköz-alapú szolgáltatások stb. Az audiovizuális médiaszolgáltatások akadálymentességéről az AVMS irányelv rendelkezik, amely szerint a „tagállamok indokolatlan késedelem nélkül biztosítják, hogy a joghatóságuk alá tartozó médiaszolgáltatók szolgáltatásai arányos intézkedések révén folyamatosan és fokozatosan egyre akadálymentesebben hozzáférhetőbbé váljanak a fogyatékossgal élő személyek számára” [7. cikk (1) bekezdés]. Az ilyen személyek számára az elektronikus műsorkalauzokhoz való hozzáférés biztosítására az akadálymentességről szóló irányelv alkalmazandó.¹³⁰

7.9. *A must carry kötelezettség*

Az Egyetemes szolgáltatási irányelv szerint a tagállamok meghatározott médiaszolgáltatások, illetve kiegészítő szolgáltatások továbbítására vonatkozóan továbbítási kötelezettségeket írhatnak elő a joghatóságuk alá tartozó, a nyilvánosság számára rádió- vagy televízióműsorok terjesztésére szolgáló elektronikus hírközlő hálózatokat működtető vállalkozások számára. A kötelezettség abban az esetben írható elő, ha az ilyen hálózatok végfelhasználóinak jelentős hányada ezeket a hálózatokat használja a rádió- és a televízióműsorok vételének fő eszközeként,¹³¹ illetve ha az egyes tagállamok által egyértelműen meghatározott közérdekű célok eléréséhez szükséges, arányos és átlátható.¹³² Az európai hírközlési szabályozást megújító Európai elektronikus hírközlési kódex továbbra is engedi a *must carry* szabályok fenntartását, azzal, hogy az analóg földfelszíni televíziós műsorszóró hálózatok esetében már csak kivételes jelleggel teszi azt lehetővé.¹³³ Megjegyzendő, hogy a *must carry* kötelezettség pandantjaként a médiaszolgáltatókat terhelheti – a műsorterjesztőkkel szemben – a felajánlás kötelezettsége (*must offer*), azaz hogy a műsorterjesztők számára lehetővé tegyék tartalmaik továbbítását, annak érdekében, hogy bizonyos közérdekű vagy nagy érdeklődésre számot tartó műsorokat a közönség széles körben elérhessen.¹³⁴

¹²⁹ Remuszko (82. lj.) 85–86. bekezdés.

¹³⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/882 irányelve (2019. április 17.) a termékekre és a szolgáltatásokra vonatkozó akadálymentességi követelményekről.

¹³¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1972 irányelve (2018. december 11.) az Európai Elektronikus Hírközlési Kódex létrehozásáról, 114. cikk.

¹³² Lásd Alexandre DE STREEL – Christian HOCEPIED: The EU Regulation of Electronic Communications Networks and Services. In PARCU–BROGI i. m. (7. lj.) 110–140., 133–135.

¹³³ Európai Elektronikus Hírközlési Kódex (131. lj.), (310) preambulumbekkezdés.

¹³⁴ Az Egyesült Királyságban a Communications Act 2003 316. szakasza alapján.

A *must carry* kötelezettségek egyik új formája a digitális műsorterjesztési platformok, illetve az elektronikus műsorkalauzok szolgáltatói számára előírt kötelezettség arra, hogy bizonyos médiaszolgáltatásokat – elsősorban a közszolgálati tartalmakat – jól látható, prominens módon megjelenítsék a közönség számára. Az AVMS irányelv lehetővé teszi a tagállamoknak, hogy intézkedéseket hozzanak annak érdekében, hogy „az általános érdekű audiovizuális médiaszolgáltatások megfelelő hangsúlyt kapjanak” a műsorterjesztés során (7a. cikk). Az EMFA 20. cikke is rendelkezik a médiakínálat testreszabásához – egyéni beállításához – való jogról. A 2023 tavaszán benyújtott brit törvényjavaslat, a Media Bill egyik fő célja pedig szintén az, hogy valamennyi közszolgálati médiaszolgáltatást – beleértve azok lineáris és lekérhető változatait is – ilyen kedvezményben részesítse.¹³⁵

7.10. A médiaműveltség növelése

Az AVMS irányelv preambuluma szerint a „médiaműveltség” olyan készségeket és ismereteket jelent, amelyek lehetővé teszik a polgárok számára, hogy hatékonyan és biztonságosan használják a médiát. Annak érdekében, hogy a polgárok hozzáférhessenek az információkhoz, és használhassák azokat, valamint a médiatartalmak felelősségteljes és biztonságos értelmezéséhez rendelkezniük kell bizonyos készségekkel. A médiaműveltség terjesztése arra törekszik, hogy a polgárokat felvértesse a kritikus gondolkodás képességével, amely szükséges a média megfelelő használatához, az összetett valóság elemzéséhez [(59) preambulumbekzdés]. Az irányelv a tagállamok kötelezettségévé teszi a médiaműveltség fejlesztését, amely törekvéseikről az Európai Bizottság felé beszámolóval tartoznak (33a. cikk). Ezen túlmenően a tagállamok szabadon dönthetnek az ezzel kapcsolatos feladataikról.

7.11. A médiaszolgáltatások állami támogatása

A médiaszolgáltatások is részesülhetnek a médiapiac számára általánosan biztosított anyagi támogatásokból (elsősorban: adókedvezmények révén), de – az EU állami támogatásra vonatkozó szabályainak figyelembevételével – annak sincs akadálya, hogy a kevésbé jövedelmező médiaszolgáltatásokat (például a helyi szolgáltatásokat) az államok közvetlenül is támogatásban részesítsék a közérdekű feladataik hatékonyabb ellátása érdekében. Európában a helyi médiaszolgáltatások közvetlen támogatására ad példát Olaszország¹³⁶ és Magyarország.¹³⁷

7.12. A közszolgálati média intézménye

A közszolgálati médianak kiemelkedő szerepe van a médiapluralizmus elérésében. A technológia korábbi állapotában a ma közszolgálatinak nevezett média szabályozása volt maga a médiaszabályozás, ezért a később induló, magántulajdonú médiumok szabá-

¹³⁵ Draft Media Bill, 362AL szakasz.

¹³⁶ Rasmus KLEIS NIELSEN – Geert LINNEBANK: *Public Support for the Media: A Six-Country Overview of Direct and Indirect Subsidies*. Oxford, Reuters Institute, 2011.

¹³⁷ Mttv., 136. §.

lyozási terheit is azokhoz képest határozták meg. A köz szolgálata ilyen módon ma sem feltétlenül kizárólag a köztulajdonban álló, jelentős állami forrásokhoz jutó médiumok kötelezettsége, bár a szűkösség elmúltával a szabályozási terhek is sokat enyhültek, míg a közszolgálati média továbbra is szigorúan szabályozott.

7.12.1. A közszolgálati média fenntartásának indokai

Kezdetben a rádió, később pedig a televízió – a terjesztéshez szükséges frekvenciák állami tulajdonlása miatt – Európában magától értetődően állami monopóliumként működött, hasonlóan a többi közszolgáltatáshoz. Az egyes államok hamar felismerték azokat a lehetőségeket, amelyek túlmutattak a tömegek pusztá szórakoztatásán, és meglátták a médiában a korábbiaknál jóval hatékonyabb, sokkal szélesebb néprétegekre ható, a kulturális felemelkedést is lehetővé tevő eszközt. A közérdek által vezérelt működés volt tehát a médiaszolgáltatások alapvető modellje, ehhez képest a szabadabban működő kereskedelmi média volt kezdetben a kivétel,¹³⁸ amely csak a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben jelent meg, sok évtizeddel az „állami” műsorszolgáltatást követően. A logika mára azonban megfordult: a terjesztési kapacitások szűkösségének elmúltával a közérdek figyelembevételének előírása a kivétel, amely a tájékoztató szerepet felvállaló médiumokat terhelheti, és közülük is a legjelentősebb a közszolgálati média, ahol a működés szigorú szabályozási keretek közé szorított.

Gibbons szerint a közszolgálati média két meghatározó jellegzetessége, a kereskedelmi médiaszektortól való megkülönböztetést lehetővé tevő fogalmi eleme az „univerzalitás” és a „kulturális felelősség”. Az előbbi garantálja azt, hogy a közszolgálati média a lehető legtöbb emberhez, elvben a teljes lakossághoz eljusson, tehát technikai vagy anyagi akadálya a műsorokhoz való hozzáférésnek nincs, míg az utóbbi arról igyekszik gondoskodni, hogy a műsorok megfelelően magas színvonalúak legyenek, tájékoztassák, okítsák és szórakoztassák is a közönséget. Ez utóbbi gondolat mélyén, mintegy a megvalósítás előfeltételeként, egyfajta kulturális konszenzus létének elfogadása lappang, amely arra vonatkozik, hogy a műsorok célközönsége, az adott országban élők túlnyomó többsége közös minimummal rendelkezik a vallott és a képviselt értékek, preferenciák tekintetében.¹³⁹ Erre a két alpra épülve a brit felfogás a tájékoztatás, az oktatás és a szórakoztatás hármásával azonosítja a közszolgálati tartalmát – a múlt század húszas éveitől kezdve mindmáig.

A közszolgálati média fenntartásának egyik indoka a „piaci hiba” felismerése: a profitorientált média nem tud és nem is akar valamennyi, a médiával kapcsolatban a társadalomban felmerülő igényt kielégíteni, csak, ha az kellően jövedelmező. A kisebbségbe szoruló igények (kulturális, nemzetiségi, vallási, oktatási műsorok) teljesítése nemigen lehet az, ezért azokkal a kereskedelmi média főszabályként nem foglalkozik. De hiba lenne a közszolgálati média létét kizárólag a piaci hiba kiküszöbölésével indokolni. Georgina Born és Tony Prosser cikkében három alpra helyezi a közszolgálati médiát: állampolgárság, univerzalitás és minőség.¹⁴⁰ Mint írják, a társadalom szükségszerűen

¹³⁸ TAMBINI i. m. (10. lj.) 88.

¹³⁹ GIBBONS i. m. (90. lj.) 56.

¹⁴⁰ Georgina BORN – Tony PROSSER: Culture and Consumerism: Citizenship, Public Service Broadcasting and the BBC's Fair Trading Obligations. 64(5) *Modern Law Review* (2001) 657–687.

több, mint az azt alkotó individuumok összessége. Az állampolgárság eszményének való megfelelés fokozott felelősséget hárít a közszolgálati médiumokra, egyben indokolja azok létét. A közösség részeként élő állampolgár, aki megfelelő tájékozottsággal bír, és elért egy szükséges kulturális szintet, képes lehet aktívan befolyásolni a saját és a környezete sorsát, a közszolgálati média pedig segítségére lehet ennek elérésében. Az univerzalitás a média könnyű elérhetőségén felül egyfajta szociális és kulturális egyetemességre utal (abban az értelemben, hogy a műsorszolgáltatás a lehető legtöbb társadalmi réteghez és kulturálisan elkülönülő csoporthoz próbál szólni), valamint a műsorok sokszínűségére és változatoságára. A műsorfolyamban pedig dominálnia kell a minőségnek, ami nem vezethet a népszerű műsorok vagy műfajok „lenézéséhez”, hiszen a közszolgálati média nem töltheti be funkcióját, ha maga nem népszerű, és sokak által figyelemmel kísért.

Míndez persze csak a kiindulópont lehet. A közszolgálati médiának számos egyéb, jól azonosítható jellegzetessége van: 1. a nemzeti, közösségi, európai identitás, nyelv és kultúra ápolása, gazdagítása, 2. a nemzeti, etnikai, vallási kisebbségek különös igényeinek kielégítése, 3. függetlenség az államtól, de a gazdasági szférától is, ezzel egy időben pedig a belső autonómia biztosítása a műsorkészítők számára, amely az intézményen belüli függetlenség garanciája, 4. a közszolgálati médiaszolgáltatás rendszere biztosítja az elszámoltathatóságot, a felelősségre vonás lehetőségét, tehát a társadalmi felügyelet valamely formáját, 5. kiegyensúlyozott, pontos, alapos, tárgyilagos, felelős hírszolgáltatás és tájékoztatás, 6. sokszínű, gazdag választékú műsorok, 7. a működés biztosítása bizonyos részben közpénzekből történik, 8. a műsorfolyam minden elemében kiemelt figyelmet kap a minőség, 9. a médiaszolgáltatás nem irányul elsősorban nyereségszerzésre.¹⁴¹

A közszolgálati médiaszolgáltatás ugyan állami támogatás útján működik, de a kormányzattól elválasztva kell működnie, és ez még a demokráciákban sem egyszerű feladat. Ugyanakkor a magánszférától is megfelelő távolságot kell tartson, elkerülve a nyereségérdekeltégből fakadó problémákat. Semmiképpen nem lehet elsődleges célja a kereskedelmi médiával folytatott verseny, de nem zárkozhat elefántcsonttoronyba sem.

7.12.2. A közszolgálati média függetlensége

A közszolgálati média jelentős részben, közvetve vagy közvetlenül, állami forrásokból működik, ezért az aktuális kormányzattól való függetlensége és demokratikus elszámoltathatósága alapvető kérdés. A függetlenség kívánalma kiterjed a finanszírozásra (legyen elégséges és normatív alapon rögzített, tehát nem az éves állami költségvetés függvénye) és a közszolgálati média szervezetére (biztosítsa a politikai semlegességet, illetve megfelelően reprezentálja a társadalmat). A közszolgálati média feladatait jogi kötőerővel bíró dokumentumban kell rögzíteni, a feladatok megfelelő ellátása felett pedig biztosítani kell a társadalmi felügyeletet.

Az Európai Unió korábban nem alkotott olyan szabályt, amely a közszolgálati média független működését kívánta volna elősegíteni, de ez a helyzet az EMFA elfogadásával megváltozott. A rendelet 5. cikk (1) bekezdése alapján a tagállamoknak biztosítaniuk kell azt, hogy „a közszolgálati médiaszolgáltatók szerkesztői szempontból és funkcionáli-

¹⁴¹ Lásd CRAUFURD SMITH i. m. (69. lj.) 46.; BARENDT i. m. (47. lj.) 50–56.

san függetlenek legyenek, valamint pártatlan módon információk és vélemények sokféleségét kínálják a közönségüknek, összhangban [...] nemzeti szinten meghatározott közszolgálati feladatukkal”. A rendelet ennek érdekében szabályokat ír elő a közszolgálati médiaszolgáltatók vezetőinek kinevezésére és felmentésére, a közmédia finanszírozására, és a hatósági felügyeletükre vonatkozóan [5. cikk (2)–(4) bekezdés].

A közszolgálati média függetlensége vagy annak hiánya jellemzően politikai viták tárgya Európa-szerte.¹⁴² A függetlenség kritériumait törvényi előírások rögzíthetik, de tényleges érvényesülésük elsősorban az adott ország politikai és társadalmi kultúrájának függvénye.

7.12.3. Szabályozási előnyök a közszolgálati média javára

A közszolgálati feladatokat ellátó médiaszolgáltatásokat a szabályozás kedvezőbb helyzetbe hozhatja annak érdekében, hogy a társadalom egésze számára fontos műsorok minél szélesebb kör számára legyenek könnyen hozzáférhetők. (A már említett *must carry* szabályok is ide sorolhatók.) Az AVMS irányelv lehetővé teszi, hogy a tagállamok intézkedéseket hozzanak „annak biztosítására, hogy az általános érdekű audiovizuális médiaszolgáltatások megfelelő hangsúlyt kapjanak” (7a. cikk).

A brit szabályozás alapján, cserébe azért, hogy a közszolgálati feladatokkal megterhelt médiumok teljesítenek bizonyos törvényi célokat,¹⁴³ és egyénileg teljesítik a számukra előírt szolgáltatáspecifikus követelményeket, a közszolgálati médiaszolgáltatók a szabályozás által biztosított előnyökben részesülnek, például az elektronikus programkalauzokban (a műsorterjesztők által a közönség számára nyújtott, az aktuális és a következő műsorok időpontjával és tartalmával kapcsolatos információk megjelenítését végző szolgáltatásokban) való kiemelt megjelenítésben, annak érdekében, hogy a nyilvánosság számára könnyebben hozzáférhetővé váljanak.¹⁴⁴ Az MStV 2019-es módosítása arra kötelezi a közösségi média- és a videómegosztó platformokat, valamint a keresőmotorokat, hogy részesítsék előnyben a közszolgálati tartalmakat (ugyanakkor ne korlátozzák a felhasználói preferenciákat). A videómegosztó platformoknak a közszolgálati média tartalmait kiemelten kell kezelniük, és könnyen megtalálható módon kell elérhetővé tenniük.¹⁴⁵ Az EMFA valamennyi médiaszolgáltatást védeni kíván a nagy online platformokkal szemben, védelmet biztosítva a moderálással való visszaélés esetére, valamint a felhasználói preferenciák érvényesülése érdekében (18–19. cikk).

7.12.4. A kereskedelmi média közszolgálati kötelezettségei

A közszolgálati média számára előírt feladatok egy része nem csupán a kifejezetten nevesített közszolgálati médiumokat kötelezi. A közszolgálatosság ebben az összefüggésben inkább az állam által a média útján elérendő célokat jelenti – ezekhez képest csupán másodlagos kérdés, hogy azokat a célokat milyen módon lehet megvalósítani. A közérdek

¹⁴² TAMBINI i. m. (10. lj.) 92–93.

¹⁴³ Communications Act 2003, 264. szakasz 4. bekezdés.

¹⁴⁴ Uo. 310. szakasz 2. bekezdés.

¹⁴⁵ MStV (31 lj.) 83–84., 93–94. cikk.

szolgálata (például a demokratikus berendezkedés működésének támogatása, a sajtószabadság pozitív jellegének elismerése) a médiától általában véve elvárt. Ugyan a legtöbb kereskedelmi médium számára ez az elvárás nem keletkeztet többletkötelezettséget, bizonyos mennyiségű kötelező közszolgálati tartalom közzétételét az egyes médiatörvények, illetve a megkötött műsorszolgáltatási szerződések kötelezővé tehetik az egyes médiaszolgáltatók számára.

7.12.5. Európai uniós szabályozás a közszolgálati médiára vonatkozóan

Az intézményesült közszolgálati média az EU közös joga számára jelentős fejtörést okoz. Az államok anyagi és szabályozási eszközökkel is támogatják saját közmédiájukat, miközben ez sérti az egyenlő piaci esélyeket, eltorzítja a médiapiaci versenyt. Az EU arra törekedett, hogy ezt az ellentmondást feloldja, vagy legalábbis korlátok közé szorítsa a tagállamokat e tekintetben, amely korlátok között maradván a közmédia állami támogatását megengedi, mintegy a szabad verseny alóli jelentős kivételként. Nincs ez másként egyéb olyan fontos közszolgáltatások esetében sem – tömegközlekedés, hírközlési szolgáltatások, egészségügy, oktatás stb. –, amelyek ellátását szintén nem lehet kizárólag a piaci folyamatokra bízni.

Főszabály szerint az Európai Unió működéséről szóló szerződés 107. cikkében meghatározott állami támogatás (bármely állami forrást terhelő tényleges támogatás, adókedvezmény, állami hitel) tilos. A közszolgálati műsorszolgáltatás e tilalom alól kivételt képez. A megengedett támogatás alapvető szabályait meghatározó uniós jogforrás az Amszterdami szerződéshez csatolt jegyzőkönyv.¹⁴⁶ A jegyzőkönyv a közszolgálati műsorszolgáltatás állami finanszírozásának két fontos feltételét határozza meg: a tagállam kifejezetten rá kell hogy ruházza a műsorszolgáltató szervezetre a közszolgálati feladat ellátását, valamint a tagállamnak azt is meg kell határoznia, hogy mit tekint közszolgálati feladatnak, sőt meg is kell szerveznie annak ellátását. A támogatás másik feltétele szerint az nem befolyásolhatja a versenyfeltételeket a közérdekkel ellentétes mértékben, de lehetővé kell tennie a közszolgálati feladatok ellátását.

Az Európai Bizottság 2009-ben adta ki a korábbi felváltó közszolgálati közleményét, amely rögzíti a közszolgálati média állami támogatásának feltételeit. A közlemény a technológiasemlegesség elvén alapul, és megnyitotta a közszolgálati médiaszolgáltatás lehetőségeit valamennyi audiovizuális tartalom terjesztésére szolgáló platformon. Két feltételt szab az új közszolgálati audiovizuális szolgáltatások piacra lépéséhez: az egyik, hogy a szolgáltatások továbbra is a demokratikus, társadalmi és kulturális igények kielégítésére irányuljanak a közszolgálati feladat ellátása érdekében, a másik, hogy ne gyakoroljanak aránytalan hatást a piaci viszonyokra.¹⁴⁷ A közlemény a következő területeken fogalmaz meg követelményeket: 1. a közszolgálati feladat meghatározása, 2. megbízás és felügyelet, 3. a közszolgálati műsorszolgáltatók finanszírozásának forrásai, 4. az állami

¹⁴⁶ Az Európai Közösség szerződéséhez csatolt, a tagállamokban történő közcélú műsorszolgáltatás rendszeréről szóló értelmező jegyzőkönyv – Amszterdami jegyzőkönyv (1997).

¹⁴⁷ Az állami támogatás szabályainak a közszolgálati műsorszolgáltatásra történő alkalmazásáról szóló bizottsági közlemény (2009/C 257/01), 81. pont.

támogatás vizsgálatának átláthatósági követelményei, 5. a nettó költség elve és a túlkompenzáció, 6. pénzügyi ellenőrzési mechanizmusok, 7. a közszolgálati műsorszolgáltatási tevékenységek diverzifikálása, 8. arányosság és piaci magatartás.

A közszolgálati média állami támogatásának jelentős bizottsági és bírósági gyakorlata alakult ki az EU-ban. E döntések elsősorban az újabb piacokra – például az internetes tartalomszolgáltatások piacára – való belépés feltételeit vizsgálják.¹⁴⁸ A tagállamok feladata, hogy a közszolgálati értéktartalmat és a piacra gyakorolt esetlegesen káros hatásokat egy-egy induló szolgáltatás esetében felmérjék.¹⁴⁹ Ha az újonnan indítani kívánt közszolgálati médiaszolgáltatás piaci hatásai negatívak, akkor az audiovizuális szolgáltatásokhoz nyújtott állami finanszírozás csak abban az esetben tekinthető arányosnak, ha az a társadalom szociális, demokratikus és kulturális igényeinek kielégítésében megnyilvánuló hozzáadott érték eléréséhez szükséges.¹⁵⁰ E kívánalom nyomán számos európai ország írja elő a közértékteszt elvégzését, arra az esetre, ha a közszolgálati médiaszolgáltató jelentős új szolgáltatást kíván indítani.¹⁵¹ Például a BBC-nél minden új médiaszolgáltatás elindítása előtt el kell végezni a közértéktesztet.¹⁵²

7.12.6. Nemzeti szabályozások

A fő közszolgálati médiaként az Egyesült Királyságban, a BBC a megalakulásakor megkapta a műsorszolgáltatás monopóliumát, maga a szervezet pedig nem a parlamenttől vagy a kormánytól, hanem az uralkodótól kapja a felhatalmazást tevékenysége végzésére. Az 1927-es első uralkodói karta óta számos újabb követte, és mind a mai napig ez a tízévente megújuló dokumentum képezi a BBC működésének alapját, ezzel biztosítva a formális függetlenséget a mindenkori kormányzattól, még akkor is, ha a karta tartalmáért elsősorban a kulturális minisztérium felel. A BBC krédója máig az első általános igazgatója, John Reith által megfogalmazott tájékoztatás, oktatás, szórakoztatás hármására épül.¹⁵³ Az Egyesült Királyság közszolgálati szervezetrendszerében sajátos jegyeket mutat: a közintézményként működő médiaszolgáltatókon kívül (BBC és Channel 4, amely bár közintézmény, nem közpénzből finanszírozott) más médiaszolgáltatók (ITV, Channel 5) is kötelesek megfelelni bizonyos közszolgálati követelményeknek, így a közszolgálati intézményrendszerbe ezek a kereskedelmi médiaszolgáltatók is beletartoznak. A BBC bevételeinek döntő többségét a lakosság által fizetett előfizetési díj teszi ki. A másik bevéte-

¹⁴⁸ Lásd például T-309/04. sz., T-317/04. sz., T-329/04. sz. és T-336/04. sz., TV 2/Danmark A/S és társai kontra Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyekben hozott 2008. október 22-i ítélet; Rachael CRAUFURD SMITH: Public Service Media and European Union Law: A New Human Rights Framework? In PARCUBROGI i. m. (7. lj.) 75–93.

¹⁴⁹ 2009/C 257/01 közlemény (147. lj.) 87–89. pont.

¹⁵⁰ Uo. 88. pont.

¹⁵¹ Karen DONDERS – Hallvard MOE (szerk.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*. Göteborg, Nordicom, 2011.

¹⁵² Public Value Tests, BBC, https://www.bbc.co.uk/bbctrust/governance/tools_we_use/public_value_tests.html.

¹⁵³ Tony HARCUP: *Oxford Dictionary of Journalism*. Oxford, Oxford University Press, 2014. „Reithian Principles”, 263.

li kör az üzleti tevékenységből származó jövedelem; a BBC nem tesz közzé reklámot, így reklámbevétele nincsen.

Németországban két szövetségi szintű közszolgálati médiaszolgáltató működik, az ARD és a ZDF. A német közmédiára vonatkozó szabályozás alapvetően a szövetségi államok által kötött államközi szerződésekben található. Az általános, alapvető szabályokat a műsorszolgáltatásról és a telemédiáról szóló államközi szerződés (Medienstaatsvertrag) tartalmazza. A két szövetségi szintű közszolgálati médiaszolgáltató jogállását külön szerződések határozzák meg. A közszolgálati médiaszolgáltatók finanszírozása két fő elemből tevődik össze: elsődleges bevételi forrás az előfizetési díj, ezenkívül a médiaszolgáltatók a költségeiket reklámbevételeikből és támogatásból finanszírozzák. Üzleti tevékenységük korlátozott, de lehetőség van saját gyártású műsoraik értékesítésére.

A francia közszolgálati médiaszolgáltatók a három országos televíziós médiaszolgáltatást működtető France Télévisions és a számos rádiós hálózatot üzemeltető Radio France. A France Télévisions kizárólagos állami tulajdonban álló társaság, amely négy médiaszolgáltatót foglal magában (France 2, France 3, France 5 és Réseau France Outre-mer). A francia közszolgálati médiaszolgáltatók két fő finanszírozási forrása az előfizetési díj és a reklám; állami támogatásban kivételesen, meghatározott célból részesülhetnek.

A holland közszolgálati műsorszolgáltatási rendszer egyedülálló Európában, mert nyitott: bárki alapíthat műsorszolgáltató egyesületet, és kérheti annak közszolgálati médiaként történő elismerését, ha megfelel bizonyos követelményeknek.¹⁵⁴ A műsorszolgáltató egyesületek elfogadásáról az oktatási, kulturális és tudományos miniszter dönt.

A közszolgálati média szabályozása jórészt nemzeti hatáskörben maradt, az alkalmazott modellek pedig Európa-szerte jelentősen eltérnek, miközben az elméleti alapok – és az uniós jognak köszönhetően az állami finanszírozásra vonatkozó szabályok – közösek. A közszolgálati média egységes és tökéletes modellje nem alkotható meg, a felmerülő kérdésekkel minden európai állam maga kell hogy megbirkózzon.

7.13. Médiaszabályozás a hozzáférés érdekében az Egyesült Államokban

A társadalmi felelősségvállalás elmélete még az Egyesült Államok médiaszabályozásában is megjelenik, igaz, jóval szűkebb körben, mint Európában. Az FCC által kidolgozott *fairness* doktrína alkotmányosságának bíróságok általi elismerése eltért az Első Alkotmánykiegészítéssel kapcsolatos amerikai jogfelfogás tradíciójától, mivel a médiatartal- makba való közvetlen beavatkozást jelentett.¹⁵⁵ A *fairness* doktrína alapján az FCC előírta, hogy valamennyi televízió- és rádióadó adásidejének egy bizonyos részét kötelezően a (helyi) közügyeknek szentelje, az azokról szóló műsorok pedig – valamennyi álláspontot bemutatva – sokoldalúan, elfogulatlanul, kiegyensúlyozottan mutassák be a vitatott kérdéseket. Ezenfelül létezett még – a doktrína kiegészítéseképpen – a *personal attack rule*, amelynek értelmében amennyiben egy, a közösséget érintő vitatott kérdés tárgyalása során valamely műsorban valakinek a személyét, becsületét, integritását vagy más személyes

¹⁵⁴ Holland újmédiatörvény (Wet van 29 december 2008 tot vaststelling van een nieuwe Mediawet), 2.25–2.28. cikk.

¹⁵⁵ Owen M. Fiss: Free Speech and Social Structure. 71 *Iowa Law Review* (1986) 1405–1425., 1416.

tulajdonságát támadás éri, a megtámadott félnek megfelelő lehetőséget kell biztosítani a válaszadásra. A műsorszolgáltatónak ráadásul efféle támadás esetén írásban fel kellett hívnia a megtámadott fél figyelmét a támadás tényére, illetve rendelkezésére kellett bocsátania a műsorban elhangzott szöveget. A doktrínát szintén kiegészítő *political editorializing rule* értelmében pedig, választási időszakokban, ha a műsorszolgáltató maga nyilvánított véleményt valamely jelölt mellett, vagy éppen ellene, a vele szemben álló jelöltet vagy a kritizált felet kellett hasonlóképpen értesíteni, és megfelelő lehetőséget kellett neki adni a válaszadásra. A szabályrendszer tehát sajátos módon egyesítette magában a közösségi viták előmozdításának kötelezettségét, a válaszadás jogát és a kiegyensúlyozottság követelményét.

A Legfelsőbb Bíróság a Red Lion-ügyben megállapította ezen szabályok alkotmányosságát.¹⁵⁶ Az egyhangú döntés indokolását jegyző White bíró szerint a médiában jelentkező frekvenciaszűkösségből következő engedélyeztetési rendszeren keresztül műsorszolgáltatási engedélyhez jutottak nem zárhatnak ki mindenki mást a műsorszolgáltatásból: nekik a közösség megbízottjaiként vagy meghatalmazottjaiként kell eljárniuk. Az engedély dacára a közösség egésze fenntartja azon jogát, hogy az egyes médiumok az Első Alkotmánykiegészítés szándékainak és célkitűzéseinek megfelelően működjenek. E viszonyban nem a közlő, hanem a közönség jogai a legfontosabbak. Ennek megfelelően nem alkotmányellenes, mert nem összeférhetetlen a szólásszabadság mögöttes céljával, ha a médiumokat arra kötelezik, hogy segédkezzenek a tájékozott közvélemény kialakításában. A sajtószabadság nem jelenthet menedéket a korlátozatlan magáncenzúra számára, amely olyan médiumokon keresztül valósul meg, amelyek nem hozzáférhetők bárki számára. A *fairness* doktrína 1987-ig maradt hatályban, amikor is maga az FCC döntött alkalmazásának megszüntetése mellett, amit egy kerületi bíróság hagyott jóvá.¹⁵⁷ A *personal attack rule*, immár elváltva a doktrínától, továbbra is hatályban maradt, bár ritkán alkalmazzák.¹⁵⁸

A választási, népszavazási kampányidőszakok eltérő megítélés alá esnek, és esetükben bizonyos feltételekkel létezhet közvetlen hozzáférési jog a nyilvánosság felületeihez. A Legfelsőbb Bíróság alkotmányosnak nyilvánította a Communications Act 1934 azon rendelkezését [312. szakasz a) bekezdés 7. pont], illetve az annak betartására az FCC által hozott előírásokat, amelyek arra kötelezik a műsorszolgáltatókat, hogy biztosítsanak megfelelő lehetőséget műsoridő vásárlására a valamely szövetségi hivatal megszerzéséért a választáson induló jelölt számára, a jelöltségével összefüggésben.¹⁵⁹ A törvény azt is előírja, hogy ha bármely köztisztviségért induló jelölt lehetőséget kapott egy adott csatornán történő megszólalásra, a vele szemben induló jelöltnek ugyanolyan feltételekkel – hasonló időtartamban és ellenérték fejében – kell lehetőséget biztosítani álláspontja kifejtésére (*equal time rule*, 315. szakasz).

¹⁵⁶ Red Lion Broadcasting Co. v. FCC 395 US 367 (1969).

¹⁵⁷ Syracuse Peace Council v. Federal Communications Commission 867 F.2d 654 (1988).

¹⁵⁸ Jerome A. BARRON: The Right of Reply to the Media in the United State – Resistance and Resurgence. 15(1) *Hastings Communications and Entertainment Law Journal* (1992) 1–20., 6–7.

¹⁵⁹ Columbia Broadcasting System v. Federal Communications Commission 453 US 367 (1981).

A lehetőségek kiegyenlítésének elve a választási időszakokban sem érvényesül tökéletesen. A jelöltek együttes részvételével zajló választási vitaműsorokban nem kell minden jelöltnek lehetőséget adni a részvételre. A Legfelsőbb Bíróság ítéletében jóváhagyta az egyik műsorszolgáltató azon döntését, amely a vitából kizárt egy, elenyésző támogatottsággal bíró független jelöltet, mondván, a műsor keretei feszülnének szét, ha mindenki számára biztosítani kellene a szereplést.¹⁶⁰

A *must carry* korlátozást az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága is alkotmányosnak ismerte el a két Turner-ügy eredményeként.¹⁶¹ Az első ügy többségi indokolását író Kennedy bíró megállapította, hogy a kábelszolgáltatás alkotmányos korlátozására szélesebb körű lehetőség nyílik, mint a műsorszolgáltatás esetében, az előbbi ugyanis nem kifejezetten a tartalomra irányul. Alaposan meg kell azonban vizsgálni, hogy a törvényi korlátozás valóban szükséges és indokolt-e. A második Turner-döntés e kérdésre adott igenlő választ. Cass Sunstein a bíróság e döntését az Első Alkotmánykiegészítés új, közösségelvű felfogása egyfajta nyitányának tekintette, hiszen a testület szűk többsége alkotmányosnak ismerte el a szigorúan tartalomsemleges, de közérdek alapján történő, a hozzáférést célzó korlátozást.¹⁶²

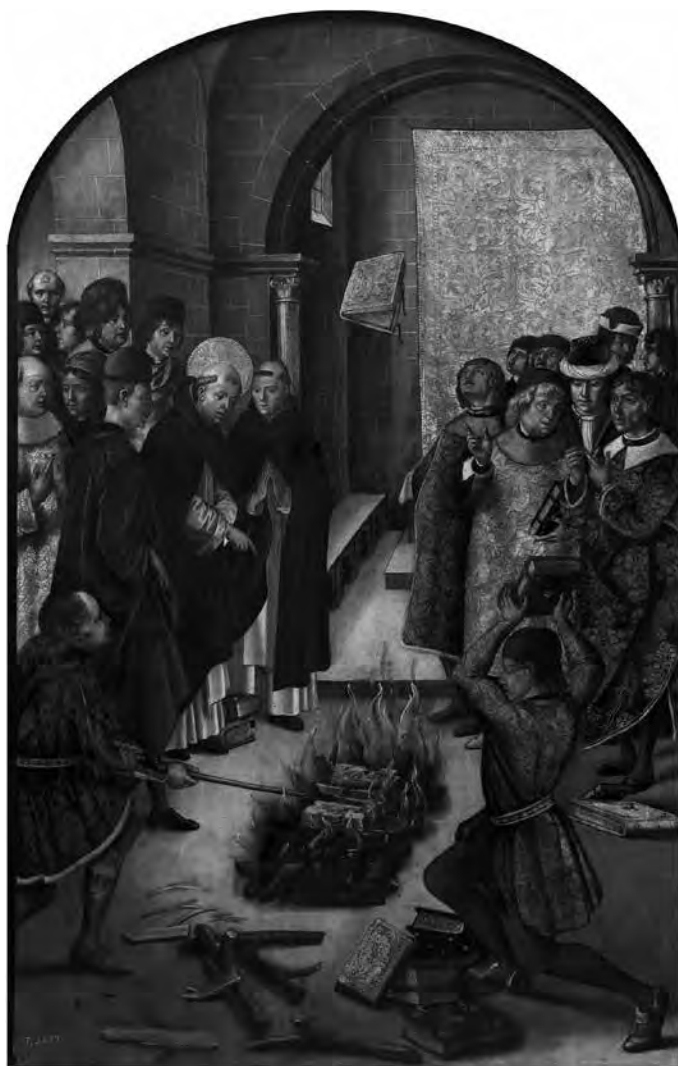
Az Egyesült Államokban nem léteznek az európaihoz hasonló súlyú, a médiapiacot meghatározó szerepet játszó közszolgálati média. A rádiózás és a televíziózás magántulajdonú vállalatok szerepvállalásával indult meg, „állami” adó nem is jött létre. Az 1967-es Public Broadcasting Act után megalakuló Corporation for Public Broadcasting lett a több száz helyi köztelevízió ernyőszervezete, amelyek együtt alkotják a közszolgálati adók amerikai hálózatát (a televíziók esetében ez a Public Broadcasting System, a rádióknál a National Public Radio). A Corporation for Public Broadcasting, amely szövetségi és állami támogatásban részesül, illetve önkéntes támogatók befizetéseiből gazdálkodhat, számos csatornát foglal magában, amelyek helyi közösségekben, egyetemeken, önkormányzatok mellett működnek. Feladatuk nem az európai értelemben vett közszolgálati funkciók ellátása, hanem a nagy televíziós hálózatok által nem érintett, helyi érdekek képviselője és a közösséget foglalkoztató kérdések megtárgyalása. Az amerikai közszolgálati médiamodell, amely a decentralizált csatornák hálózatára épül, szükségképpen marginális marad. A közszolgálati média ezen felfogása is hasznos lehet az adott közösség számára, de a közszolgálatosság által az európai felfogás szerint ellátandó feladatok csupán kisebb részének teljesítését teszi lehetővé. Amint azt Monroe Price leszögezte, az európai felfogás az Egyesült Államokban meghonosíthatatlan.¹⁶³

¹⁶⁰ Arkansas Educational Television Commission v. Forbes 523 US 666 (1998).

¹⁶¹ Turner Broadcasting System v. Federal Communications Commission 512 US 622 (1994); Turner Broadcasting System v. Federal Communications Commission 520 US 180 (1997).

¹⁶² Cass R. SUNSTEIN: The First Amendment in Cyberspace. 104 *Yale Law Journal* (1994) 1757–1804., 1765–1781., különösen 1774.

¹⁶³ Monroe E. PRICE: Public Broadcasting and the Crisis of Corporate Governance. 17(2) *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal* (1999) 417–446., 446.

PEDRO BERRUGUETE: *Guzmán Szent Domonkos és az albigensek* (1493–1499)

A kép a Szent Domonkos és az albigensek (katharok) közötti vita egyik epizódját ábrázolja. Vitájuk során mindkét oldal könyveit tűzbe dobták, de a szent könyvei csodálatos módon háromszor is megmenekültek a lángoktól. Ezt a jelenlévők a katharok tévedésének bizonyítékaként értékelték. Azaz a látszat ellenére a kép nem az inkvizíció által végrehajtott könyvégetést ábrázolja, bár a katolikus egyház a középkor vége felé valóban bevezette a cenzúrát, és később összeállította a (gyakorta frissülő) tiltott könyvek jegyzékét.

8. A médiaszolgáltatásokra vonatkozó speciális tartalomszabályozás

A médiaszolgáltatások és a sajtótermékek szabályozásában a hozzáférésre vonatkozó kérdéseken túl a legmarkánsabb különbségek a tartalomszabályozás területén találhatók. Abból kiindulva, hogy a médiaszolgáltatások nagyobb hatást gyakorolnak közönségükre, így jelentősebb veszélyt is hordozhatnak rájuk nézve, a médiaszolgáltatások tartalomszabályozása bevett megoldás Európában. A szabályok bizonyos mértékben harmonizálhatók is, és az erre leginkább alkalmasakat – a közös európai „minimumot” – az AVMS irányelv is magába foglalja. Az irányelv jellegéből adódóan az egyes nemzeti szabályozások és a hatósági vagy bírósági jogértelmezések ettől még részleteikben eltérhetnek, illetve újabb, speciális nemzeti szabályok megalkotására is tér nyílik, az irányelv által nem harmonizált kérdésekben.

A médiaszolgáltatások számára alkotott standardok lényegében szintén a média társadalmi felelősségének szabályozásbeli elismeréséből sarjadnak ki: a televízióktól és a rádióktól, kisebb részben a lekérhető médiaszolgáltatásoktól nemcsak a hozzáférés lehetőségének biztosítását, hanem a tartalmi korlátok betartását is elvárja a szabályozás. E szabályoknak tehát más a célja, mint a szólásszabadság általános korlátaíé, elsődleges céljuk nem a konkrét egyének személyiségének a védelme (mint a polgári jogban), vagy a legártalmasabb magatartásoktól való elretentés, illetve azok megtorlása (mint a büntetőjogban), hanem a média által befolyásolt közönség, tágabb értelemben a társadalom védelme.

8.1. Cenzúra

A cenzúra természetesen a médiaszolgáltatásokkal szemben is tilos, de a II. fejezet 5.3. alpontjában említettek szerint az előzetes korlátozás kivételes esetben megengedhető. Az EJEB ott említett gyakorlata nemcsak a sajtótermékekre, hanem a médiaszolgáltatásokra is vonatkoztatható. Egyes országokban azonban cenzurális jellegű előzetes beavatkozás is lehetséges a médiaszolgáltatások tartalmába. A mediaszabályozás és a BBC működését szabályozó megállapodás szűk körben lehetővé teszi a brit kormány számára, hogy cenzurális eszközökkel avatkozzon be a médiumok működésébe. A Communications Act 2003 felhatalmazza a kulturális minisztert vagy a kormány más tagját, hogy az általa megfogalmazott közlemény közzétételére utasítsa a médiumokat (336. szakasz). A rendelkezés alapján a kormánynak arra is joga van, hogy kizárja bármely téma megtárgyalását a médiumokból. A kettős kötelezettség a törvényen alapuló műsorszolgáltatási engedéllyel rendelkezőket (a Channel 3-t és Channel 5-öt) terheli, a BBC esetében a kormány e joga a BBC-vel kötött megállapodáson alapul,¹⁶⁴ azzal a megkötéssel, hogy a kormány csak vész helyzetben vagy nemzetbiztonsági céllal veheti igénybe ezt a lehetőséget.

A műsorszolgáltatás megkezdése óta mindössze hat alkalommal élt a kormány ezen eszközzel, az utolsó esetet leszámítva mindig főként általános tartalmú utasításokat adva a BBC-nek (például a kiegyensúlyozottság megőrzésére).¹⁶⁵ Utoljára 1988-ban utasította

¹⁶⁴ An Agreement Between Her Majesty's Secretary of State for Culture, Media and Sport and the British Broadcasting Corporation, December 2016, 67. szakasz 4. bekezdés.

¹⁶⁵ BARENDT i. m. (47. lj.) 36.

e rendelkezés (illetve annak elődje) alapján a kormány a BBC-t és az akkori, a kereskedelmi műsorszolgáltatókat felügyelő médiahatóságot, mégpedig arra, hogy tartózkodjanak bizonyos északír politikai szervezetek álláspontjának bemutatásától. A tiltás akkor is csak a közvetlen bemutatásra terjedt ki, annak némi kijátszásával, a beszédhang eltorzítása után a televíziók bárki szavait közvetíthették, és szintén nem terjedt ki a választási kampányok során elhangzó beszédekre. A minisztérium döntésével szemben a National Union of Journalists bírósághoz fordult, az azonban elutasította a kérelmet.¹⁶⁶ A bíróság megállapította, hogy a kormányzat szándéka (a terrorizmus visszaszorítása) legitím célra irányult.¹⁶⁷

E beavatkozás – tekintettel annak igen szűk körű lehetőségére – nem minősül egyezményértőnek. A Purcell-ügyben¹⁶⁸ az Emberi Jogok Európai Bizottsága elutasította a kérelem befogadását, amelyet az ír média felett gyakorolt hivatalos állami cenzúra miatt nyújtottak be. Az ügy tényállása hasonló volt a brit kormány által 1988-ban végrehajtott beavatkozáshoz, és szintén a nemzetbiztonság érdekében, az északír terrorizmus elleni fellépésként történt.

8.2. Gyűlöletbeszéd és a terrorizmus támogatása

A gyűlöletbeszéd tiltásának megengedettsége az európai szólásszabadság-felfogás alapján konszenzust élvez, még ha a tilalom mértéke országról országra eltér is. E tiltások tipikusan a büntetőjogi szabályokban szerepelnek, azonban a médiatörvények kiegészíthetik azokat. Az Európai Unió Tanácsának a rasszizmus és az idegengyűlölet visszaszorítását célzó kerethatározata szerint az EU tagállamaiban egységesen tiltani kell a közösségek ellen irányuló erőszakra vagy gyűlöletre izgatást, valamint az emberiség elleni, háborús bűncselekmények és népirtások tagadását.¹⁶⁹ E kötelezettségüknek a tagállamok eleget is tesznek, bár elvben kibújhatnának alóla, a határozat ugyanis azt is leszögezi, hogy a benne foglalt rendelkezések nem módosítják a tagállamok kötelezettségét az alapvető jogok elismerésére, és a tagállamok alkotmányos rendelkezései, illetve az egyesülési jogra, a sajtószabadságra, valamint a véleményszabadságra vonatkozó alapvető elvei változatlanok maradhatnak (így például az Egyesült Királyság EU-tagságának ideje alatt nem vezette be a népirtások tagadásának tilalmát). Az AVMS irányelv 6. cikke ezenfelül kötelezően előírja a gyűlöletbeszéd és a terrorcselekményre uszítás tiltását az audiovizuális médiaszolgáltatásokban:

¹⁶⁶ R. v. Home Secretary, *ex parte* Brind [1991] 1 AC 696; ld. Eric BARENDT: Broadcasting Censorship. 106 *Law Quarterly Review* (1990) 354–361.

¹⁶⁷ Kiegészítésképpen megjegyzendő, hogy Angliában működik a mozi- és videofilmek előzetes kategorizálási rendszere is. A Cinemas Act 1985 értelmében a British Board of Film Classification feladata, hogy a forgalmazott filmeket valamely életkor szerinti kategóriába besorolja aszerint, hogy melyik korosztály számára engedélyezett a megtekintésük. A testületnek arra is joga van, hogy indokolt esetben megtiltsa a filmek forgalmazását.

¹⁶⁸ Purcell v. Ireland, no. 15404/89, 1991. április 16-i befogadhatósági döntés.

¹⁶⁹ A Tanács 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről, 1. cikk.

- (1) A tagállamok emberi méltóság tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kötelezettségének sérelme nélkül a tagállamok megfelelő eszközökkel biztosítják, hogy a joghatóságuk alá tartozó médiaszolgáltatók által nyújtott audiovizuális médiaszolgáltatások ne tartalmazzák a következőket:
- a) a Charta 21. cikkében említett bármely szempont alapján személyek csoportjával vagy egy csoport valamely tagjával szemben erőszakra vagy gyűlöletre uszítás;
 - b) az (EU) 2017/541 irányelv 5. cikkében foglalt terrorista bűncselekmény elkövetésére való nyilvános uszítás.
- (2) Az e cikk alkalmazása céljából hozott intézkedéseknek szükségességeknek és arányosaknak kell lenniük, valamint tiszteletben kell tartaniuk a Chartában foglalt jogokat és elveket.

A gyűlölködő kifejezések korlátozása, illetve a mérce meghatározása többé-kevésbé a tagállamok belátásán múlik, e mozgásterük azonban nem korlátlan. Az EJEB által eldöntött Jersild-ügy¹⁷⁰ előtt azért ítélték el egy újságíró, mert televíziós riportot készített egy raszszista fiatalokból álló társasággal, akik a riport során több fajgyűlöelő kijelentést is tettek, bevándorlókra, vallási, és egyéb kisebbségekre. A dán törvény értelmében a fajgyűlöelő kifejezések terjesztésében való segítségnyújtás is büntetendő volt. Az EJEB ugyanakkor úgy vélte, hogy – bár maguk az elhangzott kijelentések nem élvezték a 10. cikk védelmét – az újságíró elítélése megsértette az Egyezményt, mert ő nem tett mást, mint a kötelességét teljesítette, amikor egy közérdeklődésre számot tartó témáról beszámolt, mintegy felhívván a társadalom figyelmét a fajgyűlölet problémájára. A televíziós műsor egyértelműen a vitában való részvételt, és nem az ismertetett nézetek terjesztését szolgálta.

Az EJEB az elé került számos – elsősorban állam elleni izgatás és csak részben konkrétan „gyűlöletbeszéd” miatti elítélések után indult – török érdekeltségű ügyben megállapította, hogy a politikai közlések fokozott védelmet élveznek, és a kormányzatot kritizáló vélemények csak rendkívül szűk körben korlátozhatók. Ugyanakkor, ha a közzétett vélemény erőszakos cselekmények elkövetésére uszít, akár egy magánszemély, egy köztisztviselő vagy a lakosság elkülönülő csoportjai ellen, az államnak megvan a kellő mozgáster a ahhoz, hogy korlátozza a szólásszabadságot, ha azt szükségesnek ítéli. A török ügyekben azonban olyan – jellemzően a kurd függetlenségért szót emelő – magánszemélyeket ítélték el a bíróságok, akiknek aligha volt komoly lehetőségük a nemzetbiztonság, a közrend vagy az állam területi integritásának megingatására. Így az erőszakra való felbujtás hiányában az egyébként a török népet degradáló, sértő kitételek miatti elítélések sértették az Egyezményt.¹⁷¹

A gyűlöletbeszéd tiltásának AVMS irányelvből fakadó követelménye az általános büntetőjogi szabályokkal is teljesíthető, így például a brit médiaszabályozás nem tartalmaz erre vonatkozóan külön rendelkezést, az 1986-os Public Order Act 5. szakaszának szabálya elegendőnek bizonyult az irányelvből fakadó átültetési kötelezettség teljesítéséhez. Más államok mind a büntetőjogban, mind a médiaszabályozásban rögzítették a gyű-

¹⁷⁰ Jersild v. Denmark, no. 15890/89, 1994. szeptember 23-i ítélet.

¹⁷¹ Lásd például Arslan v. Turkey, no. 23462/94, Gerger v. Turkey, no. 24919/94, Okcuoglu v. Turkey, no. 24246/94, Sürek and Özdemir v. Turkey, no. 23927/94 és 24277/94; Sürek v. Turkey (No. 2), no. 24122/94, Sürek v. Turkey (No. 3), no. 24735/94, Sürek v. Turkey (No. 4), no. 24762/94, 1999. július 8-i ítéletek; Öztürk v. Turkey, no. 22479/93, 1999. szeptember 28-i ítélet; Sener v. Turkey, no. 26680/95, 2000. július 18-i ítélet; Aksoy v. Turkey, no. 28635/95, 2001. január 10-i ítélet; E. K. v. Turkey, no. 28496/95, 2002. május 7-i ítélet.

löletbeszéd tilalmát, Franciaországban¹⁷² és Belgiumban¹⁷³ például a büntetőjog mellett a médiatörvények is kifejezetten tiltják a gyűlöletbeszédet.

8.3. Gyermekvédelem

A médiával szembeni gyermekvédelem fontossága az erőszakos, szexuális, trágár, alkoholfogyasztásra vagy dohányzásra ösztönző tartalmakkal szemben szintén konszenzusos kérdés Európában, ezért az AVMS irányelvben is részletesebb szabályozást kapott. Az irányelv 6. cikk a) pontja szerint:

A tagállamok meghozzák a megfelelő intézkedéseket annak biztosítására, hogy a joghatóságuk alá tartozó médiaszolgáltatók által nyújtott olyan audiovizuális médiaszolgáltatások, amelyek károsíthatják a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődését, csak olyan módon legyenek elérhetők, amely biztosítja, hogy a kiskorúak rendes körülmények között nem hallhatják vagy láthatják azokat. Ezen intézkedések magukba foglalhatják a műsorszolgáltatás időpontjának megválasztását, az életkor ellenőrzését szolgáló eszközöket vagy egyéb műszaki intézkedéseket. Az ilyen intézkedéseknek arányosnak kell lenniük a műsorszám által okozható kárral. A legkárosabb tartalmak – például az öncélú erőszak és a pornográfia – esetén a legszigorúbb intézkedéseket kell alkalmazni.

A korhatár-besorolás és a veszélyesebb tartalmak esetén a sugárzási időpont korlátozása („vízválasztó”) bevett szabályozási megoldásoknak számítanak Európa-szerte. A gyermekvédelem súlypontja azonban az utóbbi időben az internetes szolgáltatásokkal kapcsolatos állami fellépésre helyeződött át (V. fejezet 4.1.1.4. alpont).

8.4. Kereskedelmi közlemények

Fontos kiemelni, hogy a kereskedelmi kommunikáció is a szólás-, illetve a sajtószabadság védelme alá tartozik. A gazdasági üzenet a szabadpiac alapvető, szükséges eleme, és a piac hatékony működése lehetetlen az információk szabad áramlása nélkül. Az EJEB gyakorlata kiterjedt a kereskedelmi közleményekkel kapcsolatban; azok védelmi szintje alacsonyabb lehet, mint a szólásszabadság gyakorlásának más módjaié.¹⁷⁴

A médiaszolgáltatásokban elérhető kereskedelmi közlemények korlátozása a fogyasztók védelmét célozza, néhány, kifejezetten a gyermekkorúak védelmére alkotott szabállyal. Az AVMS irányelv szerint az audiovizuális kereskedelmi közleménynek könnyen felismerhetőnek kell lennie. Az audiovizuális kereskedelmi közlemény nem alkalmazhat tudatosan nem észlelhető technikákat, nem sértheti az emberi méltóságot, nem tartalmazhat, illetve támogathat a nemet, a faji vagy az etnikai származáson, a nemzeti-

¹⁷² Léotard-törvény (84. lj.) 1. cikk.

¹⁷³ Flamand médiatörvény (97. lj.) 38., 39., 55. és 62. cikk; Belgium francia médiatörvénye (97. lj.) 5.2-2., 2.3-1., 2.4-1. cikk; Belgium német médiatörvénye (97. lj.) 7. cikk 12. bekezdés; a Brüsszel Főváros régió médiatörvénye (97. lj.) 14., 17. cikk. A francia nyelvű közösség szintjén számos további biztosítékot vezettek be, különösen a nők jogainak védelme tekintetében.

¹⁷⁴ Barthold v. Germany, no. 8734/79, 1985. március 25-i ítélet; Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany, no. 10572/83, 1989. november 20-i ítélet; Casado Coca v. Spain, no. 15450/89, 1994. február 24-i ítélet; Jacobowski v. Germany, no. 15088/89, 1994. június 23-i ítélet.

ségen, a valláson vagy a meggyőződésen, a fogyatékoságon, az életkoron vagy a szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést, nem bátoríthat egészségre vagy biztonságra ártalmas magatartásra, nem bátoríthat a környezetvédelem szempontjából nagymértékben káros magatartásra. Külön tilalmak vonatkoznak a dohánytermékekre, az alkoholtartalmú italokra, a gyógyászati termékekre és szolgáltatásokra vonatkozóan (9. cikk). Az irányelv külön szabályokat ír elő a televíziós reklámra, a televíziós vásárlásra, a műsorszámok támogatására és a termék megjelenítésre vonatkozóan (9–11., 19–26. cikk). A televíziós reklámoknak és a teleshoppingnak a szerkesztett tartalomtól megkülönböztethetőnek kell lennie [19. cikk (1) bekezdés].

8.5. Az emberi méltóság védelme

Az emberi méltóság védelme nem pusztán a közös európai médiaszabályozás, hanem a közös európai jogrendnek is az egyik alapja.¹⁷⁵ Christopher McCrudden szerint az emberi méltóság fogalma jogrendszerrel jogrendszerre változik, olykor még egy adott jogrendszeren belül is mást és mást jelenthet, de ettől még az emberi méltóságnak kiemelt jelentősége van az emberi jogokat érintő ügyek eldöntésekor.¹⁷⁶ Az emberi méltóság védelmét a televíziós médiaszolgáltatásokban az Európa Tanács határokat átlépő televíziózásról szóló egyezménye írja elő: „A szolgáltatott műsoroknak formai és tartalmi szempontból egyaránt tiszteletben kell tartaniuk az emberi méltóságot és mások alapvető jogait.”¹⁷⁷ Az egyezmény elsősorban az illetlen vagy a pornográf, illetve az erőszakos és a fajgyűlöltre uszító tartalmakat tekinti méltóságsértőnek. Az emberi méltóság védelme a közös európai médiaszabályozásban ezenfelül elsősorban a gyűlöletbeszéd audiovizuális médiaszolgáltatásokban érvényesülő tilalma formájában jelenik meg (8.2. alpont).¹⁷⁸ Az AVMS irányelv alapján az emberi méltóság megsértése a kereskedelmi közleményekben is tilos [9. cikk (1) bekezdés c) pont i) alpont]. Az audiovizuális szolgáltatásokra és az internetre vonatkozóan az Európai Parlament és a Tanács ajánlást is megfogalmazott az emberi méltóság hatékonyabb védelmének érdekében.¹⁷⁹

Az emberi méltóság védelme – a gyűlöletbeszéd tilalmán túl – számos európai ország médiaszabályozásában szerepel. E szabályozásokra jellemző, hogy az emberi méltóság védelmét a hírnév és a becsület megsértésének alternatívájaként vagy azokkal azonos, esetleg a szabályozásban azok mellett szereplő rendelkezésként tartalmazzák. Ez azt is jelenti, hogy az ezt a megoldást alkalmazó államok egy részében a méltóság (hírnév, becsület) megsértése esetén médiahatósági eljárás indulhat, máshol pedig büntetőjogi

¹⁷⁵ Perry KELLER: *Európai és nemzetközi médiajog. Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média*. Budapest, CompLex, [2011] 2014, 45., 52–53., 91–92., 110–111.

¹⁷⁶ Christopher MCCRUDDEN: Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. 19(4) *European Journal of International Law* (2008) 655–724.

¹⁷⁷ A határokat átlépő televíziózásról szóló európai egyezmény (67. lj.), 7. cikk (1) bekezdés.

¹⁷⁸ Lásd bővebben Tarlach MCGONAGLE: Safeguarding Human Dignity in the European Audiovisual Sector. *IRIS Plus*, 2007/6.

¹⁷⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/952/EC sz. ajánlása a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról az európai audiovizuális és on-line információs szolgáltatási ipar versenyképességével összefüggésben, 2006. december 20.

szabályokat találhatunk a médiatörvényekben, amelyeket értelemszerűen csak büntetőbíróság alkalmazhat.

Egyes államok gyakorlatában az emberi méltóság védelme elszakad a megsértett személyek személyiségi jogaitól, és a jogsértés akkor állapítható meg, ha az adott médiatartalom nem tartja tiszteletben az emberi méltóság alapvető, elvont értékét (azaz nem szükséges konkrét személyiségi jogi sérelem bekövetkezése a jogsértés megállapításához). Egy másik lehetséges szabályozási megoldás, amikor a törvény nem általános tiltást fogalmaz meg, hanem konkrét, az emberi méltóságot sértő tényállásokat tilt (például a gyermekek, vagy a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévők védelmében).

Csehország törvényei értelmében a rádiós és a televíziós műsorszolgáltatóknak tilos öncélúan megjeleníteni haldokló embereket vagy súlyos fizikai vagy lelki szenvedést az emberi méltóságot sértő módon.¹⁸⁰ A cseh lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló törvény 8. cikke előírja,¹⁸¹ hogy az ilyen médiaszolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók kötelesek gondoskodni arról, hogy a szolgáltatásban megjelenő üzleti információ ne sértse az emberi méltóságot. A kommunikációs szabadságról szóló 1986. évi francia törvény 1. cikke – többek között – kimondja, hogy „[c] szabadság gyakorlása csak olyan mértékben korlátozható, amennyire [...] az emberi méltóság [...] tiszteletben tartása [...] megkívánja”.¹⁸² Ennek következményeképpen a médiahatóság (Conseil supérieur de l’audiovisuel) biztosítja, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatók által a nyilvánosság felé közvetített programok tartsák tiszteletben az emberi méltóságot. A luxemburgi médiatörvény értelmében az emberek és az emberi méltóság tisztelete az audiovizuális mediaszektor számára alapvető elvek.¹⁸³ Az olasz médiakódex 3. és 4. cikkei értelmében az emberek szabadságának és jogainak, így méltóságának tiszteletben tartása az audiovizuális média számára kötelező alapelv.¹⁸⁴ A 10. cikk alapján a médiahatóság (AGCOM) köteles biztosítani, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatások tartsák tiszteletben az alapvető emberi jogokat. Portugáliában a médiaszolgáltatások kötelesek tiszteletben tartani az emberi méltóságot és az alapvető jogokat, szabadságokat és garanciákat, és nem bujhatnak fel bűncselekmények elkövetésére.¹⁸⁵ Szlovákiában a szabályozás előírja a személyiségi jogok védelmét az audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szemben. Az előírások tiltják, hogy a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások, a lineáris médiaszolgáltatások vagy azok részei tartalmuk vagy a bemutatás módja révén sértsék az emberi méltóságot, valamint mások alapvető jogait és szabadságát.¹⁸⁶ Szlovéniában a szabályozás alapelvének értelmében a tömegmédia tevékenységének az emberi méltóság védelmén kell alapulnia.¹⁸⁷

¹⁸⁰ Cseh rádiós és televíziós törvény (Zákon č. 231/2001 Sb. Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů), 32. cikk 1. bekezdés f) pont.

¹⁸¹ Cseh lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló törvény (Zákon č. 132/2010 Sb. o audiovizuálních mediálních službách na vyzádání a o změně některých zákonů).

¹⁸² Léotard-törvény (84. lj.) 1. cikk.

¹⁸³ Luxemburgi médiatörvény (Loi du 27 juillet 1991 sur les médias électroniques), 1. cikk 2. bekezdés c) pont.

¹⁸⁴ Az audiovizuális és rádiós médiaszolgáltatásokról szóló olasz rendelet (Decreto legislativo 31 luglio 2005, n. 177).

¹⁸⁵ Portugál rádiótörvény (Lei n.º 54/2010, de 24 de dezembro), 30. és 32. cikk; portugál törvény a televíziós és a lekérhető audiovizuális szolgáltatásokról (113. lj.) 27. cikk.

¹⁸⁶ Szlovák médiatörvény (Zákon o vysielaní a retransmisii č. 308/2000 Z.z.), 19. cikk.

¹⁸⁷ Szlovén médiatörvény [Zakon o medijih (*Uradni list RS*, no 35/2001)], 6. cikk.

A magyar szabályozás a közönség védelme érdekében tiltja az emberi méltóság megsértését, illetve a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek öncélú és sérelmes bemutatását.¹⁸⁸

8.6. A tartalomszabályozás egyéb példái

A tartalomszabályozás az irányelv által harmonizált kérdéseken kívül más célok érdekében is bevezethető. Például az Egyesült Királyság médiaszabályozása nemcsak kifejezetten gyermekvédelmi rendelkezésként, hanem általánosságban tiltja a sértő és káros tartalmak közzétételét.¹⁸⁹ A törvény általános rendelkezéseit az Ofcom kódexe részletezi, külön utalva az erőszakot, a veszélyes viselkedést és az öngyilkosságot, ördögűzést, okkult és paranormális dolgokat, hipnotikus és egyéb technikákat vagy szimulált híreket bemutató tartalmakra vonatkozó korlátozásokra – ilyesmi csak megfelelő módon és csak akkor mutatható be, ha azt a műorszám kontextusa indokolja. A televíziós műorszolgáltatóknak továbbá gondoskodniuk kell arról, hogy a fényérzékeny epilepsziában szenvedő nézőik számára alacsonyan tartsák a kockázat szintjét (2. szakasz).

A nemzeti nyelv és kultúra védelme is indokolhatja a tartalomszabályozást. Franciaországban a „Léotard-törvény” értelmében a francia nyelv használata kötelező az audiovizuális kommunikációs szervezetek és szolgáltatások által sugárzott valamennyi műsorban és reklámművetben, függetlenül azok sugárzási vagy terjesztési módjától.¹⁹⁰ Továbbá, ha az audiovizuális kommunikációs szervezetek és szolgáltatások műsorai és reklámművetei idegen nyelvből történt fordítást tartalmaznak, akkor a francia nyelvű fordításának ugyanolyan olvashatónak, hallhatónak vagy érthetőnek kell lennie, mint az eredeti szövegnek.

Spanyolországban elő kell mozdítani a hivatalos államnyelv és az önkormányzati régiók hivatalos nyelveinek, valamint kulturális kifejezéseiknek ismeretét és terjesztését.¹⁹¹ Portugáliában a műorszolgáltatási tevékenységnek tiszteletben kell tartania a politikai, a társadalmi és a kulturális pluralizmust, és biztosítania kell a portugál kultúra és nyelv terjesztését és népszerűsítését, ezért a törvény értelmében minden műorszolgáltatásnak portugál nyelven kell megszólalnia vagy műsorát feliratoznia kell.¹⁹²

A kormányok fenntarthatják maguknak a jogot arra, hogy indokolt esetben a média segítségét kérjék, és a médiát közleményeik közzétételére kötelezzék. Portugáliában a médiaszabályozás jogot biztosít a politikai pártok, a kormány, a szakszervezetek, a gazdasági tevékenységek szakmai és érdekképviselői szervezetei, valamint a környezetvédelmi és a fogyasztóvédelmi egyesületek számára a közszolgálati televízióban és rádióban való mű-

¹⁸⁸ Smtv., 14. §.

¹⁸⁹ Communications Act 2003, 3. szakasz 2. bekezdés, 319. szakasz 2. bekezdés.

¹⁹⁰ Léotard-törvény (84. lj.) 20. cikk 1. bekezdés. Ez az elv azonban nem vonatkozik az eredeti filmművészeti és audiovizuális alkotásokra, az olyan zeneművekre, amelyek szövege részben vagy egészben idegen nyelven íródott, az olyan műorszámokra, amelyek célja valamely nyelv oktatása, vagy vallási szertartások, műorszámok, műsorrészek vagy reklámok továbbközvetítése, amelyeket teljes egészében idegen nyelven történő sugárzásra terveztek.

¹⁹¹ Spanyol törvény az audiovizuális kommunikációról (37. lj.) 8. cikk.

¹⁹² Portugál törvény a televíziós és a lekérhető audiovizuális szolgáltatásokról (113. lj.) 44. cikk.

soridőre.¹⁹³ Ausztriában a médiaszolgáltatóknak válság vagy katasztrófa esetén meg kell jeleníteniük a kormányzati üzeneteket és utasításokat, és bizonyos intézkedéseket kell bevezetniük a szolgáltatásaikhoz való akadálymentes hozzáférés javítása érdekében.¹⁹⁴ Horvátországban a médiatörvény szabályozza azokat a helyzeteket, amelyekben a szolgáltatóknak kötelező közzétenni bizonyos közérdekű információkat.¹⁹⁵

A lengyel médiaszabályozásban érdekes példája található a tartalomszabályozásnak. A törvény szerint a következő tartalmak sugárzása tilos: amelyek a törvénnyel vagy a lengyel nemzeti jogrenddel ellentétes cselekedeteket népszerűsítenek, vagy az erkölccsel és a közjával ellentétes magatartást és nézeteket népszerűsítenek. Különösen tiltja a törvény a gyűlöletre és az erőszakra való uszítást, illetve a nem, a faj, a bőrszín, az etnikai vagy a társadalmi származás, a genetikai jellemzők, a nyelv, a vallás vagy a meggyőződés, a politikai vagy más nézetek, a nemzetiség, az etnikai kisebbséghez tartozás, a vagyoni helyzet, a származás, a fogyatékoság, az életkor vagy a szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetést. Tiltott továbbá a terrorista bűncselekmény elkövetésére való felbujtás, a címzettek vallási nézeteit, különösen a keresztény értékrendet nem tisztelő, az egészséget, a biztonságot vagy a természeti környezetet veszélyeztető tevékenységekre buzdító tartalom.¹⁹⁶

8.7. *Tartalomszabályozás az Egyesült Államokban*

Az Első Alkotmánykiegészítés doktrínája alapján a média tartalomszabályozása csak rendkívül szűk körben megengedett az Egyesült Államokban. Az első, műsorszolgáltatásra vonatkozó ítéletben, a National Broadcasting-ügyben a Bíróság megállapította,¹⁹⁷ hogy az FCC több pusztán „közlekedési rendőrnél”, és a technikai, illetve infrastrukturális szabályozáson túl joga van tartalmi követelmények meghatározásához is. Az FCC ennek megfelelően szabályozza az obszcén, illetlen vagy trágár tartalmak sugárzását.¹⁹⁸ A Bizottság meghatározása szerint illetlen „az olyan tartalom, amely – a szöveggörnyezet figyelembevételével – szexuális vagy kiválasztó tevékenységeket vagy szerveket a mai kor közösségi mércéjével mérve nyilvánvalóan sértő módon ábrázol”.¹⁹⁹ Az obszcén anyagok közzététele tilos, az illetlenség pedig csak 22 órától reggel 6 óráig tehető közzé. A Legfelsőbb Bíróság a Pacifica Foundation-ügyben megerősítette a hatóságnak az illetlenség korlátozására vonatkozó jogát.²⁰⁰ Az FCC szabályokat alkotott a kereskedelmi kommunikációra vonatkozóan is,²⁰¹ de az amerikai médiaszabályozás ennél messzebbre nem megy a tartalomra vonatkozó korlátozások meghatározásában.

¹⁹³ Uo. 59. cikk; portugál rádiótörvény (Lei no. 54/2010 da Rádio, revogando a Lei n.º 4/2001, de 23 de Fevereiro), 53. cikk.

¹⁹⁴ Osztrák törvény az audiovizuális médiáról (96. lj.) 30. cikk a–b pont; osztrák magánrádió-törvény (96. lj.) 18. cikk.

¹⁹⁵ Horvát médiatörvény (Zakon o medijima, N 59/04), 19. cikk.

¹⁹⁶ Lengyel műsorszolgáltatási törvény (Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji), 18. cikk.

¹⁹⁷ National Broadcasting Co. v. United States 319 US 190 (1943).

¹⁹⁸ 18 U.S.C. § 1464.

¹⁹⁹ *In re* Industry Guidance on the Commission’s Case Law Interpreting 18 U.S.C. § 1464 and Enforcement Policies Regarding Broadcast Indecency, Policy Statement, 16 F.C.C.R. 7999, 8000 § 4 (2001).

²⁰⁰ Federal Communications Commission v. Pacifica Foundation 438 US 726 (1978).

²⁰¹ The FCC and Speech, <https://www.fcc.gov/consumers/guides/fcc-and-speech>.

9. Következtetések

A médiaszabályozás jelentős terheket ró a médiaszolgáltatókra – a sajtószabadság jogával kapcsolatban általában megfogalmazott, a média társadalmi felelősségéről alkotott felfogás e területen a szabályozásban is erőteljesen megjelenik. Az EU határozott fellépése miatt az európai nemzeti médiaszabályozások nagyban hasonlítanak egymásra, de ezzel együtt is kirajzolódnak jelentős eltérések, különösen a közérdekű tartalmak és hírműsorok szabályozásában, valamint a tartalomszabályozás területén. A következőkben a fejezetben bemutatott kérdések nyomán igyekszünk bizonyos, a médiaszabályozásra általában véve megfogalmazható következtetést levonni.

- A médiaszabályozás területén kiterjedt EU-s szabályozás létezik, ezért az európai szabályozások – a közös uniós jog által érintett tárgykörökben – nagyban hasonlítanak egymásra. Az EU joga – elsősorban az AVMS irányelv – azonban felfogható a korábban kizárólagosan érvényesülő nemzeti szabályozások közös nevezőjeként, legalábbis ami a tartalomszabályozás kérdéseit illeti, ezért átültetésük és a szabályok alkalmazása nem okozhatott nagy nehézséget a tagállamok számára. A médiaszabályozás hasonlóságai miatt e területen – a sajtótermékekkel kapcsolatban alkalmazott nemzeti szabályokhoz képest – még világosabban rajzolódik ki az a közös európai alap, amely e kötet következtetéseit szerint a sajtószabadság szabályozásának egészével kapcsolatban is megtalálható.
- Az Európai Unió közös joga, bár továbbra is a nemzeti hatóságok kezébe teszi le a médiaszolgáltatások felügyeletét, hozzájárul a tagállamok közötti különbségek lassú felszámolásához, azok jelentőségének csökkentéséhez. A médiaszolgáltatások is szabadon áramolnak az EU tagállamai között, és a könnyen kijátszható letelepedési szabályok lehetővé teszik a *forum shopping* alkalmazását, akkor is, ha egy szolgáltatásnak nincs valódi kapcsolódása a letelepedés helye szerinti állam közönségéhez vagy kultúrájához. A nemzeti megközelítések, szabályozásbeli értékválasztások így jelentőségüket veszítik, a tagállamok már csak a náluk letelepedett szolgáltatókkal szemben felügyelhetik a médiaszabályozás érvényesülését. Ez a közös piacnak gazdasági szempontból áldás, a nemzeti hagyományokból fakadó szabályok érvényesülését, illetve jövőbeni fennmaradását viszont kétségessé teszi.
- A médiaszabályozás alá tartozó médiumok esetében a fogalmi tisztázással kevésbé kell bajlódni. Ennek oka, hogy a televíziókra és a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokra közös európai szabályozás vonatkozik, amely e szolgáltatások definíciójára is kiterjed, az uniós jog által közvetlenül nem érintett rádiós szolgáltatások pedig szintén könnyen azonosíthatók. A technológia fejlődése azonban nem hagyta érintetlenül a korábbi definíciók szabályozásbeli alkalmazhatóságát, de az újabb, szintén audiovizuális szolgáltatások (mint például a videómegosztó platformok) már nem a szűkebb értelemben vett médiaszabályozás hatálya alá tartoznak. Az állampolgári újságírás II. fejezetben felvetett kérdései a médiaszabályozás hatálya alá tartozó szolgáltatások esetében – jellegüknél fogva – kevésbé merülnek fel.
- A sajtót és a médiaszolgáltatásokat mind az EU-s rendelkezések, mind a nemzeti szabályozások jelentősen eltérő módon és mértékben vonják szabályozás alá. En-

nek történelmi gyökerei világosan kivehetők, de a megváltozott technológiai környezetben igazán meggyőző elvi alapja ma már nem található. A többféle felhozható érv közös erővel igazolhatja a médiaszolgáltatások szigorúbb szabályozását, ahogyan a hipotetikus ellenpróba is: a televíziók és a rádiók szabályozási liberalizációjával, ha a szabályozás mögött álló értékrendbeli megalapozások a média más területein nem öltének testet szigorúbb szabályok megalkotásában, a közönség rosszabb helyzetbe kerülne, mint ha az eltérő médiumtípusok közötti jelenlegi kissé igazságtalan helyzet konzerválna.

- Az önszabályozás – éppen a szigorúbb törvényi szabályozás léte miatt – kevésbé jelentős a médiaszolgáltatások területén, és változatlan jogalkotói megközelítés mellett a jövőben sem nyílik nagyobb tér a számára. Az újabb típusú – elsősorban audiovizuális – médiaszolgáltatások esetében azonban lehetőség nyílik a társzabályozás alkalmazására. Tekintettel arra, hogy a nemzeti jogalkotás, illetve a szabályozó hatóságok mozgásteret a televíziók és a rádiók esetében is csökken, az állami szervek és a piaci szereplők különböző típusú együttműködései az újabb szolgáltatások esetében érdemesek lehetnek a kipróbálásra. A kérdés az, hogy lehet-e hatékonyabban képviselni a közönség, illetve a fogyasztók érdekeit a hagyományos hatósági jogalkalmazási megközelítéstől eltérő módszerekkel.
- A sajtószabadság jogára általánosan vonatkozó szabályozás tekintetében (II. fejezet) azt állítottuk, hogy az uralkodó elméleti megközelítésnek tekinthető társadalmifelelősség-elmélet a szabályozásban csak csekély jelentőséggel bír. A médiaszabályozás jelentős kivétel ez alól, ahol számos szabály törekszik a média társadalmi felelősségvállalását előmozdítani. Ezek a médiaszolgáltatásokhoz való hozzáférés lehetőségeit bővítik, amely ennek ellenére sem keletkezett általános, feltétel nélküli, alanyi jogként konkrét személyek által érvényesíthető hozzáférési jogot, de törekszik a közönség (tágabban: a társadalom) érdekeinek érvényesítésére.
- A médiaszolgáltatások társadalmi felelőssége a médiapluralizmus kívánalmában összegezhető, amelynek fogalmi elemei bizonytalanok, a tagállamoknak az előmozdítására vonatkozó kötelezettségei pedig – leszámítva az uniós jog által rendezett kérdéseket – a jogalkotásra vagy médiapolitikára tartoznak. A médiapluralizmus ezzel együtt is az európai nemzeti médiaszabályozások közös alapja, amelyet mindegyik állam a maga hagyományai, alkotmányos felfogása, politikai és közéleti kultúrája szerint igyekszik biztosítani. A médiapluralizmus az internet hatására beköszöntő korlátlan tartalom-bőség korában sem veszítette el jelentőségét, tekintettel arra, hogy előmozdítani kívánt céljait – szabad és értelmes közéleti viták, érdemi társadalmi párbeszéd, a nemzeti és az európai kultúra védelme stb. – önmagában a tartalom-bőség nem képes biztosítani.
- A médiapluralizmust, illetve a médiához való hozzáférést nemcsak szabályozási, hanem médiapolitikai eszközökkel is elő lehet segíteni. Az európai államok igyekeznek ilyen, szabályozáson kívüli eszközöket is alkalmazni (például a média állami támogatása, a gyermekvédelemre vagy a médiaműveltség növelésére irányuló programok), amelyek kiegészítik a médiaszabályozást.

- A médiaszolgáltatások ugyan általában szigorúbban szabályozottak, mint a sajtó, a sajtószabadság szabályozásánál rögzítettek itt is érvényesek – a szigorúbb szabályok a legtöbb esetben csak a közügyekről beszámoló médiumokat kötelezik, ennek felvállalása vagy elkerülése pedig általában az adott médiaszolgáltatás szabad döntésén múlik. Azon médiaszolgáltatások, amelyek nem kívánják tájékoztatni közönségüket közéleti kérdésekről, erre nem is kötelesek, kevés kivétellel, például, ha azt bizonyos esetekben a műsorszolgáltatás kötelező elemévé teszi a szabályozás, vagy a hatóság piacra lépést lehetővé tevő engedélye. Így szabadon – legalább is a tájékoztatás feladatát végző szolgáltatásokhoz képest jóval szabadabban – működhetnek kizárólag filmeket, sport- és főzőműsorokat vagy operaközvetítéseket sugárzó televíziócsatornák. A médiaszabályozás szigora tehát ebből a szempontból nem általánosan érvényesül, ahogy a média társadalmi felelőssége sem terjed ki teljes egészében valamennyi médiaszolgáltatásra.
- A függetlenség kívánalma a médiaszabályozásban speciális helyzetekben és – ellentétben a sajtószabadság általános szabályozásával – konkrét követelményekben ölt testet. A médiaszabályozás leginkább vitatott kérdései a nemzeti szabályozó hatóságok és a közszolgálati média felügyeletét ellátó szervek függetlensége körül forognak. A szabályozás azonban e tekintetben sem csodaszer, jobbra csak a függetlenség formális kritériumait rögzítheti, a többi a politikai és a társadalmi kultúrára tartozik. A függetlenség túlzott hangsúlyozása ártalmas is lehet, amennyiben a demokratikus akaratképzés érvényesülését korlátozza, a társadalom aktuális preferenciáitól függetlenedő intézmények létrehozásával.
- A médiaszabályozás és a sajtószabályozás közötti egyik legmarkánsabb különbség a tartalomszabályozás területén érzékelhető, ennek oka az az előbbiekkal kapcsolatban általánosan vallott nézet, amely szerint azok jelentősebb hatást gyakorolnak közönségükre, azaz jelentősebb veszélyek előidézésére is képesek, mint az írott szó vagy az állókép. A médiaszabályozás liberalizációja azonban e tekintetben sem idézne elő kedvezőbb helyzetet a közönség vagy a társadalom számára, ezért a tartalomszabályozás jelentős enyhítése a közeljövőben nem várható. Daithí Mac Síthigh gondolatát azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, aki arra int, hogy „a médiajog olyan felfogása, amely a médium által közvetített üzenet szabályozására összpontosít, mindig csak hiányos és nem kielégítő lehet”.²⁰² A tartalomszabályozásnál – amennyiben a média társadalmi felelősségére gondolunk – nagyobb jelentőséggel bírnak a médiaszolgáltatásokhoz való hozzáférést biztosítani igyekvő szabályok.
- Az Egyesült Államok jogrendszere a médiaszabályozás területén csak jóval enyhébb mértékben avatkozik be a szolgáltatások szabad működésébe, amelyek az Első Alkotmánykiegészítés védelmét élvezik, kevés kivétellel olyan mértékben, mint bármely más beszélő. A sajtószabadság szabályozásánál a II. fejezetben az amerikai és az európai megközelítés hasonlósága mellett érveltünk – dacára a dogmaszerűen bevett, jelentős különbséget feltételező nézeteknek –, de a médiaszabályozás területén a különbség ténylegesen, erőteljes mértékben tapasztalható.

²⁰² Daithí MAC SÍTHIGH: *Medium Law*. Abingdon, Routledge, 2018, 150.

V. Az online platformok szabályozása

1. Bevezetés

A platformszabályozásra vonatkozó fejezet valamelyest kilóg a többi sorából, ugyanis részletesen foglalkozik a platformok általi szólásszabadság-korlátozás problémájával. A hagyományos média esetében ezzel szemben a fő kérdések az ő szabadságuk biztosítása körül forogtak, a szükséges és lehetséges korlátok azonosítása mellett. A platformok a médiához hasonló szerepet töltenek be a nyilvánosságban, és hasonlóképpen – sőt bizonyos szempontból jóval inkább – képesek arra, hogy a közéleti viták lefolytatását lehetővé tegyék, illetve befolyásolják, ezért szabályozásuk európai szemmel elengedhetetlennek tűnik, és a sajtószabadság, illetve a médiaszabályozás alapvetésével, szempontjaival összemérhető.

„Online platformok” alatt e fejezetben azokat a szolgáltatásokat értjük, amelyeknek fő funkciója, hogy lehetőséget biztosítanak mások (felhasználóik) beszédére, illetve ezek figyelemmel kísérésére, amilyenek például a közösségi média, a videómegosztók és a keresőszolgáltatások. A beszélő és a közönség védelme is kiemelt érdek tehát a platformszabályozásban is. A platformok működésében – ellentétben a hagyományos médiával – mindvégig aktív szereplőként vannak jelen a felhasználók. A szabályozás számukra jogokat biztosít, míg a média működése közönségét szükségszerűen jellemzően passzív szerepbe kényszerítette, így a szabályozás a tájékozódáshoz fűződő érdekeik, illetve a közérdek védelmét elsősorban az önszabályozó szervezeteken, a médiahatóságokon és a bíróságokon keresztül igyekszik előmozdítani, közvetlenül érvényesíthető egyéni jogok biztosítása nélkül. A platformokon zajló beszéd és a szólásszabadság gyakorlása tehát „háromoldalúvá” vált, ahol a platformok, az állami szereplők és a felhasználók kölcsönösen jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeznek egymás irányában.¹

A fejezet három alapvető problémával foglalkozik, ezek: 1. a platformok kötelezettségei a jogellenes tartalmakkal szembeni fellépés tekintetében, 2. a platformok által alkotott szabályok felhasználóik beszédének korlátozására és 3. a tartalmak platformok általi prioritizálása, sorrendbe állítása, ami hatást gyakorol az információkhoz való hozzáférésre. A fejezet érdemben csak a szólásszabadságot közvetlenül érintő kérdésekkel foglalkozik, ezért csak kevesebb szó esik benne olyan súlyos kérdésekről, amelyek egyébként a platformszabályozás fő problémái közé tartoznak, mint például a felhasználók adatainak védelme,² a platformok piacain megjelenő erőteljes tulajdoni koncentráció

¹ Jack BALKIN: Free Speech Is a Triangle. 118(7) *Columbia Law Review* (2018) 2011–2056.

² Lásd például Jack BALKIN: The First Amendment in the Second Gilded Age. 66(5) *Buffalo Law Review* (2018) 979–1012., 991–996.; Sabine TREPTE – Philipp MASUR (szerk.): *The Routledge Handbook of Privacy and Social Media*. Abingdon, Routledge, 2023.

lehetséges kezelése,³ illetve a platformok tevékenysége által – a szólásszabadságon sérelmén túl – okozott egyéb (például pszichés) károk problémája.⁴

E fejezetben – eltérően az eddigiektől – szó esik a jövőbeni szabályozási lehetőségekről is. Ennek oka, hogy a sajtószabadság, illetve a sajtó és a média szabályozásával ellentétben úgy tűnhet, hogy a platformok szabályozásának kérdése – a friss EU-s szabályozás dacára – még nem teljesen kiforrott. Amíg a korábbi fejezetek egyik következtetése az volt, hogy a létező uniós és nemzeti szabályozások összességében megnyugtató – illetve, a lehető legkevésbé nyugtalanító – válaszokat adnak a felmerülő kérdésekre, addig a platformok esetében akad még megoldatlan probléma. A következőkben tehát a platformok által a nyilvánosságban előidézett változásokat tekintjük át röviden, majd a jelenlegi platformszabályozás bemutatása és értékelése következik, amit a további, alkalmazható eszközök és bevezetésük lehetséges következményeinek azonosítása követ.

2. Szólásszabadság az interneten

Az internet alapjaiban alakította át a nyilvános szférát és a kommunikációt, és megszüntette azt a korábbi helyzetet is, amelyben csak bizonyos kiválasztottak, egy meglehetősen szűk kör, a közéleti személyiségek, a hírességek és mindenekelőtt a professzionális újságírók hallathatták a hangjukat a nyilvánosságban. Bizonyos értelemben demokratikus helyzet alakult ki, hiszen ma az interneten bárki lehet beszélő, és potenciálisan sok emberhez szólhat. Azonban a korábban példátlan lehetőség a nyilvános beszédre – nem meglepő módon – új veszélyeket és kockázatokat is magával hozott: a sok beszéd sok kárt is tud okozni. Az interneten – a közügyekre vonatkozó értékes megszólalások mellett – a gyűlölködés, a rágalmozás és a zaklatás is jelen van, jóval nagyobb mértékben, mint ahogyan az korábban lehetséges volt. A hagyományos média korábbi szűrőszerepe az online kommunikációban nem érvényesül: bárki, válogatás nélkül bármit mondhat, az ebből származó veszélyek elhárítása pedig jobbra az internet különböző fórumait működtető vállalatok feladata lett.

Ugyan továbbra is igaz, hogy amit tilos kimondani az interneten kívül, az az online környezetben is jogsértés,⁵ de a jogérvényesítés, a jogellenes megszólalások megbüntetése számos okból elnehezült. Az interneten a jogsértőknek is könnyű elbújniuk, és eleve

³ Lásd például Theresa J. SEIPP et al.: Dealing with Opinion Power in the Platform World: Why We Really Have to Rethink Media Concentration Law. 11(8) *Digital Journalism* (2023) 1542–1567.; Francis FUKUYAMA – Ashish GOEL – Barak RICHMAN: How to Save Democracy from Technology: Ending Big Tech's Information Monopoly. *Foreign Affairs*, 2020. november 24., <https://www.foreignaffairs.com/articles/usa/2020-11-24/fukuyama-how-save-democracy-technology>.

⁴ Lásd például Pavica SHELDON – Philipp RAUSCHNABEL – James M. HONEYCUTT: *The Dark Side of Social Media: Psychological, Managerial, and Societal Perspectives*. Cambridge, Academic Press, 2019; Nicholas CARR: *Hogyan változtatja meg agyunkat az internet? A sekélyesek kora*. Budapest, HVG, [2010] 2014; Jonathan HAIDT: *The Anxious Generation: How the Great Rewiring of Childhood Is Causing an Epidemic of Mental Illness*. New York, Penguin Press, 2024.

⁵ Imara McMILLAN: Enforcement Through the Network: The Network Enforcement Act and Article 10 of the European Convention on Human Rights. 20(1) *Chicago Journal of International Law* (2019) 252–290.; Thomas WISCHMEYER: What is Illegal Offline Is also Illegal Online: The German Network Enforcement

tisztázandó, hogy mely államnak van joghatósága a fellépéshez, a megszólalások tömeges mennyisége pedig nehézkessé teszi a jogsértő tartalmak azonosítását. Ezen túlmenően az EU és az egyes államok új, kifejezetten az online kommunikációra vonatkozó beszédtilalmakat is meghatároztak, amelyek érvényesítése szintén problémákba ütközhet.

Az internetes kommunikáció jóval tömegesebb, gyorsabb, mint a hagyományos médiában közzétett beszéd. Ezenkívül magától értetődően lép át országhatárokon, és fejt ki – adott esetben káros – hatását bárhol, ahol a megszólalás nyelvén értenek, vagy amely ország nyelvére a platformok a tartalmakat automatikusan lefordítják. Azok az eszközök, amelyeken keresztül kommunikálunk (okostelefon, táblagép, számítógép), egész életünket behálózzák, a nap minden szakában velünk vannak, egészen máshogy strukturálják a társadalmi életet, mint a helyhez kötött televízió vagy rádió, illetve a helyhez ugyan nem kötött, de legfeljebb naponta egyszer megjelenő sajtó.⁶

A felhasználó szempontjából az internetes kommunikáció ingyenesnek tűnhet. Legfeljebb az internethez való hozzáférést kell megfizetnie, de a beszéd lehetőségéért már nem kér ellentételezést egy közösségimédia-platform vagy egy videómegosztó portál. De ez az ingyenesség két okból is csak látszólagos. Egyfelől, a felhasználók saját személyes adataikkal fizetnek a platformoknak (és a figyelmük, idejük maga az áru, amelyet a platformok a hirdetőiknek értékesítenek⁷). Másfelől, aki hatékonyan kíván beszélni, tehát sok emberhez akar eljutni, és azt szeretné, hogy a beszédének hatása is legyen, annak ezért jellemzően továbbra is sokat kell fizetnie. Ezen túlmenően, ugyan a korábbi közvetítők (a hagyományos média) szűrő szerepe az interneten nem érvényesül, az internet infrastruktúrája jóval költségesebb, mint a hagyományos médiáé: az e piacra belépni kívánó új szereplőknek szinte lehetetlen felvennie a versenyt az interneten is jelenlévő médiavállalatokkal és még inkább az óriásira nőtt online cégekkel szemben. Az online platformok piaca ennek megfelelően koncentráltabb, mint a korábban emiatt sokszor kárhozottat hagyományos média piacai.⁸

2.1. Az „olcsó beszéd”

Eugene Volokh egy 1995-ben megjelent tanulmányában az internetes nyilvánosság átalakulásának irányaira vonatkozó jóslatokat tett.⁹ Az általa „olcsó beszédnek” hívott jelenséget üdvözlendő fejleménynek tekintette, amely ahhoz járul hozzá, hogy a korábbi technológiai szűkösséget meghaladva bárki olcsón vagy akár ingyenesen véleményt formálhasson a közélet kérdéseiről a hagyományos médián kívül. Azt a reményét fejezte ki,

Act 2017. In Petkova BILYANA – Ojanen TUOMAS (szerk.): *Fundamental Rights Protection Online: The Future Regulation of Intermediaries*. Cheltenham, Edward Elgar, 2020, 28–56.

⁶ Robert C. POST: The Internet, Democracy and Misinformation. In Ronald KROTOSZYNSKI – András KOLTAY – Charlotte GARDEN (szerk.): *Disinformation, Misinformation and Democracy: Legal Approaches in a Comparative Context*. New York, Cambridge University Press, 2024 (megjelenés alatt).

⁷ Tim WU: *The Attention Merchants: The Epic Scramble to Get Inside Our Heads*. New York, Alfred A. Knopf, 2016.

⁸ Matthew S. HINDMAN: *The Internet Trap: How the Digital Economy Builds Monopolies and Undermines Democracy*. Princeton, Princeton University Press, 2018. (Magyarul: *Az internet csapdája. Hogyan épít monopóliumokat és ássa alá a demokráciát a digitális gazdaság?* Budapest, ORAC, 2023).

⁹ Eugene VOLOKH: Cheap Speech and What It Will Do. 104 *The Yale Law Journal* (1995) 1805–1850.

hogy az „olcsó beszéd” nagyobb sokszínűséget hoz majd, a médiatartalmak pedig személyre szabottak lesznek, így a felhasználó elé csak az őt ténylegesen érdeklő tartalom kerül majd. A korábbi közvetítők háttérbe szorulásával a kontroll a közönség tagjaié lesz, így az e közvetítők által meghatározott beszédkorlátozások is kevésbé lesznek alkalmazhatók – hozzájárulva ezáltal a szólásszabadság erőteljesebb érvényesüléséhez.¹⁰ Volokh mellett Jack Balkin is azt emelte ki, hogy az internetes nyilvánosság mindenki számára lehetőséget ad majd a nyilvánosságban és a politikai döntéshozatalban való részvételre, így a társadalmi kultúra alakítására, amely ezáltal demokratizálódik.¹¹

Volokh 2021-ben már az olcsó beszéd árnyoldalait is felmérte, amely több tekintetben a szólásszabadság szigorúbb korlátozását eredményezte az interneten.¹² Az „olcsó beszéd” ma nem érzékelhető minden tekintetben pozitív jelenségként. A tömeges online véleményközlés lehetősége és a közösségimédia-platformok felvirágzása kikezdte a hagyományos újságírás üzleti modelljét és szakmai követelményeinek érvényesülését. A tényfeltáró újságírás – a reklámbevételek zuhanásával, így a sajtó anyagi megrendülésével – visszaszorult, helyébe pedig a gyors impulzusokra építő, szenzációhajhász tartalomelőállítás lépett. A közönség szokásai átalakultak, és a terjedelmes, alapos cikkeknek (ha megszületnek) nem akad (elég) sok olvasója. Ez a jelenség kedvez a dezinformáció, az álhírek terjedésének, a lokális hírszolgáltatás visszaszorulása pedig a helyi szintű korrupció növekedésének, a politikai közbeszéd romlásának, a választási kampányok vásári komédiává züllésének és a szélsőségek erősödésének.¹³ Mindezek mellett az online felhasználók is számos olyan megszólalást tesznek közzé, amely egyáltalán nem mozdítja elő a közügyek értelmes vitáját.

Az interneten – és elsősorban a közösségi médiában – számos olyan vélemény is megjelenik, amely a nyilvánosság korábbi állapotában nem láthatott napvilágot, sok esetben fésületlen, durva vagy bántó. A bíróságok hajlamosak e véleményekre is a közügyek – jellemzően a hagyományos médiában megjelenő – vitáira tekintettel kiforrott jogi megközelítéseket alkalmazni. Ian Cram álláspontja szerint ez helytelen: a „nép” (*demos*) véleménynyilvánítását más mércék szerint kellene megítélni, mint a közéleti szereplők vagy az újságírók beszédét.¹⁴ Ezzel összhangban Jacob Rowbottom erősebb védelmet biztosítana a felhasználók által közzétett „alacsony szintű” beszédnek. A professzionális kommunikátorok (akik beszéde „magas szintű”) népes közönséggel rendelkeznek, és tisztában vannak a szólásszabadság határaival. Az „alacsony szintű” beszéd – például az in-

¹⁰ Uo. 1849.

¹¹ JACK BALKIN: Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society. 79(1) *NYU Law Review* (2004) 1–55.; JACK BALKIN: Cultural Democracy and the First Amendment. 110(5) *Northwestern University Law Review* (2016) 1053–1095.

¹² Eugene VOLOKH: What Cheap Speech Has Done: (Greater) Equality and Its Discontents. 54(5) *UC Davies Law Review* (2021) 2303–2340.

¹³ Richard L. HASEN: *Cheap Speech and What It Has Done (to American Democracy)*. School of Law, University of California, Irvine, Legal Studies Research Paper Series No. 2017-38. 202–216. [másik megjelenési helye: 16 *First Amendment Law Review* (2018) 200–231.]; Richard L. HASEN: *Cheap Speech: How Disinformation Poisons Our Politics – and How to Cure It*. New Haven, Yale University Press, 2022.

¹⁴ Ian CRAM: Keeping the Demos out of Liberal Democracy? Participatory Politics, “Fake News” and the Online Speaker. 11(2) *Journal of Media Law* (2019) 113–141.; Ian CRAM: *Liberal Democracy, Law and the Citizen Speaker: Regulating Online Speech*. Oxford, Hart, 2022, 30–37.

terneten és a közösségi médiában zajló informális beszélgetések – nem kellene, hogy költséges jogi eljárásokat generáljon, és súlyos szankciókat vonjon maga után, akkor sem, ha közüggel kapcsolatos.¹⁵ Az ilyen megszólasások hatása jóval csekélyebb, a beszélők pedig védtelenebbek a jogi eljárásokkal szemben. A professzionális beszélőkkel (újságírókkal, közéleti személyiségekkel) való azonos kezelésük a nyilvánosság demokratizálódása ellenében hat.

2.2. Az online szűrőbuborék

A felhasználók az interneten maguk választhatják ki, hogy mely tartalmakat olvassák, nézik, követik. A szűrőbuborék- vagy visszhangkamra-elmélet szerint ez arra ösztönzi a felhasználót, hogy a véleményével egybevágó, azt megerősítő fórumokat preferálja, ahol pozitív visszajelzést kap, és elkerüli a nézeteivel vitába szállókat.¹⁶ A közösségi média, a videómegosztók és a keresőmotorok felerősítik e jelenséget. A közösségi média minden felhasználójának személyre szabva szállítják a híreket és az információkat, amelyek a hozzá hasonlóan gondolkodó ismerőseitől, illetve az általa preferált médiumoktól származnak. Ez a minden egyes olvasó számára célzottan összeállított „újság” a Nicholas Negroponte által az 1990-es években megjósolt *Daily Me* (Napi Én).¹⁷ Ezen „újság” tartalmainak kiválasztása az egyes felhasználókról gyűjtött adatok értékelése alapján történik: minél több időt tölt valaki egy adott platformon (vagy minél inkább képes az adott platform rögzíteni az illető egyéb online aktivitását), annál pontosabban lehet számára az érdeklődési körébe tartozó tartalmakat és célzott hirdetéseket kínálni. Cass Sunstein szerint így a liberálisból még liberálisabb, a konzervatívból még konzervatívabb lesz, miközben egymás véleményével nem találkoznak, azzal nem vitatkoznak.¹⁸ A hagyományos média ehhez képest maga állítja össze a tartalmait, abba az olvasónak-nézőnek nincs beleszólása, így – ha a média felelősen jár el – mindenki óhatatlanul többféle nézőponttal találkozik, aminek haszna az árnyaltabb látásmód és a kritikai gondolkodás erősítése.¹⁹

Az internetes kommunikáció elmélyíti a különböző nézeteket vallók közötti szakadékokat, amely gyengíti a társadalmi kohéziót, illetve a szélsőségek erősödése (a polarizáció) irányában hat.²⁰ A közösségi média a társadalom kötőszövetét sorvasztja, elnehezítve az eltérő véleménnyel bíró emberek közötti párbeszédet, zárt, online „enkklávékat” létrehozva, felerősítve a szélsőséges vélemények hatását.²¹ Noha az internet éppen a médiába korábban be nem jutók közötti párbeszéd és ezáltal a demokratikus döntéshozatal erősítését ígerte,

¹⁵ Jacob ROWBOTTOM: To Rant, Vent and Converse: Protecting Low Level Digital Speech. 71(2) *The Cambridge Law Journal* (2012) 355–383., 370-376.; Jacob ROWBOTTOM: In the Shadow of the Big Media: Freedom of Expression, Participation and the Production of Knowledge Online. (3) *Public Law* (2014) 491–511., 504.

¹⁶ Eli PARISER: *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*. London, Penguin Books, 2011.

¹⁷ Nicholas NEGROPONTE: *Being Digital*. New York, Knopf Doubleday, 1995.

¹⁸ Cass R. SUNSTEIN: *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton, Princeton University Press, 2017, 1. fejezet.

¹⁹ Uo. 140–148.

²⁰ Uo. 3. fejezet.

²¹ Nathan HELLER: The Failure of Facebook Democracy. *The New Yorker*, 2016. november 18., <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/the-failure-of-facebook-democracy>.

ma, a végtelen mennyiségű és könnyen elérhető információ világában, a társadalmi csoportok által használt közös „információs szféra” vagy „digitális agora” hiánya veszélyezteti a demokráciát, és azok helyett ideológiailag szegregált és egymással konfliktusban lévő véleményközösségek alakulnak ki.²² Egyes kutatók cáfolni próbálják Sunstein elméletét, és inkább a „mindenevő” felhasználókat tekintik általánosnak az interneten, illetve a korábbi médiavilág kritikusabb ábrázolására hívnak fel.²³ Szerintük az interneten számos hírforrás érhető el, és egyetlen platform sem képes enklávéba zárni a felhasználóit, ráadásul azok általában többféle, egymástól független forrásból tájékozódnak.²⁴

2.3. A tömeges dezinformáció

Az internet és különösen a közösségi média széles körben lehetőséget biztosít a valótlan információk terjedésének.²⁵ A tények szabad meghatározásának szándéka nem új keletű, ahogyan a valótlan tények médiabeli megjelenése sem az.²⁶ A közösségi média korában ezek mennyisége és terjedési sebessége jelent csak újdonságot, de ezek miatt a hamis hírekkel szembeni hatékony jogi fellépés szinte lehetetlen. A szándékos dezinformáció lehetőségének biztosítása nem a platformok diszfunkcionális működésére vezethető vissza, amely megfelelő beavatkozással kezelhető, hanem a platformok lényegéből fakadó, szinte elkerülhetetlen következmény.²⁷

A felhasználókról tömegesen gyűjtött adatok, információk nyomán lehetővé vált az alapos profilozás, ennek felhasználásával pedig az egyén elé tárt tartalmak algoritmus általi meghatározása és a célzott hirdetések elhelyezése. A platformok azt próbálják elérni, hogy – a begyűjtött adatok segítségével – a felhasználóik pszichés készletét érezzék a szolgáltatáshoz való minél gyakoribb visszatérésre. A platformok architektúrája és a rajtuk zajló kommunikáció jellege pedig a szenzációhajhász, gyors, rövid ideig érdekes tartalmak terjedését támogatja. A korábban a Facebooknál dolgozó Frances Haugen 2021-es kiszivárogtatásából tudjuk, hogy a felhasználók több időt töltenek a platformon, és interakcióik is intenzívebbek, ha sok hamis hírrel találkoznak, ez pedig növeli a platformok bevé-

²² Vyacheslav POLONSKI: The Biggest Threat to Democracy? Your Social Media Feed. *World Economic Forum*, 2016. augusztus 4., <https://www.weforum.org/agenda/2016/08/the-biggest-threat-to-democracy-your-social-media-feed>; PAPP János Tamás: A szűrőbuborék kipukkasztása. Gondolatok az online szűrőbuborékok és visszhangkamrák koncepciójának újraértelmezéséhez. In TÖRÖK Bernát – ZÖDI Zsolt (szerk.): *Digitalizáló társadalom*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2023, 141–160.

²³ WU i. m. (7. lj.) 214–215.; Pablo BARBERÁ: Social Media, Echo Chambers, and Political Polarization. In Nathaniel PERSILY – Joshua A. TUCKER (szerk.): *Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform*. Cambridge, Cambridge University Press, 2020, 34–55.; Frederik J. ZUIDERVEEN BORGESIUUS et al.: Should We Worry about Filter Bubbles? 5(1) *Internet Policy Review* (2016) 1–16.; Judith MOELLER – Natali HELBERGER: *Beyond the Filter Bubble: Concepts, Myths, Evidence and Issues for Future Debates*. Report drafted for the Dutch Media Regulator (2018), https://pure.uva.nl/ws/files/29285427/beyond_the_filter_bubble_concepts_myths_evidence_and_issues_for_future_debates_1_.pdf.

²⁴ William H. DUTTON et al.: *Social Shaping of the Politics of Internet Search and Networking: Moving Beyond Filter Bubbles, Echo Chambers, and Fake News*. Quello Center Working Paper No. 2944191.

²⁵ Lili LEVI: Real “Fake News” and Fake “Fake News”. 16 *First Amendment Law Review* (2018) 232–327.

²⁶ Paul BERNAL: Fakebook: Why Facebook Makes the Fake News Problem Inevitable. 69(4) *Northern Ireland Legal Quarterly* (2018) 513–530., 516–519.

²⁷ Uo. 522–527.; Paul BERNAL: *The Internet, Warts and All: Free Speech, Privacy and Truth*. Cambridge, Cambridge University Press, 2018.

JOHN GAST: *Amerikai fejlődés* (1872)

Az internetet kezdetben gyakran hasonlították a filmekből, regényekből ismert amerikai vadnyugathoz. Az internet alapító mítosza szerint a kibertér úttörői hasonlóak a nyugatra induló telepesekhez: egy új világot népesítenek be, amelyben a már ismert világ szabályai csak töredékesen vannak jelen, ahol mindenki szabad és egyenlő, a gazdasági lehetőségek szinte végtelenek, a központi kormányzat visszaszorulása miatt pedig megnő az egyén szerepe és felelőssége. A festmény közepén látható nő Columbia, az Egyesült Államok megszemélyesítője, aki a haladást jelképezi, és vezeti a telepeseket. Columbia egyik kezével táviródrótot fektet, a másikban pedig tankönyvet visz. Ahogy nyugat felé halad, az őslakosok és egy bölénycsorda menekülnek előle és az őt követő telepesek elől. Az elmúlt évtizedekben, ahogyan annak idején az amerikai határvidékre is, az internethez is elért a jogi szabályozás és az állami hatóságok, valamint a kormányzatok ereje.

teleit, tehát azoknak nem áll érdekében az erőteljes fellépés.²⁸ Az online szűrőbuborékok és a tömeges dezinformáció jelenségei, illetve hatásai össze is függenek egymással: az egyes véleménycsoportok védtelenebbek a hamis hírekkel szemben, a közéleti kérdések jellemzően érzelmi alapú megközelítése pedig a valótlanítás cáfolatával szemben is immunissá teszi őket.²⁹

2.4. A hagyományos médiára gyakorolt hatás

Az internetes kommunikáció alapvetően befolyásolja a professzionális újságírás és a hagyományos média helyzetét is: az internetes hírszolgáltatások, közösségimédia-platformok nagymértékben átalakították a korábbi olvasói-felhasználói szokásokat, tömegeket fordítottak el a professzionális médiatermékektől, aláásva így azok gazdasági alapját,³⁰ emellett a híraggregátor és a közösségi oldalak valódi teljesítmény (tartalomelőállítás) nélkül húznak hasznót az újságírók által készített tartalmakból, tovább gyengítve a korábbi üzleti modelleket.³¹ A felhasználói szokások változása nem feltétlenül bővíti a közéleti vitákban megszólalók számát, és túlnyomórészt az interneten is az offline világban meghatározó médiumok online változatai a legerősebbek, legnépszerűbbek. Ezek – alkalmazkodva az online nyilvánosság követelményeihez, ami nem kedvez az alapos, tényfeltáró újságírásnak – sikerrel mentették át gazdasági erejüket az online piacokra is.³² A kevésbé szerencsés vagy tőkeerős médiumok viszont a létükért küzdenek, számos közülük pedig meg is szűnt.³³

A piaci átrendeződés legnagyobb vesztese a komoly újságírás első számú otthona, a sajtó.³⁴ Egyes szerzők egyenesen azt prognosztizálják, hogy az internet hatására eltűnik a korábban ismert professzionális média és újságírás.³⁵ A megmaradó sajtó pedig kényszerűen alkalmazkodik a platformok által uralt nyilvánosság jellegzetességeihez. Alább ad a pontosságból, az információk ellenőrzéséből, és kivesznek az alapos (és költséges) elemző

²⁸ Facebook Files. A Wall Street Journal Investigation. *The Wall Street Journal* (2021), <https://www.wsj.com/articles/the-facebook-files-11631713039>. A kiszivárogtatásról bővebben lásd Billy PERRIGO: Inside Frances Haugen's Decision to Take on Facebook. *Time*, 2021. november 22., <https://time.com/6121931/frances-haugen-facebook-whistleblower-profile>; Frances HAUGEN: *The Power of One: How I Found the Strength to Tell the Truth and Why I Blew the Whistle on Facebook*. Boston, Little, Brown and Company, 2023.

²⁹ Philip M. NAPOLI: *Social Media and the Public Interest: Media Regulation in the Disinformation Age*. New York, Columbia University Press, 2019, 60–86.

³⁰ Robin FOSTER: *News Plurality in a Digital World*. Oxford, Reuters Institute, 2012, 16–24.

³¹ Ben ROSSI: The Reinvention of Publishing: Media Firms Diversify to Survive. *The Guardian*, 2017. január 30., <https://www.theguardian.com/media-network/2017/jan/30/reinvention-publishing-media-firms-diversify-survive>.

³² James CURRAN: The Internet of Dreams: Reinterpreting the Internet. In James CURRAN – Natalie FENTON – Des FREEDMAN (szerk.): *Misunderstanding the Internet*. Abingdon, Routledge, 2. kiad. 2016, 1–47., 23.

³³ Over 360 Newspapers have Closed since just Before the Start of the Pandemic. *The New York Times*, 2022. június 29., <https://www.nytimes.com/2022/06/29/business/media/local-newspapers-pandemic.html>.

³⁴ Victor PICKARD: *Democracy Without Journalism? Confronting the Misinformation Society*. New York, Oxford University Press, 2019.

³⁵ Robert W. MCCHESENEY – John NICHOLS: *The Death and Life of American Journalism: The Media Revolution that Will Begin the World Again*. New York, Nation Books, 2009; Robert W. MCCHESENEY – Victor PICKARD (szerk.): *Will the Last Reporter Please Turn out the Lights: The Collapse of Journalism and What can Be Done to Fix It*. New York, The New Press, 2011.

és tényfeltáró cikkek.³⁶ Az online újságok, ha tudják, maguk is alkalmazzák az automatizált rendszereket a szerkesztői döntéshozatalhoz,³⁷ illetve az olvasóik megfigyelését lehetővé tevő technológiát, hogy személyre szabott tartalomkínálatot tárjanak eléjük.³⁸

Az online platformok piaca mindeközben erősen koncentrált, a nyilvánosság e szegmensét alig néhány óriásvállalat (Meta, Google és társaik) uralják. Negroponténak igaza lett abban, hogy a mai kor internethasználója a *Napi Én* című újságot olvassa, de abban nem, hogy az internet alkalmas lesz a korábbi véleménymonopóliumok megtörésére, arra, hogy a korábbi – gazdasági természetű – akadályok lebontását követően az új belépők könnyen érvényesülhessenek az átalakult médiapiacra, és az internet fórumait sokféle és sokszínű vállalkozás működtethesse.³⁹

3. Az online platformok és a nyilvános szférában betöltött szerepük

Az online platformok mára kétségtelenül az online kommunikáció legfontosabb felületeivé váltak. A múlt század kilencvenes éveiben az internetes kommunikáció korai kutatói ezt váratlan fejleményként értékelték volna: miközben bárki a korábbi kapuőrök befolyásától mentesen beszélhet az interneten, az új nyilvánosság kapuőrei a korábbiakhoz képest jóval több beszédet kontrollálnak, és egészen más szempontok alapján. Ez lehetőséget ad arra, hogy összehasonlítsuk az online platformok és a hagyományos média szabályozását, és egymáshoz képest értékeljük azokat.

3.1. Az online platformok fogalma és tevékenysége

Bár az interneten megszűnt a hagyományos média monopóliuma arra, hogy eldöntse, mi jelenik meg a tömegek számára elérhető nyilvános fórumokon, kapuőrök nélkül az online véleménynyilvánítás sem lehetséges. Mindenki kapuőr, akinek a tevékenysége szükséges más véleményének közzétételéhez, mint például az internet-, a blog-, a közösségimédia- és a keresőmotor-szolgáltató, az alkalmazások árusítója, a vásárlói véleményeket közlétező webáruház, a hírgyűjtő oldal vagy egy honlap tartalomszolgáltatója, amely dönt a tartalomhoz fűzött kommentekről. A szólásszabadság szempontjából a legfontosabb online kapuőrök, a közösségi média, a videómegosztó portálok és a keresőmotorok rutinszerűen hoznak „szerkesztői” döntéseket, amelyekkel egyes tartalmakat elérhetetlenné tesznek, törölnek vagy eltávolítanak, amivel közvetlen hatást gyakorolnak az információáramlásra.

A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet nem kapuőrnek, hanem közvetítő szolgáltatásnak, azon belül is tárhelyszolgáltatásnak nevezi a közösségi médiát és a videómegosztókat. A tárhelyszolgáltatás „olyan szolgáltatás, amely a szolgáltatás igénybe vevője által küldött és a szolgáltatás igénybe vevőjének kérésére tárolt információ tárolásából

³⁶ Lili LEVI: Social Media and the Press. 90 *North Carolina Law Review* (2012) 1531–1596.

³⁷ Max Z. VAN DRUNEN – Denise FECHNER: Safeguarding Editorial Independence in an Automated Media System: The Relationship Between Law and Journalistic Perspectives. 11(9) *Digital Journalism* (2023) 1723–1750.

³⁸ Erin C. CARROL: News as Surveillance. 59(3) *Washburn Law Journal* (2020) 431–444.

³⁹ HINDMAN i. m. (8. lj.) 61.

áll” [3. cikk g) pont iii) alpont]. Ebből még nem következik az információ nyilvánosságra hozatala – a fogalom meghatározás csak a felhasználó által feltöltött információ tárolására utal. A tárhelyszolgáltatáson belüli kategória az „online platform”, az „olyan tárhelyszolgáltatás, amely a szolgáltatás igénybe vevőjének kérésére információkat tárol és nyilvánosan terjeszt, kivéve, ha ez a tevékenység egy másik szolgáltatás kisebb vagy kizárólag kiegészítő eleme, vagy a fő szolgáltatás kisebb funkcionalitása, amely objektív és technikai okokból nem használható az említett másik szolgáltatás nélkül, és az ilyen elem vagy funkcionalitás másik szolgáltatásba való integrációja nem a rendelet alkalmazhatóságának elkerülésére szolgál” [3. cikk i) pont].

A közösségi média az „online platformok” egy alkategóriája, amely az interneten közzétenni kívánt vélemények legfontosabb kapuőre. A közösségimédia-platformok maguk is sokfélék, teljesen egységes megközelítésük emiatt nem lehetséges; elnevezésük ellenére tevékenységük alapvetően eltér a hagyományos médiától. Az online platformok másik típusa a videómegosztó platform, amelyre a felhasználók megtekinthető vagy meghallgatható, jellemzően audiovizuális tartalmakat tölthetnek fel. Ehhez képest az online keresőprogram:

[O]lyan közvetítő szolgáltatás, amelynek segítségével a felhasználók kéréseket vihetnek be azzal a céllal, hogy elvileg az összes weboldalon vagy egy adott nyelvhez tartozó összes weboldalon kulcsszó, hangalapú kérés, kifejezés vagy egyéb formában megadott lekérdezés alapján bármilyen témában kereséseket végezzenek, és amely bármilyen formátumban olyan eredményeket ad meg, amelyekben megtalálhatók a keresett tartalommal kapcsolatos információk. [3. cikk j) pont]

A keresőmotor nem tárhelyszolgáltatás, így a DSA fogalmi rendszerében nem online platform, mert nem a felhasználók kérésére tárolja és terjeszti az információkat, de ugyanolyan jelentős szerepet tölt be a nyilvánosságban, mint a közösségi média és a videómegosztó: keresőszolgáltatás nélkül az internetes tartalmak jelentős részéhez nem férhetnénk hozzá, így ez is az online nyilvánosság kiemelten fontos kapuőre. Az internetes keresőmotorok jellemzően három fő tevékenységet látnak el: 1. összegyűjtik a világhálón elérhető információkat egy automatizált böngészőprogram segítségével, amely a linkeket követve mozog az egyes weboldalak között, 2. elemzik az így összegyűjtött oldalakat, metaadatokat társítva hozzájuk, és indexet építve, aminek segítségével később megtalálhatók a megfelelő oldalak, 3. a felhasználó által – egy keresési szó vagy kifejezés begépelésével – kezdeményezett keresésre az index segítségével kiválogatják a keresési kritériumoknak megfelelő oldalakat, a metaadatok alapján sorrendbe állítják és a felhasználó elé tárják azokat.⁴⁰

A platformokról rendelkező új brit törvény⁴¹ számos interaktív internetes szolgáltatást von a hatálya alá. A törvény célja a felhasználók által feltöltött tartalmak és azok kezelésének szabályozása, elsősorban a közösségi média, a videómegosztó portálok és a keresőmotorok tekintetében. Alapfogalma a „felhasználótól felhasználónak szolgáltatás”, amelynek segítségével „a szolgáltatás valamely felhasználója által közvetlenül a szol-

⁴⁰ Oren BRACHA: The Folklore of Informationalism: The Case of Search Engine Speech. 82(4) *Fordham Law Review* (2014) 1629–1687., 1636.

⁴¹ Online Safety Act 2023.

gáltatásban létrehozott, vagy általa a szolgáltatásba feltöltött vagy ott megosztott tartalom elérhetővé válik a szolgáltatás többi felhasználója számára” (3. szakasz 1. bekezdés).

Uta Kohl arra hívja fel a figyelmet, hogy az internetes kapuőrökkel kapcsolatos legfontosabb elvi kérdések a kommunikáció folyamatában betöltött szerepük aktív vagy passzív jellege, a „szerkesztői” tevékenységük mibenléte és hasonlósága a hagyományos média általi szerkesztéshez.⁴² A jelen fejezetben tárgyalt kapuőrök szerepe nem passzív; a demokratikus nyilvánosság kulcsfontosságú szereplőivé váltak, tevékeny részesei a kommunikáció folyamatának, döntéseket hoznak arról, hogy mi kerül a felhasználóik elé, és mi az, amit azok nem vagy csak jelentős nehézségek árán érhetnek el.

Balkin a média három fő funkcióját azonosítja, amelyek az e fejezetben vizsgált szolgáltatásokra is érvényesek: a politikai élet és általában a kultúra demokratizálása, valamint a tudás növelése és terjesztése.⁴³ Az online platformok nyilvánosságban betöltött szerepe természetesen ezen túlmenően is sokrétű: összekötnek ismerősöket és ismeretleneket, lehetővé teszik számukra a kisebb vagy nagyobb kört elérő nyilvános megszólalást a politikától és a kultúrától független kérdésekben is, és a hagyományos média számára is lehetőséget biztosítanak a közönséghez való eljutáshoz. Ma már – a hagyományos médiával karöltve – a közélet napirendjének meghatározásában⁴⁴ és a demokratikus eljárásokban is kiemelt szerepük van, mint a választási kampányok fontos fórumai.⁴⁵ Képesek a felhasználói figyelem irányítására, a hírek közzétételének és a közösségi cselekvésnek a lehetővé tételére, arra, hogy hangot adjanak embereknek, befolyásolják a demokratikus döntéshozatalt (a választáson leadott szavazatokat), továbbá támogassák a hatalom elszámoltathatóságát. Nem egészen légből kapott a média utáni következő, ötödik rendként tekinteni rájuk.⁴⁶ Azonban nem mindegy, hogy magukra a nagy platformokra (a DSA fogalomhasználatában: „óriásplatformokra”) tekintünk ötödik rendként, vagy az azokon egymással összeszerveződő, a demokratikus társadalmi életben a korábbinál közvetlenebb szerepet játszó felhasználókra. A nagy platformok ugyanis önmagukban is elég erősek ahhoz, hogy a társadalmi életet befolyásolják, vonzerejük mégsem ebben, hanem abban áll, hogy felhasználóik ez irányú képességeit erősítik fel.

Az online platformok azonban mindenekelőtt pénztermelő vállalkozások. A sok kisebb platform küzdelmet folytat a piacon való megmaradásért, míg az igazán nagyok hatalmasabbak és erősebbek, mint bármely korábbi médiavállalkozás. A legnagyobb érté-

⁴² Uta KOHL: Intermediaries within Online Regulation. In Diane ROWLAND – Uta KOHL – Andrew CHARLESWORTH (szerk.): *Information Technology Law*. Abingdon, Routledge, 2016, 72–125., 85–87.

⁴³ Jack BALKIN: To Reform Social Media, Reform Informational Capitalism. In Lee BOLLINGER – Geoffrey R. STONE (szerk.): *Social Media, Freedom of Speech and the Future of Our Democracy*. New York, Oxford University Press, 2022, 233–254.

⁴⁴ Justin SCHLOSBERG: Digital Agenda Setting: Reexamining the Role of Platform Monopolies. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Digital Dominance: The Power of Google, Amazon, Facebook, and Apple*. Oxford, Oxford University Press, 2018, 202–218.

⁴⁵ Damian TAMBINI: Social Media Power and Election Legitimacy. In MOORE–TAMBINI i. m. (44. lj.) 265–293.

⁴⁶ Martin MOORE: *Tech Giants and Civic Power*. London, CMCP, The Policy Institute at King’s College London, 2016, <https://core.ac.uk/download/pdf/51344227.pdf>; William H. DUTTON: *The Fifth Estate: The Power Shift of the Digital Age*. New York, Oxford University Press, 2023; a médiáról mint „negyedik rendről” lásd II. fejezet 2.2. alpont.

kük a felhasználóikról folyamatosan gyűjtött adatok: azok segítségével tudnak személyre szabott szolgáltatást nyújtani, nekik és hirdetőiknek is, akik így célzott üzeneteket juttathatnak el minden egyes felhasználóhoz. Üzleti modelljük a felhasználók folyamatos megfigyelésére épül.⁴⁷

3.2. A platformok beszéde

Az online platformok, tekintettel az általuk továbbított adatok felfoghatatlan mennyiségére, az emberi erőforrások mellett és elsősorban algoritmusok segítségével kezelik az összegyűjtött információhalmazt. Az algoritmus matematikából eredő fogalmán olyan, különféle lépésekből álló módszert, utasítást, útmutatást kell értenünk, amely valamilyen felmerült probléma megoldására alkalmas.⁴⁸ A számítógépes programok általában tartalmaznak algoritmusokat, ezekkel utasítják a gépet az adott feladat végrehajtására. A kapuőrök esetében az információáramlást közvetlenül érintő (egy tartalom szűrésére, eltávolítására, előre vagy hátra sorolására, azaz a felhasználók számára való érzékelhetőségére vonatkozó) döntést általában az algoritmus hozza meg, így az efféle döntések jogi státusa, a jogok és kötelezettségek mibenlétének és alanyának meghatározása alapvető kérdés. Az algoritmus tehát egyfajta szerkesztő, amely alkotója döntése szerint, illetve a felhasználóról a szolgáltatás vagy más szolgáltatások korábbi használata során gyűjtött (az érdeklődési körére, preferenciáira vonatkozó) adatok alapján tár valamit a felhasználó elé.⁴⁹

3.2.1. Beszélő algoritmusok?

Amint az I. fejezet 4. pontjában láthattuk, nemcsak a tényleges beszéd, a nyilvánosan kifejezett vélemény kaphat alkotmányos védelmet, hanem azon megnyilvánulások is, amelyek formájukat tekintve, funkcionálisan a „hagyományos” beszéddel rokoníthatók. Felmerül a kérdés, hogy a platformok által alkalmazott algoritmusok segítségével megszülető kommunikáció a szólásszabadság védelmi körébe tartozik-e. Ha az algoritmus szerkeszt, azaz döntést hoz a tartalmak sorrendbe helyezése, eltüntetése vagy hátra sorolása tekintetében, akkor ezt akár védendő beszédnek is tekinthetjük. E döntés alapvetően befolyásolja az (algoritmus által preferált vagy háttérbe szorított) felhasználó nyilvánosság előtti megjelenését, így önmagában is kommunikatív tartalmú, a szólásszabadság keretei között értelmezhető. A többi felhasználó – a döntés által érintett közönség – számára szintén van érdemi kommunikatív tartalma, hiszen befolyásolja az információhoz való hozzáférésüket, így az ő szempontjukból még közvetlenebből a platform véleményeként értelmezhető.⁵⁰ Ezzel szemben felhozható, hogy az algoritmus döntése – egy keresési eredmény vagy hírfolyam összeállítása – teljes egészében automatizált, önálló tartalom

⁴⁷ Shoshana ZUBOFF: *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for the Future at the New Frontier of Power*. New York, Profile Books, 2019; Julie COHEN: *Between Truth and Power: The Legal Construction of Informational Capitalism*. New York, Oxford University Press, 2019.

⁴⁸ Algorithm (szócikk), <https://www.merriam-webster.com/dictionary/algorithm>.

⁴⁹ Sue HALPERN: Mind Control and the Internet. *The New York Review of Books*, 2011. június 23., <https://www.nybooks.com/articles/2011/06/23/mind-control-and-internet>.

⁵⁰ Stuart M. BENJAMIN: Algorithms and Speech. 161 *University of Pennsylvania Law Review* (2013) 1445–1494., 1447.

nélküli (csak mások tartalmait helyezi sorrendbe, vagy hoz róluk más típusú döntést), így a szólásszabadság szempontjából nem lehet beszédnek minősíteni.⁵¹

Tim Wu álláspontja szerint a felhasználók beszédének továbbításához szükséges eszközök tevékenysége, amelyek az adott információt csak továbbítják, de nem hoznak vele kapcsolatban döntést, nem minősülhet beszédnek.⁵² Az interneten kívüli világban ennek klasszikus példája a telefonszolgáltatás, de például a kábeltelevízió-szolgáltatás már más: ott a műsorterjesztő döntést hoz az egyes csatornák közönséghez való eljuttatásáról, az egyes programcsomagok összeállításáról (tehát „szerkeszt”).⁵³ Wu szerint, ha az online kapuőr tevékenysége funkcionális, azaz mások beszédéhez szükséges, de nem hordoz önálló jelentést (ő ilyennek tekinti a keresőmotorok találati listáit), akkor az nem „beszéd”, hanem „cselekvés”.⁵⁴ A platformok általi prioritizálást, a különböző ajánlórendszerek algoritmikus működtetését – amely mögött már csak igen közvetetten található meg a döntéshozó ember – Lawrence Lessig sem tekinti beszédnek, amely a szólásszabadság védelmének tárgya lehet.⁵⁵ A beszédkénti elismeréshez nemcsak közönség, hanem beszélő is szükséges. Ugyanakkor a platformok algoritmusai által hozott moderációs döntések mögött erősebben kivehető a platform szabályzatát alkotó emberi közösségek tevékenysége, így erősebb érv szól az efféle döntések szólásszabadság általi védelme – a platform beszédeként való elismerése – mellett.

De a közösségimédia-platformok azon tevékenysége, hogy minden egyes felhasználójának minden belépéskor összeállítja a személyre szabott tartalomfolyamát (kiválogatva a felhasználó által potenciálisan elérhető tartalmak közül némelyeket), nem csupán funkcionális, hanem önmagában is érdemi üzenetet hordoz. A keresőszolgáltatás szintén aktívan beavatkozik az információáramlás folyamatába. A találati lista összeállítása szerkesztői döntéshozatal eredménye, a keresőmotor pedig szelektál, és egyes tartalmakat láthatatlanná tehet a saját rendszerében, vagy másokat mutathat prominens helyen a felhasználó számára.

Volokh és Donald Falk a keresési eredmények szólásszabadság általi védelme mellett érvelnek.⁵⁶ Álláspontjuk szerint a felhasználó kezdeményezésére a szolgáltató által összeállított lista a szolgáltató véleményét tükrözi a felhasználó számára hasznos, az interneten a keresőmotor által elérhető információforrásokkal kapcsolatban. A keresőmotor a rendelkezésre álló információkból, a beírt keresési kifejezésből és a felhasználóról alkotott profil alapján hozza létre az eredményt, azaz a találati listát, a szolgáltató által meghatározott szempontoknak megfelelően. Ez az eljárás teljes szerkesztői szabadságot élvez, így a szólásszabadság védelmére jogosult.⁵⁷ Ez a megközelítés érvényes lehet a közösségi

⁵¹ Uo. 1471.

⁵² Tim Wu: Machine Speech. 161 *University of Pennsylvania Law Review* (2013) 1495–1533., 1525–1533.

⁵³ Turner Broadcasting System v. Federal Communications Commission 512 US 622 (1994); Turner Broadcasting System v. Federal Communications Commission 520 US 180 (1997).

⁵⁴ Wu i. m. (52. lj.) 1524–1531.

⁵⁵ Lawrence LESSIG: The First Amendment Does Not Protect Replicants. In BOLLINGER–STONE i. m. (43. lj.) 273–284.

⁵⁶ Eugene VOLOKH – Donald FALK: *First Amendment Protection for Search Engine Search Results: White Paper Commissioned by Google*. UCLA School of Law Research Paper No. 12-22 (2012).

⁵⁷ Uo. 8.

média által az egyes felhasználók elé tárt tartalmakra (például a Facebook hírfolyamára) és a videómegosztók által ajánlott tartalmakra is.

Egyes szerzők szerint a keresőmotorok szolgáltatói médiavállalkozásoknak tekinthetők, amelyek ezáltal természetesen hoznak szerkesztői döntéseket.⁵⁸ Ahogyan a hagyományos média is kapuőr abban az értelemben, hogy döntést hoz arról, mely információt és milyen módon tesz közzé, úgy a keresőmotorok, a közösségi média és a videómegosztók is kapuőrök, a felhasználók szokásainak ismeretében ráadásul nagyhatalmúak, az online tartalomszolgáltatók pedig jelentős mértékben függenek tőlük, mivel látogatóik nagy része tőlük származik. Robert Post is emellett érvel, hogy a keresőmotor-szolgáltatás a média-szolgáltatáshoz hasonló fontosságú a kommunikációs infrastruktúrában, mert tevékenysége az internetes nyilvánosság rendszerének lényegi elemét képezi, és kiemelt szerepet játszik az információk terjesztésében, az újságíráshoz hasonló módon szolgálva ki a közönség (minden egyes felhasználója) személyes igényeit és érdeklődését.⁵⁹

A szerkesztést végző, így felhasználóinak érdemi üzenetet („ezt tartom számodra fontosnak vagy érdekesnek”) küldő algoritmus tevékenységének – az általa végzett sajátos szerkesztésnek – beszédként való értékelése tehát nem alaptalanul merült fel, még akkor sem, ha az teljes egészében automatizált, azaz nem emberi döntések által jön létre. Az algoritmusok mögött mindig ott van az ember, aki a program működését meghatározza, így a jogi védelem az „ő” szólásszabadságát védi (pontosabban ama vállalkozását, amelynek érdekében az algoritmus működik).⁶⁰ A gyakorlatban aligha lehetséges következetes módon különbséget tenni a platformoknak az algoritmusok és az emberek által hozott döntései között.⁶¹

A beszédként való értékelés hiányában a keresőmotorok és a közösségi média főbb szolgáltatásai a legfontosabb alkotmányos korlátozásoktól mentesen lennének szabályozhatók. De ha beszédnek tekintjük a platformok tevékenységét, akkor e minősítésből egészen más következtetések adódnak Európában és az Egyesült Államokban. Ha a platformok algoritmusai „beszélnek”, és ezáltal hasonlatossá válnak a hagyományos médiához, akkor az európai megközelítés szerint a médiához hasonló szabályozási terhekkel sújthatók, míg az Egyesült Államokban az Első Alkotmánykiegészítés szinte teljes körű védelmet biztosít a számukra. Az online platformok azonban „identitászavarban” szenvednek. Ha a jogi felelősségük kérdése merül fel az elérhetővé tett tartalom miatt, akkor a semleges közvetítő szerepébe helyezkednek, amelyek nem avatkoznak be az információáramlásba.⁶² De amint valaki szabályozni akarná sajátos szerkesztői tevékenységüket, szólás- és szerkesztői szabadságukra hivatkoznak. A hírfolyamok és a személyre szabott

⁵⁸ Eric GOLDMAN: Search Engine Bias and the Demise of Search Engine Utopianism. 8(1) *Yale Journal of Law and Technology* (2006) 188–200., 189.

⁵⁹ Robert C. POST: Data Privacy and Dignitary Privacy: Google Spain, the Right to Be Forgotten, and the Construction of the Public Sphere. 67(5) *Duke Law Journal* (2018) 981–1072., 1016. és 1041.

⁶⁰ Stuart BENJAMIN: The First Amendment and Algorithms. In Woodrow Barfield (szerk.): *The Cambridge Handbook of the Law of Algorithms*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021, 606–631.

⁶¹ BENJAMIN i. m. (50. lj.) 1493.

⁶² Oren BRACHA – Frank PASQUALE: Federal Search Commission: Access, Fairness, and Accountability in the Law of Search. 93 *Cornell Law Review* (2008) 1149–1209., 1192.

tartalomkínálat felveti a hagyományos média szerkesztési tevékenységével kapcsolatos analógia kérdését.⁶³

Sofia Grafanaki szerint a kizárólag a tartalmak megtalálásában segítő (navigációs) algoritmusok szabályozása inkább megengedhető, mint azoké, amelyeket úgy programoznak be, hogy már moderálást is végeznek az elérhető tartalmak között. A példája szerint az előbbi csoportba tartoznak a keresőmotorok, amelyek sorrendbe állítják a keresési kifejezés és az adott felhasználó szempontjából leginkább releváns tartalmakat. A közösségi média algoritmusai azonban egyéb szempontból – az adott platform moderációs szabályai alapján – is szelektálnak a tartalmak között (például kiszűrik a gyűlöletbeszédet tartalmazó bejegyzéseket). Ez utóbbiak a szólásszabadság teljes erejű védelmére tarthatnak igényt, mert tevékenységük nem más, mint szerkesztés.⁶⁴ Valójában azonban a nagy online platformok algoritmusai jellemzően figyelembe vesznek tartalmi szempontokat is, nem pusztán navigálják a felhasználót a tartalmak között (a Google keresőmotorja is kiszűri például a pornográfiát), azaz szerkesztik az elérhető tartalmak körét.

3.2.2. A platformok szerkesztési szabadsága

Vajon lehetnek szerkesztői jogai az online platformoknak úgy, hogy nem állítanak elő és nem rendelnek meg „saját” tartalmat? A média fogalmának egyik fő eleme a szerkesztési tevékenység (II. fejezet 2.2. alpont). Ha az, amit a platformok tesznek, a médiaszerkesztéshez hasonlítható, akkor a platformok a médiához hasonló szabályozás tárgyai lehetnek, ha viszont nem, akkor technológiai cégeknek is tekinthetjük őket, amelyeket nem illet meg a szólásszabadság joga. Bár a platformok tevékenységével kapcsolatban a leggyakrabban alkalmazott analógia a média szerkesztői tevékenységéhez hasonlítja a platformok működését, más analógiák alkalmazása is felmerülhet, amelyek a szólásszabadság eltérő mértékű védelmét irányoznák elő a platformok tekintetében⁶⁵ (ezekről bővebben szólunk az 5.4. alpontban).

Ashutosh Bhagwat amellet érvel, hogy a közösségi médiának egyértelműen vannak szerkesztői jogai.⁶⁶ A közösségi média is egyfajta „kiadó”, amelynek joga van döntést hozni arról, hogy mit mutat meg felhasználóinak. A közösségimédia-platformok saját maguk által alkotott moderációs szabályai tele vannak „ideológiai választásokkal”, amikor fellépnek például a gyűlöletbeszéd, az erőszak dicsőítésével vagy a meztelenséggel – vagyis nem feltétlenül jogellenes tartalmakkal – szemben.⁶⁷ Ugyanígy joguk van nemcsak az általuk megjeleníteni nem kívánt tartalmak törlésére, hanem a szabályzataikkal

⁶³ Alan M. SEARS: Algorithmic Speech and Freedom of Expression. 53(4) *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (2020) 1327–1376.

⁶⁴ Sofia GRAFANAKI: Platforms, the First Amendment and Online Speech: Regulating the Filters. 39(1) *Pace Law Review* (2018) 111–162.

⁶⁵ Heather WHITNEY: Search Engines, Social Media and the Editorial Analogy. In David E. POZEN (szerk.): *The Perilous Public Square: Structural Threats to Free Expression Today*. New York, Columbia University Press, 2020, 115–145.

⁶⁶ Ashutosh A. BHAGWAT: Do Platforms Have Editorial Rights? 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 97–138.

⁶⁷ Uo. 116.

nem ellentétes tartalmak közötti különbségtételre, némelyek előtérbe helyezésére, mások háttérbe szorítására.⁶⁸

Adam Candeub ezzel szemben amellett érvel, hogy a platformok ez irányú tevékenysége „nem expresszív szerkesztői döntés”,⁶⁹ pontosabban szerkesztői döntés ugyan, de annak nincs jelentése, tartalma, mert a felhasználók azt nem érzékelik, az számukra láthatatlan marad. Ha egy tartalmat a platform töröl, erről a többi felhasználó nem szerez tudomást. Ha a platform egyes tartalmakat előtérbe helyez, vagy éppen törlés nélkül háttérbe szorít, a felhasználó ezt nem érzékeli. A szólásszabadság védelme csak azon expresszív magatartásokra terjedhet ki, amelyeket a címzett (a felhasználó) érzékelni képes. Ezzel szemben felvethető az a szólásszabadság-elméleti kérdés, hogy valóban szükséges-e a beszéd védelméhez az, hogy azt valaki meghallja és adott esetben meg is értse. (Az I. fejezet 4. pontjában tárgyaltak alapján, legalábbis az Egyesült Államok jogrendszerében, ez nem feltétlenül szükséges a védelemhez.) Illetve, a hagyományos média működése e ponton is hasznos analógia lehet: amikor egy újság úgy dönt, hogy egy adott kérdéssel nem foglalkozik, akkor szerkesztői szabadságát gyakorolja, és az olvasók nem fognak tudomást szerezni arról, mi maradt ki az újságból.

Nyilvánvaló, hogy a platformok joga a szerkesztéshez ütközhet a felhasználók szólásszabadságával. Az uralkodó amerikai megközelítés ilyen esetben a platformok számára biztosít elsőbbséget. A közelmúltban elfogadott floridai⁷⁰ és texasi⁷¹ törvények ezt a szerkesztési jogot kívánták korlátozni a két érintett államban, a felhasználók szólásszabadsága védelmében – ezek nyomán két, ellentétes irányú körzeti bírósági döntés született,⁷² amelyeket a Legfelsőbb Bíróság később hatályon kívül helyezett⁷³ (5.4. alpont).

3.3. *A platformok mint média*

Amint arra már utaltunk, a platformok szerkesztői szerepéből az európai jogi megközelítés egészen más következtetéseket von le, mint az amerikai. Európában a médiaszerkesztés szabályozása egyáltalán nem megengedhetetlen. Az európai felfogás szerint a szerkesztési szabadság szerkesztői felelősséggel is jár; ezt a felelősséget definiálja az EU AVMS irányelve.

„[S]zerkesztői felelősség”: a műsorszámok kiválasztása és összeállítása – televíziós műsorszolgáltatás esetében a műsorszámok időbeli összeállítása, lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások esetében pedig a műsorkínálat összeállítása – során megvalósuló tényleges ellenőrzés. A szerkesztői felelősség nem eredményezi szükségszerűen a nemzeti jog szerinti jogi felelősséget a nyújtott tartalom vagy szolgáltatás tekintetében.⁷⁴

⁶⁸ Uo. 137.

⁶⁹ Adam CANDEUB: Editorial Decision-Making and the First Amendment. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 157–204.

⁷⁰ Florida House Bill 7013 (2021).

⁷¹ Texas House Bill 20 (2021).

⁷² NetChoice, LLC v. Moody, No. 21-12355 (11th Cir. 2022); NetChoice v. Paxton, No. 21-51178 (5th Cir. 2022).

⁷³ Moody et al. v. NetChoice, LLC et al., No. 22-277 (July 1, 2024); NetChoice et al v. Paxton, No. 22-555 (July 1, 2024).

⁷⁴ AVMS irányelv, 1. cikk 1. pont c) alpont.

Eszerint a médiaszolgáltatás szerkesztője az, aki a közzevendő műsorszámokat kiválasztja és összeállítja, aki nélkül e műsorszámok nem jutnának el a közönséghez. A szerkesztői felelősség alapján a média felelhet a közzétett jogellenes tartalmakért.

Ettől jellegében eltérő a platformok tevékenysége, amelynek során a felhasználók tölük függetlenül, tömegesen állítanak elő tartalmat, illetve osztják meg egymással mások tartalmait, a platformok szolgáltatói pedig általában nem avatkoznak be e folyamatba. E tevékenység némely fontos aspektusában mégis hasonlít a szerkesztéshez: a platformok általában nem döntenek az egyes tartalmak közzétételéről a megjelenést megelőzően, de döntést hozhatnak egyes tartalmak utólagos eltávolításáról (akár önszántukból, akár jogi kötelezettségként), bizonyos esetekben megakadályozhatják tartalmak közzétételét (előzetes szűréssel), egyes tartalmakat felhasználóik elé tárhatnak, másokat szinte megtalálhatatlanul elrejtethetnek, és általában véve is – a saját szempontjaiknak megfelelően – befolyásolhatják a felhasználóik elé kerülő tartalmakat.

Amint azt a 4.1. alpontban látni fogjuk, az EU joga arra ösztönzi a platformokat, hogy lépjenek fel azon jogellenes tartalmakkal szemben, amelyekről tudomást szereznek, és felelőssé teszi azokat ennek elmaradásáért,⁷⁵ a keresőszolgáltatók számára pedig a már nem releváns adatokra mutató linkek törlését írja elő, az érintett kérésére.⁷⁶ E kötelezettségek egyértelművé teszik, hogy a platformok szerkesztők, hiszen maga a jogi szabályozás kényszeríti ki ezt a tevékenységet. Ezenfelül a szabályozás lehetővé teszi a szerkesztést a platformok számára a saját döntéseik alapján, azaz a moderálást és a felhasználó elé tárt tartalmak összeállítását, hasonlóan az Egyesült Államok jogához.

Philip Napoli és Robyn Caplan amellet érvelnek, hogy a nagy online platformok nem tekinthetők technológiai cégeknek.⁷⁷ E társaságok identitásukat arra alapozzák, hogy ők maguk nem állítanak elő tartalmat, csupán felhasználói tartalmainak közzétételében működnek közre, vagy felhasználói kérésre listázzák e tartalmak linkjeit. A szerzők egy sor olyan sajátosságot azonosítanak, amely e cégek működését mégis médiaszerűvé teszi: a nyilvánosság szempontjából nemcsak a tartalom előállítás, hanem a terjesztése is kiemelt jelentőségű, és ez is részét képezi a médiavállalkozások tevékenységének is. E cégek emberi erőforrást alkalmaznak akár bizonyos, szerkesztői jellegű döntések meghozatalára, akár az automatizált döntéseket hozó algoritmusok beállítására, mindenesetre az ember általi szerkesztői döntéshozatal meghatározó e szolgáltatásokban, amelyek (a hagyományos médiához hasonlóan) azt kívánják nyújtani közönségüknek (a felhasználóiknak), ami azokat érdekli, így nem tekinthetők semlegesnek a felhasználói tartalmakkal szemben. Továbbá, fő bevételi forrásuk a reklámokból származik, ahogyan a médiának is.⁷⁸ Napoli egyenesen hírszervezeteknek nevezi a közösségimédia-platformokat, azok szerkesztői tevékenysége és kapuőri beavatkozásai miatt.⁷⁹

⁷⁵ Eker. irányelv, 12–15. cikk; DSA, 6. cikk.

⁷⁶ GDPR, 17. cikk.

⁷⁷ Philip M. NAPOLI – Robyn CAPLAN: Why Media Companies Insist They're not Media Companies, Why They're Wrong, and Why it Matters. 22(5) *First Monday* (2017).

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ NAPOLI i. m. (29. lj.) 11–14.

Alappal gondolhatjuk tehát úgy, hogy a legbefolyásosabb online platformok szolgáltatói, mint a Meta és a Google, médiavállalkozásoknak minősülnek.⁸⁰ De az online platformoktól mégsem azt várjuk el, mint a hagyományos médiától. A platformok nem az újságírás és a mediaszerkesztés ethosza és etikai, szakmai szabályai szerint végzik tevékenységüket. Ahogyan Bhagwat fogalmaz, ők nem lehetnek „megbízható kommunikátorok”, akikben felhasználóik bíznak, és akik a valóság megismerése felé terelik közönségüket.⁸¹ A platformoknak ugyanakkor vannak olyan funkcióik, amelyek bizonyos tekintetben hasonlatossá teszik őket az újságírókhoz: segédkeznek az információk megtalálásában, strukturálják a nyilvánosságot, így az abban betöltött szerepük kiemelkedő.⁸² A platformok „beszéde” azonban valójában nem véleménykifejezés, az csak gazdasági érdeküket, a közönség figyelmének felkeltését szolgálja.⁸³ Továbbá a hagyományos média is elsősorban gazdasági szolgáltatás, a profitszerzés célja pedig önmagában nem összeférhetetlen a médiától társadalmi szinten elvárt tevékenységekkel, sőt, az jobbra a média megfelelő működésének feltétele.

Ugyanakkor egy platformnak is lehet „ideológiája”, világnézete és agendája annak képviseletére, amelyet közvetve, moderálási és egyéb szerkesztési tevékenységén keresztül próbál érvényre juttatni. Egyértelműen politikai program volt – még ha megvalósulási esélyeit tekintve akár naivnak is nevezhető – például Mark Zuckerberg 2017-es „kiáltványa”, amely a nemzetállami kereteket meghaladó globális közösség építésére hívott fel a Facebook segítségével.⁸⁴ A politikai élet minden oldaláról érte kritika a Meta működését, Amerikában mind a demokraták, mind a republikánusok úgy érzik, hogy a Facebook ellenfeleiket támogatja tevékenységével.⁸⁵ Ahogyan Paul Gowder bemutatja, egy platformnak is lehet identitása (az újságokhoz és más médiához hasonlóan), a nagy amerikai platformok politikai irányultsága pedig egyértelműen „liberális demokrata”.⁸⁶ Ez önmagában nem megengedhetetlen – a platformoknak nem kell semlegesnek maradniuk –, de a felhasználók közötti diszkrimináció aggályos lehet, és a DSA igyekszik is biztosítani a felhasználók egyenlő jogait a platformokkal szemben (4.1.1.2. alpont). Natali Helberger pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy a platformok a nyilvánosság közvetett befolyásolásával olyan „véleményhatalommal” rendelkeznek, amely – Európában legalábbis – alkalmas ad a szabályozásra, hasonlóan a mediaszolgáltatók esetéhez.⁸⁷

⁸⁰ Lásd például Jack M. BALKIN: Old-School/New-School Speech Regulations. 127(8) *Harvard Law Review* (2014) 2296–2342., 2304.

⁸¹ Ashutosh A. BHAGWAT: The New Gatekeepers? Social Media and the “Search for Truth”. 3(1) *Journal of Free Speech Law* (2023) 41–56.

⁸² POST i. m. (59. lj.).

⁸³ Jack BALKIN: Free Speech Versus the First Amendment. 70 *UCLA Law Review* (2023) 1206–1273.

⁸⁴ Mark ZUCKERBERG: Building Global Community. Facebook, 2017. február 16., <https://www.facebook.com/notes/mark-zuckerberg/building-global-community/10154544292806634>.

⁸⁵ Nicolas P. SUZOR: *Lawless: The Secret Rules That Govern our Digital Lives*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019, 14., 19. és 22.; Paul GOWDER: *The Networked Leviathan*. New York, Cambridge University Press, 2023, 111–113.

⁸⁶ Uo. 154–164.

⁸⁷ Natali HELBERGER: The Political Power of Platforms: How Current Attempts to Regulate Misinformation Amplify Opinion Power. 8(6) *Digital Journalism* (2020) 842–854.

A fentiekből arra a következtetésre juthatunk, hogy a hagyományos médiát és a platformokat valójában megkülönböztető sajátosság a közzétett tartalmak előállításának és szerkesztésének eltérő módjaiból származik, ugyanakkor tevékenységük és a nyilvánosságban betöltött szerepük számos hasonlóságából eredően a velük szembeni szabályozásoknak is – sajátosságaikra tekintettel ugyan, de – hasonló célokat kell maga elé tűzniük.

4. Hogyan korlátozzák a platformok a szólásszabadság gyakorlását? A platformjog alapjogi vonatkozásai

A platformok vitathatatlanul szélesítették a nyilvános beszéd lehetőségeit, de eközben, részben a jogi szabályozásból fakadó kényszerűségből, részben pedig szándékosan a szólásszabadság első számú szabályozóivá váltak. E tevékenységük alapvetően különbözteti meg őket a hagyományos médiától, amelyek kapuőrként döntöttek arról, hogy a nyilvánosságban mi jelenhet meg, de a beszéd szabályozójaként nem léptek fel. A platformok általi beszéd szabályozás egyetlen formája sem veszi figyelembe a szólásszabadság jogi határait. Ezért kérdezheti Wu alappal (amerikai kontextusban), hogy az Első Alkotmánykiegészítés „elavult-e”, mert a platformok beszédkorlátozó döntései nem az amerikai Legfelsőbb Bíróság által kidolgozott szabályokon nyugszanak.⁸⁸

A következőkben a platformok általi beszéd szabályozás módjairól és szabályozásáról esik szó. Az utóbbi évek jogalkotási és bírósági fejleményei, illetve az e területtel foglalkozó tudományos elemzések számának exponenciális növekedése miatt nem túlzás önálló területként kirajzolódó platformszabályozásról vagy platformjogról beszélni,⁸⁹ hasonlóan a sajtó- és a médiaszabályozáshoz. E szabályozás sokféle formát feltölthet, de azok közös pontja a felhasználói beszéd korlátozásának képessége.

4.1. A jogi szabályozás által megkövetelt moderálás

Az európai döntéshozók az internet elterjedésével gyorsan rájöttek arra, hogy ugyan a jogellenes tartalmak közzétételéhez a korábbinál jóval hatékonyabb eszközök állnak rendelkezésre a világhálón, azok szabályozása leegyszerűsödik, ha nem a beszélőt, hanem a beszédhez szükséges infrastruktúra szolgáltatóját kötelezik a jogellenes tartalom eltávolítására. Az Egyesült Államok szabályozása más utat választott, ami – az enyhe szabályozási beavatkozás által támogatva – hozzájárult ahhoz, hogy az amerikai platformok igazán nagyra nőhessenek.

4.1.1. Az Európai Unió szabályozása

Az Európai Unió széles körben szabályozza az online platformok tevékenységét, de ez természetesen egészen más alapokon nyugszik, mint a média esetében. A jogellenes fel-

⁸⁸ Tim Wu: Is the First Amendment Obsolete? In POZEN i. m. (65. lj.) 15–43.

⁸⁹ ZÓDI Zsolt: *Platformjog*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2023, 9. A DSA előtti közösségimédia-szabályozás átfogó áttekintését lásd PAPP János Tamás: *A közösségi média szabályozása a demokratikus nyilvánosság védelmében*. Budapest, Wolters Kluwer, 2022.

használói tartalmakért csak közvetve felelnek a platformok, az általuk végzett moderáció alapjául szolgáló szabályok meghatározása számukra széles körben szabad marad, az egyéni szólásszabadságnak az EU-ban újonnan megszülető védelmi eszközein túl a közérdek egyéb szempontjaira – mint például az információkhoz, eltérő véleményekhez való hozzáférés – csak csekélyebb mértékben kell ügyelniük.

4.1.1.1. Az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv

Ha a platformok pusztán technikai szolgáltatást nyújtanak, amikor elérhetővé teszik, tárolják vagy továbbítják mások tartalmait, akkor – ameddig a jogsértő jellegről nem szereznek tudomást – nem indokolt felelőssé tenni őket a mások által elkövetett jogsértésekért. Az európai megközelítés szerint a jogsértésről való tudomásszerzést követően immár saját mulasztásukért (a jogsértő tartalom eltávolításának elmaradása esetén) felelőssé tehetők. Az e kérdésről rendelkező uniós irányelv egyes közvetítő szolgáltatókra a tudomásszerzést követő eltávolítás kötelezettségét róta.⁹⁰

Az irányelv széles körben mentességet biztosított a közvetítő szolgáltatóknak a felhasználók által feltöltött jogsértő tartalmak miatti felelősség alól. A közösségimédia- és a videómegosztó platformok az irányelv „tárhelyszolgáltató” fogalma alá soroltattak be, és úgy rendelkeztek, hogy ha azok nem saját maguk által feltöltött tartalmat továbbítottak vagy tároltak, és nem volt tudomásuk e tartalom jogsértő jellegéről, akkor nem felelnek érte, ha haladéktalanul intézkednek az eltávolításáról vagy a hozzáférés biztosításának megszüntetéséről (14. cikk). Ennek elmulasztása esetén viszont már a saját jogsértésükért tehetők felelőssé. Emellett az irányelv azt is rögzítette, hogy a tárhelyszolgáltatóknak nem írható elő általános monitorozási kötelezettség a jogsértések ellenőrzésére (15. cikk). (A 12–13. cikk pedig az internetszolgáltatóra és a gyorsítószerkezőkre nézve határozott meg hasonló, feltételes felelősségi szabályokat, míg a keresőszerkezők nem tartoztak az irányelv hatálya alá.)

A „jogsértő” jelleg mibenléte rögtön felvet egy problémát: az eltávolítási kötelezettség független a jogsértés megállapítására irányuló bírósági vagy más hatósági eljárástól, és a tárhelyszolgáltatónak azelőtt kell cselekednie, hogy ilyen döntés születne, ha egyáltalán indul bármiféle jogi eljárás. A jogsértés tényét tehát saját magának kell megítélnie, és az e döntéshez vezető eljárás egyfelől mentes a jogállami garanciáktól (miközben érintheti a szólásszabadságot is), másfelől arra ösztönzi a platformot, hogy bármely aggályos esetben, saját mentesülése érdekében, törölje az adott tartalmat. Kétségtől meggyőzőbb – ugyanakkor az online kommunikáció sebességével nehezen összeegyeztethető – megoldás lett volna, ha csak a bíróság vagy más hatóság által jogsértőnek kimondott tartalmak eltávolításának elmaradása miatt lett volna megállapítható a felelősség.⁹¹

Az irányelv értelmezését néhány európai bírósági döntés pontosította, ezek mindegyikét szellemi alkotások védelmével kapcsolatos esetben hozták. A Google France-ügyben

⁹⁰ Eker. irányelv, 12–14. cikk.

⁹¹ Christina M. MULLIGAN: Technological Intermediaries and Freedom of the Press. 66(1) *Southern Methodist University Law Review* (2013) 157–188., 175.

az Európai Unió Bírósága kimondta,⁹² hogy a tárhelyszolgáltató (a Google AdWords reklámszolgáltatása) akkor mentesül a felelősség alól, ha „e szolgáltató nem játszott olyan tevéleges szerepet, amelynek révén ismerte vagy kezelte a tárolt adatokat. Ha nem játszott ilyen szerepet, nem állapítható meg az említett szolgáltató felelőssége a hirdető kérésére tárolt adatokért”, feltéve, hogy a tudomásszerzés után cselekedett.⁹³

A L'Oréal-ügyben⁹⁴ született ítélet alapján az online piactér üzemeltetője sem felel az ügyfele által oda feltöltött jogsértő tartalomért, pusztán amiatt, mert „az eladásra való felkínálásokat a szerverén tárolja, meghatározza szolgáltatásának feltételeit, azért díjazásban részesül, és általános felvilágosítást ad ügyfeleinek”.⁹⁵ A mentesség a tartalommal szembeni semleges magatartás megőrzéséig tart.⁹⁶ A kérdés tehát az, hogy a tárhelyszolgáltatónak lehetett-e tudomása a jogsértő tartalomról.⁹⁷ Mindezt az általános monitorozási-ellenőrzési kötelezettség hiánya mellett kell értelmezni, ilyen általános technikai megoldást (szűrést) pedig nem lehet a szolgáltatók számára előírni.⁹⁸

A Glawischnig-Piesczek-ügyben⁹⁹ azonban mégis előírhatónak tartotta az Európai Unió Bírósága a tárhelyszolgáltatók monitorozási kötelezettségét, ha egy korábban már a platform tudomására hozott, jogsértő tartalom újra megjelenik a szolgáltatásban. Az ügy alapját egy hírnevet sértő, korábban már eltávolított tartalom újbóli közzététele képezte. A Bíróság szerint az irányelv 14. cikke úgy értelmezendő, hogy a tagállami bíróságok kötelezhetik a tárhelyszolgáltatót:

[A]z általa tárolt és a korábban jogellenesnek nyilvánított információval azonos értelmű információk törlésére, vagy az azokhoz való hozzáférés megakadályozására, ha az érintett információk ezen eltiltásból eredő nyomon követése és vizsgálata az olyan üzenetet közvetítő információkra korlátozódik, amelynek tartalma lényegében változatlan a jogellenesség megállapításának alapjául szolgáló üzenetétől, és tartalmazza a jogsértéstől való eltiltásban meghatározott elemeket, továbbá az ezen azonos értelmű megfogalmazás tekintetében a korábban jogellenesnek nyilvánított információt jellemző megfogalmazáshoz képest fennálló különbségek nem követelik meg a tárhelyszolgáltatótól e tartalom önálló értékelését.¹⁰⁰

⁹² A C-236/08–C-238/08 sz., Google France SARL és Google, Inc. kontra Louis Vuitton Malletier SA és társai egyesített ügyekben 2010. március 23-án hozott ítélet.

⁹³ Uo. 120. bekezdés.

⁹⁴ A C-324/09 sz., L'Oréal SA and társai kontra eBay International AG és társai-ügyben 2011. július 12-én hozott ítélet.

⁹⁵ Uo. 115. bekezdés.

⁹⁶ Uo. 116. bekezdés.

⁹⁷ Uo. 120. bekezdés.

⁹⁸ Lásd még a C-70/10 [2011] sz., Scarlet Extended SA kontra Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) ügyben 2011. november 24-én hozott ítélet; a C-360/10 [2012] sz., Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) kontra Netlog NV ügyben 2012. február 16-án hozott ítélet.

⁹⁹ A C-18/18 sz., Eva Glawischnig-Piesczek kontra Facebook Ireland Ltd. ügyben 2019. október 3-án hozott ítélet.

¹⁰⁰ Uo. A proaktív moderálás szólásszabadságra gyakorolt hatásairól lásd Ewa MILCZAREK: Preventive Content Blocking and Freedom of Expression in the European Law – Conflict or Symbiosis? 13(2) *Journal of Media Law* (2021) 262–275.

A törlésnek a döntés értelmében globálisan kell megvalósulnia, azaz nem csak a jogsértés által érintett állam felhasználói tekintetében.

4.1.1.2. *A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet*

Az Európai Unió 2022-ben fogadta el a DSA-t, amely a platformokra vonatkozó felelőségi szabályok tekintetében felváltja az Eker. irányelvet, és új alapokra helyezi az online platformok szabályozását. A szabályozás jóval részletesebb, mint elődje, arra törekszik, hogy megvédje a felhasználókat a platformok túlhatalmától, és minden uniós tagállamban közvetlenül érvényesül. A DSA alapvetően érintetlenül hagyja az értesítési és eltávolítási eljárást, mint a platformok felelősségének alapját (6. cikk). Ezenfelül az irányelvhez hasonlóan lehetővé teszi a platformok által alkotott szabályoknak megfelelő moderálás további lehetőségét (7. cikk). Az általános monitorozási kötelezettség számukra továbbra sem írható elő (8. cikk).

A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet – az elődjével ellentétben – részletes szabályokat alkot a platform és a felhasználók közötti szerződésekre vonatkozóan. 14. cikke alapján a felhasználók számára megfelelő tájékoztatást kell nyújtani – többek között – a tartalommoderálás során alkalmazott szabályokról, eljárásokról, intézkedésekről és eszközökről. A szabályozás igyekszik védeni a felhasználók jogait, köztük a szólásszabadságukat.

A közvetítő szolgáltatók kellő gondossággal, objektíven és arányosan járnak el az (1) bekezdésben említett korlátozások [a moderálás] alkalmazása és érvényesítése során, külön figyelembe véve valamilyen érdekelte fél jogait és jogos érdekeit, beleértve a szolgáltatás igénybe vevőit megillető alapvető jogokat, mint a véleménynyilvánítás szabadságát, a tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét, valamint a Chartában foglaltak szerinti más alapvető jogokat és szabadságokat. [14. cikk (4) bekezdés]

A platformok számára – moderálási tevékenységükre is kiterjedően – átláthatósági kötelezettségeket is előír a jogszabály (15. cikk). Biztosítaniuk kell a jogellenes vagy a szabályzatukba ütköző tartalmak bejelentésének lehetőségét (16. cikk), a felhasználói tartalmakkal szemben alkalmazott intézkedéseiket pedig indokolással kell ellátniuk, „ideértve a tartalom eltávolítását, a tartalomhoz való hozzáférés megszüntetését vagy a tartalom hátrасorolását” és a szolgáltatásnyújtás felfüggesztését, megszüntetését, valamint a felhasználói fiók felfüggesztését vagy megszüntetését is (17. cikk).

A rendelet kötelezővé teszi a platformok számára a belső panaszkezelési rendszer működtetését (20. cikk). Ezenkívül a korlátozást elszenvető felhasználó jogorvoslatot keresve peren kívüli, független vitarendező testülethez fordulhat (21. cikk). A szabályozás emellett rögzíti a „megbízható bejelentők” jogait, akiknek bejelentését a jogellenes vagy a szabályzatba ütköző tartalmakkal kapcsolatban a platformoknak kiemelten kell kezelniük (22. cikk). A tartalmak platformok általi előre- vagy hátrасorolását végző ajánlórendszereknek is átláthatóan kell működniük (27. cikk).

A keresőszolgáltatókra a fenti kötelezettségek csak részben terjednek ki, azok a DSA fogalomrendszere szerint nem minősülnek tárhelyszolgáltatóknak, illetve platformnak (például a 6. cikk alapján fennálló törlési kötelezettség csak a tárhelyszolgáltatókra vonatkozik.) További kötelezettségeket ír elő a szabályozás az óriásplatformokra és a nagyon

népszerű keresőprogramok üzemeltetőire nézve. (Az Európai Bizottság 17 óriásplatformot és két nagyon népszerű keresőprogramot jelölt ki 2023 áprilisában, és további három óriásplatformot 2023 decemberében.¹⁰¹) Ezek azon szolgáltatások, amelyeket az EU népességének legalább 10 százaléka, jelenleg minimum 45 millió felhasználó vesz igénybe a tagállamokban [33. cikk (1) bekezdés]. E platformoknak külön kockázatértékelést kell végezniük a működésükkel összefüggő rendszerszintű kockázatok tekintetében, amelyek például az alapvető jogokra, a közbeszédre (közéleti vitákra), a választási eljárásokra, a gyermekekre leselkednek, vagy az erőszakos tartalmak közzétételével kapcsolatosak (34. cikk). A felmerülő kockázatokat az óriásplatformoknak rendszerszintű intézkedések bevezetésével csökkenteniük kell (35. cikk). Válsághelyzet fennállása esetén az Európai Bizottság a szükséges intézkedések meghozatalát írhatja elő az óriásplatformot és a nagyon népszerű keresőprogramot üzemeltető vállalkozások számára (36. cikk), amelyeknek legalább évente egyszer független, a kötelezettségek betartására ügyelő ellenőrzésen is át kell esniük (37. cikk).

A platform birtokában lévő adatokat, amelyek megismerése szükséges a platform működésének megértéséhez, a platformoknak át kell adniuk a DSA felügyeletére hatáskörrel bíró hatóságoknak, illetve a DSA-ban szereplő feltételeket teljesítő kutatóknak (40. cikk). Az óriásplatformok és a nagyon népszerű keresőszolgáltatók további, az átlátható működésüket célzó kötelezettségeknek is meg kell felelniük (42. cikk). Továbbá a rendelet ösztönzi az önkéntes magatartási kódexek platformok általi kidolgozását a jelentős rendszerszintű kockázat esetére, amelyek megalkotására az Európai Bizottság is felkérheti azokat (45. cikk) – ez esetben a magatartási kódex megalkotása már kevésbé önkéntes elhatározáson alapul.

A rendelet érvényesítése érdekében a tagállamok kijelölik a hatáskörrel bíró hatóságot vagy hatóságokat, illetve egy digitális szolgáltatási koordinátor hatóságot (49. cikk). A felhasználók a tartózkodási vagy letelepedési helyük szerinti hatósághoz panaszt nyújthatnak be a platformokkal szemben a DSA megsértésére hivatkozva. A hatóság vagy eljár, vagy ha az érintett platform más tagállamban letelepedett, akkor joghatóság hiányában véleménye kíséretében továbbítja a panaszt a joghatósággal bíró hatóságnak (53. cikk). (Az amerikai tulajdonban álló óriásplatformok Európában jellemzően Írországban telepedtek le, így az ír hatóság lesz illetékes ügyekben.) Az Európai Bizottság kizárólagosan gyakorol az óriásplatformokkal és a nagyon népszerű keresőszolgáltatókkal kapcsolatos bizonyos hatásköröket, illetve velük kapcsolatban bármely más esetben is eljárhat a hatáskörrel bíró nemzeti hatóság helyett (56. cikk).

A rendelet létrehozza a Digitális Szolgáltatások Európai Testületét, amely támogatja az európai hatóságok együttműködését, és véleményeket, ajánlásokat, valamint tanácsokat fogalmaz meg (61–63. cikk). A rendelet szigorú szankciókat is kilátásba helyez a megsértése esetére (52., 74. és 76. cikk). Tehát a DSA megsértése esetén a panaszos több lehet

¹⁰¹ Digital Services Act: Commission Designates First Set of Very Large Online Platforms and Search Engines. Európai Bizottság, 2023. április 25., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_2413. Commission Designates Second Set of Very Large Online Platforms under the Digital Services Act. Európai Bizottság, 2023. december 20., <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-designates-second-set-very-large-online-platforms-under-digital-services-act>.

séges eljárás közül választhat, illetve ezeket akár egymással párhuzamosan is kezdeményezheti. Ha egy felhasználó úgy gondolja, hogy az általa feltöltött tartalmat jogtalanul távolították el, akkor élhet a belső panaszkezelés, illetve a peren kívüli vitarendezés lehetőségével, vagy saját állama hatáskörrel bíró hatóságához vagy bíróságához is fordulhat [21. cikk (1) bekezdés]. A vitarendező testület döntése ugyanakkor nem kötelező erejű a platformok számára [21. cikk (2) bekezdés].

Az első tapasztalatok már megszülettek arról, hogy az Európai Bizottság mit ért kockázatkezelés alatt. A platformok fellépését vizsgálva az orosz dezinformációs kampányokkal szemben részletes tanulmányt adott ki arról, hogy a DSA keretei között hogyan kell azonosítani és kezelni a vizsgált kockázatot, megállapítva, hogy a platformok csak csekély mértékben tettek eleget a tőlük elvártaknak.¹⁰² A Bizottság az európai parlamenti választási kampányra készülve 2024 márciusában kiadott egy közleményt, amelyben iránymutatást nyújt az óriásplatformok és a nagyon népszerű keresőmotorok számára arról, hogy milyen teendők vannak a választási folyamattal kapcsolatos rendszerszintű kockázatokkal kapcsolatban.¹⁰³ A dokumentum – bár formálisan nem kötelező erejű – számos javaslatot tesz az érintett platformoknak a tevékenységükre vonatkozóan. Például azt indítványozza, hogy a platformok biztosítsák a választási folyamatra vonatkozó hivatalos információkhoz való hozzáférést, vegyenek részt médiaműveltségi kezdeményezésekben, helyezzenek el címkéket a független tényellenőrök és a független médiaszervezetek tényellenőrző csoportjai által azonosított dezinformációkhoz, külföldi információmanipulációkhoz és beavatkozáshoz, valamint ösztönözzék a felhasználókat arra, hogy megosztás előtt olvassák el a tartalmat, és értékeljék annak pontosságát és forrását. Ezenkívül azt is javasolja a Bizottság, hogy a platformok jelöljék meg a hivatalos és a választásokról hiteles információkat nyújtó fiókokat, továbbá a tagállamok és a harmadik országok által ellenőrzött, vagy a harmadik országok által ellenőrzött vagy finanszírozott szervezetek által ellenőrzött felhasználói fiókokat. Biztosítsanak eszközöket és információkat, amelyek segítik a felhasználókat az információforrások megbízhatóságának értékelésében, mint például a forrás integritására összpontosító, átlátható módszereken alapuló és független harmadik felek által kifejlesztett bizalmi jelek. A közlemény szól a platformok ajánlórendszeiről és a politikai hirdetések kezeléséről is, amelyeket világos, feltűnő és egyértelmű módon kell megcímkézniük.

Az Európai Bizottság tehát elvárja a platformoktól, hogy azonosítsák és megjelöljék a dezinformáló tartalmakat, illetve tegyenek lépéseket a hiteles információk széles körű terjedése érdekében. A DSA alapján ugyan a kockázatértékelés és -kezelés kötelező, a fent említett tanulmányban, illetve közleményben foglalt tételes és részletesen kifejtett kötelezettségek a DSA szövegéből önmagában nem vezethetők le. Az Európai Bizottság formálisan

¹⁰² European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology: *Digital Services Act – Application of the Risk Management Framework to Russian Disinformation Campaigns*. Luxembourg, Európai Unió, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2759/764631>.

¹⁰³ Communication to the Commission, Brussels, 26.3.2024, C(2024) 2121 final. Approval of the content of a draft communication from the Commission on Guidelines for providers of Very Large Online Platforms and Very Large Online Search Engines on the mitigation of systemic risks for electoral processes pursuant to the Digital Services Act (Regulation (EU) 2022/2065).

ezeket nem közvetlenül kikényszeríthető jogi kötelezettségként írja elő, mégis úgy tűnik, hogy lehet kötelező ereje is. Ha ugyanis a Bizottság később úgy látja, hogy valamelyik platform nem tett eleget a kockázatkezeléssel kapcsolatos, a DSA-ban foglalt kötelezettségeinek, és ezen kötelezettségek azonosításakor saját korábbi dokumentumaira támaszkodik, akkor azokat kvázi jogszabályi erővel ruházza fel, és adott esetben azokra alapozva megállapíthatja a platformok jogsértő magatartását, akár bírság kiszabása mellett.

4.1.1.3. A terrorizmust támogató tartalmakkal szembeni fellépés

A terrorizmust támogató, arra ösztönző tartalmakkal szemben már a DSA-t megelőzően is született uniós jogszabály. A terrorizmus elleni küzdelemről szóló irányelv¹⁰⁴ a „terrorista bűncselekmények elkövetésére való nyilvános uszításnak minősülő online tartalmakkal” szemben kötelezte intézkedésre a tagállamokat. Az ilyen tartalmak azonnali eltávolítását biztosítani kell, és ha ez nem lehetséges, akkor a hozzáférést szükséges blokkolni (21. cikk). A terrorista tartalom terjesztésével szemben fellépő rendelet¹⁰⁵ alapján pedig kifejezetten a tárhelyszolgáltatókat lehet kötelezni arra, hogy az érintett tartalmakat a lehető leghamarabb, de az erre irányuló végzés kézhezvételét követően legfeljebb egy órán belül eltávolítsák, vagy tegyék az EU teljes területén hozzáférhetetlenné (3. cikk).

4.1.1.4. Az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv

Az irányelv hatálya korábban csak a televízióra és a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokra terjedt ki. Az irányelv 2018-ban elfogadott módosítása vezette be a videómegosztóplatform-szolgáltatás fogalmát. Ez olyan szolgáltatás,

[A]melynek, vagy amely egy elválasztható részének vagy egy alapvető funkciójának elsődleges célja, hogy tájékoztatás, szórakoztatás vagy oktatás céljából (...) elektronikus hírközlő hálózatokon keresztül olyan műsorszámokat, felhasználó által létrehozott videókat, vagy mindkettőt juttasson el a közönséghez, amelyekért a videómegosztó platform szolgáltatója nem tartozik szerkesztői felelősséggel, és amelyeket a videómegosztó platform szolgáltatója rendszerez például automatikus eszközökkel vagy algoritmusokkal, különösen megjelenítés, címkézés és sorba rendezés révén. [1. cikk 1. pont aa) alpont]

Az irányelv ilyen szolgáltatásnak tekinti nemcsak a YouTube-hoz hasonló platformokat, hanem a közösségi médiát is, amennyiben felhasználói audiovizuális tartalmat is közzétehetnek, és a szolgáltatás megfelel a videómegosztóplatform-szolgáltatás fogalom meghatározásának.¹⁰⁶ Fontos kiemelni, hogy az irányelv által szabályozott szolgáltatások

¹⁰⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 irányelve (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról.

¹⁰⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/784 rendelete (2021. április 29.) az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről.

¹⁰⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1808 irányelve (2018. november 14.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról, (4) preambulumbekzdés.

a felhasználói tartalmakért nem rendelkeznek szerkesztői felelősséggel, tevékenységük során csupán rendszerezik, megjelenítik, címkézik, sorba rendezik azokat, de ezzel nem válnak az irányelv szerinti médiaszolgáltatóvá, azaz elkülönülésük a hagyományos médiától és annak szabályozásától (IV. fejezet) továbbra is fennáll.

Az irányelv 28b. cikke alapján az elektronikus kereskedelmi irányelv 12–15. cikkei, és így a DSA hasonló rendelkezései (különösen a tárhelyszolgáltatókra vonatkozó előírások és a monitorozási kötelezettség előírásának megtiltása) továbbra is irányadók maradtak. A tagállamoknak emellett biztosítaniuk kell, hogy a joghatóságuk alá tartozó videómegosztóplatform-szolgáltatók meghozzák a megfelelő intézkedéseket a gyermekek védelme érdekében, a gyűlöletkeltő vagy erőszakra uszító és az uniós jog szerint bűncselekménynek minősülő tartalmakkal (mint például a terrorista tevékenységre uszítás, a gyermekpornográfia vagy a rasszizmussal és idegengyűlölettel kapcsolatos bűncselekmények) és az AVMS szabályaiba ütköző kereskedelmi közleményekkel szemben. Azt, hogy mi minősül megfelelő intézkedésnek, az adott tartalom jellege, az általa potenciálisan okozott ártalom, a védendő személyek kategóriájának jellemzői, valamint a veszélyeztetett jogok és jogos érdekek – többek között a videómegosztóplatform-szolgáltatók és a tartalmat létrehozó, feltöltő, továbbító felhasználók érdekei, valamint a közérdek – fényében kell meghatározni, mindenestre az irányelv meghatároz közülük jónéhányat [28b. cikk (3) bekezdés].

4.1.1.5. Az elfeledtetéshez való jog

Az elfeledtetéshez való jog sajátos szerkesztési kötelezettséget ró a keresőszolgáltatókra. A korábbi uniós adatvédelmi irányelv¹⁰⁷ előírta, hogy az adatkezelő által kezelt személyes adatoknak további feldolgozásuk célja szempontjából megfelelőnek, relevánsnak és nem túlzott mértékűnek [6. cikk c) pont], továbbá pontosnak és, ha szükséges, időszerűnek kell lenniük [6. cikk d) pont]. Az érintett számára biztosítani kell a jogot arra, hogy az adatkezelőtől kérje az olyan adatok helyesbítését, törlését vagy zárolását, amelyek feldolgozása nem felel meg az irányelv rendelkezéseinek [12. cikk b) pont]. A Google Spain-ügyben hozott döntés¹⁰⁸ e kötelezettségeket kiterjeszhetőnek minősítette a keresőmotor-szolgáltatásokra nézve is.

Az Európai Bíróság szerint a keresőmotorok tevékenysége az irányelv 2. cikk b) pontja alapján adatkezelést valósított meg, mivel:

[A]z interneten közzétett információk keresése során automatikus, állandó és rendszerezett módon kutatják az internetet, és ezáltal ilyen adatok „gyűjtését” végzik, amelyeket ezt követően ezen indexáló programok keretei között „visszakeresnek”, „rögzítenek” és „rendszereznek”, szervezik „tárolnak”, illetve adott esetben – a keresés találati listájaként – felhasználóikkal „közzölnék”, és „hozzáférhetővé tesznek” a számukra. (28. bekezdés)

¹⁰⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról.

¹⁰⁸ A C-131/12 sz., Google Spain SL, Google, Inc. kontra Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González-ügyben 2014. május 13-án hozott ítélet.

A keresőmotorok meghatározó szerepet játszanak az adatok, információk globális terjesztésében, figyelembe véve azokat a felhasználókat is, akik nélkülük nem találnának meg bizonyos tartalmakat (36. bekezdés). A keresőmotor tevékenysége tehát hozzáadódik a weboldalak tartalomszolgáltatóiéhoz, így alkalmas arra, hogy jelentősen érintse a magánélethez és a személyes adatok védelméhez fűződő jogokat (38. és 83. bekezdés). A keresőmotor így kötelezhető az általa kezelt személyes adatok elérhetetlenné tételére, ami csak a találati listából való törlést jelenti, az információ az eredeti helyén (a honlap archívumában) továbbra is elérhető marad. A keresőmotor sem köteles azonban a törlésre, ha „valamilyen sajátos okból kifolyólag, például a közéletben játszott szerepe folytán az érintett alapvető jogaiba való beavatkozást igazolja az említett nyilvánosság ahhoz fűződő nyomós érdeke, hogy a kérdéses információhoz hozzá lehessen férni azáltal, hogy az szerepel a találati listán” (97. bekezdés). A közügyek vitatásának szabadsága tehát az adatvédelem korlátja.

A Google által a francia adatvédelmi hatóság ellen indított perben az Európai Bíróságot arra kérték, hogy döntsön az elfeledtetéshez való jog földrajzi alkalmazási köréről.¹⁰⁹ A francia szabályozó hatóság 2016-ban bírságot szabott ki a Google-ra, amiért az megtagadta az elfeledtetéshez való jog világméretű alkalmazását. Továbbá kötelezte a vállalatot, hogy a Google összes domainnévére, köztük a google.com-ra is alkalmazza az elfeledtetéshez való jogot. Válaszában a Google azt állította, hogy a francia adatvédelmi hatóságnak csak a francia google.fr domainnel kapcsolatban volt hatásköre. A Bíróság ítéletében kimondta, hogy az elfeledtetéshez való jog nem a keresőmotor minden változatában világszerte megjelenő linkekre, hanem az uniós tagállamokhoz kapcsolódó domainnevekkel rendelkező keresőmotorokra vonatkozik, azokra viszont egészében, tehát nem csak a törlést kérő fél államában elérhető szolgáltatásra vonatkozóan. A keresőmotorok üzemeltetőinek szükség esetén olyan intézkedéseket is alkalmazniuk kell, amelyek „hatékonyan megakadályozzák, vagy legalábbis komolyan visszatartják” az internet-felhasználókat attól, hogy egy tagállamból származó, név szerinti keresés esetén a hivatkozásoktól mentesített anyagokhoz jussanak (74. bekezdés).

Az elfeledtetéshez való jog kérdései az EJEB-hez is elértek. Az Hurbain-ügyben¹¹⁰ a Bíróság Nagytanácsa az arányosság értékelése során meghatározta, hogy az elfeledtetéshez való jog alkalmazása során és az egymással versengő érdekek mérlegelésekor a következő szempontokat kell figyelembe venni: az archivált információk jellege, az események, valamint az eredeti és az online közzététel óta eltelt idő, az információ időszerűsége, jól ismert-e a feledtetésre való jogosultságot igénylő személy és az események óta tanúsított magatartása, az információ folyamatos online hozzáférhetőségének negatív következményei, az információ hozzáférhetőségének mértéke a digitális archívumokban, végezetül az intézkedés hatása a szólás szabadságára, illetve a sajtószabadságra.¹¹¹ A Biancardi-ügyben¹¹² az EJEB a sajtó felelősségét vizsgálta az elfeledtetéshez való jog vonatkozásában.

¹⁰⁹ A C-507/17 sz., Google, LLC kontra Commission nationale de l’informatique et des libertés (CNIL) ügyben 2019. szeptember 24-én hozott ítélet.

¹¹⁰ Hurbain v. Belgium, no. 57292/16, 2023. július 4-i ítélet [GC].

¹¹¹ Uo. 105–131. bekezdés.

¹¹² Biancardi v. Italy, no. 77419/16, 2021. november 25-i ítélet.

A kérelmező egy online hírportál főszerkesztője volt, akit azért vontak felelősségre, mert elmulasztotta a már nem releváns információkat tartalmazó cikkhez tartozó címkék indexelésének megszüntetését, ami alapján a keresőszolgáltatáson keresztül bárki könnyen hozzáférhetett a cikkhez, illetve a büntetőeljárásra vonatkozó érzékeny információkhoz, annak ellenére, hogy a tulajdonos kérte a cikk eltávolítását. A Bíróság osztotta az olasz bíróságok álláspontját, miszerint nemcsak az internetes keresőmotorok szolgáltatói kötelezhetők az anyagok indexelésének megszüntetésére, hanem az újságok vagy archívumok kezelői is, még ha az eredeti cikk törlését meg is tagadhatják.

Az Európai Bíróság döntése a Google Spain-ügyben a keresőmotorokat lényegében szerkesztői szerepbe kényszerítette, igaz, sajátos, kifordított módon: nem a közzétételről, hanem a törlésről döntenek, és csak kérelemre járnak el, a saját rendszerük vonatkozásában, amely azonban szinte nélkülözhetetlen a régebbi információk megtalálásához. Bár a keresőszolgáltatások maguk is végeznek hasonló szerkesztést – tartalmakat szűrnék, rangsorolnak, felhasználók elé tárnak –, azt saját döntésük alapján, gazdasági érdekeik szerint teszik, ezúttal viszont a jogi szabályozás kényszeríti őket erre.

Az általános adatvédelmi rendelet jelentősen módosította az elfeledtetéshez való jog korábbi szabályozását. Nevesítve említi az elfeledtetéshez való jogot (a törléshez való jog szinonimájaként), igyekszik erőteljesebb védelemben részesíteni a szólásszabadságot, amikor úgy rendelkezik, hogy a jog nem alkalmazható olyan esetekben, amikor az adatkezelés szükséges a szólásszabadság és a tájékozódáshoz való jog gyakorlásához [17. cikk (3) bekezdés a) pont]. A kivétel elismerése a tagállamok kötelezettsége. Az elfeledtetéshez való jog tiszteletben tartása a maga egészében így a GDPR szándéka szerint továbbra is elsősorban a keresőmotorok kötelezettsége [(153) preambulumbekkezdés].

4.1.1.6. *A szerzői jogok védelme*

Az uniós szerzői jogi szabályozás is érinti az online platformok működését. A szerzői jogi kérdéseket a digitális egységes piacon rendező irányelv rögzíti,¹¹³ hogy a sajtótermékek kiadói szerzői jogokkal rendelkeznek, így díjazásra tarthatnak igényt tartalmaiknak az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatók általi online felhasználása esetén (15. cikk). Az „online tartalommegosztó szolgáltatók” (2. cikk 6. pont), mint a keresőszolgáltatók, a videómegosztók és a közösségi média, felhasználási engedélyt kell hogy szerezzenek a jogosultaktól. Ha felhasználók jogosulatlanul töltik fel a védett szerzői művet, akkor az erről való tudomásszerzést követően törölniük kell, vagy hozzáférhetetlenné kell tenniük az érintett tartalmakat (17. cikk).

4.1.1.7. *Az online kommentek miatti felelősség*

Az online tartalmakhoz fűzött jogsértő felhasználói kommentek miatti felelősség megítélése nem teljesen egységes Európában. A kommentelést lehetővé tevő szolgáltatásokat te-

¹¹³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról. A platformok és a szerzői jog kapcsolatáról lásd MEZEI Péter – HARKAI István: *A platformgazdaság szerzői jogi kihívásai*. Budapest, ORAC, 2024.

kinthetjük tárhelyszolgáltatásnak, így felmerülhet az értesítési-eltávolítási eljárás alkalmazása egy honlap tartalomszolgáltatójával vagy egy közösségimédia-platfommal, videómegosztóval szemben. Az Egyesült Királyságban a Defamation Act 2013 külön szabályt alkot a kommentekért való felelősségre. A törvény 5. szakasza kifejezett védelmet nyújt a weboldalak üzemeltetői számára. Ez a kör szélesebb, mint a kommentelhető szövegeket, bejegyzéseket közlétező szerkesztett oldalak szolgáltatói, és beleértendők a felhasználói tartalmak közzétételét lehetővé tevő platformszolgáltatók is.¹¹⁴ Az üzemeltetők felelőssége fennáll, ha a hozzájuk érkező panaszt nem megfelelően kezelték. Ezen túlmenően egyes tagállamokban az általános polgári jogi felelősséget alkalmazzák, a kommentelést biztosító fórum üzemeltetőjét kiadónak tekintve, és közvetlenül felelőssé téve a jogsértés miatt.

Az EJEB gyakorlatában a Delfi v. Estonia volt az első, kommentekkel kapcsolatos ügy.¹¹⁵ A Delfi hírportál cikkéhez az abban szereplő vállalatot durván gyalázó kommenteket fűztek az olvasók. Bár az észet elsőfokú bíróság az elektronikus kereskedelemre vonatkozó jogszabályt alkalmazta, tárhelyszolgáltatónak minősítve a hírportál szolgáltatóját, a fellebbviteli és a legfelsőbb bíróság a polgári jogi kötelemről szóló törvény alapján ítélte, megállapítva a felperes jogainak megsértését.¹¹⁶ A szolgáltató kérelmét 2013-ban az EJEB Első Szekciója, 2015-ben pedig Nagykamara is elutasította, megállapítva, hogy felelősségre vonása nem sértette meg az EJEE 10. cikkét.

A Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete és Index.hu-ügyben a kérelmezők javára ítélte az EJEB. Az ügy két kérelmezője, egy szakmai érdekképviselői szervezet és egy hírportál ellen szintén a személyiségi jogok megsértése miatt indultak eljárások, egy cég működését kritizáló cikkekhez fűzött gyalázkodó olvasói kommentek miatt. A magyar bíróságok egyike sem tekintette alkalmazhatónak a tárhelyszolgáltatóra vonatkozó szabályokat, így a Polgári Törvénykönyv hírnévvédelmi szabályainak megsértését állapították meg.¹¹⁷ Az EJEB azonban az EJEE 10. cikkébe ütközőnek ítélte a magyar bíróságok döntését, elsősorban a kommenteknek a Delfi-ügy kommentjeihez képest kevésbé sértő jellege miatt.¹¹⁸

A Sanchez-ügyben¹¹⁹ a sérelmes kommentek a közösségi médiában jelentek meg. Ezúttal nem az volt a kérdés, hogy a platform működtetője felel-e a kommentek el nem távolításáért. A perbe fogott fél a platform felhasználója volt, aki közzétette azt a bejegyzést, amely alá mások kommentelhettek, és amelyeket jogsértő jellegük ellenére a bejegyzés szerzője nem távolított el. A francia bíróságok büntetőeljárásban gyűlöletre uszításért ítélték el a bejegyzés szerzőjét, amely döntést az EJEB nem tekintett egyezményesértőnek. A döntésből az következik, hogy a közösségi médiában közzétett kommentek eltávolításának elmaradásáért nemcsak a platform, hanem a kommenteket kiváltó bejegyzést közléte-

¹¹⁴ James PRICE – Felicity McMAHON (szerk.): *Blackstone's Guide to the Defamation Act 2013*. Oxford, Oxford University Press, 2013. 93.

¹¹⁵ Delfi v. Estonia, no. 64569/09, 2015. június 16-i ítélet [GC].

¹¹⁶ Uo. 22., 38. bekezdés.

¹¹⁷ Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary, no. 22947/13, 2016. február 2-i ítélet, 15–25. bekezdés.

¹¹⁸ Uo. 76. és 91. bekezdés.

¹¹⁹ Sanchez v. France, no. 45581/15, 2023. május 15-i ítélet [GC]. Lásd GOSZTONYI Gergely – LENDVAI Gergely Ferenc: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Nagykamara ítélete a Sanchez kontra Franciaország-ügyben, avagy felelős-e egy politikus a Facebook-falára írt kommentekért. *Állam- és Jogtudomány*, 2023/3., 33–51.

vó felhasználók (a konkrét ügyben egy politikus, akinek fokozott felelősségét a nyilvánosságban megjelenő véleményekért a bíróság külön kiemelte) is felelőssé tehető. E döntésével az EJEB támogatta azt a megközelítést, amely a felhasználókat is szerkesztői szerepbe kényszeríti.¹²⁰ A személyiségi jogait érvényesíteni kívánóknak ugyanakkor igazolniuk kell a kommentek súlyosan sértő jellegét és az őket ért hátrányt ahhoz, hogy esélyük legyen az EJEB előtt arra, hogy a Bíróság az Egyezmény 8. cikke alapján magánszférájuk megsértését állapítsa meg. Az állami hatóságok e tárgyban alkalmazott mérlegelését az online kommentek kontextusában az EJEB még egyetlen esetben sem bírálta felül.¹²¹

4.1.1.8. A platformszabályozás egyéb elemei

A platformszabályozás egyéb elemei csak közvetve érintik a szólásszabadság gyakorlását. Az EU a DSA-val csaknem egy időben fogadta el a DMA-t. Utóbbi rendelet nem irányul közvetlenül a felhasználói tartalmakat érintő szabályozásra, célja az, hogy szabadabb versenyt biztosítson az európai digitális piacokon azáltal, hogy megakadályozza, hogy a nagy platformok visszaéljenek piaci erejükkel, és lehetővé teszi új szereplők piacra lépését. A rendelet az EU-ban működő legnagyobb digitális platformokat célozza meg, ezeket kapuőröknek tekintve (az EU 2023 szeptemberében hat vállalat 22 szolgáltatását nevezte meg ilyen kapuőrként¹²²).

A rendelet legfontosabb elemei: az ugyanazon vállalathoz tartozó két különböző szolgáltatásból gyűjtött adatok összekapcsolásának tilalma [5. cikk (2) bekezdés], a platformok által a saját termékeik népszerűsítésére használt módszereik elleni jogi eszközök [6. cikk (5) bekezdés] és az egyes szolgáltatások előzetes telepítésére vonatkozó korlátok meghatározása [6. cikk (3)–(4) bekezdés], az interoperabilitás követelménye, valamint a hordozhatóság és az adatokhoz való hozzáférés lehetőségének biztosítása a vállalkozások és a platformok végfelhasználói számára [6. cikk (7) és (9) bekezdés].

Az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról szóló (*platform-to-business* – P2B) rendelet¹²³ hatálya szintén az online közvetítő szolgáltatókra és a keresőmotorokra terjed ki (2. cikk 2. és 5. pont). A rendelet a szólásszabadság szempontjából csak közvetett jelentőségű, célja a platformok üzleti célú felhasználóinak védelme. A platformoknak a DSA-ban rögzített kötelezettségei több tekintetben nagyban hasonlítanak a P2B rendeletben már korábban lefektetett kötelezettségekhez. A szolgáltatásnyújtás felfüggesztésére, megszüntetésére vagy bármely egyéb módon történő korlátozására irányuló döntést a platformoknak indokolniuk kell [3. cikk (1) bekezdés], a szolgáltatások közötti rangsoro-

¹²⁰ Päivi KORPISAARI: From *Delfi* to *Sanchez*: When can an Online Communication Platform Be Responsible for Third-Party Comments? An Analysis of the Practice of the ECtHR and Some Reflections on the Digital Services Act. 14(2) *Journal of Media Law* (2022) 352–377.

¹²¹ Pihl v. Sweden, no. 74742/14, 2017. február 7-i befogadhatósági döntés; Tamiz v. the United Kingdom, no. 3877/14, 2017. szeptember 19-i befogadhatósági döntés; Høiness v. Norway, no. 43624/14, 2019. március 19-i ítélet.

¹²² A digitális piacokról szóló jogszabály: a Bizottság döntése hat kapuőri minősítésről. Európai Bizottság, 2023. szeptember 6., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_23_4328.

¹²³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1150 rendelete (2019. június 20.) az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról.

lást (azaz, hogy a felhasználók mely szolgáltatásokat láthatják kiemeltebb helyen) átlátható módon kell végezniük (5. cikk). Belső panaszkezelési rendszert kell működtetniük [11. cikk (1) bekezdés], és együtt kell működniük a szerződési feltételeikben megjelölt független, külső közvetítőkkel a vitás helyzetek bíróságon kívüli kezelésére [12. cikk (1) bekezdés]. Ezen eljárásoktól függetlenül is biztosítaniuk kell a más vitarendező fórumhoz vagy a bírósághoz fordulás jogát az üzleti célú felhasználók számára [12. cikk (5) bekezdés].

4.1.1.9. Az uniós szabályozás összegzése

A fenti áttekintésből világossá válik, hogy az EU platformszabályozása többféle jogszabályon keresztül is kötelezi a különböző platformokat és más online szolgáltatókat a jogellenes tartalmakkal szembeni fellépésre. Ez önmagában egyértelművé teszi, hogy az EU megközelítése szerint a platformok nem a kommunikációs folyamat semleges szereplői. A platformok ugyanakkor nem mások jogsértései miatt, hanem saját kötelezettségeik elmulasztásáért felelősek. A felhasználói tartalmakat nem kell sem előzetesen ellenőrizniük, sem feltöltésük után, esetleges jogsértéseket keresve monitorozniuk. Tehát az általuk végzett „szerkesztés” – amely a jogi szabályozás által megkövetelt formájában utólagos, és a már elérhetővé tett felhasználói tartalom törlésére irányul – egészen más jellegű, mint a médiaszolgáltatásoké, ezért szerkesztői felelősségük is csak feltételes.

4.1.2. Tagállami és brit platformszabályozás

Még a digitális szolgáltatásokról szóló rendelet előkészületeit megelőzően több európai uniós tagállam alkotott olyan törvényt, amely nem ellentétes az Eker. iránnyal, de annak szabályait kiegészítve szigorítja a platformok kötelezettségeit a jogellenes tartalmakkal szembeni fellépés tekintetében. E szabályozások célja az, hogy a leginkább veszélyesnek tekintett jogsértések esetén gyors és hatékony fellépésre ösztönözze a platformokat. A tagállami szabályozások sorsa a DSA elfogadását követően bizonytalanná vált, mivel egyes szabályait a rendelet is magában foglalja, de nem elképzelhetetlen, hogy a tagállamok a DSA-val nem ellentétes, azokat nem megismétlő, további részletszabályokat alkossanak vagy tartsanak hatályban.

Az elsőként elfogadott, 2018-tól hatályos német szabályozás a büntetőjog által üldözendő tartalmak gyors eltávolítását követeli meg a platformoktól.¹²⁴ A rendelkezések szerint a törvény hatálya alá tartozó valamennyi (legalább kétmillió németországi felhasználóval rendelkező) platformszolgáltatónak el kell távolítania minden olyan felhasználói tartalmat, amely a törvényben meghatározott bizonyos bűncselekményt valósít meg. Ilyen bűncselekmény például a rágalmozás, a gyűlöletkeltés, a holokauszt tagadása és a rémhírek terjesztése (1. cikk). A nyilvánvalóan jogsértő tartalmakat az értesítés kézhezvételét követő 24 órán belül, míg a többi jogsértő tartalmat hét napon belül kell eltávolítani (3. cikk). Ha egy platform nem távolít el egy adott tartalmat, akár 50 millió eurós bírság is sújtható (elméletileg, súlyos és többszörös jogsértés esetén, 4. cikk).

¹²⁴ A közösségi hálózatokon történő bűnüldözés javításáról szóló német törvény [Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken, Artikel 1 G. v 01.09.2017 BGBl. I S. 3352 (Nr. 61)].

Ezt a német jogszabályt sokan bírálták a szólásszabadságot korlátozó hatása miatt,¹²⁵ holott nem megy sokkal tovább, mint maga az uniós irányelv, csupán kiegészíti az irányelv rendelkezéseit, meghatározza az alkalmazandó eljárási szabályokat, és súlyos szankciókkal fenyegeti a kötelezettségeiket nem teljesítő platformokat. A szabályokat a platformok betartják, és úgy tűnik, például a Facebook és a Google igyekszik teljesíteni a kifogásolható tartalmak eltávolítására vonatkozó kötelezettségét.¹²⁶ A német szabályozás jól mutatja, mennyire nehéz egyszerre alkalmazni az általános jogszabályokat és a platform-specifikus szabályokat, és hogy a kormányok mennyire igyekeznek a közösségimédia-platformokat a felhasználók által feltöltött tartalmak bírójává tenni. A törvény legnagyobb részét a DSA alkalmazhatóvá válása miatt 2024 májusában hatályon kívül helyezték, és a digitális szolgáltatásokról szóló új törvény¹²⁷ lépett a helyébe.

Franciaország a némethez hasonló szabályozást fogadott el: a platformoknak gyorsan el kell távolítaniuk a gyűlöletre uszító tartalmakat, amint értesítést kapnak róluk.¹²⁸ A 2020-ban elfogadott „Avia-törvény”¹²⁹ több szempontból is korlátozta a bejelentési és eltávolítási eljárás általános szabályait. A platformok kötelesek törölni a terrorizmust támogató vagy gyermekpornográfiát megjelenítő tartalmakat a tudomásszerzéstől számított egy órán belül, az egyéb bűncselekménynek minősülő tartalmakat pedig 24 órán belül. A törvény emellett számos egyéb szabályt is bevezetett a felhasználói tartalmak kezelésére vonatkozóan. A platformoknak hatékony és könnyen kezelhető értesítési rendszert kell létrehozniuk, az értesítésről visszaigazolást kell küldeni a bejelentőnek, ha az értesítésben foglalt kérésnek helyt adnak, a törlést 24 órán végre kell hajtani, és ha egy tartalmat eltávolítanak, a tartalom szerzőjét is – ha ez lehetséges – értesíteni kell, jogorvoslatot biztosítva számára.¹³⁰

A francia alkotmánytanács határozatában az Avia-törvény több rendelkezését alkotmányellenesnek találta és megsemmisítette.¹³¹ A testület megállapította, hogy a szólásszabadság korlátozható ugyan, de a korlátozásnak szükségesnek és az elérni kívánt céllal arányosnak kell lennie. Az alkotmánytanács szerint a kérdéses tartalom jogsértő jellege nem magától értetődő, annak megítélése kizárólag a kijelölt hatóságtól függ. Továbbá a határozat elleni fellebbezésnek nincs halasztó hatálya a végrehajtásra, és az egyórás határ-

¹²⁵ Lásd például Germany: Flawed Social Media Law. *Human Rights Watch*, 2018. február 14., <https://www.hrw.org/news/2018/02/14/germany-flawed-social-media-law>.

¹²⁶ Facebook Deletes Hundreds of Posts under German Hate-Speech Law. *Reuters*, <https://uk.reuters.com/article/us-facebook-germany/facebook-deletes-hundreds-of-posts-under-german-hate-speech-law-idUKKBN1KH21L>; Eltávolítások a hálózati végrehajtási törvény alapján. *Google*, <https://transparencyreport.google.com/netzdg/googleplus?hl=hu>.

¹²⁷ Digitale-Dienste-Gesetz vom 6. Mai 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 149).

¹²⁸ France Online Hate Speech Law to Force Social Media Sites to Act Quickly. *The Guardian*, 2019. július 9., <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/09/france-online-hate-speech-law-social-media>.

¹²⁹ Az interneten megjelenő gyűlöletkeltő tartalmak elleni küzdelemről szóló francia törvény (Loi n° 2020-766 du 24 juin 2020 visant à lutter contre les contenus haineux sur internet, „Avia-törvény”).

¹³⁰ France: Analysis of Draft Hate Speech Bill. *Article 19*, 2019. július 3., <https://www.article19.org/resources/france-analysis-of-draft-hate-speech-bill/>; lásd még <https://ecnl.org/sites/default/files/files/Text-of-Avia-Bill-EN.pdf>.

¹³¹ Décision n° 2020-801 DC du 18 juin 2020, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2020/2020801DC.htm>.

idő nem elegendő ahhoz, hogy az ügyben bírósági döntés szülessen. Ezen túlmenően, tekintettel a bejelentések várhatóan nagy számára és a bejelentést megelőző bírósági határozat hiányára, nem életszerű, hogy a szolgáltató képes lesz a francia büntető törvénykönyv szerinti komplex jogi elemzések elvégzésére, ami azzal a kockázattal jár, hogy a szolgáltatók automatikusan helyt adnak a kérelmeknek, több esetben a szólásszabadság megsértésével. Végezetül a tervezett szankciók olyan jelentősek, hogy a szólásszabadság ilyen jellegű korlátozása alkotmányellenes.

A német mintát követve Ausztria is kötelezettségeket vezetett be az online platformokra vonatkozóan.¹³² A 2021-től hatályos szabályok azokra az osztrák és külföldi platformokra vonatkoztak, amelyeknek Ausztriában több mint százezer felhasználójuk, vagy Ausztriában ötszázezer eurót meghaladó bevétele van. A videómegosztó platformok audiovizuális tartalmaira az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló törvény szabályai vonatkoznak,¹³³ míg a többi tartalmukra a kommunikációs platformokról szóló törvény vonatkozott. A szabályok értelmében a platformoknak hatékony és átlátható eljárást kellett létrehozniuk a jogellenes tartalmak bejelentésére és törlésére. A törlésnek 24 órán belül meg kellett történnie, ha a jogellenesség „egy jogban laikus számára nyilvánvaló”, vagy hét napon belül, ha részletes vizsgálatra volt szükség. A törléssel vagy blokkolással érintett felhasználók számára panaszeljárást kellett bevezetni a túlzott mértékű blokkolás elkerülése érdekében. E kötelezettségek megsértése akár tízmillió eurós bírság kiszabását is vonhatta volna maga után.¹³⁴ A törvényt néhány nagy platform az EU Bíróságán támadta meg, amely egyetértőleg ki is mondta, hogy egy tagállam nem írhat elő egy másik tagállamban letelepedett platformszolgáltató számára általános és absztrakt kötelezettségeket.¹³⁵

Miután az Egyesült Királyság már nem az EU tagja, a DSA alkalmazhatóságának hiányában ott is szükségessé vált egy átfogó platformszabályozás megalkotása. A 2023 októberében kihirdetett Online Safety Act 2023 a DSA-hoz több szempontból is hasonló, de annál szigorúbb szabályozást vezetett be, amelynek alapja szintén az értesítési és eltávolítási kötelezettség (10. szakasz 3. bekezdés). A törvény többféle eszközzel védi a felnőtt felhasználókat az ún. hármas pajzs által.¹³⁶ Először, hasonlóan az EU-s szabályozáshoz, a platformoknak az illegális felhasználói tartalmakat az azokról való tudomszerzést követően el kell távolítaniuk. Ezek vagy a jogrendszerben már létező és a törvény által nevesített jogellenes tartalmak, vagy a törvény által meghatározott új bűncselekmények (59. szakasz és 7. melléklet). A törvény többek között új bűncselekményként határozza meg a valótlan tartalmú kommunikációt (ha a felhasználó tudta, hogy az valótlan, és kárt akart okozni a közzététellel, 179. szakasz), a fenyegető kommunikációt (181. szakasz), az önkárosítást népszerűsítő tartalmakat (184. szakasz), a nemi szervekről készült

¹³² A kommunikációs platformokról szóló osztrák törvény (Bundesgesetz über Maßnahmen zum Schutz der Nutzer auf Kommunikationsplattformen, BGBl. I Nr. 151/2020).

¹³³ Bundesgesetz über audiovisuelle Mediendienste, BGBl. I Nr. 84/2001.

¹³⁴ The New Legislation Against Online Hate Speech – a Brief Overview. *MGLP*, 2021. április 26., <https://www.mglp.eu/en/the-new-legislation-against-online-hate-speech-a-brief-overview>.

¹³⁵ C-376/22 sz., Google Ireland és társai kontra Kommunikationsbehörde Austria (KommAustria) ügyben 2023. november 9-én hozott ítélet. A DSA alkalmazhatóvá válását követően a törvényt a Kommunikationsplattformen-Gesetz (Fassung vom 16.02.2024) váltotta fel.

¹³⁶ A guide to the Online Safety Bill, <https://www.gov.uk/guidance/a-guide-to-the-online-safety-bill>.

fénykép vagy film küldését (187. szakasz), az intim fényképek vagy filmek megosztását, vagy az azzal való fenyegetést (188. szakasz). Másodszor, a platformok saját szabályzatuknak megfelelően is eltávolíthatnak tartalmakat (71. szakasz). Ezenfelül Az 1. kategóriába tartozó szolgáltatásoknak (a legnagyobb és így a legkockázatosabb szolgáltatásoknak, amelyeket majd később jelölnek ki, 11. melléklet) kötelező eltávolítaniuk a saját szerződési feltételeik által tiltott tartalmakat is (72. szakasz 3. bekezdés). Harmadszor, az 1. kategóriába tartozó szolgáltatásoknak olyan eszközökkel is fel kell ruházniuk felnőtt felhasználókat, amelyekkel nagyobb befolyást gyakorolhatnak a látott tartalmakra és arra, hogy kivel lépnek kapcsolatba (15. szakasz).

A platformoknak a szabályzataik megalkotásakor és általában a tevékenységük során figyelemmel kell lenniük a szólásszabadság és a magánszféra-védelem szempontjaira (22. szakasz 2–3. bekezdés). A keresőmotor-szolgáltatóknak a többi platformhoz hasonló kötelezettségeket ír elő a törvény (a II. fejezetében). A szabályozás külön kötelezettségeket ír elő a gyermekek védelmében, amelyek nem a számukra veszélyes tartalmak törlésére, hanem a hozzáférésük korlátozására irányul – korhatár- és életkor-ellenőrzési intézkedésekkel, a legnagyobb közösségimédia-platformokon a gyermekekre leselkedő kockázatok és veszélyek átláthatóbbá tételével, valamint a kockázatértékelések közzétételével (12. szakasz).

A törvény betartása felett őrökdő hatóság, az Ofcom magatartási kódexeket készít az egyes részletkérdések további tisztázására (41. szakasz). A területért felelős kormánytag utasíthatja az Ofcomot arra, hogy e kódexek tervezetét módosítsa, ha azt az Egyesült Királyság valamely nemzetközi kötelezettségének teljesítése érdekében vagy más, a törvényben rögzített okból szükségesnek látja (44. szakasz 1–3. bekezdés). A platformoknak panaszkezelési rendszert kell működtetniük (21. szakasz), a felhasználók pedig az Ofcomhoz is fordulhatnak panaszaikkal.

4.1.3. Társszabályozás

A társszabályozás az állami vagy EU-s szervek és az érintett piaci szereplők közös erőfeszítéséből jön létre, és ötvözi a kodifikált jog és az önszabályozás rendszerét. Ezen együttműködésnek számos lehetséges formája létezik, de általában önkéntes, azaz az egyes piaci szereplők nem kötelesek részt venni benne. Az EU törekvései azonban afelé mutatnak, hogy oly módon kényszerítse ki a platformok működésének megváltoztatását, amely már a kötelező társszabályozás irányába mutat.

A platformok tevékenységével kapcsolatos leggyakrabban tárgyalt probléma feltehetően a dezinformáció, a hamis hírek kezelésének kérdése. A dezinformáció talán legismertebb példája a Pizzagate, a 2016-os amerikai elnökválasztás demokrata elnökjelöltjéről, Hillary Clintonról terjesztett hír, amely szerint ő egy washingtoni pizzériában gyermekkereskedő hálózatot működtetett. Az étterem tulajdonosa és dolgozói halálos fenyegetéseket kaptak, egy személy pedig fegyverrel ment a gyermekek megsegítésére, és azt el is sütötte az étteremben.¹³⁷ Az Oroszországból származó dezinformációs kampányokat szintén sok vita övezte

¹³⁷ Amanda ROBB: Anatomy of a Fake News Scandal. *Rolling Stone*, 2017. november 16., <https://www.rollingstone.com/politics/politics-news/anatomy-of-a-fake-news-scandal-125877>.

az elmúlt években.¹³⁸ Az orosz kormány számos országban szisztematikus információs manipulációt és dezinformációt alkalmaz.¹³⁹ Dezinformációt tartalmazó hírt, információt azonban bármely felhasználó közzétehet az interneten, ezért a probléma kezelése nehézkes, illetve alapvetően érinti a szólásszabadság érvényesülését, tekintettel arra, hogy számos, valótlanságot tartalmazó információ nem valósít meg jogellenességet, azaz a szólásszabadság által védett. A DSA alapján a platformoknak nem kell törölniük a dezinformációt magukban foglaló tartalmakat önmagában e jellegük miatt. Az EU számos dokumentumban foglalkozott a kérdéssel, de soha nem ment tovább annál, hogy a jogellenes tartalmakon túl más tartalmak törlését irányozza elő a platformok számára.¹⁴⁰

Az online platformok, a vezető technológiai vállalatok és a reklámpiac szereplői az Európai Bizottság nyomására 2018-ban magatartási kódexet fogadtak el az online dezinformáció terjedésének megakadályozására.¹⁴¹ A kódex vállalatokat határozott meg a politikai reklámok átláthatóságától a dezinformációk terjesztőinek ehhez fűződő anyagi érdekességének megszüntetéséig terjedő széles területen. A kódexhez csatlakozás formálisan önkéntes, vagyis az önszabályozó eszköznek tűnhet, de valójában egy társszabályozási megoldásról van szó, amelyet az Európai Bizottság kényszerített rá az iparág szereplőire. Elsődleges céljai közé tartozik, hogy a dezinformáció terjesztőit megfossza az e tevékenységből származó reklámbevételektől, megkönnyítse a politikai hirdetések közzétételének azonosítását, megvédje a platform szolgáltatásainak integritását (hamis fiókok és botok elleni lépések), valamint támogassa a témában dolgozó kutatókat és tényellenőrzőket.¹⁴²

A Covid-járvány 2020 eleji európai megjelenése új lendületet adott a dezinformáció tömeges terjesztésének, ami ezúttal közvetlenül emberéleteket fenyegetett. Ezért az uniós szervek új dokumentumot adtak ki, konkrét intézkedéseket javasolva a platformoknak a járvánnyal kapcsolatos dezinformációval szembeni fellépésre, de valójában nem bővítették a korábban meghatározott általános dezinformációs intézkedések körét.¹⁴³ Az Euró-

¹³⁸ Lásd például Richard SAKWA: *The Russia Scare: Fake News and Genuine Threat*. Abingdon, Routledge, 2022.

¹³⁹ Az Egyesült Államok esetében lásd *Foreign Threats to the 2020 U.S. Federal Elections*. Intelligence Community Assessment ICA 2020-00078D. National Intelligence Council, 2021. március 10., <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ICA-declass-16MAR21.pdf>; Christopher PAUL – Miriam MATTHEWS: *The Russian “Firehose of Falsehood” Propaganda Model: Why It might Work and Options to Counter It*. RAND, 2016, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE100/PE198/RAND_PE198.pdf.

¹⁴⁰ *A Multi-Dimensional Approach to Disinformation. Report of the Independent High level Group on Fake News and Online Disinformation*. Európai Unió, 2018, https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271; a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Európai megközelítés az online félretájékoztatás kezelésére, 2018. április 26., COM(2018) 236 final; Közös közlemény az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Cselekvési terv a félretájékoztatással szemben. Brüsszel, 2018. december 5., Join(2018) 36 final.

¹⁴¹ 2018 Code of Practice on Disinformation, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2018-code-practice-disinformation>.

¹⁴² Matteo MONTI: *The EU Code of Practice on Disinformation and the Risk of the Privatisation of Censorship*. In Serena GIUSTI – Elisa PIRAS (szerk.): *Democracy and Fake News: Information Manipulation and Post-Truth Politics*. Abingdon, Routledge, 2016, 214–225., 220–221.

¹⁴³ Közös közlemény az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – A Covid19-cel kapcsolatos dezinformáció kezelése. Lássuk a valós tényeket. Brüsszel, 2020. június 10., Join(2020) 8 final.

pai demokráciára vonatkozó cselekvési terv 4. pontja szintén a dezinformáció elleni küzdelemmel foglalkozik, és a 2018-as gyakorlati kódex megerősítését, további kötelezettségvállalásokkal való kiegészítését és egy nyomon követési mechanizmus létrehozását irányozza elő.¹⁴⁴

A kódex 2021-es felülvizsgálatát követően, 2022-ben 34 vállalat írta alá a dezinformációra vonatkozó megerősített gyakorlati kódexet.¹⁴⁵ Az új kódex célja, hogy megvalósítsa a Bizottság 2021-ben bemutatott közleményében foglalt célkitűzéseket¹⁴⁶ azáltal, hogy az online dezinformáció elleni küzdelemre vonatkozó kötelezettségvállalások és intézkedések szélesebb körét határozza meg. Bár a kódexet a Bizottság hivatalosan nem hagyta jóvá, a Bizottság közleményében megfogalmazta elvárásait, és utóbb jelezte, hogy véleménye szerint a kódex összességében megfelel azoknak. Mivel ez az iránymutatás a Bizottság elvárásait imperatív módon fogalmazza meg („a kódexnek kellene”, „az aláíróknak kellene” stb.), nem túlzás azt állítani, hogy a platformok számára a vállalatok olyan kötelezettségeknek minősülnek, amelyek teljesítése esetén elkerülhető a szigorúbb jogi szabályozás. Következésképpen helyes, ha a kódexet nem önszabályozási eszköznek, hanem társszabályozási mechanizmusnak tekintjük, amely nem pusztán az iparági szereplők szabad akaratából jött létre, hanem azt az iparági szereplőkkel együttműködő Európai Bizottság hozott létre és működtet.

A dezinformációval kapcsolatos megerősített magatartási kódex 44 kötelezettségvállalást és 128 konkrét intézkedést tartalmaz a következő területeken: demonetizáció (a dezinformáció terjesztéséhez fűződő pénzügyi ösztönzők csökkentése), a politikai hirdetések átláthatósága, a szolgáltatások integritásának védelme, a felhasználók felvértezése médiaműveltségi kezdeményezések révén, a platformok ajánlórendszereinek nagyobb átláthatósága, a dezinformációval kapcsolatos kutatások támogatása, és a tényellenőrző közösség megerősítése. Ezeket az intézkedéseket egy megerősített nyomon követési keretrendszer segíti.

A Twitter 2023 májusában jelentette be, hogy visszavonja a magatartási kódexben rögzített vállalásait, ami a kódex formálisan önszabályozó jellegéből adódóan jogában állt. Mindenesetre Thierry Breton, a belső piacért felelős biztos a döntés után azonnal bejelentette, hogy a kódexet ennek ellenére érvényre fogják juttatni a Twitterrel (azóta már X-szel) szemben is.¹⁴⁷ Erre közvetve nyílik mód, ha a kódex egyfajta iparági szabványnyá, és így ténylegesen kötelezővé válik, a DSA magatartási kódexek létrehozását ösztönző 35. cikkének kiterjesztő alkalmazásával.

¹⁴⁴ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az Európai Demokráciára vonatkozó cselekvési tervről. Brüsszel, 2020. december 3., COM(2020) 790 final.

¹⁴⁵ 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation>.

¹⁴⁶ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az Európai Bizottság iránymutatása a dezinformáció visszaszorítását célzó gyakorlati kódex megerősítéséről. Brüsszel, 2021. május 26., COM(2021) 262 final.

¹⁴⁷ Ewa KRUKOWSKA: Twitter Withdraws from EU Disinformation Code, Commissioner Says. *Time*, 2023. május 27., <https://time.com/6283183/twitter-withdraws-from-eu-disinformation-code-commissioner-says>.

Említést érdemel még a politikai reklámok átláthatóságáról és célzásáról szóló rendelet.¹⁴⁸ A rendelet kiterjed a politikai reklámok megrendelőinek azonosítására, felismerhetőségére, a jogellenes politikai reklámok elleni intézkedésekre és a konkrét felhasználók megcélzására vonatkozó követelményekre.

4.1.4. Az Egyesült Államok platformszabályozása

Az Egyesült Államok kapuőri felelősséget érintő szabályozása az európaítól eltérő megközelítést alkalmaz. A kapuőrök szinte teljes immunitást élveznek mások jogsértő tartalmai vonatkozásában. Az 1996-ban elfogadott Communications Decency Act 230. szakasza írja elő az úgynevezett irgalmas szamaritánus kedvezményt az „interaktív számítógépes szolgáltatások” nyújtói számára:

c) A sértő anyagot blokkoló és kiszűrő „irgalmas szamaritánus” védelme

1. A kiadóval vagy beszélővel szembeni bánásmód

Az interaktív számítógépes szolgáltatások szolgáltatói és felhasználói nem tekintendők a más információs tartalomszolgáltató által nyújtott közlemény kiadójának vagy közlőjének.

2. Polgári jogi felelősség

Az interaktív számítógépes szolgáltatások szolgáltatói és felhasználói nem tehetők felelőssé:

A) önként, jóhiszeműen, a szolgáltató vagy a felhasználó által szemérmetlennek, fajtalanak, kéjvágyónak, tisztességtelennek, rendkívül erőszakosnak, felzaklatónak vagy másként kifogásolhatónak ítélt anyag hozzáférhetőségének vagy elérhetőségének korlátozásáért, akár alkotmányosan védett az a tartalom, akár nem, vagy

B) az olyan tettért, amely lehetővé vagy elérhetővé teszi az információs tartalomszolgáltatóknak vagy másoknak az 1. bekezdésben leírt anyaghoz való hozzáférés korlátozásának technikai eszközét.¹⁴⁹

A mentesség nem teljes és feltétlen: a törvény a bíróságokra bízta annak megállapítását, hogy mikor válik a platform kiadóvá vagy beszélővé – és veszíti el így az immunitást –, továbbá a 230. szakasz e) pontja értelmében a felelősség alóli mentesség nem terjed ki a szövetségi szinten meghatározott bűncselekményekre, a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok megsértésére és a szexuális kizsákmányolási célú embercsempészetet támogató tartalmakra.

A digitális szolgáltatásokról szóló rendelethez és a brit Online Safety Acthez hasonlóan a CDA kifejezetten felhatalmazza a platformokat a tartalmakat érintő döntések meghozatalára. A 230. szakasznak gazdag, jobbára az „irgalmas szamaritánus” kötelezettségeinek szűkítő értelmezése felé mutató joggyakorlata alakult ki. A Zeran-ügyben¹⁵⁰ a bíróság kimondta, hogy a felelősség alóli mentesség nem szűnik meg akkor, ha levélben vagy törlési kérelemben fordulnak a szolgáltatóhoz, felhívva a figyelmét a jogsértő tartalomra. A döntés azt is rögzítette, hogy a tartalom közzététele, szerkesztése vagy eltávolí-

¹⁴⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/900 rendelete (2024. március 13.) a politikai reklámtevékenység átláthatóságáról és célzott folytatásáról.

¹⁴⁹ 47 U.S.C. § 230.

¹⁵⁰ Zeran v. America Online, Inc. 524 US 937 (1998).

tása a szolgáltató döntési kompetenciájába tartozik, ami nem enyészti el a mentességét. A Roommates.com-ügyben¹⁵¹ a honlap fenntartója ellenében döntött a bíróság. A weboldal célja bérlőtársak (például otthonuktól távol élő egyetemisták) összehozása volt; a bérleményt keresők megadhatták az oldalon, hogy milyen tulajdonságú emberrel képzelik el az összeköltözést, így kizárhatták az eltérő rasszhoz tartozó, bőrszínű társaikat, illetve meg kellett adniuk saját vonatkozó adataikat. A weboldal szolgáltatója felelős volt az antidiszkriminációs előírásokba ütköző gyakorlatért, mert célzott kérdésekkel maga bátorította a felhasználóit az egyenlő bánásmód követelményének megsértésére.

A Backpage.com-ügyben¹⁵² ezen értelmezést gyengítette egy másik bíróság döntése. Az érintett honlap felhasználói hirdetéseket tett közzé, közöttük prostitúciót reklámozó tartalmakat is, amelyek a felperesek szerint elősegíthették a szexuális célú emberkereskedelmet. A bíróság szerint az oldal üzemeltetőjének döntése a felhasználói tartalmak elrendezéséről és a közzétételi előírások meghatározása nem szünteti meg a 230. szakaszban biztosított mentességre való hivatkozás jogát. E döntés szembemegy a fenti Roommates.com-ügy következtetésével. Nagyon is vitathatók maradtak a Backpage által a felnőtteknek szóló szolgáltatásokhoz kínált rovatok, mert a feltételezések szerint a Backpage tudatosan engedte és bátorította a felhasználókat prostitúcióval és – különösen gyermekekre vonatkozó – embercsempészettel kapcsolatos hirdetések közzétételére, és szándékosan próbálta e tevékenységeket álcázni. Egy sor per és a cég vezérigazgatójának letartóztatása után a Backpage 2017-ben eltávolította amerikai oldaláról a felnőtteknek szóló szolgáltatások rovatait. A szövetségi bűnüldözési szervek 2018-ban zároltatták a backpage.com és a csatolt oldalakat.¹⁵³

A MySpace-ügy¹⁵⁴ közösségimédia-platfomot érintett, amelyen keresztül az egyik felhasználó kapcsolatba lépett egy másikkal, majd személyes találkozásuk alkalmával szexuálisan bántalmazta őt. A bíróság szerint a weboldal csak kommunikációs lehetőséget biztosított a felhasználók számára, a bűncselekményért nem tehető felelőssé. Ugyanígy nem tehető felelőssé a szolgáltató a Legfelsőbb Bíróság szerint amiatt, ha terrorcselekmények szervezésére használják közösségimédia-szolgáltatását, és nem törli időben e tartalmakat.¹⁵⁵

Az amerikai platformszabályozás hatása Európában is jelentős, aminek oka az, hogy a nagy platformok szinte kivétel nélkül amerikaiak, ezért bármiféle szabályozással szemben fokozottan távolságtartók. Ennek ellenére az „irgalmas samaritánus” szerepük alapján önként vállalt moderációs tevékenységük mindkét kontinensen lényegében korlátlan lehetett, egészen a DSA megszületéséig.

¹⁵¹ Fair Housing Council of San Fernando Valley v. Roommates.com, LLC 521 F.3d 1157 (9th Cir. 2008).

¹⁵² Jane Doe No. 1. v. Backpage.com, LLC 817 F.3d 12 (1st Cir. 2016).

¹⁵³ Paul DEMKO: The Sex-Trafficking Case Testing the Limits of the First Amendment. *Politico*, 2018. július 29., <https://www.politico.com/magazine/story/2018/07/29/first-amendment-limits-backpage-escort-ads-219034>.

¹⁵⁴ Doe v. MySpace, Inc. 528 F.3d 413 (5th Cir. 2008).

¹⁵⁵ Twitter, Inc. v. Taamneh 598 US 471 (2023); Gonzalez v. Google, LLC 598 US 617 (2023). Lásd GOSZTONYI Gergely – LENDVAI Gergely Ferenc: Twitter kontra Taamneh és Gonzalez kontra Google, avagy ki a felelős az online platformokra feltöltött tartalomért? *Magyar Jog*, 2023/10., 587–593.

4.2. A platformok önszabályozása

A platformok önszabályozása egyelőre igen ritka jelenség. Az önszabályozás egy alulról építkező konstrukció, amelynek lényege, hogy az egyes ágazatok, iparágak saját magatartási és etikai szabályokat alakítanak ki, amelyeket mindegyikük magára nézve kötelezőnek ismer el, és az e szabályokat megszegőket szankciókkal fenyegetik. Az önszabályozás fő jellemzője az önkéntesség: az érintett ágazati szereplők szabadon dönthetnek arról, hogy részt kívánnak-e venni az önszabályozásban, vagy alávetik-e magukat az önszabályozási mechanizmusnak. Ehhez jól felfogott érdekük fűződhet: egy társadalmi felelősségével tisztában lévő vállalat képét szeretnék mutatni, esetleg abban reménykednek, hogy a hatékony önszabályozás megelőzheti a szigorúbb – és kötelező – állami intézkedéseket vagy a jogi szabályozás szigorítását.

Efféle megfontolások vezérelhették a Facebookot is, ami sajátos módon nem iparági önszabályozás létrehozását kezdeményezte, hanem olyan önszabályozó mechanizmust hozott létre, amely kizárólag a saját működését felügyeli. A 2020 óta működő Oversight Board a platformtól, az államoktól és más iparági szereplőktől egyaránt független felügyeleti szerv. Ez a Zuckerberg által korábban „a Facebook legfelsőbb bíróságaként” emlegetett felügyeleti testület nem az egyedi ügyek fellebbviteli fórumaként, hanem a véleménynyilvánítás szabadságának általános mércéit meghatározó testületként hivatott működni.¹⁵⁶ Azzal kapcsolatban, hogy ez önszabályozásnak tekinthető-e egyáltalán, lehetnek kételyeink: a Board működésének formális (gazdasági és személyi értelemben vett) függetlenségének biztosítása, illetve döntéseinek végrehajtása alapvetően a Facebook anyacégének, a Metának a belátásán múlik.

Az első évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a platform elvégzi a Board döntéseiből fakadó feladatait – és adott esetben változtat a korábbi moderációs döntésein –, de a Board nem alkalmas arra, hogy a platformon felmerülő tömeges problémákat megnyugtatóan kezelje, és a felmerülő problémák mennyiségéhez képest elenyésző számú döntést hoz. A Meta által tulajdonolt más platformra a Board hatásköre nem terjed ki, és még a Facebook algoritmusát sem vizsgálja, kizárólag egyedi moderációs döntésekkel foglalkozik.¹⁵⁷ A Boardnak a tartalom törlésével kapcsolatos döntésén túli egyéb ajánlásait a Facebook pedig csak kevésbé veszi figyelembe.¹⁵⁸ Iparági szintű, több vállalat közös erőfeszítésével létrejövő önszabályozás megvalósulása egyelőre nincsen kilátásban.

¹⁵⁶ Kate KLONICK: The Facebook Oversight Board: Creating an Independent Institution to Adjudicate Online Free Expression. 129(8) *The Yale Law Journal* (2019–2020) 2418–2499., 2232.

¹⁵⁷ Edward L. PICKUP: The Oversight Board's Dormant Power to Review Facebook's Algorithms. 39(1) *Yale Journal on Regulation Bulletin* (2021) 1–22. Az Oversight Board kritikájáról lásd LENDVAI Gergely Ferenc: A Facebook „elitbírósága” kritikai megközelítésben. A Facebook Oversight Board nyolc kiemelt kérdése és lehetséges megoldásai. *Iustum Aequum Salutare*, 2023/3., 227–243.

¹⁵⁸ Evelyn DOUEK: Facebook's Responses in the Trump Case Are Better than a Kick in the Teeth, but Not Much. *Lawfare*, 2021. június 4., <https://www.lawfaremedia.org/article/facebooks-responses-trump-case-are-better-kick-teeth-not-much>.

4.3. A platformok magánszabályozása

Már említettük a 3.1. alpontban, hogy a platformok saját maguk által alkotott szabályok alapján is eljárhatnak és dönthetnek a felhasználói tartalmak ügyében. A DSA és a brit Online Safety Act 2023 erre őket kifejezetten is felhatalmazza. Sőt, a brit szabályozás kötelezővé is teszi a nagy platformok számára a szabályzataikkal össze nem férő tartalmak törlését,¹⁵⁹ míg a DSA biztosítja a bejelentőknek a jogorvoslati lehetőségeket, ha a törlés elmarad [(20)–(22) cikk]. Balkin a platform ezen jogát magánirányításnak (*private governance*) nevezi,¹⁶⁰ mások szigorúbban fogalmazzák, és a magáncenzúra kifejezést használják,¹⁶¹ de e fejezetben a magánszabályozás megnevezést alkalmazzuk rá. Mint Kate Klonick megállapítja, megfelelő analógia hiányában a közösségimédia-platform nem más, mint új, önálló szabályozó (*governor*). A platform maga hozta létre és kontrollálja azon infrastruktúrát, amelyen a felhasználók kommunikációja zajlik, és a maga érdekei szerint működteti azt. Központosított szervezete van, amely előre lefektetett szabályokkal bír, és a tartalmakkal kapcsolatos előzetes vagy utólagos döntéshozatali eljárásokat folytat le.¹⁶²

Ahogy Lessig fogalmaz, az online tér szolgáltatásai nemcsak a felhasználói beszédre irányuló előírásaikkal, hanem már a sajátosságaik által is szabályoznak: ezek a sajátosságok (kódok) a joghoz hasonlóan kötelező erejűek.¹⁶³ A platformok például rögzítik, hogy mekkora terjedelmű szöveget, milyen formátumú tartalmat lehet az adott szolgáltatáson keresztül közzétenni, miként lehet azokhoz hozzászólni. A közösségi média tevékenységének jogi keretek közé terelése nem vonja kétségbe a közösségi média e jogát, de azt korlátozni kívánja, így „a szabályozó szabályozását” kísérli meg. Ennek óriási a tétje: a nyilvánosság szabályainak meghatározása, egy választási eljárás tisztességes lebonyolítása, a közéleti és a politikai tartalmakhoz való hozzáférés lehetőségének biztosítása korábban az egyes államok privilégiuma volt, ma pedig az állami szuverenitás egy igen jelentős részét e kérdések vonatkozásában az államok kényszerűen megosztják magántulajdonú online vállalkozásokkal.¹⁶⁴

A platformszolgáltatóknak többféle okuk is lehet a magánszabályozás alkalmazására. A káros vagy veszélyes tartalmak eltávolításával céljuk lehet a jogi szabályozás szigorításának elkerülése, illetve gazdasági érdekeik védelme. Abban érdekeltek, hogy a felhasználók biztonságban érezzék magukat, amíg a platformot használják, lehetőleg ne találkozzanak sértő, felháborító, zavaró tartalmakkal, és így minél több időt töltsenek ott. A magánszabályozás általi moderálás és tartalomtörlés – ami mennyiségét tekintve jelentősen megha-

¹⁵⁹ Online Safety Act 2023, 73. szakasz.

¹⁶⁰ Jack BALKIN: Free Speech in the Algorithmic Society: Big Data, Private Governance, and New School Speech Regulation. 51(3) *UC Davis Law Review* (2018) 1179–1210., 1182.

¹⁶¹ Marjorie HEINS: The Brave New World of Social Media Censorship. 127(8) *Harvard Law Review Forum* (2014) 325–330.

¹⁶² Kate KLONICK: The New Governors: The People, Rules, and Processes Governing Online Speech. 131(6) *Harvard Law Review* (2018) 1599–1670., 1662–1664.

¹⁶³ Lawrence LESSIG: *Code – Version 2.0*. New York, Basic Books, 2006.

¹⁶⁴ Anupam CHANDER: Facebookistan. 90(5) *North Carolina Law Review* (2012) 1807–1844.; Uta KOHL: Towards a Regulatory Theory of Platform Rule: Corporate “Sovereignty” Through Immunities. 56 *St. Mary’s Law Journal* (2025, megjelenés előtt).

ladja a 3.1. alpontban tárgyalt, a jogi szabályozás által számukra kötelezővé tett moderálás mennyiségét – nem a szólásszabadság jogi korlátainak figyelembevételével történik, azaz annak alapján olyan tartalmak is törölhetők, amelyeket a jogi szabályozás egyébként véde-ne, de nem feltétlenül törlik azokat, amelyek túllépnek a szólásszabadság védett határain, ha azokról nem kaptak külön értesítést.

A platformok irányelvei, szabályzatai és felhasználási feltételei gyors és tömeges döntéseket eredményeznek, amelyekkel az esetlegesen induló, lassan folyó jogi eljárások hatása nem vetekedhet. Marvin Ammori megállapítása szerint a platformszolgáltatók jogászai óriási hatást gyakorolnak a szólásszabadságra, és ez a hatás globális léptékű.¹⁶⁵ A magánszabályozás a jogi szabályozáshoz képest jórészt szigorúbb, kisebb részben megengedőbb tartalomszabályozás (például a hírnév megsértését a platformok szabályai jellemzően nem tilalmazzák), ami alapvetően érinti a felhasználók szólásszabadságát.¹⁶⁶ A másik fő gond a döntéshozatalra vonatkozó tisztességes és átlátható eljárás, azaz a jogi eljárásokban érvényesülő alkotmányos garanciák hiánya.

A platform és a felhasználó közötti szerződés az a jogi alap, amelyre építve a platform beavatkozhat felhasználói szólásszabadságába. E szerződések feltételeit a platform maga határozza meg, megváltoztatásukat a felhasználó nem kérheti, a megkötés után a platform azokat egyoldalúan módosíthatja, és a szerződés minden felhasználóval azonos tartalommal jön létre. Ha a felhasználó úgy dönt, hogy regisztrál a platformra, és néhány kattintással elfogadja a szerződési feltételeket, a magánszabályozás hatálya alá kerül.¹⁶⁷ A magánszabályozás ugyanakkor a platformokat is köti, amelyek nem térhetnek el a saját maguk által alkotott szerződés szabályaitól.

Két érv is a platform döntési szabadságát támogatja. Az egyik szerint a platform maga is rendelkezik szólásszabadsággal, így amikor a felhasználói tartalmak között válogat, illetve összeállítja a felhasználók által látható, könnyen elérhető tartalmakat, akkor tulajdonképpen e jogát gyakorolja.¹⁶⁸ De a platform tevékenységének beszédként való elismerése vitatható megközelítés (3.2. alpont). A másik szerint egyetlen platform sincs olyan helyzetben, hogy az online nyilvánosság kizárólagos ura legyen, a magánszabályozás által beszédében korlátozott felhasználó pedig szabadon elmondhatja a véleményét más platformon vagy a saját blogján, weboldalán, e-mail listáján stb.¹⁶⁹ Ugyanakkor egyes platformok olyan óriásira nőttek, akkora tömeg használja őket nap mint nap, hogy az valójában megkerülhetetlenné teszi őket a nyilvános kommunikáció folyamatában. Az egyedi felhasználó beszélhet ugyan máshol, szabadabban, mint e platformokon, de beszédének hatása feltehetően jóval csekélyebb lesz.

¹⁶⁵ Marvin AMMORI: The “New” *New York Times*: Free Speech Lawyering in the Age of Google and Twitter. 127(8) *Harvard Law Review* (2014) 2259–2295., 2263.

¹⁶⁶ Joseph T. THAI: Facebook’s Speech Code and Policies: How they Suppress Speech and Distort Democratic Deliberation. 69(5) *American University Law Review* (2020) 1641–1688.

¹⁶⁷ Jacquelyn E. FRADETTE: Online Terms of Service: A Shield for First Amendment Scrutiny of Government Action. 89(2) *Notre Dame Law Review* (2013–2014) 947–984., 953–957., 977.

¹⁶⁸ Kevin PARK: Facebook Used Takedown and It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites. 68(4) *New York University Annual Survey of American Law* (2013) 891–956., 901.

¹⁶⁹ HEINS i. m. (161. lj.) 327.

A magánszabályozást elvben nem csak maguk a platformok alkalmazhatják, de a feladat kiszervezésére eddig csak egyetlen példa akad. A Facebook által felállított Oversight Board nemcsak ön-, hanem egyúttal magánszabályozásnak is tekinthető, mivel tevékenysége a platform felhasználóinak szólásszabadságát érinti, a Facebook által alkotott szabályokat alkalmazza, és a testület döntései a felhasználók számára is következményekkel járnak. A platformok által alkotott szabályok – mint például a Facebook közösségi irányelvei – nemigen hasonlítanak a jogi normákhoz. Jóval bőbeszédűbbek azoknál, olykor hosszas felsorolásokat tartalmaznak a tilalmakról, bármikor módosíthatók, és használt fogalmaik jelentése és a szabályok gyakorlati alkalmazása nem kiforrott, nem átlátható. Ezek a bizonytalanságok vezetnek oda, hogy bármely politikai erő vagy társadalmi csoport úgy érezheti, hogy egy adott platform háttérbe szorítja a véleményét, vagy éppen, hogy nem védi meg a mások beszéde okozta bántalmaktól.

A nagy platformoknak igen nehéz dolga van, amikor globális szinten kívánják meghatározni a beszédre vonatkozó korlátokat, miközben e korlátok minden államban eltérők. A nagy platformok szabályai lényegében a Post által gyakran említett közösségi vagy udvariassági normák azonosítására törekcsenek,¹⁷⁰ annak meghatározására, hogy milyen szabályokat kell betartani a felhasználóknak, ha civilizált beszélgetést kívánnak folytatni egymással, kölcsönös tiszteletet tanúsítva egymás iránt. Ebből fakad például a meztelenség ábrázolásának vagy a jogi szabályokat nem sértő gyűlöletbeszédnek a tilalma.

E közösségi normák természetesen nem azonosan érvényesülnek valamennyi olyan országban, ahol a platformok jelen vannak, és ebből számos sérelem fakadhat az egyes felhasználókra nézve. A platformok tehát több helyről is igyekeznek összegyűjteni e normákat, ám ha minden felhasználójuk érzékenységre tekintettel próbálnak lenni, akkor a tilalmak rendkívül széles körűek lesznek. Csakhogy e tilalmak alkalmazása sérelmes lehet a szólásszabadságra. Nincsen tehát igazán megnyugtató megoldás. Például, ami az egyik kultúrában sértő (így Európában a meztelenség ábrázolása a nyilvános kommunikációban), az a másikban (például egyes őslakos közösségekben) természetes. Így mind a tilalom, mind annak hiánya megsérti valamelyik közösségi normát.

A platformok magánszabályozásának kétségkívül legismertebb alanya Donald Trump egykori amerikai elnök, aki elnöki ideje alatt egy jogi hatással nem bíró elnöki rendeletet is kiadott, amelyben meg kívánta tiltani a platformok általi magánszabályozást (ahogy a rendelet fogalmazott: „online cenzúrát”).¹⁷¹ Trump elnöksége alatt számos alkalommal felmerült, hogy feltehetően jogsértő, vagy legalábbis a platformok szabályzataiba ütköző megszólalásai miatt korlátozni kellene a platformokhoz való hozzáférést. Ez egészen a 2020-as elnökválasztási kampány kezdetéig elmaradt, onnantól kezdve egyes, vitatható megállapításait a nagyobb platformok magyarázó címkékkel látták el, amelyek megbízható információkat tartalmazó linkekre mutattak. Az elnökválasztást követően, a Capitolium ostroma után, de még az utód beiktatása előtt először a Twitter, kisértatva pedig az összes többi érintett platform felfüggesztette Trump felhasználói

¹⁷⁰ Robert C. POST: The Constitutional Concept of Public Discourse: Outrageous Opinion, Democratic Deliberation, and *Hustler Magazine v. Falwell*. 103(3) *Harvard Law Review* (1990) 601–686. Lásd I. fejezet 7.1. alpont.

¹⁷¹ Executive Order on Preventing Online Censorship, 2020. május 28.

fiókját, így korábbi bejegyzései sem maradtak láthatók, és újakat sem tudott közzétenni. A Twitter úgy érezte, hogy ezúttal indokolnia kell a drasztikus lépést, amit meg is tett, saját szabályzatának Trump általi megsértésére hivatkozva.¹⁷²

Az utolsó két elnöki *tweet*, amely a felfüggesztés okául szolgált, vélhetően nem volt jogsértő, így a döntésben a magánszabályozás hatása és külső korlátok nélkülisége az egész világ számára láthatóvá vált. Trump esetében a magánszabályozás mellett szóló érv, amely szerint az egyik platformról való kitiltását követően más platformon továbbra is beszélhetett volna, nem állta meg a helyét, mert nagyjából egy időben valamennyi nagyobb platform fellépett vele szemben. A Facebook Oversight Boardja jelezte, hogy a határozatlan idejű kitiltásra nem volt lehetősége a Facebooknak, ilyen szankciót szabályzata nem ismert, ezért azt felül kell vizsgálnia a platformnak.¹⁷³ A döntés nyomán a Facebook két évre mérsékelte a kitiltás időbeli hatályát,¹⁷⁴ a volt elnök pedig 2023 márciusában visszatért a platformra.¹⁷⁵ A tulajdonosváltás után a Twitter ugyan 2023 januárjában visszavonta a fiók felfüggesztéséről szóló döntést, az egykori elnök azóta sem tért vissza arra a platformra.¹⁷⁶

Az egyes nemzeti kormányok vagy az EU bizonyos esetekben maguk is bátorítják a platformok általi magánszabályozást. A gyűlöletbeszéddel kapcsolatban az EU már 2016-ban kezdeményezte a platformok szigorúbb fellépését. Ennek eredménye lett az online gyűlöletbeszéddel szembeni fellépésre vonatkozó magatartási kódex, amelyet a Facebook, a Microsoft, a Twitter és a YouTube írtak alá.¹⁷⁷ A kódex az EU kísérlete arra, hogy kikényszerítse a platformok hatékony fellépését a gyűlöletbeszéddel szemben, függetlenül attól, hogy az adott tartalom jogellenes-e. A kódexben a platformok vállalták a hatékony eljárást, a bejelentések megfelelő vizsgálatát és azt is, hogy nem kizárólag saját szabályzataik, hanem a 2008/913/IB EU kerethatározatot átültető nemzeti jogszabályok figyelembevételével döntenek a tartalmakról (I. fejezet 3.4.4. alpont). A platformok a „jogellenes gyűlöletbeszéd eltávolítására irányuló érvényes bejelentések többségét 24 órán belül felülvizsgálják, és szükség esetén eltávolítják vagy hozzáférhetetlenné teszik az ilyen tartalmakat”. Az Európai Bizottság évente vizsgálja a vállalt kötelezettségek teljesítését; megállapításai szerint a platformok évente rengeteg posztot és profilt törölnek.¹⁷⁸

¹⁷² Sarah C. HAAN: Facebook and Politicians' Speech. 70 *American University Law Review Forum* (2021) 203–225.

¹⁷³ Case decision 2021-001-FB-FBR, <https://www.oversightboard.com/sr/decision/2021/001/pdf-english>.

¹⁷⁴ Nick Clegg: In Response to Oversight Board, Trump Suspended for Two Years; Will Only Be Reinstated if Conditions Permit. *Facebook*, 2021. június 4., <https://about.fb.com/news/2021/06/facebook-response-to-oversight-board-recommendations-trump>.

¹⁷⁵ Trump Returns to Facebook. *Reuters*, 2023. március 17., <https://www.reuters.com/world/us/trump-returns-facebook-2023-03-17>.

¹⁷⁶ Ryan MAC – Kellen BROWNING: Elon Musk Reinstates Trump's Twitter Account. *The New York Times*, 2022. november 19., <https://www.nytimes.com/2022/11/19/technology/trump-twitter-musk.html>.

¹⁷⁷ Countering Illegal Hate Speech Online, #NoPlace4Hate. Európai Bizottság, 2018, http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54300.

¹⁷⁸ Az ellenőrzések eredményeit lásd The EU Code of conduct on countering illegal hate speech online. Európai Bizottság, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en.

A nem jogellenes, mégis „veszélyes” vagy „káros” („jogszerű, de taszító”¹⁷⁹) tartalmakkal szembeni fellépés elvárása a platformok és az állami döntéshozók közötti együttműködés egyik gyenge pontja. Miközben az államok ódzkodnak attól, hogy szigorítsanak a szólásszabadság keretein, elvárják, hogy a platformok fellépjenek a jog által védett, ennek ellenére veszélyesnek vagy károsnak minősülő tartalmakkal szemben. Amíg ezt egy platform saját döntése alapján, állami kényszer nélkül, felhasználói védelmében teszi, addig e döntését a jogi szabályozás is védi. Amikor az EU vagy a szólásszabadság határainak meghúzásáért felelős államok sarkallják erre, akkor a szabad beszéd illetén való korlátozása aggályokat kelt.

A problémát a gyűlöletbeszéden túl a dezinformáció illusztrálja leginkább, amely immár társszabályozás tárgya is az EU-ban (4.3.1. alpont). De a dezinformáció kérdéseinek rendezése elsősorban a magánszabályozás területére tartozik. A dezinformáció kezelésének a fő nehézsége szintén az, hogy az efféle tartalmak igen jelentős része nem sérti meg a szólásszabadság jogi normáit. Amelyek igen, azok miatt pedig csak igen nehézkesen lehet felelősségre vonni formális jogi eljárásokban a jogsértést megvalósító felhasználót. A szólásszabadság európai felfogása alapján a szándékos hazugság (azaz a valótlan információk szándékos közzététele, akár károkozási céllal vagy eredménnyel) önmagában nem képezheti általános tilalom tárgyát. Ez nem azt jelenti, hogy bizonyos körülmények között nem megengedett a valótlan tényállítások tiltása (például rágalmazás esetén), de a dezinformáció nem szükségképpen ütközik valamely beszédkorlátozásba. Az EU sem alkotott jogot a dezinformáció korlátozására – elsősorban a főként a politikai reklámokra vonatkozó, már említett társszabályozási kódexén, illetve a DSA kockázatkezelésre irányuló kötelezettségeket előíró rendelkezésein keresztül próbálja a platformokat fellépésre sarkallni.¹⁸⁰

A törléshez képest szelídebb megoldás az, ha a platform számára valamilyen okból aggályos tartalmat a platform megjelöli. Ez a megjelölés (címkézés) az adott felhasználói tartalomra vonatkozó információk lehetnek, például a tényellenőrzés eredménye vagy figyelmeztetés a megtekintésével, elolvasásával kapcsolatban felmerülő esetleges érzékenységre.¹⁸¹ Például, Trump elnök egyes bejegyzéseit is címkékkel látta el a Twitter a törlését megelőzően, amelyek felhívták a figyelmet arra, hogy a platform szerint valótlan-ságot tartalmaznak.¹⁸² De a Facebook is alkalmazza e megoldást. A szerződéses vagy belső tényellenőrök alkalmazása, amely természetesen nem képes arra, hogy egy kérdés mindenki számára meggyőző eldöntését eredményezze, és maga is újabb viták forrása.¹⁸³ A tényellenőrzés nyomán megvalósuló címkézés valamelyest „sajtószerűvé” teszi a plat-

¹⁷⁹ Daphne KELLER: Lawful but Awful? Control over Legal Speech by Platforms, Governments, and Internet Users. *The University of Chicago Law Review Online*, 2022. június 28., <https://lawreviewblog.uchicago.edu/2022/06/28/keller-control-over-speech>.

¹⁸⁰ Az EU és tagállamai dezinformációra vonatkozó szabályairól lásd András KOLTAY: Freedom of Expression and the Regulation of Disinformation in the European Union. In KROTOSZYNSKI–KOLTAY–GARDEN i. m. (6. lj.) (megjelenés alatt).

¹⁸¹ Garrett MORROW et al.: The Emerging Science of Content Labeling: Contextualizing Social Media Content Moderation. 73(10) *Journal of the Association for Information Science and Technology* (2022) 1365–1386.

¹⁸² Kate CONGER – Mike ISAAC: Defying Trump, Twitter Doubles Down on Labeling Tweets. *The New York Times*, 2020. május 28., <https://www.nytimes.com/2020/05/28/technology/trump-twitter-fact-check.html>.

¹⁸³ Sungkyu PARK et al.: The Presence of Unexpected Biases in Online Fact-Checking. 2(1) *Harvard Kennedy School Misinformation Review* (2021); Chloe LIM: Checking How Fact-Checkers Check. 5(3) *Research &*

formokat, amennyiben azok kifejezetten reagálnak, kvázi vitakoznak felhasználóikkal, saját véleményüket beillesztve felhasználóik tartalmai közé.

A kormányzati tisztviselők és a platformok közötti kommunikáció ösztönözheti a magánszabályozás alkalmazását. A *Murthy v. Missouri* (korábban: *Missouri v. Biden*) ügyben eljáró amerikai bíróságok e kérdést vizsgálták. Az ügy azután indult, hogy Missouri és Louisiana államok pert indítottak az amerikai kormány ellen Louisiana nyugati körzetében. A pert kezdeményező felek azt állították, hogy a szövetségi kormány nyomást gyakorolt a közösségimédia-platformokra annak érdekében, hogy azok cenzúrázzák a konzervatív nézeteket és a Biden-kormányzat kritikáját, megsértve ezzel a szólásszabadsághoz való jogot. A törölt tartalmak jórészt a Covid-járvánnyal kapcsolatos kormányzati intézkedéseket kritizálták, a 2020-as választások érvényességével kapcsolatban fogalmaztak meg kritikát, szembehelyezkedtek Biden elnök és más kormányzati szereplők politikájával, illetve Hunter Biden laptopügyével voltak kapcsolatosak. A kormányzat ezzel szemben azt állította, hogy képviselői csak kéréseket fogalmaztak meg a platformok felé, abból a célból, hogy azok a félretájékoztatást tartalmazó bejegyzéseket töröljék.

A kerületi bíróság ideiglenes végzést adott ki, amely megtiltotta, hogy több kormányzati ügynökség és a Biden-kormányzat tagjai kapcsolatba lépjenek a közösségimédia-platformokkal azért, hogy a felhasználói tartalmak törlését kérjék, ide nem értve a jogellenes tevékenységgel kapcsolatos tartalmakat.¹⁸⁴ A fellebbezést követően az ötödik kerületi fellebbviteli bíróság megállapította, hogy a kormányzat közösségimédia-vállalatokkal való kapcsolatfelvételének volt némi kényszerítő jellege, ami sérti az Első Alkotmánykiegészítést, de leszűkítette a kerületi bíróság végzésének személyi hatályát.¹⁸⁵ A szövetségi Legfelsőbb Bíróság – három bíró különvéleménye mellett – felfüggesztette az ötödik kerület végzését, majd engedélyezte az ügy felülvizsgálatát.¹⁸⁶

Az elsőfokú kerületi bíróság érvelése figyelemre méltó. A végzés indokolása szerint „kritikus kérdés” az, hogy a kormányzat „jelentősen ösztönözte-e” a platformokat az érintett tartalmak törlésére. A kérdés az, hogy „a kormányzat ösztönzése olyan jelentős-e, hogy a magánfél döntését az államnak kell tulajdonítanunk?”¹⁸⁷ „A »jelentős ösztönzés« elméleten túl a kormány akkor is felelőssé tehető a magánfél magatartásért, ha kényszerítő hatalmat gyakorol a szóban forgó magánfél felett.”¹⁸⁸ Nem azt kell megvizsgálni, hogy a közösségimédia-platform saját akaratából milyen döntést hozott volna, hanem azt, hogy a kormány olyannyira befolyásolta-e a magánfél magatartását, hogy a döntés lényegében a kormánynak tulajdonítható.¹⁸⁹ A bíróság szerint a felperesek felvázolták „a tömeges cenzúra szövetségi rendszerét, konkrét példákat mutattak be arra vonatkozóan, hogy az efféle cenzúra hogyan sértette az államok kváziszuverén érdekeit lakosaik szólássza-

Politics (2018); Charles LOUIS-STOIS: Both Judge and Party? An Analysis of the Political Leaning of Fact-Checkers. *SSRN*, 2022, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4030887.

¹⁸⁴ *Missouri v. Biden*, No. 22-cv-1213 (W.D. La. July 4, 2023).

¹⁸⁵ *State of Missouri v. Biden*, No. 23-30445 (5th Cir., October 3, 2023).

¹⁸⁶ *Murthy v. Missouri* 601 US ___ (October 20, 2023).

¹⁸⁷ *Missouri v. Biden* (184. lj.) 93.

¹⁸⁸ Uo. 94.

¹⁸⁹ Uo. 95.

badságának védelmére”.¹⁹⁰ „[A]z eddig benyújtott bizonyítékok szinte disztópikus forgatókönyvet mutatnak. A Covid–19-világjárvány idején, amelyet talán a legjobban a széles körű kétség és bizonytalanság jellemez, az Egyesült Államok kormánya, úgy tűnik, az orwelli igazságminisztériumhoz hasonló szerepet töltött be.”¹⁹¹

A kerületi bíróság döntése egyfelől a szólásszabadság győzelmeként volt értelmezhető, ami megakadályozza a kormányzat amerikaiak sokaságát érintő cenzúráját.¹⁹² Másfelől a döntést természetesen számos kritika is érte. A *New York Times* aggodalmát fejezte ki, mert a döntés jelentősen leszűkíti a kormányzat képességét a dezinformációval szembeni fellépésre.¹⁹³ Mások azt emelték ki, hogy a közérdeket szolgáló, megalapozott tartalommoderáció biztosításához a platformoknak együttműködésre van szüksége a szakértelemmel és információkkal rendelkező kormányzati ügynökségekkel.¹⁹⁴ A kormányzati szervek és a platformok együttműködését cenzúrának bélyegezni azt a célt szolgálja, hogy „megfagyassza” (indokolatlanul korlátozza) a platformok általi moderációt és az azzal kapcsolatos tudományos kutatásokat.¹⁹⁵ A kerületi bíróság álláspontjával megegyező legfelsőbb bírósági döntés „radikálisan megkérdőjelezné a platformok azon képességét, hogy hiteles információkon alapuló tartalommoderációt végezzenek, és valószínűleg rontanák az amerikai felhasználók számára a közösségi médiában elérhető információk minőségét”.¹⁹⁶

A Legfelsőbb Bíróság 2024 júniusában elutasította a kerületi bíróság döntését, és visszautalta az ügyet további eljárásra.¹⁹⁷ A Bíróság szerint a moderációs döntésekkel kapcsolatban nem sikerült bizonyítani azt, hogy a kormányzati kommunikáció és a platform döntése között ok-okozati összefüggés állt fenn.¹⁹⁸ Mivel a végzés értelemszerűen jövőbeni cselekményekre (azok megtiltására) vonatkozott, a felpereseknek azt is bizonyítaniuk kellett volna, hogy az őket fenyegető – a kormányzati kommunikáció által nekik okozható – jövőbeni kár jelentős kockázata áll fenn, amely valószínűleg orvosolható lenne a végzés által.¹⁹⁹ A Legfelsőbb Bíróság ezt sem látta bizonyítottnak.

¹⁹⁰ Uo. 124.

¹⁹¹ Uo. 154.

¹⁹² Rachel SCHILKE: Appeals Court Upholds Ruling Prohibiting Government Officials from Communicating with Social Media Companies. *Washington Examiner*, 2023. szeptember 8., <https://www.washingtonexaminer.com/news/2446694/appeals-court-upholds-ruling-prohibiting-government-officials-from-communicating-with-social-media-companies>.

¹⁹³ Steven Lee MYERS: Appeals Court Rules White House Overstepped 1st Amendment on Social Media. *The New York Times*, 2023. szeptember 8., <https://www.nytimes.com/2023/09/08/business/appeals-court-first-amendment-social-media.html>.

¹⁹⁴ Lisa MACPHERSON: A Supreme Court Ruling in *Murthy v. Missouri* Could Help – or Hinder – Democracy Next Year. *Publicknowledge.org*, 2023. december 6., <https://publicknowledge.org/a-supreme-court-ruling-in-murthy-v-missouri-could-help-or-hinder-democracy-next-year>.

¹⁹⁵ Uo.

¹⁹⁶ Tomás GUARNA: A Ruling in Favor of *Missouri v. Biden* Would Mean Worse, Less Informed Content Moderation. *Publicknowledge.org*, 2023. augusztus 17., <https://publicknowledge.org/missouri-v-biden-could-mean-worse-content-moderation>.

¹⁹⁷ *Murthy v. Missouri*, No. 23-411. (June 26, 2024).

¹⁹⁸ Uo. 10–21.

¹⁹⁹ Uo. 21–27.

A Legfelsőbb Bíróság döntésétől függetlenül egy probléma mindenképpen világos: miközben lehetetlenség elvárni, hogy nagy internetes vagy médiavállalkozások és a kormányzat egyes tisztségviselői vagy szervezetei ne kommunikáljanak egymással a nyilvánosság kizárásával, nagyon nehéz, gyakorlatilag lehetetlen meghatározni azt, hogy a kommunikáció mikor lépi át azt a határt, amelyet egy demokráciában tiszteletben kellene tartani. (A probléma természetesen egyáltalán nem internet- vagy platformspecifikus, és a hagyományos média és a kormányzat kapcsolata tekintetében is releváns.) A dezinformációval szembeni fellépés szempontja indokolható, ahogyan a szakértői tudás alkalmazása a platformok moderációs döntéseiben is az. De a kormányzatnak a legtöbb esetben távol kell tartania magát állampolgárai véleménynyilvánításától, akkor is, ha azok tévedéseket vagy szándékos hazugságokat tesznek közzé. A közösségimédia-platformok nem lehetnek a rejtett állami cenzúra kényszerű vagy akár lelkes végrehajtói. A dilemmára nincsen igazán jó válasz. Annyit azonban leszögezhetünk, hogy a platformok és a kormányzatok rejtett kommunikációjának kérdése az eddigieknél fokozottabb figyelmet érdemel Európában is.

4.4. A tartalmak platformok általi prioritizálása (ajánlása)

A magánszabályozásnál jóval jelentősebb hatással jár, a teljes tartalomkínálatot érintő módon történik az egyedi felhasználó személe elé táruló tartalmak platformok általi sorrendbe állítása, egyes tartalmak előtérbe helyezése és mások elrejtése. Ezzel a platform növeli a jól látható tartalmak népszerűségét és hatását, és képes más tartalmakat marginalizálni, hatásukat csökkenteni, azok törlése nélkül. Mindez a személyre szabott szolgáltatásnyújtás, az egyéni felhasználói igények kiszolgálása érdekében történik, és szoros összefüggésben áll a felhasználóról gyűjtött adatokkal, korábbi online jelenlétével, a platform által megismert profiljával. A felhasználó így tudtán kívül és ténylegesen kifejezett akarata hiányában is befolyásolja a számára nyújtott szolgáltatás tartalmát, miközben a platform maga is aktívan hat a felhasználói akaratra, illetve képes a felhasználó befolyásolására. Ez pedig következményekkel jár nemcsak a felhasználó mint fogyasztó döntéseire, hanem a közügyek vitájára, az információkhoz jutásra és a vélemények sokszínűségére, azaz a demokratikus nyilvánosság minőségére nézve is.

4.4.1. Közösségimédia- és videómegosztó platformok

Valójában a platformok igazi hatalmát a közügyek vitáinak befolyásolására nem az egyes tartalmak törlésének és a felhasználók kitiltásának lehetősége biztosítja. A platformok az algoritmusaik segítségével az egyes felhasználókról gyűjtött adatok alapján személyre szabhatják a felhasználók által érzékelt és elérhető tartalmakat. A felhasználók számára alapvetően kedvező, ha a platform igyekszik számukra valamelyest rendet tenni a tartalmak tömegében, és a feltehetően őket leginkább érdeklőket megmutatni nekik. De nem lehet pontosan tudni, hogy a platform mi alapján válogat, milyen módon viszonyul a közügyek vitájára vonatkozó tartalmak és a nyaralási beszámolók megfelelő arányának kérdéséhez, és milyen gazdasági érdekei húzódnak meg egyik-másik tartalom előtérbe helyezése mögött.

Nem minden közösségi média-platform szerkeszti annyira átfogóan a felhasználói elé tárt tartalmakat, mint a Facebook, de többé-kevésbé mindegyik törekszik arra, hogy a potenciálisan elérhető tartalmak között a felhasználó vélt érdeklődési körének megfelelően válogasson. Ez a „szerkesztés” a platformok egyik fő tevékenysége, amely által a tartalomkínálatot az egyéni felhasználó személyére szabják. De prioritizálási tevékenységük arra is alkalmas, hogy a platform aktív lépéseket tegyen egy-egy felhasználója tartalmainak – azok törlése nélküli – háttérbe szorítására. Változatos kifejezésekkel lehet illetni ezt a tevékenységet. A közösségi médiaplatformoknak a felhasználók számára közvetlenül nem érzékelhető intézkedései a posztok láthatóságának korlátozása érdekében az internetes nyelvezet szerinti „árnyéktiltás” (*shadow banning*), „láthatóság-szűrés” (*visibility filtering*), esetleg „erősítésmentesítés” (*de-amplification*).²⁰⁰ Ellentétes hatású a „felerősítés” (*amplification*), amikor valamely tartalmat többen érzékelnek, mint normál esetben, a platform beavatkozása nélkül tennék.²⁰¹ Az árnyéktiltás nem csak a platformok gazdasági vagy egyéb érdekeit szolgáló eszközként, hanem a tartalomtörlésnél enyhébb súlyú beavatkozásként is értelmezhető, amely a törlésnek a szólásszabadságot jobban tiszteletben tartó alternatívája.²⁰² Mivel azonban utóbbival szemben közvetlenül nem érzékelhető, ezért visszaélészerű alkalmazása is könnyebben elképzelhető, gazdasági károkat okozhat a háttérbe sorolt felhasználóknak, és a demokratikus közvéleményt is hátrányosan érintheti.

A hírfolyam és általában a felhasználó számára megjelenített tartalmak összeállításával kapcsolatban is felmerül, hogy e tevékenység a platform szólásszabadsága által védett. A prioritizált vagy ajánlott tartalmak összeállítása végeredményben létrehoz egy új, korábban nem létezett, önálló „tartalmat”, amelynek egyes elemeit ugyan nem a platform készítette vagy rendelte meg, de az összeállítást maga végezte, saját döntéseinek és szempontjainak megfelelően. Ha ez az összeállítás a szólásszabadság körébe tartozik, akkor kívülről nehezen befolyásolható. Ellenben, ha az összeállítást a hagyományos média szerkesztési tevékenységéhez hasonlónak tekintjük, akkor egyes, a médiaszolgáltatások szabályozására vonatkozó elvi megfontolások a platformok vonatkozásában is érvényesnek tűnnek.

A tartalmak összeállítása nem semleges, és így nem is értéksemleges tevékenység, a platform számos érdeke megjelenik benne. Paul Bernal a platformok feltételezett semlegességét egyenesen mítosznak nevezi.²⁰³ A platformok jelenleg nem helyezik előtérbe a közügyek vitáiban való részvétel megfelelő lehetőségének biztosítását.²⁰⁴ A platformok architektúrája, az általános működésüket vezérlő szerkesztői döntések és a mögöttes értékek tehát fontosabbak, mint a platformok egyes, konkrét tartalmakról hozott döntései, amelyeket a bejelentések nyomán szükségszerűen hoznak, mert a platformok teljes mű-

²⁰⁰ Geoffrey A. FOWLER: Shadowbanning Is Real: Here's How You End up Muted by Social Media. *The Washington Post*, 2022. december 27., [https://www.washingtonpost.com/technology/2022/12/27/shadowban.](https://www.washingtonpost.com/technology/2022/12/27/shadowban/)

²⁰¹ Daphne KELLER: Amplification and Its Discontents: Why Regulating the Reach of Online Content is Hard. 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 227–272.

²⁰² Paddy LEERSSEN: An End to Shadow Banning? Transparency Rights in the Digital Services Act Between Content Moderation and Curation. 48 *Computer Law & Security Review* (2023) 1–13., 2.

²⁰³ BERNAL i. m. (27. lj.) 71–101.

²⁰⁴ KLONICK i. m. (162. lj.) 1665.

ködését meghatározzák, és minden felhasználó információhoz jutását érintik.²⁰⁵ A felhasználók személyére szabott szolgáltatás képes lehet például a közéleti hírek, információk háttérbe szorítására.

A tartalmak válogatásába a platform a politikai szimpátiáinak vagy társadalmi céljainak megfelelően is beavatkozhat, és ez már közvetlen veszélyt jelenthet a társadalmi nyilvánosságra és a demokratikus véleményformálásra. Ennek példája a 2016 tavaszán kirobant botrány, amikor egy blogon korábbi Facebook-munkatársak számoltak be arról, hogy a platform tudatosan és rendszeresen háttérbe szorította a konzervatív témákat és forrásokat. Korábban a platform azt állította, hogy a Trending Topics (a platformon a többi felhasználó által a legintenzívebben tárgyalt, aktuális témákat összegyűjtő és külön megjelenítő szolgáltatás) tartalmát kizárólag algoritmus állítja össze, közvetlen emberi beavatkozás nélkül, a felhasználók valós aktivitása alapján. Ezzel szemben a távozó munkatársak beszámolóiból kiderült, hogy a válogatást politikai szempontok alapján kellett elvégezniük. A beszámolók szerint egyes konzervatív weboldalak linkjei nem kerülhettek be a Trending Topics szekcióba akkor sem, ha éppen azok voltak az adott időszakban a leggyakrabban megosztottak.²⁰⁶ Az ügyből egyértelművé vált, hogy a semleges algoritmus helyett szerkesztők (akiket házon belül hírkurátoroknak neveztek) befolyásolták azt, hogy mely hírekből lehetett a Facebookon fontos és sokak által tárgyalt téma.²⁰⁷ Ezzel lényegében megdőlt egy tabu, és megváltozott a platform megítélése: a Facebook tényleges hírszerkesztővé, így a hagyományos médiához hasonlónak vált.²⁰⁸ Bár a platform nem sokára megszüntette Trending Topics szolgáltatását,²⁰⁹ nehéz szabadulni a gondolattól, hogy hasonló hírszerkesztés a platform más szolgáltatásaiban és az Egyesült Államokon kívül is megtörténhet.

A Cambridge Analytica-botrány globális üggyé vált. Az adatelemző cég Trump választási csapatának és a Brexit-kampánynak is dolgozott, és akár 87 millió Facebook-felhasználó (amerikai szavazópolgár) személyes adatait is megszerezhetette a Facebooktól. Az amerikai felhasználók profilozásának célja az volt, hogy személyre szabott politikai hirdetésekkel célozzák meg őket, és ezáltal több választást is befolyásoljanak.²¹⁰ Az eset köz-

²⁰⁵ Frank FAGAN: Systemic Social Media Regulation. 16(1) *Duke Law & Technology Review* (2018) 393–439.

²⁰⁶ Philip BUMP: Did Facebook Bury Conservative News? Ex-Staffers Say Yes. *The Washington Post*, 2016. május 9., https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/05/09/former-facebook-staff-say-conservative-news-was-buried-raising-questions-about-its-political-influence/?noredirect=on&utm_term=.8338634b2401; Michael NUÑEZ: Former Facebook Workers: We Routinely Suppressed Conservative News. *Gizmodo*, 2016. május 9., <https://gizmodo.com/former-facebook-workers-we-routinely-suppressed-conser-1775461006>.

²⁰⁷ Sam THIELMAN: Facebook News Selection is in Hands of Editors Not Algorithms, Documents Show. *The Guardian*, 2016. május 12., <https://www.theguardian.com/technology/2016/may/12/facebook-trending-news-leaked-documents-editor-guidelines>.

²⁰⁸ Natali HELBERGER – Damian TRILLING: Facebook Is a News Editor: The Real Issues to be Concerned About. *LSE*, 2016. május 26., <http://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2016/05/26/facebook-is-a-news-editor-the-real-issues-to-be-concerned-about>.

²⁰⁹ Chris MORRIS: Facebook Kills “Trending” Topics, Will Test “Breaking News” Label. *Fortune*, 2018. június 1., <http://fortune.com/2018/06/01/facebook-kills-trending-news-topics>.

²¹⁰ Alvin CHANG: The Facebook and Cambridge Analytica Scandal, Explained with a Simple Diagram. *Vox*, <https://www.vox.com/policy-and-politics/2018/3/23/17151916/facebook-cambridge-analytica-trump-diagram>.

vetve megerősítette azon félelmet, hogy a platformok prioritizálási tevékenysége is – azaz nem csak a célzott reklámozás – alkalmas lehet véleményük befolyásolására.

A felhasználóknak nyújtott személyre szabott szolgáltatás a közügyekről szóló hírek és információk háttérbe szorítását is eredményezheti. A személyre szabott szolgáltatás és hírszolgáltatás összességében csökkentheti az egyes felhasználók által érzékelt hírek tartalmi sokszínűségét és kínálatát. Amíg a hagyományos média korában szükségszerűen mindenki találkozott olyan tartalmakkal, amelyeket nem maga keresett, és nem feltétlenül vágott egybe saját véleményével, a személyre szabás megszünteti e kényelmetlenséget. A hírek személyre szabott jellege alapvetően kétségbe vonja a „gondolatok piaca” (I. fejezet 2.1. alpont) értékét, mert a felhasználó, hacsak nem keresi kifejezetten, nem szükségszerűen találkozik a sajátjával ellentétes véleménnyel.²¹¹

A hagyományos média által készített hírek platformon keresztüli hozzáférhetősége drasztikusan csökkenhet Zuckerberg döntései nyomán,²¹² amit a platform időről időre be is jelent.²¹³ Amikor 2021 elején Ausztráliában egy, a Facebook számára kedvezőtlen törvényjavaslatot hoztak nyilvánosságra, a platform egyik napról a másikra megtiltotta az ausztrál hírszolgáltatóknak és médiavállalatoknak, hogy új tartalmakat tegyenek közzé, más felhasználóknak pedig azt, hogy az ilyen cégektől származó tartalmakat megosszák.²¹⁴ A törvényjavaslat előírta volna a platformoknak, hogy fizessenek a tartalomgyártóknak, ha a tartalmukat a platform teszi elérhetővé. Néhány hetes vita után megállapodás született, amely alapján az említett hírszolgáltatók tartalmai újra hozzáférhetővé váltak.²¹⁵ A törvény 2021 márciusában lépett hatályba, és azt célozza, hogy a platformok és a hírszolgáltatók állapodjanak meg egymással a vitás kérdésekben, a platformok pedig fizessenek a hírek felhasználásáért. Megállapodás hiányában a fizetési kötelezettség kikényszeríthető.²¹⁶

A kanadai parlament elé 2022-ben került az Online News Act javaslata, amely az ausztrál törvényhez hasonló célokat tűzött ki. A Google és a Meta ismét bírálták a tervezett szabályozást, majd a felhasználóik egy kisebb része számára elérhetetlenné tették a kanadai hírtartalmakat.²¹⁷ A kompromisszumos megoldást tartalmazó törvény 2023 júniusában kapta meg a királyi jóváhagyást.

²¹¹ Sarah ESKENS – Natali HELBERGER – Judith MOELLER: Challenged by News Personalisation: Five Perspectives on the Right to Receive Information. 17(2) *Journal of Media Law* (2017) 259–284., 281.

²¹² Emily BELL: Why Facebook’s News Feed Changes Are Bad News for Democracy. *The Guardian*, 2018. január 21., <https://www.theguardian.com/media/media-blog/2018/jan/21/why-facebook-news-feed-changes-bad-news-democracy>.

²¹³ Kevin ROOSE – Mike ISAAC: Facebook Dials Down the Politics for Users. *The New York Times*, 2021. február 10., <https://www.nytimes.com/2021/02/10/technology/facebook-reduces-politics-feeds.html>.

²¹⁴ Archie BLAND: Facebook Over-Enforced Australia News Ban, Admits Nick Clegg. *The Guardian*, 2021. február 24., <https://www.theguardian.com/technology/2021/feb/24/facebook-over-enforced-australia-news-ban-admits-nick-clegg>.

²¹⁵ Kari PAUL: What Facebook’s Australia News Ban could Mean for its Future in the US. *The Guardian*, 2021. február 27., <https://www.theguardian.com/technology/2021/feb/27/facebook-australia-news-ban-us-legislation>.

²¹⁶ Treasury Laws Amendment (News Media and Digital Platforms Mandatory Bargaining Code) Act 2021, No. 21. An Act to amend the Competition and Consumer Act 2010 in relation to digital platforms, and for related purposes.

²¹⁷ Mickey DJURIC: Restricting News Links to Canadian Users Remains on Table as Google Opposes C-18. *CTV News*, 2023. április 21., <https://www.ctvnews.ca/politics/restricting-news-links-to-canadian-users-re>

A Frances Haugen által 2021-ben kiszivároztatott dokumentumok szerint a Facebook VIP felhasználók millióit védte meg a szabványos moderálási protokolloktól egy program segítségével, amely a VIP felhasználókat kivonta a vállalat általános tartalommoderálási gyakorlata alól, annak ellenére, hogy a Facebook korábban úgy nyilatkozott, hogy minden szabály egyformán vonatkozik minden felhasználóra.²¹⁸ Továbbá, a kiszivároztatott dokumentumok szerint a Facebook a 2020-as amerikai választások körüli néhány hétre megváltoztatta a moderálás szabályait, és a vállalat alacsonyabb prioritást adott a politikai tartalmaknak a hírfolyamban, de a választások után a platform hamarosan visszatért az elkötelezettséget mindenek felett értékelő algoritmusokhoz, felismerve, hogy „ha biztonságosabbá teszik az algoritmust, az emberek kevesebb időt töltenek majd az oldalon, kevesebb hirdetésre kattintanak, és [a Facebook] kevesebb pénzt fog keresni”.²¹⁹

A *New York Post* egyik cikke a 2020-as elnökválasztási kampány utolsó heteiben azt állította, hogy amíg Joe Biden (a leendő elnök) az Egyesült Államok alelnöke volt, korrupciós tevékenységet folytatott fiának, Hunternek az ukrán Burisma gázipari vállalatnál való alkalmazásával kapcsolatban. A történet hitelessége máig vitatott: a megállapított tények szerint Hunter Biden valóban alkalmazta a Burisma, és nagy összegeket kapott a cégtől, de az akkori alelnök részéről a korrupció továbbra sem bizonyított.²²⁰ Miután a cikk megjelent a *New York Post* honlapján, a Twitter és a Facebook intézkedéseket vezetett be annak megosztása megakadályozására. Később azzal magyarázták döntésüket, hogy az a dezinformáció elleni folyamatos harcuk részét képezi.²²¹ Ebben az esetben az „elhallgatás nagyobb botrány, mint a tényleges történet”.²²² A kommentelők cenzúrával, pártoskodással, kettős mércével és az elnökválasztás befolyásolásának szándékával vádolták a platformokat.²²³

Ez a néhány eset jól mutatja, hogy a platformoknak és a velük együttműködő más érdekelteknek a tartalommoderáláson túl széles körű lehetőségeik vannak a felhasználóikhoz eljutó tartalmak, információk befolyásolására, akár egy választási eljárás eltorzítására vagy általában a közvélemény alakítására. Ez akkor is aggályos, ha e lehetőségeikkel

mains-on-table-as-google-opposes-c-18-1.6364751; Changes to News Availability on Our Platforms in Canada. *Meta*, 2023. június 1., <https://about.fb.com/news/2023/06/changes-to-news-availability-on-our-platforms-in-canada>.

²¹⁸ Jeff HORWITZ: Facebook Says Its Rules Apply to All: Company Documents Reveal a Secret Elite That’s Exempt. *The Wall Street Journal*, 2021. szeptember 13., <https://www.wsj.com/articles/facebook-files-x-check-zuckerberg-elite-rules-11631541353?mod=djemalertNEWS>.

²¹⁹ Kari PAUL – Dan MILMO: Facebook Putting Profit Before Public Good, Says Whistleblower Frances Haugen. *The Guardian*, 2021. október 3., <https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/03/former-facebook-employee-frances-haugen-identifies-herself-as-whistleblower>.

²²⁰ Katie ROBERTSON: *New York Post* Published Hunter Biden Report Amid Newsroom Doubts. *The New York Times*, 2020. október 18., <https://www.nytimes.com/2020/10/18/business/media/new-york-post-hunter-biden.html>.

²²¹ Kelvin CHAN: Twitter CEO Says It Was Wrong to Block Links to Biden Story. *AP News*, 2020. október 17., <https://apnews.com/article/business-media-social-media-censorship-ec529ef85c1e72cefe0ae9450e118b9c>.

²²² Matt TAIBBI: With the Hunter Biden Expose, Suppression is a Bigger Scandal than the Actual Story. *Racket News*, 2020. október 24., https://taibbi.substack.com/p/with-the-hunter-biden-expose-suppression-136?fbclid=IwAR0SBma_0gfwmaK95xsdb_11hDYF-2Kb_jLV4VXeu5S3Njr2_PuQcRmbge8.

²²³ Glenn GREENWALD: My Resignation from the Intercept. *Greenwald*, 2020. október 29., <https://greenwald.substack.com/p/my-resignation-from-the-intercept>.

a platformok éppen nem élnek. Owen Fiss 1996-ban úgy nyilatkozott, hogy a szólásszabadságot a hagyományos felfogás a kormányzat beavatkozásával szembeni védőpajzsnek tekintette, így védve az egyéni szabadságot. Ez a doktrína olyan média-ökoszisztémát táplált, amely a nagy médiavállalatoknak kedvezett, és hatalmat adott nekik a közzsféra felett, elhallgattatva azokat az egyéneket, akik nem rendelkeztek véleményformáló erővel vagy lehetőséggel arra, hogy kifejezzék magukat a nyilvánosságban. Ez volt „a szólásszabadság iróniája”.²²⁴ Moran Yemini a nyilvános kommunikáció új digitális ökoszisztémáját „a szólásszabadság új iróniájának” nevezi.²²⁵ Mindazonáltal a szólásszabadság továbbra is elsősorban negatív jog, amely a vélemények tartalmát védi a külső beavatkozási forrásokkal szemben, de nem garantálja az e szabadság hatékony gyakorlását elősegítő platformok használatának jogát. A hagyományos sajtó- és médiaszabályozáshoz hasonlóan a közönség eléréséhez való jog az internet kontextusában sem létezik.²²⁶ Ugyan a platformokhoz való hozzáférés általános joga sem létezik, a platformok szerkesztési szabadsága a médiaszolgáltatások esetéhez hasonló indokok alapján korlátozható lehet.

4.4.2. Keresőszolgáltatások

A keresőmotorok nem is működhethetnének másként, mint hogy válogatnak a keresési kifejezéssel kapcsolatban releváns tartalmak között. A keresési kifejezés felhasználó általi begépelése és a találati lista keresőmotor általi összeállítása között történtek csak nehezen – az átlagos felhasználó számára pedig egyáltalán nem – detekálhatók. A felhasználói kérés következtében előáll egy eredmény, de nem tudni, hogyan; ez a „fekete doboz” jelenség pedig több szempontból, például a demokratikus nyilvánosság védelmének szükségességéből kiindulva is aggodalmat kelt.²²⁷ Nincsenek megnyugtató módon tisztázva a találati lista összeállításának szempontjai (ami a keresőmotorok a weboldalak relevanciájáról alkotott véleménye), ezért nehezen tudható, hogy a keresőmotor manipulálja, félrevezeti-e felhasználóját, vagy valóban a megítélése szerint leginkább releváns találatokat tárja elé. Az egyénre szabott keresési találat erősíti a szűrőbuborék-hatást (2.2. alpont). James Grimmelmann tagadja e hatás létét, tekintettel arra a szintén gyakran hangoztatott kritikára, miszerint a keresőmotor a *mainstream*, népszerű és sokak által elért tartalmakat részesíti előnyben, a marginális vagy csak új, kisebb elérésű oldalak nehezen kerülnek a találati lista elejére; szerinte a két kritika egyszerre nem lehet megalapozott.²²⁸

A keresőmotorok találati listái alapvető fontosságúak a tájékozódni kívánó felhasználó számára: gyakorlatilag meghatározzák, hogy az internet mely tartalmi láthatók a számára. A keresőszolgáltatás e képessége miatt egy választási eljárás befolyásolására is

²²⁴ Owen M. FISS: *The Irony of Free Speech*. Cambridge, Harvard University Press, 1996.

²²⁵ Moran YEMINI: The New Irony of Free Speech. 20(1) *Columbia Science & Technology Law Review* (2018) 119–194.

²²⁶ Jennifer A. CHANDLER: A Right to Reach an Audience: An Approach to Intermediary Bias on the Internet. 35 *Hofstra Law Review* (2007) 1095–1137., 1096–1103.

²²⁷ Frank PASQUALE: *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*. Cambridge, Harvard University Press, 2015.

²²⁸ James GRIMMELMANN: Speech Engines. 98(3) *Minnesota Law Review* (2014) 868–952., 908–909.

alkalmas.²²⁹ A Google keresőszolgáltatása magát a keresési kifejezést is befolyásolja: az első szavának vagy néhány betűjének begépelése után felbukkanó automatikus keresési javaslatok annak kiegészítésére irányulnak, már a keresési lista összeállítása előtt orientálva a felhasználót.

A keresőmotorokról szóló szakirodalom gyakran veti fel a keresőmotorok elfogultságának kérdését. Ezalatt a lehetséges manipulációt értik, ami a releváns weboldalak háttérbe szorítását, a felhasználó számára kevésbé relevánsak indokolatlan előtérbe helyezését, az organikus és a fizetett találatok közötti különbség elmosódását, azaz a keresőmotorok tevékenységének több elemét érintő problémák összességét jelenti.²³⁰ A manipuláció problémás, mert aláassa a demokráciát, mivel a nyitott és sokszínű nyilvános szféra ellenében hat, ha a keresőmotor – ahelyett, hogy a felhasználó érdeklődését kiszolgálná az igényei szerint – beavatkozik a tartalmak szabad áramlásába, a közönséghez való eljutás folyamatába, illetve ha az elérhető tartalmaknak csupán egy igen kis szeletét listázza ki prominens helyen.²³¹

Tudható, hogy a felhasználók túlnyomórészt a találati lista tetején található weboldalak közül választanak, így a keresőmotor szükségszerűen a népszerű, sokak számára releváns találatokat helyezi előtérbe²³² – ez azonban inkább a felhasználói tudatossággal és a keresőmotor strukturális sajátosságaival, semmint a manipuláció problémájával összefüggő kérdés. Ezen túlmenően versenyyogi, illetve a tisztességes kereskedelmi gyakorlat szempontjából is kritikával illelhető a keresőmotorok tevékenysége: a már népszerű szolgáltatók lista elejére helyezésével megemelkedik az újak belépési küszöbe,²³³ manipuláció esetén pedig a találati lista félrevezetheti a felhasználót, aki így nem szerez tudomást egyes szolgáltatók létezéséről, másokat pedig – amelyek a listán előkelő helyen szerepelnek – a maga számára az indokoltnál relevánsabbnak vélhet.²³⁴

Újra ahhoz a kérdéshez érünk, hogy a keresőmotor a szólásszabadságát gyakorolja-e tevékenysége végzésekor, illetve amennyiben igen, akkor véleményének a találati lista (mint újonnan előálló tartalom), vagy pedig a listázott oldalak tartalma (mint közvetített tartalom) minősül. A manipuláció szempontjából közelítve, ha a tevékenységet nem védi a szólásszabadság joga, akkor szélesebb körű – bár nem korlátlan – beavatkozási lehetőség nyílik, ha azonban igen, akkor a szabályozás lehetősége szűkül, és kivételes esetekre szorítkozik.

A keresési lista manipulálásának leggyakoribb esete az egyes weboldalak hátrásorolása a keresőmotor saját üzleti szempontjainak megfelelően. A Google például számos szolgáltatást nyújt az interneten (ár-összehasonlítás, térkép, híraggregátor, fordító, áruház, e-mail stb.), amelyek más szolgáltatásokkal versengenek, és a Google keresőjén keresztül (is) próbálnak eljutni a széles közönséghez. Ha a Google ezek weblapját hátra

²²⁹ Robert EPSTEIN: *Manipulating Minds: The Power of Search Engines to Influence Votes and Opinions*. In MOORE-TAMBINI i. m. (44. lj.) 294–319.; Nicholas DIAKOPOULOS et al.: *I Vote For – How Search Informs Our Choice of Candidate*. In MOORE-TAMBINI i. m. (44. lj.) 320–341.

²³⁰ BRACHA-PASQUALE i. m. (62. lj.) 1167–1170.

²³¹ Uo., 1171–1173.

²³² Matthew HINDMAN: *The Myth of Digital Democracy*. Princeton, Princeton University Press, 2008, 68–70.

²³³ BRACHA-PASQUALE i. m. (62. lj.) 1174.

²³⁴ Uo. 1176–1179.

helyezi a találati listán, azzal elzárja előlük potenciális ügyfeleik jelentős részét. Az amerikai KinderStart-ügyben²³⁵ a felperes úgynevezett vertikális keresőszolgáltatást működtetett, amelyen keresztül a gyermekek számára hasznos vagy nekik szóló tartalmakat lehetett megtalálni. A Google, amely piaci vetélytársat látott benne, hátrább sorolta a weboldalt a korábbi tipikus, gyakori keresési kifejezésekre összeállított találati listán. A bíróságok a Google e lépését a szólásszabadság gyakorlásának tekintették, olyan véleménynek, amelynek igazsága vagy valótlansága nem is vizsgálható, dacára annak, hogy maga a Google korábban a találati lista objektivitását hirdette.²³⁶ A DMA immár igyekszik korlátozni a piaci erőfölénnyel való visszaélés lehetőségeit Európában.

A manipuláció közvetett módja, ha a keresőmotor-szolgáltató a fizetett hirdetések megrendeléséből zár ki egy-egy szolgáltatást. A Google például elutasította bizonyos politikai tartalmak reklámozott kilistázását a guantánamói és az Abu Graib-i börtönről írt könyv esetében, a téma érzékenységeire hivatkozva.²³⁷ A Google hirdetéskiszolgáló rendszere, a weboldalak és a hirdetők között közvetítő AdSense kizárja a hirdetők köréből az általa bujának, obszcénnek minősülő művek reklámozóit.²³⁸

A Google politikai vélemény alapján is szelektál ügyfelei között. A Langdon-ügy²³⁹ felperese olyan honlapokat üzemeltett, amelyeken észak-karolinai kormányzati politikusok, illetve Roy Cooper állami főügyész korrupciós ügyeit, valamint a Kínai Népköztársaság kormánya által elkövetett jogsértéseket mutatta be. Ez utóbbi érzékenyen érintette a Google-t, mert akkoriban tervezett belépni a kínai piacra. A Google megtagadta a weboldalak népszerűsítését célzó hirdetés befogadását, a bíróság pedig mindezt – hasonlóan a korábbi esetekhez – a szólásszabadság által védett tevékenységnek minősítette, kiemelve, hogy az ezzel ellentétes döntés, vagyis a reklámok közzétételére kötelezés kényszerített beszédnek minősülne, amely csak igen kivételes esetben engedhető meg.

A Google és Kína kapcsolata más szempontból is tanulságos. Amikor a társaság jelen volt a kínai piacon, keresőmotorját a pekingi kormány kérésére saját maga cenzúrázta. Bár a nyugati világban nyújtott szolgáltatása is alkalmaz előzetes szűrést (például a pornográf, az erőszakos vagy a gyűlölködő tartalmakkal kapcsolatban), ezek igazodnak a felhasználók védelmében gyakorolt észszerű magán szabályozás kereteihez, és bár túlterjednek a szólásszabadság doktrínája által megkövetelt korlátozásokon, azaz egyébként jogszerű tartalmak listázását sem teszik lehetővé, nemigen vethető fel alkotmányos aggály önmagában ezzel a gyakorlattal kapcsolatban, egészen addig, amíg az nem válik a politikai vélemények, a közügyekben való eligazodáshoz szükséges információk terjedésének korlátjává.

Grimmelmann példája szemléletes: míg az amerikai felhasználó a „Tienanmen tér” keresőkifejezésre a Google képkeresőjében az 1989-es tüntetések tragikus és felemelő képeit kapta, addig a vállalat kínai szolgáltatása kizárólag a térről készült idealizált képeket, turistacsalogató ábrázolásokat kínált, a tankok és a holttestek pedig nyom nélkül eltűn-

²³⁵ Kinderstart.com, LLC v. Google, Inc. C 06-2057 JF (RS) (ND Ca., 2007. március 16.), 2.

²³⁶ James GRIMMELMANN: The Structure of Search Engine Law. 93(1) *Iowa Law Review* (2007) 1–63., 59.

²³⁷ Dawn C. NUNZIATO: The Death of Public Forum in Cyberspace. 20(2) *Berkeley Technology Law Journal* (2005) 1115–1171., 1124.

²³⁸ Andrew TUTT: The New Speech. 41(2) *Hastings Constitutional Law Quarterly* (2014) 235–297., 275.

²³⁹ Langdon v. Google Corporation Inc., Yahoo! Inc., Microsoft Corporation Inc., No. 06-319-JJF (2007).

tek.²⁴⁰ A Google néhány év elteltével végül – a kínai kormány megszorodó, saját polgárait érintő adatkérései miatt – elhagyta az országot,²⁴¹ de önmagában az, hogy az üzleti befektetés érdekében politikai cenzúrára vetemedett, ijesztő képet fest a keresőmotorok hatalmáról és a nyilvánosságra gyakorolt befolyásáról.

A kínai állam által fejlesztett és tulajdonolt keresőmotor ügye is eljutott egy magas szintű amerikai bíróságig. A Baidu-ügyben²⁴² egy New York-i székhelyű civil szervezet perelte be a kínai Baidu keresőmotor szolgáltatóját, amiért az a szervezet által az interneten közzétett, a kínai kormányzattal szemben kritikus tartalmakat nem listázta ki keresési eredményei között. A felperes szerint ezzel több szövetségi törvényt is megsértett, egyebek között az összeesküvés szabadságjog megsértésére²⁴³ és a szabadságjog megsértése faji alapon tényállást valósította meg.²⁴⁴ A bíróság ítéletében ezúttal is a keresőmotor javára ítélt, rögzítve, hogy a tartalmak közötti szelekció a szolgáltató szólásszabadságának része, és az Első Alkotmánykiegészítés védelmét élvezzi, a keresőmotor magatartása így védett szerkesztői döntés.²⁴⁵

4.4.3. Az Európai Unió szabályozása

A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet tartalommoderálás-definíciója a prioritizálási döntésekre, illetve azokon belül az árnyéktiltásra is kiterjed.

„[T]artalommoderálás”: a közvetítő szolgáltató olyan automatizált vagy nem automatizált tevékenysége, amely különösen a szolgáltatás igénybe vevője által közzétett jogellenes tartalom vagy a közvetítő szolgáltató szerződési feltételeivel összeegyeztethetetlen információ észlelésére, azonosítására és kezelésére szolgál, ideértve az ilyen jogellenes tartalom vagy információ elérhetőségét, láthatóságát és hozzáférhetőségét érintő intézkedéseket, például annak hátrасorolását, a demonetizálását, az ahhoz való hozzáférés megszüntetését vagy annak eltávolítását, vagy a szolgáltatás igénybe vevője általi információközlés lehetőségét érintő intézkedéseket, például a fiókja megszüntetését vagy felfüggesztését. [3. cikk t) pont]

Az árnyéktiltás tehát a moderálási döntések egy fajtájának tekinthető (mint az „információ elérhetőségét, láthatóságát és hozzáférhetőségét érintő intézkedés”). A preambulumbekezdések kifejezetten is említést is tesznek róla: „A láthatóság korlátozása történhet a rangsorolásban vagy az ajánlórendszerekben való hátrébb sorolással, valamint a szolgáltatás egy vagy több igénybe vevője általi hozzáférhetőség korlátozásával, illetve a felhasználónak egy online közösségből való kizárásával anélkül, hogy az érintett felhasználónak erről tudomása lenne (»árnyéktiltás«)”²⁴⁶ [(55) preambulumbekezdés].

²⁴⁰ James GRIMMELMANN: The Google Dilemma. 53(4) *New York Law School Law Review* (2009) 939–950., 947–950.

²⁴¹ Google and China. *The New York Times*, 2010. március 23., <https://www.nytimes.com/2010/03/24/opinion/24wed2.html>.

²⁴² Zhang v. Baidu.com, Inc. 932 F.Supp.2d 561 (SDNY 2013).

²⁴³ 42 U.S.C. § 1985.

²⁴⁴ 42 U.S.C. § 1981.

²⁴⁵ Zhang v. Baidu (223. lj.) 6. bekezdés.

²⁴⁶ A DSA magyar szövege az „árnyéktiltás” kifejezést használja az angol *shadow banning* fordításaként, én helyette a használt eltérő „árnyéktiltást” választottam. Megállapíthatjuk, hogy egyik sem magyarosabb a másiknál.

Mint Paddy Leerssen megállapítja, a DSA az árnyéktiltást szűken, a fiók felfüggesztését eredményező, nem pedig a láthatóságot általában véve hátrányosan érintő eszközként értelmezi.²⁴⁷ Ettől függetlenül, a prioritizálási tevékenység során hozott, valamely felhasználóra nézve hátrányos döntéseket a tartalomtörlésre irányuló moderációs tevékenységgel azonos módon kell kezelni, azaz az érintett felhasználót a döntésről tájékoztatni kell, a döntést feléje indokolni szükséges, és lehetőséget kell biztosítani számára a jogorvoslatra. Ha az árnyéktiltás folyamatába ezen elemek fogalmilag nem építhetők be (tekintettel „árnyékos”, azaz titkos jellegére, amely kizárja az érintett felhasználó értesítését), akkor az árnyéktiltás alkalmazását a DSA lényegében megtiltja.²⁴⁸

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a DSA szabályozása csak a valamely felhasználót kifejezett döntéssel hátrányos helyzetbe hozó prioritizálási tevékenységet tekinti moderálásnak, és a platformok működésének alapját jelentő általános szelekcióra csak jóval enyhébb szabályok vonatkoznak. A DSA 14. cikke alapján a prioritizálási tevékenység során alkalmazott, a szólásszabadságot indokolatlanul hátrányosan érintő döntések alapot adhatnak a felhasználók számára a szerződészegésre való hivatkozásra a platform egyedi moderációs döntése nélkül is, de kérdéses, hogy lehet-e majd sikerrel érvelni a különböző fórumokon azzal, hogy a platform általános beállításai okozták a szólásszabadság vagy a médiapluralizmus sérelmét.

A rendelet törekszik arra, hogy bővítse a felhasználók lehetőségeit a platformok ajánlórendszereinek (prioritizálási tevékenységének) kontrollálására. A platformok ajánlórendszereinek átláthatónak kell lenniük a felhasználók számára, és magyarázatot kell adniuk arra, hogy „miért ajánlják az adott információkat a szolgáltatás igénybe vevője számára” [27. cikk (2) bekezdés]. Ha ez lehetséges, a platformok szolgáltatóinak hozzáférhetővé kell tenniük „egy olyan funkciót is, amely lehetővé teszi a szolgáltatás igénybe vevője számára, hogy bármikor kiválassza és módosítsa az általa előnyben részesített opciót” [27. cikk (3) bekezdés].

A szabályozás alapján az óriásplatformoknak és a nagyon népszerű keresőszolgáltatóknak biztosítaniuk kell azt a lehetőséget, hogy felhasználóik kivonhassák magukat ajánlórendszereik profilalkotáson alapuló működése alól. A felhasználók dönthetnek úgy, hogy ezen ajánlórendszerek – amelyek kulcsfontosságúak a tartalomhoz való hozzáférésben – ne a platform által róluk alkotott profil, azaz a róluk gyűjtött adatok alapján tárja eléjük a tartalmakat (38. cikk). Kérdéses persze, hogy a felhasználók mekkora tömege fog élni e lehetőséggel, amely egyébként a prioritizálás egyéb szempontjainak platform általi érvényesítését nem korlátozza.

Az európai adatvédelmi hatóságokat tömörítő Európai Adatvédelmi Testület határozatot fogadott el 2023 októberében, amelyben arra utasította az ír adatvédelmi hatóságot (mint joghatósággal rendelkezőt), hogy az egész Európai Gazdasági Térségben tiltsa meg a Meta számára a személyes adatok viselkedésalapú reklámozás céljából történő feldolgozását.²⁴⁹ A Meta gyakorlata, amely az általános szerződési feltételekben rögzíti

²⁴⁷ LEERSSEN i. m. (202. lj.) 5.

²⁴⁸ Uo. 7.

²⁴⁹ EDPB Urgent Binding Decision on processing of personal data for behavioural advertising by Meta. *EDPB*, 2023. november 1., https://edpb.europa.eu/news/news/2023/edpb-urgent-binding-decision-processing-personal-data-behavioural-advertising-meta_en.

a felhasználók hozzájárulását, sérti a GDPR előírásait, mert a személyes adatok ilyen célú felhasználásához azok kifejezett hozzájárulása lenne szükséges. A Meta válaszul lehetővé tette felhasználói számára a fizetős, de cserébe reklámmentes hozzáférést a Facebook-hoz.²⁵⁰ A reklámtevékenység illetően való korlátozása fontos lépés a platformok szerkesztői tevékenységének szabályozása felé, de az nem vonatkozik általában véve a tartalomkiállítás összeállítására, amely tevékenység során a felhasználó személyes adatai továbbra is felhasználhatók maradtak.

5. Lehetséges megoldások a felhasználói szólásszabadság védelmére a platformokkal szemben

A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet a korábbinál jóval erősebb védelemben részesíti a felhasználókat. De továbbra is megállapítható, hogy a platformok moderálási tevékenységében csekély szerepet játszik a szólásszabadság jogi szabályozása.²⁵¹ Sem a jogi szabályozás, sem a magánszabályozás nem a szólásszabadságra vonatkozó joganyagot alkalmazza: nem az alkotmányos szabályok, hanem az algoritmus beállításai vagy az emberi moderátor véleménye alapján dönt még akkor is, ha egy tartalom jogellenessége képezi eltávolításának alapját. A platformok magánszabályozásának tartalmi korlátai részben átfedést mutatnak a szólásszabadság normáival, de a platformoknak még a hasonló szabályokat sem szükséges ugyanúgy értelmeznie.²⁵² Mark Tushnet ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy az újabb szabályozási elképzelésekkel óvatosan kell bánni,²⁵³ és e megállapítása Európára is igaz. A jogi szabályozás károkat is okozhat a platformokon folytatott beszélgetések szabadsága számára, és a platformok szabadságát, valamint a felhasználók szólásszabadságon túli érdekeit is figyelembe kell vennie, mint például a biztonságos tér megteremtését a számukra.

A platformok általi moderálás kereteit a DSA kidolgozta, és várhatóan hosszabb időre lefektette az EU-n belül. Hasonlóan járt el az Online Safety Act 2023 az Egyesült Királyságban. Ezzel együtt is érdemes elgondolkodni azon, hogy ha a hosszabb távú jövőben adottnak is vesszük a platformok beavatkozási lehetőségeit a felhasználóik kommunikációjába, milyen módon lehet alakítani, finomítani a vonatkozó szabályokon, hogyan lehet a felhasználók szólásszabadságának még szélesebb körű védelmet biztosítani. Emellett az is megvizsgálható, hogy meg lehet-e tiltani a platformok magánszabályozás alapján történő moderálási tevékenységét. A következőkben a jövőbeni, lehetséges szabályozási megoldásokat tekintjük át, értékelve a jelenlegi szabályozás szerint a szólásszabadság védelmében alkalmazható eszközöket is.

²⁵⁰ Facebook and Instagram to Offer Subscription for No Ads in Europe. *Meta*, 2023. október 30., <https://about.fb.com/news/2023/10/facebook-and-instagram-to-offer-subscription-for-no-ads-in-europe>.

²⁵¹ BALKIN i. m. (83. lj.) 1236.

²⁵² Thomas E. KADRI – Kate KLONICK: *Facebook v. Sullivan*: Public Figures and Newsworthiness in Online Speech. 93 *Southern California Law Review* (2019) 37–97.

²⁵³ Mark TUSHNET: The Kids Are Alright. 71(3) *Catholic University Law Review* (2022) 471–505.

5.1. Az értesítési és eltávolítási eljárásra vonatkozó szabályok módosítása

A „digitális alkotmányosság” kívánalma a platformok tekintetében annak kikényszerítésére irányul, hogy a platformok is figyelembe vegyék felhasználóik szólásszabadságát. E kötelezettségnek anyagi és eljárási következményei is lehetnek. Egyelőre a szabályozás nem vitatja a platformok jogát arra, hogy új, a jogi szabályozáson kívüli beszédkorlátozókat határozzanak meg, akár gyakran és egyoldalúan bővítve, módosítva azok körét (anyagi szempont). A korlátok alkalmazásakor ellenben tekintettel kell lenniük a tisztességes eljárás követelményeire (indokolással ellátott döntés, jogorvoslati jog stb.), legalábbis a DSA és az Online Safety Act 2023 megszületése óta. (Az új szabályozások tényleges, gyakorlati következményeit természetesen még nem látjuk.) A megfelelő, tisztességes eljárás egyelőre az európai platformszabályozás alapja.²⁵⁴

Mint Evelyn Douek megállapítja, a moderálás szabályozása szisztematikus megközelítést igényel, amely nem pusztán a felhasználók eljárási jogainak rögzítésére, hanem a platformok teljes működésének áttekintésére irányul, beleértve a beszédkorlátok (anyagi szabályok) meghatározásának kérdését, a moderálásra irányuló külső kérelmek átláthatóságát, a platformok gyakorlatát a személyes adatok kezelésére stb. A kizárólag a felhasználók formális jogainak biztosítására irányuló szabályozási törekvések a platformokon megjelenő beszéd tömegessége és a platform eljárásának szükségszerű automatizáltsága miatt kudarcra ítélt próbálkozások a szólásszabadság védelmére.²⁵⁵ Julie Cohen is emellett érvel, hogy a tartalmak platformok általi kezelésének problémája nem az egyedi moderálási döntések szabályozott keretek közé terelése, hanem a platformok által biztosított infrastruktúra szabályozása által rendezhető.²⁵⁶ A DSA és az Online Safety Act 2023 ugyan komplex, rendszerszintű megközelítést alkalmaz a tartalommoderálásra vonatkozóan, a jogszabályokban foglaltakon túl is nyílna még tér a további szabályozásra, például a magánszabályozás normáinak korlátok közé terelésével, vagy a felhasználók erőteljesebb felhatalmazásával a platformok moderálási, szerkesztési tevékenységének személyre szabása érdekében.

Több szerző is arra hívja fel a figyelmet, hogy az európai platformszabályozás már nem pusztán a platformok és az állami (EU-s) szervek közötti viszonyrendszerben érvényesül: maguk a felhasználók is a jogok és a kötelezettségek érvényesítését előíró, illetve lehetővé tevő szabályozási rendszer aktív szereplői. Fontos, hogy a felhasználók megfelelően éljenek a számukra immár, a jogi szabályozás keretei között biztosított jogaikkal, és felelősen alkalmazzák a különböző beállítási lehetőségeiket, jelezzék a jog- vagy szabályzattellenes tartalmakat (váljanak akár „megbízható bejelentővé”), elkerüljék a nem e körbe tartozó tartalmak bejelentését, tegyenek lépéseket szólásszabadságuk védelmére a plat-

²⁵⁴ Ennek fontosságát emelik ki az Egyesült Államok vonatkozásában is, ahol e kötelezettség a szabályozásban nem érvényesül. Lásd Dawn C. NUNZIATO: Protecting Free Speech and Due Process Values on Dominant Social Media Platforms. 73(5) *Hastings Law Journal* (2022) 1255–1303.

²⁵⁵ Evelyn DOUEK: Content Moderation as Systems Thinking. 136(2) *Harvard Law Review* (2022) 526–607.; Evelyn DOUEK: The Siren Call for Content Moderation Formalism. In BOLLINGER–STONE i. m. (43. lj.) 140–156.

²⁵⁶ Julie E. COHEN: Infrastructuring the Digital Public Sphere. 25(1SI) *Yale Journal of Law & Technology* (2023) 1–40.

formokkal szemben stb. Ez az „együttműködő felelősség” rendszere, amely a platformok, a felhasználók és az állami szervek közötti dinamikus együttműködést feltételezi.²⁵⁷ Hasonló irányba tett lépéseket a videómegosztó platformok szabályozása érdekében az AVMS irányelv 2018-as módosítása, amely szintén felhatalmazza a felhasználókat a platformok által számukra biztosított eszközök igénybe vételére.²⁵⁸ Gowder szerint ennél messzebbre kell menni, és a platformok szabályozását részvételi, demokratikus alapokra kell helyezni, ahol a felhasználók a szabályok megalkotásában és érvényesítésében is részt vehetnek.²⁵⁹ De ettől még Európában is messze vagyunk.

A jogi szabályozás és a bírósági döntések nyomán az alkotmányos szempontok egyre inkább beszüremkednek a platformok döntéshozatali folyamataiba.²⁶⁰ A „digitális alkotmányosság” mellett érvelő szerzők munkái arra mutatnak, hogy a platformoknak az állami szervekhez hasonló kötelezettségeik keletkezhetnek a szólásszabadság tiszteletben tartása tekintetében.²⁶¹ Ennek különböző fokozatai lehetnek. Ha a magánszabályozásban előírt beszédkorlátok meghatározásának jogát a jelenlegi szabályozás nem vitatja is el a platformoktól, az érvényesítésük érdekében alkalmazott eljárás részletes jogi szabályozás tárgyát képezi. Ez a platformok korábbi hatalmának csökkentését jelenti, hasonlóan ahhoz, amikor az egyes államok alkotmányaikon keresztül lemondtak arról a hatalmukról, hogy polgáraik egyéni jogainak tartalmát szabadon határozzák meg.²⁶² A platformok tevékenységének alkotmányjogiasítását persze szigorúbban is meg lehetne követelni. A legteljesebb formája az lenne, ha azonosnak tekintenénk a platformok és az államok kötelezettségeit a szólásszabadság tiszteletben tartására. Ez esetben a platformok kizárólag a jogi szabályzásban előírt beszédkorlátokat alkalmazhatnák, így a magánszabályozás megszűnne.²⁶³

De a beszédkorlátok pontos tartalma országonként eltér. Ha egy platform globális méretű, aligha várható el tőle, hogy moderátorai és algoritmusai pontosan ismerjék valamennyi, számukra releváns ország e tárgyban létező alkotmányos szabályait. Ezért egyes szerzők mellett érvelnek, hogy a platformok moderálási tevékenysége során a nemzetközi

²⁵⁷ Natali HELBERGER – Jo PIERSON – Thomas POELL: Governing Online Platforms: From Contested to Cooperative Responsibility. 34(1) *The Information Society* (2018) 1–14.

²⁵⁸ Max Z. VAN DRUNEN: The Post-Editorial Control Era: How EU Media Law Matches Platforms’ Organisational Control with Cooperative Responsibility. 12(2) *Journal of Media Law* (2020) 166–190.

²⁵⁹ GOWDER i. m. (85. lj.) 167–200.

²⁶⁰ Oreste POLLICINO: *Judicial Protection of Fundamental Rights on the Internet: A Road Towards Digital Constitutionalism?* Oxford, Hart, 2021, 184.

²⁶¹ Lásd például Edoardo CELESTE: Digital Constitutionalism: A New Systematic Theorisation. 33(1) *International Review of Law, Computers & Technology* (2019) 76–99.; Edoardo CELESTE: *Digital Constitutionalism: The Role of Internet Bills of Rights*. Abingdon, Routledge, 2023; Francisco DE ABREU DUARTE – Giovanni DE GREGORIO – Angelo GOLIA, Jr.: Perspectives on Digital Constitutionalism. In Bartosz BROZEK – Oľia KANEVSKAIA – Przemysław PALKA (szerk.): *Research Handbook on Law and Technology*. Cheltenham, Edward Elgar, 2023, 315–329.

²⁶² SUZOR i. m. (85. lj.) 115–120.; Nicolas SUZOR: Digital Constitutionalism: Using the Rule of Law to Evaluate the Legitimacy of Governance by Platforms. 4(3) *Social Media + Society* (2018).

²⁶³ Megjegyzendő, hogy az amerikai szerzők gyakran éppen az ottani platformszabályozás „alkotmányjogiatlanitása” (*de-constitutionalization*) mellett érvelnek, kiemelve a megfelelő eljárás előírását gátló CDA 203 szakasz kvázialkotmányos erejét. Lásd BALKIN i. m. (83. lj.) 1218–1219.

emberi jogi standardokat kellene figyelembe venni.²⁶⁴ Ez látszólag következetes és alkalmazható megoldás lenne, de több problémát is felvet. Egyfelől, az említett nemzetközi szólásszabadság-mércék nem feltétlenül kellően kidolgozottak és így irányadók egy-egy moderálási kérdés eldöntésekor. Az EJEB gyakorlata nem univerzális, hanem regionális, és csak az Európa Tanács tagállamaiban érvényesül, miközben maga sem hézagmentes, és egy sor kérdés megítélését rábízta az Egyezményben részes államok bíróságaira (I. fejezet 5. pont). Az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának gyakorlata pedig az EJEB-hez képest jóval kevésbé kidolgozott. Nincs egyértelmű válasz arra a kérdésre sem, hogy mi a teendő akkor, ha két emberi jog alkalmazása ütközik egy-egy moderációs döntés során, melyiknek kellene elsőbbséget biztosítani. Mi a helyes döntés az emberi jogi standardok alkalmazása esetén akkor, ha például a szólásszabadság és az emberi méltósághoz vagy az egyenlő bánásmódhoz való jog ütközik? Ha például egy országban élő kisebbséget a szólásszabadság gyakorlása általi támadás ér, akkor a beszélő jogát, vagy a kisebbségbe tartozók biztonságát kell-e elsősorban megvédeni?

Egészen máshogy festhet a válasz a kérdésre Európában – ahol a kisebbségek fizikai biztonságát és jogegyenlőségét a jog megvédi, de azokat a gyűlölködő vélemények bizonyos mértékű eltűrésére kötelezi – és mondjuk Mianmarban, ahol az ehhez hasonló támadások később népiirtásba torkolltak.²⁶⁵ Nicolas Suzor egyértelműen a hátrányosabb helyzetű kisebbségi csoportok védelme mellett érvel, legyenek akár beszélők, vagy a mások beszéde által megtámadott felek.²⁶⁶ Ennek általános elfogadása azzal a következménnyel járna, hogy a sérülékenyebb csoportokat az őket támadó beszédétől védeni kell, de az ő beszédüket a többségi csoportok kárára is biztosítani szükséges. Vagyis az egyenlőség és a szólásszabadság hierarchiája attól függően alakulna, hogy éppen ki beszél, és ki a beszéd által megtámadott másik fél. Ez a megközelítés háttérbe szorítja a szólásszabadság általános érvényesülését, erősen relativizálja annak jelentőségét, továbbá figyelmen kívül hagyja azt a sajátosságot, hogy a sérülékeny és a többségi csoportba tartozás az adott élethelyzetben felborulhat: a Suzor által példaként hozott „fehér férfiak” (mint kevésbé védendő csoport) könnyedén válhatnak sérülékennyé bizonyos városrészekben, bizonyos események alkalmával, de akár a virtuális tér egyes közösségeiben is.

A moderálásra vonatkozó részletes szabályokat első ízben az AVMS irányelv 2018-as módosítása vezette be az európai jogrendbe, a videómegosztó platformokra és a közösségi média audiovizuális tartalmaira vonatkozóan. Az irányelv szerint e platformoknak megfelelő intézkedéseket kell bevezetniük, amelyek kiterjednek nemcsak a jogellenes, hanem a jogszerű, de a gyermekekre káros tartalmakra is, megkönnyítve azonosításukat, és korlátozva elérhetőségüket (4.1.1.4. alpont). A DSA ennél messzebb megy, és részletes szabályokat alkot a moderálási eljárásra vonatkozóan, immár nemcsak a jogellenes, káros vagy veszélyes tartalmak törlése vagy elérhetősége korlátozása érdekében, hanem a felhasználói szólásszabadságot is védve (4.1.1.2. alpont).

²⁶⁴ SUZOR i. m. (85. lj.) 126–136.; THIAGO DIAS OLIVA: Content Moderation Technologies: Applying Human Rights Standards to Protect Freedom of Expression. 20(4) *Human Rights Law Review* (2020) 607–640.

²⁶⁵ GOWDER i. m. (85. lj.) 1.

²⁶⁶ SUZOR i. m. (85. lj.) 134–135.

A 2016-os német NetzDG szintén érintette a platformok moderálási tevékenységét, a büntetőjogilag üldözendő tartalmak gyors eltávolítása érdekében (4.1.2. alpont). A későbbiekben elfogadott nemzeti szabályozások hasonlóképpen adottnak veszik azt, hogy a platformok tevékenysége elengedhetetlen a jogellenes tartalmak azonosításához (azaz nem csak bírósági vagy hatósági döntés alapján tekinthetnek egy-egy tartalmat jogellenesnek), illetve, hogy jogukban áll az általuk nem kívánatosnak tekintett, de nem jogellenes tartalmak eltávolítása. A német szabályozás az állam által előírt korlátok platformok általi érvényesítéséről rendelkezett, részletesebben, mint az akkor hatályos vagy az azóta megszületett EU-s szabályozás – és hasonlóan jár el a brit Online Safety Act 2023 is. Az állami (jogalkotói) döntéshozatal és a platformok moderálásának ilyen összeházasítása elkerülhetetlennek tűnik, és megfelelő szólásszabadság-védelmi eszközök biztosítása mellett önmagában a lehető leginkább megnyugtató (legkevésbé rossz) megoldásnak látszik,²⁶⁷ de nem ad választ a magánszabályozásból eredő problémákra.

Ha pedig nemcsak eltűrjük azt, hogy a platformok maguk is szabályozzák felhasználóik beszédét, hanem meg is követeljük azt, hogy a veszélyes és a káros tartalmakkal szemben is eljárjanak, akkor ezzel tovább erősítjük a platformok hatását a nyilvánosságra, még akkor is, ha a fellépésükre vonatkozó eljárást szabályozás alá vonjuk. Erre példa a dezinformációval kapcsolatos EU-s szabályozás (4.1.3. alpont). Az új brit platformszabályozásra vonatkozó eredeti javaslat, túllépve az egyes problémás kérdések egyedi kezelésén – mint amilyen a dezinformáció –, általános „gondossági kötelezettséget” vezetett volna be, a felnőtt felhasználók által elérhető tartalmak vonatkozásában is.²⁶⁸ A javaslat alapján a platformoknak megfelelő kockázatfelmérést kellett volna végezniük a veszélyes és a káros tartalmakkal kapcsolatban, a kockázatok azonosítása nyomán pedig megfelelő intézkedéseket kellett volna bevezetniük, hogy a felhasználóik ne találkozzanak e tartalmakkal.²⁶⁹ Az elfogadott törvény végül csak a fiatalkorú felhasználókra tekintettel ír elő efféle kötelezettségeket.²⁷⁰

Az Európai Unióban továbbra is az értesítési-eltávolítási eljárás a platformszabályozás alapja, és a DSA sem szól a magánszabályozás tartalmi kérdéseiről. A kockázatkezelés tekintetében előírt szabályai elsősorban a jogellenes tartalmak rendszerszintű kezelését irányozzák elő, de túl is nyúlnak azon, és az alapvető jogok gyakorlását érintő, a polgári közbeszédre, a választási folyamatokra és a közbiztonságra gyakorolt, illetve a nemi alapú erőszakkal, a közegészség és a kiskorúak védelmével összefüggő tényleges vagy előre látható negatív hatásokra, valamint a személyek testi és szellemi jóllétére gyakorolt negatív

²⁶⁷ Uta KOHL: Platform Regulation of Hate Speech: A Transatlantic Speech Compromise? 14(1) *Journal of Media Law* (2022) 25–49.

²⁶⁸ Draft Online Safety Bill. Presented to Parliament by the Minister of State for Digital and Culture by Command of Her Majesty May 2021, 5. és 11. szakasz. A javaslat elemzését lásd Luke PRICE: Platform Responsibility for Online Harms: Towards a Duty of Care for Online Hazards. 13(2) *Journal of Media Law* (2021) 238–261.; Peter COE: The Draft Online Safety Bill and the Regulation of Hate Speech: Have We Opened Pandora's Box? 14(1) *Journal of Media Law* (2022) 50–75.

²⁶⁹ A gondossági kötelezettség részletes tartalmáról lásd Lorna WOODS – Will PERRIN: Obliging Platforms to Accept a Duty of Care. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Regulating Big Tech: Policy Responses to Digital Dominance*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 93–109.

²⁷⁰ Online Safety Act 2023, 11–13. szakasz.

következményekre is kiterjednek (34. cikk). A platformok tehát erős ösztönzöt kapnak arra, hogy továbbra is alkalmazzák a magánszabályozást, amelynek lehetséges eredménye a felhasználói tartalmak törlése.

A magánszabályozás kezelésének egyik nehézsége az, hogy a felhasználók maguk is elvárják a platformoktól a civilizált közbeszéd normáinak érvényesítését, és ezt kellő alappal teszik. Enélkül a platformok kínálata egészen máshogy nézne ki, mint jelenleg, és valószínűleg ellepné felületeiket a – nem jogellenes – gyűlölet, zaklatás, obszcenitás, vulgáris beszéd. A problémára megoldást jelenthetne az, ha a felhasználók maguk határozhatnák meg, hogy mit nem kívánnak látni. Ez esetben a magánszabályozás jelenlegi formájában megszűnne (a platform nem határozná meg beszédkorlátokat), azaz minden nem jogellenes tartalom elérhető maradna a platformon, de a felhasználók eldönthetnék, mely típusú tartalmakkal nem kívánnak szembesülni. Az ilyen, teljesen személyre szabott beállítás talán nem lenne technikailag lehetetlen, de biztosan jelentős erőfeszítést igényelne a platformok részéről.

Daphne Keller és mások javaslata szerint a személyre szabott tartalmak összeállítását a platformon kívüli más szereplő is elvégezhetné.²⁷¹ A köztes szereplő („közvetítő szoftver”, azaz *middleware*) állítaná össze a felhasználó számára az általa kívánt tartalmakat: egy, „a hokit szerető, de a rasszista nyelvezetet megvető Facebook-felhasználó választhatná az ESPN sportcsatornától származó rangsorolási kritériumokat, valamint az Anti-Defamation League tartalomszűrőjét”.²⁷² A köztes szereplő bevonása a moderátori feladat ellátásába csökkentené a platformok befolyását a tartalmak korlátozására, egyúttal növelné a felhasználók döntési szabadságát. Christina Angelopoulos és Stijn Smet pedig annak a lehetőségét vetik fel, hogy a platformok a pusztán törlésen kívül egyéb eszközöket is alkalmazhatnának. A szerzők egyrészt a jogsértő tartalom eltávolításának általános kötelezettsége helyett bizonyos esetekben a szólásszabadságot inkább védő, másrészt a veszélyes tartalmakkal szembeni hatékonyabb fellépést biztosító változtatást javasolnak. Például az első ránézésre rágalmozást megvalósító tartalmakat nem engednék automatikusan törölni, hanem meghatározott ideig lehetőséget biztosítanak arra, hogy a felhasználó igazolja a benne foglalt állítások valóságtartalmát – ez lenne az „értesítési-várakozási-eltávolítási” rendszer.²⁷³ A jelenlegi szabályozás azonban nem differenciál a platformok ez irányú kötelezettségei között, és egy kifinomultabb megoldás alkalmazása újabb terheket róna rájuk, amelyeket önkéntes alapon aligha vállalnak.

²⁷¹ KELLER i. m. (179. lj.); Mike MASNICK: *Protocols, Not Platforms: A Technological Approach to Free Speech*. Knight First Amendment Institute, 2019. augusztus 21., <https://s3.amazonaws.com/kfai-documents/documents/e3288c9457/MasnickPublish.pdf>; Francis FUKUYAMA et al.: *Middleware for Dominant Digital Platforms: A Technological Solution to a Threat to Democracy*. Stanford Cyber Policy Center, https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/cpc-middleware_ff_v2.pdf.

²⁷² KELLER i. m. (179. lj.).

²⁷³ Christina ANGELOPOULOS – Stijn SMET: *Notice-And-Fair-Balance: How to Reach a Compromise Between Fundamental Rights in European Intermediary Liability*. 8(2) *Journal of Media Law* (2016) 266–301., 296–297.

5.2. Az alapvető jogok horizontális hatálya

A német alkotmányjogból eredő doktrína az alapvető jogok horizontális hatályáról (*Drittwirkung*)²⁷⁴ alkalmas lehet arra, hogy védelmet biztosítson a felhasználóknak a platformokkal szemben, a szerződéses kapcsolatokon belül. A doktrína alapján a felek egymás közötti magánjogi (szerződéses) kapcsolataiban is érvényesül az alapvető jogok védelme, azaz egymás jogait tiszteletben tartva kell viselkedniük egymással. A doktrína az amerikai jogtudományban sem ismeretlen²⁷⁵ – Tushnet azt úgy értékeli, mint „választ a koncentrált magánhatalom szabadságot fenyegető gyakorlására, ahol a megoldás az, hogy minden magánszereplőnek meg kell felelnie a kormányzati szereplőkre vonatkozó normáknak”.²⁷⁶ A doktrína hasonlóságot mutat az 5.3. alpontban tárgyalandó „állami cselekvés tanáival”, de attól el is választható: az eredeti német megközelítés nem ró a magánfelekre az állami szereplőkkel azonos kötelezettségeket, így például a platformok általi magánszabályozás továbbra is megengedett marad, de figyelembe kell venni a szólásszabadság jogát a moderálás során. A platformok „közfunkciói”, amelyeket azok a nyilvánosság strukturálásában és alakításában betöltenek, indokolhatják a doktrína alkalmazását, de eközben a platformok mégsem válnak állami szereplővé.²⁷⁷ Tehát ideális esetben ezáltal a platform és a felhasználói közötti egyenlőtlen szerződéses helyzet igazítható ki, hasonlóan például a fogyasztóvédelem szabályozásához.

A platformok és a felhasználók viszonyának magánjogi megközelítése bizonyos szempontból célszerűbb lehet, mint a platformok szigorú jogi szabályozása. Az alapjogok horizontális hatályának alkalmazása segíthet helyreállítani a platform és a felhasználó közötti egyensúlyt, arra kényszerítve a platformokat, hogy döntéseik során vegyék figyelembe a felhasználók szólásszabadsághoz való jogát. Stefan Theil különböző feltételeket határoz meg a doktrína alkalmazásához a platform és a felhasználói viszonyában, ilyen a „strukturális dominancia” (a nagy platformokat megkerülhetetlenné tevő piaci erő), a felhasználók „önkényes kizárásának” lehetősége a platformok használatából, illetve a „társadalmi részvétel”, amelynek hatékony megvalósulásához a nagy platformokhoz való hozzáférésre van szükség.²⁷⁸ Ezek bármelyikének fennállta esetén indokolt lehet a szerződéses viszonyba való külső beavatkozás.²⁷⁹ Giovanni De Gregorio ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a horizontális hatály alkalmazása sértheti a platformok jogait és üzleti érdekeit, ezért kockázatokat is hordoz – ezekre is figyelemmel kell lenni.²⁸⁰

²⁷⁴ BVerfGE 7, 198, 1 BvR 400/51 (Lüth-döntés).

²⁷⁵ Mark TUSHNET: The Issue of State Action/Horizontal Effect in Comparative Constitutional Law. 1(1) *International Journal of Constitutional Law* (2003) 79–98.; Stephen GARDBAUM: The “Horizontal Effect” of Constitutional Rights. 102(3) *Michigan Law Review* (2003) 387–459.

²⁷⁶ TUSHNET i. m. (275. lj.) 92.

²⁷⁷ Giovanni DE GREGORIO: From Constitutional Freedoms to the Power of the Platforms: Protecting Fundamental Rights Online in the Algorithmic Society. 11(2) *European Journal of Legal Studies* (2018–2019) 65–103., 101.

²⁷⁸ Stefan THEIL: Private Censorship and Structural Dominance: Why Social Media Platforms Should Have Obligations to Their Users under Freedom of Expression. 81(3) *The Cambridge Law Journal* (2022) 645–672., 662–671.

²⁷⁹ Uo. 671.

²⁸⁰ Giovanni DE GREGORIO: *Digital Constitutionalism in Europe: Reframing Rights and Powers in the Algorithmic Society*. Cambridge, Cambridge University Press, 2022, 200.

A német joggyakorlat világosan mutatja a nehézségeket, amelyek az alkotmányos szólásszabadság-doktrínáknak egy közösségimédia-platform és annak felhasználója közötti szerződéses kapcsolatra alkalmazásakor merülnek fel. Egy ügyben például a német bíróság úgy ítélte meg, hogy a felperes kommentjének a Facebook általi törlése szerződésszegésnek minősül, mivel a platform köteles volt tiszteletben tartani a német alkotmány (Grundgesetz) 5. cikke szerinti véleménynyilvánítás szabadságához való jogát.²⁸¹ A német polgári törvénykönyv kimondja, hogy a szerződéses „kötelezettség a tartalmától függően mindkét felet kötelezheti a másik fél jogainak, jogi érdekeinek és egyéb érdekeinek figyelembevételére is”.²⁸² A bíróság hangsúlyozta, hogy a Facebook mint közösségimédia-platform lehetőséget biztosít a nézetek és a vélemények cseréjére, és a jogilag nem tiltott megnyilvánulásokat nem lehet törölni a platformról.

Egy másik német ügyben egy másik bíróság ellentétes következtetésre jutott. Elutasította a felperes azon érvelését, hogy a bejegyzésének platform általi törlésével sérült a véleménynyilvánítás szabadságához való joga.²⁸³ A bíróság előtt a központi kérdés az volt, hogy a Facebook jogosult volt-e a felperes bejegyzésének eltávolítására és a felhasználó letiltására, valamint hogy a Facebook normái összhangban vannak-e a polgári törvénykönyv azon rendelkezésével, amely szerint az általános szerződési feltételek rendelkezései hatálytalanok, ha azok a jóhiszeműség követelményével ellentétben a másik felet indokolatlanul hátrányosan érintik.²⁸⁴ A bíróság úgy ítélte meg, hogy a platform szabályai nem tekinthetők átláthatatlannak, és nem diszkriminálják a felhasználókat. Következtetésként megállapította, hogy a Facebook szabályai megfelelően figyelembe veszik a véleménynyilvánítás szabadságához való jogot, és hogy bár az agresszív véleményeket vagy szélsőséges megnyilvánulásokat védi az alaptörvény, a Facebooknak, mint magánfélnek nem kell biztosítania felhasználóinak a véleménynyilvánítás szabadságához való teljes jogot, amelyet alkotmányos összefüggésben az állam biztosít.

Egy következő német ügyben a bíróság azt állapította meg, hogy az alaptörvény által biztosított véleményszabadsághoz való jogot – és a polgári törvénykönyv jóhiszeműséget előíró követelményét – nem sérti meg a Facebook gyűlöletbeszédre vonatkozó szabályainak alkalmazása. Az alaptörvény a szabadság korlátairól is említést tesz (5. cikk 2. bekezdés), amelyekre reflektál és amelyeket pontosít a Facebook közösségi irányelveiben foglalt gyűlöletbeszéd-tilalom.²⁸⁵ Több más döntés is megerősítette, hogy a platform továbbra is alkalmazhatja a magánszabályozását akkor is, ha a törölt tartalom nem minősülne bűncselekménynek, de a felhasználót a folyamatról megfelelően tájékoztatni kell, biztosítva a jogorvoslat lehetőségét a számára.²⁸⁶

Már a német alkotmánybíróságig is eljutott hasonló eset. Az ügyben a kérelmező azzal folyamodott bírósághoz, hogy állíttassa vissza az általa közzétett, a platform által gyűlöletbeszédként törölt kommentet, és aktiváltassa újra a fiókját, amelyet a törléssel

²⁸¹ OLG München, 24.08.2018 – 18 W 1294/18.

²⁸² Bürgerliches Gesetzbuch, 241. cikk 2. bekezdés.

²⁸³ LG Heidelberg, 28.08.2018 – 1 O 71/18.

²⁸⁴ Bürgerliches Gesetzbuch, 307. cikk 1. bekezdés.

²⁸⁵ OLG München, 07.01.2020 – 18 U 1491/19.

²⁸⁶ BGH, 29.07.2021 – III ZR 179/20; BGH, 29.07.2021 – III ZR 192/20.

egyidejűleg felfüggesztettek. Az alkotmánybíróság döntése szerint az alaptörvény 3. cikk 1. bekezdése meghatározott körülmények között az egyenlőséghez való jogra vonatkozó követelményeket támaszthat a magánszereplők közötti kapcsolatokban.²⁸⁷ A testület mérlegelte a feleket érő hátrányokat, és megállapította, hogy ha az ideiglenes intézkedés elrendelésére nem kerülne sor, de az alapeljárás – arra vonatkozóan, hogy az adott tartalmat a platform törölheti-e, vagy sem – eredményes lenne, akkor ennek hátrányai meghaladnák azokat, amelyek akkor keletkeznének, ha az ideiglenes intézkedés elrendelésére sor kerülne, de az alapeljárás megalapozatlannak bizonyulna. Ezért az ideiglenes intézkedésnek helyt adott. A bíróság ezzel ideiglenes halasztást rendelt el, és példát mutatott arra, hogy – a magánjog mellett – a jogegyenlőségre vonatkozó alkotmányos védelem is alkalmazható az online platformok moderációs tevékenységének korlátozására.

Matthias Kettemann és Anna Tiedeke összegzése szerint a német joggyakorlat nem zárja ki a magánszabályozás alkalmazását, azaz nem csupán a német jog szerint jogellenesnek számító bejegyzések platform általi törlését teszi lehetővé, ugyanakkor a platform eljárásának figyelembe kell vennie a felhasználó szólásszabadságát, az alkalmazott szabály és a döntés nem lehet önkényes, és a platformnak jogorvoslatot kell biztosítania a felhasználók számára.²⁸⁸

A DSA 14. cikke a horizontális hatály követelményére emlékeztető rendelkezést vezetett be a közös európai jogba. A rendelkezés alapján a platformoknak felhasználóik szólásszabadságát is figyelembe kell venniük tevékenységük során. A szabály azonban általános megfogalmazású, és nem olvashatók ki belőle a platformok és a felhasználók konkrét jogai és kötelezettségei.²⁸⁹ A DSA egészét áttekintve azonban látható, hogy a korábban egyenlőtlen szerződéses viszony kiigazítása felé számos lépést tett a szabályozás. A platformoknak indokolási kötelezettségük van a felhasználói tartalommal kapcsolatban tett intézkedés esetén (17. cikk), illetve többféle jogorvoslati lehetőség is a felhasználók rendelkezésére áll (20–21. cikk). A magánszabályozás továbbra is lehetséges, ügyesen megfogalmazott beszédkorlátok továbbra is alkalmazhatók, de azok önkényes alkalmazása esetén immár biztosított a fellépési lehetőség.

5.3. A nyilvános fórum és az állami cselekvés doktrínái

A nyilvános fórum doktrínája az Első Alkotmánykiegészítés joggyakorlatában kialakított eszköz az Egyesült Államokban, amely az állami (kormányzati) tulajdonban álló ingatlanokon alkalmazott beszédkorlátozások alkotmányosságának megítélésére szolgál.²⁹⁰ A szövetségi Legfelsőbb Bíróság a Perry Education Association²⁹¹ fogalmazta meg a nyilvánosfórum-doktrína pontos tartalmát. Eszerint a kormányzati tulajdonnak három kategóriája létezik a szólásszabadság gyakorlása érdekében történő hozzáférés szempontjá-

²⁸⁷ BVerfG, 22.05.2019 – 1 BvQ 42/19, Rn. 1-25.

²⁸⁸ Matthias C. KETTEMANN – Anna S. TIEDEKE: Back Up: Can Users Sue Platforms to Reinstate Deleted Content? 9(2) *Internet Policy Review* (2020) 1–20., 10–11.

²⁸⁹ João P. QUINTAIS – Naomi APPELMAN – Ronan Ó FATHAIGH: Using Terms and Conditions to Apply Fundamental Rights to Content Moderation. 24(5) *German Law Journal* (2023) 881–911., 903.

²⁹⁰ Elsőként a Hague v. Committee for Industrial Organization 307 US 496 (1939) ítéletben lefektette.

²⁹¹ Perry Education Association v. Perry Local Educators' Association 460 US 37 (1983).

ból. Az első a „hagyományos” nyilvános fórumok (utcák, terek, parkok), amelyeken a kormányzat nem tilthat meg minden kommunikációs tevékenységet; észszerű korlátok előírhatók a beszéd időpontjára, helyére és módjára vonatkozóan, de a nem tartalomsemleges korlátozásoknak „szigorú vizsgálaton” kell átmenniük (I. fejezet 5.3. alpont). A második kategóriába a „kijelölt” vagy „korlátozott” nyilvános fórumok tartoznak (az önkormányzati tulajdonban álló színháztermek, az állami egyetemek termei stb., amelyek egyik funkciója, hogy lehetővé tegyék az önkifejezést, a szabad beszéd gyakorlását). Bár az állami, önkormányzati szerv nem köteles korlátlanul fenntartani a létesítmény nyílt jellegét, amíg ezt teszi, addig ugyanazok a normák kötik, mint amelyek a hagyományos nyilvános fórumokhoz kapcsolódnak. A harmadik kategória a nem nyilvános fórumokra vonatkozik (reptéri terminálok, szavazóhelyiségek, kórházak, börtönök, katonai bázisok stb., amelyeknek nem elsődleges funkciója a szólásszabadság gyakorlásának lehetővé tétele, de arra e helyeken mégis sor kerülhet). Az állam ezek esetében fenntarthatja a fórumot a rendeltetészerű célokra, amennyiben a beszédre vonatkozó szabályozás észszerű, és nem törekszik a szólásszabadság elfojtására pusztán azért, mert a döntéshozó nem ért egyet a beszéd tartalmával.

Az online platformok a jelenlegi joggyakorlat alapján nem minősülnek hagyományos vagy kijelölt nyilvános fórumnak. Két fontos amerikai döntés azonban kaput nyitott ebbe az irányba. A *Packingham-ügy*²⁹² előzményeként az állami szabályozás megtiltotta a korábban elítélt szexuális bűnözőknek azt, hogy közösségimédia-platformra regisztráljanak, mert ott könnyedén kerülhetnek kapcsolatba kiskorúakkal. Ugyanakkor a szexuális bűnözők a rehabilitációjuk után teljes joggal gyakorolhatják szólásszabadságukat, és kitiltásuk az általánosan – azaz nem csak a kiskorúak által – használt platformokról ebből a szempontból aggályos. A döntésben a többségi véleményt megfogalmazó Kennedy bíró az internetet a „modern köztérnek” nevezte, ahol a közösségi véleménycsere zajlik.²⁹³ Bár az alsóbb fokú bíróság az észak-karolinai törvényt a cselekvés, és nem a beszéd korlátozásának ítélte, így enyhébb mércét alkalmazott rá, a Legfelsőbb Bíróság ennek ellenkezőjét gondolta, és a beszéd korlátozásának nem kellően szűkre szabott jellege miatt megváltoztatta a döntést.²⁹⁴

Azzal, hogy Kennedy bíró az internetet a fizikai térhez hasonlította, általánosabb érvénnyel is felvethetővé vált a nyilvánosfórum-doktrína alkalmazhatóságának kérdése. Alito bíró a *Packingham*-döntéshez fűzött párhuzamos indokolásában vitatta is annak jogosságát, hogy a Bíróság az internet egészét utcákhoz és közparkokhoz hasonlítja.²⁹⁵ Miközben a hivatalos állami vagy kormányzati szervek által használt közösségimédia-platformokkal kapcsolatban ez joggal merülhet fel, a platformokon zajló kommunikáció és véleménycsere jelentős részben magánjellegű, abban az értelemben, hogy a nyilvánosfórum-doktrína nem alkalmazható rájuk: a platform egészében véve, a felhasználói pedig a saját profiljuk tekintetében szabadon alakíthatják a megszólalás szabályait.²⁹⁶ E felfogás

²⁹² *Packingham v. North Carolina* 582 US 98 (2017).

²⁹³ Uo. 105.

²⁹⁴ Uo. 104–106.

²⁹⁵ Uo. 111.

²⁹⁶ Uo.

szerint jogi eszközökkel nem tilthatja meg az állam a platformokhoz való felhasználói hozzáférést, de maga a platform igen, és legfeljebb a diszkriminációellenes szabályok korlátozzák ebben. A szólásszabadság tradicionális felfogása szerint a közösségimédia-platform egy magántulajdonú bevásárlóközpontozhoz hasonlítható, ahonnan a tulajdonos vagy üzemeltető bárkit eltávolíthat, aki megsérti a házirendet, illetve a közösségi együttélés általa meghatározott szabályait.²⁹⁷

A másik fontos ügyben Donald Trump volt amerikai elnök szerepelt alperesként.²⁹⁸ Az elnökkel és az elnöki Twitter-fiók kezelését végző fehér házi alkalmazottakkal szemben többen pert indítottak, miután kitiltották őket a fiókról, aminek következtében nem jutottak közvetlenül hozzá az elnöki bejegyzésekhez, nem kommentálhatták őket, nem olvashatták a hozzájuk fűződő kommentfolyamot, így az elnöki kommunikációról csak más ismerőseik kommentjein keresztül vagy a médiából szerezhettek tudomást. A kitiltás oka az ügyben érintettek kommentjei voltak, amelyek vitába szálltak az elnöki *tweet*ekben foglaltakkal. A bíróság részletesen elemezte a közfórumdoktrína alkalmazhatóságának kérdését, majd megállapította, hogy az elnöki fiók kijelölt vagy korlátozott fórum, amelyről nem lehet kitiltani azokat, akiknek véleménye nem sérti meg a szólásszabadság jogi, vagy a platform által meghatározott szabályait.²⁹⁹ A Fehér Ház nem tulajdonosa a szolgáltatásnak, még az egyetlen Trump-fiók vonatkozásában sem, de az a befolyása, irányítása alatt működik, ez pedig elég a nyilvánosfórum-jelleg megállapításához.³⁰⁰ A politikai vélemények korlátozása e fórumokon megengedhetetlen.³⁰¹

A Legfelsőbb Bíróság ezt a döntést hatályon kívül helyezte, mivel Trump a döntés idején már nem volt elnök, és 2021 januárjában a Twitter felfüggesztette a fiókját.³⁰² Clarence Thomas bíró párhuzamos indokolása azonban fontos kérdéseket vetett fel.

Az alperesek [...] egyik érve szerint Trump fiókjának egyes aspektusai az alkotmányosan védett nyilvános fórumhoz hasonlíthatnak. De meglehetősen furcsának tűnik azt mondani, hogy valami kormányzati fórum, amikor egy magáncégek korlátlan hatalma van arra, hogy megszüntesse azt. A Twitter és Trump ellenőrzése között a különbség enyhén szólva is szembevetendő. Trump jónéhány embert kizárt annak lehetőségéből, hogy reagáljon az üzeneteire. A Twitter Trumpot nemcsak néhány felhasználóval való interakciótól tiltotta el, hanem az egész platformról eltávolította őt, így minden Twitter-felhasználót kizárt annak lehetőségéből, hogy reagáljanak Trump üzeneteire.³⁰³

Thomas bíró felvetése jogos, és a volt elnök platformról való kitiltása fényében ellentmondásos, hogy egy politikai szereplő fiókja nyilvános fórumnak minősül, miközben a platform korlátozás nélkül kezelhette, vagy akár be is zárhatta azt. Ez a lehetőség termé-

²⁹⁷ Facebook Is Not the Public Square. *The New York Times*, 2014. december 25., <https://www.nytimes.com/2014/12/26/opinion/facebook-is-not-the-public-square.html>.

²⁹⁸ Knight First Amendment Institute at Columbia University v. Trump, No. 17-cv-5205 (SDNY 2018. május 23.).

²⁹⁹ Uo. 59–62.

³⁰⁰ Uo. 41–50.

³⁰¹ Uo. 67–68.

³⁰² Biden v. Knight First Amendment Institute 593 US ___ (2021).

³⁰³ Uo., Thomas bíró párhuzamos véleménye, 2.

szetesen már Trump kitiltása előtt is fennállt – ilyen értelemben Thomas bíró felvetése nem konkrét eseményekhez kötődött. További figyelemre méltó jelenség, hogy a bíróságok szerint Trump korlátozhatja a felhasználók beszédét, ha azok a Twitter szabályzatát sértik, azaz egy felhasználó (Trump) lehet a szabályzat alkalmazója más felhasználókkal szemben.

Hasonlóképpen döntött egy körzeti bíróság a Davison-ügyben,³⁰⁴ megállapítva, hogy az alperes – egy megyei iskola tanácsának elnöke – által működtetett „hivatalos” Facebook-oldal nyilvános fórumnak minősül. A felperes kritikus kommentjeinek törlése a szólásszabadságának megengedhetetlen – nézőpontalapú diszkriminációt megvalósító – korlátozása volt, az alperes tehát alkotmányos jogot sértett. A platform egésze azonban e döntések alapján nem nyilvános fórum, és szolgáltatója nem állami szereplő, amelynek biztosítania kellene az egyenlő hozzáférést a tulajdonában álló platformhoz.

Ha a nagy közösségimédia-platformokat jogi szempontból nyilvános fórumoknak tekintenénk, akkor az megnyitná a kaput a működésükre vonatkozó szélesebb körű korlátozások előtt. Ismerve a nyilvánosságban betöltött szerepüket és *de facto* megkerülhetetlen jellegüket, ez nem tűnik elképzelhetetlennek.³⁰⁵ Mindez azzal a következménnyel járna, hogy a platformok általi magánszabályozást vagy meg kellene tiltani, vagy arra az állam által alkotott szólásszabadság-korlátozásokkal kapcsolatos mércéket kellene alkalmazni. A platformok nyilvános fórumokká nyilvánítása azonban a doktrína újraértelmezését és a magántulajdonhoz való jog gyakorlásába való olyan mértékű beavatkozást igényelne, amely aligha lenne összeegyeztethető az Első Alkotmánykiegészítés jelenleg uralkodó felfogásával,³⁰⁶ és Európában sem tűnik e pillanatban reális fejleménynek.

Ha a platformok nyilvános fórumnak számítanak, amelyek fontos feladatot (mintegy közfeladatot) látnak el a nyilvánosság megkerülhetetlen helyszínékként, akkor felmerülhetne velük kapcsolatban az állami cselekvés doktrínájának alkalmazása is. Ennek alapján az egyébként magántulajdonban álló fórumokon alkalmazott beszédkorlátozás olyannak tekintendő, mintha az állam (kormányzat) alkalmazná azokat, azaz a szólásszabadság jogi szabályai teljes erővel érvényesülnének. Ebben az esetben nincsen lehetőség a magánszabályozás alkalmazására sem.

Az Egyesült Államok joggyakorlata igen gazdag e kérdésben. A Marsh-ügy³⁰⁷ előzményeképpen egy gyár megtiltotta a szórólapok terjesztését a saját maga által épített, magántulajdonban álló városban, amelyet dolgozói számára emelt. A bíróság alkotmányellenesnek találta e korlátozást, mert a dolgozóknak észszerűen nem volt lehetőségük máshol véleményt nyilvánítani, mint abban a városban. A Pruneyard Shopping Center-ügyben³⁰⁸ hozott ítélet megállapításai alapján a szólásszabadság bizonyos korlátozásokkal egy magántulajdonú bevásárlóközpontban is gyakorolható, ha egyértelműen kiderül, hogy a ki-

³⁰⁴ Davison v. Randall, No. 17-2002 (4th Cir. 2019).

³⁰⁵ Trevor PUETZ: Facebook: The New Town Square. 44 *Southwestern Law Review* (2014) 385–409.

³⁰⁶ Matthew P. HOOKER: Censorship, Free Speech and Facebook: Applying the First Amendment to Social Media Platforms via the Public Function Exception. 15(1) *Washington Journal of Law, Technology & Arts* (2019) 36–73.

³⁰⁷ Marsh v. Alabama 326 US 501 (1946).

³⁰⁸ Pruneyard Shopping Center v. Robins 447 US 74 (1980).

fejtett vélemény nem az adott intézmény tulajdonosának véleménye. Ez a jog nyilvánvalóan nem terjed ki például az épületben történő gyűlések szervezésére. Az International Society for Krishna Consciousness-ügyben³⁰⁹ a Legfelsőbb Bíróság úgy döntött, hogy bár egy magántulajdonban lévő repülőtér nem nyilvános fórum, a szórólapok terjesztése megengedett a területén, az adományok gyűjtése céljából történő megszólítás azonban nem.

Az európai jogrendszerek szintén garantálják az utcák és a terek gyülekezési és szólásszabadság célú használatát, de általában a magántulajdonban lévő épületek és ingatlanok nem vehetők igénybe a szólásszabadság gyakorlása céljából, és az ott alkalmazott beszédkorlátozások nem minősülnek állami cselekvésnek sem. Az Appleby-ügyben³¹⁰ a kérelmező szerint egy magántulajdonú bevásárlóközpont tulajdonosa megsértette a jogait azzal, hogy nem járult hozzá ahhoz, hogy az épületben egy asztalt és egy pódiumot helyezzenek el aláírásgyűjtés és szórólapok terjesztése céljából. Az EJEB nem ítélte ezt a szólásszabadság és a gyülekezési jog megsértésének. Ennek ellenére a nagy bevásárlóközpontok aligha tekinthetők teljesen magánintézményeknek a szólásszabadság gyakorlása tekintetében, így indokolt lehet, hogy a területükön bizonyos mértékig biztosítsák e jog gyakorlását.³¹¹ Ugyanígy a bevásárlóközpontokkal ellentétben kifejezetten az emberi kommunikáció céljára alkotott közösségimédia-platformok is olyan fórumok, ahol a szólásszabadság biztosítása fontos érdek, ezért azok közösségi funkciója azonosítható, hasonlóan az utcákhoz és a terekhez.³¹²

A platformok tevékenységének „állami cselekvéssé” minősítése alapvető problémákat is okozna, miközben némelyeket kétségtelenül megnyugtatóan kezelne. Az állami szereplők csak a jogilag előírt beszédkorlátozásokat alkalmazhatják, így a platformok magánszabályozása ellehetetlenülne, és a platformokon szabadon terjednének a nem jogellenes, de azért sértő, bántó tartalmak, ami a többi felhasználó (e tartalmak közönsége) számára is hátrányokkal járna. Továbbá igaz ugyan, hogy a nagy platformok jelentős befolyást gyakorolnak a nyilvánosságra, még az interneten sem a szólásszabadság kizárólagos fórumai, azaz a bántó, sértő vagy általában a platformok szabályzataival össze nem férő beszédnek máshol is lehet tere. E két körülmény miatt a platformok általi magánszabályozás megengedését egyelőre nem érdemes elvetni, de azt a jogi szabályozásnak megfelelő keretek közé kellene szorítania.

5.4. A közszolgáltatások analógiája

Ha a platformokat közszolgáltatásnak tekintenénk, akkor a felhasználói beszédre vonatkozó beavatkozási lehetőségek szintén szűkülnének. Többféle analógia is mutatkozik egy ilyen lehetséges szabályozásra.

³⁰⁹ International Society for Krishna Consciousness v. Lee 505 US 672 (1992).

³¹⁰ Appleby v. the United Kingdom, no. 44306/98, 2003. május 6-i ítélet.

³¹¹ Jacob ROWBOTOM: Property and Participation: A Right of Access for Expressive Activities. (2) *European Human Rights Law Review* (2005) 186–202.

³¹² Benjamin F. JACKSON: Censorship and Freedom of Expression in the Age of Facebook. 44(1) *New Mexico Law Review* (2014) 121–167.; Paul DOMER: De Facto State: Social Media Networks and the First Amendment. 95(2) *Notre Dame Law Review* (2020) 893–923.; Michael PATTY: Social Media and Censorship: Rethinking State Action Once Again. 40(1) *Mitchell Hamline Law Journal of Public Policy and Practice* (2019) 99–136.

Az első a hálózatsemlegesség szabályainak alkalmazása, amelyek alapján a (vezetékes és a mobil) internetet szolgáltatók nem diszkriminálhatnak a hálózatukon továbbított adatok, tartalmak között, azaz hálózatuknak nyíltnak és a tartalmakkal, illetve azok szolgáltatóival szemben semlegesnek kell lenniük.³¹³ Az elvnek megfelelően az internetszolgáltatók forgalommenedzselési gyakorlatának semlegesnek kell maradnia a továbbított tartalom, alkalmazás, a hálózatra csatlakoztatott végberendezés, valamint a küldő és a fogadó IP-címe vonatkozásában is,³¹⁴ azaz a tartalmakat nem továbbíthatja eltérő sebességgel, a gyorsabban továbbított szolgáltatásokért többletdíjat követelve, nem szűrhet és blokkolhat tartalmakat saját döntése alapján (hatósági vagy bírósági kötelezés nélkül). Ugyanakkor a hálózatsemlegességgel nem összeférhetetlen az észszerű és legitim forgalommenedzsment azért, hogy megfeleljenek a technikai követelményeknek vagy a hatósági és a bírósági döntéseknek (például jogellenes tartalmak blokkolása). A hálózatsemlegesség követelménye tehát az internetszolgáltatónak az adattovábbítás folyamatába a saját szándékai szerinti önkényes és illegitim beavatkozását tiltja, az állam felől érkező, megfelelő döntésekkel alátámasztott kéréseknek való eleget tétést nem.

Az Európai Unió 2015-ben hozott rendeletet a nyílt internetről.³¹⁵ A rendelet alapján az internetszolgáltatók nem diszkriminálhatnak a hálózatukon keresztül továbbított adatok, tartalmak és szolgáltatások között. Ugyanakkor ez nem zárja ki azt, hogy „észszerű forgalomszabályozási intézkedéseket” alkalmazzanak, ha azok átláthatók, diszkriminációmentesek, arányosak, és nem gazdasági megfontolásokon, hanem műszaki minőségre vonatkozó követelményeken alapulnak [3. cikk (3) bekezdés]. A jogellenes tartalmakat is csak azért szűrhetik vagy blokkolhatják, hogy megfeleljenek az uniós vagy a nemzeti jogszabályoknak, illetve hatóságok és bíróságok azok valamelyikén alapuló döntéseinek; az internetszolgáltatók önkéntes szűrése és blokkolása tehát nem engedhető meg [3. cikk (3) bekezdés a) pont].

A második lehetséges analógia a közszolgáltatások szabályozása. Ezek azok a szolgáltatások, amelyek olyan fontosak a közösségi együttélés szempontjából, hogy az állam beavatkozik a szolgáltatás működésébe megfelelő minőségének biztosítása érdekében. A közszolgáltatást nyújtó vállalatok állhatnak köz- és magántulajdonban is, és az állam ez utóbbiak működésére nézve is előírhat szabályokat, illetve felügyelheti azok tevékenységét (oktatás, egészségügy, úthálózat, fuvarozás stb.). A közszolgáltatásokon belül a köz-műszolgáltatások célja, hogy alapvető fontosságúnak tekintett árukat és szolgáltatásokat nyújtsanak; a gáz, az elektromos áram, a víz, a telefonszolgáltatás például a közművek körébe tartoznak. Ezeket diszkriminációmentesen, minden érdeklődő igénybe vevő szá-

³¹³ Diane ROWLAND – Uta KOHL – Andrew CHARLESWORTH: *Information Technology Law*. Abingdon, Routledge, 5. kiadás, 2016, 87.

³¹⁴ Balázs BARTÓKI-GÖNCZY: Attempts at the Regulation of Network Neutrality in the United States and in the European Union: The Route Towards the “Two-Speed” Internet. In András KOLTAY (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 117–154.

³¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2120. rendelete (2015. november 25.) a nyílt internet-hozzáférés megteremtéséhez szükséges intézkedések meghozataláról, továbbá az egyetemes szolgáltatásról, valamint az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és elektronikus hírközlési szolgáltatásokhoz kapcsolódó felhasználói jogokról szóló 2002/22/EK irányelv és az Unión belüli nyilvános mobilhírközlő hálózatok közötti baranról (roaming) szóló 531/2012/EU rendelet módosításáról.

mára kötelező egyenlő feltételekkel biztosítani, amennyiben ennek fizikai, technikai feltételei adottak.

A harmadik a közfuvarozó (*common carrier*) analógiája, amely eredetileg olyan szolgáltatókra vonatkozott, amelyek díj ellenében utasokat vagy árukat szállítanak, és szolgáltatásuk a nagyközönség számára nyitott (vasút, hajózás, légiszállítás, taxi stb.). Ma már – analógiával élve – más, nem szállítást végző vállalkozások is ekként ítéltetők meg kötelezettségeik szempontjából, így például a telefonszolgáltatás. A közfuvarozó kötelezettségei hasonlatosak a közműszolgáltatókéhoz, vagyis az igénybe vevő számára alapesetben kötelező nyújtaniuk a szolgáltatást, bizonyos, a jogi szabályozásban rögzített kivételek mellett. (A „nyilvános szálláshelyek”, mint a szállodák és az éttermek pedig a közfuvarozókhoz hasonlítanak, mert észszerű kivételek mellett, diszkriminációmentesen, minden vendég előtt nyitva kell állniuk.)

A negyedik a médiaszolgáltatások terjesztésének szabályozásából ismert *must carry* (kötelező továbbítási) kötelezettségekhez (IV. fejezet 7.9. alpont) hasonló előírások alkalmazása a platformokra nézve. A szabályozás alapján a műsorterjesztőknek bizonyos, közérdekű szolgáltatásokat kötelezően be kell tenniük a kínálatukba, azokat el kell juttatniuk a közönséghez (elsősorban a közszolgálati és a helyi média lehet kedvezményezett).

Ha a fent említett szabályozások közül analógiával bármelyiket alkalmazhatónak tekintenénk az online platformok szabályozására, akkor jelenleg ismert működésük alapjaiban változna meg. Ha a hálózatsemlegesség elvét alkalmaznánk a platformokra is, akkor azok többé nem tehetnének különbséget a jogszerű felhasználói tartalmak között azok ártalmas vagy veszélyes jellege alapján. Ha a platformokat közműszolgáltatónak vagy közfuvarozónak tekintenénk, akkor rájuk is vonatkozna a nyitottság és a diszkriminációmentesség kötelezettsége, ami jelentős korlátokat emelne eléjük a felhasználói beszéd korlátozására vonatkozóan. A *must carry* kötelezettség esetében az analógia nem tökéletes, mert e kötelezettségek elsődleges indoka a terjesztési kapacitások szűkössége volt, ami a platformok esetében nem jelentkezik. De elképzelhető a *must carry* kötelezettség olyan értelmezése is, amelynek alapján a kötelező továbbítás – a felhasználói tartalmakkal szembeni magánszabályozás tilalma – nem a kapacitásszűkösségen alapul. Mint Alan Rozenshtein megjegyzi, ma, a tömeges információáramlás korában, nem a technológiai szűkösség, hanem a felhasználók figyelmének korlátozott mértéke szab gátat valamennyi fontos információ terjedésének.³¹⁶

A közfuvarozó analógiájának alkalmazását Thomas bíró is felvetette a Knight-döntéshez fűzött párhuzamos véleményében.³¹⁷ A közfuvarozóként történő azonosításhoz szükséges szempontokról is említést tett – ezek a jelentős piaci erő és a szolgáltatás nyitott jellege a „köz”, azaz a társadalom tagjai felé.³¹⁸ Több szerző is a diszkriminációmentesség előírásában látja a szólásszabadság biztosításának kulcsát, amelyet ezen analógiák alkalmazása tenne lehetővé.³¹⁹

³¹⁶ Alan Z. ROZENSZTEIN: Silicon Valley's Speech: Technology Giants and the Deregulatory First Amendment. 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 337–375., 373.

³¹⁷ Biden (283. lj.). Thomas bíró párhuzamos véleménye.

³¹⁸ Uo. 4–5.

³¹⁹ Jennifer A. CHANDLER: A Right to Reach an Audience: An Approach to Intermediary Bias on the Internet. 35(3) *Hofstra Law Review* (2007) 1095–1137.; Frank PASQUALE: Platform Neutrality: Enhancing Freedom

Az amerikai jogirodalomban különösen élénk vita bontakozott ki a platformok köz-fuvarozóként való elismerésének kérdése körül. Eugene Volokh amellet érvel, hogy az analógia alkalmazása nem lenne alkotmányellenes a platformok moderálási döntéseire nézve.³²⁰ Megengedett lehetne a platformokat a telefon- vagy a postai szolgáltatókhoz hasonlóan szabályozni, amelyek szintén nem hozhatnak döntést a szolgáltatásaik igénybe vevőjének beszédével kapcsolatban. Ugyanakkor Volokh a prioritizálási tevékenység tekintetében – amelynek során a platform sorba rendezi a felhasználói számára az általuk látható tartalmakat – a platformok szólásszabadságát hangsúlyozza.³²¹ Ashutosh Bhagwat ezzel szemben úgy foglal állást, hogy a platformok nem lehetnek közfuvarozók, elsősorban azért, mert tevékenységük nem semleges a felhasználók tartalmaival szemben, és saját érdekeik, választásaik alapján cselekednek.³²² Közfuvarozóként való elismerésük arra köteleznék őket, hogy minden jogszerű tartalmat érintetlenül hagyjanak,³²³ ez pedig súlyos következményekkel járna a platformokon zajló kommunikáció tartalmára nézve (ahogy már említettük, minden jogszerű, de sértő, káros tartalom szabadon terjedhetne). Emellett a platformok rendelkeznek a szólásszabadsághoz fűződő jogukkal, amelynek része szerkesztői szabadságuk is.³²⁴

A közelmúltban két amerikai állam is olyan törvényt alkotott, amely a platformokat közfuvarozónak minősítette. A 2021-ben elfogadott floridai törvény a közösségi média szabályozásáról korlátozza az internetes szolgáltatások moderálási lehetőségeit,³²⁵ és átláthatósági kötelezettségeket ír elő a szolgáltatók számára. A törvény tartalommoderálásra vonatkozó rendelkezései korlátozzák a platformok lehetőségeit a tartalmak törlése és prioritizálása terén. A törvény elsősorban a valamely választáson induló jelölteket, illetve az újságírókat védi ezen eszközökkel szemben, amennyiben tevékenységük az állam területén zajlik, vagy ahhoz kapcsolódik. A törvény előírja, hogy a platformok következetes módon alkalmazzák a moderálási előírásaikat, és 30 naponként csak egyszer módosíthatják felhasználói szabályait, feltételeiket és megállapodásait.

A törvényt azonnal megtámadták a bíróságon. A NetChoice v. Moody-ügyben a szövetségi bíróság ideiglenes végzést hozott a floridai törvény végrehajtásának ideiglenes felfüggesztéséről.³²⁶ A bíróság úgy ítélte meg, hogy a törvény valószínűleg alkotmányellenes, mert az a beszéd tartalma és nézőpontja alapján vezetne be beszédkorlátozásokat. Florida állam fellebbezett a döntés ellen. A körzeti bíróság (Eleventh Circuit) 2022-ben részben megerősítette az előzetes végzést, és egyetértett azzal, hogy a törvény számos

of Expression in Spheres of Private Power. 17 *Theoretical Inquiries in Law* (2017) 487–513.; Adam CANDEUB: Bargaining for Free Speech: Common Carriage, Network Neutrality, and Section 230. 22 *Yale Journal of Law & Technology* (2020) 391–433.

³²⁰ Eugene VOLOKH: Treating Social Media like Common Carriers? 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 377–462.

³²¹ Uo. 451–452.

³²² Ashutosh BHAGWAT: Why Social Media Platforms Are Not Common Carriers. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 127–156.

³²³ Uo. 142.

³²⁴ Christopher S. YOO: First Amendment, Common Carriers, and Public Accommodation: Net Neutrality, Digital Platforms, and Privacy. 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 464–508.

³²⁵ Senate Bill 7072.

³²⁶ NetChoice v. Moody, No. 4:21-cv-220 (N.D. Fla. 2021).

aspektusa valószínűleg alkotmányellenes, de fenntartotta az átláthatósági rendelkezések egy részét.³²⁷ A bíróság megállapította, hogy a tartalommoderálással foglalkozó platformok védett „szerkesztői döntést gyakorolnak, amely eredendően expresszív jellegű”, azaz a platform véleményét fejezi ki, azaz a platformok ez irányú döntései védett beszédnek minősülnek.³²⁸ A bíróság rögzítette továbbá, hogy a moderálás során hozott döntések „a platform saját nézeteiben gyökereznek arról, hogy milyen tartalmak és álláspontok értékesek és megfelelőek a weboldalán való terjesztésre”.³²⁹ A bíróság megjegyezte, hogy bizonyos felhasználók vagy tartalomtípusok eltávolításával a platformok „különböző típusú közösségeknek kedveznek,” és olykor „kifejezetten politikai célokat támogatnak”.³³⁰ Ez a bíróság szerint védett szerkesztői tevékenység. Az állam azzal érvelt, hogy az érintett platformokat közfuvarozókként kell kezelni, amelyekre egyenlő hozzáférési kötelezettségeket lehet róni.³³¹ A bíróság nem értett egyet ezzel, és kijelentette, hogy a közösségimédia-platformok soha nem közfuvarozóként működtek, hanem mindig is korlátozták szolgáltatásuk használatát.³³² A bíróság továbbá arra a következtetésre jutott, hogy az állam nem kezelheti a platformokat közfuvarozókként, ha ezzel megszüntetné a platformok szólásszabadsághoz fűződő jogait.³³³ A bíróság úgy ítélte meg, hogy a moderálásra vonatkozó rendelkezésekre a szigorú alkotmányossági vizsgálatot (I. fejezet 5.3. alpont) kell alkalmazni,³³⁴ és a törvény valószínűleg nem teljesítené annak feltételeit.³³⁵

Texas hónapokkal a floridai törvény után fogadta el saját közösségimédia-törvényét.³³⁶ A texasi törvény is moderálási korlátozásokat és közzétételi követelményeket ír elő az érintett platformok számára, és megtiltja a közösségimédia-platformoknak, hogy nem nézőpontsemleges módon „cenzúrázzák” a felhasználókat vagy a tartalmakat az államban. A törvény azonban nem akadályozza meg a platformokat abban, hogy bizonyos típusú tartalmakat korlátozzanak, például a szólásszabadság jogellenes gyakorlásának minősülő, vagy a konkrét, diszkriminatív, erőszakos fenyegetéseket magukba foglaló tartalmakat. A törvény megköveteli a platformoktól, hogy könnyen kezelhető panaszbejelentési rendszert tegyenek elérhetővé a felhasználóik számára. A platformoknak általában 48 órán belül kell intézkedniük e bejelentések alapján. A platformoknak értesíteniük kell a felhasználóikat, ha eltávolítják a tartalmukat, és lehetőséget kell biztosítaniuk számukra arra, hogy jogorvoslati lehetőséggel éljenek az ilyen döntés ellen.

Ez a szabályozás is hamar eljutott a bíróság elé. A *NetChoice v. Paxton*-ügyben a szövetségi bíróság a törvény alkotmányellenességét valószínűsítette, és ideiglenes végzéssel megakadályozta a hatályba lépését.³³⁷ A fellebbezést követően a körzeti bíróság (Fifth

³²⁷ *NetChoice v. Moody* (72. lj.).

³²⁸ Uo. 48.

³²⁹ Uo. 19.

³³⁰ Uo. 26–28.

³³¹ Uo. 15.

³³² Uo. 41–43.

³³³ Uo. 43–48.

³³⁴ Uo. 55–57.

³³⁵ Uo. 65.

³³⁶ House Bill 20.

³³⁷ *NetChoice v. Paxton*, No. 1:21-cv-840 (W.D. Tex. 2021).

Circuit) elutasította az alkotmányossági kifogást, és hatályon kívül helyezte az elsőfokú bíróság előzetes végzését.³³⁸ A többségi vélemény szerint a törvény nem korlátozza a platformok lehetőségét a saját véleménynyilvánításra, mivel csak a platformok azon képességét érinti, hogy mások beszédét korlátozzák.³³⁹ A bíróság „elutasította a platformok azon törekvését, hogy cenzúrájukat beszédként értékeljék”.³⁴⁰ A platformok tevékenysége nem értékelhető az újságokéhoz hasonló szerkesztésként sem, mert a tartalmak szűk körét érintően alkalmazott előzetes szűrést leszámítva (az obszcén vagy spamnek minősülő tartalmak vonatkozásában) azokon minden közzétehető, és a platform csak utólag hoz döntést a törlésről.³⁴¹ A bíróság továbbá arra a következtetésre jutott, hogy a platformok tartalommoderálási döntései önmagukban nem kifejező jellegűek, a felhasználók arról nem is szereznek tudomást, legfeljebb, ha a platform időnként megindokolja azokat.³⁴² A bíróság azt is megállapította, hogy a törvény helyesen minősítette az érintett platformokat közfuvarozóknak, és hogy a törvény megkülönböztetésmentességi követelménye összhangban van a közfuvarozókra vonatkozó történelmileg ismert szabályozással.³⁴³

A bíróság szerint, még ha a platformok moderálási tevékenysége védett beszéd lenne is, a törvény nem a szigorú, hanem csak a köztes vizsgálatnak (I. fejezet 5.3. alpont) lenne alávetve alkotmányossági szempontból, mert tartalomsemleges szabályozást ír elő, és nem diszkriminál a tartalom vagy a nézőpont alapján.³⁴⁴ A bíróság úgy ítélte meg, hogy kellően fontos Texas érdeke a különböző forrásokból származó gondolatok szabad cseréjének előmozdításához, és hogy a törvény a legkevésbé beszédkorlátozó módja e cél elérésének.

A döntés tudományos kommentárjai ellentmondásosak; a kérdés megítélése a platformok szólás- és szerkesztési szabadságának megítélésén múlik. Aki elutasítja ez utóbbiak meglétét, támogatja a döntést,³⁴⁵ aki nem, az kritizálja.³⁴⁶ A Legfelsőbb Bíróság később hatályon kívül helyezte a döntést, és lehetővé tette, hogy az előzetes végzés ismét hatályba lépjen.³⁴⁷

A Manhattan Community Access-ügyben³⁴⁸ hozott 2019-es legfelsőbb bírósági döntés mindenesetre csökkentette a floridai és a texasi törvények esélyeit a Bíróság előtt. Az ügyben a bírák úgy ítélték meg, hogy egy magántulajdonban álló közszolgálati médiaszolgáltatás nem tekinthető állami szereplőnek, ezért szabadon dönthet arról, hogy kinek engedélyezi a műsoraiban való megjelenést. Ahhoz, hogy a két közösségimédia-törvény (vagy közülük valamelyik) alkotmányosságát a Bíróság megállapítsa, az lett volna szükséges, hogy a Bíróság különbséget tegyen a médiaszolgáltatások és a platformok szerkesztési jogai között.

³³⁸ *NetChoice v. Paxton* (72. lj.).

³³⁹ Uo. 16.

³⁴⁰ Uo. 20.

³⁴¹ Uo. 28.

³⁴² Uo. 31.

³⁴³ Uo. 54.

³⁴⁴ Uo. 64.

³⁴⁵ *CANDEUB* i. m. (69. lj.).

³⁴⁶ *BHAGWAT* i. m. (66. lj.).

³⁴⁷ *NetChoice v. Paxton* 596 US ____ (2022).

³⁴⁸ *Manhattan Community Access Corp. v. Halleck* 587 US ____ (2019).

A Legfelsőbb Bíróság 2024 júliusában hirdette ki a döntését, amelyben hatályon kívül helyezte mind a floridai, mind a texasi törvényt vizsgáló bíróság ítéletét, és az eljárások ismételt lefolytatását rendelte el.³⁴⁹ A Bíróság amiatt rendelte el az eljárások újratárgyalását, mert álláspontjuk szerint egyik eljáró bíróság, illetve a peres felek maguk sem vették kellő mértékben figyelembe, hogy a NetChoice *facial challenge* eljárást kezdeményezett, amely a törvények teljes alkotmányellenességének kimondására irányult. Ilyen eljárásban szükséges, hogy a bíróság azonosítsa a jogszabály összes lehetséges alkalmazását, illetve eldöntse, hogy ezek közül mely esetek minősülnek alkotmányosnak, és melyek nem, majd ezeket összevesse egymással.

A többségi vélemény elismeri, hogy a közösségimédia-platformok egyszerre jelentenek korábban nem látott lehetőségeket és kockázatokat a nyilvános beszéd számára, de arra is rámutat, hogy a Bíróságnak lényeges szerepe van abban, hogy a platformok szólás-szabadságát is megvédje, ahogyan korábban a hagyományos médiumok esetében tette. A Bíróság érvelése szerint a platformok akkor jogosultak az Első Alkotmánykiegészítés szerinti védelemre, ha azok „kifejező jellegű terméket” (*expressive products*) hoznak létre.³⁵⁰ A többségi vélemény megállapította, hogy egyes platformok bizonyos funkciói eleget tesznek ennek a követelménynek, mivel a hírfolyamok alkotásakor döntést hoznak arról is, hogy mely harmadik személytől származó véleményeket jelenítsék meg, és azt hogyan tegyék. A testület szerint ezekkel a döntésekkel a platformok „saját egyedi vélemény-összeállításukat” hozzák létre, ami kifejező jellegűnek tekinthető.³⁵¹

A Bíróság döntése ezt a folyamatot a hagyományos média szerkesztői tevékenységéhez hasonlította, mert az ilyen típusú médiumok is kiválasztanak és formálnak harmadik személytől származó szövegeket, ezáltal létrehozva saját, szerkesztett termékeiket. A Bíróság gyakorlata korábban már több esetben is megállapította, hogy a „hagyományos szerkesztői szabadságot korlátozó jogszabályoknak meg kell felelniük az Első Alkotmánykiegészítés követelményeinek”.³⁵² Érvelésük szerint ez az elv nem változik annak következtében, hogy a szerkesztői döntések átkerülnek a digitális térbe.

A Legfelsőbb Bíróság – annak érdekében, hogy a körzeti fellebbviteli bíróságok megfelelően folytassák le a *facial challenge* értékelését – további megállapítások rögzítését látta szükségesnek. A Bíróság véleménye szerint ez különösen indokolt a texasi jogszabály ügyében eljáró fellebbviteli bíróság esetében, amely a határozatában megállapította, hogy a platformok hírfolyama nem minősül beszédnek, így az államok az Első Alkotmánykiegészítéstől függetlenül szabályozhatják azokat. A Legfelsőbb Bíróság érvelése szerint e következtetés „az Első Alkotmánykiegészítés gyakorlatának és alapelveinek súlyos félreértelmezése lenne”.³⁵³

A Bíróság kiemelte, hogy az ügy lényegét képező probléma nem új keletű: a platformokat arra köteleznék az államok, hogy azok számukra nem kívánatos felhasználói véleményeket továbbítsanak. A testület korábban több eljárásban is kimondta, hogy ez sérti

³⁴⁹ Moody et al v. NetChoice, LLC et al (73. lj.), NetChoice et al v. Paxton (73. lj.).

³⁵⁰ Uo. 2.

³⁵¹ Uo. 2.

³⁵² Uo. 3.

³⁵³ Uo. 13.

a magánfél Első Alkotmánykiegészítésben foglalt jogát, amennyiben az „maga is kifejező beszédet folytat”.³⁵⁴ A Bíróság több tényezőt is azonosított arra vonatkozóan, hogy milyen szempontokat kell figyelembe venni az ügy megítélése során. A többségi vélemény szerint „az Első Alkotmánykiegészítés védelmet biztosít, amikor egy kifejező tevékenységet folytató szervezetet – ideértve a mások beszédének összeállítását és szerkesztését – arra utasítanak, hogy olyan beszédet fogadjon be, amelyet az inkább kizárna”.³⁵⁵ A Bíróság ismételten megerősítette azon álláspontját, hogy a továbbított vélemények közötti szelekció „önmagában kifejező jellegű tevékenység”.³⁵⁶ Azáltal, hogy az állam ezekbe a szerkesztői döntésekbe beavatkozik, felülírja egy magánfél kifejező jellegű döntéseit, és megváltoztatja az összeállítás tartalmát, ami az Első Alkotmánykiegészítésbe ütközik.

A Legfelsőbb Bíróság külön is foglalkozott a texasi jogszabállyal, amellyel kapcsolatban ismételten kifejtette azon álláspontját, hogy az ügyben eljáró fellebbviteli bíróság téves következtetéseket vont le. Érvelésében megerősítette: a platformok szerkesztői ellenőrzést gyakorolnak afelett, hogy milyen tartalmak jelennek meg a felhasználó hírfolyamában, és hatalmat gyakorolhatnak az üzenetek eltávolítása, címkézése, elrejtése tekintetében.³⁵⁷ Azonban a többségi vélemény szerint a texasi jogszabály ellehetetlenítené, hogy a platformok fellépjenek azokkal a bejegyzésekkel szemben, amelyeket az azokban megjelenő nézőpont okán helytelenítenek. A Bíróság az ezekről szóló döntéseket szerkesztői döntésnek tekinti, amelyekbe a szabályozás beavatkozna.

A texasi jogszabály arra válaszul született, hogy az államban úgy érezték, „a közösségimédia-platformok bizonyos nézeteket részesítettek előnyben”.³⁵⁸ A szabályozás célja az volt, hogy a platformok az összes üzenetet jelenítsék meg a platformon, amely „nagyobb egyensúlyt teremtene a vélemények piacán”.³⁵⁹ Azonban a Bíróság gyakorlata alapján „az állam nem avatkozhat bele magánfelek beszédébe annak érdekében, hogy az ideológiai egyensúlyról szóló elképzelését előmozdítsa”.³⁶⁰ A Bíróság érvelése szerint az Első Alkotmánykiegészítés célja éppen az, hogy védelmet nyújtson a kormányzattal szemben, mert az a nyilvános vitát az általa preferált irányba mozdítaná el.³⁶¹

A Bíróság Texas esetében is rögzítette, hogy az állam akkor sem járhat el a fent leírt módon, amennyiben a szabályozás hatálya alá tartozó magánszereplők olyan befolyással bírnak, mint napjainkban a közösségimédia-platformok. A többségi vélemény értelmében kevés veszélyesebb tényező van a szólásszabadságra, „mint amikor a kormányzat megváltoztatja a magánszereplők beszédét annak érdekében, hogy megvalósítsa a beszéd nirvánájáról kialakított saját felfogását”.³⁶² Mindezek következtében a Bíróság nem találta megfelelőnek az állam által megfogalmazott érdeket a jogszabály alátámasztására.

³⁵⁴ Uo. 14.

³⁵⁵ Uo. 17.

³⁵⁶ Uo. 17–18.

³⁵⁷ Uo. 22.

³⁵⁸ Uo. 27.

³⁵⁹ Uo. 27.

³⁶⁰ Uo. 27.

³⁶¹ Uo. 27.

³⁶² Uo. 28.

Bár a Legfelsőbb Bíróság elzárkózott az ügyek érdemi megítélésétől, azáltal, hogy a platformok tartalommoderálási döntéseit szerkesztői döntéseknek minősítette – amelyek jogosultak az Első Alkotmánykiegészítésben meghatározott védelemre –, erősen leszűkítette a szabályozás lehetőségeit az Egyesült Államokban.

Tim Wu élesen kritizálta a Legfelsőbb Bíróság érvelését, mivel álláspontja szerint a testület túlságosan kitágította az Első Alkotmánykiegészítés alkalmazhatóságát.³⁶³ Azáltal, hogy a Legfelsőbb Bíróság szerint a szólásszabadság védelme kiterjed a platformok általi tartalommoderálásra, gyengíti a kormányzat arra irányuló képességét, hogy közszolgáltatóként szabályozza az online platformokat. Wu szerint a közszolgáltatókhoz hasonló szabályozás, amely nem engedi, hogy a szolgáltatók különbséget tegyenek az általuk szállított áruk és közvetített üzenetek között, bár nem mindig tökéletes, de legitim eszköz arra, hogy a kormányzat szembeálljon a magánvállalatok hatalmával.

Egy 2021-ben közzétett lengyel törvényjavaslat egyes elemei hasonlatosak a floridai és a texasi törvényhez. A javaslat értelmében a közösségimédia-platformok nem törölhetik a felhasználói tartalmakat saját szabályzataik alapján, és nem korlátozhatják a felhasználói fiókokhoz való hozzáférést sem. Ezeket az intézkedéseket csak akkor alkalmazhatják, ha a felhasználói tartalom sérti a lengyel jog rendelkezéseit.³⁶⁴ A javaslatból vélhetően nem lesz törvény, mindenesetre a megközelítésmódja így is figyelemreméltó.

A közszolgáltatások bármely fent említett analógiájának alkalmazása alapvetően alakítaná át a platformok működését. A magán szabályozás ellehetetlenülne, de olyan értelmezés is elképzelhető, amely még a jogellenes tartalmak törlését sem tenné lehetővé (ahogyan a postai szolgáltató sem nyitja fel a leveleket annak ellenőrzésére, hogy a küldemény tartalma jogszerű-e).

5.5. A létező és a lehetséges szabályozási megoldások értékelése

A platformok moderálási tevékenységére vonatkozó szabályozás alappillérei – a szólásszabadság kérdései felől közelítve – a következők lehetnek.

Először, a platformok közreműködnek a jogellenes tartalmak eltávolításában (értesítési és eltávolítási eljárás); 2000 óta ez az uniós szabályozás alapja. A platformoknak gyakorlati szempontok (az igazságszolgáltatás kapacitáshiánya és szükségyszerű lassúsága) miatt részt kell venniük a jogellenes tartalmakkal szembeni fellépésben, azaz kötelező moderálási tevékenységet végezniük az efféle tartalmak észlelése esetén. E kötelezettségeiket a tagállami szabályozás tovább részletezheti, szigoríthatja (mint például a német és a brit megoldás).

Másodszor, a (törlendő) jogellenes tartalmak körét a platformok jogi szabályozása maga is tovább bővítheti (például a brit megoldás). A beszéd a jogi előírások által korlátozható (I. fejezet 5.4. alpont), és az internetes kommunikáció sajátosságaira tekintettel újabb beszédtilalmak is előírhatók.

³⁶³ Tim Wu: The First Amendment is Out of Control. *The New York Times*, 2024. július 2., <https://www.nytimes.com/2024/07/02/opinion/supreme-court-netchoice-free-speech.html>.

³⁶⁴ Magdalena GAD-NOWAK – Marcin S. WNUKOWSKI: Polish Government to Pass Law that will Allow It More Control over the Internet Content and Legitimize Blocking Access to Certain Websites. (2021) 11(43) *National Law Review*.

Harmadszor, a platformok fellépése kikényszeríthető, illetve támogatható a nem jogellenes, de a kormányzat szerint veszélyes, káros tartalmakkal szemben is (például a DSA, a társzabályozás a dezinformációval szembeni fellépés érdekében, és a brit szabályozás a gyermekek védelmében ezzel operál). Ugyanakkor ez a gyakorlat a szólásszabadság szempontjából aggályos.

Negyedszer, a jogi szabályozás megengedheti a magánszabályozás alkalmazását, eljárási garanciák lefektetése mellett (például a DSA és a brit szabályozás, illetve a szólásszabadság horizontális hatályának alkalmazása a német joggyakorlatban).

Ötödször, a moderálási folyamatot részletesen szabályozni szükséges, nemcsak az egyedi esetek kiterjedően, hanem rendszerszinten is (erre a DSA és a brit szabályozás is kísérletet tesz).

Hatodszor, tartalmi – azaz a magánszabályozásban előírt tilalmak meghatározásával kapcsolatos garanciák megteremtésére irányuló – szabályozás nem létezik, de a magánszabályozás alapján történő moderálás szabályozása elvben kiterjedhetne e tartalmi kérdésekre is. A platformok beszédkódexeinek elkészültét akár külső szervek, vagy a platformmal együttműködő érintettek is felügyelhetnék (vagy esetleg meg is alkothatnák).

Hetedszer, a magánszabályozás alkotmányosan megtiltható lehet (a hálózatsemlegesség, a közszolgáltatások, a nyilvános fórum, vagy az állami cselekvés doktrínájának analóg alkalmazásával). De vajon érdemes-e megtiltani a magánszabályozást, tudván, hogy e lépés az internet (csaknem) minden gonoszságát és ártalmát elszabadítaná? Amíg Amerikában ez jelenleg elképzelhetetlen, addig Európában e lépés elvben nem volna összeférhetetlen a szólásszabadsággal. (A szólásszabadság alkotmányos szempontból nem igényel biztonságos tereket. A veszélyes és a káros – de nem jogellenes – beszéd mennyisége és mértéke azonban elviselhetetlen lehet a felhasználók számára.) Egy esetben működhetne a „kizárólag a jogsértő tartalmak törölhető” szabályozási megoldás súlyos károk nélkül: akkor, ha a felhasználók megválogathatják, kivel állnak szóba, részt vehetnének a saját maguk számára elérhető tartalmak válogatásában, és e lehetőségeik a platformok által biztosíthatók. Az adott országra szabott moderálási gyakorlat pedig – a jogellenes tartalmak törlése érdekében – a platform által lehetségesen alkalmazható.

Nyolcadszor, a szabályozás érvényesülését megfelelően felügyelni szükséges, az eljáró hatóságot ki kell jelölni, az ön- és a társzabályozás megvalósulására is tekintettel.

A fenti lista egy olyan kínálat, amelynek egyes elemei egyszerre, vagy önállóan is megvalósulhatnak; kizárólag a hetedik nem fér össze másokkal (a negyedikkel és a hatodikkal). A jelenlegi EU-s szabályozásra (DSA) a fentiek közül az első, a harmadik, a negyedik, az ötödik és a nyolcadik elem jellemző. (Az uniós szabályozásban szereplő közvetett eszközökkel, például a kockázatmenedzsmenttel vagy a platformok önszabályozási kódexeivel ezúttal nem foglalkozunk.)

A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet jövőbeli hatékonysága a szólásszabadság szempontjából mindenesetre kérdéses. A nagy platformok várhatóan be fognak építeni néhány új elemet az eljárásukba, és ezzel teljesítik kötelezettségeiket. Az egyéni jogok védelme időt, erőfeszítést, pénzt igényel a felhasználóktól, amelyet nem minden érintett fog jogaival érvényesítésére szánni. Emellett féltő, hogy a platformok által szabályozott beszéd mennyisége többé-kevésbé eleve lehetetlenné teszi a hatékony szabályozási felügyeletet.

A tömeges beszéd szükségszerűen tömeges moderációja formálissá teszi a jogi szabályozás szerepét. Továbbá az algoritmusok eleve nem is hozhatnak a jog legitimitásával rendelkező moderációs döntéseket. Post szerint e két problémából az következik, hogy a társadalomnak új módszereket kell kitalálnia arra, hogy a platformok algoritmizált döntéseit a szükséges tekintéllyel ruházza fel, és hogy ezen algoritmusok (illetve működtetőik) ellenőrizhetők, elszámoltathatók legyenek.³⁶⁵ Közelebb vinne ehhez, ha az algoritmusok képesek lennének megtanulni a jogi normák megfelelő alkalmazását³⁶⁶ (ebből a szempontból mindegy, hogy a normát törvény vagy a platform felhasználási feltételei írják elő), még akkor is, ha a „jogi tudás” képességét egyelőre csak az emberhez kapcsolódónak tekintjük – az ember már nem képes felügyelni a platformokon közzétett felhasználói tartalmakat.

A platformok általi magánszabályozás tartalma várhatóan nem változik jelentősen a DSA hatására, és a platformok készítette beszédkódexek meg fognak felelni a DSA-nak. Ha pedig a tilalom vagy annak alkalmazása nem teljesen észszerűtlen, akkor a platform nem sérti meg a DSA előírásait. De közben háttérbe szorul a szólásszabadság lényege, a szabad és olykor fájdalmas vagy veszélyes beszéd. Persze a platformok csak az egyik lehetséges típusa a nyilvánosság fórumainak. Ha azonban egyre inkább a platformok válnak a nyilvánosság fő terepévé, akkor a magánszabályozás jelensége a szólásszabadság tényleges érvényesülésére nézve is egyre károsabb lesz.

6. A szólás- és a sajtószabadság védelme az online platformok prioritizálásával (ajánlórendszereivel) szemben

Fentebb, a 4.4. alpontban már bemutattuk, hogy elsősorban a platformok ajánlórendszerei határozzák meg azt, hogy a felhasználók milyen tartalmakhoz férnek hozzá az egyébként a platform által tárolt felhasználói tartalmak közül. E rendszerek működése jelentős részben átláthatatlan,³⁶⁷ és ugyan a felhasználók beállításai befolyásolják az általuk elérhető tartalmak körét, a platform beavatkozási lehetőségei így is szélesek, és a felhasználó számára kínált tartalmak összeállítása jelentős mértékben a platformok algoritmusainak a döntésén múlik.

6.1. A prioritizálás problémája és a médiaszabályozás alkalmazhatósága

A prioritizálás kérdése alapvetően érinti az információkhoz való hozzáféréshez fűződő érdeket, amely szorosan kapcsolódik a szólásszabadság jogához.³⁶⁸ A mások véleményéhez és a mások által közzétett információkhoz való hozzáférés előfeltétele a véleményalkotás-

³⁶⁵ POST i. m. (6. lj.).

³⁶⁶ Lásd Angelica FERNANDEZ – Mark D. COLE: The Use of Algorithmic Decision-Making (ADM) Systems as a “Quasi-Regulatory Tool” for Content Moderation by Online Platforms and Implications for Fundamental Rights (kézirat, a szerzőnél).

³⁶⁷ Paddy LEERSSEN: The Soap Box as a Black Box: Regulating Transparency in Social Media Recommender Systems. 11(2) *European Journal of Law and Technology* (2020).

³⁶⁸ ESKENS–HELBERGER–MOELLER i. m. (211. lj.) 259–284.

nak. A média számára is alapvető kérdés a platformok hatékony használata, mivel közönségük jelentős része a platformokon keresztül jut el hozzájuk, ezáltal pedig a sajtószabadság joga is érintetté válik a platformok és a média viszonyában.³⁶⁹ De nem csak az egyéni jogok védelme felől lehet közelíteni a problémához. A médiaszabályozás jellemzően nem egyéni jogot biztosít a közönség tagjai számára a médiával szemben, hanem közérdekű korlátokat állapít meg a szerkesztés szabadságára vonatkozóan (IV. fejezet 7. pont). Helberger a platformok képességét az elérhető tartalmak körének meghatározására „rendszerszintű véleményhatalomnak” nevezi, ami a „függőségek megteremtésének és a demokrácia többi szereplője befolyásolásának” képessége, amely „közvetlen és tartós hatást gyakorol a plurális nyilvános szférára”.³⁷⁰ Ennek ellensúlyozására rendszerszintű szabályozási megközelítés szükséges, amely az államoknak a szólásszabadság védelmével összefüggő tevéleges kötelezettségeinek megfelelően annak a sokszínű és plurális környezetnek a megteremtését célozza, amely szükséges ahhoz, hogy az egyének hatékonyan gyakorolhassák szólásszabadsághoz fűződő jogukat.³⁷¹

A sokszínű tartalmakhoz, eltérő véleményekhez való hozzáférés a médiaszabályozás egyik fő célja, és ezen érdekek biztosítása a platformokkal szemben is felmerülhet.³⁷² A platformok beállításai támogathatják vagy veszélyeztethetik a médiapluralizmus céljainak elérését.³⁷³ Az ajánlórendszerek befolyásolják, hogy a közéleti, illetve azon belül a média által előállított tartalmak milyen hangsúllyal szerepelnek a felhasználók által elérhető kínálatban. A platformokra vonatkozó, a hagyományos média szabályozásának célkitűzései felől közelítő szabályozási kísérletek azonban szükségszerűen korlátoznák a platformok szabadságát, amely Európában nem elképzelhetetlen, de az uralkodó amerikai felfogás szerint alkotmányosan nem megengedhető.³⁷⁴ Egyes amerikai szerzők mellett érvelnek, hogy a „navigációs algoritmusok” (ajánlórendszerek) szabályozása kevésbé lenne problematikus, mint a moderálási tevékenység szabályozása, mert az előbbi csak közvetettebb módon kapcsolódik a platformok szólásszabadságához.³⁷⁵ Európai szemmel nézve mind a moderálás, mind az ajánlás olyan tevékenység, amely alapjaiban határozza meg a platformon elérhető tartalomkínálatot, és valamelyest mindkettő hasonlít a hagyományos média szerkesztési tevékenységéhez, ezért ha a platformokkal szemben is érvényesíteni kívánjuk a médiával szemben megfogalmazott szabályozási célkitűzések egy részét, akkor mindkét tevékenység szabályozható.

³⁶⁹ FOSTER i. m. (30. lj.)

³⁷⁰ HELBERGER i. m. (87. lj.) 846.

³⁷¹ Barrie SANDER: Democratic Disruption in the Age of Social Media: Between Marketized and Structural Conceptions of Human Rights Law. 32(1) *European Journal of International Law* (2021) 159–193., 182.

³⁷² Robin MANSELL: The Public's Interest in Intermediaries. 17(6) *Journal of Policy, Regulation and Strategy for Telecommunication, Information and Media* (2015) 8–18., 16.

³⁷³ DE GREGORIO i. m. (277. lj.) 201.

³⁷⁴ Christopher S. YOO: Free Speech and the Myth of the Internet as an Unintermediated Experience. 78(4) *The George Washington Law Review* (2010) 697–773.

³⁷⁵ GRAFANAKI i. m. (64. lj.).

6.2. Létező szabályozások a médiapluralizmus védelmében

A platformszabályozásnak a média sokszínűségét célzó elemei kifejezetten a média számára biztosítanak jogokat a platformokkal szemben. Az AVMS irányelv 2018-as módosítása lehetőséget biztosít a tagállamoknak arra, hogy a médiaszolgáltatások megfelelő láthatóságát, elérhetőségét, kiemelt helyen való megjelenítését előírják a műsoraik terjesztését végző, vagy a közönséghez való hozzáféréshöz szükséges szolgáltatások nyújtóinak, amilyenek például a kábelszolgáltatók, a platformok vagy az elektronikus műsorkalauzok szolgáltatói. Az irányelv szerint: a „tagállamok intézkedéseket hozhatnak annak biztosítása érdekében, hogy az általános érdekű audiovizuális médiaszolgáltatások megfelelő hangsúlyt kapjanak” (7a. cikk). A lehetőség biztosításának célja a médiapluralizmus, a szólásszabadság és a kulturális sokszínűség védelme [(25) preambulumbekvezés].

Az első, e felhatalmazással élő tagállami szabályozás Németországban született meg.³⁷⁶ A német szabály arra kötelezi a közösségimédia-platformokat, a videómegosztó platformokat és a keresőmotorokat, hogy a tartalom tekintetében ne alkalmazzanak megkülönböztetést, és a közszolgálati tartalmakat részesítsék előnyben, ugyanakkor ne korlátozzák a felhasználók preferenciáit. E rendelkezések célja a platformokon elérhető tartalmak sokszínűségének előmozdítása és a hagyományos média védelme a platformokkal szemben. Az ajánlórendszereknek átláthatóan, megkülönböztetéstől mentesen kell működniük. A videómegosztó platformoknak a közszolgálati médiaszolgáltatók tartalmait kiemelten kell kezelniük és könnyen megtalálhatóvá kell tenniük. A többi platform pedig nem részesítheti – közvetlenül vagy közvetve – tisztességtelen módon hátrányos megkülönböztetésben vagy eltérő bánásmódban az újságírói tartalom szolgáltatóit, amennyiben a platform potenciálisan jelentős befolyással bír azok láthatóságára.³⁷⁷ Néhány másik tagállam szintén hasonló intézkedéseket vezetett be az irányelv elfogadását követően.³⁷⁸

Az EMFA többletvédelmet nyújt a hagyományos média számára az online óriásplatformokkal szemben. A rendelet – a DSA-ban foglalt kötelezettségeken túl – előírja, hogy ha a platform úgy döntene, hogy a szabályzata megsértése miatt fel kívánja függeszti szolgáltatásának nyújtását egy médiaszolgáltatóval szemben, vagy korlátozni akarja tartalmának láthatóságát (a rendelet alapján e tekintetben az online sajtó is médiaszolgáltatásnak minősül), akkor erről a döntés meghozatala előtt tájékoztatnia kell a médiaszolgáltatót és lehetőséget kell biztosítania számára a válaszadásra [18. cikk (4) bekezdés]. A médiaszolgáltatók által benyújtott panaszokat kiemelten és késedelem nélkül kell a platformoknak kezelniük [18. cikk (5) bekezdés], egyetértés híján érdemi és hatékony párbeszédet kell a médiaszolgáltatóval folytatniuk [18. cikk (6) bekezdés]. A végső döntés joga így is a platformnál marad, azzal, hogy a DSA szerinti vitarendezés lehetőségét a médiaszolgáltató

³⁷⁶ A Staatsvertrag zur Modernisierung der Medienordnung in Deutschland (a továbbiakban: MStV) 2019. évi módosítása; lásd Natali HELBERGER – Paddy LEERSSEN – Max Z. VAN DRUNEN: Germany Proposes Europe's First Diversity Rules for Social Media Platforms. *LSE*, 2019. május 29., <https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2019/05/29/germany-proposes-europes-first-diversity-rules-for-social-media-platforms>.

³⁷⁷ Az MStV 2019. évi módosítása, 84. cikk, 93–94. cikk.

³⁷⁸ *Ensuring Prominence and Access of Audiovisual Media Content to all Platforms (Findability)*. ERGA, 2021, https://erga-online.eu/wp-content/uploads/2021/01/ERGA_SG3_2020_Report_Art.7a_final.pdf.

számára biztosítani kell [18. cikk (7) bekezdés]. A rendelet azonban nem tesz említést a hagyományos médián kívüli beszélőkről, így az állampolgári újságírók nem jogosultak többletvédelemre.³⁷⁹ Az EMFA továbbá biztosítja a felhasználók azon jogát, hogy az általuk elérhető audiovizuális médiatartalmak kínálatát érdeklődési körüknek vagy preferenciáiknak megfelelően személyre szabhassák („A médiakínálat testreszabásához való jog”), ami az online platformokon keresztül elérésre is vonatkozik (20. cikk).

A digitális egységes piac szerzői jogi szabályozásáról szóló irányelv 15. cikke a sajtókiadók gazdasági érdekeit kívánja óvni. A rendelkezés – új kiadói szomszédos jog biztosításával – lehetőséget ad arra, hogy az egyes platformok (elősorban a híraggregátor-oldalak, de akár a keresőmotorok vagy a közösségi média) által korábban ingyenesen megjelenített tartalmaik felhasználása esetén a sajtókiadók megfelelő díjazásra tarthassanak igényt.³⁸⁰ (Hasonlót céloz a 4.4.1. alpontban említett ausztrál és kanadai törvény.)

A brit Online Safety Act 2023 szintén védeni kívánja a hagyományos médiát a platformok beavatkozásával szemben. A törvény kifejezetten is védi a hírek közzétételével foglalkozó felhasználókat (a „hírkiadókat” – *news publishers*). Ha egy platform velük szemben kíván fellépni, akkor arról értesítenie kell azokat, és megfelelően kell indokolnia a lépését. Az újságírói tartalmakkal szembeni fellépésről szóló döntésben mérlegelni kell a szólásszabadság szempontját. A meghozott döntésről utóbb újbóli tájékoztatás és a döntés indokolása szükséges (18–19. szakasz). Újságírói tartalmat csak elismert hírkiadók és azok munkatársai tehetnek közzé (19. szakasz 10. bekezdés), az elismerés feltétele pedig a médiahatóság engedélye, vagy a törvény által rögzített feltételeknek való megfelelés (56. szakasz 1–2. bekezdés). E feltételek kizárják azt, hogy a nem professzionális média, azaz az állampolgári újságírók a többletvédelmet megkaphassák.

E szabályok célja, hogy a médiát kedvezőbb helyzetbe hozza, segítse a közönséghez való eljutásban, illetve – a szerzői jogi szabályozás esetében – a jórészt a platformok miatt megingott gazdasági alapjai megerősítésében. A DSA ellenben nem a média védelme, hanem a felhasználók felől közelít a plurális nyilvánosság kérdéséhez. A 27. cikk az ajánlórendszerek átláthatóságának növelését célozza, illetve azt, hogy a felhasználók nagyobb ellenőrzést gyakorolhassanak annak beállításai felett, míg a 38. cikk az egyéni profilalkotáson alapuló ajánlások kizárásának lehetőségét írja elő (4.4.3. alpont).

6.3. Lehetséges szabályozások

Értelemszerűen az 5. pontban bemutatott lehetséges platformszabályozási megoldások bevezetése érintené a platformok priorizálási tevékenységét, ajánlórendszereik működését is. E megoldások némelyike egyenesen kizárná a platformok által végzett szerkesztést. A további kérdés az, hogy lehetséges volna-e még tovább közelíteni a platformok szabályozását a médiaszabályozáshoz. Ahogyan a IV. fejezetben láttuk, az európai médiaszabályozás alapvetései a következők: 1. a sajtószabadság erőteljes védelme, 2. a szólásszabadság

³⁷⁹ Theresa SEIPP – Ronan Ó Fathaigh – Max Z. VAN DRUNEN: Defining the “Media” in Europe: Pitfalls of the Proposed European Media Freedom Act. 15(1) *Journal of Media Law* (2023) 39–51.

³⁸⁰ Ula FURGAL: The Emperor Has No Clothes: How the Press Publishers’ Right Implementation Exposes Its Shortcomings. 72(7) *GRUR International* (2023) 650–664.

korlátain túli további tartalomszabályozás, 3. a média felelőssége az általa közzétett jogellenes tartalmakért, 4. közérdekű kötelezettségek előírása a médiához való hozzáférés érdekében, 5. a tulajdonszerzés lehetőségét korlátozó trösztellenes szabályok, 6. a média-politikai eszközök alkalmazása a szabályozás közérdekű céljainak támogatására.

A mediaszabályozás alapvetései még a technológiai szűköség korára nyúlnak vissza, és alkalmazásuk az online platformokra, amelyeket a tartalom túlzott bősége jellemez, változtatás nélkül nem igazolható.³⁸¹ Az e szabályok alapjául szolgáló megfontolások és célkitűzéseik azonban az internet kontextusában sem feltétlenül váltak érvénytelenné. Nem a mediaszabályozás elvei és célkitűzései, hanem legfeljebb a módszereinek hatékonysága kérdőjeleződött meg az internetes kommunikáció és platformok által uralt nyilvánosság sajátosságai által.

A mediaszabályozás egyik fő célja a médiapluralizmus (a tartalmak és a beszélők sokszínűségének) biztosítása. A platformok szabályozásának egyik fontos – és az uniós jogalkotás után is megválaszolatlanul maradó – kérdése a közérdekű tartalmak megtalálhatóságának problémája a platformokon.³⁸² Az a fajta sokszínűség, amely a közösségi médiától elvárható, abban tér el a hagyományos médiára vonatkozó követelményektől, hogy nem a beszélők sokaságát kívánna biztosítani (ez eleve adott), illetve nem a sokszínű tartalom előállítására vagy megrendelésére vonatkozik (ezek szintén adottak), hanem a felhasználók elé tárt tartalmak megfelelő kiválasztását, és az egyes felhasználók számára a kellően sokszínű információhoz való hozzáférés biztosítását irányozná elő. A tartalmi sokszínűség újraértelmezett kivánalmát Helberger, Kari Karppinen és Lucia D’Acunto a „szembesülés sokszínűségének” (*exposure diversity*) nevezik (IV. fejezet 6.1. alpont),³⁸³ és elképzelhetőnek tartják, hogy ha e követelményt a platformok működésébe kezdetből fogva beépítik, akkor a platformok ki tudják elégíteni a sokféleség iránti igényt.³⁸⁴

A médiával ellentétben az online platformokon a felhasználók is befolyásolhatják az általuk érzékelt nyilvános teret: a saját beállításaik, az egyes tartalmakra adott reakcióik alakítják a későbbiekben számukra összeállított tartalomkínálatot. Erre az újfajta nyilvános térre a platformoknak alapvető ráhatásuk van, ezért ennek megfelelő – közérdekű szempontokat is figyelembe vevő, a közügyek vitáinak minél szélesebb körét szem előtt tartó – összeállítása a platformok felelőssége is.³⁸⁵

A mediaszabályozás egyes, a vélemények sokszínűségét célzó elemei beépíthetők lennének a platformok szabályozásába is. A mediaszolgáltatások hírműsorai számára előírt pártatlansági követelmény (IV. fejezet 7.3. alpont) mögötti megfontolások például a plat-

³⁸¹ A méltányossági doktrína online platformokra való lehetséges alkalmazásával kapcsolatban lásd például Mike JAYNE: *Fairness Doctrine 2.0: The Ever-Expanding Definition of Neutrality under the First Amendment*. 16(3) *First Amendment Law Review* (2018) 466–511.

³⁸² Eleonora M. MAZZOLI – Damian TAMBINI: *Prioritisation Uncovered: The Discoverability of Public Interest Content Online*. Európa Tanács, 2020, <https://rm.coe.int/publication-content-prioritisation-report/1680a07a57>.

³⁸³ Natali HELBERGER – Kari KARPPINEN – Lucia D’ACUNTO: *Exposure Diversity as a Design Principle for Recommender Systems*. 21(2) *Information, Communication & Society* (2018) 191–207.

³⁸⁴ Uo. 203–204.

³⁸⁵ Natali HELBERGER: *Challenging Diversity – Social Media Platforms and a New Conception of Media Diversity*. In MOORE–TAMBINI i. m. (44. lj.) 153–175., 167–170.

formok tevékenységével kapcsolatban is relevánsak lehetnek. A jogi szabályozás nem követelheti meg a közösségi médiaplatformoktól, hogy hasonlóan pártatlanul működjenek, mint egy televíziós vagy rádiós hírműsor, különösen azért, mert egy platform nem állít elő olyan tartalmat, amely ebben az összefüggésben releváns lenne, és egy platform sem képes ebből a szempontból felügyelni a felhasználói által létrehozott teljes tartalommenyiséget. Ha egy platformtól megkövetelnék, hogy a tartalmakat teljesen pártatlanul próbálja meg bemutatni, az azt jelentené, hogy a fent említett jellemzők ellenére ugyanolyan kötelezettségek terhelnék, mint egy televíziós vagy rádiós szerkesztőt. De a technikai lehetőség adott arra, hogy a platform egymást követően megmutassa az egy-egy vitatott közéleti kérdésben létező eltérő tartalmú és többféle forrásból származó álláspontokat. Ennek előírása nem lenne azonos a kiegyensúlyozott tájékoztatás kötelezettségével, de elősegíthetné azt, hogy a felhasználók sokszínű tartalmakkal találkozzanak, és tájékozódjanak a közéleti kérdésekben.³⁸⁶

Hasonlóképpen felvethető a válaszadási jog platformokra való alkalmazhatóságának a kérdése. E jog alapján a hamis tényállítás (esetleg a sértő vélemény) által megtámadott fél lehetőséget kap arra, hogy reagáljon e támadásra, és közzétegye a valós tényeket vagy a véleményét (II. fejezet 6.4. alpont). A szabályozás a jelen formájában a platformokra szintén nem alkalmazható, hiszen nem a platform maga teszi közzé a válaszadás alapjául szolgáló közleményt, ezért azt a válaszadás biztosítására kötelezni nem lehet. De a válaszadási jog jelentősen módosított változata segítené a platformok felhasználóinak alaposabb tájékozódását. A platform lehetőséget biztosíthat arra, hogy egy bejegyzésben megtámadott fél ahhoz hozzáfűzhesse saját álláspontját (ezt a fajta címkézést a platformok egy része már most is alkalmazza – igaz, nem a megtámadott fél kezdeményezésére).

Ezen eszközök megteremtése, bár nem lenne aggálymentes – hiszen a visszaélészerű alkalmazásuk könnyen elképzelhető, akár maga a platform, akár az érintett felhasználók által –, ideális esetben hozzájárulna a tartalmi sokszínűség növekedéséhez. Ez a sokszínűség más jellegű, mint amelyet a médiaszabályozás támogatni igyekszik: nem általában véve az elérhető tartalmak mennyiségének növelésére, hanem az egyéni felhasználó számára hozzáférhető tartalmaknak a felhasználókhöz való tényleges eljuttatására vonatkozik.

A médiaszolgáltatók számára előírt közérdekű kötelezettségek mintájára felmerülhetne még a közéleti tartalmakra vonatkozó továbbítási kötelezettség előírása a platformok számára. Bizonyos médiaszolgáltatóknak kötelező hírműsorokat szolgáltatniuk, illetve be kell számolniuk (vételkörzetükhöz igazodva) a fontos helyi eseményekről (IV. fejezet 7.4. alpont). Egy ilyen szabály alapján – analógiával élve – a platformok számára is előírható lenne az, hogy bizonyos mennyiségű közéleti-politikai tartalmat juttassanak el (azok kiegyensúlyozottságára is ügyelve) a felhasználóikhoz, akár kifejezetten igénylik azok ezt, akár nem. Mindazonáltal a felhasználói preferenciáknak a fent javasolt szabályozások esetében is elsőbbséget kellene élvezniük, azaz a felhasználó kizárhatná a közérdekű tartalmak számára való bemutatását, ha nem érdeklődik a közügyek iránt. De az ilyen vagy ehhez hasonló közérdekű kötelezettségek előírása megakadályozná azt, hogy

³⁸⁶ Jacob ROWBOTTOM: Transposing Public Service Media Obligations to Dominant Platforms. In MOORE-TAMBINI i. m. (269. lj.) 235–252., 246.

a platformok ajánlórendszereinek beállítása háttérbe szorítsa a közügyekre vonatkozó tartalmak felhasználókhöz való eljutását, illetve növelné annak esélyét, hogy az efféle tartalmak eljutnak a felhasználókhöz, és ez jótékony hatással lenne a közügyek platformokon is zajló vitáira. Rowbottom ezen túlmenően még azt is felveti, hogy – hasonlóan a közszolgálati médiaszolgáltatások ez irányú kötelezettségeihez – a platformok számára akár az is előírható lehetne, hogy a választási eljárásokhoz kapcsolódóan vitákat vagy más hasonló eseményeket közvetítsenek, illetve biztosítsák az ingyenes kommunikáció lehetőségét szolgáltatásukon keresztül a választáson induló jelöltek számára.³⁸⁷

Ezen megoldások természetesen hátrányosan érintenék a platformok szabadságát, de ahogyan a médiaszabályozásban, úgy a platformjogban is lehetne érveket találni a bevezetésükre. A tartalmi és a kínálati szűkösség elmúlt, de a felhasználói figyelem mértéke véges, illetve aligha növelhető tovább, és fontos lenne, hogy ez a figyelem a közügyek vitáira is ráirányuljon, lehetőség szerint csökkentve a szűrőbuborék-hatást, és felhívva a felhasználók figyelmét a többféle eltérő véleményre egy-egy közéleti kérdés vonatkozásában. A platformok prioritizálási tevékenységének megtiltása is felmerülhet szabályozási megoldásként. Ebben az esetben a felhasználók által érzékelt tartalomkínálatba a platform nem avatkozik bele, a tartalmak időrendi sorrendben vagy más, tartalomsemleges módon jutnának el hozzájuk. Ez nem szolgálná a felhasználók érdekeit, akik számára vonzó és kényelmes a *Napi Én* újság platformok általi összeállítását. Azonban, ha a platform teljes egészében a felhasználók kezébe helyezné a döntést arról, hogy mit kívánnak látni, akkor végeredményben saját maguk állíthatnák össze ezt a bizonyos újságot.

6.4. A létező és a lehetséges szabályozási megoldások értékelése

A médiaszabályozás platformokra való alkalmazásának elképzelhető eszközei a következőképpen összegezhetők.

Először, felmerülhet a médiapiacon ismert versenyjogi, illetve trösztellenes szabályok alkalmazása, amely a nagy platformok újabb tulajdonszerzését akadályozná, sőt akár a feldarabolásukhoz is vezethetne (e kérdéssel részletesen nem foglalkoztunk, mert csak közvetve érintik a szólásszabadság kérdését). Nem valószínű, hogy a közeljövőben hasonló lépésre sor kerülne, de az elvi lehetősége fennáll. (A DMA versenyjogi szempontból már szabályozás alá vonta a platformokat.)

Másodszor, elképzelhető lehet a platformok szerkesztési tevékenységének korlátozása, akár annak megtiltása (az 5. pontban bemutatott megoldások valamelyikének alkalmazása által). E szabályok a magánszabályozás alkalmazásának és a platformok általi prioritizálásnak a megtiltására irányulnak. (A DSA 14. cikke értelmezhető úgy, hogy a prioritizálási tevékenység során alkalmazott diszkrimináció is alapot ad a szerződésszegés megállapítására, ha egy felhasználót az hátrányosan érint.)

Harmadszor, szóba jöhet bizonyos közérdekű kötelezettségek előírása az eltérő véleményekhez és információkhoz való hozzáférés érdekében (a kiegyensúlyozott tájékoztatás, a válaszadási jog és a közérdekű tartalmak kötelező eljuttatásának analógiájára).

³⁸⁷ Uo. 247.

Negyedszer, a hagyományos média pozíciója a platformokkal szemben tovább erősíthető (erre vonatkozóan részben már létezik szabályozás, illetve azt célzó kezdeményezés). Ha például a médiatartalmak *must carry* kötelezettség alá esnének, akkor a platformoknak kötelező lenne azokat eljuttatni a felhasználókhoz.

Ötödször, szükséges a bevezetendő új szabályokat felügyelő szerv kijelölése, illetve az ön- és a társszabályozás lehetőségeinek felmérése annak érdekében, hogy a célkitűzéseket ne feltétlenül kötelező jogi szabályozás írja elő.

Mindez egy olyan kínálat, amelynek egyes elemei egyszerre, vagy önállóan is megvalósulhatnak; minden elem összeférhet egymással. A jelenlegi európai szabályozásban – a DSA és a DMA, illetve a brit Online Safety Act 2023 révén – az első, a második és a negyedik elem bizonyos mértékben már jelen van.

Itt kell megjegyezzük, hogy számos javaslat született már a médiapolitikán kívüli, közpolitikai eszközök alkalmazásáról is, amelyekkel az egyes államok a vélemény-sokszínűséget, illetve a hagyományos médiát tudnák támogatni. Felmerült többek között a „közszolgálati” (köztulajdonban álló) platformok (közösségi média és keresőszolgáltatás) fejlesztésének lehetősége, amelynek könnyebben előírhatók lennének közérdekű kötelezettségek;³⁸⁸ a digitális közfórumok megteremtése a platformok világán kívül;³⁸⁹ a platformokat sújtó adó, amelynek bevételei a médiát támogatnák;³⁹⁰ valamint a hagyományos média anyagi támogatása, gazdasági alapjai erősítése céljából.³⁹¹

7. Következtetések

Már a digitális szolgáltatásokról szóló rendelet megszületése előtt kiterjedt szabályozás vonatkozott az online platformok szólásszabadságot érintő tevékenységére,³⁹² de az új uniós szabályozás – illetve az Egyesült Királyságban az Online Safety Act 2023 – e tárgyban is új fejezetet nyitott. A következő években az egyéni jogok fokozottabb védelme várható a platformok moderálásával szemben. A szabályozások célja ezen túlmenően a platformok által működtetett nyilvános tér civilizált, biztonságos jellegének erősítése, a veszélyes tartalmakkal szembeni fellépésük ösztönzése.

A jogi szabályozás korlátai azonban az új szabályozások ellenére is kirajzolódnak. Ahogy Balkin fogalmaz, a platformprobléma valójában az információs kapitalizmus problémája. Nem oldható meg pusztán a moderálási tevékenység szabályozásával

³⁸⁸ Rachel GRIFFIN: Public and Private Power in Social Media Governance: Multistakeholderism, the Rule of Law and Democratic Accountability. 14(1) *Transnational Legal Theory* (2023) 46–89., 87.; Angela PHILLIPS – Eleonora M. MAZZOLI: Minimizing Data-Driven Targeting and Providing a Public Search Alternative. In MOORE–TAMBINI i. m. (269. lj.) 110–126.

³⁸⁹ Martin MOORE: Creating New Electoral Public Spheres. In MOORE–TAMBINI i. m. (269. lj.) 221–234.

³⁹⁰ Elda BROGI – Roberta M. CARLINI: Accelerating Adoption of a Digital Intermediary Tax. In MOORE–TAMBINI i. m. (269. lj.) 129–148; Victor PICKARD: A New Social Contract for Platforms. In MOORE–TAMBINI i. m. (269. lj.) 323–336.

³⁹¹ Damian TAMBINI: Reconceptualizing Media Freedom. In MOORE–TAMBINI i. m. (269. lj.) 299–322.

³⁹² Mark D. COLE – Christina ETTELDORF – Carsten ULLRICH: *Updating the Rules for Online Content Dissemination: Legislative Options of the European Union and the Digital Services Act Proposal*. Baden-Baden, Nomos, 2021.

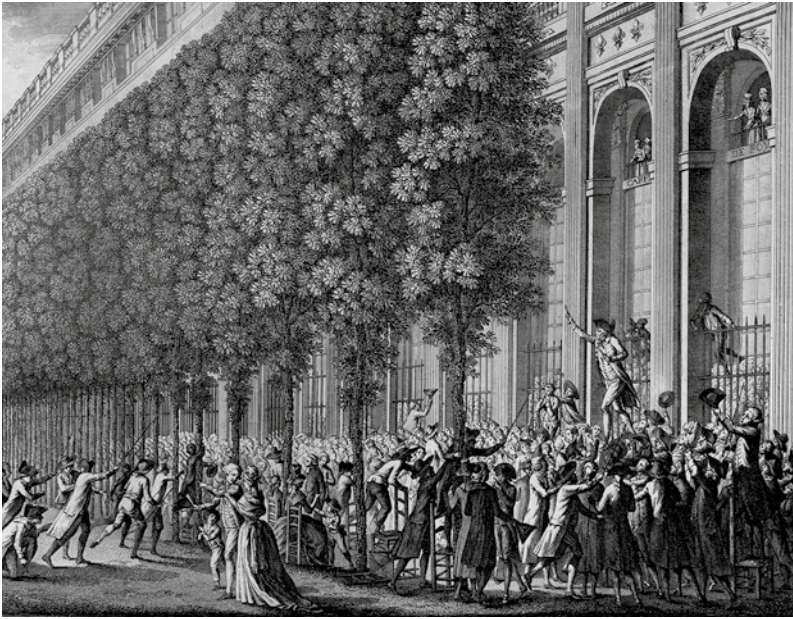
– a megoldás a platformok általi adatkezelés szigorúbb szabályozása és ebből következően üzleti modelljük átalakítása lenne.³⁹³ Jelenleg valóban nehéz elképzelni, hogy a moderációs tevékenység jogi keretek közé szorítása, vagy a kockázatmenedzsment megkövetelése önmagában képes lenne a platformok által hozott, a felhasználói beszédre vonatkozó tömeges döntésekből – vagy éppen e döntések elmaradásából – fakadó problémák megnyugtató rendezésére. Az európai platformszabályozással kapcsolatban levonható általános következtetések a következők.

- Az európai szabályozás és joggyakorlat tartózkodik attól, hogy a platformok moderációs tevékenységét a szólásszabadság által védett beszédnek minősítse, ugyanakkor súlyt helyez a platformok szabadságának védelmére is. Hasonlóképpen a platformok általi prioritizálást sem tekinti explicite szerkesztésnek, de széles körben biztosítja annak szabadságát. Ennek elsősorban elvi jelentősége van: még ha beszédnek, illetve szerkesztésnek tekintjük is e tevékenységeket, szabályozásuk az európai felfogás szerint akkor is megengedettek lehetnek. Ha pedig nem tekintjük annak, akkor – a szólásszabadság platformokra való alkalmazhatóságának hiányában – eleve csak kevésbé érzékeny alkotmányos kérdések merülhetnek fel, a vállalkozás szabadságához, az üzleti érdekek védelméhez kapcsolódóan.
- A média szabadságának védelme kiemelt jelentőséget élvez Európában, a platformok ellenben olyan erőként jelennek meg a nyilvánosságban, amely képes a felhasználói szólásszabadság korlátozására, és alkalmazza is azt. A szabályozás esetükben tehát ellentétes irányú, mint a médiaszolgáltatások esetében. Ugyanakkor a platformok magántulajdonú vállalkozásként az állami szereplőkhöz képest csekélyebb mértékben kötelezettek a szólásszabadság tiszteletben tartására.
- A platformok és a hagyományos média tevékenysége számos ponton eltérő, de hasonló sajátosságaikra – elsősorban a nyilvánosságban betöltött szerepükre – tekintettel a rájuk vonatkozó szabályozásnak is hasonló célokat kell kitűznie maga elé, az információkhoz való hozzáférés, a beszélők és a vélemények közötti egyenlőség biztosítása érdekében.
- Az európai szabályozás arra kényszeríti a platformokat, hogy lépjenek fel a jogellenes felhasználói tartalmakkal szemben. Emellett megengedi nekik, hogy privát beszédkódexeket alkossanak, és azokat érvényesítsék a felhasználóikkal szemben (magánszabályozás). Valójában ez utóbbiak alkalmazásával jóval több tartalmat törölnek a platformok, így a kötelezettségük a jogellenes tartalmakkal szembeni fellépésre másodlagos jelentőségű. Az új szabályozás – a korábbi hiányosságát pótolva – megteremtett bizonyos garanciákat arra, hogy a platformok ne moderálhassák visszaélészerűen a felhasználói tartalmakat.
- A platformok prioritizálási tevékenysége alapvetően határozza meg azt, hogy a felhasználók mit érzékelnek a számukra potenciálisan elérhető tartalmak közül. Ez a jelenség egyértelműen felveti a médiaszabályozásból ismert, a médiához való hozzáférésre irányulóhoz hasonló, de a platformokra átalakított új szabályok

³⁹³ BALKIN i. m. (43. lj.).

esetleges alkalmazhatóságát. Ennek bizonyos elemei már meg is jelentek Európában, ugyanakkor a kérdés kezelése egyelőre befejezetlen.

- A platformszabályozás a következő években vélhetően változatlan marad, de már most érdemes azon gondolkodni, hogy milyen eszközök lennének még alkalmazhatók a felhasználók (a beszélők és a beszéd közönsége) védelmében. A fejezetben több lehetőséget is azonosítottunk, amelyek alapvetően érintenék a platformok általi magánszabályozást és a prioritizálást.
- A szabályozás lényeges eleme, hogy a felhasználók eszközöket kaptak arra, hogy jogaikat, érdekeiket érvényesítsék. A felhasználók lehetőséget kaptak a beszédre, és amikor a közönség szerepében vannak, azaz mások beszédét követik figyelemmel, akkor sem olyan passzív szereplői a nyilvánosságnak, mint a hagyományos média közönsége. A számukra biztosított eszközökkel (egyéni beállítások, bejelentési lehetőség, panasz eljárások kezdeményezése stb.) élniük kell, mert az jótékony hatással lehet a nyilvánosság minőségére.
- A média és a platformok szabadsága jól elkülöníthetők egymástól. De ahogy előbbi túlhatalmával szemben is lehetőséget biztosít a szabályozás arra, hogy kiigazítsa a média és a közönsége közötti egyensúlyhiányt, úgy ez a platformok esetében is megtörténik. Ugyanakkor a platformszabályozásra irányuló kezdeményezéseknek a jövőben is foglalkoznia kell a platformok közérdekű kötelezettségeinek növelésére irányuló felvetésekkel.

PIERRE-GABRIEL BERTHAULT: *Camille Desmoulins beszéde
a Palais Royalban, 1789. július 12-én (1802)*

A francia forradalom nagy alakja, Desmoulins, Foy kávéháza előtt egy asztalra felkapaszkodva mondott spontán, de rendkívül hatásos beszédet, amelyet követően Párizsban elkezdődtek a fegyveres összecsapások a fellázadt nép és a király katonái között. A szólás- és sajtószabadság első alkotmányerejű dokumentumát, az Emberi és polgári jogok nyilatkozatát másfél hónappal később, augusztus 26-án fogadta el a Nemzetgyűlés. Desmoulins a lapjában, a *Révolutions de France et du Brabant*-ban, a rousseau-i szabadság és egyenlőség elveit hirdette. Dantonnal együtt végezték ki 1794 áprilisában.

Zárszó

E könyv célja az volt, hogy áttekintő képet adjon a sajtószabadsággal kapcsolatos szabályozási kérdésekről, amelyek együttesen megrajzolják az európai sajtószabadság-felfogás körvonalait. Evidenciának tekintetem azt, hogy a sajtószabadság fontos – és közös – alapértékünk, amelyre a történelmi hagyományok tiszteletén túl nagyon is észszerű, praktikus okaink vannak. Potter Stewart bíró gondolatát újból felidézve, a sajtó (média) pártját ritkítja abban az értelemben, hogy olyan piaci tevékenység, amelyet nevesített alkotmányos jog véd.¹ Ezt a védelmet közmegegyezés alapján elengedhetetlennek tartjuk a demokratikus nyilvánosság érdekében.

A kötetből reményeim szerint kiderült, hogy mennyiben különbözik egymástól a szólás- és a sajtószabadság joga. A két jog körvonalai ugyanis nem esnek egybe, terjedelmük egyszerre tágabb és szűkebb a másikénál. Ennek egyik oka a médián keresztül közölt beszéd által okozható jelentősebb veszélyek felismerése, ami indokolja a szólásszabadsághoz képest szigorúbb korlátozását. A másik ok pedig a média kiemelt szerepe a társadalmi nyilvánosságban, ami egyszerre indoka az újságírók és általában a média számára biztosított előjogoknak (tágítva a sajtószabadság kereteit), valamint a médiaszolgáltatásokhoz való hozzáférés lehetőségei megteremtésének (ami a szabadság korlátjaként jelenik meg).

A sajtószabadságot tiszteletben tartó európai felfogás ennek megfelelően 1. meghatározza – kellően szűkre szabva – a sajtószabadság határait (amelyek jelentős részben egybeesnek a szólásszabadságéval), 2. előjogokat biztosít a média számára közérdekű tevékenysége megfelelő ellátása érdekében, 3. megfogalmazza a média felé a társadalom irányában jelentkező felelősségéből fakadó elvárásokat. E társadalmi felelősségnek való megfelelés azonban nem a média számára előírt általános kötelezettség, és legtöbbször nem több, mint egy erőteljesen artikulált erkölcsi igény, sőt olykor csak a szélbe sóhajtott remény. Mindazonáltal a jogi szabályozás médiumspecifikus módon igyekszik kötelezettségeket előírni a média számára az információkhoz való hozzáférés érdekében, elsősorban a médiaszolgáltatásokra vonatkozóan.

A sajtószabadságnak nem csupán negatív, hanem pozitív jellege is létezik, amely az államok, kormányzatok számára ír elő kötelezettséget a szabadság tényleges gyakorlási lehetőségeinek előmozdítására. Az állam tehát az európai felfogás szerint – ellentétben az Egyesült Államokkal – nem csak a sajtószabadság potenciális ellensége, elnyomója lehet. Az államok kötelezettsége e tekintetben nem konkretizált, csak általánosan megfogalmazott, így azok lényegében szabadon választhatnak a médiapluralizmust és a médiához való hozzáférést előmozdító lehetséges eszközök tárának egyes elemei közül.² A kötetből azonban kiviláglik az is, hogy a jogi szabályozás még a legjobb esetben is csak

¹ *Zurcher v. The Stanford Daily* 436 US 547, 576 (1978), Stewart bíró különvéleménye.

² Andrew T. KENYON: *Sustained Plural Public Speech: Positive Obligations, Freedom of Expression and the European Court of Human Rights*. In Charles GIRARD – Pierre AURIEL – Andrew T. KENYON (szerk.):

töredékesen és csak bizonyos médiumokra vonatkozóan képes elősegíteni a média társadalmi felelősségének felvállalását.

Az online platformok egészen új típusú problémákat vetnek fel, amelyek egyik központi kérdése a felhasználók – köztük a hagyományos média – jogainak védelme. A platformok úgy korlátozzák felhasználóik beszédét, hogy eközben a média általi szerkesztéshez hasonló tevékenységet végeznek, akár a moderálásra, akár a sorrendbe állításra vagy az ajánlásokra gondolunk.³ A hasonlóság miatt lassan a platformok szabályozása is elkezdett hasonulni a médiához, és bár még mindig elhamarkodottnak tűnne szabályozási szempontból egy kalap alá venni az online platformokat a médiával, a sajtószabadsággal foglalkozó áttekintő kötetből már nem hiányozhatnak.

A kötet nem teljesen zárja le annak kérdését, hogy pontosan kié is a sajtószabadság. Erre pedig jó okai vannak. A sajtószabadság ugyanis mindenkié, a média tulajdonosaié (igen, akár még az online platformok tulajdonosaié is), az újságíróké, a szerkesztőké, a média közönségéé, tágabban egy adott ország teljes társadalmáé vagy az európai közösségé. A különböző szabadságok ütközését a jogi szabályozás nem lehet képes minden esetben megnyugtatóan feloldani. A sajtószabadság az érintett felek (lényegében mindannyiunk) együttműködését követeli meg, amelynek csak az alapvetéseit rögzítik jogi szabályok, de annak gyümölcsei elvben jóval bőségebbek és színesebbek lehetnek, mint ahogy az a szabályozás által az érintettek számára előírtak pusztá betartásából következne. A sajtószabadság érvényre jutásának a jogon kívül számos más feltétele is van. Ahogyan Damian Tambini fogalmaz: „A sajtószabadság egy folyamatban lévő munka, nem emberi vagy természetes jog.”⁴

Az egyes államok kisebb-nagyobb hiányosságait e kötetben nem érintve, a sajtószabadság közös európai alapvetéseit szemügyre véve, a kötet végén megkockáztatható a kijelentés, hogy a jogi szabályozás ma megteszi a tőle telhetőt a sajtószabadság védelmében Európában (ugyanakkor az online platformok szabályozásával kapcsolatban még lehetnek fenntartásaink). A sajtószabadság esetleges problémái így elsősorban nem a jogi szabályozás hiányosságaiból fakadnak. De valódi sajtószabadságot csak a demokratikus rendszerek legfontosabb szereplői, az egyes emberek erre irányuló akarata és cselekvése teremthet. Billings Learned Hand bíró szavaival: „A szabadság az emberek szívében lakozik; ha ott meghal, sem alkotmány, sem jog, sem bíróság nem képes feltámasztani; sem alkotmány, sem jog, sem bíróság nem segíthet rajta.”⁵

Cambridge Handbook of Freedom of Expression and Democracy: European Perspectives. Cambridge, Cambridge University Press (2025, megjelenés előtt).

³ Tarleton GILLESPIE: Do Not Recommend? Reduction as a Form of Content Moderation. 8(3) *Social Media + Society* (2022) 1–13.

⁴ Damian TAMBINI: *Media Freedom.* Cambridge, Polity, 2021, 138.

⁵ Billings LEARNED HAND: The Spirit of Liberty, Address Given at “I Am an American Day” Ceremony in Central Park, New York City (May 21, 1944). In Irving DILLARD (szerk.): *The Spirit of Liberty: Papers and Addresses of Learned Hand.* New York, Knopf, 3. kiadás, 1960, 190.

Irodalomjegyzék

- A digitális piacokról szóló jogszabály: a Bizottság döntése hat kapuóri minősítésről.* Európai Bizottság, 2023. szeptember 6., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_23_4328.
- A Free and Pluralistic Media to Sustain European Democracy.* The Report of the High Level Group on Media Freedom and Pluralism. January 2013, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/HLG%20Final%20Report.pdf>.
- AMMORI, Marvin: The “New” *New York Times*: Free Speech Lawyering in the Age of Google and Twitter. 127(8) *Harvard Law Review* (2014) 2259–2295.
- ANDERSEN JONES, RonNell: The Dangers of Press Clause Dicta. 48 *Georgia Law Review* (2014) 705–728.
- ANDERSEN JONES, RonNell: What the Supreme Court Thinks of the Press. 66(2) *Alabama Law Review* (2014) 253–271.
- ANDERSON, David: Origins of the Free Press Clause. 30(3) *UCLA Law Review* (1983) 455–541.
- ANDERSON, David: *Press law in Modern Democracies: A Comparative Study*. Edited by Pnina Lahav. New York: Longman, 1985 (book review). 3 *Constitutional Commentary* (1986) 184–192.
- ANDERSON, David: Freedom of the Press. 80(3) *Texas Law Review* (2002) 429–530.
- ANDERSON, David: The Press and Democratic Dialogue. 127(8) *Harvard Law Review Forum* (2013–2014) 331–334.
- ANDERSON, David: The Press and Political Community. In András KOLTAY (szerk.): *Comparative Perspectives on the Fundamental Freedom of Expression*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015, 41–51.
- ANGELOPOULOS, Christina – SMET, Stijn: Notice-And-Fair-Balance: How to Reach a Compromise Between Fundamental Rights in European Intermediary Liability. 8(2) *Journal of Media Law* (2016) 266–301.
- BAGDIKIAN, Ben H.: *Az új médiamonopólium*. Budapest, CompLex, [1983] 2012.
- BAKER, Edwin C.: *Human Liberty and Freedom of Speech*. New York, Oxford University Press, 1989.
- BAKER, Edwin C.: *Advertising and a Democratic Press*. Princeton, Princeton University Press, 1994.
- BAKER, Edwin C.: The Independent Significance of the Press Clause Under Existing Law. 35(3) *Hofstra Law Review* (2007) 955–1026.
- BALKIN, Jack: Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society. 79(1) *NYU Law Review* (2004) 1–55.
- BALKIN, Jack: Old-School/New-School Speech Regulations. 127(8) *Harvard Law Review* (2014) 2296–2342.

- BALKIN, Jack: Cultural Democracy and the First Amendment. 110(5) *Northwestern University Law Review* (2016) 1053–1095.
- BALKIN, Jack: Free Speech in the Algorithmic Society: Big Data, Private Governance, and New School Speech Regulation. 51(3) *UC Davis Law Review* (2018) 1179–1210.
- BALKIN, Jack: Free Speech Is a Triangle. 118(7) *Columbia Law Review* (2018) 2011–2056.
- BALKIN, Jack: The First Amendment in the Second Gilded Age. 66(5) *Buffalo Law Review* (2018) 979–1012.
- BALKIN, Jack: To Reform Social Media, Reform Informational Capitalism. In Lee BOLINGER – Geoffrey R. STONE (szerk.): *Social Media, Freedom of Speech and the Future of Our Democracy*. New York, Oxford University Press, 2022, 233–254.
- BALKIN, Jack: Free Speech Versus the First Amendment. 70 *UCLA Law Review* (2023) 1206–1273.
- BALL, James: *The System*. London, Bloomsbury, 2020.
- BARBERÁ, Pablo: Social Media, Echo Chambers, and Political Polarization. In Nathaniel PERSILY – Joshua A. TUCKER (szerk.): *Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform*. Cambridge, Cambridge University Press, 2020, 34–55.
- BARENDT, Eric: Broadcasting Censorship. 106 *Law Quarterly Review* (1990) 354–361.
- BARENDT, Eric: Inaugural Lecture: Press and Broadcasting Freedom – Does Anyone Have any Rights to Free Speech? 44(1) *Current Legal Problems* (1991) 63–82.
- BARENDT, Eric: *Broadcasting Law: A Comparative Study*. Oxford, Clarendon, 1993.
- BARENDT, Eric: Access to the Media in Western Europe. In SAJÓ András – Monroe E. PRICE (szerk.): *Rights of Access to the Media*. The Hague, Kluwer Law International, 1996.
- BARENDT, Eric: Judging the Media: Impartiality and Broadcasting. 68(B) *The Political Quarterly* (1998) 108–116.
- BARENDT, Eric: Free Speech and Abortion. *Public Law* (2003) 580–591.
- BARENDT, Eric: *Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2. kiadás, 2005.
- BARENDT, Eric: Statutory Underpinning: A Threat to Press Freedom? 5(2) *Journal of Media Law* (2013) 189–201.
- BARENDT, Eric et al. (szerk.): *Media Law*. New York, Pearson, 2014.
- BARENDT, Eric: *Anonymous Speech: Literature, Law and Politics*. Oxford, Hart, 2016.
- BARENDT, Eric: *A tudomány szabadsága és a jog*. Budapest, Wolters Kluwer, [2010] 2017.
- BARNETT, Steven: Imposition or Empowerment? Freedom of Speech, Broadcasting and Impartiality. In Merris AMOS – Jackie HARRISON – Lorna WOODS (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2012, 45–71.
- BARRON, Jerome A.: The Right of Reply to the Media in the United State – Resistance and Resurgence. 15(1) *Hastings Communications and Entertainment Law Journal* (1992) 1–20.
- BARRON, Jerome A.: Rights of Access and Reply to the Media in the United States Today. 25(1) *Communications and the Law* (2003) 1–12.

- BARTÓKI-GÖNCZY, Balázs: Attempts at the Regulation of Network Neutrality in the United States and in the European Union: The Route Towards the “Two-Speed” Internet. In András KOLTAY (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 117–154.
- BATES, Stephen: *An Aristocracy of Critics: Luce, Hutchins, Niebuhr, and the Committee That Redefined Freedom of the Press*. New Haven, Yale University Press, 2020.
- BATES, Stephen: Meiklejohn, Hocking and Self-Government Theory. 26(3) *Communication Law and Policy* (2021) 265–311.
- BEHRENS, Paul – JENSEN, Olaf – TERRY, Nicholas (szerk.): *Holocaust and Genocide Denial: A Contextual Perspective*. Abingdon, Routledge, 2017.
- BELL, Emily: Why Facebook’s News Feed Changes Are Bad News for Democracy. *The Guardian*, 2018. január 21., <https://www.theguardian.com/media/media-blog/2018/jan/21/why-facebook-news-feed-changes-bad-news-democracy>.
- BENJAMIN, Stuart M.: Algorithms and Speech. 161 *University of Pennsylvania Law Review* (2013) 1445–1494.
- BENJAMIN, Stuart: The First Amendment and Algorithms. In Woodrow BARFIELD (szerk.): *The Cambridge Handbook of the Law of Algorithms*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021, 606–631.
- BENTHAM, Jeremy: A spanyol néphez, 1. levél. In REMÉNYI Édua – KOLTAY András (szerk.): *A szólásszabadság káprázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szöveggyűjteménye*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 159–168.
- BERLIN, Isaiah: A szabadság két fogalma. In BERLIN, Isaiah: *Négy esszé a szabadságról*. Budapest, Európa, [1969] 1990, 334–443.
- BERNAL, Paul: Fakebook: Why Facebook Makes the Fake News Problem Inevitable. 69(4) *Northern Ireland Legal Quarterly* (2018) 513–530.
- BERNAL, Paul: *The Internet, Warts and All: Free Speech, Privacy and Truth*. Cambridge, Cambridge University Press, 2018.
- BERNSTEIN, Carl: The Idiot Culture. *The New Republic*, 1992. június 8., 22–28.
- BEZANSON, Randall P.: Institutional Speech. 80 *Iowa Law Review* (1995) 735–824.
- BEZANSON, Randall: Whither Freedom of the Press? 97(4) *Iowa Law Review* (2012) 1259–1274.
- BHAGWAT, Ashutosh A.: Do Platforms Have Editorial Rights? 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 97–138.
- BHAGWAT, Ashutosh: Why Social Media Platforms Are Not Common Carriers. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 127–156.
- BHAGWAT, Ashutosh A.: The New Gatekeepers? Social Media and the “Search for Truth”. 3(1) *Journal of Free Speech Law* (2023) 41–56.
- BIRD, Wendell: *The Revolution in Freedoms of Press and Speech: From Blackstone to the First Amendment and Fox’s Libel Act*. New York, Oxford University Press, 2020.
- BLACKSTONE, William: *Commentaries on the Laws of England*. London, [1765–69] 1825.

- BLAND, Archie: Facebook Over-Enforced Australia News Ban, Admits Nick Clegg. *The Guardian*, 2021. február 24., <https://www.theguardian.com/technology/2021/feb/24/facebook-over-enforced-australia-news-ban-admits-nick-clegg>.
- BLASI, Vincent: The Checking Value in First Amendment Theory. 2(3) *American Bar Foundation Research Journal* (1977) 521–649.
- Blasphemy, Insult and Hatred: Finding Answers in a Democratic Society*. Strasbourg, Európa Tanács, 2010, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=cdl-std\(2010\)047-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=cdl-std(2010)047-e).
- BLOM-COOPER, Louis: Press Freedom: Constitutional Right or Cultural Assumption? *Public Law* (2008) 260–276.
- BOLLINGER, Lee C.: Freedom of the Press and Public Access: Toward a Theory of Partial Regulation of the Mass Media. 75(1) *Michigan Law Review* (1976) 1–42.
- BOLLINGER, Lee C.: *Images of a Free Press*. Chicago, University of Chicago Press, 1991.
- BORK, Robert H.: Neutral Principles and Some First Amendment Problems. 47(1) *Indiana Law Journal* (1971) 1–35.
- BORN, Georgina – PROSSER, Tony: Culture and Consumerism: Citizenship, Public Service Broadcasting and the BBC’s Fair Trading Obligations. 64(5) *Modern Law Review* (2001) 657–687.
- BOSLAND, Jason – TOWNEND, Judith: Open Justice, Transparency and the Media: Representing the Public Interest in the Physical and Virtual Courtroom. 23(4) *Communications Law* (2018) 183–202.
- BRACHA, Oren: The Folklore of Informationalism: The Case of Search Engine Speech. 82(4) *Fordham Law Review* (2014) 1629–1687.
- BRACHA, Oren – PASQUALE, Frank: Federal Search Commission: Access, Fairness, and Accountability in the Law of Search. 93 *Cornell Law Review* (2008) 1149–1209.
- BRENNAN, William J.: Address. 32 *Rutgers Law Review* (1979) 173.
- BROGI, Elda – CARLINI, Roberta M.: Accelerating Adoption of a Digital Intermediary Tax. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Regulating Big Tech: Policy Responses to Digital Dominance*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 129–148.
- BROUGHTON MICOVA, Sally: The Audiovisual Media Services Directive. In Pier L. PARCU – Elda BROGI (szerk.): *Research Handbook on EU Media Law and Policy*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021, 264–281.
- BUMP, Philip: Did Facebook Bury Conservative News? Ex-Staffers Say Yes. *The Washington Post*, 2016. május 9., https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/05/09/former-facebook-staff-say-conservative-news-was-buried-raising-questions-about-its-political-influence/?noredirect=on&utm_term=.8338634b2401.
- BURI, Ilaria – LERENO MONTEIRO GUEDES, Isabel – BALLUFF, Lucas: The European Union’s RT and Sputnik Ban: Necessary and Proportionate? *DSA Observatory*, 2022. április 22., <https://dsa-observatory.eu/2022/04/22/the-european-unions-rt-and-sputnik-ban-necessary-and-proportionate>.
- CANDEUB, Adam: Bargaining for Free Speech: Common Carriage, Network Neutrality, and Section 230. 22 *Yale Journal of Law & Technology* (2020) 391–433.

- CANDEUB, Adam: Editorial Decision-Making and the First Amendment. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 157–204.
- CARLYLE, Thomas: *Hősökről*. Budapest, N-Press, [1841] 2003.
- CAROLAN, Eoin – O’NEILL, Ailbhe: *Media Law in Ireland*. Dublin – Haywards Heath, Bloomsbury Professional, 2010.
- CAROLAN, Eoin: Promoting Civic Discourse: A Form of Positive Free Speech under the Constitution of Ireland? In Andrew T. KENYON – Andrew SCOTT (szerk.): *Positive Free Speech: Rationales, Methods and Implications*. Oxford, Hart, 2020, 65–82.
- CARR, Nicholas: *Hogyan változtatja meg agyunkat az internet? A sekélyesek kora*. Budapest, HVG, [2010] 2014.
- CARROL, Erin C.: News as Surveillance. 59(3) *Washburn Law Journal* (2020) 431–444.
- CASTBERG, Frede: *Freedom of Speech in the West: A Comparative Study of Public Law in France, the United States, and Germany*. Oslo, Oslo University Press, 1960.
- CASTENDYK, Oliver – DOMMERING, Egbert – SCHEUER, Alexander (szerk.): *European Media Law*. The Hague, Kluwer Law International, 2008.
- CELESTE, Edoardo: Digital Constitutionalism: A New Systematic Theorisation, 33(1) *International Review of Law, Computers & Technology* (2019) 76–99.
- CELESTE, Edoardo: *Digital Constitutionalism: The Role of Internet Bills of Rights*. Abingdon, Routledge, 2023.
- CHAFEE, Zechariah: *Free Speech in the United States*. Cambridge, Harvard University Press, 2. kiadás, 1967.
- CHAN, Kelvin: Twitter CEO Says It Was Wrong to Block Links to Biden Story. *AP News*, 2020. október 17., <https://apnews.com/article/business-media-social-media-censorship-ec529ef85c1e72cfe0ae9450e118b9c>.
- CHANDER, Anupam: Facebookistan. 90(5) *North Carolina Law Review* (2012) 1807–1844.
- CHANDLER, Jennifer A.: A Right to Reach an Audience: An Approach to Intermediary Bias on the Internet. 35(3) *Hofstra Law Review* (2007) 1095–1137.
- CHANG, Alvin: The Facebook and Cambridge Analytica Scandal, Explained with a Simple Diagram. *Vox*, <https://www.vox.com/policy-and-politics/2018/3/23/17151916/facebook-cambridge-analytica-trump-diagram>.
- Changes to News Availability on Our Platforms in Canada. *Meta*, 2023. június 1., <https://about.fb.com/news/2023/06/changes-to-news-availability-on-our-platforms-in-canada>.
- CHARNEY, John: *Illusion of the Free Press*. Oxford, Hart, 2018.
- CHEMERINSKY, Erwin – GILLMAN, Howard: *Free Speech on Campus*. London, Yale University Press, 2017.
- CLEGG, Nick: In Response to Oversight Board, Trump Suspended for Two Years; Will Only Be Reinstated if Conditions Permit. *Facebook*, 2021. június 4., <https://about.fb.com/news/2021/06/facebook-response-to-oversight-board-recommendations-trump>.

- Co-Regulation of the Media in Europe*. Strasbourg, European Audiovisual Observatory, 2003, <https://www.ivir.nl/publicaties/download/IRIS-Special-Co-regulation-of-the-Media-in-Europe.pdf>.
- COE, Peter: Redefining “Media” Using a “Media-as-a-Constitutional-Component” Concept. 37(1) *Legal Studies* (2017) 25–53.
- COE, Peter: (Re)Embracing Social Responsibility Theory as a Basis for Free Speech: Shifting the Normative Paradigm for a Modern Media. 69(4) *Northern Ireland Legal Quarterly* (2018) 403–431.
- COE, Peter: *Media Freedom in the Age of Citizen Journalism*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021.
- COE, Peter: The Draft Online Safety Bill and the Regulation of Hate Speech: Have We Opened Pandora’s Box? 14(1) *Journal of Media Law* (2022) 50–75.
- COHEN, Julie: *Between Truth and Power: The Legal Construction of Informational Capitalism*. New York, Oxford University Press, 2019.
- COHEN, Julie E.: Infrastructuring the Digital Public Sphere. 25(1SI) *Yale Journal of Law & Technology* (2023) 1–40.
- COHEN-ALMAGOR, Raphael: Press Self-Regulation in Britain: A Critique. 21(1) *Science and Engineering Ethics* (2015) 159–181.
- COLE, Mark D. – ETTELDORF, Christina: *European Media Freedom Act. Research for CULT Committee – European Media Freedom Act – Background Analysis*. Brussels, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, 2023.
- COLE, Mark D. – ETTELDORF, Christina – ULLRICH, Carsten: *Updating the Rules for Online Content Dissemination: Legislative Options of the European Union and the Digital Services Act Proposal*. Baden-Baden, Nomos, 2021.
- COLE, Mark D. – UKROW, Jörg – ETTELDORF, Christina: *On the Allocation of Competences Between the European Union and its Member States in the Media Sector: An Analysis with particular Consideration of Measures concerning Media Pluralism*. Baden-Baden, Nomos, 2021.
- COLEMAN, Franciska: The Anatomy of Cancel Culture. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 205-257.
- COLLINS, Richard: The Screening of Jacques Tati: Broadcasting and Cultural Identity in the European Community. 11 *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal* (1993) 380–382.
- Commission Designates Second Set of Very Large Online Platforms under the Digital Services Act. Európai Bizottság, 2023. december 20., <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-designates-second-set-very-large-online-platforms-under-digital-services-act>.
- CONGER, Kate – ISAAC, Mike: Defying Trump, Twitter Doubles Down on Labeling Tweets. *The New York Times*, 2020. május 28., <https://www.nytimes.com/2020/05/28/technology/trump-twitter-fact-check.html>.
- CONWAY, Lorraine: *Regulation of advertising by the ASA*. House of Commons Briefing Paper, Number CPB 06130, 2020.

- COPPEDGE, Michael et al. (szerk.): *Varieties of Democracy: Measuring Two Centuries of Political Change*. Cambridge, Cambridge University Press, 2020.
- COX, Neville: Justifying Blasphemy Laws: Freedom of Expression, Public Morals, and International Human Rights Law. 35(1) *Journal of Law and Religion* (2020) 33–60.
- CRAM, Ian: *A Virtue Less Cloistered: Courts, Speech and Constitutions*. Oxford, Hart, 2002.
- CRAM, Ian: *Citizen Journalists: Newer Media, Republican Moments and the Constitution*. Cheltenham, Edward Elgar, 2015, 112–143.
- CRAM, Ian: Keeping the Demos out of Liberal Democracy? Participatory Politics, “Fake News” and the Online Speaker. 11(2) *Journal of Media Law* (2019) 113–141.
- CRAM, Ian: *Liberal Democracy, Law and the Citizen Speaker: Regulating Online Speech*. Oxford, Hart, 2022.
- CRAUFURD SMITH, Rachael: *Broadcasting Law and Fundamental Rights*. Oxford, Clarendon, 1997.
- CRAUFURD SMITH, Rachael: Public Service Media and European Union Law: A New Human Rights Framework? In Pier L. PARCU – Elda BROGI (szerk.): *Research Handbook on EU Media Law and Policy*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021, 75–93.
- CRAUFURD SMITH, Rachael – TAMBINI, Damian: Measuring Media Plurality in the United Kingdom: Policy Choices and Regulatory Challenges. 4(1) *Journal of Media Law* (2012) 35–63.
- CURRAN, James: *Media and Power*. Abingdon, Routledge, 2002.
- CURRAN, James: *Media and Democracy*. Abingdon, Routledge, 2011.
- CURRAN, James: *Média és demokrácia*. Budapest, Wolters Kluwer, [2011] 2016.
- CURRAN, James: The Internet of Dreams: Reinterpreting the Internet. In James CURRAN – Natalie FENTON – Des FREEDMAN (szerk.): *Misunderstanding the Internet*. Abingdon, Routledge, 2. kiadás, 2016, 1–47.
- CURRAN, James – SEATON, Jean: *Hatalom felelőség nélkül. A sajtó, a műsorszolgáltatás és az internet Nagy-Britanniában*. Budapest, CompLex, [2012] 2015.
- CURRAN, James – SEATON, Jean: *Power Without Responsibility: Press, Broadcasting and the Internet in Britain*. Abingdon, Routledge, 8. kiadás, 2018.
- DAVIES, Nick: *Flat Earth News*. London, Random House, 2008.
- DE ABREU DUARTE, Francisco – DE GREGORIO, Giovanni – GOLIA, Angelo Jr.: Perspectives on Digital Constitutionalism. In Bartosz BROZEK – Olija KANEVSKAIA – Przemysław PALKA (szerk.): *Research Handbook on Law and Technology*. Cheltenham, Edward Elgar, 2023, 315–329.
- DE GREGORIO, Giovanni: From Constitutional Freedoms to the Power of the Platforms: Protecting Fundamental Rights Online in the Algorithmic Society. 11(2) *European Journal of Legal Studies* (2018–2019) 65–103.
- DE GREGORIO, Giovanni: *Digital Constitutionalism in Europe: Reframing Rights and Powers in the Algorithmic Society*. Cambridge, Cambridge University Press, 2022.

- DE STREEL, Alexandre – HOCEPIED, Christian: The EU Regulation of Electronic Communications Networks and Services. In Pier L. PARCU – Elda BROGI (szerk.): *Research Handbook on EU Media Law and Policy*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021, 110–140.
- DEFOE, Daniel: Tanulmány a sajtó szabályozásáról. In REMÉNYI Édua – KOLTAY András (szerk.): *A szólásszabadság káprázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szöveggyűjteménye*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 85–97.
- DEMKO, Paul: The Sex-Trafficking Case Testing the Limits of the First Amendment. *Politico*, 2018. július 29., <https://www.politico.com/magazine/story/2018/07/29/first-amendment-limits-backpage-escort-ads-219034>.
- DIAKOPOULOS, Nicholas et al.: I Vote For – How Search Informs Our Choice of Candidate. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Digital Dominance: The Power of Google, Amazon, Facebook, and Apple*. Oxford, Oxford University Press, 2018, 320–341.
- DIAS OLIVA, Thiago: Content Moderation Technologies: Applying Human Rights Standards to Protect Freedom of Expression. 20(4) *Human Rights Law Review* (2020) 607–640.
- DICEY, Albert V.: *A szabad eszmecseréhez való jog*. In REMÉNYI Édua – KOLTAY András (szerk.): *A szólásszabadság káprázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szöveggyűjteménye*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 259–277.
- Digital Services Act: Commission Designates First set of Very Large Online Platforms and Search Engines. Európai Bizottság, 2023. április 25., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_2413.
- Digital Services Act – Application of the Risk Management Framework to Russian Disinformation Campaigns*. European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology. Luxembourg, Európai Unió, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2759/764631>.
- Direct Media Subsidies to News Media – A Nordic Overview*. Nordicom, Factsheet 2002:1, <https://www.nordicom.gu.se/en/facts-analysis/nordic/factsheets/direct-media-subsidies-news-media-nordic-overview>.
- DJURIC, Mickey: Restricting News Links to Canadian Users Remains on Table as Google Opposes C-18. *CTV News*, 2023. április 21., <https://www.ctvnews.ca/politics/restricting-news-links-to-canadian-users-remains-on-table-as-google-opposes-c-18-1.6364751>.
- DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława et al. (szerk.): *Comparative Media Systems: European and Global Perspective*. Budapest, CEU, 2010.
- DOLEY, Cameron – MULLIS, Alastair (szerk.): *Carter-Ruck on Libel and Privacy*. London, LexisNexis Butterworths, 6. kiadás, 2010.
- DOMER, Paul: De Facto State: Social Media Networks and the First Amendment. 95(2) *Notre Dame Law Review* (2020) 893–923.
- DONDERS, Karen – Moe, HALLVARD (szerk.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*. Göteborg, Nordicom, 2011.

- DONNE, John: *Ájtatosságok fontos alkalmakra, XVII. meditáció* (1624).
- DOUEK, Evelyn: Facebook's Responses in the Trump Case Are Better Than a Kick in the Teeth, but Not Much. *Lawfare*, 2021. június 4., <https://www.lawfaremedia.org/article/facebooks-responses-trump-case-are-better-kick-teeth-not-much>.
- DOUEK, Evelyn: Content Moderation as Systems Thinking. 136(2) *Harvard Law Review* (2022) 526–607.
- DOUEK, Evelyn: The Siren Call for Content Moderation Formalism. In Lee BOLLINGER – Geoffrey R. STONE (szerk.): *Social Media, Freedom of Speech and the Future of Our Democracy*. New York, Oxford University Press, 2022, 140–156.
- DOW, David R.: The Moral Failure of the Clear and Present Danger Test. 6(3) *William and Mary Bill of Rights Journal* (1998) 733–752.
- DUNN, Pietro – POLLICINO, Oreste: Freedom of the Press in Italy. In Paul WRAGG – András KOLTAY (szerk.): *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023, 111–133.
- DUTTON, William H. et al.: *Social Shaping of the Politics of Internet Search and Networking: Moving Beyond Filter Bubbles, Echo Chambers, and Fake News*. Quello Center Working Paper No. 2944191.
- DUTTON, William H.: *The Fifth Estate: The Power Shift of the Digital Age*. New York, Oxford University Press, 2023.
- DWORKIN, Ronald: *Taking Rights Seriously*. Cambridge, Harvard University Press, 1977.
- DWORKIN, Ronald: *Freedom's Law: The Moral Reading of the American Constitution*. Oxford, Oxford University Press, 1996.
- EDSTRÖM, Maria – KENYON, Andrew T. – SVENSSON, Eva-Maria (szerk.): *Blurring the Lines: Market-Driven and Democracy-Driven Freedom of Expression*. Göteborg, Nordicom, 2016.
- Eltávolítások a hálózati végrehajtási törvény alapján. *Google*, <https://transparencyreport.google.com/netzdg/googleplus?hl=hu>.
- Ensuring Prominence and Access of Audiovisual Media Content to all Platforms (Findability)*. ERGA, 2021, https://erga-online.eu/wp-content/uploads/2021/01/ERGA_SG3_2020_Report_Art.7a_final.pdf.
- EPSTEIN, Robert: Manipulating Minds: The Power of Search Engines to Influence Votes and Opinions. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Digital Dominance: The Power of Google, Amazon, Facebook, and Apple*. Oxford, Oxford University Press, 2018, 294–319.
- ESKENS, Sarah – HELBERGER, Natali – MOELLER, Judith: Challenged by News Personalisation: Five Perspectives on the Right to Receive Information. 17(2) *Journal of Media Law* (2017) 259–284.
- European Union Competencies in Respect of Media Pluralism and Media Freedom*. Policy report. Florence, European University Institute, Centre for Media Pluralism and Media Freedom, 2013.

- Facebook and Instagram to Offer Subscription for No Ads in Europe. *Meta*, 2023. október 30., <https://about.fb.com/news/2023/10/facebook-and-instagram-to-offer-subscription-for-no-ads-in-europe>.
- Facebook Deletes Hundreds of Posts under German Hate-Speech Law. *Reuters*, <https://uk.reuters.com/article/us-facebook-germany/facebook-deletes-hundreds-of-posts-under-german-hate-speech-law-idUKKBN1KH21L>.
- Facebook Files. A Wall Street Journal Investigation. *The Wall Street Journal* (2021), <https://www.wsj.com/articles/the-facebook-files-11631713039>.
- Facebook Is Not the Public Square. *The New York Times*, 2014. december 25., <https://www.nytimes.com/2014/12/26/opinion/facebook-is-not-the-public-square.html>.
- FAGAN, Frank: Systemic Social Media Regulation. 16(1) *Duke Law & Technology Review* (2018) 393–439.
- FEINTUCK, Mike: Impartiality in News Coverage: The Present and the Future. In Meris AMOS – Jackie HARRISON – Lorna WOODS (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2012, 73–95.
- FEINTUCK, Mike – VARNEY, Mike: *Regulation, Public Interest and the Law*. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2. kiadás, 2006.
- FEINTUCK, Mike – VARNEY, Mike: *Médiaszabályozás, közérdek, törvény*. Budapest, Gondolat, [2006] 2011.
- FELDMAN, David: *Civil Liberties and Human Rights in England and Wales*. Oxford, Oxford University Press, 2002.
- FELDMAN, Stephen M.: *Free Expression and Democracy in America: A History*. Chicago, University of Chicago Press, 2015.
- FENWICK, Helen – PHILLIPSON, Gavin: *Media Freedom under the Human Rights Act*. Oxford, Oxford University Press, 2010.
- FERNANDEZ, Angelica – COLE, Mark D.: *The Use of Algorithmic Decision-Making (ADM) Systems as a “Quasi-Regulatory Tool” for Content Moderation by Online Platforms and Implications for Fundamental Rights* (kézirat).
- FIELDEN, Lara: Regulating the Press: *A Comparative Study of International Press Councils*. Oxford, Reuters Institute, 2012.
- FIELDEN, Lara: A Royal Charter for the Press: Lessons from Overseas. 5(2) *Journal of Media Law* (2013) 172–188.
- FIELDING, Henry: O Ye Wicked Rascallions. *Covent Garden Journal*, 1752. június 13. *A Multi-Dimensional Approach to Disinformation. Report of the Independent High level Group on Fake News and Online Disinformation*. Európai Unió, 2018, https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271.
- FISS, Owen M.: Free Speech and Social Structure. 71 *Iowa Law Review* (1986) 1405–1425.
- FISS, Owen M.: *Liberalism Divided: Freedom of Speech and the Many Uses of State Power*. Boulder, Westview, 1996.
- FISS, Owen M.: *The Irony of Free Speech*. Cambridge, Harvard University Press, 1996.
- FISS, Owen M.: *Megosztott liberalizmus. A szólásszabadság és az államhatalom sokféle arca*. Budapest, CompLex, [1996] 2013.

- Foreign Threats to the 2020 U.S. Federal Elections*. Intelligence Community Assessment ICA 2020-00078D. National Intelligence Council, 2021. március 10., <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ICA-declass-16MAR21.pdf>.
- FOSTER, Robin: *News Plurality in a Digital World*. Oxford, Reuters Institute, 2012.
- FOWLER, Geoffrey A.: Shadowbanning Is Real: Here's How You End up Muted by Social Media. *The Washington Post*, 2022. december 27., <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/12/27/shadowban>.
- FRADETTE, Jacquelyn E.: Online Terms of Service: A Shield for First Amendment Scrutiny of Government Action. 89(2) *Notre Dame Law Review* (2013–2014) 947–984.
- France: Analysis of Draft Hate Speech Bill. *Article 19*, 2019. július 3., <https://www.article19.org/resources/france-analysis-of-draft-hate-speech-bill>.
- France Online Hate Speech Law to Force Social Media Sites to Act Quickly. *The Guardian*, 2019. július 9., <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/09/france-online-hate-speech-law-social-media>.
- FUKUYAMA, Francis: *A történelem vége és az utolsó ember*. Budapest, Európa, [1992] 2014.
- FUKUYAMA, Francis et al.: *Middleware for Dominant Digital Platforms: A Technological Solution to a Threat to Democracy*. Stanford Cyber Policy Center, https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/cpc-middleware_ff_y2.pdf.
- FUKUYAMA, Francis – GOEL, Ashish – RICHMAN, Barak: How to Save Democracy from Technology: Ending Big Tech's Information Monopoly. *Foreign Affairs*, 2020. november 24., <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-11-24/fukuyama-how-save-democracy-technology>.
- FURGAL, Ula: The Emperor Has No Clothes: How the Press Publishers' Right Implementation Exposes Its Shortcomings. 72(7) *GRUR International* (2023) 650–664.
- GAD-NOWAK, Magdalena – WNUKOWSKI, Marcin S.: Polish Government to Pass Law that will Allow It More Control over the Internet Content and Legitimize Blocking Access to Certain Websites. (2021) 11(43) *National Law Review*.
- GAJDA, Amy: *First Amendment Bubble: How Privacy and Paparazzi Threaten a Free Press*. Cambridge, Harvard University Press, 2015.
- GAJDA, Amy: The Present of Newsworthiness. 50(2) *New England Law Review* (2016) 145–164.
- GARDBAUM, Stephen: The “Horizontal Effect” of Constitutional Rights. 102(3) *Michigan Law Review* (2003) 387–459.
- GARDBAUM, Stephen: The Structure of a Free Speech Right. In Adrienne STONE – Frederick SCHAUER (szerk.): *The Oxford Handbook of Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 213–230.
- GARTON ASH, Timothy: *Free Speech: Ten Principles for a Connected World*. London, Atlantic Books, 2016.
- GARTON ASH, Timothy: *Szólásszabadság. A globálisan összekapcsolt világ tíz alapelve*. Budapest, Európa, [2016] 2022.
- Germany: Flawed Social Media Law. *Human Rights Watch*, 2018. február 14., <https://www.hrw.org/news/2018/02/14/germany-flawed-social-media-law>.

- GEY, Steven G.: The First Amendment and the Dissemination of Socially Worthless Untruths. 36(1) *Florida State University Law Review* (2008) 1–22.
- GIBBONS, Thomas: Freedom of the Press: Ownership and Editorial Values. *Public Law* (1992) 279–299.
- GIBBONS, Thomas: *Regulating the Media*. London, Sweet & Maxwell, 2. kiadás, 1998.
- GIBBONS, Thomas: “Fair Play to All Sides of the Truth”: Controlling Media Distortions. 62(1) *Current Legal Problems* (2009) 286–315.
- GIBBONS, Thomas: Free Speech, Communication and the State. In Merris AMOS – Jackie HARRISON – Lorna WOODS (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden–Boston, Martinus Nijhoff, 2012, 19–43.
- GIBBONS, Thomas: Building Trust in Press Regulation: Obstacles and Opportunities. 5(2) *Journal of Media Law* (2013) 202–219.
- GIBBONS, Thomas: Active Pluralism: Dialogue and Engagement as Basic Media Policy Principles. 9 *International Journal of Communication* (2015) 1382–1399.
- GIBBONS, Thomas: Providing a Platform for Speech: Possible Duties and Responsibilities. In Andrew T. KENYON – Andrew SCOTT (szerk.): *Positive Speech: Rationales, Methods and Implications*. Oxford, Hart, 2020, 11–24.
- GIL, Guilhem: Freedom of the Press in France. In Paul WRAGG – András KOLTAY (szerk.): *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023, 51–74.
- GILLESPIE, Tarleton: Do Not Recommend? Reduction as a Form of Content Moderation. 8(3) *Social Media + Society* (2022) 1–13.
- GOLDMAN, Eric: Search Engine Bias and the Demise of Search Engine Utopianism. 8(1) *Yale Journal of Law and Technology* (2006) 188–200.
- Google and China. *The New York Times*, 2010. március 23., <https://www.nytimes.com/2010/03/24/opinion/24wed2.html>.
- GOSZTONYI Gergely: *Cenzúra Arisztoteléstől a Facebookig. A közösségi média tartalom-szabályozási gyakorlatának komplexitása*. Budapest, Gondolat, 2022.
- GOSZTONYI Gergely – LENDVAI Gergely Ferenc: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Nagykamarai ítélete a Sanchez kontra Franciaország-ügyben, avagy felelős-e egy politikus a Facebook-falára írt kommentekért. *Állam- és Jogtudomány*, 2023/3., 33–51.
- GOSZTONYI Gergely – LENDVAI Gergely Ferenc: Twitter kontra Taamneh és Gonzalez kontra Google, avagy ki a felelős az online platformokra feltöltött tartalomért? *Magyar Jog*, 2023/10., 587–593.
- GOUJARD, Clothilde: We’re Fine as we Are, Press Tells EU as Brussels Plans Media Freedom Law. *Politico*, 2022. szeptember 16., <https://www.politico.eu/article/eu-law-to-protect-media-freedom-scares-off-press-publishers>.
- GOWDER, Paul: *The Networked Leviathan*. New York, Cambridge University Press, 2023.
- GRABER, Mark A.: *Transforming Free Speech: The Ambiguous Legacy of Civil Libertarianism*. Berkeley, University of California Press, 1991.

- GRAFANAKI, Sofia: Platforms, the First Amendment and Online Speech: Regulating the Filters. 39(1) *Pace Law Review* (2018) 111–162.
- GREENAWALT, Kent: *Speech, Crime, and the Uses of Language*. New York, Oxford University Press, 1989
- GREENWALD, Glenn: My Resignation from the Intercept. *Greenwald*, 2020. október 29., <https://greenwald.substack.com/p/my-resignation-from-the-intercept>.
- GRIFFIN, Rachel: Public and Private Power in Social Media Governance: Multistakeholderism, the Rule of Law and Democratic Accountability. 14(1) *Transnational Legal Theory* (2023) 46–89.
- GRIMMELMANN, James: The Structure of Search Engine Law. 93(1) *Iowa Law Review* (2007) 1–63.
- GRIMMELMANN, James: The Google Dilemma. 53(4) *New York Law School Law Review* (2009) 939–950.
- GRIMMELMANN, James: Speech Engines. 98(3) *Minnesota Law Review* (2014) 868–952.
- GUARNA, Tomás: A Ruling in Favor of *Missouri v. Biden* Would Mean Worse, Less Informed Content Moderation. *Publicknowledge.org*, 2023. augusztus 17., <https://publicknowledge.org/missouri-v-biden-could-mean-worse-content-moderation>.
- HAAN, Sarah C.: Facebook and Politicians’ Speech. 70 *American University Law Review Forum* (2021) 203–225.
- HABERMAS, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban*. Budapest, Gondolat, [1962] 1971.
- HABERMAS, Jürgen: *A kommunikatív cselekvés elmélete*. Budapest, Gondolat, [1981] 2010.
- HAIDT, Jonathan: *The Anxious Generation: How the Great Rewiring of Childhood Is Causing an Epidemic of Mental Illness*. New York, Penguin Press, 2024.
- HALLIN, Daniel C. – MANCINI, Paolo: *Médiarendszerek*. Budapest, Gondolat, [2004] 2008.
- HALPERN, Sue: Mind Control and the Internet. *New York Review of Books*, 2011. június 23., <https://www.nybooks.com/articles/2011/06/23/mind-control-and-internet>.
- HARCOURT, Alison: Media Plurality: What Can the European Union Do? In Steven BARNETT – Judith TOWNEND (szerk.): *Media Power and Plurality: From Hyperlocal to High-Level Policy*. London, Palgrave Macmillan, 2015, 131–148.
- HARCUP, Tony: *Oxford Dictionary of Journalism*. Oxford, Oxford University Press, 2014.
- HASEN, Richard L.: *Cheap Speech and What It Has Done (to American Democracy)*. School of Law, University of California, Irvine, Legal Studies Research Paper Series No. 2017-38. [másik megjelenési helye: 16 *First Amendment Law Review* (2018) 200–231.]
- HASEN, Richard L.: *Cheap Speech: How Disinformation Poisons Our Politics – and How to Cure It*. New Haven, Yale University Press, 2022.
- HAUGEN, Frances: *The Power of One: How I Found the Strength to Tell the Truth and Why I Blew the Whistle on Facebook*. Boston, Little, Brown and Company, 2023.

- HEALY, Thomas: Social Sanctions on Speech. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 21–62.
- HEAWOOD, Jonathan: *The Press Freedom Myth*. Hull, Biteback, 2019.
- HEAWOOD, Jonathan: Press Freedom Myth. (1) *European Human Rights Law Review* (2020) 7–11.
- HEGEL, Georg W. F.: *A jogfilozófia alapvonalai*. Budapest, Akadémiai, [1820] 1971.
- HEINS, Marjorie: The Brave New World of Social Media Censorship. 127(8) *Harvard Law Review Forum* (2014) 325–330.
- HELBERGER, Natali: Challenging Diversity – Social Media Platforms and a New Conception of Media Diversity. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Digital Dominance: The Power of Google, Amazon, Facebook, and Apple*. Oxford, Oxford University Press, 2018, 153–175.
- HELBERGER, Natali: The Political Power of Platforms: How Current Attempts to Regulate Misinformation Amplify Opinion Power. 8(6) *Digital Journalism* (2020) 842–854.
- HELBERGER, Natali – KARPPINEN, Kari – D’ACUNTO, Lucia: Exposure Diversity as a Design Principle for Recommender Systems. 21(2) *Information, Communication & Society* (2018) 191–207.
- HELBERGER, Natali – LEERSSEN, Paddy – VAN DRUNEN, Max Z.: Germany Proposes Europe’s First Diversity Rules for Social Media Platforms. *LSE*, 2019. május 29., <https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2019/05/29/germany-proposes-europes-first-diversity-rules-for-social-media-platforms>.
- HELBERGER, Natali – PIERSON, Jo – POELL, Thomas: Governing Online Platforms: From Contested to Cooperative Responsibility. 34(1) *The Information Society* (2018) 1–14.
- HELBERGER, Natali – SCHULZ, Wolfgang: Understandable, but Still Wrong: How Freedom of Communication Suffers in the Zeal for Sanctions. *LSE*, 2022. június 10., <https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2022/06/10/understandable-but-still-wrong-how-freedom-of-communication-suffers-in-the-zeal-for-sanctions>.
- HELBERGER, Natali – TRILLING, Damian: Facebook Is a News Editor: The Real Issues to be Concerned About. *LSE*, 2016. május 26., <http://blogs.lse.ac.uk/mediapolicy-project/2016/05/26/facebook-is-a-news-editor-the-real-issues-to-be-concerned-about>.
- HELLER, Nathan: The Failure of Facebook Democracy. *The New Yorker*, 2016. november 18., <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/the-failure-of-facebook-democracy>.
- HEMPEL, Felix: The Right of Reply under the European Convention on Human Rights: An Analysis of *Eker v Turkey*, App no 24016/05 (ECtHR, 24 October 2017). 10(1) *Journal of Media Law* (2018) 17–36.
- HENNEBEL, Ludovic – HOCHMANN, Thomas (szerk.): *Genocide Denials and the Law*. Oxford, Oxford University Press, 2011.
- HEYMAN, Steven J.: The Conservative-Libertarian Turn in First Amendment Jurisprudence. 117(1) *West Virginia Law Review* (2014) 231–434.

- HINDMAN, Matthew: *The Myth of Digital Democracy*. Princeton, Princeton University Press, 2008.
- HINDMAN, Matthew S.: *The Internet Trap: How the Digital Economy Builds Monopolies and Undermines Democracy*. Princeton, Princeton University Press, 2018.
- HINDMAN, Matthew: *Az internet csapdája. Hogyan épít monopóliumokat és ássa alá a demokráciát a digitális gazdaság?* Budapest, ORAC, [2018] 2023.
- HITCHENS, Lesley P.: *Broadcasting Pluralism and Diversity: A Comparative Study of Policy and Regulation*. Oxford, Hart, 2006.
- HOBLEY, Marcus: Public Opinion Can Play a Positive Role in Policy Making. *The Guardian*, 2012. szeptember 3., <https://www.theguardian.com/public-leaders-network/2012/sep/03/public-opinion-influence-policy>.
- HOCHMANN, Thomas: Why Freedom of Expression is Better Protected in Europe than in the United States. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 63–85.
- HOCKING, William E.: *Freedom of the Press: A Framework of Principle*. Chicago, University of Chicago Press, 1947.
- HOOKE, Matthew P.: Censorship, Free Speech and Facebook: Applying the First Amendment to Social Media Platforms via the Public Function Exception. 15(1) *Washington Journal of Law, Technology & Arts* (2019) 36–73.
- HORWITZ, Jeff: Facebook Says Its Rules Apply to All: Company Documents Reveal a Secret Elite That's Exempt. *The Wall Street Journal*, 2021. szeptember 13., <https://www.wsj.com/articles/facebook-files-xcheck-zuckerberg-elite-rules-11631541353?mod=djemalertNEWS>.
- HUMPHREYS, Peter J.: *Mass Media and Media Policy in Western Europe*. Manchester, Manchester University Press, 1996.
- Independent Study on Indicators for Media Pluralism in the Member States: Towards a Risk-Based Approach*. Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 2009.
- IOSIFIDIS, Petros: The Application of EC Competition Policy to the Media Industry. 7(3–4) *The International Journal on Media Management* (2005) 103–111.
- IRIS Special: Editorial Responsibility*. Strasbourg, European Audiovisual Observatory, 2008.
- JACKSON, Benjamin F.: Censorship and Freedom of Expression in the Age of Facebook. 44(1) *New Mexico Law Review* (2014) 121–167.
- JACKSON, Vicki C.: Knowledge Institutions in Constitutional Democracy: Reflections on “the Press”. 14(2) *Journal of Media Law* (2022) 275–322.
- JACONELLI, Joseph: *Open Justice: A Critique of the Public Trial*. Oxford, Oxford University Press, 2002.
- JAKUBOWICZ, Karol: *A New Notion of Media? Media and Media-Like Content and Activities on New Communication Services*. Strasbourg, Európa Tanács, 2009.
- JAKUBOWICZ, Karol: *Media and Democracy in the 21st Century*. Varsó, Poltext, 2013.
- JAYNE, Mike: Fairness Doctrine 2.0: The Ever-Expanding Definition of Neutrality under the First Amendment. 16(3) *First Amendment Law Review* (2018) 466–511.

- JOHNSON, Howard: Broadcast Political Advertising Ban Upheld: *R. (Animal Defenders International) v. Secretary of State for Culture, Media and Sport*. 12(1) *Communications Law* (2007) 22.
- Journalism and Media Privilege*. Strasbourg, European Audiovisual Observatory, 2017.
- KADRI, Thomas E. – KLONICK, Kate: Facebook v. Sullivan: Public Figures and Newsworthiness in Online Speech. 93 *Southern California Law Review* (2019) 37–97.
- KAHN, Robert A.: *Holocaust Denial and the Law: A Comparative Study*. New York, Palgrave Macmillan, 2004.
- KARPPINEN, Kari: *Rethinking Media Pluralism*. New York, Fordham, 2013.
- KARPPINEN, Kari – MOE, Hallvard: What We Talk About When Talk About “Media Independence”. 23(2) *Javnost – The Public* (2016) 105–119.
- KATSIREA, Irini: Electronic Press: “Press-Like” or “Television-Like”? 23(2) *International Journal of Law and Information Technology* (2015) 134–156.
- KATSIREA, Irini: *Press Freedom and Regulation in a Digital Era: A Comparative Study*. Oxford, Oxford University Press, 2024.
- KEANE, John: *Média és demokrácia*. Budapest, Helikon, [1991] 1999.
- KELLER, Daphne: Amplification and Its Discontents: Why Regulating the Reach of Online Content is Hard. 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 227–272.
- KELLER, Daphne: Lawful but Awful? Control over Legal Speech by Platforms, Governments, and Internet Users. *The University of Chicago Law Review Online*, 2022. június 28., <https://lawreviewblog.uchicago.edu/2022/06/28/keller-control-over-speech>.
- KELLER, Perry: *Európai és nemzetközi médiajog. Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média*. Budapest, CompLex, [2011] 2014.
- KELLY, Thomas: Cancel Culture on Campus: A Critical Analysis. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 359–383.
- KENYON, Andrew T.: Assuming Free Speech. 77(3) *The Modern Law Review* (2014) 379–408.
- KENYON, Andrew (szerk.): *Comparative Defamation and Privacy Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2016.
- KENYON, Andrew T.: Complicating Freedom: Investigating Positive Free Speech. In Andrew T. KENYON – Andrew SCOTT (szerk.): *Positive Free Speech: Rationales, Methods and Implications*. Oxford, Hart, 2020, 1–9.
- KENYON, Andrew T.: *Democracy of Expression: Positive Free Speech and Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021.
- KENYON, Andrew T.: Positive Free Speech: A Democratic Freedom. In Adrienne STONE – Frederick SCHAUER (szerk.): *The Oxford Handbook of Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 231–248.
- KENYON, Andrew T.: Sustained Plural Public Speech: Positive Obligations, Freedom of Expression and the European Court of Human Rights. In Charles GIRARD – Pierre AURIEL – Andrew T. KENYON (szerk.): *Cambridge Handbook of Freedom of Expression and Democracy: European Perspectives*. Cambridge, Cambridge University Press (2025, megjelenés előtt)

- KETTEMANN, Matthias C. – TIEDEKE, Anna S.: Back Up: Can Users Sue Platforms to Reinstated Deleted Content? 9(2) *Internet Policy Review* (2020) 1–20.
- KLEIN Tamás: *Sajtószabadság és demokrácia*. Budapest, Gondolat, 2020.
- KLEIS NIELSEN, Rasmus – LINNEBANK, Geert: *Public Support for the Media: A Six-Country Overview of Direct and Indirect Subsidies*. Oxford, Reuters Institute, 2011.
- KLONICK, Kate: The New Governors: The People, Rules, and Processes Governing Online Speech. 131(6) *Harvard Law Review* (2018) 1599–1670.
- KLONICK, Kate: The Facebook Oversight Board: Creating an Independent Institution to Adjudicate Online Free Expression. 129(8) *The Yale Law Journal* (2019–2020) 2418–2499.
- KOHL, Uta: Intermediaries Within Online Regulation. In Diane ROWLAND – Uta KOHL – Andrew CHARLESWORTH (szerk.): *Information Technology Law*. Abingdon, Routledge, 2016, 72–125.
- KOHL, Uta: Platform Regulation of Hate Speech: A Transatlantic Speech Compromise? 14(1) *Journal of Media Law* (2022) 25–49.
- KOHL, Uta: Towards a Regulatory Theory of Platform Rule: Corporate “Sovereignty” Through Immunities. 56 *St. Mary’s Law Journal* (2025, megjelenés előtt).
- KOLTAY András: A holokausztagadás büntethetősége és a véleményszabadság korlátozása. *Magyar Jog*, 2004/4., 220–231.
- KOLTAY András: A válaszadási (sajtó-helyreigazítási) jog, európai összehasonlításban. *Jogtudományi Közlöny*, 2013/7–8., 343–354.
- KOLTAY András: A közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének kérdései Európában, különös tekintettel a magyar jogrendszerre. In KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején*. Budapest, CompLex, 2014, 13–95.
- KOLTAY, András – WRAGG, Paul (szerk.): *Comparative Privacy and Defamation. Research Handbooks in Comparative Law*. Cheltenham, Edward Elgar, 2020.
- KOLTAY András: A közösségi média és a véleménynyilvánítás szabadsága a munkaviszonyban – A munkáltatók és a munkavállalók jogai és kötelezettségei. In TÖRÖK Bernát – ZÖDI Zsolt (szerk.): *Az internetes platformok kora*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022, 275–295.
- KOLTAY, András: Censorship as a Tool Against State Disinformation: The Freedom of Expression Implications of the Russian–Ukrainian War. 10(1) *Journal of International Media & Entertainment Law* (2023) 1–53.
- KOLTAY, András: Freedom of Expression and the Regulation of Disinformation in the European Union. In Ronald KROTOSZYNSKI – András KOLTAY – Charlotte GARDEN (szerk.): *Disinformation, Misinformation and Democracy: Legal Approaches in a Comparative Context*. New York, Cambridge University Press, 2024 (megjelenés alatt).
- KOMOREK, Ewa: Is Media Pluralism a Human Right? The European Court of Human Rights, the Council of Europe and the Issue of Media Pluralism. (3) *European Human Rights Law Review* (2009) 395–414.

- KOMOREK, Ewa: *Media Pluralism and European Law*. Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2013.
- KORPISAARI, Päivi: From *Delfi* to *Sanchez*: When can an Online Communication Platform Be Responsible for Third-Party Comments? An Analysis of the Practice of the ECtHR and Some Reflections on the Digital Services Act. 14(2) *Journal of Media Law* (2022) 352–377.
- KORPISAARI, Päivi: The Journalistic Exemption in Personal Data Processing. In Taina PIHLAJARINNE – Anette ALÉN-SAVIKKO (szerk.): *Artificial Intelligence and the Media: Reconsidering Rights and Responsibilities*. Cheltenham, Edward Elgar, 2022, 61–91.
- KROTOSZYNSKI, Ronald J., Jr.: *Privacy Revisited: A Global Perspective on the Right to Be Left Alone*. New York, Oxford University Press, 2016.
- KROTOSZYNSKI, Ronald J., Jr.: *Free Speech as Civic Structure: A Comparative Analysis of How Courts and Culture Shape the Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2024.
- KRUKOWSKA, Ewa: Twitter Withdraws from EU Disinformation Code, Commissioner Says. *Time*, 2023. május 27., <https://time.com/6283183/twitter-withdraws-from-eu-disinformation-code-commissioner-says>.
- KULEZA, Joanna: Freedom of the Press and Press Regulation in Poland. In Paul WRAGG – András KOLTAY (szerk.): *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023, 135–145.
- LAKIER, Genevieve: The Invention of Low-Value Speech. 128(8) *Harvard Law Review* (2015) 2166–2233.; Sunstein, Cass R.: Pornography and the First Amendment. (4) *Duke Law Journal* (1986) 589–627.
- LANGE, David: The Speech and Press Clauses. 23 *UCLA Law Review* (1975) 77–119.
- LAPSÁNSZKY András: *Az elektronikus hírközlés gazdasági közigazgatása hazánkban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021.
- LAWSON, John: Meiklejohn, the First Amendment and Free Speech in English Law. In Ian LOVELAND (szerk.): *Importing the First Amendment: Freedom of Expression in American, English and European Law*. Oxford, Hart, 1998, 123–138.
- LEARNED HAND, Billings: The Spirit of Liberty, Address Given at “I Am an American Day” Ceremony in Central Park, New York City (May 21, 1944). In Irving DILLARD (szerk.): *The Spirit of Liberty: Papers and Addresses of Learned Hand*. New York, Knopf, 3. kiadás, 1960.
- LEE, Simon: *The Cost of Free Speech*. London, Faber & Faber, 1990.
- LEE MYERS, Steven: Appeals Court Rules White House Overstepped 1st Amendment on Social Media. *The New York Times*, 2023. szeptember 8., <https://www.nytimes.com/2023/09/08/business/appeals-court-first-amendment-social-media.html>.
- LEERSSEN, Paddy: The Soap Box as a Black Box: Regulating Transparency in Social Media Recommender Systems. 11(2) *European Journal of Law and Technology* (2020).
- LEERSSEN, Paddy: An End to Shadow Banning? Transparency Rights in the Digital Services Act Between Content Moderation and Curation. 48 *Computer Law & Security Review* (2023) 1–13.

- LEIGH, Robert D. (szerk.): *A Free and Responsible Press. A General Report on Mass Communication: Newspapers, Radio, Motion Pictures, Magazines, and Books*. Chicago, University of Chicago Press, 1947.
- LENARD, Max: On the Origin, Development and Demise of the *Index Librorum Prohibitorum*. 3(4) *Journal of Access Services* (2006) 51–63.
- LENDVAI Gergely Ferenc: A Facebook „elitbírósága” kritikai megközelítésben. A Facebook Oversight Board nyolc kiemelt kérdése és lehetséges megoldásai. *Iustum Aequum Salutare*, 2023/3., 227–243.
- LENDVAI Gergely Ferenc – HUSZÁR Daniella – BÁLINT János: A *whistleblowing* mint védett beszéd védelme az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Iustum Aequum Salutare*, 2024/2., 99–119.
- LESSIG, Lawrence: *Code – Version 2.0*. New York, Basic Books, 2006.
- LESSIG, Lawrence: The First Amendment Does Not Protect Replicants. In Lee BOLLINGER – Geoffrey R. STONE (szerk.): *Social Media, Freedom of Speech and the Future of Our Democracy*. New York, Oxford University Press, 2022, 273–284.
- LEVESON, The Right Honourable Lord Justice: *An Inquiry into the Culture, Practices and Ethics of the Press*. London, HC, 2012.
- LEVI, Lili: Social Media and the Press. 90 *North Carolina Law Review* (2012) 1531–1596.
- LEVI, Lili: Real “Fake News” and Fake “Fake News”. 16 *First Amendment Law Review* (2018) 232–327.
- LEVY, Leonard W.: *Emergence of a Free Press*. Chicago, Ivan R. Dee, 2004.
- LEWIS, Tom: From Activism to Self-Restraint: The Strange Case of the European Court’s *Volte-face* on Broadcasting Bans on Political Advertising. In KOLTAY, András (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 565–590.
- LICHTENBERG, Judith: Foundations and Limits of Freedom of the Press. In Judith LICHTENBERG (szerk.): *Democracy and the Mass Media*. Cambridge, Cambridge University Press, 1990, 102–135.
- LIEBLING, Abbott J.: *The Press*. New York, Ballantine, 1961.
- LIJPHART, Arend: *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, Yale University Press, 1999.
- LIM, Chloe: Checking How Fact-Checkers Check. 5(3) *Research & Politics* (2018).
- LIPPMANN, Walter: *Public Opinion*. Blacksburg, Wilder Publications, [1922] 2010.
- LOGAN, Charles W.: Getting Beyond Scarcity: A New Paradigm for Assessing the Constitutionality of Broadcast Regulation. 85(6) *California Law Review* (1997) 1687–1747.
- LOUIS-SIDDIS, Charles: Both Judge and Party? An Analysis of the Political Leaning of Fact-Checkers. *SSRN*, 2022, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4030887.
- MAC, Ryan – BROWNING, Kellen: Elon Musk Reinstates Trump’s Twitter Account. *The New York Times*, 2022. november 19., <https://www.nytimes.com/2022/11/19/technology/trump-twitter-musk.html>.

- MAC SÍTHIGH, Daithí: *Medium Law*. Abingdon, Routledge, 2018.
- MAC SÍTHIGH, Daithí: Press Freedom in Ireland: Laggard or Innovator? In Paul WRAGG – András KOLTAY (szerk.): *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023. 95–109.
- MACAULAY, Thomas: Hallam's Constitutional History. (4) *The Edinburgh Review* (1828) 96–170.
- MACPHERSON, Lisa: A Supreme Court Ruling in *Murthy v. Missouri* Could Help – or Hinder – Democracy Next Year. *Publicknowledge.org*, 2023. december 6., <https://publicknowledge.org/a-supreme-court-ruling-in-murthy-v-missouri-could-help-or-hinder-democracy-next-year>.
- MAHONEY, Paul: Universality Versus Subsidiarity in the Strasbourg Case Law on Free Speech: Explaining Some Recent Judgments. *European Human Rights Law Review* (1997) 364.
- MANSELL, Robin: The Public's Interest in Intermediaries. 17(6) *Journal of Policy, Regulation and Strategy for Telecommunication, Information and Media* (2015) 8–18.
- MARSHALL, Geoffrey: Press Freedom and Free Speech Theory. *Public Law* (1992) 40–60.
- MARSHALL, William P.: The Truth Justifications for Freedom of Speech. In Adrienne STONE – Frederick SCHAUER (szerk.): *The Oxford Handbook of Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 44–60.
- MASNICK, Mike: Protocols, Not Platforms: A Technological Approach to Free Speech. *Knight First Amendment Institute*, 2019. augusztus 21., <https://s3.amazonaws.com/kfai-documents/documents/e3288c9457/MasnickPublish.pdf>.
- MAZZOLI, Eleonora M. – TAMBINI, Damian: *Prioritisation Uncovered: The Discoverability of Public Interest Content Online*. Európa Tanács, 2020, <https://rm.coe.int/publication-content-prioritisation-report/1680a07a57>.
- MCCHESNEY, Robert W.: *Mi a baj a médiával? Az Egyesült Államok médiapolitikája a 21. században*. Budapest, CompLex, [2004] 2013.
- MCCHESNEY, Robert W.: *Rich Media, Poor Democracy*. New York, The New Press, 2015.
- MCCHESNEY, Robert W. – NICHOLS, John: *The Death and Life of American Journalism: The Media Revolution that Will Begin the World Again*. New York, Nation Books, 2009.
- MCCHESNEY, Robert W. – PICKARD, Victor (szerk.): *Will the Last Reporter Please Turn out the Lights: The Collapse of Journalism and What can Be Done to Fix It*. New York, The New Press, 2011.
- MCCHESNEY, Robert W. – SCOTT, Ben (szerk.): *Our Unfree Press: 100 Years of Radical Media Criticism*. New York, New Press, 2004.
- MCCRUDDEN, Christopher: Freedom of Speech and Racial Equality. In Peter B. H. BIRKS (szerk.): *Pressing Problems in the Law 1: Criminal Justice and Human Rights*. Oxford, Oxford University Press, 1995, 125–148.
- MCCRUDDEN, Christopher: Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. 19(4) *European Journal of International Law* (2008) 655–724.

- MCGONAGLE, Tarlach: Safeguarding Human Dignity in the European Audiovisual Sector. *IRIS Plus*, 2007/6.
- McKENZIE, Catriona – MEYERSON, Denise: Autonomy and Free Speech. In Adrienne STONE – Frederick SCHAUER (szerk.): *The Oxford Handbook of Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 61–81.
- McMILLAN, Imara: Enforcement Through the Network: The Network Enforcement Act and Article 10 of the European Convention on Human Rights. 20(1) *Chicago Journal of International Law* (2019) 252–290.
- MEIKLEJOHN, Alexander: *Free Speech and Its Relation to Self-Government*. New York, Harper, 1948.
- MEIKLEJOHN, Alexander: The First Amendment is an Absolute. *Supreme Court Review* (1961) 245–266.
- MEIKLEJOHN, Alexander: *Political Freedom: The Constitutional Powers of the People*. New York, Oxford University Press, 2. kiadás, 1965.
- MEZEI Péter – HARKAI István: *A platformgazdaság szerzői jogi kihívásai*. Budapest, ORAC, 2024.
- MILCZAREK, Ewa: Preventive Content Blocking and Freedom of Expression in the European Law – Conflict or Symbiosis? 13(2) *Journal of Media Law* (2021) 262–275.
- MILL, James: Sajtószabadság. In REMÉNYI Édua – KOLTAY András (szerk.): *A szólásszabadság képrázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szöveggyűjteménye*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 171–202.
- MILL, John Stuart: *A szabadságról*. Budapest, Századvég – Readers International, 1994.
- MILTON, John: Areopagitica. In REMÉNYI Édua – KOLTAY András (szerk.): *A szólásszabadság képrázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szöveggyűjteménye*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 41–81.
- MOELLER, Judith – HELBERGER, Natali: *Beyond the Filter Bubble: Concepts, Myths, Evidence and Issues for Future Debates*. Report drafted for the Dutch Media Regulator (2018), https://pure.uva.nl/ws/files/29285427/beyond_the_filter_bubble_concepts_myths_evidence_and_issues_for_future_debates_1_.pdf.
- MONTI, Matteo: The EU Code of Practice on Disinformation and the Risk of the Privatisation of Censorship. In Serena GIUSTI – Elisa PIRAS (szerk.): *Democracy and Fake News: Information Manipulation and Post-Truth Politics*. Abingdon, Routledge, 2016.
- MOORE, Martin: *Tech Giants and Civic Power*. London, CMCP, The Policy Institute at King's College London, 2016.
- MOORE, Martin: Creating New Electoral Public Spheres. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Regulating Big Tech: Policy Responses to Digital Dominance*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 221–234.
- MORRIS, Chris: Facebook Kills “Trending” Topics, Will Test “Breaking News” Label. *Fortune*, 2018. június 1., <http://fortune.com/2018/06/01/facebook-kills-trending-news-topics>.

- MORROW, Garrett et al.: The Emerging Science of Content Labeling: Contextualizing Social Media Content Moderation. 73(10) *Journal of the Association for Information Science and Technology* (2022) 1365–1386.
- MULLER, Denis – CARSON, Andrea: *Undercover Reporting, Deception, and Betrayal in Journalism*. Abingdon, Routledge, 2022.
- MULLIGAN, Christina M.: Technological Intermediaries and Freedom of the Press. 66(1) *Southern Methodist University Law Review* (2013) 157–188.
- MURDOCH, James: *The Absence of Trust*. MacTaggart Lecture, 2009. <https://www.in-publishing.co.uk/articles/the-absence-of-trust-1705>.
- MUTU, Adriana: The Determinants of Independence of Audiovisual Media Regulators: The Scope of Article 30. In Pier L. PARCU – Elda BROGI (szerk.): *Research Handbook on EU Media Law and Policy*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021, 352–364.
- NAPOLI, Philip M.: Deconstructing the Diversity Principle. 49(4) *Journal of Communication* (1999) 7–34.
- NAPOLI, Philip M.: Exposure Diversity Reconsidered. 1 *Journal of Information Policy* (2011) 246–259.
- NAPOLI, Philip M.: *Social Media and the Public Interest: Media Regulation in the Disinformation Age*. New York, Columbia University Press, 2019.
- NAPOLI, Philip M. – CAPLAN, Robyn: Why Media Companies Insist They're not Media Companies, Why They're Wrong, and Why it Matters. 22(5) *First Monday* (2017), <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/7051/6124>.
- NEGROPONTE, Nicholas: *Being Digital*. New York, Knopf Doubleday, 1995.
- NIMMER, Melville B.: Introduction: Is Freedom of the Press a Redundancy: What Does it Add to Freedom of Speech? 26(3) *Hastings Law Journal* (1975) 639–658.
- NORTON, Helen: *The Government's Speech and the Constitution*. New York, Cambridge University Press, 2019.
- NUÑEZ, Michael: Former Facebook Workers: We Routinely Suppressed Conservative News. *Gizmodo*, 2016. május 9., <https://gizmodo.com/former-facebook-workers-we-routinely-suppressed-conser-1775461006>.
- NUNZIATO, Dawn C.: The Death of Public Forum in Cyberspace. 20(2) *Berkeley Technology Law Journal* (2005) 1115–1171.
- NUNZIATO, Dawn C.: Protecting Free Speech and Due Process Values on Dominant Social Media Platforms. 73(5) *Hastings Law Journal* (2022) 1255–1303.
- NYAKAS Levente: A médiapluralizmus nyomában. Elméleti alapvetések az Európai Unió médiapolitikájának tanulmányozásához. *In Medias Res*, 2013/2., 332–346.
- Ó FATHAIGH, Ronan – VOORHOOF, Dirk: Case Law, EU: RT France v. Council: General Court Finds Ban on Russia Today Not a Violation of Right of Freedom of Expression. *Inform*, 2022. augusztus 19., <https://inform.org/2022/08/19/case-law-eu-rt-france-v-council-general-court-finds-ban-on-russia-today-not-a-violation-of-right-to-freedom-of-expression-ronan-o-fathaigh-and-dirk-voorhoof>.
- OLIPHANT, Benjamin: Freedom of the Press as a Discrete Constitutional Guarantee. 59(2) *McGill Law Journal* (2013) 283–336.

- OSTER, Jan: Theory and Doctrine of “Media Freedom” as a Legal Concept. 5(1) *Journal of Media Law* (2013) 57–78.
- OSTER, Jan: *Media Freedom as a Fundamental Right*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015.
- OSTER, Jan: *European and International Media Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2016.
- OSTER, Jan: The Press Freedom Jurisprudence of the European Court of Human Rights. In Paul WRAGG – András KOLTAY (szerk.): *Global Perspectives on Press Regulation, 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023, 235–253.
- Over 360 Newspapers have Closed since just Before the Start of the Pandemic. *The New York Times*, 2022. június 29., <https://www.nytimes.com/2022/06/29/business/media/local-newspapers-pandemic.html>.
- PAPATHANASSOPOULOS, Stylianos – MICONI, Andrea (szerk.): *Media Systems in Europe: Continuities and Discontinuities*. Cham, Springer, 2023.
- PAPP János Tamás: *A közösségi média szabályozása a demokratikus nyilvánosság védelmében*. Budapest, Wolters Kluwer, 2022.
- PAPP János Tamás: A szűrőbuborék kipukkasztása. Gondolatok az online szűrőbuborékok és visszhangkamrák koncepciójának újraértelmezéséhez. In TÖRÖK Bernát – ZÖDI Zsolt (szerk.): *Digitalizálódó társadalom*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2023, 141–160.
- PARISER, Eli: *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*. London, Penguin Books, 2011.
- PARK, Kevin: Facebook Used Takedown and It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites. 68(4) *New York University Annual Survey of American Law* (2013) 891–956.
- PARK, Sungkyu et al.: The Presence of Unexpected Biases in Online Fact-Checking. 2(1) *Harvard Kennedy School Misinformation Review* (2021).
- PASQUALE, Frank: *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*. Cambridge, Harvard University Press, 2015.
- PASQUALE, Frank: Platform Neutrality: Enhancing Freedom of Expression in Spheres of Private Power. 17 *Theoretical Inquiries in Law* (2017) 487–513.
- PATTY, Michael: Social Media and Censorship: Rethinking State Action Once Again. 40(1) *Mitchell Hamline Law Journal of Public Policy and Practice* (2019) 99–136.
- PAUL, Christopher – MATTHEWS, Miriam: The Russian “Firehose of Falsehood” Propaganda Model: Why It might Work and Options to Counter It. *RAND*, 2016, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE100/PE198/RAND_PE198.pdf.
- PAUL, Kari: What Facebook’s Australia News Ban could Mean for its Future in the US. *The Guardian*, 2021. február 27., <https://www.theguardian.com/technology/2021/feb/27/facebook-australia-news-ban-us-legislation>.

- PAUL, Kari – MILMO, Dan: Facebook Putting Profit Before Public Good, Says Whistleblower Frances Haugen. *The Guardian*, 2021. október 3., <https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/03/former-facebook-employee-frances-haugen-identifies-herself-as-whistleblower>.
- PENTNEY, Katie: States' Positive Obligation to Create a Favourable Environment for Participation in Public Debate: a Principle in Search of a Practical Effect? 16(4) *Journal of Media Law* (2024) 146–177.
- PERRIGO, Billy: Inside Frances Haugen's Decision to Take on Facebook. *Time*, 2021. november 22., <https://time.com/6121931/frances-haugen-facebook-whistleblower-profile>.
- PETERSON, Theodore: The Social Responsibility Theory of the Press. In Fred S. SIEBERT – Theodore PETERSON – Wilbur SCHRAMM: *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. Urbana, University of Illinois Press, [1956] 1963, 73–103.
- PHILLIPS, Angela – MAZZOLI, Eleonora M.: Minimizing Data-Driven Targeting and Providing a Public Search Alternative. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Regulating Big Tech: Policy Responses to Digital Dominance*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 110–126.
- PHILLIPSON, Gavin: Leveson, the Public Interest and Press Freedom. 5(2) *Journal of Media Law* (2013) 220–240.
- PHILLIPSON, Gavin – FENWICK, Helen: *Media Freedom under the Human Rights Act*. Oxford, Oxford University Press, 2006.
- PICKARD, Victor: *Democracy Without Journalism? Confronting the Misinformation Society*. New York, Oxford University Press, 2019.
- PICKARD, Victor: A New Social Contract for Platforms. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Regulating Big Tech: Policy Responses to Digital Dominance*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 323–336.
- PICKUP, Edward L.: The Oversight Board's Dormant Power to Review Facebook's Algorithms. 39(1) *Yale Journal on Regulation Bulletin* (2021) 1–22.
- POLLICINO, Oreste: *Judicial Protection of Fundamental Rights on the Internet: A Road Towards Digital Constitutionalism?* Oxford, Hart, 2021.
- POLONSKI, Vyacheslav: The Biggest Threat to Democracy? Your Social Media Feed. *World Economic Forum*, 2016. augusztus 4., <https://www.weforum.org/agenda/2016/08/the-biggest-threat-to-democracy-your-social-media-feed>.
- POPOVIĆ, Igor: The EU Ban of RT and Sputnik: Concerns Regarding Freedom of Expression. *EJIL: Talk!*, 2022. március 30., <https://www.ejiltalk.org/the-eu-ban-of-rt-and-sputnik-concerns-regarding-freedom-of-expression>.
- POST, Robert C.: The Social Foundations of Privacy: Community and Self in the Common Law Tort. 77(5) *California Law Review* (1989) 957–1010.
- POST, Robert C.: The Constitutional Concept of Public Discourse: Outrageous Opinion, Democratic Deliberation, and *Hustler Magazine v. Falwell*. 103(3) *Harvard Law Review* (1990) 601–686.

- POST, Robert C.: Racist Speech, Democracy and the First Amendment. 32(2) *William & Mary Law Review* (1990–1991) 267–327.
- POST, Robert C.: Managing Deliberation: The Quandary of Democratic Dialogue. 103(4) *Ethics* (1993) 654–678.
- POST, Robert C.: Meiklejohn’s Mistake: Individual Autonomy and the Reform of Public Discourse. 79 *University of Colorado Law Review* (1993) 1109–1137.
- POST, Robert C.: Recuperating First Amendment Doctrine. 47(6) *Stanford Law Review* (1995) 1249–1281.
- POST, Robert C.: Community and the First Amendment. 29 *Arizona State Law Journal* (1997) 473–484.
- POST, Robert C.: Review: Equality and Autonomy in First Amendment Jurisprudence. 96(6) *Michigan Law Review* (1997) 1517–1541.
- POST, Robert C.: Participatory Democracy and Free Speech. 97(3) *Virginia Law Review* (2011) 477–489.
- POST, Robert C.: Participatory Democracy as a Theory of Free Speech: A Reply. 97(3) *Virginia Law Review* (2011) 617–632.
- POST, Robert C.: *Democracy, Expertise, Academic Freedom*. New Haven, Yale University Press, 2012.
- POST, Robert C.: *A szólásszabadság amerikai hagyományának magyarázata. Joggyakorlat alkotmányos értékek és a társadalmi kontextus ölelésében* (szerk.: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát). Budapest, Wolters Kluwer, 2017.
- POST, Robert C.: Data Privacy and Dignitary Privacy: Google Spain, the Right to Be Forgotten, and the Construction of the Public Sphere. 67(5) *Duke Law Journal* (2018) 981–1072.
- POST, Robert C.: *The Unfortunate Consequences of a Misguided Free Speech Principle*. Yale Law School, Public Law Research Paper, 2023, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4255938 [megjelent: 153(3) *Daedalus* (2024) 135–148.].
- POST, Robert C.: The Internet, Democracy and Misinformation. In Ronald KROTOSZYSKI – András KOLTAY – Charlotte GARDEN (szerk.): *Disinformation, Misinformation and Democracy: Legal Approaches in a Comparative Context*. New York, Cambridge University Press, 2024 (megjelenés alatt).
- Press Law and Practice: A Comparative Study of Press Freedom in European and Other Democracies*. London, Article 19 – International Centre Against Censorship, 1993.
- Press Regulation: Where Are We Now?* Select Committee on Communications (2015), <https://publications.parliament.uk/pa/ld201415/ldselect/ldcomuni/135/135.pdf>.
- PRICE, James – MCMAHON, Felicity (szerk.): *Blackstone’s Guide to the Defamation Act 2013*. Oxford, Oxford University Press, 2013.
- PRICE, Luke: Platform Responsibility for Online Harms: Towards a Duty of Care for Online Hazards. 13(2) *Journal of Media Law* (2021) 238–261.
- PRICE, Monroe E.: Public Broadcasting and the Crisis of Corporate Governance. 17(2) *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal* (1999) 417–446.
- PUETZ, Trevor: Facebook: The New Town Square. 44 *Southwestern Law Review* (2014) 385–409.

- QUINTAIS, João P. – APPELMAN, Naomi – Ó FATHAIGH, Ronan: Using Terms and Conditions to Apply Fundamental Rights to Content Moderation. 24(5) *German Law Journal* (2023) 881–911.
- RAZ, Joseph: Free Expression and Personal Identification. 11(3) *Oxford Journal of Legal Studies* (1991) 303–324.
- REDISH, Martin H.: *The Adversary First Amendment*. Palo Alto, Stanford University Press, 2013.
- REDISH, Martin H. – WASSERMAN, Howard: What's Good for General Motors: Corporate Speech and the Theory of Free Expression. 66 *George Washington Law Review* (1998) 235–297.
- RICHTER, Andrei: Defining Media Freedom in International Policy Debates. 2(2) *Global Media and Communication* (2016) 127–142.
- ROBB, Amanda: Anatomy of a Fake News Scandal. *Rolling Stone*, 2017. november 16., <https://www.rollingstone.com/politics/politics-news/anatomy-of-a-fake-news-scandal-125877>.
- ROBERTSON, Katie: New York Post Published Hunter Biden Report Amid Newsroom Doubts. *The New York Times*, 2020. október 18., <https://www.nytimes.com/2020/10/18/business/media/new-york-post-hunter-biden.html>.
- ROOSE, Kevin – ISAAC, Mike: Facebook Dials Down the Politics for Users. *The New York Times*, 2021. február 10., <https://www.nytimes.com/2021/02/10/technology/facebook-reduces-politics-feeds.html>.
- ROSSI, Ben: The Reinvention of Publishing: Media Firms Diversify to Survive. *The Guardian*, 2017. január 30., <https://www.theguardian.com/media-network/2017/jan/30/reinvention-publishing-media-firms-diversify-survive>.
- ROTH-EX, Kristin – ZAKHAROVA, Larissa: Communications and Media in the USSR and Eastern Europe. 56(2–3) *Cahiers du monde russe* (2015) 273–289.
- ROWBOTTOM, Jacob: Property and Participation: A Right of Access for Expressive Activities. *European Human Rights Law Review* (2005) 186–202.
- ROWBOTTOM, Jacob: *Democracy Distorted: Wealth, Influence and Democratic Politics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- ROWBOTTOM, Jacob: Public Spaces, Property and Participation. In Jacob ROWBOTTOM: *Democracy Distorted: Wealth, Influence and Democratic Politics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 143–170.
- ROWBOTTOM, Jacob: To Rant, Vent and Converse: Protecting Low Level Digital Speech. 71(2) *The Cambridge Law Journal* (2012) 355–383.
- ROWBOTTOM, Jacob: In the Shadow of the Big Media: Freedom of Expression, Participation and the Production of Knowledge Online. (3) *Public Law* (2014) 491–511.
- ROWBOTTOM, Jacob: *Media Law*. Oxford, Hart, 2018.
- ROWBOTTOM, Jacob: Transposing Public Service Media Obligations to Dominant Platforms. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Regulating Big Tech: Policy Responses to Digital Dominance*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 235–252.
- ROWBOTTOM, Jacob: *Media Law*. Oxford, Hart, 2. kiadás, 2024.

- ROWLAND, Diane – KOHL, Uta – CHARLESWORTH, Andrew: *Information Technology Law*. Abingdon, Routledge, 5. kiadás, 2016.
- Royal Commission on the Press, 1947–49, Report (1949). His Majesty's Stationery Office, Cmnd. 7700.
- ROZENSHTAIN, Alan Z.: Silicon Valley's Speech: Technology Giants and the Deregulatory First Amendment. 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 337–375.
- SAJÓ András: Independent Regulatory Authorities as Constitutional Actors: A Comparative Perspective. *ELTE Annales*, Tomus XLVIII (2007), 5–51.
- SAKWA, Richard: *The Russia Scare: Fake News and Genuine Threat*. Abingdon, Routledge, 2022.
- SAMBROOK, Richard: *Delivering Trust: Impartiality and Objectivity in the Digital Age*. Oxford, Reuters Institute, 2012.
- SANDER, Barrie: Democratic Disruption in the Age of Social Media: Between Marketized and Structural Conceptions of Human Rights Law. 32(1) *European Journal of International Law* (2021) 159–193.
- SAUNDERS, Kevin: *Free Expression and Democracy*. New York, Cambridge University Press, 2017.
- SCHAUER, Frederick M.: Speech and “Speech” – Obscenity and “Obscenity”: An Exercise in the Interpretation of Constitutional Language. 67 *Georgetown Law Journal* (1979) 899–933.
- SCHAUER, Frederick: *Freedom of Speech: A Philosophical Enquiry*. New York, Cambridge University Press, 1982.
- SCHAUER, Frederick: Slippery Slopes. 99(2) *Harvard Law Review* (1985) 361–383.
- SCHAUER, Frederick M.: First Amendment Opportunism. In Lee C. BOLLINGER – Geoffrey R. STONE (szerk.): *Eternally Vigilant: Free Speech in the Modern Era*. Chicago, University of Chicago Press, 2002, 175–198.
- SCHAUER, Frederick: On the Relationship Between Press Law and Press Content. In Timothy COOK (szerk.): *Freeing the Presses: The First Amendment in Action*. Baton Rouge, Louisiana State University Press, 2005, 51–68.
- SCHAUER, Frederick: Towards an Institutional First Amendment. 89 *Minnesota Law Review* (2005) 1256–1279.
- SCHAUER, Frederick: *A demokrácia és a szólásszabadság határai. Válogatott tanulmányok* (szerk.: KOLTAY András). Budapest, CompLex, 2014.
- SCHAUER, Frederick: On the Distinction Between Speech and Action. 65(2) *Emory Law Journal* (2015) 427–454.
- SCHAUMBURG-MÜLLER, Sten: Danish Perspectives on Press Regulation. In *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023, 25–50.
- SCHILKE, Rachel: Appeals Court Upholds Ruling Prohibiting Government Officials from Communicating with Social Media Companies. *Washington Examiner*, 2023. szeptember 8., <https://www.washingtonexaminer.com/news/2446694/appeals-court-upholds-ruling-prohibiting-government-officials-from-communicating-with-social-media-companies>.

- SCHLOSBERG, Justin: Digital Agenda Setting: Reexamining the Role of Platform Monopolies. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Digital Dominance: The Power of Google, Amazon, Facebook, and Apple*. Oxford, Oxford University Press, 2018, 202–218.
- SEARS, Alan M.: Algorithmic Speech and Freedom of Expression. 53(4) *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (2020) 1327–1376.
- SEIPP, Theresa J. et al.: Dealing with Opinion Power in the Platform World: Why We Really Have to Rethink Media Concentration Law. 11(8) *Digital Journalism* (2023) 1542–1567.
- SEIPP, Theresa – Ó FATHAIGH, Ronan – VAN DRUNEN, Max Z.: Defining the “Media” in Europe: Pitfalls of the Proposed European Media Freedom Act. 15(1) *Journal of Media Law* (2023) 39–51.
- Self- and Co-Regulation in the New AVMSD. *IRIS Special*, 2019-2, <https://rm.coe.int/iris-special-2019-2-self-and-co-regulation-in-the-new-avmsd/1680992dc2>.
- SENTELLE, David B.: Freedom of the Press: A Liberty for All or a Privilege for a Few? *Cato Supreme Court Review* (2013–2014) 15–34.
- SHELDON, Pavica – RAUSCHNABEL, Philipp – HONEYCUTT, James M.: *The Dark Side of Social Media: Psychological, Managerial, and Societal Perspectives*. Cambridge, Academic Press, 2019.
- SHIFFRIN, Steven H.: *What’s Wrong with the First Amendment?* New York, Cambridge University Press, 2016. 184–192.
- SHOSHANA, Zuboff: *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for the Future at the New Frontier of Power*. New York, Profile Books, 2019.
- SIEBERT, Fred S. – PETERSON, Theodore – SCHRAMM, Wilbur: *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. Urbana, University of Illinois Press, [1956] 1963.
- SMITH, Alana: Book Review: *Media Freedom* by Damian Tambini. *LSE*, 2022. október 26., <https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2022/10/26/book-review-media-freedom-by-damian-tambini>.
- SMUK Péter: Az önkényuralmi rendszerek jelképei és a használatukat tiltó jogi szankciók rendszere. *In Medias Res*, 2019/2., 230–252.
- SMUK Péter: A kormány beszéde. Az Első Alkotmánykiegészítés paradigma és a „government speech” alkotmányos korlátai az Egyesült Államokban. *Iustum Aequum Salutare*, 2019/4., 47–68.
- STEWART, Potter: “Of the Press”. 26(3) *Hastings Law Journal* (1975) 631–637.
- STONE, Geoffrey R.: Restrictions of Speech Because of its Content: The Peculiar Case of Subject-Matter Restrictions. 46 *University of Chicago Law Review* (1978) 81–115.
- STONE, Geoffrey R.: Content Regulation and the First Amendment. 25(2) *William and Mary Law Review* (1983) 189–252.
- STONE, Geoffrey R.: Content-Neutral Restrictions. 54(1) *University of Chicago Law Review* (1987) 46–118.

- SUNSTEIN, Cass R.: Words, Conduct, Caste. 60(3–4) *University of Chicago Law Review* (1993) 795–844.
- SUNSTEIN, Cass R.: The First Amendment in Cyberspace. 104 *Yale Law Journal* (1994) 1757–1804.
- SUNSTEIN, Cass: A New Deal for Speech. 17(1) *Hastings Communications and Entertainment Law Journal* (1994–1995) 137–160.
- SUNSTEIN, Cass R.: *Democracy and the Problem of Free Speech*. New York, Free Press, 2. kiadás, 1995.
- SUNSTEIN, Cass R.: *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton, Princeton University Press, 2017.
- SUTER, Tim: Impartiality – The Case for Change. In Tim GARDAM – David A. L. LEVY (szerk.): *The Price of Plurality: Choice, Diversity and Broadcasting Institutions in the Digital Age*. Oxford, Reuters Institute, 2008, 116–119.
- SUZOR, Nicolas: Digital Constitutionalism: Using the Rule of Law to Evaluate the Legitimacy of Governance by Platforms. 4(3) *Social Media + Society* (2018).
- SUZOR, Nicolas P.: *Lawless: The Secret Rules That Govern our Digital Lives*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019.
- TAIBBI, Matt: With the Hunter Biden Expose, Suppression is a Bigger Scandal than the Actual Story. *Racket News*, 2020. október 24., https://taibbi.substack.com/p/with-the-hunter-biden-expose-suppression-136?fbclid=IwAR0Sbma_0gfw-maK95xsdb_11hDYF-2Kb_jLV4VXeu5S3NJr2_PuQcRmbge8.
- TAMBINI, Damian: Social Media Power and Election Legitimacy. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Digital Dominance: The Power of Google, Amazon, Facebook, and Apple*. Oxford, Oxford University Press, 2018, 265–293.
- TAMBINI, Damian: *Media Freedom*. Cambridge, Polity, 2021.
- TAMBINI, Damian: Reconceptualizing Media Freedom. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Regulating Big Tech: Policy Responses to Digital Dominance*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 299–322.
- TEMPERMAN, Jeroen – KOLTAY, András (szerk.): *Blasphemy and Freedom of Expression: Comparative, Theoretical and Historical Reflections after the Charlie Hebdo Massacre*. Cambridge, Cambridge University Press, 2017.
- THAI, Joseph T.: Facebook’s Speech Code and Policies: How they Suppress Speech and Distort Democratic Deliberation. 69(5) *American University Law Review* (2020) 1641–1688.
- The EU Code of conduct on countering illegal hate speech online. Európai Bizottság, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en.
- The New Legislation Against Online Hate Speech – a Brief Overview. *MGLP*, 2021. április 26., <https://www.mglp.eu/en/the-new-legislation-against-online-hate-speech-a-brief-overview>.

- THEIL, Stefan: Private Censorship and Structural Dominance: Why Social Media Platforms Should Have Obligations to Their Users under Freedom of Expression. 81(3) *The Cambridge Law Journal* (2022) 645–672.
- THIELMAN, Sam: Facebook News Selection is in Hands of Editors Not Algorithms, Documents Show. *The Guardian*, 2016. május 12., <https://www.theguardian.com/technology/2016/may/12/facebook-trending-news-leaked-documents-editor-guidelines>.
- PORGEIRSDÓTTIR, Herdís: Journalism Worthy of the Name: An Affirmative Reading of Article 10 of the ECHR. 22(4) *Netherlands Quarterly of Human Rights* (2014) 601–622.
- TOYNBEE, Helen W. (szerk.): *The Letters of Horace Walpole*. Oxford, Oxford University Press, 1903–1905.
- TÖRÖK Bernát: *Szabadon szólni, demokráciában*. Budapest, HVG-ORAC, 2018.
- TRAPPEL, Josef: Editorial Independence Compromised? In Steven BARNETT – Judith TOWNEND (szerk.): *Media Power and Plurality: From Hyperlocal to High-Level Policy*. London, Palgrave Macmillan, 2015, 187–200.
- TREPTE, Sabine – MASUR, Philipp (szerk.): *The Routledge Handbook of Privacy and Social Media*. Abingdon, Routledge, 2023.
- Trump Returns to Facebook. *Reuters*, 2023. március 17., <https://www.reuters.com/world/us/trump-returns-facebook-2023-03-17>.
- TUCKER, Thomas G.: *Life In Ancient Athens: The Social and Public Life of a Classical Athenian from Day to Day*. London, Macmillan, 1906.
- TUSHNET, Mark: The Issue of State Action/Horizontal Effect in Comparative Constitutional Law. 1(1) *International Journal of Constitutional Law* (2003) 79–98.
- TUSHNET, Mark: The Coverage/Protection Distinction in the Law of Freedom of Speech: An Essay on Meta-Doctrine in Constitutional Law. 25(3) *William & Mary Bill of Rights Journal* (2016–2017) 1073–1120.
- TUSHNET, Mark: The Kids Are Alright. 71(3) *Catholic University Law Review* (2022) 471–505.
- TUSHNET, Mark V. – CHEN, Alan K. – BLOCHER, Joseph: *Free Speech Beyond Words: The Surprising Reach of the First Amendment*. New York, NYU Press, 2017.
- TUTT, Andrew: The New Speech. 41(2) *Hastings Constitutional Law Quarterly* (2014) 235–297.
- UDVARY Sándor: Citizens United – nem európainak való vidék. A társaságok független részvétele a politikai kampányokban. *In Medias Res*, 2012/2., 211–240.
- UKROW, Jörg – IACINO, Gianna: *Comparative Study on Investigative Journalism*. Saarbrücken, Institut für Europäisches Medienrecht, 2016.
- VALCKE, Peggy: Looking for the User in Media Pluralism Regulation: Unravelling the Traditional Diversity Chain and Recent Trends of User Empowerment in European Media Regulation. 1 *Journal of Information Policy* (2011) 185–216.
- VALCKE, Peggy: Challenges of Regulating Media Pluralism in the European Union: The Potential of Risk-Based Regulation. 15(1) *Quaderns del CAC* (2012) 25–35.

- VALCKE, Peggy – LAMBRECHT, Ingrid: The Evolving Scope of Application of the AVMS Directive. In Pier L. PARCU – Elda BROGI (szerk.): *Research Handbook on EU Media Law and Policy*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021, 282–303.
- VAN ALSTYNE, William W.: The Hazards to the Press of Claiming a “Preferred Position”. 28(3) *Hastings Law Journal* (1977) 761–770.
- VAN DRUNEN, Max Z.: The Post-Editorial Control Era: How EU Media Law Matches Platforms’ Organisational Control with Cooperative Responsibility. 12(2) *Journal of Media Law* (2020) 166–190.
- VAN DRUNEN, Max Z. – FECHNER, Denise: Safeguarding Editorial Independence in an Automated Media System: The Relationship Between Law and Journalistic Perspectives. 11(9) *Digital Journalism* (2023) 1723–1750.
- VILLIGER, Mark E.: *Handbook on the European Convention on Human Rights*. Leiden, Brill, 2023.
- VOLOKH, Eugene: Cheap Speech and What It Will Do. 104 *The Yale Law Journal* (1995) 1805–1850.
- VOLOKH, Eugene: The Trouble with Public Discourse as a Limitation on Free Speech Rights. 97(3) *Virginia Law Review* (2011) 567–594.
- VOLOKH, Eugene: Freedom for the Press as an Industry, or for the Press as a Technology? 160(2) *University of Pennsylvania Law Review* (2012) 459–540.
- VOLOKH, Eugene: Treating Social Media like Common Carriers? 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 377–462.
- VOLOKH, Eugene: What Cheap Speech Has Done: (Greater) Equality and Its Discontents. 54(5) *UC Davies Law Review* (2021) 2303–2340.
- VOLOKH, Eugene: Should the Law Limit Private-Employer-Imposed Speech Restrictions? 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 269–298.
- VOLOKH, Eugene – FALK, Donald: *First Amendment Protection for Search Engine Search Results: White Paper Commissioned by Google*. UCLA School of Law Research Paper No. 12–22 (2012).
- VOORHOOF, Dirk: European Media Freedom Act and the Protection of Journalistic Sources: Still Some Way to Go. *Inform*, 2022. november 18. <https://inform.org/2022/11/18/european-media-freedom-act-and-the-protection-of-journalistic-sources-still-some-way-to-go-dirk-voorhoof>.
- WALDRON, Jeremy: Free Speech Apart from Law. 2(1) *Journal of Free Speech Law* (2022) 107–126.
- WEAVER, Russell L.: *Understanding the First Amendment*. Durham, Carolina Academic Press, 6. kiadás, 2017.
- WEAVER, Russell L.: The Philosophical Foundations of Free Expression. In Russell L. WEAVER et al. (szerk.): *Free Speech and Media in the Twenty-First Century*. Durham, Carolina Academic Press, 2018, 183–204.
- WEAVER, Russell L.: *Szólás- és vallásszabadság az Amerikai Egyesült Államokban*. Budapest, Wolters Kluwer, [2017] 2019.

- WEBBER, Grégoire: Proportionality and Limitations on Freedom of Speech. In Adrienne STONE – Frederick SCHAUER (szerk.): *The Oxford Handbook of Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 173–192.
- WEST, Sonja: Awakening the Press Clause. 58 *UCLA Law Review* (2010–2011) 1025–1070.
- WEST, Sonja: Press Exceptionalism. 127(8) *Harvard Law Review* (2014) 2434–2463.
- WEST, Sonja: Stealth Press Clause. 48 *Georgia Law Review* (2014) 729–756.
- WEST, Sonja: “The Press”, Then & Now. 77(1) *Ohio State Law Journal* (2016) 49–105.
- WEST, Sonja: Favoring the Press. 106 *California Law Review* (2018) 91–134.
- WHITNEY, Heather: Search Engines, Social Media and the Editorial Analogy. In David E. POZEN (szerk.): *The Perilous Public Square: Structural Threats to Free Expression Today*. New York, Columbia University Press, 2020, 115–145.
- WIERSMA, Chris: The “Disobedience” of Journalists at Public Assemblies: An Analytical Critique of the ECtHR’s Case Law from a Media Freedom Perspective. 38(4) *Nordic Journal of Human Rights* (2020) 261–278.
- WISCHMEYER, Thomas: What is Illegal Offline Is also Illegal Online: The German Network Enforcement Act 2017. In Petkova BILYANA – Ojanen TUOMAS (szerk.): *Fundamental Rights Protection Online: The Future Regulation of Intermediaries*. Cheltenham, Edward Elgar, 2020, 28–56.
- WONG, Benjamin: The Journalism Exception in UK Data Protection Law. 12(2) *Journal of Media Law* (2020) 216–236.
- WOODS, Lorna – PERRIN, Will: Obliging Platforms to Accept a Duty of Care. In Martin MOORE – Damian TAMBINI (szerk.): *Regulating Big Tech: Policy Responses to Digital Dominance*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 93–109.
- WRAGG, Paul: “Free Speech is not Valued if only Valued Speech is Free”: Connolly, Consistency and Some Article 10 Concerns. 15(1) *European Public Law* (2009) 111–132.
- WRAGG, Paul: Mill’s Dead Dogma. *Public Law* (2013) 363–385.
- WRAGG, Paul: The Benefits of Privacy-Invasive Expressions. 64(2) *Northern Ireland Legal Quarterly* (2013) 187–208.
- WRAGG, Paul: Open Justice and Privacy. 22(3) *Communications Law* (2017) 90–98.
- WRAGG, Paul: *A Free and Regulated Press: Defending Coercive Independent Press Regulation*. Oxford, Hart, 2020.
- WRAGG, Paul: Conclusions: European Visions of a Free and Regulated Press. In Paul WRAGG – András KOLTAY (szerk.): *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023, 260–267.
- WRAGG, Paul – KOLTAY, András (szerk.): *Global Perspectives on Press Regulation, Vol. 1. Europe*. Oxford, Hart, 2023.
- WU, Tim: Machine Speech. 161 *University of Pennsylvania Law Review* (2013) 1495–1533.
- WU, Tim: *The Attention Merchants: The Epic Scramble to Get Inside Our Heads*. New York, Alfred A. Knopf, 2016.

- WU, Tim: Is the First Amendment Obsolete? In David E. POZEN (szerk.): *The Perilous Public Square: Structural Threats to Free Expression Today*. New York, Columbia University Press, 2020, 15–43.
- WU, Tim: The First Amendment is Out of Control. *The New York Times*, 2024. július 2., <https://www.nytimes.com/2024/07/02/opinion/supreme-court-netchoice-free-speech.html>.
- YEMINI, Moran: The New Irony of Free Speech. 20(1) *Columbia Science & Technology Law Review* (2018) 119–194.
- YOO, Christopher S.: Free Speech and the Myth of the Internet as an Unintermediated Experience. 78(4) *The George Washington Law Review* (2010) 697–773.
- YOO, Christopher S.: First Amendment, Common Carriers, and Public Accommodation: Net Neutrality, Digital Platforms, and Privacy. 1(1) *Journal of Free Speech Law* (2021) 464–508.
- YOUM, Kyu Ho: The Right of Reply and Freedom of the Press: An International and Comparative Perspective. 76(4) *George Washington Law Review* (2008) 1017–1064.
- ZÖDI Zsolt: *Platformjog*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2023.
- ZUCKERBERG, Mark: Building Global Community. *Facebook*, 2017. február 16., <https://www.facebook.com/notes/mark-zuckerberg/building-global-community/10154544292806634>.
- ZUIDERVEEN BORGESIU, Frederik J. et al.: Should We Worry about Filter Bubbles? 5(1) *Internet Policy Review* (2016) 1–16.

Képek jegyzéke

25. oldal – Vinzenz Katzler: A pesti diákok a nép kívánatit elmondják. In *Petőfi-album*. Budapest, Pesti Napló, 1908.

55. oldal – Philips Galle (Johannes Stradanus rajza alapján): Könyvnyomtatás (Impressio librorum). In *Nova reperta*. Antwerpen, Philips Galle, 1600 körül. Metropolitan Museum, New York.

97. oldal – James Charles Armytage (Eyre Crowe festménye alapján): *Defoe a kalodában* (*Defoe in the Pillory*). Wellcome Collection, Wikimedia Commons.

135. oldal – Thomas Rowlandson (Samuel Collings rajza alapján): Az újságíró, kilátással Auckinleckre vagy A kövek földje (The Journalist, With a View of Auckinleck or the Land of Stones). *Vide Journal*, 1786. május 15. Metropolitan Museum, New York.

147. oldal – Art Young: Sajtószabadság (The Freedom of the Press). *The Masses*, 1912. december, 10–11. Library of Congress.

173. oldal – Johann Peter Hasenclever: *Az olvasószoba* (*Das Lesekabinett*). Alte Nationalgalerie, Berlin. Wikimedia Commons.

185. oldal – *Bródy Sándor utca 5–7., a Magyar Rádió székháza 1956 októberében*. Fortepan / Nagy Gyula.

211. oldal – Pedro Berruguete: *Guzmán Szent Domonkos és az albigensek* (*Santo Domingo y los albigenses*). Museo Nacional del Prado, Madrid. Wikimedia Commons.

229. oldal – John Gast: *Amerikai fejlődés* (*American Progress*). Autry Museum of the American West, Los Angeles.

311. oldal – Pierre-Gabriel Berthault: *Camille Desmoulins beszéde a Palais Royalban, 1789. július 12-én* (*Motion faite au Palais Royal, par Camille Desmoulins, le 12 Juillet 1789*). Musée Carnavalet, Párizs. Wikimedia Commons.

Tárgymutató

A, Á

adatkezelés 128, 248, 250, 309
ajánlórendszer 235, 244, 246, 258, 277, 278, 303, 304, 307
alapjog, alapvető jog (lásd védelem – alapvető jogoké) 20, 45, 84, 95, 121, 166, 213, 216, 217, 245, 249, 283
Alapjogi Charta 84, 116, 182
algorithmus 228, 234, 239, 261, 269, 271, 273, 279, 281, 301, 302
Alito, Samuel, bírő 288
alkotmányos
~ funkció, szerep 63, 68, 99, 133
~ jog 58, 290, 313
~ korlátozás, tiltás 41, 46, 210, 236, 287, 300
~ védelem 14, 27, 31, 35, 40, 41, 58, 80, 119, 131, 132, 154, 234, 287
állami
~ beavatkozás 169, 181, 266
~ finanszírozás, támogatás 161, 169, 172, 203, 204, 206–207, 208, 210, 221
~ szólás (*government speech*) 37
állampolgárság 203–204
Ammori, Marvin 263
Anderson, David 71, 84, 140
Angelopoulos, Christina 284
anonimitás, névtelenül maradás 85, 114, 115, 116, 123, 128, 132
arányosság (lásd szükségesség–arányosság teszt) 45, 49, 116, 118, 201, 207, 249, 292
árnyéktiltás (*shadow banning*, lásd letiltás) 270, 277–278
ártalmas, káros tartalom 41, 51, 107, 176, 218, 262, 266, 282, 283, 293, 294, 300
átláthatóság 70, 179, 201, 207, 224, 246, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 263, 278, 280, 292, 294, 295, 303, 304
átvitel (lásd terjesztés) 90

audiovizuális

~ média 164–165, 184
~ médiaszolgáltatás 72, 144, 159–160, 161, 176, 189, 197, 201, 202, 205, 206, 207, 213, 216, 217, 220, 221, 255, 303
~ tartalom 161, 176, 196, 201, 206, 232, 247, 255, 282, 304
AVMS irányelv 103, 149, 159, 160, 161, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 177, 178, 182, 197, 198, 201, 202, 205, 212, 213, 214, 215, 216, 220, 228, 248, 281, 282, 303

B

Baker, Edwin 30, 76, 112
Baldwin, Stanley 92
Balkin, Jack 226, 233, 262, 308
Barendt, Eric 20, 43, 47, 99, 133, 134, 136, 144–145, 179
Barnett, Steven 195
BBC 175, 196, 199, 207–208, 212–213
belső
~ pluralizmus 181, 188
~ szabadság 132
Bentham, Jeremy 69
Berlin, Isaiah 52
Bernal, Paul 270
betiltás, letiltás (lásd blokkolás) 89, 286
bevásárlóközpont 46, 53, 289, 290, 291
Bhagwat, Ashutosh 237, 240, 294
Biden, Hunter 267, 273
Biden, Joe 24, 267, 273
Bird, Wendell 84
bizalmas információ 45, 106, 114, 116, 118, 152
biztonsághoz való jog 119
Blackstone, William 86
blaszfémia 51
blogger 68, 70, 76, 106, 111, 130
blokkolás (lásd betiltás, letiltás) 89, 255, 292

Bollinger, Lee 165, 194
 Bork, Robert H., bíró 26, 27
 Born, Georgina 203
 Brennan, William, bíró 85
 Burke, Edmund 92
 büncselekmény 36, 48–49, 100, 115, 118,
 119, 130, 154, 192, 217, 219, 247, 248,
 253, 254, 255, 259, 260, 286
 büntetőjog, büntetőtörvény 47, 48, 50, 108,
 115, 126–127, 145, 146, 152, 171, 174,
 212, 213, 214–215, 216–217, 253, 255, 283

C

Candeub, Adam 238
 Caplan, Robyn 239
 Carlyle, Thomas 69, 92
 CDA 259
 célközönség, célzás (*targeting*) 124, 198,
 203, 234, 259
 Chafee, Zechariah 33
 Clinton, Hillary 256
 Coe, Peter 20, 71, 78–79, 98, 111, 151
 Cohen, Julie 280
 Cohen, Paul 43
common law 14, 29, 45, 83, 88
 Cooper, Roy, állami főügyész 276
 Cram, Ian 44, 79, 106, 226
 Curran, James 20, 65, 71, 94

D

D'Acunto, Lucia 305
Daily Me (Napi Én) 227, 231
 De Gregorio, Giovanni 285
 demokrácia 16–17, 19, 21, 23, 27, 28, 29,
 30, 32, 38, 42, 59, 64–65, 66, 68, 69, 78,
 91, 98, 101, 110, 114, 136, 137, 138, 139,
 177, 181, 204, 228, 258, 269, 275, 302
 demokratikus
 ~ állam, rendszer, társadalom 21, 27, 28,
 29, 30, 31, 35, 45, 49, 61, 64, 67, 74,
 87, 91, 99, 137, 141, 206, 233, 314
 ~ eljárás, folyamatok 23, 24, 65, 67, 69,
 93, 100, 177, 233
 ~ érték 28, 33
 ~ nyilvánosság, közvélemény (lásd köz-
 vélemény) 54, 56, 67, 95, 114, 136,
 141, 233, 269, 270, 271, 274, 313

~ önkormányzás 27, 28, 35, 93, 137
 ~ párbeszéd 68, 69, 80, 100
 dezinformáció (lásd hamis hír) 137, 175,
 226, 246, 256–258, 266, 268, 269, 273,
 283, 300
 Dicey, Albert 83
 digitális alkotmányosság 280, 281
 DMA 252, 276, 307, 308
 Douek, Evelyn 280
 döntéshozatal 68, 93, 263, 281, 283
 autonóm ~, egyéni ~, közös ~ 30, 57, 64,
 138
 demokratikus ~ 22, 30, 59, 60, 65, 222,
 226, 227, 233
 szerkesztői ~ 14, 70, 73, 231, 235, 239,
 262
 DSA 231, 232, 233, 240, 247, 248, 252,
 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 262,
 266, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 287,
 300, 301, 303, 304, 307, 308
 Dworkin, Ronald 27

E, É

egyéni
 ~ jog (lásd védelem – egyéni jogoké) 32,
 37, 39, 78, 223, 281, 302
 ~ megszólaló 66, 70, 72, 77, 79, 98, 99,
 105, 111, 133, 138, 139
 ~ szabadság 19, 22, 28, 29, 32, 56, 65,
 110, 274
 ~ véleménynyilvánítás 33, 44
 egyenlőség, egyenlő jogok 28, 43, 52, 53,
 74, 96, 240, 282, 287, 309
 egyetem 58, 78, 210, 288
 ~i/tudományos szólásszabadság 57, 58
 elektronikus műsorkalauz 201, 202, 205, 303
 elfeledtetéshez való jog 128, 248–250
 elfogultság, elfogulatlanság, kiegyensúlyo-
 zott bemutatás, tájékoztatás 60, 74, 95,
 102, 104, 110, 112–113, 114, 137, 153,
 162, 181, 184, 189, 191–195, 208, 209,
 212, 275, 306, 307
 ellenőrzés
 információk, tartalom ~e 105, 108, 130,
 160, 230, 243
 kormányzat ~e 68, 69, 91, 111, 113, 136,
 137, 146

- elnémítás 58
előnyben részesítés, prioritizálás 61, 81, 205, 223, 235, 274, 278, 294, 298, 303, 304, 307, 309–310
előzetes korlátozás 139, 212
eltávolítás (hozzászólás, tartalom eltávolítása, lásd értesítés, törlés) 53, 234, 239, 241, 242, 244, 247, 250, 251, 253, 254, 262, 265, 279, 283, 284, 286, 295, 298, 299
eltörlés 57
e-mail 73, 263, 275
emberi méltóság 32, 33, 39, 49, 174, 215, 218, 282
emberkereskedelem 256, 259
EMFA 72, 80, 84, 105, 113, 116, 117, 122–123, 124, 129, 170, 174, 178, 191, 202, 204, 205, 303–304
engedély, engedélyeztetés (lásd műsorszolgáltatási engedély; regisztráció, nyilván tartásba vétel) 116–117, 193, 198, 267, 296, 304
érdek
 állami, kormányzati ~ 38, 46
 állampolgári, közösségi, társadalmi ~ 17, 31, 76, 85, 88, 91, 140, 164, 167, 221
 beszélő ~e 14
 felhasználói ~ 248, 307, 310
 fogyasztói ~ 167, 221
 kiadói ~ 304
 köz~ 34, 101, 110, 111, 116, 119, 120, 126, 128, 129, 130, 132, 140, 268
 közönség ~e 14, 18, 29, 80–81, 95, 99, 137, 138, 167, 221
 magán~ 90, 99, 167
 média ~e 14, 18, 31, 132
 médiatulajdonosi ~ 72, 77
 nyomós társadalmi ~ 45, 115
 platform ~e 262, 269, 270, 285, 294, 309
erkölcsi elv, elvárás, felelősség, kötelesség 13, 51, 70, 109, 121, 130, 140, 148
erőszakos cselekmény, reakció, tartalom, erőszakra uszítás 44, 49, 50, 57, 171, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 237, 245, 248, 276, 283, 295
értesítés, értesítés és eltávolítás (lásd eltávolítás, törlés) 244, 251, 254, 255
- F**
- Falk, Donald 235
FCC 178–179, 208, 209, 219
Feintuck, Mike 167, 195
felelősség
 kulturális ~ 203
 média ~e 91, 102, 107, 133, 137, 227, 239, 305
 platform ~e 244, 305
 szerkesztői ~ 70, 160, 238–239, 248, 253
 társadalmi ~ 13, 16, 18, 20, 63, 73, 79, 111, 139, 140, 143, 148, 153, 156, 157, 159, 179, 188, 195, 208, 212, 220, 221, 222, 261, 313, 314
felelősségre vonás 50, 86, 88, 118, 204, 251
felfedés, közzététel, nyilvánosságra hozatal 39, 48, 72, 78, 88, 114, 115, 118, 119, 124, 126, 152, 232
feliratozás 189, 218
felnőtt tartalom 165, 260, 283
feltétel nélküli jogosultság 188, 221
feltételes jog, felelősség 99, 137, 188, 242, 253
Fenwick, Helen 133, 137
Fielden, Lara 150
film 36, 57, 72, 187, 196, 222
Fiss, Owen 67, 91, 100, 274
fontos, hírtértékű események 64, 68, 100
forum shopping 220
földfelszíni (analóg) műsorszórás/frekvencia 87, 161, 162, 163, 172, 179, 183–184, 189, 190, 196, 201, 203, 209
függetlenség, autonómia
 egyéni ~ 78, 177
 közszolgálati média ~e, ~ja 113
 média ~e, ~ja 71–72, 110, 150, 204
 médiatihatóság ~e, ~ja 177–178, 222
 műsorkészítők ~ 196
 szerkesztők ~ 162, 186, 191
 újságírói ~ 95, 121
- G**
- gazdasági szolgáltatás 160, 161, 168, 240
GDPR 127–128, 144, 250, 279
Gibbons, Tom 20, 67, 94, 99, 106, 120, 140, 180, 186, 203

gondolatok piaca 23, 30, 272
 Gowder, Paul 240, 281
 Grafanaki, Sofia 237
 Grimmelmann, James 274, 276

GY

gyűjtés
 adat ~e 227, 228, 234, 252, 269, 278
 hír ~e 64, 66, 71, 79, 108
 információ ~e 71, 72, 112, 117, 118, 129, 132
 tartalom ~e 70
 gyűlölet, gyűlöletkeltés, gyűlöletkeltő vélemény, gyűlölködő kifejezés 32, 43, 49–50, 214, 224, 248, 253, 276, 282
 gyűlöletbeszéd 16, 29, 33, 41, 42, 45, 51, 56, 144, 145, 149, 151, 152, 155, 169, 170, 171, 216, 237, 264, 265, 266, 286

H

Habermas, Jürgen 31, 64, 180
 háborús bűncselekmény 50, 213
 hagyományos média 14, 18, 19, 34, 35, 44, 63, 68, 75, 76, 78, 79, 80, 104, 106, 130, 159, 162, 187, 223, 224, 225, 226, 227, 231, 232, 233, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 248, 269, 270, 271, 272, 302, 303, 304, 305, 308, 309, 310
 hallgatáshoz, csendben maradáshoz való jog 39–40
 Hallin, Daniel 65, 73–74
 hálózatsemlegesség 292, 293, 300
 hamis hír (lásd dezinformáció) 128, 130, 256
 hamis, téves állítás, kijelentés, tény 47, 103, 107, 126, 306
 hatalom elosztása 79
 hátrasorolás 244, 275
 háttérbe szorítás 234, 238, 264, 270, 271, 272, 275
 Haugen, Frances 228, 273
 házkutatással szembeni védelem 130, 131, 132
 házőrző kutya, közösségé (*public watchdog*) 68, 69, 81, 94, 99, 131

Healy, Thomas 58
 Helberger, Natali 240, 302, 305
 helyi események 306
 hirdetés 52, 112, 124, 188, 199, 200, 201, 227, 228, 260, 273, 276

hír

~adás 194, 196
 ~folyam 234, 236, 270, 273, 297, 298
 ~műsor 98, 191, 194, 195, 196, 199, 220, 305, 306
 ~portál 74, 143, 161, 250, 251
 ~szolgáltatás 162, 193, 195–196, 204, 226, 230, 272
 hírnév 54, 125, 126
 Hocking, William 26
 Holmes, Oliver Wendell, bíró 23, 24
 hozzáférés (joga)
 ~ adathoz 252
 ~ információhoz 14, 17, 80, 83, 125, 234, 246, 301, 305, 307, 309, 313
 ~ internethez 225
 ~ közönséghez 303
 ~ közvetítéshez 198–199, 203
 ~ médiához 54, 99, 188, 221, 222, 223, 305, 309, 313
 ~ platformhoz 264, 274, 285
 ~ tartalomhoz 201, 244, 262, 278
 ~ véleményhez 14, 99, 242, 302
 Hutchins, Robert 93
 Hutchins-bizottság 13, 26, 93, 94, 110

I

idegengyűlölet 48, 49, 50, 213, 248
 ideiglenes bírósági végzés (*interim injunction*) 88
 identitás 15, 78, 196, 204, 239, 240
 ideológia 121, 193, 228, 237, 298
 igazolás (szólásszabadságé)
 demokratikus ~ 24, 26, 27, 28, 30, 31
 individualista ~ 28, 30, 64
 illetlen tartalom 216, 219
 influenzszer 34, 68
 információszabadság 39, 72, 83, 95, 132
 internetszolgáltató 73, 80, 90, 166, 242, 292
 intim fénykép, film 256

J

Jakubowicz, Karol 161
 jogorvoslat 45, 90, 103, 244, 254, 262, 278,
 280, 286, 287, 295
 jogsértés 88, 118, 162, 171, 174, 176, 189,
 217, 224, 242, 244, 251, 253, 266, 276
 jogsértő beszéd, cselekedet, komment, ma-
 gatartás, tartalom 46, 48, 86, 88, 89, 118,
 119, 129, 225, 242, 243, 247, 250, 251,
 253, 254, 259, 264, 265, 284, 300
 jóhiszemű(ség) 105, 106, 127, 129, 130,
 151, 286

K

kampány 31, 199, 200, 209, 213, 226, 233,
 246, 264, 271, 273
 kampányfinanszírozás, -támogatás 37, 39,
 131
 kapuőr 79, 231, 232, 233, 234, 235, 236,
 239, 241, 252, 259
 káros hatás 28, 32, 56, 113, 176, 178, 207,
 225, 301
 Karppinen, Kari 79, 186, 305
 Keller, Daphne 284
 Kennedy, Anthony, bíró 210, 288
 Kenyon, Andrew 96, 98
 keresési eredmény 232, 234, 235, 237, 274,
 275, 276, 277
 kereskedelmi
 ~ közlemény 41, 149, 170, 175, 216, 248
 ~ szabadság 200
 kereső
 ~motor 73, 205, 227, 231, 232, 235, 236,
 237, 246, 248–249, 250, 252, 256,
 274, 275, 276, 277, 303, 304
 ~szolgáltatás 14, 223, 232, 235, 239, 242,
 244, 248, 250
 nagyon népszerű ~program 245, 246, 278
 Kettemann, Matthias 287
 kevésbé értékes, olcsó beszéd 44, 225–227
 kifogásoláshoz való jog 123
 kiteljesedés, kiteljesedéshez való jog 30, 64,
 67, 138
 Klonick, Kate 262
 Kohl, Uta 233

korhatár-besorolás, -ellenőrzés, -jelzés 176,
 215, 256
 könyv 53, 72
 közegészség 45, 171, 283
 közéleti kérdés, tartalom, vita 13, 29, 32, 37,
 56, 60, 61, 76, 77, 78, 81, 98–100, 101,
 102, 104, 109, 129, 130, 132, 138, 152,
 163, 181, 191, 192, 199, 200, 221, 222,
 223, 230, 245, 262, 271, 302, 306, 307
 közérdekteszt 190
 közerkölcs 45, 51, 83
 közértékeszt 207
 közfuvarozó (*common carrier*) 293–295,
 296
 közhatalom 48, 79
 közös európai minimum 192, 203, 212
 közös piac 143, 168, 178, 197, 220
 közrend, közbiztonság 38, 41, 44, 45, 48–
 49, 90, 110, 115, 171, 214, 283
 köztes vizsgálat 46, 296
 közügy 14, 19, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 35, 40,
 42, 43, 44, 47, 48, 49, 52, 56, 58, 59–60,
 61, 64, 68, 71, 76, 77, 78, 80, 81, 93, 95,
 111, 114, 117, 127, 129, 130, 132, 139,
 151, 156, 157, 163, 164, 165, 179, 184,
 187, 191, 200, 208, 222, 224, 226, 249,
 269, 270, 272, 276, 305, 306–307
 közvélemény (lásd demokratikus közvéle-
 mény) 13, 14, 18, 19–20, 30, 35, 43, 53,
 57, 59, 60, 64, 68, 91, 93, 122, 180, 193,
 209, 273
 közvetítő szolgáltató 73, 80, 242, 252
 közszereplő, közéleti szereplő 44, 47, 48,
 54, 56, 100, 126, 153, 224, 226, 227
 közszolgálati
 ~ kötelezettség 205–206
 ~ média 156, 161, 163, 164, 175, 178,
 182, 189–190, 193, 194, 195, 196,
 202, 207–208, 210, 218, 222, 293,
 296, 303, 307, 308
 kritika 48, 59, 93, 104
 kvóta 169, 170, 189, 196, 197–198

L

Learned Hand, Billings, bíró 314
 Lee, Simon 86

Leerssen, Paddy 278
 lekérhető (*on-demand*) szolgáltatás 63, 72,
 159–160, 161, 169, 170, 176, 189, 197–
 198, 202, 212, 217, 220, 247
 Lessig, Lawrence 235, 262
 Leveson-jelentés 94, 101, 144–145, 150
 Levy, Leonard W. 84
 lineáris szolgáltatás 160, 170, 176, 198,
 202, 217
 Luce, Henry 93

M

Mac Síthigh, Daithí 222
 Macaulay, Thomas 92
 magáncenzúra (lásd cenzúra, öncenzúra)
 91, 209, 262
 magánélet 28, 31, 48, 81, 101, 108, 109,
 125, 126, 152, 154, 249
 magánszabályozás 14, 34, 269, 276, 279,
 280, 281, 283–284, 285, 286, 287, 290,
 291, 293, 299, 300, 301, 307, 309, 310
 magánszféra 29, 82, 88, 100, 109, 126, 130,
 132, 151, 153, 256
 magántulajdonban álló épület, intézmény,
 média, terület 46, 53, 54, 99, 161, 174,
 193, 194, 195, 202, 210, 262, 289, 290–
 291, 292, 296, 309
 magatartási kódex 175, 245, 256, 257, 258,
 265
 Mancini, Paolo 65, 73–74
 manipuláció 90, 246, 257, 274, 275, 276
 McCrudden, Christopher 216
 média
 ~műveltség 256, 177, 189, 221, 246, 258
 ~piac 74, 75, 79, 96, 104, 111, 123, 124,
 150, 155, 156, 157, 161, 163, 166,
 168, 176, 177, 180, 181, 182, 183,
 187, 188, 190, 191, 194, 195, 196,
 198, 202, 206, 210, 231, 307
 ~pluralizmus 81, 105, 157, 159, 172,
 188, 189, 190, 191, 192, 195, 202,
 221, 278, 302, 305, 313
 ~politika 181, 186, 188, 191, 221, 305,
 308
 ~rendszer 65, 84, 179, 180, 182, 183,
 187, 188

~tulajdonlás, ~tulajdonos 107, 114, 123,
 179
 megalapozott döntés, vélemény 68, 69, 106,
 126, 153, 191
 meghatározó befolyás 193
 megkülönböztetésmentesség 131, 198, 216,
 219, 296, 303
 megtévesztő kereskedelmi közlemény 41
 Meiklejohn, Alexander 24, 26, 27, 43, 93–94
 méltányossági doktrína 305
 Mill, James 69
 Mill, John Stuart 22, 23
 Milton, John 22, 23
 moderálás 61, 205, 237, 239, 240, 244,
 262–263, 273, 277, 278, 279, 280, 281,
 282–283, 285, 294, 295, 296, 299, 300,
 302, 308–309, 314
 moderátor 279, 281, 284
 monitorozás 242, 243, 244, 248, 253
 monopólium (lásd műsorszolgáltatási mo-
 nopólium) 105, 183, 194, 198, 203, 231
 mozi 72, 84, 196
 munkajog 120
 Murphy, Frank, bíró 40
must carry kötelezettség 167, 184, 189, 205,
 210, 293, 308
 műsorszolgáltatás, műsorszolgáltató 82, 83,
 107, 133, 162, 168, 171, 174, 178, 183,
 189, 190, 193, 197, 203, 208, 209, 210,
 212, 218, 219, 222
 kábeles ~, kábeltelevízió 210, 235, 303
 kereskedelmi ~ 213
 közszolgálati ~ 193, 196, 206–207
 műholdas ~ 161, 163, 166, 171
 rádiós ~ 159, 178
 televíziós ~ 103, 159, 168, 169, 176, 178,
 183, 196, 198, 200, 217, 218
 műsorszolgáltatási
 ~ engedély, jogosultság (lásd engedély,
 engedélyeztetés) 89, 163, 171, 174,
 178–179, 183, 188, 189–190, 192,
 195, 196, 198, 209, 212, 222
 ~ kódex 175
 ~ monopólium 189, 207

N

nagy jelentőségű, kiemelten jelentős események 198
 Napoli, Philip 180, 239
 negatív szabadság, jog 14, 54, 61, 95–96, 155, 274, 313
 Negroponte, Nicholas 227
 negyedik rend 69, 81, 92, 94, 131
 nemzetbiztonság 41, 45, 110, 115, 124, 212, 213, 214
 népirtás (lásd népirtások tagadása) 282
 norma
 erkölcsi ~ 130, 139
 jogi ~ 60, 148, 149, 152, 154
 köszönségi, társadalmi ~ 57, 60
 szakmai ~ 59, 64, 78, 79, 98, 112, 120, 121, 123, 138, 150, 226, 240

NY

nyilvános fórum 231, 300, 301
 nyilvános vita, közéleti vita 60, 64, 99, 100, 104
 nyilvános megszólalás 70, 233
 nyomtatott média, sajtó 64, 68, 80, 103, 107, 109, 123, 124, 143, 165, 166

O, Ó

objektív igazság 22, 23, 24, 64
 O'Brien, David 38
 obszcén kifejezés, tartalom (lásd trágár tartalom) 27, 46, 219, 276, 284, 296
 Ofcom 150, 175–176, 178, 180, 189, 190, 191–192, 218, 256
 online
 ~ komment 250–252
 ~ kommunikáció 64, 67, 119, 224, 225, 231, 242
 óriásplatform 113, 233, 244–245, 246, 278, 303
 Oster, Jan 20, 65, 71, 76, 79, 105, 111, 134
over-the-top szolgáltatás 161

Ö

öncenzúra (lásd cenzúra, magáncenzúra) 90–91
 önkéntes (önszabályozás) 148–149, 150, 178, 245, 256, 257, 261

önkormányzás 35, 137, 195
 önszabályozás 14, 16, 82, 100, 103, 106, 109, 122, 123, 132, 137, 144, 146, 154, 157, 170, 174–175, 188, 221, 256, 258, 300
 önszabályozó testület 86, 145, 148, 149, 154, 178, 223
 ötödik rend 233

P

panasz 107, 150, 176, 245, 251, 255, 256, 295, 303, 310
 panaszkezelő rendszer 175, 244, 246, 253, 256
 Peterson, Theodore 73, 93
 Phillipson, Gavin 101, 133, 137
 piaci hiba 165, 203
 piaci, tulajdonosi koncentráció 98, 104–105, 155, 156, 157, 174, 181, 182, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 223, 225, 231
 polgári jog 47, 127, 212
 polgári jogi felelősség 108, 127, 152, 251
 polgári peres eljárás 115, 118, 145, 152
 politikai
 ~ beszéd 26, 27, 41, 42–43, 44, 48, 52
 ~ nézet 181
 ~ reklám 188, 257, 259, 266
 pontosság
 hír, információ ~a 154, 184, 196, 246
 tájékoztatás ~a 91, 95, 102, 105, 109, 129, 153, 155, 190, 191, 192, 204, 230
 pornográfia, pornográf tartalom 43, 216, 237, 248, 254, 276
 Post, Robert 27, 29, 33, 38, 56, 59, 151–152, 236, 264, 301
 Powell, Lewis, bíró 52
 Price, Monroe 210
 professzionális
 ~ beszélő 226, 227
 ~ média 18, 70, 11, 125, 130, 134, 136, 138, 230, 304
 ~ újságíró 75, 78, 224
 profil(ozás) 228, 235, 269, 271, 278, 288, 304
 Prosser, Tony 203

R

- rágalmazás, rágalmazó beszéd 29, 40, 41, 46, 47, 48, 54, 108, 109, 145, 152, 153, 224, 253, 266, 284
- rágalmazási
~ jog 132
~ ügy 88, 126, 130, 149
- rangsorolás 250, 252–253, 277, 284
- rasszizmus, rasszista 42, 48, 49, 50, 51, 213, 248, 284
- Raz, Joseph 30
- Redish, Martin 27
- regisztráció, nyilvántartásba vétel (lásd engedély, engedélyeztetés) 83, 84, 86, 146, 174, 189
- reklám, reklámozás, reklámozó (lásd kereskedelmi közlemény, politikai reklám) 27, 30, 37, 43, 45, 46, 52, 71, 112, 120, 122, 153, 162, 169, 170, 175, 197, 208, 216, 218, 239, 243, 257, 259, 260, 272, 276, 278, 279
- reklámbevétel 208, 226, 257
- részvétel (a demokratikus döntéshozatalban, közéletben, vitában) 17, 22, 26, 27, 30, 31, 34, 50, 77, 78, 96, 99, 101, 127, 167, 210, 214, 226, 270, 285
- Rowbottom, Jacob 44, 53, 66, 74, 77, 121, 123, 150, 226, 307
- Rozenshtein, Alan 293

S

- Sambrook, Richard 195
- Schauer, Frederick 36, 37
- Schramm, Wilbur 73
- Seaton, Jean 71, 94
- semlegesség
állami ~ 28
érték~ 95, 270
hálózat~ 292, 293, 300
nézőpont~ 41, 47, 153, 192, 295
platform ~e 240, 253, 270, 288, 294
politikai ~ 204
tartalom~ 46, 210, 239, 243, 270, 296, 307
technológia~ 161, 206

- sértő beszéd, kifejezés, szólás, tartalom, vélemény 13, 28, 32, 33, 43, 44, 48, 49, 101, 104, 153, 214, 216, 217, 218, 243, 251, 252, 262, 264, 291, 294, 306
- Shiffrin, Steven 43
- Siebert, Fred 73
- Smet, Stijn 284
- sokszínűség, gondolatok, médiapiac, szolgáltatások, tartalmak, vélemények sokszínűsége 14, 22, 30, 70, 74, 78, 81, 83, 84, 95, 98, 102, 104, 105, 123, 155, 156, 163, 180, 181, 182, 184, 186, 187, 188, 190, 193, 195, 204, 226, 231, 269, 272, 275, 302, 303, 305, 306, 308
- Stewart, Potter, bíró 85, 313
- streaming* 161
- Sunstein, Cass 54, 210, 227, 228
- Suzor, Nicolas 282

SZ

- szabad vita 22, 29, 249
- szabadúszó újságíró 68, 76
- szakmai elvek, mércék 70, 108
- szándékos dezinformáció, hazugság 137, 228, 266, 269
- szélsőséges, szélsőségesség 32, 33, 227, 286
- személyes adat 39, 48, 124, 127, 128, 225, 248, 249, 271, 278–279, 280
- személyes megtámadás szabálya (*personal attack rule*) 208, 209
- személyiségi jogok 47, 103, 108, 155, 217, 251, 252
- személyre szabás, személyre szabott szolgáltatás, tartalom, tájékoztatás 226, 227, 231, 234, 235, 236, 269, 271–272, 280, 284, 304, 314, 64, 71, 73, 79, 106, 123, 162, 191, 233, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 250, 253, 259, 270, 271, 274, 280, 295, 296, 297, 298, 302, 304, 307, 309, 314
- szerkesztés, szerkesztői tevékenység 14, 64, 71, 73, 79, 106, 123, 162, 191, 233, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 250, 253, 259, 270, 271, 274, 280, 295, 296, 297, 298, 302, 304, 307, 309, 314

szerkesztői
~ döntés, döntéshozatal 14, 70, 73, 112, 113, 122, 160, 171, 186, 231, 235, 236, 238, 239, 270, 277, 295, 297, 298, 299
~ szerep 238, 250, 252
szerzői jog 144, 146, 304
szólásszabadsághoz való jog 21, 23, 26, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 46, 56, 57, 58, 60, 83, 88, 136, 155, 156, 199, 237, 241, 263, 266, 267, 275, 279, 285, 290, 294, 295, 301, 302
szolgáltatások szabad áramlása, mozgása 144, 168, 170, 172
szórakoztatás, szórakoztató tartalom 14, 122, 160, 161, 163, 167, 181, 197, 203, 207
szponzorálás 169
sztriptíz 37
szűkösség 164, 166, 189, 203, 209, 225, 293, 305, 307
szükségesség–arányosság teszt 45, 90, 254
szülői felügyelet 176
szűrő/szűrés (tartalom, vélemény) 79, 234, 239, 243, 270, 276, 292, 296
szűrőbuborék 230, 274, 307

T

tagadás, háborús bűncselekmények, holokauszt, népiirtás tagadása 144, 213, 253
tájékozódáshoz való jog (lásd információhoz való hozzáférés) 114, 128, 250
tájékozott közönség, polgár, választópolgár 31, 43, 64, 187, 194, 204, 209
támadó beszéd, szavak, vélemény 32, 41, 44, 282
Tambini, Damian 20, 79, 91, 99, 137, 314
tanúskodás, tanúvallomás, tanúzás 36, 39, 131, 132, 134
tárhelyszolgáltatás, tárhelyszolgáltató 231–232, 242, 243, 244, 247, 248, 251
társadalmi
~ együttélés 24, 29, 32, 61
~ elvárás 91, 139
~ élet 23, 28, 29, 56, 66, 225, 233
~ szerződés 99, 163

társszabályozás 14, 17, 18, 151, 157, 172, 177, 221, 266, 300, 308
tartalom
felhasználói ~ 253, 266, 287, 299
~korlátozás 47, 145
~szabályozás 102, 157, 162, 163, 220, 222, 263, 305
telefonszolgáltatás 235, 292, 293
telemédia 174
tényellenőrzés, tényellenőrző 193, 246, 257, 258, 266
terjesztés
dezinformáció, valótlanosság ~e 151, 257, 258
gondolatok, vélemények ~e 50, 88, 96, 214, 295
hír, rémhír ~e 108, 253
információ ~e 83, 121, 236, 249
sajtótermék ~e 51, 80, 87, 118, 156, 290–291
műsor, tartalom ~e (lásd átvitel) 70, 90, 161, 163, 164, 166, 169, 171, 172, 180, 193, 196, 201, 202, 203, 206, 239, 247, 293, 303
terror, terrorista, terrorizmus 41, 144, 170, 213, 219, 248, 245, 260
Theil, Stefan 285
Thomas, Clarence, bíró 289–290
Tiedeke, Anna 287
tisztességes eljárás 65, 263, 280
tolerancia 49
továbbközvetítés (lásd közvetítés) 171, 172
többletjog 18, 20, 31, 67, 76, 81, 85, 98, 101, 120, 133, 138, 139, 140
többletkötelezettség 18, 67, 76, 85, 98, 102, 130, 133, 134, 138, 139, 151, 164, 169, 186, 206
tömeges kommunikáció 67, 70, 73, 75
tömegmédia 98, 180, 217
törlés (lásd értesítés és eltávolítás, eltávolítás) 237, 238, 239, 244, 248, 249, 250, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 261, 262, 266, 267, 269, 270, 278, 282, 284, 286, 297, 290, 294, 296, 299, 300
trágár tartalom (lásd obszcén kifejezés, tartalom) 215, 219

Trump, Donald 24, 264–265, 266, 271, 289–290
tudományos kutatás szabadsága, egyetemi szabadság 57, 58, 59
tulajdonhoz való jog 65, 290
Tushnet, Mark 279, 285
tüntetés 36, 46, 53, 118, 276

U, Ú

újság 13, 66, 68, 71, 74, 103, 110, 114, 143, 156, 194, 200, 227, 231, 238, 240, 250, 296, 307
újságírás 72, 128, 156, 195, 226, 230, 236, 240
állampolgári ~ 18, 68, 220
etikus ~ 78, 105
felelős ~ 105, 106
oknyomozó, tényfeltáró ~ 125, 226, 230, 231
rádiós, televíziós ~ 195
újságírói alaposság, gondosság 107, 126
utcai szónok 67, 106

V

válaszadás joga 34, 80, 96, 99, 103–104, 109, 110, 134, 139, 153, 155, 169, 170, 188, 209, 303, 306, 307
választás (lásd kampány, népszavazás) 24, 27, 30, 31, 38, 93, 193, 199, 200, 209, 210, 213, 226, 233, 245, 246, 256, 262, 264, 267, 271, 273, 274, 283, 294, 307
vallás
~i kérdések, kisebbségek, műsorok 23, 57, 120, 164, 193, 203, 204, 214, 216, 219
~gyalázás 45, 51
~szabadság 65
Varney, Mike 167
vasfüggöny 13, 66, 73
védelem
adat~ 48, 124, 146, 223, 249, 278
alapvető jogok ~e 88, 285

egyéni jog ~e 16, 133, 300, 302, 308
emberi méltóság ~e (lásd emberi méltóság) 15, 83
fogyasztó~ 41, 45, 215, 218, 285
forrás~ 39, 76, 83, 85, 86, 111, 114, 117, 128, 130, 131, 132, 134
gyermek~ ~e 41, 72, 82, 83, 98, 152, 154, 155, 162, 169, 170, 174, 177, 215, 218, 221, 248, 256, 300
házkutatással és lefoglalással szembeni ~ 130, 131, 132
hírnév ~e 47, 54, 83, 126, 129, 151, 153, 251
magánélet ~e 48, 81, 125, 126, 152
személyes adat ~e 124, 127, 249
veszélyes, zavaró tartalom 149, 163, 165, 215, 256, 262, 266, 282, 283, 284, 293, 300, 308
videómegosztó (platform) 14, 70, 73, 90, 144, 160, 170, 176, 205, 220, 223, 225, 227, 231, 232, 236, 242, 247, 248, 250, 251, 255, 281, 282, 303
vitarendező testület 244, 246, 253
vízválasztó (*watershed*) 215
vizsgálat, köztes, szigorú 46, 296, 288
Volokh, Eugene 67, 133, 225, 226, 235, 294

W

Waldron, Jeremy 56
Walpole, Horace 92
whistleblower 128
White, Byron, bíró 209
Wragg, Paul 44, 81, 102, 107, 132, 145, 148, 150, 153, 155
Wu, Tim 235, 241, 299

Y

Yemini, Moran 274

Z

Zuckerberg, Mark 67, 240, 261, 272

Ajánlások a kötethez

„Koltay András ezzel a kivételes kötetrel tovább öregbíti az európai médiajog szaktekin-télyeként szerzett hírnevét. A könyv átgondolt, tudós munka, amely megkérdőjelezi a médiaszabadság jelentésével és jellegével kapcsolatos bírói érvelés alapját képező és azt – különösen a strasbourgi joggyakorlatban – átható előítéleteket és előfeltevéseket. A könyv méltán tarthat számot a szakterület kutatóinak, a gyakorlati szakembereknek és a politikai döntéshozóknak az érdeklődésére.”

Paul Wragg, *A Free and Regulated Press* című kötet szerzője,
a University of Leeds professzora

„A hagyományos médiajognak mely részei értelmezhetők a platformokon folyó beszéd-del kapcsolatosan? Koltay András könyve bő forrást nyújt ahhoz, hogy elgondoljunk e kérdésről és annak helyéről a nyilvános viták jövőjében. A szabad véleménynyilvánítás és a médiaszabadság európai eszméit, valamint az európai médiajog alapvető célkitűzéseit vizsgálva – mindig ütköztetve azokat az amerikai elgondolásokkal – a kötet számos értékes tanulással szolgál.”

Andrew Kenyon, a University of Melbourne professzora

„*A Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása* című kötet nem jelenhetett volna meg jobbkor. Főként az online platformok mint a beszéd közzétételére alkalmas új fórumok kialakulása miatt a hangsúly a média nyilvánosságban betöltött szerepéről és a média ezzel járó jogairól és kiváltságairól áttevődött a média kötelezettségeire és felelő-ségére. A szabadság védelme, a társadalmi felelősség biztosítása és a médián keresztül köz-zétett szólás okozta károk megelőzése érdekében indokolt lehet a média szabályozása, azonban annak összhangban kell állnia az alapjogokkal, különösen a véleménynyilvá-nítás és a média szabadságával. Koltay András, a szólás- és a médiaszabadság kiváló európai kutatója, világos elemzést nyújt e kérdésről, bemutatva a szólásszabadság elméleti alapjait, a vonatkozó ítélkezési gyakorlatot, a szakirodalom és a médiaszabályozás legfontosabb alapvetéseit Jeremy Benthamtól egészen a média szabadságáról szóló európai jogszabá-lyig. Ez a könyv kötelező olvasmány mindenkinek, aki részt vesz korunk egyik legfonto-sabb vitájában.”

Jan Oster, az Universität Osnabrück professzora

„*A Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása* című kötet nélkülözhetetlen hi-vatkozási alap lesz mindazok számára, akiket érdekelnek a napjainkban arról folytatott viták, hogy az államnak milyen szerepet kell betöltenie az ún. irányító és ellenőrző szabá-

lyozás, valamint a kevésbé szigorú megközelítések alkalmazása során azért, hogy növelje és bővítse a médiának a demokratikus vitához való hozzájárulását. Koltay András kiváló könyve széles körű áttekintést nyújt az európai uniós és a tagállami jogalkotók legkülönbözőbb szabályozási eszközeiről annak érdekében, hogy a médiát – beleértve a hagyományos sajtót, a műsorszolgáltatókat és a közösségimédia-platformokat is – elszámoltathatóvá tegyék a közönség felé. Ide sorolandó a közvetlen szabályozás, a kelletlenül végrehajtott önszabályozás és a közérdeket szolgáló, felelős újságírás elveit önként szem előtt tartó médiaszereplőkre való hagyatkozás is. Ugyanakkor e lenyűgöző kötet bemutatja a fentiekkel ellentétes amerikai megközelítést is, amely szerint a tartalomalapú állami média-szabályozás minden formája eredendően és kivétel nélkül torzító hatású (ennélfogva alkotmányellenes). Koltay átgondoltan és behatóan foglalkozik azokkal a főbb normatív elméletekkel is, amelyek a szabad sajtó demokráciában betöltött szerepét próbálják meghatározni és igazolni. A kötet meggyőző és szilárd érveket sorakoztat fel az európai álláspont mellett, amely szerint a körültekintő állami szabályozás megerősítheti a negyedik rendnek a demokratikus önkormányzás folyamatában játszott központi szerepét.”

Ronald J. Krotoszynski, Jr., a University of Alabama School of Law professzora

„A médiának a világról alkotott képünk alakításában betöltött szerepéből adódik, hogy a médiaszabadság fogalmi és normatív korlátainak megértése kiemelten fontos a nyilvánosság egészsége szempontjából. Egy olyan világban azonban, ahol a technológia az elmúlt években a felismerhetetlenségig megváltoztatta a média ökoszisztémáját, ez egyre nagyobb kihívást jelent. Ezért annyira időszerű és fontos Koltay András könyve, amely a közérthető elemzésnek és a médiaszabadság összetett és árnyalt kérdéseinek, valamint a kapcsolódó jogszabályok és joggyakorlat szakértő ismeretének köszönhetően felbecsülhetetlen a jogmagyarázók, a kutatók, a diákok, a politikai döntéshozók és a gyakorlati szakemberek számára Európa-szerte.”

Peter Coe, a University of Birmingham docense
és a University of Reading vendégkutatója